ПОЛІГРАФЦЕНТР

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЦЕНТРАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ У м.СКАЛІЦА (СЛОВАЦЬКА РЕСПУБЛІКА)
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
АКАДЕМІЧНЕ ТОВАРИСТВО ім. М.БАЛУДЯНСЬКОГО (СЛОВАЦЬКА РЕСПУБЛІКА)
УНІВЕРСИТЕТ м.МІШКОЛЬЦ (УГОРЩИНА)

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

Випуск 7 (26)

Ужгород – Кошице – Мішкольц
2013

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE PEDAGOGICAL
STATE UNIVERSITY «UZHHOROD NATIONAL UNIVERSITY»
CENTRAL EUROPEAN UNIVERSITY IN SKALITSA (THE SLOVAK REPUBLIC)
KYIV UNIVERSITY OF LAW OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
M.BALUDYANSKY ACADEMIC SOCIETY (THE SLOVAK REPUBLIC)
UNIVERSITY OF MISKOLC (HUNGARY)

INTERNATIONAL SCIENTIFIC HERALD

Edition 7 (26)

Uzhhorod – Kosice – Miskolc
2013

ББК 72+74.68
УДК 001:378
М 72

Вісник містить наукові статті, підготовлені на основі доповідей, проголошених та обговорених на XXVI Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток єдиного європейського освітнього простору: поєднання зарубіжного досвіду з національними традиціями», проведеній ДВНЗ «Ужгородський національний університет» спільно з Міністерством освіти і науки України, Закарпатською обласною державною адміністрацією, Інститутом вищої освіти НАПН України, Університетом м.Мішкольц (Угорщина), Академічним товариством ім.М.Балудянського (Словацька Республіка) 21-24 травня 2013 року згідно з Планом проведення науково-методичних конференцій та науково-практичних семінарів з проблем вищої освіти і науки професорсько-викладацького складу в системі МОН України.

Bulletin contains scientific articles prepared on the basis of reports declared and discussed at the XXVI International Scientific and Practical Conference "The Development of Common European Educational Space: Combination of Foreign Experience with National Traditions" held by the State University "Uzhhorod National University" in cooperation with the Ministry of Education and Science of Ukraine, the Transcarpathian RegionalState Administration, Institute of Higher Education of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, University of Miskolc (Hungary), Academic Society named by M.Baludyanskoho (Slovak Republic), dated May 21-24, 2013 according with the Plan of scientific and methodological conferences and scientific and practical seminars on higher education and science of teaching staff in the system of the Ministry of Education and Science of Ukraine.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голова:
Ващук Ф.Г. — ректор ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (м.Ужгород, Україна)

Відповідальний секретар:
Олексик Х.М. — професор кафедри цивільно-правових дисциплін ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (м. Ужгород, Україна)

Члени редакційної колегії :
Артьомов І.В. — директор НН Інституту євроінтеграційних досліджень ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (м.Ужгород, Україна)
Вархола Міхал — президент Академічного товариства ім.М.Балудянського (Словацька Республіка)
Дубровка Мігаль — проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків Університету м.Мішкольц (Угорщина)
Луговий В.І. — перший віце-президент Національної академії педагогічних наук (м. Київ, Україна)
Офіцинський Р.А. — проректор з науково-педагогічної роботи і міжнародних зв'язків ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (м. Ужгород, Україна)
Торма Ондраш — ректор Університету м. Мішкольц (Угорщина)
Шварцзова Хайді — ректор Центральноєвропейського університету у м. Скаліца (Словацька Республіка)

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 2-2013/2014 від 17.10.2013 р.).

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2013

Шановні колеги!

Перед Вами вже сьомий випуск «Міжнародного наукового вісника», започаткованого в Закарпатському державному університеті, що влітку 2013 року приєднався до Ужгородського національного університету. У пропонованому виданні представлені матеріали XXVI Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток єдиного європейського освітнього простору: поєднання зарубіжного досвіду з національними традиціями». Конференція, проведена Ужгородським національним університетом у співпраці зі своїми партнерами у містах Кошице (Словаччина) і Мішкольц (Угорщина) 21-24 травня 2013 року, є важливим етапом на шляху входження вищої освіти України в європейський освітній простір.

Україна розглядає освітнє і науково-технічне співробітництво з Європейським Союзом у контексті розвитку економіки знань, що закладено в Європейській стратегії розвитку до 2020 року. Це відображено і в Національній стратегії розвитку освіти України до 2021 року.

Проведення спільних конференцій з університетами Словаччини та Угорщини є свідченням того, що УжНУ послідовно реалізує свою стратегічну мету – здобуття статусу дослідницького університету. А для цього є вагомі підстави. Згідно з рейтингом Міністерства освіти і науки України за 2013 рік, Ужгородський національний університет входить до числа 12 найпотужніших університетів України. До того ж УжНУ є найбільшою у Закарпатській області установою – в ньому навчається та працює понад 20 тисяч осіб. Його річний бюджет дорівнює половині річного бюджету обласного центру – міста Ужгород.

Варто відзначити те, що УжНУ є частиною європейського освітнього простору. Невипадково на всіх напрямах і спеціальностях усіх років навчання в університеті впроваджуємо інноваційну тріаду – поглиблене вивчення іноземних мов, якісне засвоєння інформаційних технологій, інтенсивні різнорівневі міжнародні зв'язки.

Щодо лінгвістичної підготовки. Кожен випускник УжНУ в перспективі повинен вільно володіти двома-трьома мовами. Ідеться не тільки про державну українську чи традиційні світові – англійську, німецьку, французьку, російську, а й мови сусідів – угорську, румунську, словацьку. Цього літа ми вперше провели набір на спеціальність

«ческа мова». Жоден університет Центральної Європи не проявляє такої послідовної і системної зацікавленості до мов сусідніх народів.

В УжНУ працюють фахівці, котрі навчають дев'яти мовам. Прагнемо до них долучити принаймні ще три – польську, а також іспанську і китайську. Зрозуміло чому: через етнічну і демографічну специфіку сучасного світу загалом і нашого регіону зокрема. Адже Закарпаття межує з Польщею, от-от відкриється прикордонний перехід, польські університети – наші конкуренти у регіоні в змаганні за абітурієнтів. Китай – одна з впливових країн світу. Китайська мова змагається з англійською за перше місце у світі за кількістю мовців – 1,2 мільярда осіб. Іспанською розмовляє півмільярда землян.

Якщо говорити про міжнародну діяльність Ужгородського національного університету, то потрібно мати на увазі три першочергових завдання – зростання чисельності іноземних студентів, розвиток програми «подвійних дипломів», багатократне збільшення обсягу грантів, залучених у модернізацію університету.

УжНУ співпрацює з 70 партнерами з 17 країн. Є відповідальним від України за освітньо-наукову взаємодію з Придунайськими країнами. Міністерство освіти і науки України ставить перед нами підвищене завдання: бути взірцем інтеграції в європейський освітній простір. Тому завершується організаційна робота щодо створення навчально-консультаційних представництв УжНУ в Угорщині, Румунії, Словаччині, Чехії. Передусім – у шести містах: Прага, Їглава, Скаліца, Кошице, Пряшів, Ніредьгаза.

Вже зараз одночасно з дипломом УжНУ в Центральноєвропейському університеті в Скаліці (Словаччина) можна здобути дипломи «бакалавра» і «магістра» з трьох спеціальностей – «міжнародні відносини», «екологічний менеджмент», «навколишнє середовище». У минулому навчальному році такі дипломи магістрів отримали 9 наших випускників. У позаминулому – 15 випускників Закарпатського державного університету. Мова ведеться нині про залучення до програми «подвійних дипломів» майже тисячі студентів УжНУ. Складне завдання, але мусимо відкривати нові освітні горизонти.

Якісне засвоєння інформаційних технологій немислиме без новітнього обладнання, мультимедійних аудиторій, телекомунікаційних комплексів. Разом із тим плануємо розвивати дистанційну освіту, що нині дуже популярна в розвинених країнах. У цьому ми зробили перший вагомий крок і, завдячуючи Центральноєвропейському університету, встановили в чотирьох приміщеннях сучасну телекомунікаційну техніку вартістю понад 500 тисяч євро. Це дозволяє забезпечити достатню мобільність знань для студентів завдяки поетапній реалізації дистанційної освіти між нашим університетом і провідними вищими навчальними закладами світу. Наразі УжНУ входить у спільний університетський простір п'яти держав – Великобританії, Словаччини, України, Литви, Росії, де встановлені аналогічні комплекси.

Телекомунікаційні мультимедійні комплекси Ужгородського національного університету є найсучаснішими в Україні. Вони дозволяють в онлайн-режимі проводити відеоконференції та лекції, з'єднуватися з аудиторією з відповідною технікою у будь-якій точці світу, здатні забезпечити синхронний переклад. У найбільшій залі університету, що має 750 посадкових місць, встановлено спеціальний екран і найпотужніший в Україні проектор, систему дистанційного управління відеокамерами.

І це тільки початок масштабних перетворень в УжНУ на шляху до повноцінної інтеграції у світовий освітній простір. Бажаю всім нових досягнень у сфері реалізації стратегічних завдань вищої школи України.

Федір Ващук,
ректор ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
доктор технічних наук, професор

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДГОТОВКИ КАНДИДАТІВ І ДОКТОРІВ НАУК В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРОСТОРІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ І ДОСЛІДЖЕНЬ

Луговий В.І.,
доктор педагогічних наук, професор,
академік, перший віце-президент НАПН України
Таланова Ж.В.,
доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач відділу політики та врядування у вищій освіті
Інституту вищої освіти НАПН України
(м. Київ, Україна)

The comprehensive review of the world, European trends of doctoral and post-doctoral preparation (education) and Ukrainian national traditions of forming the specialists of the highest qualifications gives the possibility to argue the conclusions concerning the transformation of Candidates and Doctors of Sciences preparation in Ukraine in the context of integration into the European Higher Education and Research Areas. Firstly, there exist two levels of the highest (doctoral) qualifications (degrees) in the world higher education practice: doctoral (Doctor of Philosophy, Candidate of Science etc.) and postdoctoral (Doctor of Science, Doctor Habilitated, Higher Doctor, State Doctor, Postdoctor), which are given by the higher education institutions and according to their difficulty are significantly different. Secondly, the postdoctoral level of preparation and corresponding qualifications (degrees) did not yet received formal world level and European cycle classification due to their relatively small quantitative and limited territorial extension. But such formalization is expected in the future according to their trend as it happened with the Doctor of Philosophy level (cycle). Thirdly, the lack of separate postdoctoral level (cycle) on the modern stage of higher education in the mentioned classification (in accordance with the current trend) cannot be the ground for ignoring or canceling the existing in many countries postdoctoral qualifications (degrees) given by higher school. Fourthly, the transformation of Ukrainian scientific degrees of Candidate and Doctor of Sciences in the course of national higher school modernization in the context of Bologna process and Lisbon Strategy should provide the inclusion of these degrees in a modified form to the corresponding highest consecutive levels (cycles) ofhigher education.

Keywords: *Candidate of Science, Doctor of Science, doctoral and postdoctoral levels (cycles) of higher education, Bologna process, Lisbon Strategy, International Standard Classification of Education, National and European Qualifications Frameworks..*

Постановка проблеми та її актуальність. Глобалізаційні та євроінтеграційні (зокрема Болонський) процеси, у якихбере участь Україна, зобов'язують докладно аналізувати світові тенденції та національні традиції, шукати оптимальний баланс загального й особливого в розвиткові різноманітних сфер суспільного життя [10; 14–17; 22–24; 27; 35; 37]. Насамперед це стосується вищої освіти як постачальника висококваліфікованих кадрів та провайдера дослідницько-інноваційної діяльності, що важливо в умовах інноваційного типу людського прогресу. Але особливої уваги потребують найвищі рівні вищої освіти, на яких надаються найвищі освітні кваліфікації [11; 19]. До них відносять так

звані докторські (або дослідницькі) освітні рівні в термінології Міжнародної стандартної класифікації освіти (МСКО, 8-й рівень) або цикли вищої освіти за Болонським процесом (3-й цикл), а також поширену постдокторську підготовку (освіту – англ.«postdoctoraleducation» [29])у передовій університетській практиці [19; 25-30; 34; 38]. В Україні за законодавством вища школа має найвищий освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста, магістра, водночас існують вітчизняні наукові ступені кандидата та доктора наук, які проте не пов'язуються з вищою освітою[3-5], що в цілому суперечить світовим реаліям.

Аналіз наукових праць, присвячених розв'язанню проблеми. Незважаючи на широкий дискурс навколо статусу та співвідношення ступенів кандидата та доктора наук і варіантів їх трансформації, коло аргументованих і доказових наукових публікацій залишається вкрай вузьким. Зокрема, мало публікацій із системним підходом до дослідження різноманітного зарубіжного досвіду[19].

Мета статті – на підставі розгляду світових (європейських) тенденцій та національних традицій щодо докторської (кандидатської) і постдокторської підготовки аргументувати концептуальні засади реформування наукових ступенів кандидата та доктора наук і відображення відповідних змін у нормах нового закону про вищу освіту та інших дотичних актів законодавства.

Виклад основного матеріалу. Традиційно в Україні до вищих кваліфікацій, пов'язаних із спеціальною підготовкою (а, відтак, по суті освітою) кадрів, відносять наукові ступені кандидата і доктора наук. Раніше останні називалися (а нині в Росії і називаються[19–21]) «вченими» ступенями, що загалом етимологічно точніше: «вченими» значить «навченими». Крім того, науку, виходячи з безпосереднього англійського еквівалента «science», насамперед ототожнюють з точними природничими дослідженнями і щодо інших досліджень (англ. «research»), наприклад, гуманітарних (англ. «humanities») термін «науковий» не завжди адекватний так само, як не дуже він пасує англійському словосполученню «academicdegree»[1; 2; 11].Спеціальна підготовка в цьому разі означає виконання добраною за певними критеріями (наприклад, кваліфікаційними) особою (як правило, під науковим керівництвом, консультуванням, наглядом більш кваліфікованої особи) планових дослідницьких (і певних навчальних) завдань, написання кваліфікаційної роботи – дисертації або монографії, оцінювання кваліфікації здобувача спеціалізованими вченими (до речі, також «вченими») і експертними радами тощо[6; 8; 19]. Тобто в умовах інтернаціоналізації попутно виявляється і певна термінологічна проблема.

В Україні, що за населенням у понад 45 млн громадян є великою країною і вагомою частиною Європи та світу[18; 24], накопичено певний вітчизняний досвід щодо зазначених ступенів[3–5; 9; 12; 18; 19], який не можна, з одного боку, ігнорувати, а з іншого – залишати без модернізації:

- у сфері зайнятості активно функціонують наукові ступені кандидата і доктора наук, при цьому держава заохочує здобуття таких кваліфікацій засобами підвищення заробітної плати для володарів зазначених ступенів;
- у 2011 р. в економіці працювало 85,0 тис. кандидатів наук і 14,9 тис. докторів наук, з яких переважна більшість у сфері вищої освіти та наукової і науково-технічної діяльності;
- наукові ступені запроваджено законами України«Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про освіту», «Про вищу освіту».

Отже, в Україні утвердилася традиція двоступеневої (кандидат, доктор) найвищої кваліфікації кадрів шляхом їх спеціальної підготовки (або самопідготовки).

Однак зазначена ситуація потребує невідкладного корегування через низку суперечностей. З-поміж них – проблема глобалізаційної та євроінтеграційної невідповідності де-юре статусу цих ступенів, а саме: відсутність законодавчого віднесення наукових ступенів кандидата і доктора наук до вищої освіти. Адже чинним Законом України «Про вищу освіту» (2002 р.) встановлено такі освітньо-кваліфікаційні рівні:

- молодший спеціаліст;
- бакалавр;
- спеціаліст, магістр[3].

Натомість де-факто реальна ситуація свідчить на користь віднесення (нині нікуди системно не віднесених) наукових ступенів кандидата і доктора наук саме до вищої освіти. Справді:

- 85 % аспірантів і 81 % докторантів готуються у вищій школі;
- їхня підготовка в цих закладах у 2,3–2,5 раза ефективніша, ніж у суто науково-дослідницьких установах;
- у вищих навчальних закладах України працюють 80 % кандидатів і 90 % докторів наук, наявних у країні[9; 12; 18].

Тобто вища школа – не лише найпотужніше джерело, а й найбільший споживач і концентрат кадрів зазначеної кваліфікації.

Невідповідність українського закону про вищу освіту[3] болонській цикловій організації вищої освіти[27; 35], а також МСКОversій як 1997 р., так і 2011 р.[25; 26] можна пояснити специфікою організації татривалого значною мірою роздільного співіснування сфер вищої освіти та наукової і науково-технічної діяльності в умовах суттєвого розмежування цих сфер. Як результат, із послабленою дослідницько-інноваційною діяльністю вищі навчальні заклади не могли серйозно претендувати на рівні освіти (підготовки), яким відповідають наукові ступені кандидата і доктора наук. Останні за традицією де-факто (не де-юре) стали асоціюватися із сферою досліджень і розробок, яка лише невеликою частиною (у 6,3 % за обсягами фінансування[9])присутня у вищій школі. Це призвело до ще однієї національної невідповідності, коли у світі та Європі прийнято концепцію навчання на основі досліджень для всіх (бакалаврського, магістерського і докторського) рівнів вищої освіти[6–8; 31; 32].За таких обставин вітчизняна вища освіта без вагомої і, головне, органічної дослідницько-інноваційної складової (а часто взагалі без неї) та без докторськогорівнястала анахронізмом у сучасному світі.

Формальною причиною відсутності законодавчого закріплення у вищій освіті кандидатського і докторського ступенів була орієнтація у 2002 р. на прийняту тоді ще двоциклову організацію вищої освіти за Болонським процесом, яка в наступному 2003 р. стала вже трицикловою, включаючи третій, докторський цикл[27; 35]. Тобто – через банальне нерозуміння тенденцій розвитку вищої освіти та її кваліфікаційної складової, механічне і некритичне копіювання того, що відходить у минуле.

Сьогодні фахівці дедалі частіше говорять про постдокторський цикл як про тенденцію, яка поки що перебуває в потенціальному стані, але згодом має набути актуального статусу. Ця тенденція була актуалізована в законодавстві Росії федеральним законом «Про вищу та післявузівську професійну освіту» (1996 р., із змінами), за яким вчені ступені кандидата і доктора наук віднесено до післяву-

зівської, але все ж освіти [19;20]. При цьому слід зауважити, що традиції та умови функціонування сфер вищої освіти та наукової і науково-технічної діяльностів Україні та Росії, як показано в монографії [19], дуже близькі. Однак глобальна дискусія та неоднозначність позиції стосовно формалізації другого докторського ступеня призвели до того, що в новому федеральному законі «Про освіту в Російській Федерації», який вступає в силу з 1 вересня 2013 р., з одного боку, цілком закономірно усунуто «післявузівську освіту» (замінено на вищу освіту з підготовки кадрів найвищої кваліфікації), а разом з тим, з другого боку, нелогічно повністю замовчано підготовку (суть освіту) докторів наук, крім єдиного зауваження в статті 28 цього закону, що «організації вищої освіти … вправі вести підготовку наукових кадрів (у докторантурі)» [21]. Особливо поширена постдокторська підготовка в англомовних країнах, зокрема в США, Канаді, Сполученому Королівстві, Австралії, які є лідерами в розвитку вищої школи. В частині країн постдокторська підготовка завершується формальними кваліфікаціями або сертифікацією [30].

З огляду на зазначене, тенденцію циклування вищої освіти в межах Болонського процесу [27; 35]можна описати так:

- до 2003 р. – два цикли;
- з 2003 р. – три цикли (додано 3-й докторський цикл);
- з 2005 р. три цикли + короткий цикл (у межах або дотичний до першого циклу);
- з ? р. три цикли + постдокторський цикл (доктор наук, доктор габілітований, вищий доктор, державний доктор, постдоктор)?

Аналогічно тенденція рівневої організації вищої освіти за МСКО[25; 26]уявляється такою:

- з 1997 р. до 2011 р. – два рівні вищої освіти:
  5 (короткий, бакалаврський, магістерський етапи)
  6 (докторський);
- з 2011 р. – чотири рівні (відповідають Болонським циклам):
  5 (короткий)
  6 (бакалаврський)
  7 (магістерський)
  8 (докторський) із зазначенням його двоступеневості

з ? р. формальне «розщеплення» 8-го (двоступеневого) докторського рівня на два окремих рівня?

Однією з причин стримування формального запровадження 4-го (постдокторського) циклу вищої освіти за Болонським процесом та 9-го (постдокторського) рівня освіти за МСКО може бути порівняно мала (далека від масової та повсюдної) чисельність здобувачів відповідних кваліфікацій. Про це, зокрема, свідчать масштаби предметів класифікації вищої освітиза МСКО, які є такими [19; 23]:

- близько 180 млн студентів у світі (статистика ЮНЕСКО);
- з них майже 2 відсотка (3,5млн) студентів докторського рівня (статистика ЮНЕСКО);
- за оцінкою (на прикладі окремих країн) близько 0,1 відсотка (170 тис. постдокторантів, найбільша частина яких припадає на США: у 2005 р. у 247 закладах вищої освіти цієї країни нараховувалося 49 тис. постдокторантів[28]).

Останні через відносно невелику(порівняно із загальною кількістю студентів) чисельність та неактуальність (у силу недостатнього університетського потенціалу) для багатьох країн поки що знаходяться поза спеціальною (статистичною)

увагою ЮНЕСКО[23; 26]. Водночас окремі європейські обстеження враховують наявність постдокторантів. Особливо принциповою є постдокторська підготовка для зайняття ключових посад у провідних закладах вищої освіти. В окремих з цихзакладів чисельність постдокторантів сягає тисячі. Це насамперед стосуєтьсятаких топ-закладів за міжнародними рейтингами «Таймс» і «Шанхайський»[34; 38], як Гарвардський університет,УніверситетДжонсаХопкінса, Стенфордський університет, Університет Каліфорнії (Лос-Анжелес), Йельський університет, Університет Каліфорнії (Сан-Франциско)[28].Постдокторанти виступають ключовими суб'єктами досліджень:у 1999 р. 43 % перших авторів дослідницьких публікацій з природничих наук були так звані «постдоки»[30].

Оптимальний баланс між традицією і тенденцією віднайдено в Національній рамці кваліфікацій (НРК), затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р.№ 1341[13].Найвищими кваліфікаційними рівнями за НРК України прийнято:

- 8-й рівень(відповідає кваліфікації кандидата наук, або в міжнародній інтерпретації доктора філософії);
- 9-й рівень(відповідає кваліфікації доктора наук, або доктора габілітованого, вищого доктора, державного доктора, постдоктора в інших країнах).

Зіставлення зазначених рівнів НРК України (2011 р.) [13]та Рамки кваліфікацій європейського простору вищої освіти (РК ЄПВО, 2005 р.)[33], Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя (ЄРК НВЖ, 2008 р.)[36]можна провести в такий спосіб.

Для НРК України і РК ЄПВО:

8 рівень НРК = 4 рівень (доктор філософії) РК ЄПВО;

9 рівень НРК = (?) 4+ рівень (постдоктор) РК ЄПВО.

ДляНРК України і ЄРК НВЖ:

8 рівень НРК = 8 рівень (доктор філософії) ЄРК НВЖ;

9 рівень НРК = (?) 8+ рівень (постдоктор) ЄРК НВЖ.

Таке зіставлення базується на тому, що два найвищі (8-й і 9-й) рівні НРК через суттєву різницю в складностіміж ними не можуть бути зведеними (об'єднаними) в один, наприклад, 8-й рівень.Про це свідчить і фактична велика відмінність у складності здобуття кваліфікацій (наукових ступенів) кандидата та доктора наук. У цьому переконує опис у термінах компетентностей найвищих кваліфікаційних рівнів НРК[13].

Справді, за НРК України інтегральні компетентності для 8-го і 9-го рівнів є такими[13]:

- 8 кваліфікаційний рівень (кандидат наук, доктор філософії) – «Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики»;
- 9 кваліфікаційний рівень (доктор наук) – «Здатність визначати та розв'язувати соціально значущі системні проблеми у певній галузі діяльності, які є ключовими для забезпечення стійкого розвитку та вимагають створення нових системоутворювальних знань і прогресивних технологій».

Спроможності вищих навчальних закладів до докторської та постдокторської підготовки вимагає і Лісабонська стратегія (2000 р.) із створення Європейського дослідницького простору(ЄДП), щільно пов'язаного з ЄПВО за Болонським процесом (1999 р.)[19; 27; 35].

Так, за Лісабонською стратегією необхідно додатково підготувати 700 тис. дослідників, передовсім докторського рівня. Насамперед це завдання для провідних вищих навчальних закладів, університетів. Адже академії наук існують далеко не в усіх країнах, а науково-дослідні організації зазвичай знаходяться у вищій школі[19].

З огляду на зазначене концепція нового закону про вищу освіту має включати такі ключові положення:

Перше. Доповнення вищої освіти органічно притаманними їй двома рівнями:

- кандидата наук, доктора філософії;
- доктора наук.

Друге. Збереження шляхом законодавчого закріплення цих двох найвищих рівнів саме у вищій освіті. Адже академій наук як наукових організацій може і не бути, натомість університети, інші вищі навчальні заклади існують повсюдно і є головними інтелектуальними центрами та основними локомотивами суспільного розвитку.

Третє. Змістова ідентифікація цих двох рівнів вищої освіти через їх законодавче співвіднесення відповідно до 8-го і 9-го кваліфікаційних рівнів НРК.

Четверте. Інституціалізація підготовки фахівців за найвищими рівнями вищої освіти шляхом створення докторських шкіл, віднесення аспірантури і докторантури до основних структурних підрозділів вищих навчальних закладів тощо. Це зумовлено утвердженням у світовій і європейській практиці багатоциклової організації вищої освіти, яка приходить на заміну моноцикловій вищій школі. Отже, функціонування кожного циклу, як правило, має забезпечуватися адекватними організаційними структурами, на кшталт бакалаврських коледжів, магістерських та докторських шкіл тощо.

Відповідні зміни слід внести в закони України «Про освіту» та «Про наукову і науково-технічну діяльність»[4; 5], низку інших законів і кодексів. Відносно ступеня доктора наук неприпустимо проявити тенденційну сліпоту, як це сталося стосовно третього циклу вищої освіти понад десять років тому.

Серед проблем для розроблення на перспективу слід назвати:

по-перше, дослідження світових тенденцій розвитку постдокторської підготовки (освіти);

по-друге, дослідження постдокторської підготовки топ-закладів вищої освіти та реалізацію через неї нобелівських лауреатів (з фізики, хімії, фізіології або медицини, літератури, економічних наук);

по-третє, з'ясування ролі постдокторантів у забезпеченні суспільногопрогресу, вивчення їх географічної та економічної мобільності тощо.

Розв'язанню зазначених та інших проблем докторської (постдокторської) підготовки має слугувати співпраця дослідницьких колективів багатьох університетів з метою досягнення ефекту синергії від об'єднання зусиль.

Комплекс досліджень щодо елітної, докторської і постдокторської вищої освіти розпочато в межах наукових шкіл Інституту вищої освіти НАПН України, зокрема групою вчених відділу політики та врядування у вищій освіті Інституту в складі: В.І.Луговий, д. пед. н., академік, керівник; Ж.В.Таланова, д.пед.н., С.А.Калашнікова, д.пед.н.; О.М.Слюсаренко, к. н. держ. упр. й інші.

Висновки та рекомендації. Отже, комплексний розгляд світових, європейських тенденцій докторської і постдокторської підготовки (освіти) та українських національних традицій формування фахівців найвищих кваліфікацій дає змогу

зробити наступні висновки та рекомендації щодо трансформації підготовки кандидатів і докторів наук в Україні в контексті інтеграції до європейських просторів вищої освіти і досліджень.

По-перше, у світовій практиці вищої школи існують два рівні найвищих (докторських) кваліфікацій: власне докторських (доктора філософії, кандидата наук тощо) і постдокторських (доктора наук, доктора габілітованого, вищого доктора, державного доктора, постдоктора), які надаються вищими навчальними закладамиі за складністю суттєво відрізняються між собою.

По-друге, постдокторський рівень підготовки (освіти) та відповідні постдокторські кваліфікації через їхній відносно невеликий (кількісний і територіальний) несумірний з їх роллю масштаб поширення нині поки що не одержали формальної глобальної рівневоїта європейської циклової класифікації, але в перспективі за тенденцією їх розвитку така формалізація прогнозовано станеться.

По-третє, відсутність на сучасному етапі розвитку вищої освіти глобальної (європейської) формальної класифікації постдокторського рівня (цикла) підготовки (освіти) не може бути згідно з існуючою тенденцією підставою для ігнорування або скасування наявних у багатьох країнах ступенів постдокторського рівня (доктора наук, доктора габілітованого, вищого доктора, державного доктора, постдоктора), що надаються у вищих навчальних закладах.

По-четверте, трансформація українських наукових ступенів кандидата і доктора наук у процесі модернізації національної вищої освіти в контексті Болонського процесу і Лісабонської стратегії має передбачати їх включення (можливо і доцільно в модифікованому вигляді) до вищої освіти в якості найвищих послідовних кваліфікаційних рівнів.

Список використаних джерел

1. Англо-український словник. Близько 65 000 слів /Склали М.Л.Подвезько, М.І.Балла[Текст] – Канадський інститут українських студій, Альбертський університет. Едмонтон, 1988. – 664 с.
2. Балла М.І. Новий англо-український словник – Понад 160 000 слів та словосполучень – 5-те стереотип. видання[Текст] – К.: Чумацький Шлях, 2008. – 668 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]: http://zakon1.rada.gov.ua/.
4. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс] : http://zakon1.rada.gov.ua/.
5. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] : http://zakon1.rada.gov.ua/.
6. Луговий В. Вища освіта через дослідження: концептуальні засади здійснення й оцінювання /В.І.Луговий, Ж.В.Таланова //Вища освіта України /М-во освіти і науки, молоді та спорту України, НАПН України, Ін-т вищої освіти НАПН України [та ін.]. – К., 2012. – № 3, [темат. вип. «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології», т. 1]. – С. 16-28.
7. Луговий В. Модернізація вищої освіти по-європейськи /Володимир Луговий, Андрій Ставицький // Пед. газета. – 2012. – Листоп. (№ 11). – С. 4.
8. Луговий В. Розвиток дослідницько-інноваційного контексту вищої освіти – ключова умова ефективної діяльності науково-педагогічних кадрів

/В.І.Луговий, О.М.Слюсаренко, Ж.В.Таланова //Проблеми освіти: наук. зб. /Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2013. – Випуск № 74, ч. 1. – 302 с. – С. 3-10.
9. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: 2011: стат. зб. [Текст] /Держкомстат України; відп. за вип. І.В.Калачова. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2012. – 306 с.
10. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (друге видання) [Текст] / Нац. акад. пед. наук України ; [авт.: В.П.Андрущенко, І.Д.Бех, М.І.Бурда та ін.; редкол.: В.Г.Кремень (голова), В.І.Луговий (заст. голови), В.М.Мадзігон (заст. голови), О.Я.Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В.Г.Кременя. – К.: Пед. думка, 2011. – 304 с. – Бібліогр.: с. 149-167. – (До 20-річчя незалежності України).
11. Національний освітній глосарій: вища освіта [Текст] /авт.-укл.: І.І.Бабин, Я.Я.Болюбаш, А.А.Гармаш й ін.; за ред. Д.В.Табачника і В.Г.Кременя. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.
12. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2012/13 навчального року: Стат. бюлетень [Текст] / Державна служба статистики України. – К., 2013. – 188 с.
13. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : пост. Каб. Мін. України від 23 лист. 2011 р. № 1341 [Текст].
14. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році : Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України[Текст] – К. : НІСД, 2013. – 576 с. – С. 149-184.
15. Про Національний план дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»: Указ Президента Укр. від 12 берез. 2012 р. № 187 [Текст] // Уряд. кур'єр. – 2012. – 28 берез. – № 13.
16. Про План заходів щодо реалізації у 2013 році Стратегії державної кадрової політики на 2012-2020 роки: Указ Президента України від 23 квіт. 2013 р. № 229.
17. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012-2020 роки: Указ Президента України від 1 лют. 2012 р. № 45.
18. Статистичний щорічник України за 2011 рік [Текст] /Держстат України; За ред. О.Г.Осауленка; Відп. за вип. О.Е.Остапчук. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2012. – 560 с.
19. Таланова Ж.В. Докторська підготовка у світі та Україні: монографія [Текст]/Ж.В.Таланова.– К.: Міленіум, 2010. – 476 с.
20. Федеральный закон Российской Федерации «О высшем и послевузовском профессиональном образовании»от 22 августа 1996 г. N 125-ФЗ (действующая редакция от 01.02.2012)[Электронный ресурс] :http://www.consultant.ru/popular/education/.
21. Федеральный закон Российской Федерации от 29 декабря 2012 г. № 273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации»[Электронный ресурс]: http://www.rg.ru/2012/12/30/obrazovanie-dok.html.
22. Education at a Glance 2012: OECD Indicators. – Paris: OECD Publications, 2012 [Electronic resource]. – URL:http://www.oecd.org./document.
23. Global Education Digest 2012: Comparing Education Statistics across the World [Electronic resource]. – URL:http://www.uis.unesco.org.

24. Human Development Report, 2013. – New York, USA, 2013[Electronic resource]. – URL:http://hdr.undp.org.
25. International Standard Classification of Education. ISCED 1997 / UNESCO [Electronic resource]. – URL:www.uis.unesco.org/en/pub/pub.
26. International Standard Classification of Education. ISCED 2011 / UNESCO [Electronic resource]. – URL:www.uis.unesco.org/en/pub/pub.
27. Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area. Bucharest Communiqué of EHEA Ministerial Conference, 26-27 April, 2012[Electronic resource]. – URL:http://www.ehea.info.
28. Postdoctoral appointees in doctorate-granting institutions, by area of study, institutions ranked by number of appointees: 2005 [Electronic resource]. – URL:http://www.nsf.gov/statistics/nsf07321/pdf/tab51.pdf.
29. Postdoctoral Fellow[Electronic resource]. – URL:http://www.mcgill.ca/gps/postdocs.
30. Postdoctoral research [Electronic resource]. – URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Postdoctoral_research.
31. Research-based Education at BA, MA and PhD Level / Thematic Seminar for Higher Education Reform Experts 9-10 July 2012 [Text] // Reader. – Yerevan, Armenia: Yerevan State Linguistic University “Bryusov”, 2012. – 24 p.
32. Research-based Education: Strategy and Implementation / Seminar for Bologna and Higher Education Reform Experts 5-7 November 2012 [Text] // Reader. – Budapest: EotvosLorand University (ELTE), 2012. – 29 p.
33. Shared «Dublin» descriptors for Short Cycle, First Cycle,Second Cycle and Third Cycle Awards[Electronic resource]. – URL: http://www.uni-due.de/imperia/md/content/bologna/dublin_descriptors.pdf.
34. The Academic Ranking of World Universities. Shanghai Jiao Tong University in China. [Electronic resource]. – URL:http://www.arwu.org/.
35. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education. Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009 [Electronic resource]. – URL: http://www.bologna2009benelux.org/.
36. The European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF). – European Communities, 2008 [Electronic resource]. – URL: www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/news/EQF_EN.pdf.
37. The Global Competitiveness Report 2012-2013 / World Economic Forum [Electronic resource]. – URL:http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf.
38. THE World University Rankings 2011 [Electronic resource]. – URL:http://www.timeshighereducation.co.uk/.

РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ТА НАУКОВОГО ПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ «ЄВРОПА 2020»

Балабанов К.В.,
доктор політичних наук, професор, член-кореспондент НАПН України,
ректор Маріупольського державного університету
Булатова О.В.,
доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи
Маріупольського державного університету
(м. Маріуполь, Україна)

The article dwells on the main priorities for the development of higher education and science in the EU in the context of strategy «Europe 2020» and EU' competitiveness
Keywords: *Strategy, European education and research area, innovation system, competitive*

Розвиток інтеграційних процесів в Європі сприяє економічному і соціальному прогресу в європейських регіонах і країнах в цілому, його збалансованості та стійкості; поглибленню торговельної і фінансової інтеграції, розвитку тісної співпраці у сфері юстиції і внутрішніх справ. Проте в 1990-ті роки темпи економічного росту Європейського Союзу (ЄС) суттєво відставали від головного конкурента – США, що суттєво знижувало потенційні можливості для зростання конкурентоспроможної європейської економіки через загострення соціальних проблем (в першу чергу, безробіття), недостатню модернізацію й структурну перебудову європейської економіки. Середньорічні темпи росту ВВП в цілому у розвинених країнах становили 2,5%, в тому числі в США 3,5%, тоді як у країнах ЄС тільки 2,1%. Відставали країни ЄС і за показником державного фінансування НДДКР (в 2000 році цей показник по ЄС становив 0,63% від ВВП, тоді як в США – 0,76%).

Суттєве відставання темпів економічного зростання ЄС від інших передових економічних центрів світу послужило важливим поштовхом до перегляду стратегії розвитку ЄС, важливою складовою якої стає модернізація освіти й встановлення глибших зв'язків усередині трикутника знань: бізнес, університети, дослідницькі центри. Забезпечення сталого економічного розвитку вимагало відповідної державної політики у сфері науки і техніки, головною стратегією якої повинне було стати забезпечення соціально-економічних, організаційних, правових умов для формування та ефективного використання науково-технічного потенціалу з метою освоєння світового ринку товарів і послуг. З огляду на вищезазначене, потребують дослідження стратегічні підходи до розвитку ЄС в контексті сучасних вимог інноваційного розвитку.

З підвищенням наукоємності виробництва зростає потреба в розвитку та використанні інноваційного потенціалу країн. Саме на цій основі в Лісабоні в 2000 році на саміті глав держав тоді ще ЄС (15) було прийнято стратегію, відповідно до якої визначено головне стратегічне завдання – зробити протягом десяти років з ЄС найбільш конкурентоспроможну та динамічну економіку в світі, засновану на передових знаннях при збереженні західноєвропейських цінностей, забезпеченні гармонійності економічного розвитку та підвищенні соціальної згуртованості суспільства.

Аналіз розвитку економіки країн ЄС протягом останніх років демонструє, що, на жаль, багато прийнятих параметрів Лісабонської стратегії так і не було досягнуто. Погіршення глобальної економічної активності та макроекономічної кон'юнктури в цілому на початку XXI століття, світова економічна криза 2008-2009 років не дозволила досягти намічених цілей. Не вдалося істотно збільшити темпи економічного росту. Про складнощі в реалізації Лісабонської стратегії говорилося і в Лісабонському ревю, що було підготовлено Всесвітнім економічним форумом, і де було надано оцінку досягнутому рівню конкурентоспроможності європейських держав [8]. Для критичної оцінки рівнів національної конкурентоспроможності було виділено вісім блоків (субіндексів) аналізу виконання Лісабонської стратегії.

Аналіз конкурентоспроможності країн ЄС, який було проведено за визначеними блоками, дозволив проранжувати виконання країнами намічених завдань Лісабонської стратегії в параметрах від 1 (найменша оцінка) до 7 (найвищий рівень оцінювання) за конкретними субіндексами. Результати рейтингів наведено в табл.1. Найбільший прогрес в реалізації Лісабонської стратегії демонстрували країни Північної Європи: Фінляндія (займає перше місце в п'яти з восьми категорій), Данія та Швеція. Порівняно слабо виконують завдання Лісабонській стратегії південні європейські країни – Греція, Португалія, Італія, Іспанія, які сьогодні мають значні розмежування з іншими європейськими країнами. Таким чином, відхилення запланованих Лісабонською стратегією параметрів від фактично досягнутих реальних показників є дуже значним в країнах ЄС вже через чотири роки її реалізації. Ранжирування країн – нових членів Євросоюзу, що приєдналися до інтеграційного об'єднання в 2004 та в 2007 роках, демонструє, що в середині цієї групи країн спостерігається значне розшарування.

Таблиця 1

Рейтинги й оцінка країн Європейського Союзу

	Підсумковий індекс	Субіндекси								
	Ранг	оцінка	Інформаційне суспільство	інновації, дослідження та розвиток	лібералізація	створення мереж	фінансові послуги	бізнес-оточення	соціальна інтеграція	сталий розвиток
Фінляндія	1	5,80	5,78	5,87	5,36	6,33	6,13	5,48	5,46	5,97
Данія	2	5,63	5,68	4,87	5,14	6,51	5,96	5,60	5,52	5,78
Швеція	3	5,62	5,71	5,57	4,91	6,37	5,80	5,29	5,46	5,89
Великобританія	4	5,30	4,96	4,67	5,11	5,78	6,10	5,62	4,86	5,30
Нідерланди	5	5,21	4,99	4,60	4,94	6,04	5,67	4,71	5,29	5,57

Продовження табл. 1

Німеччина	6	5,18	4,95	4,90	4,64	6,36	5,62	4,64	4,37	5,96
Люксембург	7	5,14	4,98	3,57	4,96	6,22	5,72	5,17	5,19	5,28
Франція	8	5,03	4,52	4,68	4,65	6,10	5,68	4,68	4,72	5,20
Австрія	9	4,94	4,69	4,27	4,54	5,76	5,48	4,28	4,88	5,64
Бельгія	10	4,88	4,08	4,45	4,63	5,74	5,39	4,69	5,12	4,91
Ірландія	11	4,69	4,14	4,18	4,47	4,89	5,59	5,30	4,62	4,35
Іспанія	12	4,47	3,71	3,93	4,50	5,34	5,14	4,32	4,38	4,48
Італія	13	4,38	3,94	3,87	4,40	5,30	4,92	3,64	4,24	4,74
Португалія	14	4,25	3,88	3,44	4,10	5,35	4,90	3,89	4,15	4,29
Греція	15	4,00	3,16	3,44	3,96	4,99	4,74	3,78	3,90	4,00

найкращий результат

Країни – нові члени Європейського Союзу – демонструють різний ступінь готовності до практичної реалізації глибокої інтеграції. Трійку лідерів визначають Естонія, Словенія та Латвія, загальний індекс яких складає, відповідно, 4,64, 4,36 та 4,34. Естонія займає провідні позиції за такими параметрами, як створення інформаційного суспільства (4,92), розвиток ефективного та інтегрованого ринку фінансових послуг (5,43), розвиток бізнес-оточення (4,90). Словенія домінує за такими показниками, як інновації, дослідження і розвиток (3,92), створення мереж у сфері комунікацій, комунальних послуг і транспорту (5,21), зміцнення сталого розвитку (4,0). Серед найменш підготовлених до інтеграційного зближення, як і очікувалося, виявилися Болгарія і Румунія.

Зіставлення оцінки досягнутого рівня конкурентоспроможності країнами ЄС у порівнянні зі США, яке наведено в табл.2, в цілому є не на користь Євросоюзу, хоча й європейські країни випереджали США за такими параметрами, як: розвиток лібералізації; створення мереж у сфері комунікацій, комунальних послуг і транспорту; розвиток ефективного та інтегрованого ринку фінансових послуг; розвиток соціальної інтеграції і забезпечення сталого розвитку.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика США та ЄС
(відповідно до критеріїв Лісабонської стратегії)

Показник	США	ЄС
1. Створення інформаційного суспільства	5,86	4,61
2. Розвиток європейського простору для інновацій, досліджень	6,08	4,41
3. Лібералізація:	5,11	4,69
- формування єдиного ринку	5,70	5,13
- державна допомога і конкурентна політика	4,52	4,25
4. Створення мереж у сфері:	5,85	5,81

Продовження табл. 2

- комунікацій	5,60	5,96
- комунальних послуг та транспорту :	6,10	5,65
5. Розвиток ефективного та інтегрованого ринку фінансових послуг	5,82	5,52
6. Поліпшення бізнес-оточення	5,71	4,74
- для підприємців-початківців	5,83	4,52
- в сфері регуляторної нормативно-правової бази	5,58	4,96
7. Зростання соціальної інтеграції	5,04	4,81
- створення нових робочих місць	5,60	5,06
- розвиток і підвищення кваліфікації	5,31	4,96
- модернізація соціального захисту	4,20	4,40
8. Зміцнення сталого розвитку	4,96	5,16
Загальна оцінка	**5,5**	**4,97**

Недостатній прогрес в реалізації завдань, які визначено Лісабонською стратегією, вимагав істотного перегляду та уточнення параметрів розвитку Європейського Союзу. Саме тому, у грудні 2005 року Європейська Рада схвалила новий програмний документ – Лісабонську програму, відповідно до якої генеральним завданням в розвитку ЄС визначено прискорення економічного зростання й створення нових робочих місць. При розробці пріоритетів регіонального розвитку на 2007-2013рр. були скореговані й завдання регіональної політики, яка зорієнтована на розвиток інновацій, підвищення освітнього рівня населення, поширення успішного досвіду управління регіональним розвитком.

З урахуванням досягнутих результатів виконання Лісабонської програми, а також враховуючи суттєве погіршення макроекономічної ситуації у світі, у 2010 році було прийнято нову стратегію розвитку – «Європа 2020» [2]. Ключовим індикатором, що характеризує умови розвитку конкурентних переваг у науці та технологіях, визнано рівень витрат на інновації, дослідження та розвиток, які забезпечує державний і приватний сектор. Формування надійних джерел фінансування дослідницької і інноваційної діяльності на рівні не нижче 3% ВВП стає найважливішою умовою, дотримання якої дозволить об'єднаній Європі стати найбільшою в світі економікою, заснованою на знаннях.

У останні десятиріччя глобальні витрати на науково-дослідні роботи швидко зростали. Для них характерним є дуже високий ступінь концентрації в невеликій кількості країн. В цілому, загальні витрати країн світу на науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки склали майже 1,28 трлн.дол, регіональний розподіл яких становить: північноамериканський регіон – 35,6%, європейський – 24,4%, азійсько-тихоокеанський – 34,9%. Витрати ЄС на науково-дослідні розробки зросли в 2,9 раза і склали 297,9 млрд.дол (проти 184,1 млрд. дол у 2000 році) [5].

Питома вага країн ЄС в загальносвітових витратах на НДДКР становить 23,4%, причому фінансування досліджень щороку в середньому зростало на 3,3%. Найбільш високими темпами щорічно зростали обсяги фінансування з боку

університетів та науково-дослідних інститутів (4,68%) [6,с.12]. Однак фінансово-економічна криза 2008-2009 років змусила значно скоротити обсяги нарощування фінансування на наукові цілі, протягом цих років показник зростання становив лише 1,26%, тоді як у 2007-2008рр. – 8,78%.

Незважаючи на постійне зростання виробництва та експорту наукоємних товарів та послуг (за 2000-2010 рр. їх експорт збільшився, відповідно, у 1,9 та 2,9 раза), питома вага ЄС у світовому виробництві високотехнологічної продукції зменшується [5]. Якщо в 2000 році за рівнем технологомісткості на виробництво високотехнологічної продукції на країни об'єднання припадало 15,9%, то в 2010 році вже 15,7%. Пов'язано це, в першу чергу, з жорсткою міжнародною конкуренцією на світовому ринку з боку США, Японії та активною експансією країн азійсько-тихоокеанського регіону, в першу чергу Китаю, питома вага якого у світовому виробництві високотехнологічної продукції збільшилась в 2,75 раза (з 8,1% до 22,3%).

Валові внутрішні витрати на дослідження на душу населення в ЄС за 2000-2010рр. зросли в 1,6 раза і в цілому становлять близько 608 дол , однак цей показник є вдвічі нижчим від рівня витрат США (1306,0 дол). По відношенню до ВВП витрати на НДДКР складають в ЄС – 1,9% (для порівняння, в США – 2,9%, Японії – 3,3%. Китаї – 1,7%), хоча в середині Євросоюзу значення цього показника дуже варіюється. Найвищий рівень витрат на НДККР по відношенню до ВВП демонструють Фінляндія – а 3,96% , Швеція – 3,62%, Данія – 3,02%.

Сьогодні в європейських країнах внесок приватного бізнесу та держави у фінансування дослідницьких робіт є недостатньо збалансованим. Якщо в ЄС показник питомої ваги державного сектора у фінансуванні цих робіт один з найвищих серед розвинених країн (33,5% від валових внутрішніх витрат на науково-дослідні роботи), то європейський бізнес-сектор фінансує дослідницькі розробки значно нижче, ніж в інших країнах. Так, в США цей показник складає – 67,3%, в Японії – 77,7%, тоді як в ЄС – 55,0% [4,с.167].

Таблиця 3

Динаміка валових витрат на дослідження й розробки в ЄС

Показник	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Валові витрати на дослідження й розробки на душу населення,дол	382,0	467,2	513,4	544,8	588,5	598,0	608,0
Валові витрати на дослідження й розробки по відношенню до ВВП,%	1,74	1,74	1,77	1,77	1,84	1,92	1,91
Валові витрати на дослідження й розробки, що фінансуються бізнесом, по відношенню до ВВП,%	0,96	0,94	0,97	0,97	1,00	1,02	..
Валові витрати на дослідження й розробки, що фінансуються держбюджетом, по відношенню до ВВП,%	0,62	0,61	0,60	0,60	0,63	0,68	..

Серед країн ЄС найбільші обсяги фінансування НДДКР забезпечують Фінляндія, Німеччина, Франція, Австрія. Якщо в середньому для об'єднання показник питомої ваги фінансування науково-дослідних розробок в загальному обсязі ВВП складає

1,91%, то для цих країн він є значно вищим і становить: для Фінляндії – 3,96%, Швеції – 3,62%, Данії – 3,02%, Німеччини –2,78%, Франції – 2,21%, Австрії – 2,75%.

В розвитку НДДКР особливу роль відіграють ТНК, які є найважливішими учасниками процесу інтернаціоналізації інноваційної діяльності, яка набуває все більш інтернаціонального характеру. Свідченням зростання та поглиблення інтернаціоналізації інноваційної діяльності ТНК є те, що витрати на науково-дослідну діяльність деяких компаній значно перевищують відповідні витрати окремих країн світу. П'ять провідних за рівнем фінансування НДДКР європейських компаній (Nokia OYJ, Sanofi-Aventis SA, GlaxoSmithKline PLC, Volkswagen AG, Siemens AG) забезпечують 10,6% всього фінансування наукових розробок ЄС (або 31,5млрд.дол) [5]. Спостерігається посилення ролі іноземних філій в дослідженнях і розробках, зростає чисельність альянсів, що створюються для проведення НДДКР, активізувалося патентування тощо. Науково-дослідні розробки можуть приймати різні форми: фундаментальні дослідження, прикладні дослідження, а також розробку товарів і конкретних процесів. Як правило, фундаментальні дослідження найчастіше проводяться в державному секторі. Що ж до досліджень прикладного характеру, у тому числі пов'язаних з розробкою нових товарів і технологій, то їх, зазвичай сконцентровано безпосередньо в реальному секторі економіки, оскільки в першу чергу саме ці прикладні розробки впливають на підвищення рівня конкурентоспроможності як окремих товаровиробників, так і галузевих комплексів в цілому. Тому цілком логічним є те, що основний вплив на розвиток інноваційної діяльності роблять транснаціональні корпорації.

Серед ключових завдань, спрямованих на практичну реалізацію Лісабонської стратегії, особливо слід виділити розвиток спільних технологічних ініціатив на умовах державно-приватного партнерства, що гарантує європейське лідерство в стратегічних технологічних сферах. Такі заходи мають підтримувати попит на інновації і створювати нові ділові можливості, особливо в секторі послуг. Державні інституції гарантують і допомагають впровадженню та поширенню нових технологій і бізнес-моделей, які дозволять європейським підприємствам досягти глобального лідерства в цих секторах. Крім того, особливий акцент зроблено на розвиток чіткої і послідовної структури захисту інтелектуальної власності, заснованої на високій якості, конвергенції та збалансованості між користувачами і власниками прав таким чином, щоб ідеї вільно циркулювали в динамічному інформаційному суспільстві, а система регулювання європейських стандартів була мобільною, особливо на тих ринках, що стрімко розвиваються.

Найважливішими джерелами новаторства виступають підприємства. В той же час новаторство і накопичення знань відбувається у взаємодії з конкурентами, постачальниками, споживачами, державними дослідницькими установами, університетами, іншими центрами знань (органами стандартизації, метрології тощо). У свою чергу характер такої взаємодії визначається інституційними рамками, відповідно до механізму розвитку національної інноваційної системи, основними елементами якої є: система професійної підготовки кадрів, система науково-дослідних інститутів; компанії та мережі комунікацій, що ними створені; ринкова інфраструктура, що забезпечує передачу знань і технологій; система державних і недержавних інститутів, що беруть участь в регулюванні, виробництві і поширенні знань і технологій; система фінансування НДДКР.

В середньому рівень інноваційної активності підприємств в ЄС складає 51,6%. Найвищий рівень інноваційної активності мають підприємства Німеччини (79,9%

від загальної чисельності), Люксембургу (64,7%) [7,с.170]. Слід зазначити, що найбільша кількість інноваційних підприємств спостерігається серед великих компаній з чисельністю більше 250 зайнятих (70,1% від їх загальної кількості). Серед малого бізнесу практично кожне третє підприємство відноситься до категорії інноваційного (34,4%) [4,с.129].

Відповіддю Європи на явища глобалізації і одночасно способом надання вищій освіті «європейського виміру» став Болонський процес – регіональний інтеграційний процес, який відбувається в системі європейської університетської освіти і спрямований на зміцнення інтелектуального, культурного та науково-технічного потенціалу Європи, підвищення у світі значущості європейської вищої школи, підвищення її конкурентоспроможності. Болонський процес передбачає проведення низки заходів у вищій освіті країн Європи, які зорієнтовані на формування єдиного освітнього та наукового простору в країнах ЄС, що цілком відповідає Лісабонській стратегії.

Регіональний інтеграційний процес, який відбувається в системі європейської університетської освіти і науки, ставить за мету наступні цілі: побудову європейської зони вищої освіти як ключового напряму розвитку мобільності громадян з можливістю працевлаштування; формування та зміцнення інтелектуального, культурного та науково-технічного потенціалу Європи, підвищення в світі значущості європейської вищої школи; постійне поліпшення якості, підвищення конкурентоспроможності випускників на ринку праці, раціональне поєднання академічної якості та прикладного характеру освітніх послуг; підвищення центральної ролі університетів у розвитку європейських культурних цінностей, в яких університети розглядаються як носії європейської свідомості; введення дворівневої системи підготовки фахівців з вищою освітою, системи сумісності, перезарахування і акумуляція кредитів, визначення та прийняття процедури визнання дипломів, оцінки і вимірювань академічних досягнень студентів, структури вчених ступенів, єдині органи – джерела норм, правил і процедур імплементації та розвитку Болонського процесу. Країни Європи знаходяться у постійному пошуку нових підходів, теоретичного обґрунтування та впровадження у навчальний процес університетів інноваційних систем професійної підготовки студентів у контексті транснаціональних проблем вищої освіти.

Таким чином, стратегія «Європа 2020» спрямована на забезпечення економічного зростання й занятості, реалізацію соціальної моделі, що гарантує високу якість життя, продуктивне використання ресурсів, що підтримуватиме економічний розвиток. Основними індикаторами успішності реалізації стратегії визнано:

- забезпечення 75% рівня зайнятості для населення віком від 20 до 64 років (особливо для жінок, молоді, літніх і некваліфікованих людей та легальних мігрантів);
- фінансування НДДКР на рівні 3%ВВП;
- досягнення цілей енергетичної політики, політики зміни клімату (в тому числі зменшення викидів парникових газів до 30% відносно рівня 1990 року, збільшення на 20% ефективності використання енергії, енергії з відновлювальних джерел тощо);
- розширення доступу до освіти та зростання рівня освіченості (в тому числі забезпечення вищою освітою 30-34-річних людей на рівні не менш, ніж 40%, зменшення рівня відрахувань – не більше 10%);
- реалізація політики боротьби з бідністю через скорочення кількості осіб, що перебувають за її межею та існують у соціальній ізоляції, на 20млн.осіб.

Напрямами (пріоритетами) зростання та розвитку європейської економіки, в рамках нової стратегії розвитку, є наступні. По-перше, розвиток нової економіки, що заснована на знаннях та інноваціях *(smart growth)*, яка спроможна забезпечити гармонійний розвиток європейського суспільства. Реалізація цього напряму передбачає: створення Інноваційного союзу *(Innovation Union)*, в рамках якого буде забезпечено єдину інноваційну політику, спрямовану на вирішення важливіших проблем суспільного розвитку – зміна клімату, підвищення енергоефективності, демографічні зміни та охорона здоров'я; реалізації програми «Молодь в дії» *(Youth on the move)*, в рамках якої планується розширити академічну мобільність, поліпшити якість освіти та професійної підготовки, створити кращі умови для адаптації молоді на ринку праці, підвищити рівень конкурентоспроможності європейських університетів; поширення цифрових технологій та створення єдиного цифрового ринку в Європі *(Digital agenda for Europe)*.

По-друге, забезпечення сталого розвитку *(sustainable growth)*, що ґрунтується на ресурсозберігаючих, екологічно чистих технологіях, раціональному використанні ресурсів та конкурентоспроможної економіки і передбачає: створення конкурентоспроможної низьковуглеродної економіки з ефективним використанням ресурсів; скорочення викидів та запобігання втрати біорізноманіття в рамках реалізації програм з охорони навколишнього середовища; забезпечення лідерства Європи у розробці нових екологічно чистих технологій і методів виробництва; впровадження ефективних інтелектуальних електромереж; поліпшення ділового середовища в масштабах ЄС, що забезпечить додаткові конкурентні переваги європейським компаніям (особливо для малих і середніх виробничих фірм). Індустріальна політика, яка охоплює вищезазначені напрями, спрямована на підвищення конкурентоспроможності європейського бізнесу, в тому числі й через розповсюдження міжнародних виробничих мереж (від доступу до сировини для післяпродажного обслуговування), що забезпечить адаптацію європейської індустріальної політики до викликів глобалізації.

По-третє, забезпечення інклюзивного зростання *(inclusive growth)* через сприяння й забезпечення високої зайнятості, досягнення соціальної, економічної та регіональної єдності. Відповідно, досягнення інклюзивного зростання передбачає: підвищення рівня зайнятості в Європі через створення нових робочих місць (особливо для жінок, молоді та літніх працівників); управління змінами через інвестиції в професійну підготовку і навчання; модернізацію ринку праці та системи соціального забезпечення, що гарантує отримання вигід від економічного зростання всім регіонам інтеграційного об'єднання.

Фактично через забезпечення практичної реалізації інклюзивного зростання можна реалізувати основну мету розвитку європейської інтеграції – формування єдності європейського суспільства, що розвивається на засадах нової економіки, вимогам якої має відповідати європейська інноваційна система. Однак аналіз особливостей розвитку та результатів науково-дослідної сфери Євросоюзу виявив певну групу проблем, серед яких слід особливо виділити наступні.

1. Внесок європейських організацій в науку є вкрай низьким, порівняно з інвестиціями країн-членів об'єднання. Роль координаторів наукових досліджень відповідно до стратегії розвитку об'єднаної Європи виконують Європейська дослідницька рада, Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський інститут технологій. Бюджет цих організацій формується на основі загальноєвропейських ресурсів. Основна частина бюджету Євросоюзу протягом тривалого часу була спрямована на субсидії

аграрному сектору, які в п'ять разів перевищували інвестиції у дослідження та розвиток. Проте вклад аграрного сектору у формування ВВП ЄС дорівнював не більше, ніж 5%. Лише починаючи з бюджету 2008 року, суттєво збільшено фінансування програм, які зорієнтовані на економічне зростання.

Особлива роль в реалізації стратегії економічного розвитку і підвищення конкурентоспроможності ЄС належить Європейському інституту технологій, який розглядається як засіб залучення найбільш талановитих студентів і учених зі всього світу, через відповідну інтеграцію науково-дослідних груп наукових установ і університетів, а також бізнесу. Європейський інститут технологій функціонує у вигляді організованої мережі дослідницьких університетів Європи, створених за умов інтеграції науково-дослідних груп університетів, компаній, науково-дослідних інститутів, які забезпечать науково-технологічний прорив Європи. Саме Європейському інституту технологій визначена роль флагмана у сфері інновацій, досліджень і вищої освіти в Євросоюзі. На жаль, бюджетні кошти Євросоюзу й урядів країн, що входять в об'єднання, використовуються вкрай неефективно і не відповідають запитам бізнес-сектора [1]. Розподіл інвестицій на дослідження має бюрократичний характер, що істотно впливає на їх ефективність. Доступ до програм має бути спрощений, а підтримка Європейського інвестиційного банку, по відношенню до приватного сектора (особливо по відношенню до малого і середнього бізнесу), істотно розширена. Європейський фонд регіонального розвитку в повному обсязі повинен проводити дослідження, спрямовані на розвиток регіональної спеціалізації.

2. В Європейському Союзі відсутній єдиний ринок патентів. Країни об’єднання щороку реєструють тисячі патентів, тільки у 2010р. кількість європейських патентів, що були зареєстровані в Бюро патентів й торговельних марок США *(US Patent and Trademark Office,USPTO)*, дорівнювала 30,7 тисячі [5]. В Європейському патентному офісі *(European Patent Office,EPO)* було зареєстровано 235 тис.патентів, з яких країнам ЄС належить 28,3% (66,5 тис. патентів). Серед європейських країн домінує в патентуванні Німеччина, на яку припадає 41,1% всіх європейських патентів (27,4 тис.патентів), Франція – 14,3% (9,5 тис.патентів), Нідерланди – 9,0% (6,0 тис.патентів).

Якщо порівняти рівень щорічного зростання кількості патентів серед розвинених країн світу, то Євросоюз за даним показником поступається іншим країнам: в цілому по об’єднанню він складав 2,4%, тоді як в США дорівнював – 3,0%, в Японії – 4,9% [6]. Створення єдиного ринку патентів в Євросоюзі ще не завершене, оскільки Європейська система патентів, що контролюється Європейський патентним офісом, заснована на випуску патентів, що визнаються лише в тій країні, в якій були отримані, а це суттєво перешкоджає широкому використанню патентів в межах Європейського Союзу і впливає на збільшення вартості процедури оформлення патентів. Практичним виходом з цієї ситуації має стати укладення відповідної угоди про єдиний для Євросоюзу патент.

3. Розвитку інноваційної активності не сприяє існуюча інфраструктура, перш за все у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Незважаючи на досить високий рівень розвитку інфраструктури науково-дослідних розробок, вона потребує постійного вдосконалення і розвитку. Для розвитку інноваційного потенціалу економіки інтеграційного об’єднання необхідна високоякісна інфраструктура, перш за все, у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, світовий ринок яких інтенсивно розвивається. За розміром витрат на інформаційно-комунікаційні технології в загальному обсязі ВВП ЄС все ще відстає від США, Японії, цей показник становить, відповідно, 2,7%, 3,3% і 3,4% [9].

Удосконалення інформаційно-комунікаційних технологій, поява нових методів дослідницької діяльності сприяють більшій спеціалізації науково-дослідних робіт. Позитивно на розвитку інфраструктури ринку інформаційно-комунікаційних технологій відбиваються зміни нормативно-правового характеру, що стосуються, наприклад, захисту прав інтелектуальної власності, реформування державної дослідницької діяльності, розвитку інвестиційної активності, особливо стимулювання інвестицій в дослідження і інноваційні розробки.

4. Недостатність наукових кадрів. У науково-технічній сфері в країнах Євросоюзу в середньому працюють 29,8% від загального обсягу зайнятих. Як і раніше, основна частина науково-дослідних працівників в країнах об'єднання зосереджена в бізнес-секторі (48,8%), в університетах та інститутах працюють 36,1% [3]. Найбільш високий рівень зазначених фахівців сьогодні сконцентровано в Швеції і Люксембурзі (39,5% в кожній країні), Нідерландах (37,2%), Німеччині (36,4%), Данії (36,2%). Слід зазначити, що найбільша питома вага осіб з вищою освітою сьогодні зосереджена в крупних європейських мегаполісах. Так, в Берліні у сфері виробництва на 1000 зайнятих подібна категорія працівників складає 25,6%, а у сфері послуг – 31,1%; у Лондоні – 22,7% і 26,8%; у Брюсселі – 21,7% і 29,1%, в Мадриді – 19,8% і 28,1%, відповідно. Формування до 2014 року Європейського наукового простору протягом найближчих років повинне створити платформу для вільного переміщення знань, що фактично означатиме створення єдиного ринку досліджень, знань та інновацій в ЄС.

В економічній сфері високорозвинених держав сьогодні спостерігаються кардинальні зміни, пов'язані з формуванням інформаційного суспільства. Розвиток виробництва на основі новітніх інформаційних технологій, відповідне скорочення життєвих циклів товарів та послуг сприяють тому, що основна конкурентна боротьба все більше переноситься в наукову сферу. Країни, які в змозі забезпечити розвиток освіти і науки, в майбутньому можуть розраховувати на провідну роль в світовій економіці, на роль лідера в багатьох галузях діяльності і протистояти тиску інших країн.

Список використаних джерел

1. Cotgreave P. Big challenge ahead for EU science [Electronic resource] /P.Cotgreave // BBC. – 30 November 2006. – URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/science/ nature/6160657.stm
2. Europe 2020 Flagship Initiative Innovation Union [Electronic resource] // European Economic and Social Committee [Official website]. – URL: http://www.eesc.europa.eu/?i=portal.en.int-opinions.15480.
3. Key figures on Europe. 2010 edition. – Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2010. –245 p.
4. Key figures on Europe. 2011 edition. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. — 173p.
5. Science and Engineering Indicators 2012. [Electronic resource] // National Science Foundation [Official website]. – URL: www.nsf.gov/statistics/indicators/.
6. Science, technology and innovation in Europe. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2008. -125p.
7. Science, technology and innovation in Europe. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2011. –159 p.
8. The Lisbon Review 2004. An Assessment of Policies and Reforms in Europe. – Geneva: World Economic Forum. – 13p.
9. http://ec.europa.eu/ – European Commission [Official website].

WYKORZYSTANIE INNOWACYJNYCH METOD NAUCZANIA W EUROPEJSKIM EDUKACJI
(The use of innovative teaching methods in the European educational)

Prof. Janusz Soboń, Ph.D.
Akademia Morska w Szczecinie
Prof. Mieczysław Dietrich, Ph.D.
Insurance Intermediation,
Investment and Capital Markets
(Polska republika)

Wstęp

Ostatni przełom tysiącleci okazał się dla edukacji cezurą nie tylko czasową. Do szkół weszło pokolenie młodzieży wychowanej już w erze cyfrowej. Skoro zatem rzeczywistość, w jakiej będą funkcjonować i pracować w przyszłości współczesne dzieci aż tak bardzo różni się od tej, w jakiej funkcjonowali i pracowali współcześni dorośli, w tym nauczyciele, oczywistym jest, że to szkoła musi dostosować się do wymogów współczesności, aby móc efektywnie realizować swoją najważniejszą misje. Dlatego najważniejszym zadaniem współczesnej szkoły jest przygotowanie uczniów do przejęcia odpowiedzialności za własną naukę, rozwijanie ich samodzielności, kształcenia kreatywnego myślenia i działania, umiejętności samokształcenia i doskonalenia się. W związku z tym zmienia się rola nauczyciela, który staje się doradcą, obserwatorem, przewodnikiem w rozwoju swoich uczniów, organizatorem procesu uczenia się. Sytuacja taka wymusza konieczność zmian w edukacji, w tym sięgnięcia po nowe, bardziej efektywne metody kształcenia.

1. Pojęcia innowacji we współczesnej edukacji.

Słowo innowacje" w odniesieniu do procesów nauczania może mieć wielorakie znaczenie. Pojęcia tego używa się na określenie wszelkich nowatorskich rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych, mających na celu poprawę jakości pracy szkoły[1]. Innowacja w takim rozumieniu będzie to swego rodzaju rozwiązanie systemowe, dotyczące konkretnej klasy, konkretnej szkoły, sformalizowane i podjęte przez nauczyciela za zgodą dyrekcji i po zatwierdzeniu przez radę pedagogiczną.

Innowacyjna może być jednak także działalność nauczyciela w jej codziennym wymiarze, jeśli do tradycyjnie pojętych zasad dotyczących jego pracy z uczniem podejdzie on w sposób twórczy, kreatywny, ale jednocześnie przemyślany i konsekwentny, w celu ustawicznego unowocześniania, modernizowania i indywidualizowania stosowanych środków i metod dydaktycznych[2]. Właśnie tak pojęta innowacyjność wydaje się być największym wyzwaniem nowoczesnego nauczania – nakłada ona na każdego nauczyciela nie formalny wymóg, ale obiektywną konieczność dostosowywania form przekazywania wiedzy i kształcenia umiejętności do specyfiki każdej klasy i każdego ucznia[3].

Przemiany dokonujące się w oświacie stawiają nauczycieli wobec konieczności weryfikacji dotychczasowych sposobów nauczania i poszukiwania nowych niekon-

[1] http://www.edulider.pl
[2] www.zsjastkowice.pysznica.pl/podstrony/publikacje/innowacje.doc
[3] Drucer F. Peter, Innowacje i przedsiębiorczość, Państwowe Wydawnictwo ekonomiczne, Warszawa 1999.

wencjonalnych metod. Kształcenie nauczycieli zawsze było procesem ciągłym, gdyż niezbędne stawało się systematyczne uzupełnianie wiedzy i umiejętności pod kątem stale zmieniających się potrzeb. Należy zauważyć, iż wiedza i umiejętności zdobyte w czasie studiów stają się dla nauczyciela jedynie punktem wyjścia dla jego zmagań z pracą i wstępem do szeroko pojętego samokształcenia. Różne są drogi dochodzenia do własnych koncepcji innowacyjnych. Jednak nawet wtedy, kiedy nauczyciel stworzy swój model pracy, nie zawsze wprowadza go w życie. Pojawiają się wątpliwości, opory.

Innowacja może obejmować wszystkie lub wybrane zajęcia edukacyjne, całą szkołę lub grupę, ale nie może prowadzić do zmiany typu szkoły. Rozpoczęcie innowacji jest możliwe po zapewnieniu przez szkołę odpowiednich warunków kadrowych i organizacyjnych, niezbędnych do realizacji planowych działań innowacyjnych. Innowacje wymagające dodatkowych środków budżetowych, mogą być podjęte po wyrażeniu pisemnej zgody na finansowanie planowanych działań przez organ prowadzący szkołę[4].

Innowacja oznaczają robienie czegoś innego lub robienie czegoś inaczej. Każda innowacja jest zmianą, lecz nie każda zmiana jest innowacją. Oznacza to, że innowacja jest[5]:

- celowa − ma jasno określone efekty, jakie można dzięki niej uzyskać;
- planowa − zawiera przemyślany harmonogram działań i czynności;
- zorganizowana − przewiduje potrzebne zasoby, ludzi i środki;
- kontrolowana − ma określony sposób ewaluacji.

Innowacje powstają, gdy:

- zmieniają się sposoby postrzegania rzeczywistości, poglądy i systemy wartości.
- pojawiają się nowe potrzeby procesu.
- zachodzą zmiany zewnętrzne, np. demografia.
- można zastosować wnioski wynikające z nowej wiedzy.

Żeby innowacja została wdrożona w dany system edukacji musi spełnić następujące zasady:

- należy zacząć od przemyślenia i przeanalizowania okazji do innowacji. trzeba sięgnąć do podręczników psychologii i innych książek na temat skutecznych metod uczenia się i nauczania,
- innowacja jest pracą, wymaga wiedzy, pomysłowości, pilności, wytrwałości
- i zaangażowania,
- aby innowacja była skuteczna, musi być prosta i prowadzić do jednego celu,
- innowacje należy zaczynać od małych zmian, niedużych nakładów czasu i pieniędzy,
- nowatorzy muszą wykorzystywać swoje mocne strony,
- innowacje w oświacie muszą prowadzić do zmian w procesie kształcenia, ale także zmian w postawach ludzi,
- wreszcie, trzeba postępować zgodnie z przepisami prawa. innowacja wymaga zatwierdzenia przez radę pedagogiczną szkoły.

Innowacje muszą być zrozumiałe dla zwykłych ludzi. Nie wolno wykonywać zbyt wielu czynności równocześnie. Jeśli szkoła wdraża internetowy kontakt z rodzicami, to niech przekazywane informacje: oceny, frekwencja, zachowanie ucznia, przynajmniej

[4] Przyborowska Beata: Struktury innowacyjne w edukacji: teoria, praktyka, rozwój. − Toruń: Wydaw. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2003.

[5] Przyborowska Beata: Struktury innowacyjne w edukacji: teoria, praktyka, rozwój. − Toruń: Wydaw. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2003.

początkowo mają tradycyjny charakter. Kiedy już wszyscy użytkownicy przyzwyczają się do zmiany, można będzie ją pogłębiać i unowocześniać.

Aktywne metody nauczania na pewno ułatwią start w życiu zawodowym za kilkanaście lat, lecz już dzisiaj przyczynią się do uatrakcyjnienia lekcji, ułatwienia zapamiętywania materiału, lepszych wyników uzyskanych w czasie egzaminów.

2. Problemy współczesnej europejskiej edukacji.

Nowoczesna edukacja i nowocześni nauczyciele nie muszą i nie powinni rezygnować z dotychczasowych celów szkolnictwa. Modernizacja nie oznacza bowiem całkowitego zerwania z tradycją, porzucenia wartości, jakie dotąd promowano. Szkoła i nauczyciele wciąż mają wiele do przekazania swoim uczniom, często ślepo zachłyśniętym możliwościami, pokusami, jakie stwarza szybki i łatwy w recepcji „świat typu instant"[6].

Ich zadaniem wciąż jest dzielenie się swoim życiowym doświadczeniem i wiedzą, której nie można zdobyć w tym samym tempie, w jakim parzy się kawę rozpuszczalną, wartościami. Muszą się natomiast zmienić środki, drogi, metody, jakimi dociera się do ucznia, aby tę wiedzę i doświadczenia mu przekazać[7]. W tym celu nauczyciel musi stać się uczestnikiem świata, w jakim funkcjonuje i jaki rozumie jego uczeń. Jest to pierwszy krok w budowie mostu pomiędzy światem ucznia i nauczyciela.

Wszystko to powoduje, że programy nauczania współczesnych szkół są re formułowane tak, aby kłaść nacisk na kształcone umiejętności i kompetencje kluczowe dla funkcjonowania we współczesnym świecie, nie rezygnując oczywiście z przekazywanego zasobu wiedzy merytorycznej i wartości z zakresu wychowania kulturowego, obywatelskiego i patriotycznego[8]. Aby skutecznie realizować założenia tak skonstruowanych programów nauczania, a przede wszystkim aby nawiązać dialog ze współczesnym uczniem, nauczyciel musi legitymować się nie tylko doskonałym przygotowaniem merytorycznym i pedagogicznym, ale także umiejętnością wdrażania i wkomponowania w proces dydaktyczny innowacyjnych środków i metod oraz wysokimi kompetencjami w obszarze nowoczesnych technologii informatycznych i komunikacyjnych.

Poważny problem niedopasowania systemów edukacyjnych funkcjonujących w większości krajów europejskich do dynamicznych zmian zachodzących we współczesnym świecie i potrzeb rozwijającej się gospodarki dostrzegano od dawna[9].

Anachronizm programów nauczania, niedopasowanie struktury szkolnictwa do potrzeb rynków pracy, niskie kwalifikacje kadry nauczycielskiej wynikające z nieprecyzyjnych lub nieefektywnych systemów awansu zawodowego w tej branży – wszystko to nie tylko przekładało się na spadek poziomu wykształcenia i jakości edukacji w społeczeństwach Europy, ale implikowało konkretne zjawiska natury ekonomicznej i gospodarczej. Chodzi tu m.in. o wzrost bezrobocia pociągający za sobą zubożenie społeczeństw, spadek konsumpcji i ograniczenie tempa rozwoju gospodarczego; konieczność wzrostu nakładów finansowych państw na opiekę socjalną, przy jednoczesnym spadku dochodów skarbu; deficyt specjalistów z dziedziny nauk gwarantujących rozwój innowacyjnych gałęzi gospodarki, a co za tym idzie, spadek potencjału intelektualnego i konkurencyjności pod tym względem europejskich ośrodków naukowych i gospodarczych.

---

[6] Mazurek-Kucharska B., Kompetencje społeczne młodzieży [w:] Młodzież na rynku pracy. Od badań do praktyki, pod red. S.M. Kwiatkowskiego i Z. Sirojcia, Warszawa 2006

[7] Kulhawczuk I., Edukacja w Europie – polski system edukacyjny a systemy innych krajów, www.profesor.pl/mat/n11/pokaz_material_tmp.php?plik=n11/n11_i_kulhawczuk_040620_2.php&id_m=12742 [data dostępu: 12.10.2010

[8] Szerląg A, Problemy edukacji w szkole wyższej, Wydawnictwo IMPULS, Warszawa 2006

[9] Gocłowska B., Łojewski Z., Platformy edukacyjne. Administrowanie i zarządzanie, Lublin 2008

Unia Europejska zdecydowała się podjąć działania, które mają zmierzać nie do budowy jednolitego systemu edukacji w krajach wspólnotowych, ale do stworzenia warunków umożliwiających efektywne reformowanie oświaty w poszczególnych państwach dla osiągnięcia wspólnych dla Unii celów i zamierzeń, jakie mają prowadzić w obszarze nauki i edukacji do budowy Europy wiedzy, a następnie gospodarki opartej na wiedzy, która nie tylko będzie stanowić silną konkurencję dla największych światowych potęg ekonomicznych ale także zapewni harmonijny i spójny rozwój społeczeństw[10].

Poznanie wytycznych i założeń strategii wspólnotowych ma duże znaczenie w pracy nauczyciela – wskazują one obszary działań, w jakich powinny się koncentrować wysiłki nie tylko rządów państw członkowskich, ale także poszczególnych szkół i nauczycieli; definiują priorytety, jakie powinny zostać uwzględnione w programach nauczania i formach ich realizacji w codziennej praktyce szkolnej, wreszcie stanowią fundament funkcjonowania licznych instytucji i programów unijnych wspierających i finansujących modernizację europejskiej oświaty[11].

Wśród obszarów, jakie w sposób szczególny miała wspierać polityka wspólnotowa, wymieniono: promowanie znajomości języków obcych jako warunek niezbędny do integracji i wymiany doświadczeń między społeczeństwami UE, zwiększanie mobilności i współpracy uczniów/studentów i nauczycieli, podnoszenie jakości edukacji szkolnej i dostosowanie struktur szkolnictwa do wymagań rynków pracy, co ma się przełożyć na ułatwianie młodzieży startu w dorosłe życie, wreszcie upowszechnienie technologii informatycznych i komunikacyjnych w infrastrukturze szkół, jak i programach nauczania[12].

3. Wykorzystywanie innowacyjnych metod nauczania w edukacji.

Edukacja musi iść w stroną weryfikacji umiejętności i kwalifikacji, a nie tylko wiedzy absolwentów. Egzaminy testowe z ogólnymi szablonami niczego nie weryfikują, poza umiejętnością dostosowania się do poznawczych matryc. Potrzebne są nowe sposoby weryfikacji wiedzy i umiejętności w praktyce, ale również innowacyjne metody zastosowania pozyskanych informacji i wykorzystania ich w życiu.

Współczesna edukacja musi się zmienić. Konieczne jest wprowadzenie nowych technologii do procesu uczenia się. Dlatego warto wprowadzić nowe metody, bądź rozszerzyć elementy, które już pojawiają się w procesie edukacyjnym.

Do najważniejszych i częściej stosowanych innowacyjnych metod nauczania zaliczyć można:

1) E-learning[13] – jest to forma edukacji na odległość, która wykorzystuje techniki informatyczne. Pierwsze próby wprowadzenia takiej edukacji z wykorzystaniem możliwości przesyłu informacji powstały w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku, jednak upowszechnienie tej technologii odbyło się dopiero wraz z umasowieniem Internetu Najważniejszą zaletą e-learningu są niskie koszty w przeliczeniu na jednego ucznia. Materiały edukacyjne są dostępne on-line oszczędzamy na druku i kolportażu. W kontekście

[10] Wróbel M., Integracja Polski z Unią Europejską szansą na podniesienie poziomu innowacyjności polskiego systemu edukacji, www.eid.edu.pl/publikacje/integracja_polski_z_unia_europejska__szansa_na_podniesienie_poziomu_innowacyjnosci_polskiego_systemu_edukacji,35.html [data dostępu: 05.10.2010].

[11] Gancarz-Stasiak G., Edukacja w Unii Europejskiej. Poradnik, Wydawnictwo Telbit, Warszawa 2004.

[12] Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do roku 2010.

[13] A.K.Stanisławska, Różnice i podobieństwa, zalety i słabości nauczania przez Internet versus nauczanie tradycyjne, Materiały Konferencji Szkoleniowej nt. E-learning w szkolnictwie wyższym. Fakty i prognozy, zorganizowanej przez Wyższą Pomorską Szkołę Turystyki i Hotelarstwa w Bydgoszczy przy współudziale Polskiego Uniwersytetu Wirtualnego, Bydgoszcz 2003

rozważanego tematu, należy wskazać, że e-learning daje możliwości wprowadzania wielu scenariuszy rozwiązania rozpatrywanego problemu. Pozwala je rozważać w dowolnej liczbie opcji Dzięki temu możemy ćwiczyć nieszablonowość i kreatywność uczniów.

E-learning to również pełne zarządzanie procesem nauczania. Dzięki temu mamy możliwość nieograniczonego przekazywania wiedzy i umiejętności. Pozwala on na pełną weryfikowalność postępów edukacyjnych i nadaje indywidualny charakter procesu uczenia;

2) Kolejnym poruszanym aspektem jest edukacja uczestnicząca. Nie ma jednej definicji poruszanego zagadnienia - skracając i upraszczając terminy, które tak naprawdę można nazwać związkami frazeologicznymi. Trzeba wskazać, że jest to udział w wydarzeniach (miejscach), o których się uczymy. Edukacja uczestnicząca jest, więc formą partycypacji w procesie edukacyjnym, która rozwija zdolności poznawcze uczniów. Można ją rozważać na dwóch poziomach. Pierwszy, dużo bardziej trywialny, to wszelkiego rodzaju wycieczki do miejsc, o których wykłada się wiedzę uczniom. Drugi poziom edukacji uczestniczącej dotyczy możliwości odwiedzenia miejsc pracy, firm produkcyjnych, zakładów przemysłowych itd.

3) Następnym elementem innowacyjności procesu przekazywania wiedzy są **prezentacje edukacyjne**[14]. Możemy mówić o prezentacjach edukacyjnych z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych i bez nich. Pierwszą formę nazywamy prezentacjami multimedialnymi. Dzięki takiemu sposobowi przedstawienia informacji uczniowie mają możliwość zdobywania wiedzy w bardzo ciekawej formie. Atrakcyjność przekazu, jaką dają multimedia pozwala na przyciągnięcie skupienia, w czasach krótkich form i rozproszonej uwagi. Taka forma przekazu przenosiłaby absolwenta w przyszłość, dostosowywała do wymogów zatrudnienia, które chciałby podjąć. W przyszłej pracy nikt nie będzie od niego wymagał napisania pracy magisterskiej, a stworzenie prezentacji jest o wiele bardziej pożądaną umiejętnością.

4) **Edukacyjny wirtualny spacer**[15] to możliwość „dotknięcia" zagadnień, o których uczniowie czy studenci się uczą. Sama idea nie jest nowa. Coraz więcej instytucji na swoich stronach internetowych daje możliwość odbycia tzw. wirtualnego spaceru po swojej siedzibie, czy też prezentacji produktów. Przede wszystkim daję on ciekawą formę przekazu. Nauczyciel może przekazywać wiedzę podczas wirtualnego spaceru. To zdecydowanie bardziej interesujące, a uczeń ma wrażenie, że może „dotykać" miejsc, o których się uczy. Wirtualny spacer rozwija zdolności poznawcze, pobudza zainteresowania i hobby. Dzięki temu absolwent jest bardziej kosmopolityczny, można powiedzieć, że więcej widział, mimo tego, że nie był fizycznie w tych miejscach. W kontekście globalizacji to bardzo cenny efekt poznawczy.

5) **Gry** - elemencie innowacyjnej edukacji, jakim są **gry**[16] powiedziano już bardzo wiele. Właściwe wykorzystanie w edukacji możliwości rozwojowych, jakie niosą za sobą gry, może być niezbędnym suplementem nauczania w przyszłości. Należy pamiętać, że ładunek dydaktyczny gier jest niezwykle zróżnicowany. Warto również wiedzieć, że „gra podporządkowana jest jakiemuś celowi dydaktycznemu, a więc jest narzędziem kształcenia. Walor kształcący każdej gry dydaktycznej zależy od tego, jakim zadaniom kształcącym służy, jak te zadania odbijają się w samym działaniu zabawowym, Gry komputerowe rozwijają spostrzegawczość, koncentracje, refleks i wyobraźnię przestrzenną

[14] Jędryczkowski J., Prezentacje multimedialne w pracy nauczyciela, Zielona Góra 2008.
[15] http://www.edunews.pl/index.php
[16] W. Forster, The Encyclopedia of Game Machines – Consoles, handheld & home computers 1972-2005. GAMEplan, 2005

oraz kreatywność, ponadto ćwiczą sprawność koordynacji ruchowo – wzrokowej. Mogą stymulować logiczne myślenie i kojarzenie faktów. Uczą również podejmowania decyzji i samodzielności - tak istotnych cech w kontekście wyzwań przyszłości

6) Innym aspektem, o którym należy wspomnieć w kontekście innowacyjnej edukacji przyszłości jest **mobilna szkoła.** Współcześni uczniowie wyposażeni są w smartfony, tablety, laptopy i inne urządzenia mobilne z dostępem do sieci. Uczeń jest mobilny, szkoła musi podążać za nim. Przyszłością są aplikacje tworzone na smartfony i tablety, które wspierają tradycyjne formy kształcenia. Za pomocą e-learningu ciągłego nauczyciele mogą być w stałym kontakcie ze swoimi uczniami. Jeżeli szkoła nie będzie się zmieniać i dostosowywać do digitalizacji życia, wyniki uczniów będą jeszcze gorsze.

7) **technologie Web 2.0**[17] – wykorzystywanie na zajęciach m.in. w szkolnej dydaktyce blogów i mikroblogów, dzięki którym możemy dzielić się z innymi zapisem chwili, miejsca, w którym obecnie jesteśmy, przedstawiać ludzi, których spotkaliśmy i nieoczekiwane zdarzenia, w których przypadkowo uczestniczymy. Możemy informować rodziców, co się dzieje na szkolnej wycieczce w danym momencie. Wielu z nich ma przecież w pracy, domu czy w podróży cały czas włączony komputer. Jeden mms, czy sms wysłany na portal pozwala poinformować wszystkich zainteresowanych, co robimy, co aktualnie zwiedzamy i podziwiamy. Rodzice mogą mieć w ten sposób dostęp do swoistego szkolnego mikrodziennika ze szkolnej wycieczki.

8) **We-learning**[18] – połączenie technologii Web 2.0 z zestawem narzędzi umożliwiającym zbieranie i rozpowszechnianie dowolnej ilości różnych informacji. Wykorzystanie technologii, powszechnie zwanych jako Web 3.0, stawia na rozwój więzi społecznych wszystkich, którzy biorą udział w szkoleniu. Za pośrednictwem portali internetowych następuje komunikowanie się osób, które poza zwykła wymianą informacji, także się edukują. Przykładem zastosowania technologii Web 3.0 może być szkolenie grupy handlowców, które obejmuje zarówno amatorskie nagrania audio i wideo, będące np. instruktażem sposobów prowadzenia rozmowy z klientem, jak również materiały w formie pisemnej, slajdy oraz zapisy dyskusji ekspertów i osób doświadczonych w sprzedaży. Szkolenie odbywa się nieprzerwanie, w wielu przypadkach przez całą dobę, a formalny trener nie istnieje (stają się nim uczestnicy szkolenia - w zależności od poruszanego tematu i posiadanej w danym zakresie wiedzy). Konieczna jest tu jednak strukturyzacja oraz moderator.

9) **Uniwersytet Wirtualny**[19] – umożliwia nie tylko szkolenia oraz kursy uzupełniające realizowane przez Internet, ale pozwala studentowi na odbycie pełnego cyklu dydaktycznego zmierzającego do zdobycia tytułu licencjata lub magistra. Funkcjonujące platformy Uniwersytetów Wirtualnych oferują swoim studentom oprócz materiałów i pomocy edukacyjnych dostępnych w formie on-line fora dyskusyjne, na których uczestnicy wymieniają się swoimi spostrzeżeniami. Ponadto uczestnik może skorzystać z pomocy nauczyciela czy tez uczestniczyć aktywnie w dyskusjach naukowych poruszanych na chacie. To wszystko z racji zdalnie realizowanych działań pozwala studentowi odtworzyć realizowany materiał w dogodnym dla niego miejscu i czasie. Tego typu inicjatywy wspomagające tradycyjne szkolenia i wykłady służą również promowaniu nowoczesnych metod kształcenia.

Zakończenie. Wymagania rzeczywistości, w jakiej funkcjonują współczesne społeczeństwa, zdominowanej przez zaawansowaną elektronikę, zglobalizowanej, wielo-

[17] M.Pindelski, Szkolenie handlowca typu Web 3.0, e-mentor, nr 2/2010.
[18] http://www.wiadomosci24.pl/artykul/wiecej_innowacji_w_edukacji_88777-2--1-d.html
[19] Gocłowska B., Łojewski Z., Platformy edukacyjne. Administrowanie i zarządzanie, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2008

kulturowej, każą zdecydowanie przewartościować cele nauczania i uczenia się w szkole XXI wieku. Ale przede wszystkim wymagają od nowoczesnych nauczycieli odejścia od konserwatywnych metod dydaktycznych budujących głównie szeroką wiedzę uczniów, na rzecz takich form kształcenia, które wyposażą wychowanków szkół we wszechstronne umiejętności i kompetencje niezbędne dla efektywnego i sprawnego poruszania się na rynkach pracy. Postulatem niezbędnym jest zatem kształcenie u przyszłych pedagogów innowacyjnego i twórczego podejścia do ich przyszłej pracy w szkole.

W swojej zawodowej praktyce będą oni borykać się z różnymi barierami wynikającymi z ograniczonego zaplecza technicznego i finansowego polskich szkół.

Tym ważniejsze powinno dla nich być kreatywne podejście do metod i dostępnych środków dydaktycznych, tak aby nawet w niesprzyjających warunkach słabo wyposażonych szkół potrafili konstruować atrakcyjny dla uczniów i efektywny poznawczo proces dydaktyczny i wychowawczy.

Literatura:

1. A.K. Stanisławska, Różnice i podobieństwa, zalety i słabości nauczania przez Internet versus nauczanie tradycyjne, Materiały Konferencji Szkoleniowej nt. E-learning w szkolnictwie wyższym. Fakty i prognozy, zorganizowanej przez Wyższą Pomorską Szkołę Turystyki i Hotelarstwa w Bydgoszczy przy współudziale Polskiego Uniwersytetu Wirtualnego, Bydgoszcz 2003
2. Drucer F. Peter, Innowacje i przedsiębiorczość, Państwowe Wydawnictwo ekonomiczne, Warszawa 1999.
3. Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do roku 2010.
4. Gancarz-Stasiak G., Edukacja w Unii Europejskiej. Poradnik, Wydawnictwo Telbit, Warszawa 2004.
5. Gocłowska B., Łojewski Z., Platformy edukacyjne. Administrowanie i zarządzanie, Lublin 2008
6. Gocłowska B., Łojewski Z., Platformy edukacyjne. Administrowanie i zarządzanie, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2008
7. Jędryczkowski J., Prezentacje multimedialne w pracy nauczyciela, Zielona Góra 2008.
8. Mazurek-Kucharska B., Kompetencje społeczne młodzieży [w:] Młodzież na rynku pracy. Od badań do praktyki, pod red. S.M. Kwiatkowskiego i Z. Sirojcia, Warszawa 2006
9. Przyborowska Beata : Struktury innowacyjne w edukacji : teoria, praktyka, rozwój. - Toruń : Wydaw. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2003
10. Przyborowska Beata : Struktury innowacyjne w edukacji : teoria, praktyka, rozwój. - Toruń : Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2003
11. Szerląg A, Problemy edukacji w szkole wyższej, Wydawnictwo IMPULS, Warszawa 2006
12. W. Forster, The Encyclopedia of Game Machines – Consoles, handheld & home computers 1972-2005. GAMEplan, 2005
13. Wróbel M., Integracja Polski z Unią Europejską szansą na podniesienie poziomu innowacyjności polskiego systemu edukacji, www.eid.edu.pl/publikacje/integracja_polski_z_unia_europejska__szansa_na_podniesienie_poziomu_innowacyjnosci_polskiego_systemu_edukacji,35.html
14. http://www.edunews.pl
15. http://www.profesor.pl
16. http://www.edulider.pl
17. http://www.zsjastkowice.pysznica.pl
18. M.Pindelski, Szkolenie handlowca typu Web 3.0, e-mentor, nr 2/2010. http://www.wiadomosci24.pl/artykul/wiecej_innowacji_w_edukacji_88777-2--1-d.html

ТЕХНОЛОГІЯ СТВОРЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДРУЧНИКІВ

Ващук Ф.Г.,
доктор технічних наук, професор, ректор
Ващук О.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
директор НН Інституту інформаційно-комунікаційних технологій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м.Ужгород, Україна)

Сьогодні освіта у світі знаходиться в складній ситуації, спричиненій поглибленням фундаментальних суперечностей між традиційними методами і темпами навчання та постійно зростаючим обсягом інформації. Так, обсяг знань, необхідний для випускників технічних вишів, подвоюється кожні три-чотири роки. Для порівняння: ще у першій половині ХХ ст. цей період становив 30 років. У такій ситуації унікального значення набувають технології електронного та дистанційного навчання, які дозволяють засвоювати знання на 40-60% швидше. Розуміння цього європейською спільнотою знайшло правове обґрунтування у нормативних документах такого рівня, як Болонська декларація та інші, якими узгоджувалось використання технічних засобів у навчальному процесі, розвиток дистанційної освіти та електронного навчання (e-learning).

Але, незважаючи на інтенсивне впровадження прогресивних педагогічних новацій, що базуються на сучасних досягненнях інформатики, комп'ютерних та телекомунікаційних технологіях, якісна складова навчання залежить насамперед від досконалості навчального матеріалу, форми його подання та організації навчального процесу.

Постійно зростаючий обсяг інформації, ускладнення знань, відсутність ілюстративного матеріалу – ось неповний перелік проблем, що виникають сьогодні у традиційній формі навчання. Ефективне вирішення цих проблем можливе за умови впровадження комп'ютерної техніки, спеціалізованих комп'ютерних програм, мультимедійних технологій. Текст, графіка, анімація, звук та відео, 3D-моделі дозволяють створити багатий наочний матеріал. Використання інтерактивних комп'ютерних програм активізує усі види діяльності людини – розумову, мовну, фізичну, перцептивну, що прискорює процес засвоєння матеріалу. Застосування комп'ютерних тренажерів (симуляторів) сприяє отриманню практичних навичок. Автоматизовані системи тестування знань дозволяють швидко та об'єктивно перевірити рівень засвоєння навчального матеріалу. Таким чином, тільки розумне поєднання традиційних та комп'ютерних форм організації навчального процесу є запорукою високої якості передавання та засвоювання знань.

Невід'ємною і важливою частиною сучасного навчального процесу є електронні засоби навчального призначення. У загальному розумінні електронними засобами навчального призначення (ЕЗНП) є засоби навчання, які зберігаються на цифрових носіях і відтворюються на електронному обладнанні: комп'ютерні програми загально-дидактичного спрямування, електронні бібліотеки, презентації, інформаційні ресурси системи дистанційного навчання, тестові завдання, віртуальні лабораторні роботи, електронні навчальні видання тощо. Здебільшого завдяки таким

засобам активно розвивається і впроваджується е-навчання. ЕЗНП інтегрують у собі всі переваги традиційних навчальних матеріалів з необмеженими можливостями комп'ютерних інформаційних і мультимедійних технологій [1,2,3].

Об'єктом нашого дослідження є електронні навчальні видання, і насамперед такий їх різновид, як електронний підручник.

В цілому особливістю електронних видань є комплексне поєднання різних форм інформації (графічної, текстової, звукової, відео-) та їх виконання на будь-яких електронних носіях – магнітних (магнітна стрічка, магнітний диск), оптичному (CD-ROM, DVD, CD-R, CD+ та ін.) або публікація у комп'ютерних мережах. Якщо електронне видання має навчальне призначення, то воно має містити систематизований матеріал у відповідній науково-практичній галузі знань, забезпечувати творче опанування студентами знань, умінь та навичок у цій галузі. Запорукою якості е-навчального видання є високий рівень виконання та художнього оформлення, повнота інформації, якісний методичний та технічний інструментарій, наочність, логічність та послідовність викладення інформації [4].

Сьогодні на освітньому ринку присутній достатньо широкий спектр електронних навчальних видань, перш за все підручників для школярів і студентів. До провідних компаній, що випускають електронні видання (в основному на компакт-дисках), можна віднести: «Кирило і Мефодій», «TeachPro», «Медіахауз», «1С» та ін. Основним недоліком, на наш погляд, цих продуктів є те, що вони поставляються в готовому вигляді і не передбачають можливості часткової (модульної) зміни змісту підручника і пристосування його до конкретних потреб навчального процесу. Зазвичай це підручники з найбільш поширених навчальних курсів: інформатика, іноземна мова, маркетинг та ін. Практично відсутні електронні навчальні матеріали з вузькоспеціалізованих навчальних курсів. Це змушує викладачів створювати електронні навчальні матеріали самотужки.

Достатньо широкий та різноманітний перелік електронних навчальних видань вимагає їх визначення та класифікації. Вихідним положенням при цьому має бути ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення» (див. п.2.1.). До найбільш поширених видів е-навчальних видань віднесемо підручник, навчальний та навчально-методичний посібники, курси лекцій тощо.

Враховуючи комплексність та складність такого явища, як електронний підручник, зазначимо, що на сьогоднішній день немає однозначного визначення цієї дефініції. Ситуацію ускладнює відсутність належної нормативної регламентації цього явища. Певні корективи у термінологію вніс новий стандарт – ДСТУ 7157:2010 «Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості», що набрав чинності з 01 липня 2010 р. У зазначеному стандарті визначено такі терміни:

- ***електронне видання*** – це електронний документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, має вихідні відомості й призначений для розповсюджування в незмінному вигляді;
- ***електронний аналог*** друкованого видання – електронне видання, що в основному відтворює відповідне друковане видання, зберігаючи розташування на сторінці тексту, ілюстрацій, посилань, приміток тощо;
- ***електронний документ*** – документ, інформація в якому подана у формі електронних даних і для використовування якого потрібні засоби обчислювальної техніки[5].

До найбільш поширених наукових визначень можна віднести такі:

Електронний підручник – це:

– підручник, який існує у форматі електронного документа, тобто у вигляді тексту, який зберігається у пам'яті електронної обчислювальної машини (ЕОМ), може бути прочитаний тільки на екрані спеціального пристрою відображення інформації (монітору) та оброблений тільки за допомогою ЕОМ[6];

– універсальний інтерактивний гіпермедійний методичний і дидактичний підручник, який містить широке коло питань з тем однієї дисципліни (або різних навчальних дисциплін), викладених у компактній формі гіпертекстового середовища, і призначений для використання у навчальному процесі[7];

– містить систематизований матеріал з відповідної науково-практичної галузі знань, який повністю відповідає програмі дисципліни, створений на високому науковому і методичному рівні, а також відрізняється повнотою інформації, якістю методичного інструментарію, якістю технічного виконання і художнього оформлення, наочністю, логічністю й послідовністю викладу.

На нашу думку, оптимальне визначення дефініцій електронних навчальних видань дав К.Л.Бугайчук, який розглядав такі їх види:

Електронний підручник – це навчальне електронне видання із систематизованим викладом дисципліни (її розділу, частини), в якому рівнозначно і взаємопов'язано за допомогою відповідних програмних засобів існує текстова, звукова, графічна та інша інформація, що забезпечує безперервність і повноту дидактичного циклу процесу навчання, служить для групового, індивідуального або індивідуалізованого навчання, відповідає навчальній програмі й призначене для використання у навчальному процесі.

Електронний навчальний посібник – це навчальне електронне видання, що доповнює або частково (повністю) замінює підручник, у якому рівнозначно і взаємопов'язано за допомогою відповідних програмних засобів існує текстова, звукова, графічна та інша інформація, що забезпечує безперервність і повноту дидактичного циклу процесу навчання, служить для групового, індивідуального або індивідуалізованого навчання, відповідає навчальній програмі й призначене для використання у навчальному процесі.

Електронний посібник – це електронне видання, призначене для допомоги в практичній діяльності чи оволодінні навчальною дисципліною, в якому рівнозначно і взаємопов'язано за допомогою відповідних програмних засобів існує текстова, звукова, графічна та інша інформація, що забезпечує безперервність і повноту дидактичного циклу процесу навчання, служить для групового, індивідуального або індивідуалізованого навчання, відповідає навчальній програмі (її частині) і призначене для використання в навчальному процесі[8].

Електронні навчальні видання, зокрема, е-підручник, є необхідним для самостійної роботи студента, тому що він[9]:

- полегшує розуміння досліджуваного матеріалу за рахунок інших, ніж у друкованій навчальній літературі, способів подачі матеріалу: індуктивний підхід, вплив на слухову й емоційну пам'ять тощо;
- передбачає адаптацію відповідно до потреб студента, рівня його підготовки, інтелектуальних можливостей і амбіцій;
- звільняє від громіздких обчислень і перетворень, дозволяючи зосередитися на суті предмета, розглянути більшу кількість прикладів і розв'язати більше завдань;

- надає найширші можливості для самоперевірки на всіх етапах роботи;
- надає практично необмежену кількість роз'яснень, повторень, підказок та ін.

Корисний на практичних заняттях, тому що він:

✓ надає комп'ютерну підтримку для вирішення більшої кількості завдань, звільняє час для аналізу отриманих рішень і їх графічної інтерпретації;

✓ дає можливість викладачеві проводити заняття у формі самостійної роботи за комп'ютерами, залишаючи за собою роль керівника й консультанта;

✓ дозволяє викладачеві за допомогою комп'ютера швидко й ефективно контролювати знання учнів, задавати зміст і рівень складності контрольного заходу.

Зручний для викладача, тому що:

✓ дає змогу виносити на лекції і практичні заняття матеріал на власний розсуд, можливо, менший за обсягом, але найбільш істотний за змістом, залишаючи для самостійної роботи з електронним підручником те, що не увійшло до аудиторних занять;

✓ звільняє від стомливої перевірки домашніх завдань, типових розрахунків і контрольних робіт за рахунок використання комп'ютера;

✓ дає можливість оптимізувати співвідношення кількості та змісту прикладів і завдань, розглянутих в аудиторії та заданих додому;

✓ дозволяє індивідуалізувати роботу зі студентами, особливо в частині, що стосується домашніх завдань і контрольних заходів.

Електронний підручник – це складний механізм, при розробленні та використанні якого виникає низка проблем. Переважну частину з них можна подолати за умови проведення стандартизації електронних навчальних видань. Необхідно:

- розробити єдині вимоги та рекомендації до спеціалізованого програмного, дидактичного і методичного забезпечення електронного навчання;
- вдосконалити інструментарій, орієнтований на створення електронних засобів навчального призначення, та забезпечити його доступність для викладачів;
- сформувати єдине інформаційне середовище безперервної освіти зі створенням баз даних за напрямами та спеціальностями підготовки фахівців, які включали б у себе методичну документацію, енциклопедичні та довідкові видання, підручники та навчальні посібники, а також допоміжні видання, що використовуються у навчальному процесі.

Нижче викладено основні принципи та технології створення електронних підручників (посібників). Крім викладення теоретичних розробок, ми даємо змогу познайомитись із взірцем е-посібника, створеного на базі Навчально-наукового інституту інформаційних тенологій ЗакДУ.

Принципи створення е-підручника

Принцип розподіленості навчального матеріалу. Навчальний матеріал подається структуровано, невеликими, завершеними змістовно модулями. Модулі, крім текстової інформації, повинні супроводжуватися візуалізацією, яка спрямована на розуміння та запам'ятовування матеріалу *(принцип наочності)*. Важливим є забезпечення можливості для користувача самостійно обирати порядок перегляду інформації – *принцип регулювання взаємодії з навчальним матеріалом*.

Кожний модуль складається з теоретичного матеріалу, контрольних питань/ тестів, прикладів. Обов'язковим є включення вправ та завдань для самостійного розв'язування, контекстних довідок та коментарів *(принцип повноти)*. Модулі підручника повинні бути пов'язані між собою гіперпосиланнями, щоб користу-

вач міг вільно переходити від одного до іншого – *принцип розгалуження*. Взагалі, зручна та зрозуміла навігація – один з ключових елементів електронного підручника, який забезпечує поступове та системне вивчення предмета.

Принцип інтерактивності навчального матеріалу дозволяє користувачу стати активним учасником навчального процесу, оскільки видача інформації відбувається внаслідок його дій. За умови включення у підручник (посібник) елементів автоматизованого тестування користувач може перевірити рівень засвоєння знань, отримавши миттєву оцінку. Доцільним є структурування матеріалу за рівнями складності та встановлення можливості засвоєння матеріалу поступово – від простого до складного. Інтерактивність підручника дозволяє реалізувати ще один важливий принцип – *адаптивності до індивідуальних особливостей користувача*. На підставі оцінювання та корекції контрольного зрізу підручник має допускати індивідуальну адаптацію користувача до засвоєння навчального матеріалу.

На нашу думку, обов'язковим є розроблення електронного підручника на підставі *принципу мультимедійного подання навчальної інформації*. Саме використання мультимедійних елементів дозволяє максимально врахувати індивідуальні особливості сприйняття інформації, що є надзвичайно важливим при опосередкованій передачі навчального матеріалу від викладача до студента, яка відбувається в електронному навчанні.

Принцип інтегрованості. Формат електронного підручника (посібника) повинен дозволяти легко доповнювати його модулями, змінювати, інтегрувати у різні інформаційно-навчальні середовища. В ідеалі необхідно прагнути розроблення таких електронних засобів навчального призначення, які створювали б одне комп'ютерне середовище для учнів, студентів, викладачів та будь-кого з бажаючих, як в аудиторії, так і вдома.

Технології створення електронного підручника (посібника)

Процес створення е-підручника умовно можна поділити на такі етапи: 1) проектування підручника; 2) підготовка навчальних матеріалів; 3) компонування навчальних матеріалів у єдиний програмний комплекс.

Першочерговим завданням на *етапі проектування* для автора є визначення структури електронного підручника, яка має складатися з обов'язкових складових – нормативної, навчальної, контролюючої. Нормативна складова повинна містити такі компоненти:

- відомості про автора (авторів);
- інформацію про необхідне програмно-апаратне забезпечення;
- анотацію дисципліни;
- методичні рекомендації щодо роботи з підручником;
- робочу програму.

Навчальна складова – це:

- теоретичні матеріали;
- практичні, лабораторні, семінари, завдання на проблемні ситуації;
- глосарій;
- дидактичні матеріали.

Навчальний матеріал підручника повинен бути сформований у тематичні модулі і висвітлювати питання, передбачені затвердженою робочою програмою. Може включати словник термінів та понять (глосарій), мультимедійні блоки (flash-анімації, відеофрагменти, звукові ряди).

Контролююча складова реалізується через перелік питань для самоконтролю та інтерактивного тестування.

На етапі проектування автор також визначає педагогічні та інформаційні технології, які буде використано при створенні підручника. До педагогічних віднесемо насамперед технології спілкування та визначення способів організації пізнавальної діяльності студентів. Важливим є також визначення методичних принципів і прийомів, на основі яких структурується та подається навчальний матеріал.

Щодо інформаційних технологій, то добір інструментарію для створення, передачі та зберігання навчальних матеріалів, організації та супроводження навчального процесу – це той мінімальний набір, що повинен застосовуватися при створенні електронного підручника. При цьому автору необхідно структурувати навчальний матеріал за рівнями складності, визначити компоненти мультимедіа у підручнику та характер доступу до них, ключові слова та засоби навігації[10].

Основним принципом розробки е-підручників є використання програмних та технологічних засобів, які дозволяють структурувати навчальний матеріал, доповнювати та модифікувати його відповідно до світових освітніх стандартів. Сьогодні для створення електронних підручників використовують традиційні алгоритмічні мови; інструментальні засоби загального призначення (електронні оболонки); мультимедійні засоби; гіпертекстові засоби.

Перед тим, як створити електронний підручник, необхідно уявити, яким він повинен бути – створити алгоритм зв'язування елементів його структури, тобто розробити алгоритм системи навігації цього видання.

Етап підготовки навчальних матеріалів починається з підбору джерел (друкованих та електронних), які найбільш повно відповідають робочій програмі. Як зазначалося вище, електронний підручник вміщує інформацію різної природи: символьну (тексти, числа, таблиці), графічну (малюнки, креслення, фото), мультимедіа (анімація, аудіо- и відеозаписи, трьохвимірні інтерактивні моделі). Для того, щоб будь-яку інформацію можна було обробляти за допомогою комп'ютера, вона має бути оцифрована.

Важливо, щоб навчальний матеріал (теоретичний блок) був лаконічним, зручним для створення гіпертексту, містив значну кількість прикладів. Після збору матеріалу відбувається його розподіл на модулі, мінімальні за обсягом, але завершені за змістом. Визначаються гіпертекстові зв'язки між модулями.

Також на цьому етапі відбувається структурування навчальної інформації, як правило, за такою схемою: 1 рівень – основна інформація, 2 – додаткова (із роз'ясненнями щодо основної), 3 – ілюстративний матеріал, 4 рівень – довідковий матеріал.

Одиницею представлення навчального матеріалу в е-підручнику є кадр з текстом, який доповнюються гіперпосиланнями, графікою, анімацією та іншими мультимедійними компонентами. Інформація, представлена на одному кадрі, має бути змістовною, логічно завершеною та ергономічною. Остання характеристика передбачає насамперед комфортне візуальне середовище (сприятливе просторове розміщення інформації на екрані монітора, комфортні кольорові характеристики).

Кілька порад з ергономічності електронного підручника:

- ✓ швидкість читання тексту з екрана на 25% нижча, ніж з паперу, тому необхідно давати якнайменше тексту з максимальною кількістю інформації;
- ✓ один абзац мусить містити лише одну думку;
- ✓ виділяйте головне та користуйтесь простими реченнями;

- ✓ людина спроможна одночасно запам'ятовувати не більше трьох фактів, висновків, визначень, отже, кожний кадр (слайд) повинен містити не більше трьох таких елементів;
- ✓ рекомендується використовувати єдине шрифтове оформлення (Verdana, Tahoma, Arial; розмір екранного шрифту 12-14 пунктів при міжрядковому інтервалі 1-1,5);
- ✓ вирівнювання тексту по лівому краю збільшує швидкість читання користувача;
- ✓ вставляйте в кадр (слайд) заголовки, які допоможуть читачеві зрозуміти, про що йдеться у тексті, розміщеному нижче;
- ✓ підписуйте малюнки й таблиці;
- ✓ забезпечуйте належний контраст тексту і фону, але добирайте спокійні для очей кольори; фон сторінки краще робити світлим;
- ✓ кольорова схема має бути однаковою для всього підручника (використовуйте не більше 4-х кольорів). Варто дотримуватися принципів кольорової гармонізації Дж. Мендела*;
- ✓ користуйтеся посиланнями, щоб спрямувати читача до визначення терміну, скорочення, позначення, або щоб вказати на довідковий матеріал;
- ✓ використовувайте засоби мультимедіа. Е-навчальні матеріали з використанням мультимедіа багатомодальні – вони одночасно впливають на різні органи чуття і викликають підвищений інтерес і увагу в аудиторії;
- ✓ пам'ятайте, що обсяг мультимедійних компонентів не повинен бути надто великий; при відкриванні програмним забезпеченням комп'ютера електронного підручника він повинен швидко завантажитись та відтворитись;
- ✓ використовуйте тількі чіткі графічні об'єкти високої якості;
- ✓ відеоматеріали повинні відображати і моделювати реальні події, факти і явища, які неможливо пояснити за допомогою інших засобів навчання. Рекомендований формат файлів – .avi, .mpg, .mov, .swf, .flv; якщо курс призначений для розміщення в Інтернеті, то рекомендується використовувати потокове відео (.wmv, .flv та ін.);
- ✓ звуковий супровід використовуйте у важких для розуміння місцях. Рекомендований формат файлів – .mp3, .wma, .wav;.
- ✓ пам'ятайте, що фонове супроводження (мелодії) призводить до швидкої втомлюваності та розсіювання уваги.

Дотримання автором ергономічних вимог при створенні е-підручника сприяє підвищенню ефективності навчання та активізації процесів сприйняття інформації.

Як вже зазначалось, обов'язковим компонентом е-підручника повині бути мультимедійні додатки, а саме:

- ✓ анімація – динамічна графіка, застосування динамічних візуальних ефектів (рухливі малюнки, анімація тексту – виділення кольором, розміром шрифта та ін.);
- ✓ аудіозаписи – коментарі автора до схем, графіків, таблиць.
- ✓ відеозаписи – це може бути як додатковий навчальний матеріал, так і відеолекція.

---

* Обмежувати кількість кольорів до 2 – 3; використовувати активні кольори для акцентів, світлі та спокійні — для фону; використовувати сірий для гармонії; застосовувати знайомі та природні кольори; бути оригінальним.

Коли навчальний матеріал зібрано, необхідно його структурувати. Ми пропонуємо таку **структуру електронного підручника**:

- ✓ головна (титульна) сторінка;
- ✓ відомості про автора;
- ✓ анотація дисципліни;
- ✓ робоча навчальна програма;
- ✓ методичне керівництво з вивчення дисципліни;
- ✓ теоретична частина (розділи та теми розділів);
- ✓ практична частина (практичні/семінари/лабораторні);
- ✓ самостійна робота студентів;
- ✓ курсова робота/проект (за наявності);
- ✓ індивідуальна робота (за наявності);
- ✓ контроль знань (інтерактивні тестові завдання);
- ✓ додатки (за наявності).

Структура модуля дисципліни:

- ✓ головна сторінка;
- ✓ керівництво з вивчення модуля №-n;
- ✓ теоретична частина модуля №-n (розділи та теми розділів);
- ✓ практична частина модуля №-n (практичні/семінари/лабораторні);
- ✓ самостійна робота студентів (модуль №-n);
- ✓ індивідуальна робота (за наявності);
- ✓ контроль знань модуля №-n (інтерактивні тестові завдання);
- ✓ список рекомендованої літератури;
- ✓ додатки модуля №-n (за наявності);
- ✓ глосарій модуля №-n.

Компонування навчальних матеріалів у єдиний програмний комплекс – завершальний етап створення електронного підручника, на якому відбувається об'єднання навчального матеріалу та інтерфейсу користувача за допомогою спеціалізованого програмного інструментарію.

Індивідуальність автора та його уявлення про дисципліну знаходять відображення в **інтерфейсі користувача**. Зрозумілий та зручний інтерфейс полегшує роботу з підручником, а використання визначених стандартів дозволяє гарантувати, що його основні елементи не будуть суттєво змінюватися при переході від однієї програми до іншої. Елементами традиційного інтерфейсу е-підручника є: ключові слова, активація яких дозволяє перейти до іншого документа або вивід коментаря (pop-up); командні кнопки, піктограми, зображення, які реагують на клік миші та інші. Важливо, щоб інтерфейс користувача був інтуїтивно зрозумілим і не вимагав спеціальних інструкцій.

Найбільш поширеними засобами мультимедії є програми розробника Macromedia (Director, Toolbook II Instructor, Authorware, Multimedia Builder, Flash та ін.), які дозволяють створювати інтерактивні додатки у середовищі Windows без традиційного програмування. Достатньо популярним є також програма пакету Microsoft Office для підготовки презентацій PowerPoint.

Навчальний матеріал повинен бути скомпонований автором так, щоб, з одного боку, надати можливість користувачу самостійно обирати порядок та темп ознайомлення з навчальною інформацією, а з іншого – зробити процес навчання керованим та допомогти користувачу обрати оптимальну траєкторію засвоєння навчального матеріалу.

Технічно електронні навчальні матеріали створюються за допомогою спеціальних програм-оболонок, наприклад, найбільш відомими є LearningSpace, Edugen, Прометей. Ці оболонки дають можливість створення електронних навчальних матеріалів і тестів для контролю якості отриманих знань. Проте з причини високої вартості, а нерідко і складності використання, вони часто є доступними тільки для великих освітніх установ і спеціально підготовленого викладацького складу.

Виходячи з цього, в Закарпатському державному університеті прийнято рішення щодо створення програми-оболонки для виготовлення електронних навчальних матеріалів, яка була б простою і зручною у використанні.

Розроблена оболонка є універсальним помічником для створення мультимедійних навчальних курсів (підручників, навчальних посібників, навчальних курсів тощо) та збірників матеріалів конференцій. Вона являє собою програмний продукт, який надає можливість зберігати електронні матеріали різних форматів (вебсторінки, .doc, .txt, .pdf, .jpg), аудіо- і відеоархіви на цифрових носіях. Причому всі матеріали легко структуруються за різними критеріями. Одним з елементів оболонки є інтерактивна пошукова система. При створенні оболонки використовувалися мови програмування Adobe Flash Action Script 2 та HTML, що дозволило створити в системі зручний та зрозумілий графічний інтерфейс, наділити його анімацією. Перевагою цього програмного продукту є простота та зручність його наповнення і редагування. В основу створення оболонки покладені такі базові принципи:

– *модульність* – розбивка навчального матеріалу на автономні модулі (теми, блоки та ін.) з метою їх поетапного вивчення та концентрації уваги студента на кожній окремій навчальній одиниці;

– *чітке визначення навчальних цілей* – визначення конкретної навчальної цілі в кожному модулі та при вивченні навчальної дисципліни в цілому, з доведенням до відома студента переліку знань та навичок, які будуть засвоєні при вивченні конкретної навчальної одиниці;

– *інтерактивність* – організація «діалогу» студента з навчальним матеріалом та забезпечення можливості такого діалогу з викладачем, тьютором;

– *когнітивність* – стимулювання до активних дій при вивченні матеріалу, проведення самостійних досліджень;

– *самодостатність* – наявність у е-підручнику всіх видів навчальної роботи, використання, крім лекційного матеріалу, віртуальних тренажерів, віртуальних лабораторних робіт та ін.;

– *оцінка прогресу у навчанні та контроль засвоєних знань* – різнорівневі завдання, вправи та тести мають забезпечувати автоматизацію самоконтролю зі зворотним зв'язком, а також інтерактивного контролю з відображенням динаміки процесу;

– *наявність навчально-методичного апарату* – інструкції з користування е-підручником; програми дисципліни; методичних вказівок до вивчення курсу; списку рекомендованої літератури та корисних посилань; завдань, запитань, тестів для самоконтролю; глосаріїв; першоджерел.

З метою підвищення ефективності взаємодії студентів з електронними навчальними матеріалами (лекції-презентації, віртуальні лабораторні роботи і тренажери) запропоновано при їх створенні використовувати універсальний інтерфейс, підґрунтям якого є технологія Microsoft Agent, знайома користувачам завдяки помічникам MS Office. Взаємодія студента з навчальним матеріалом здійснюється

за допомогою помічників, здатних робити різноманітні рухи, розмовляти різними мовами, видавати текстові повідомлення, сприймати команди користувача тощо.

Зазвичай навчальний матеріал подається викладачем у форматі документів Microsoft Word (з інтенсивним використанням гіперпосилань), конвертується у гіпертекстові документи з чіткою структурою, яка відображається у веб-браузері. До браузера включаються різноманітні мультимедійні елементи: відео, зображення, інтерактивні сторінки, 3-вимірні об'єкти. Написаний на мові програмування C# з використанням скриптів Python для конвертації документів Word з гіперпосиланнями у гіпертекстові документи.

Із застосуванням зазначених програмних продуктів у ЗакДУ видано понад 50 електронних підручників на основі традиційних підручників викладачів університету, переважна більшість з них має гриф МОН України. Регулярно видаються електронні збірники матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій ЗакДУ. Е-збірники містять базу доповідей, відомості про учасників конференцій, фото- і відеоархів.

Список використаних джерел

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. /І.М.Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Башмаков А.И. Разработка компьютерных учебников и обучающих систем /А.И.Башмаков, И.А.Башмаков. – М.: Информационно-издательский дом «Филинъ», 2003. – 616 с.
3. Гасов В.М. Методы и средства подготовки электронных изданий: учебн. пособ. /В.М. Гасов, А.М. Цыганенко. – М.: МГУП, 2001.
4. Зимина О.В. Печатные и электронные учебные издания в современном высшем образовании: Теория, методика, практика /О.В.Зимина. — М.: Изд-во МЭИ, 2003.
5. Інформація та документація. Електронні видання. Основні види та вихідні відомості [Текст]: ДСТУ 7157:2010 [Чинний від 2010-01-07]. – К.: Держспоживстандарт України, 2010. – 18 с. – (Національний стандарт України).
6. Афанасьєв М.В. Економіка підприємства: навч.-метод. посіб. /М.В.Афанасьєв, О.Б.Плоха. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2007.
7. Кононець Н.В. Аспекти педагогічної майстерності викладача: розробка електронних підручників [Електронний ресурс] /Н.В.Кононець //Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць. – 2009. – № 6. – С. 202-210. – Режим доступу до журн.: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpm /2009_6/ kononec.pdf с 202.
8. Бугайчук К.Л. Інформаційні технології і засоби навчання. – 2011. – №2 (22). Режим доступу до журналу: http://www.journal. iitta.gov.ua.
9. Гречихин А.А. Вузовская учебная книга: Типология, стандартизация, компьютеризация: учеб.-метод. пособ. /А.А.Гречихин, Ю.Г.Древс. – М.: Логос: Моск. гос. ун-т печати, 2000.
10. Ботя М.В. Электронный учебник – общие принципы и методика построения /М.В.Ботя, М.Р.Сейфетдинов. – Режим доступу до статті: http://iiid-udsu.ru/index.php?option=com_content&task =view& id=205 & Itemid = 121.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОТВОРЕННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Бошицький Ю.Л.,
кандидат юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України, ректор
Київський університет права НАН України
(м. Київ, Україна)

Зростання ролі і значення інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності для соціально-економічного розвитку Ураїни в умовах ринкової економіки потребують створення оптимального правового механізму охорони права інтелектуальної власності, який забезпечував би реальну, стабільну, надійну і ефективну охорону цього права.

Охорона права інтелектуальної власності, в тому числі його захист, повинні відповідати сучасним вимогам і бути демократичними, легкодоступними, прозорими тощо. Спрямовані на це закони повинні ефективно забезпечувати моральні та економічні права авторів на результати інтелектуальної діяльності, стимулювати творчу активність людей, відповідно до державних інтересів, застосувати її результати, а також заохочувати чесну торгівлю. Тому охорона прав на об'єкти промислової власності існує сьогодні у всіх країнах світу.

Водночас слід зазначити, що глобалізація та лібералізація світової економіки посилюють взаємозалежність країн світу, що впливає на інтеграційні процеси. Головною метою інтеграції України до ЄС та входження до європейського економічного простору є розширення взаємовигідного співробітництва, сприяння економічному розвитку та забезпеченню економічної безпеки України, відкриття можливості зайняти відповідне місце у світовому розподілі праці і, таким чином, створити умови для процвітання країни та підвищення добробуту українського народу. Для досягнення цієї мети Україна повинна забезпечити виконання дуже жорстких вимог, закріплених в офіційних документах ЄС. Зокрема, це наявність дієздатної ринкової економіки, можливість витримати конкуренцію, повноцінна участь у ринкових перетвореннях у рамках спільного ринку ЄС по-перше, і по-друге – обов'язкове дотримання правил та регулюючих принципів, встановлених в рамках ЄС .

Визнання інтелектуальної діяльності такою, яка забезпечує успішний розвиток усіх інших форм суспільно-корисної діяльності, зумовлює необхідність зосередити державні можливості (творчий потенціал, матеріальні ресурси, кошти тощо) на всебічному розвитку інтелектуальної діяльності.

Законодавство України в сфері інтелектуальної власності створювалося в умовах її незалежності, майже з чистого листа. Це законодавство сьогодні ще не позбавлене окремих істотних недоліків, прогалин, суперечливих положень, деякі норми не узгоджені між собою тощо. Законодавець постійно шукає шляхи і способи його приведеня до світових стандартів та іншого удосконалення, адже від належної, надійної та ефективної правової охорони інтелектуальної власності залежить рівень соціально-економічного розвитку України і, в кінцевому рахунку, добробут народу. Тому проблеми правотворення, науково-теоретичний аналіз законодавства України стосовно інтелектуальної власності і розробка цілісної інтелектуально-правової концепції правового статусу творця інтелектуальної влас-

ності та його правонаступників, яка б забезпечила успішний розвиток інтелектуальної діяльності та її результат і їх надійну охорону, є дійсно важливим.

Активне дослідження проблем права інтелектуальної власності в останні роки все ж таки низки питань залишило за полем аналізу та адекватного вивчення. Це перш за все питання ролі і значення інтелектуальної діяльності та інтелектуальної власності в соціально-економічному розвитку країни; актуальність, зміст, види та місце інтелектуальної власності в системі цивільного права України; склад об'єктів та суб'єктів права інтелектуальної власності за чинним законодавством України, які підлягають цивільно-правовій охороні. Більш глибокого дослідження потребують і цивільно-правові форми охорони права інтелектуальної власності, зокрема особисті немайнові і майнові права; реалізація особистих немайнових і майнових прав суб'єктів інтелектуальної власності. Науково-теоретичного аналізу вимагає і система захисту права інтелектуальної власності за чинним законодавством України. Аналізуючи проблеми правотворення в системі охорони інтелектуальної власності на основі результатів дослідження проблем правової охорони особистих немайнових і майнових прав, правового режиму об'єктів інтелектуальної власності та правового статусу суб'єктів інтелектуальної власності, можна виявити недоліки і прогалини в системі цивільно-правової охорони особистих немайнових і майнових прав суб'єктів інтелектуальної власності, дати їм відповідну оцінку, визначити їх причини і розробити належні пропозиції та рекомендації, спрямовані на усунення виявлених недоліків та підвищення рівня цивільно-правової охорони інтелектуальної власності.

Сьогодні активно та динамічно потрібно розвивати інтелектуальну діяльність, тому що її рівень рівень зумовлює стратегію і тактику соціально-економічного розвитку всіх європейських держав. Творча діяльність, її масштаби визначатимуть не тільки рівень добробуту українського народу але й, передусім, політичну і економічну незалежність держави, її суверенітет і територіальну цілісність, безпеку і авторитет на міжнародному рівні та інші параметри престижу і процвітання української нації. Тому цілком логічно, що реформування та економічний підйом вітчизняного виробництва повинні базуватися на глибоко продуманій, грамотній економічній політиці у сфері використання інтелектуального потенціалу вітчизняної економіки, спрямованості на створення необхідних умов для стабільного примноження та розвитку інтелектуальної власності як найвищої і найпрогресивнішої форми економічних відносин у ринкових умовах.

В сучасних умовах розвитку країн світу сфера інтелектуальної власності виступає наймогутнішим ресурсом розвитку та стабілізації внутрішнього економічного ринку. Але її роль у розвитку вітчизняної економіки явно недооцінюється, і тому незатребуваність накопиченого інтелектуального багатства вже призвела до розпаду багатьох наукових і виробничих колективів, масового відтоку талановитих фахівців за кордон, до технологічної деградації виробництва. Економічний розвиток України всупереч наявному могутньому інтелектуальному потенціалу приймає все більш виражений сировинний, трудомісткий і енергоємний характер. Ослаблення науково-технічного і технологічного потенціалу країни, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямах, відтік за кордон фахівців загрожують країні втратою своїх позицій в світі, посиленням зовнішньої технологічної залежності та підривом обороноздатності країни. Державі потрібен цивілізований ринок об'єктів інтелектуальної власності, який дозволить істотно збільшити прибутки українських підприємств та прибуткову частину державного бюджету України.

Сучасна Україна як держава з власними повноцінними нематеріальними активами, що створюють високу додану вартість і частку в національному валовому внутрішньому продукті, може стати об'єктом зовнішнього управління з боку інших держав Тому нам потрібно значно інтенсифікувати розбудову власної нематеріальної економіки, в основі якої право інтелектуальної власності пов'язане з виробництвом продуктів науково-технічного прогресу.

Формування в Україні економіки інноваційного типу та забезпечення належних позицій в світовій спільноті буде неможливим без розвитку і вдосконалення відносин в галузі управління інтелектуальною власністю згідно з світовими тенденціями, аналізом світового досвіду державного регулювання в галузі правової охорони інтелектуальної власності, передачі і комерціалізації ІВ.

Важливим завданням розвитку України на сучасному етапі є створення ефективної інноваційної системи, яка спроможна забезпечити технологічну модернізацію національної економіки, підвищити її конкурентоспроможність на основі передових технологій. Необхідно удосконалити ринок прав на результати інтелектуальної діяльності, державну систему правової охорони інтелектуальної власності та перетворити науковий потенціал країни в дійовий ресурс економічного зростання.

Першочергові вектори розвитку України сьогодні ґрунтуються на положеннях Програми економічних реформ на 2010–2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" та Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України "Модернізація України – наш стратегічний вибір", а також Концепції Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2012 рік, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 березня 2011 року № 219-р. та інших державних програмних документах.

Концепція розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2009–2014 роки та “Програма розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні на 2010 – 2014 роки” чітко визначають завдання, які необхідно розглядати як пріоритети діяльності органів державної влади та управління, а також і суб’єктів господарювання та великої когорти винахідників та раціоналізаторів. Конче необхідним є формування основних напрямів діяльності державної системи правової охорони інтелектуальної власності, орієнтоване на: сприяння соціально-економічному розвитку країни; створення сприятливих умов для бізнесу шляхом зниження адміністративних бар'єрів для його розвитку; збереження та всебічний розвиток фахового потенціалу працівників державної системи шляхом підвищення ефективності та забезпечення стабільності соціального захисту й підвищення кваліфікації відповідно до виробничих потреб.

Тенденції розвитку сучасної науки, культури, техніки і виробництва свідчать, що людство у своєму розвитку дійшло до тієї межі, коли подальший прогрес буде зумовлюватися саме розумовою , тобто інтелектуальною, діяльністю. Однак об’єктами права інтелектуальної власності стають не всі результати творчої діяльності. Зазначеними об’єктами права інтелектуальної власності визнаються лише ті результати творчої діяльності, які підпадають під охорону законів України про інтелектуальну власність, відповідають вимогам чинного законодавства. Інші результати творчої діяльності стають об’єктами цивільного права і фактично не охороняються, оскільки можуть використовуватися будь-ким і без будь-якого

дозволу. Тут право інтелектуальної власності вступає в суперечливість з цивільним правом. Як об'єкт цивільного права творчий результат мав би ним охоронятися, але за чинним законодавством України про інтелектуальну власність такий результат може бути використаний будь-ким і без будь-якого дозволу. Водночас коло об'єктів права інтелектуальної власності визначається характером і змістом творчої діяльності. Результатом інтелектуальної діяльності є об'єкти права інтелектуальної власності. Та частина творчої діяльності, яка залишається поза межами інтелектуальної діяльності, має результатом об'єкти, які не можуть бути об'єктами правової охорони.

За своєю юридичною природою право інтелектуальної власності є правом на володіння, користування і розпорядження належним результатом творчої діяльності (ст. 41 Конституції України). Законодавство України про інтелектуальну власність об'єкти права інтелектуальної власності визнало товаром з усіма наслідками, що з цього випливають. Товаром можуть визнаватися лише об'єкти, які можуть бути об'єктом права власності.

Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг за своїм науково-технічним і творчим рівнем не можуть бути прирівняні до результатів науково-технічної творчості (винаходів, корисних моделей, промислових зразків, компонування інтегральних мікросхем та селекційних досягнень). Такі об'єкти права інтелектуальної власності, як комерційне найменування, торговельна марка, географічне зазначення, мають бути виділені в окрему групу об'єктів права інтелектуальної власності. За своїм науково-технічним чи творчим рівнем не можна порівнювати винахід і комерційне найменування, літературні або образотворчі твори і торговельні марки.

Також слід зазначити, що суб'єктивні права інтелектуальної власності є серцевиною законодавства про інтелектуальну власність. Ці права стимулюють більшість творців створювати свої витвори з метою належним чином забезпечити власний добробут і добробут своїх близьких. Вони стають основним джерелом існування переважної більшості творців. Ефективність суб'єктивних прав інтелектуальної власності зумовлює активність інтелектуальної творчої діяльності. Чим реальнішим змістом будуть наповнені зазначені суб'єктивні права, тим вища буде активність і ефективність цього виду суспільно-корисної діяльності як основного джерела інтелектуального потенціалу України.

За чинним законодавством України про інтелектуальну власність право на службовий об'єкт належить роботодавцеві (за ЦК – об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору), тобто ЦК відмовився від терміна „службовий" об'єкт права інтелектуальної власності. За ЦК України (ст. 429) майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, що його створив, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором.

Позиція ЦК у визначенні правового статусу суб'єкта права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, є кроком вперед у розв'язанні цієї проблеми, але вона не вирішує проблему до кінця. Суб'єктом первинного права інтелектуальної власності в усіх випадках має визнаватися творець цього об'єкта незалежно від умов його створення. Визнання за роботодавцем половини права на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, ще більше ускладнює зазначену проблему. З метою активізації інтелектуальної, творчої діяльності творець повинен визнаватися єдиним первин-

ним суб'єктом права інтелектуальної власності на створений ним об'єкт в усіх випадках, крім визначених у законі. У визначенні суб'єктів права інтелектуальної власності, на нашу думку, потребує уточнення ст. 54 Конституції України, яка визнає суб'єктом цього права лише громадян України. Між тим суб'єктами права інтелектуальної власності можуть бути і громадяни іншої держави, і особи без громадянства.

Суперечать положенням теорії цивільного права норми ЦК, за якими особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть переходити до інших осіб (стаття 429 і 430). В цьому контексті потребує уточнення ст. 13 Закону України „Про авторське право і суміжні права", за якою співавторами можуть бути особи, спільною працею яких створено твір. Але ж такими можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, проте останні не можуть бути творцями, отже, й співавторами. Співавторство має місце лише за однієї неодмінної умови – повинна бути спільна творчість співавторів, за відсутності якої не буде і співавторства. Тому не визнаються співавторами письменник і художник при ілюстрації книги, не визнаються співавторами творці аудіовізуальних творів, автори окремих частин в колективних творах (збірники, енциклопедії, журнали тощо). Не буде співавторства і у випадку використання чужого опублікованого твору для створення нового самостійного твору (наприклад, автор роману і автор сценарію, створеного на основі цього роману).

Правонаступники суб'єктів первинного права інтелектуальної власності, безперечно, є суб'єктами цього права. Правонаступниками є також спадкоємці, хоча чинні закони України про інтелектуальну власність, у тому числі і новий ЦК України, прямо не проголошують спадкоємців правонаступниками суб'єктів права інтелектуальної власності.

Істотною прогалиною чинного законодавства України про інтелектуальну власність, в тому числі і ЦК, є відсутність норм про визнання суб'єктом права інтелектуальної власності держави України. Тому слід обґрунтувати визнання держави Україна суб'єктом права інтелектуальної власності.

Питання правотворення в сфері оптимізації інтелектуального розвитку країни, удосконалення управління системою інтелектуальної власності потребує постійної уваги з боку держави. Необхідно розробити комплексні плани дій, спрямовані на досягнення результатів по пріоритетним напрямам розвитку науково-технічного зростання економіки країни з урахуванням світових тенденцій та вимог на законодавчому рівні.

В контексті зазначеного вище вбачається доцільним розглянути чотири пріоритетних напрями правотворення в сфері інтелектуальної власності країни.

По-перше, це необхідність удосконалення нормативно-правової бази інтелектуальної власності та удосконалення механізмів захисту прав у цій сфері. Потреба правотворення у цьому напрямі пов'язана з необхідністю реформування управління інтелектуальною власністю й викликана необхідністю адаптації національного законодавство до законодавства Європейського Союзу. В цьому контексті необхідно законодавства з питань інтелектуальної власності привести у відповідність до Цивільного кодексу України, в тому числі і у відповідність до усталених міжнародних норм у сфері інтелектуальної власності. Потребує приведення у відповідність актів національного законодавства між собою та до загального законодавства України, а також необхідне забезпечення лібералізації, спрощення, прискорення, максимальної зручності для заявників процедур на-

буття прав на об'єкти інтелектуальної власності. Також необхідне законодавче посилення відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності, вдосконалення правового регулювання економічних аспектів права інтелектуальної власності, в тому числі системи сплати зборів і мита за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, вдосконалення правового регулювання механізмів економічного стимулювання творчості тощо.

По-друге, це удосконалення процедур захисту прав авторів та володільців виключних прав інтелектуальної власності. Правотворення в цьому напрямі потребує забезпечення ефективного державного контролю та координації дій правоохоронних і контролюючих органів щодо боротьби з порушеннями прав інтелектуальної власності. Європейський досвід та удосконалення судової реформи потребують створення спеціалізованого патентного суду для розгляду справ, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, а також запровадження альтернативних способів вирішення спорів, розробки єдиної методики проведення судових експертиз у справах щодо визнання недійсними охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності, розробки методики визначення збитків у справах про порушення прав інтелектуальної власності.

По-третє, це напрям правотворення в галузі охорони та захисту авторського права і суміжних прав. Необхідне удосконалення діючого законодавства у сфері авторського права і суміжних прав в частині сприяння легальному бізнесу з метою детінізації цього ринку послуг; легалізації програмного забезпечення, яке використовується в органах виконавчої влади, та запровадження відкритого доступу до Державних реєстрів зареєстрованих об'єктів авторського права через мережу Інтернет.

По-четверте, це кадрові проблеми. Сьогодні надзвичайно важливою залишається необхідність підготовка спеціалістів з питань інтелектуальної власності та поширення знань, рівня культури й освіти у зазначеній сфері.

Специфіка правотворення у формування правової культури з питань інтелектуальної власності повинна спиратися на всі верстви населення комплексно. Важлива роль належить в цій площині і сучасним телекомунікаційним засобам, які могли б забезпечити публічні інформаційні акції з роз'яснення негативних наслідків неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності. Особливої уваги потребують заходи щодо підготовки наукових кадрів у сфері інтелектуальної власності, запровадження різних форм і методів перепідготовки й підвищення кваліфікації різних соціальних категорій – патентних повірених, керівників підприємств, установ та організацій, працівників органів державної влади, місцевого самоврядування, які в силу службових обов'язків причетні до сфери управління інтелектуальною власністю. Це і пропаганда знань у сфері інтелектуальної власності з метою охоплення навчанням різних категорій населення, насамперед шкільної молоді, і удосконалення нормативно-правової бази діяльності патентних повірених, підвищення кваліфікації суддів, які розглядають справи з питань інтелектуальної власності тощо.

Висновки

Резюмуючи викладене вище, можна зробити наступні висновки щодо оптимізації правотворення в сфері інтелектуальної власності. Разом із зазначеними напрямами розробки, удосконалення та прийняття відповідного законодавства потребують свого дослідження і чіткого правового врегулювання проблеми спів-

відношення загальновідомих торговельних марок і доменних імен різних рівнів, географічних зазначень, знаків колишнього СРСР, необхідне внесення загальновідомих марок до спеціального переліку загальновідомих торговельних марок на національному, регіональному і міжнародному рівнях і передбачити видачу національного та міжнародного свідоцтва на загальновідому торговельну марку. Окремо слід зауважити, що Цивільний кодекс України не містить в собі визначення поняття винаходу. На нашу думку, саме в Цивільному кодексі України, який визначає основи цивільного законодавства країни та основи права інтелектуальної власності на винаходи, має міститися таке визначення.

Удосконалення правотворення в сфері інтелектуальної власності повинно відбуватися комплексно і послідовно, спираючись на відповідну , на нашу думку, спеціальну національну програму, яка підпорядкована не швидкоплинним інтересам тих або інших політичних та комерційних сил, а інтересам усього суспільства.

Оптимізація правотворення в сфері інтелектуальної власності в Україні ефективно сприятиме розвитку наукового та інтелектуального потенціалу української нації, здійсненню економічного прориву в умовах світової економічної кризи, виходу на рівень виробництва високих інноваційних технологій економічно розвинутих держав. Удосконалення законодавства в сфері інтелектуальної власності через правотворення, усунення певних прогалин в праві сприятиме запобіганню порушенням права, зміцнить економічну сферу впливу при міжнародному співробітництві, надасть можливість нашій країні впевненіше розвиватись в сфері інноваційної діяльності. В цілому зазначені вище чинники сприятимуть посиленню не тільки правової охорони інтелектуальної власності, розвитку ринкових відносин, але також в значній мірі процвітанню нашої країни.

СОЦІОГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ЇЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Руденко О.М.,
доктор наук з державного управління, доцент,
професор кафедри державного управління
Національний університет біоресурсів і природокористування України
(м. Київ, Україна)

Disclosed the basic components of socio-humanitarian policy of Ukraine; defined the direction of modernization, especially at the state level, through the development and adoption of a number of documents.

Keywords: *community development, social stability, socio-humanitarian policy, public administration, civil society.*

Вступ. Світовий історичний досвід свідчить про те, що економічні досягнення держави і матеріальний добробут громадян самі по собі не гарантують духовного та морального розвитку суспільства. Стійкий менталітет нації, що забезпечує її історичну життєздатність, формується на основі міцного духовно-морального фундаменту. Нація, що втратила свою духовно-моральну, національно-культурну та соціогуманітарну ідентичність, стає беззахисною перед викликами історії. Держава покликана сприяти самоорганізації та самореалізації громадськості, розвитку її творчого потенціалу, запровадженню ініціатив у різних сферах діяльності, залученню до процесів реформування українського суспільства та економіки, формуванню її відповідальності за сьогодення та майбутнє шляхом включення у процеси прийняття рішень, що є основною умовою розвитку потенціалу держави. Сьогодні майбутнє суспільства і держави визначається соціогуманітарним здоров'ям нації, дбайливим збереженням і розвитком її культурної, духовної, моральної спадщини, історичних традицій і норм суспільного життя.

Актуальність дослідження полягає у відсутності на загальнодержавному рівні єдиного підходу до формування цілісної концепції соціогуманітарного розвитку України, яка, визначаючи соціально значимі пріоритети суспільного розвитку, фактично виступає опорною складовою суспільної стабільності держави. Відтак необідним є створення такої наукової концепції, яка б визначала напрями соціогуманітарного розвитку в умовах суспільної нестабільності та надавала практичні рекомендації щодо механізмів суспільної стабілізації в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою такої концепції стали законодавча та нормативно-правова база України, Росії, Білорусі, Декларація принципів терпимості, затверджена резолюцією Генеральної конференції ЮНЕСКО, різноманітні програми, а також численні наукові доробки. Зокрема дослідження з державного управління та суспільствознавчих наук – соціальної філософії, політології, економічної теорії. Разом з тим ані згадані документи, ані наукові праці не висвітлюють комплексного підходу до формування політики держави саме в соціально-гуманітарному напрямі.

Метою даного дослідження є розгляд низки стратегічних документів, спрямованих на розвиток та модернізацію соціогуманітарної сфери.

Виклад основного матеріалу. Національні інтереси України пов'язані зі ствердженняі її ролі й місця в системі міжнародних відносин як впливової європейської

держави, важливого суб'єкта міжнародного співробітництва. Прагнення України бути визнаною європейською державою ґрунтується на спільному із західним світом розумінні та баченні загальноєвропейських цінностей та національних інтересів: становлення громадянського суспільства, розвиток демократичних інституцій, забезпечення прав і свобод людини.

Як було підкреслено на XV Саміті Україна-ЄС у грудні 2011 р. "ключовим моментом, необхідним для політичної асоціації, є обов'язкове дотримання міжнародних норм і стандартів, принципів, закладених у програмі Східного партнерства, цінностей, які мають вирішальну вагу у зближенні України та ЄС та мають велике значення для подальшого розвитку України як конкурентоздатної та динамічної країни". Тому Програми співробітництва між Україною та ЄС спрямовані на надання допомоги Україні щодо прискорення економічної інтеграції та політичної асоціації. Участь у таких програмах дозволить Україні досягти найкращих результатів на зовнішньополітичному векторі: прагнення повноцінного впровадження інноваційної моделі економічного розвитку; орієнтація на європейські цінності; розвиток основних демократичних прав і свобод. Такий підхід, підкреслюючи незмінний курс України на європейську інтеграцію, визначає тим самим стратегію реформ і стратегічну рамку модернізації усіх сфер суспільного розвитку нашої держави.

Програмами співробітництва між Україною та ЄС визначено напрями та пріоритети, які пов'язані з розумінням активного розвитку міжнародних відносин на початку XXI ст.: стабілізація держави на шляху європейської інтеграції; гармонізація економічного розвитку; гармонізація соціально-гуманітарного розвитку; формування ієрархії універсальних гуманітарних цінностей; відтворення загальноєвропейських гуманітарних ідей, ідеалів, принципів; перехід від споживацьких пріоритетів до соціально-гуманітарних. Вирішення цих завдань відбувається в контексті посилення місця й ролі держави у світовому геополітичному просторі на основі вироблення нового погляду на загальну ситуацію, що забезпечується переосмисленням завдань зовнішньої політики з урахуванням значення країни для світової спільноти, зростанням відповідальності за події, що відбуваються в світі і відкривають нові можливості для активної участі в них, а також розробкою та застосуванням чітких механізмів з формування й реалізації міжнародного порядку денного.

Зазначені напрями та пріоритети, а також першочергові завдання щодо ефективного співробітництва України з країнами ЄС обумовлені основними цілями нової стратегії міжнародного соціально-гуманітарного співробітництва, в межах якої підтримка європейської спільноти, новий формат співпраці України та ЄС дозволять сформувати загальнодержавний підхід до вирішення важливих проблем модернізації соціально-гуманітарного розвитку нашої держави, а саме адаптації соціальної політики України до стандартів ЄС (спрямування технічної допомоги ЄС на наближення стандартів України до стандартів та практики ЄС у сфері соціальної політики); міжкультурної взаємодії (посилення ролі регіональних культур, інтеграція української культури у європейський та світовий культурний простір); освітньої і науково-технічної інтеграції (здійснення спільних наукових, культурних, освітніх та інших проектів, залучення українських вчених та фахівців до спільних та загальноєвропейських програм наукових досліджень).

Такі напрями модернізації соціально-гуманітарного розвитку безпосередньо кореспондуються з національними пріоритетами України у цій сфері, а саме:

інституційно-адміністративні або функціонально-організаційні пріоритети (забезпечення вільного доступу до інформації; розширення інституційних партнерських зв'язків і встановлення нових контактів; створення можливостей для індивідуальних міжнародних зв'язків; формування баз даних про інноваційні розробки ВНЗ; впровадження досягнень зарубіжних наукових шкіл); освітні та наукові або методологічні пріоритети (участь у програмах міждержавного обміну; участь у міжнародних освітніх та наукових програмах; провадження освітньої діяльності, пов'язаної з навчанням іноземних студентів; формування міжнародних науково-дослідних колективів; створення спільних підприємств, центрів, лабораторій, технопарків; створення системи мовної підготовки).

Відтак можемо визначити наступні напрями співробітництва України з країнами ЄС у соціогуманітарній сфері: посилення ролі регіональних культур, зміцнення процесів міжкультурної взаємодії, забезпечення терпимості та толерантності; посилення ролі молоді у процесах розбудови громадянського суспільства; збереження культурної спадщини та розвитку культурних традицій; розвиток міжкультурних зв'язків та налагодження зв'язків між зацікавленими сторонами різних країн-партнерів на основі співробітництва між органами партнерів та держав-членів ЄС.

Разом з тим для України пріоритет зазначених вище універсальних стандартів соціально-гуманітарного розвитку (посилення ролі регіональних культур, зміцнення процесів міжкультурної взаємодії, забезпечення терпимості та толерантності; посилення ролі молоді у процесах розбудови громадянського суспільства; збереження культурної спадщини та розвитку культурних традицій; розвиток міжкультурних зв'язків та налагодження зв'язків між зацікавленими сторонами різних країн-партнерів на основі співробітництва між органами партнерів та держав-членів ЄС) не може означати беззастережного прийняття наслідків глобалізації, серед яких – культурна уніфікація та невиправдана й надмірна комерціалізація гуманітарної сфери. Реформи у соціально-гуманітарній сфері повинні здійснюватися за умови збереження національної ідентичності, а також з використанням досвіду й підтримки міжнародної спільноти. Такий підхід актуалізує модернізацію стратегічних підходів до співробітництва, щодо вдосконалення законодавчої бази, приведення її у відповідність до норм європейського та міжнародного права. Необхідність розробки програмних документів у соціально-гуманітарній сфері зумовлена посиленням духовно-ідеологічної кризи та бездуховності; розмиванням історично та культурно обумовлених світоглядних орієнтацій; посиленням соціального розшарування суспільства; зниженням загального освітнього та культурного рівня населення; негативним характером впливу засобів масової інформації на суспільство; загостренням міжетнічних та міжконфесійних конфліктів.

Важливим кроком у модернізації соціально-гуманітарної сфери та загалом поліпшенні суспільно-політичного розвитку України має стати розробка та прийняття державної стратегії на європейському напрямі, цілі якої не можуть бути пов'язані з певними примітивними діями – виживанням, поверненням боргів чи навіть просто підвищенням життєвого рівня, а мати сенсоутворюючу роль, формувати життєві стратегії громадян, дозволяти їм будувати своє життя з орієнтацією на суспільні інтереси та цінності. Фактично така стратегія спрямована на створення умов для забезпечення реалізації основних пріоритетів суспільного розвитку, зняття протиріч у суспільно-політичній, соціально-економічній, соціокультурній сферах, враховуючи пріоритети зовнішньої і внутрішньої політики держави, її національні інтереси.

Необхідність розробки такого програмного документа зумовлена посиленням духовно-ідеологічної кризи та бездуховності; розмиванням історично та культурно обумовлених світоглядних орієнтацій; посиленням соціального розшарування суспільства; зниженням загального освітнього та культурного рівня населення; негативним характером впливу засобів масової інформації на суспільство; загостренням міжетнічних та міжконфесійних конфліктів.

Отже запропонована стратегія спрямована на створення умов для забезпечення реалізації основних пріоритетів суспільного розвитку, зняття протиріч у суспільно-політичній, соціально-економічній, соціокультурній сферах, враховуючи пріоритети зовнішньої і внутрішньої політики держави, її національні інтереси.

Сферами співробітництва між Україною та ЄС при виконанні такої стратегії можуть стати: інноваційні проекти, спрямовані на адаптацію правових норм та пріоритетів, консультації та інформаційна підтримка; підтримка державних структур, що займаються виробленням і впровадженням державної політики; розробка пакету документів щодо вивчення суспільно-політичних, економічних, соціально-гуманітарних, культурних умов запровадження європейських стандартів державного управління в Україні.

Обов'язком держави при реалізації таких глобальних напрямів співробітництва є постійне сприяння розвиткові інтенсивного діалогу наукових і освітніх центрів України, творчих організацій, інститутів громадянського суспільства з інтелектуальними і творчими елітами країн ЄС.

Важливим спрямуванням усієї соціально-гуманітарної політики держави повинен стати курс на якісне оновлення гуманітарної сфери – у найширшому її розумінні – підвищення рівня громадянської свідомості, активності та культури; згуртування суспільства на основі єдиних ціннісних орієнтацій; підвищення рівня участі громадськості в усіх сферах суспільного життя; а також узгодження цільових державних і регіональних програм, спрямованих на забезпечення духовно-ідеологічного та соціально-гуманітарного розвитку [1].

Стратегічне бачення головних пріоритетів держави і суспільства, функцій та механізмів державного управління для їх забезпечення також повинно визначатися в межах концепцій, що охоплюють конкретні сфери суспільного життя [2]: Концепція суспільно-політичної стабільності, Концепція економічної безпеки, Концепція соціальної безпеки, Концепція духовно-ідеологічної політики та Концепція забезпечення міжконфесійної, міжетнічної та міжкультурної взаємодії. Необхідність розробки таких документів обумовлюється транзитивністю розвитку держави, політичною конфронтацією "владної еліти" на тлі загострення соціально-економічної кризи та розвитку суспільної нестабільності, що конче потребує формування концепцій розвитку українського суспільства, які б відображали найбільш важливі принципи, інтереси та пріоритети його розвитку на основі соціально значимих духовних цінностей в рамках єдиної доктрини інноваційного духовного розвитку особистості, суспільства та держави.

Зазначені концепції повинні бути спрямовані на утвердження єдності та міжнаціональної злагоди в суспільстві, відродження національних духовних цінностей; сталого розвитку України, забезпечення суспільно-політичної та соціально-економічної стабільності, зниження рівня соціальної напруги, створення гідного іміджу держави у світовому співтоваристві, розвиток громадянського суспільства в контексті світових глобалізаційних процесів, формування демократичної правової держави. Концепції обґрунтовують як найвищі цінності повний суверенітет

особистості, дотримання її конституційних прав і свобод та виконують функцію ідеології національного і культурного відродження держави. Таким чином, запропоновані концепції являють собою систему філософських, політичних, правових, економічних, соціальних, моральних, етичних, естетичних, релігійних ідей, поглядів, принципів та ідеалів, які відображають інтереси, прагнення і потреби окремих індивідів, різних соціальних груп, нації, держави.

Важливим документом, в якому визначена система визнаних у суспільстві та встановлених державою принципів, норм і положень, що характеризують систему державної влади, управління та громадянського суспільства, спрямовану на забезпечення їх парітету, консенсусу, злагоди, є Концепція суспільно-політичної стабільності. В межах цієї концепції мають бути визначені основні напрями вирішення проблем створення ефективної стабілізаційної політики на основі вироблення інструментів та механізмів стабілізаційної політики; узгодження та координація рішень, що приймаються на загальнодержавному та регіональному рівнях; забезпечення державою прямого діалогу державної влади з суб'єктами громадянського суспільства.

Концепція економічної безпеки передбачає визначення системи визнаних у суспільстві та встановлених державою принципів, норм і положень, що характеризують економічний стан особистості, суспільства та держави, а також основних елементів економічної системи, включаючи систему інституційних відносин за умов державного регулювання економічної діяльності. Ця концепція спрямована на виявлення та розробку механізмів запобігання можливим загрозам та небезпекам в економічній сфері, забезпечення економічної безпеки держави. Враховуючи таку спрямованість концепції, державно-управлінська діяльність має забезпечувати процес усунення наступних імовірних та наявних загроз економічній стабільності: збільшення соціально-економічної диференціації та поляризації суспільства на основі розбалансування соціальних інтересів та під впливом розвитку соціальних конфліктів; деформованість структури національної економіки, що розвивається під впливом посилення ресурсної залежності (перш за все енергетичної), низької конкурентноспроможності підприємств на внутрішньому та зовнішніх ринках, згортання виробництва у важливих галузях промисловості, зниження результативності та технологічна відсталість виробничих потужностей; експансія іноземних підприємств на внутрішній ринок; зростання зовнішнього борга держави та розбалансування державного бюджету.

До загальних проблем забезпечення економічної стабільності варто додати й регіональний аспект, оскільки він пов'язаний з нерівномірністю та диспропорціями у соціально-економічному розвитку регіонів. У цій сфері концепції мають враховувати такі фактори загроз у соціально-економічному розвитку регіонів, як реальні відмінності між регіонами; наявність депресивних та відсталих в економічному відношенні районів, що розвиваються на фоні структурних змін у системі промислового виробництва, які призводять до зменшення долі певних галузей у загальному обсязі валового виробництва; порушення виробничих зв'язків між регіонами та збільшення розриву у рівні виробництва національного доходу між регіонами тощо. Враховуючи складність наведених проблем, в межах концепції мають бути визначені механізми та шляхи забезпечення збереження єдиного економічного простору та розгалуженої структури міжрегіональних економічних відносин поряд із функціонуванням єдиного загальнонаціонального ринку та інтегрованої системи регіональних ринків з урахуванням їх промислової та га-

лузевої спеціалізації. Важливим в цьому аспекті виявляється визначення та забезпечення необхідного рівня державного регулювання економічних процесів, здатності системи державного управління регулювати нормальне функціонування ринкової економіки за умов стабільності та нестабільності.

Актуальні проблеми сучасного етапу розвитку українського суспільства та держави обумовлюють спрямованість системи державного управління на суттєві перетворення і в соціальній сфері з метою досягнення стратегічно важливих з точки зору забезпечення суспільної стабільності цілей. Серед основних цілей варто вказати на забезпечення ефективного захисту соціально незахищених верств населення, забезпечення досяжності для всіх верств населення соціальних благ і гарантій, створення економічних умов для реалізації соціальних програм розвитку суспільства та держави, підвищення на цій основі загального соціального рівня життя, формування в соціокультурній сфері інститутів, що сприяють розвитку громадянського суспільства та реалізації духовного, інтелектуального, трудового потенціалу населення тощо.

Документ, у якому розкрито процес соціалізації суспільного розвитку шляхом визначення людини як найвищої цінності та визначено базові складові діяльності суспільства щодо створення відповідних умов для забезпечення належного рівня життя та найбільш повної самореалізації особистості, – Концепція соціальної безпеки. Нині особливої важливості набуває процес модернізації соціальної політики, до основних напрямів якого належать: формування чітко орієнтованої та ефективної соціальної політики, що є одним із найважливіших чинників політичної стабільності у країні, а в кінцевому підсумку – її національної безпеки; відповідність соціальної політики стратегічним пріоритетам держави залежить від адекватного відображення політичної та економічної динаміки у державних заходах, функціях і структурі влади; неможливість здійснення економічних реформ при відсутності обґрунтованої програми та розвиненої ринкової інфраструктури за умов руйнації економічних зв'язків; необхідність підтримки реформ населенням (хоча б у пасивній формі); досягнення єдності як стратегічних, що формуються через законодавчі норми, так і безпосередніх тактичних цілей; забезпечення соціально-політичної стабільності у державі; розвиток соціальних інститутів, властивих ринковій економіці та громадянському суспільству тощо.

Необхідність розробки такого документа зумовлена необхідністю усунення найбільш небезпечних соціальних загроз національним інтересам, до яких нині можемо віднести: руйнування соціальної бази політичної стабільності в державі; занепад кваліфікованого трудового потенціалу країни, знецінення національної робочої сили та порушення необхідних умов для її відтворення; руйнування науково-технологічного й інтелектуального потенціалу, порушення процесу відтворення науково-технічних кадрів, зниження суспільного статусу їхньої діяльності; відтік молоді із сфери науки, техніки, освіти і культури; масове збіднення населення; поширення насильства, соціальних хвороб (алкоголізм, наркотики, злочинність), руйнування інституту сім'ї; руйнування галузей соціальної сфери (освіти, охорони здоров'я, культури); соціально-політичні наслідки ускладнення умов задоволення соціальних потреб основних соціальних груп; поширення корупції і злочинності та, як наслідок, відчуття незахищеності громадян; зрощування кримінальних структур з підприємницькими колами та проникнення їх в органи державної влади.

Концепція духовно-ідеологічної політики та Концепція забезпечення міжконфесійної, міжетнічної та міжкультурної взаємодії – документи, в яких визначена

система визнаних у суспільстві та встановлених державою принципів, норм і положень, що характеризують духовний та культурний стан суспільства, держави і людини з точки зору сприятливих умов для реалізації інтелектуального і творчого потенціалу людини в процесі її життєдіяльності. Необхідність та важливість розробки зазначених концепцій зумовлена: виникненням духовно-ідеологічної кризи та посиленням бездуховності; втратою соціальних і моральних цінностей, розмиванням та деградацією системи традиційних цінностей, насаджуванням чужих українському суспільству духовних цінностей; розмиванням історично та культурно обумовлених традиційних світоглядних орієнтацій; відсутністю на державному рівні ідеологічної доктрини, яка б виступала об'єднуючою силою українського суспільства в умовах духовної, політичної та соціально-економічної нестабільності; посиленням соціального розшарування суспільства; відсутністю на державному рівні ідеологічно орієнтованої моделі формування суспільної свідомості та ціннісної системи суспільства; деструктивними явищами в українському суспільстві, зниженням загального освітнього та культурного рівня населення; відсутністю стабільності в економічній і соціальній сферах; політичним реформізмом; соціальною напругою в суспільстві, загостренням міжетнічних та міжконфесійних конфліктів, розвитком сепаратизму та екстремізму; негативним характером впливу засобів масової інформації на суспільство, зокрема на процес виховання молоді.

Зазначені концепції відображають процес творення та розвитку духовності, національних цінностей, державницької та суспільної свідомості, визначаючи основою духовної політики людину як повноправного творця процесу державного будівництва. Головними складовими духовної політики таким чином виступатимуть національно орієнтована, спрямована на формування нової ціннісної системи суспільства освіта та спрямоване на формування суспільної свідомості на національно-патріотичних засадах виховання.

Важливими проблемами, на вирішення яких спрямовані концепції, є: низький рівень громадянської свідомості, активності та правової культури молоді; відсутність системи формування ціннісних орієнтацій; низький рівень поінформованості громадськості з питань участі в усіх сферах суспільного життя, процесі формування і реалізації державної духовно-ідеологічної політики; зменшення протягом останніх років кількості спортивних закладів та закладів культури; недостатня узгодженість між цільовими державними і регіональними програмами, спрямованими на забезпечення духовно-ідеологічного розвитку.

Цілісність такого підходу передбачає спрямованість на врахування внутрішніх та зовнішніх викликів у процесі забезпечення стабільності, адаптації національної системи державного управління до сучасних умов і тенденцій суспільного розвитку, а отже виникає необхідність доповнити зазначений перелік такими стратегічними документами, як Стратегія реформ (відображення несуперечливості необхідних реформ у суспільстві і державі вимогам збереження суспільної стабільності, а також визначення конкретних дійових шляхів швидкого подолання проявів дестабілізації у випадку проведення реформ) та Випереджальна модернізаційна стратегія України (підтримка інноваційного розвитку держави і суспільства як умови стабільності щодо зовнішніх та внутрішніх викликів на основі формування уявлень про можливі зміни стану стабільності / нестабільності суспільства в майбутньому, визначення адекватних державно-управлінських механізмів регулювання цих змін). В межах цих програмних документів мають

вирішуватися питання щодо вироблення ефективних форм державного управління та адміністративно-територіальної реформи, створення та запровадження універсального механізму державного управління в сфері забезпечення стабільності суспільного розвитку, всебічної підтримки державою різних сфер суспільного та громадяського життя, гуманізації всіх сфер життя суспільства, перехід до нових принципів державної політики, вироблення комплексної випереджальної модернізації економіки, вироблення та реалізація моделі інноваційної економіки та інноваційного розвитку суспільства і держави тощо.

Конкретизація та деталізація зазначених стратегій здійснюється в стратегічних програмах [1]:

- Стратегічна програма подолання кризових явищ – документ, в якому на основі прогнозування майбутніх періодів наводяться шляхи подолання імовірних зовнішніх і внутрішніх загроз та небезпек з урахуванням необхідності збереження дійових та ефективних елементів сталої системи. Ці загрози мають комплексний характер, але серед них найбільш гострими є загрози, що виникають внаслідок розвитку міждержавних та внутрідержавних конфліктів, які сприяють виникненню ризику погіршення соціально-економічної ситуації в різноманітті їх виявів;
- Стратегічна програма стабільного розвитку регіонів – документ, в якому визначаються пріоритетні шляхи та напрями пропорційного регіонального розвитку, який забезпечує збереження цілісності держави як однієї з найважливіших умов суспільної стабільності. Основними пріоритетами у цій сфері, які мають бути визначені зазначеним документом, є досягнення конкретних довгострокових цілей: забезпечення безперервного процесу підвищення якості життя населення, формування виского рівня суспільної самосвідомості та суспільної участі населення в регіонах, формування регіональної соціально-економічної політики суспільного контролю за реалізацією стратегії соціально-економічного розвитку регіонів, створення та реалізація механізмів участі громадськості у виробленні та втіленні в життя державної соціально-економічної політики регіонального розвитку, адаптація наявних та вироблення нових механізмів підтримки органами державної влади та органами місцевого самоврядування інститутів громадянського суспільства та сприяння соціально значущим заходам на регіональному і загальнодержавному рівні, формування комплексного підходу до підвищення ефективності взаємодії інститутів державної влади та громадянського суспільства у вирішенні завдань соціально-економічного розвитку регіонів та забезпечення стабільності на всіх рівнях суспільного розвитку.

Таким чином, запропоновані документи являють собою комплекс заходів, покликаних втілити в процеси суспільного розвитку нову ціннісну систему, побудовану на основах відкритості, духовної та культурної наповненості, толерантності, здатності забезпечити становлення громадянина і патріота, консолідації суспільства на засадах пріоритету прав особистості, зменшення соціальної нерівності, пропаганди стійкості до етнічних, релігійних та політичних конфліктів із залученням засобів масової інформації. “Саме система цінностей виступає засадами консолідації української нації, цілісність і збалансованість якої й дають можливість здійснити державно-національну ідентифікацію України; саме вони забезпечують державі необхідний рівень політичної стабільності, відкривають широкі

перспективи для успішної модернізації країни" [3]. При цьому роль цінностей полягає в тому, що після їх засвоєння на рівні суспільної та індивідуальної свідомості вони стають стандартом або критерієм, формуючи систему національних цінностей, що визначає подальшу діяльність соціального суб'єкта. Подібна система, як правило, буває відносно стабільною або ж повільно змінюється, спроможна впливати на загальний процес створення державної політики і на конкретні варіанти вибору рішень у сфері національної безпеки та державного будівництва, що потребує врахування можливих змін у ціннісних орієнтаціях суспільства та індивіда.

Зважаючи на те, що розвинена система цінностей здійснює вплив не лише на становлення окремої особистості, а також впливає на всі сфери життєдіяльності суспільства, в тому числі й на міжнародній арені, можна в узагальненому вигляді розподілити цілі розвитку цінностей наступним чином [4]: зовнішньополітичний вектор – утвердження іміджу держави, приєднання до системи європейських цінностей та їх адаптація до розвитку України; внутрішньополітичний вектор – регулювання процесів державотворення та системи державного управління, надання значущості соціальному управлінню в суспільній та індивідуальній свідомості; соціально-економічний вектор – суспільній думці необхідно чітко усвідомити, що національні інтереси України полягають в економічній модернізації суспільства. Економічна криза і корупція, які супроводжують процес модернізації, не сприяють популярності ідей ринкової економіки, зокрема існує загроза ототожнення у масовій свідомості цінностей ринкової економіки з бідністю; культурологічний вектор – надмета модернізації суспільства – безпосередньо залежить від формування у суспільній свідомості нових структур національно-культурної ідентичності України як складової європейського історичного процесу.

Поряд з цим, враховуючи сучасний досвід [5], можна виділити такі найбільш актуальні для України головні завдання: демографія (врахування демографічної політики), тобто зростання чисельності корінного населення; економічне завдання – розвиток людського потенціалу (людина повинна стати самим головним об'єктом інвестицій, що означає пріоритет розвитку сфери освіти, медицини та культури); максимально ефективне використання природних багатств в інтересах усього населення країни; національно орієнтована управлінська еліта; створення ефективної національної системи інформаційної безпеки, так як битва цивілізацій йде перш за все на рівні свідомості народів; завдання державного будівництва – істотне зниження корупції у структурах влади і створення цілісної системи підготовки, відбору та залучення до управління державою чесних професійних кадрів; завдання національного будівництва – побудова унітарної держави з одночасним зміцненням центральної влади; недопущення явищ сепаратизму.

Слід підкреслити, що ці завдання повинні орієнтуватися на складові, які безпосередньо впливають на формування моральних засад функціонування суспільства, здатних його об'єднати. До основних показників у найбільш загальному вигляді слід віднести наступні: орієнтація на загальнолюдські цінності в повсякденному житті, духовна культура, шанобливе ставлення до рідної мови, національна самосвідомість, національна самоповага, пріоритет національних інтересів, наявність національної ідеї, підтримка і пропагування національних культурних цінностей, традицій, історії, мови, мистецтва, соціально-культурна самоідентифікація, забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії рідного народу, патріотичні почуття, моральна

відповідальність, історична пам'ять, прагнення примноження духовних цінностей нації, моральна єдність суспільства, його духовна консолідація, поступовість, поетапність та безперервність формування свідомого світосприйняття на основі ідеалів, цінностей, переконань, наявність державницької ідеології, політична та правова культура, політична довіра, дійові правові норми та закони, наявність законодавства у сфері захисту суспільної моралі, адміністративна культура, активна громадянська позиція, розвиток та збереження інтелектуального потенціалу нації, гідний імідж держави у світовому співтоваристві, толерантність і терпимість, розвиненість громадянського суспільства, наявність дійових механізмів зниження соціальної напруги, відсутність фізичного та морального насильства в суспільному житті (нерозповсюдження ксенофобії, націоналізму, расизму, порнографії) тощо. Наведені фактори і показники, що формують стратегічні пріоритети державного управління в межах модернізації соціогуманітарної політики, набувають характеру специфічного соціального явища, яке активно проникає до індивідуальної свідомості, системи цінностей та життєвих орієнтирів кожної окремої особистості.

Запровадження такого підходу дозволить нашій державі забезпечити власні амбіції: на міжнародному рівні – формування позитивного іміджу України у світовому співтоваристві, розвиток міжнародного співробітництва у сфері соціального захисту, освіти, науки та культури; на суспільному рівні – розроблення системи державної ідеології на засадах духовності, гуманізму, пріоритетів національних інтересів; на державному рівні – посилення безпеки, створення умов для розвитку соціальної, економічної і політичної стабільності; на інформаційному рівні – запровадження в інформаційну систему суспільства принципів толерантності, етичності, державництва, соціальної захищеності.

Відтак перед Україною, яка прагне бути європейською державою, стоїть завдання здійснення соціогуманітарної політики, покликаної забезпечити громадянську єдність на основі демократичних цінностей і бути стратегією розвитку, спрямованого на створення гідних для кожного умов для розкриття та повноцінної реалізації власного потенціалу. Така політика має орієнтуватись на загальнонаціональний проект спільного майбутнього, сприяти активній співпраці України з іншими країнами світу, забезпеченню громадянських прав і свобод.

Список використаних джерел

1. Руденко О. Теорія суспільної стабільності в державному управлінні: [монографія] /О.Руденко – К.: НАКККіМ, 2010. – 304 с.
2. Руденко О. Система стратегічних пріоритетів державного управління забезпеченням суспільної стабільності /О.Руденко //Координати управління: зб. наук. праць /за ред. проф. Д.І.Дзвінчука. – Вип. 1. – Івано-Франківськ: "Місто НВ", 2012. – С. 38-46.
3. Антонюк О. Державна самоідентифікація України в процесі реалізації національних інтересів /О.Антонюк //Персонал. – 2007. – № 11. – С. 4-10.
4. Валевський О. Державна політика в Україні: методологія аналізу, механізми впровадження: [монографія] /О.Валевський – К.: НІСД, 2001. – 242 с. – (Серія "Стратегія політики і політичний аналіз").
5. Кузнецов С. Идеология и задачи новой России: [в 12 ч.] [Електронний ресурс] /С.Кузнецов //Первый мультипортал km.ru. – 2007. – Режим доступу: http://www.km.ru.

GLOBALIZAČNÉ VPLYVY VO VZDELÁVACÍCH SYSTÉMOCH

PhDr. Daniela Palaščáková, PhD.
Ekonomická fakulta Technickej univerzity v Košiciach
(Slovenská republika)

In recent years we have witnessed how much many countries make an effort to be closer to the trends of the global knowledge economy. For that reason, there have been created new indices measuring innovation potential of the countries, pointing out their strengths and weaknesses in particular indicators. The aim of this paper is to approach closely the value of the Global Innovation Index in member countries of the EU27, in comparison with the U.S. and Japan and to point out the intensity of cooperation of the companies with universities or other tertiary education institutions in the area of the innovation process.

Keywords: *globalization, global innovation index, education, knowledgeeconomy*

1. Úvod

Globalizácia je dlhodobý historický proces. Aktívne tento proces podporovala Európa už v minulých storočiach tým, že nielen poskytla svoje vedecko-technické poznatky iným častiam sveta, ale aj svoje predstavy o spoločnosti a slobode jednotlivca[1]. Globalizované trhy, technická a technologická revolúcia transformujú modernú ekonomiku na ekonomiku založenú na znalostiach. Globalizácia intenzívne participovala na rozvoji znalostnej ekonomiky a komunikácie k dosiahnutiu vzájomného prepojenia doteraz oddelených častí jednotlivých krajín.

Ako sa prejavuje vplyv globalizácie v univerzitnom vzdelávaní? Vplyvom globalizácie sa pre vysoké školy otvára možnosť získať medzinárodné skúsenosti, a tým dosiahnuť nárast kvality vzdelávacieho procesu v univerzitnom vzdelávaní. Budúcnosť jednotlivých štátov, ich prosperita závisí najmä od výchovy a vzdelania ich občanov. V tomto tvrdení sa zhodujú politici, vedci, ekonómovia, futurológovia i manažéri na všetkých úrovniach. Dôležitým aspektom globalizačného efektu je podpora vzdelávania formou mobilít v rámci Európskeho priestoru, prínos a inovácie v oblasti výskumu, globálny ekonomický rozvoj vyspelých krajín, nárast životnej úrovne, zmiernenie chudoby v rozvojových krajinách a iné. Najmä v krajinách OECD za posledné dve desaťročia nastal zreteľný prístup k znalostnej ekonomike v dôsledku rastúceho znalostného kapitálu a zintenzívnenia toku finančných prostriedkov do vzdelávania.

Globálne vzdelávanie, využívajúc inovatívne, interaktívne a moderné nástroje vzdelávania je zamerané na rozvoj a podporovanie kreatívneho myslenia rôznych cieľových skupín, a vo svojej metodike je zamerané na podporu aktívneho učenia a reflexie, kladie dôraz na rôznosť a rešpekt k druhým a prispieva k ujasneniu vlastných priorít študentov v globálnom kontexte[2]. Zmeny zamerané na problematiku globalizácie a znalosti ekonomiky pôsobia ako efektívny spôsob zdokonalenia perspektívy zamestnanosti v dlhodobom meradle.

Prenos a šírenie vedomostí v rámci ekonomiky si vyžaduje systém vedy. Jedným z charakteristických znakov znalostnej ekonomiky je rozpoznanie rovnakej dôležitosti

[1] Hontyová, K., Lisý, J., Majdúchová, H. 2006. Základy ekonómie a ekonomiky. Vydavateľstvo Ekonóm 2006. s. 179 – 183.

[2] PUTALA, M. Do výskumu a vývoja treba investovať podstatne viac. Dostupné na internete: https://www.vedatechnika.sk

vzniku a difúzie poznatkov, čo vedie k zvýšenej pozornosti voči distribučným sieťam znalostí a národným inovačným systémom[3].

2. Projekt globálneho inovačného indexu

Aplikácia znalostí prejavujúca sa v podnikaní a inováciách, výskume a vývoji, softvéri a produktovom dizajne, je jedným z hlavných zdrojov rastu v globálnej ekonomike. Investície do výskumu a vývoja sú dôležitým indikátorom úsilia, ktoré krajiny vynakladajú na dosiahnutie vedeckého a technologického pokroku. Predstavujú kľúč podnikov k udržaniu konkurencieschopnosti v rámci globálneho hospodárstva.

Tvorivosť a inovácie sú dôležité komponenty pre vývoj znalostnej spoločnosti 21. storočia. Prispievajú rovnako k ekonomickej prosperite ako aj k spoločenskému a individuálnemu blahobytu. Predstavujú základné faktory pre konkurencieschopnejšiu a dynamickejšiu Európu. Ústrednú úlohu v podpore tvorivých a inovačných schopností zohráva vzdelávanie.

Európskym inštitútom pre obchodnú administratívu v roku 2007 bol zahájený projekt globálneho inovačného indexu s cieľom určiť, ako najlepšie zachytiť výdatnosť inovácií. *Globálny inovačný* index predstavuje cenný nástroj pre benchmarking, prostredníctvom ktorého tvorcovia stratégií, podnikatelia a iné zainteresované osoby môžu hodnotiť pokrok. Pomáha vytvárať prostredie, v ktorom sú inovačné faktory pod neustálym hodnotením a poskytuje rozsiahlu databázu podrobných údajov pre rafináciu inovačnej politiky[4]. Je založený na dvoch subindexoch, a to: *Subindexe inovačného vstupu a Subindexe inovačného výstupu.*

Každý z týchto subindexov pozostáva z pilierov, z ktorých každý je rozdelený do troch subpilierov. Individuálne indikátory, ktorých je celkovo 84, tvoria spomenuté subpiliere.

Tab. 1 Štruktúra subindexov Globálneho inovačného indexu

Sudindex Inovačného vstupu	Inštitúcie	Politické prostredie
		Regulačné prostredie
		Podnikateľské prostredie
	Ľudský kapitál a výskum	Vzdelávanie
		Terciárne vzdelávanie
		Výskum a vývoj
	Infraštruktúra	Informačno-komunikačné technológie
		Všeobecná infraštruktúra
		Ekologická udržateľnosť
	Trhová sofistikovanosť	Kredit
		Investície
		Obchod a konkurencia
	Podnikateľská sofistikovanosť	Znalostní pracovníci
		Inovačné väzby
		Absorpcia znalostí

[3] Knowledge transfer [online]. Berkley : Kalifornská univerzita. [cit. 2012 – 02 – 11]. Dostupné na internete: <http://www.irle.berkeley.edu/cohre/knowledge.html>.

[4] INSEAD. The global innovation index 2012[online].2012. [cit. 2013 – 05 – 01]. Dostupné na internete: <http://www.globalinnovationindex.org/gii/main/fullreport/index.html>.

Subindex Inovačného výstupu	Znalostné a technologické výstupy	Tvorba znalostí
		Vplyv znalostí
		Difúzia znalostí
	Výstupy kreativity	Nehmotné aktíva kreativity
		Kreatívne tovary a služby
		Online kreativita

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Globalinnovationindex.org

Nasledujúce grafické zobrazenie znázorňuje hodnotu Globálneho inovačného indexu v členských krajinách EÚ v roku 2012. Štáty sú usporiadané zostupne podľa úrovne inovačného indexu.

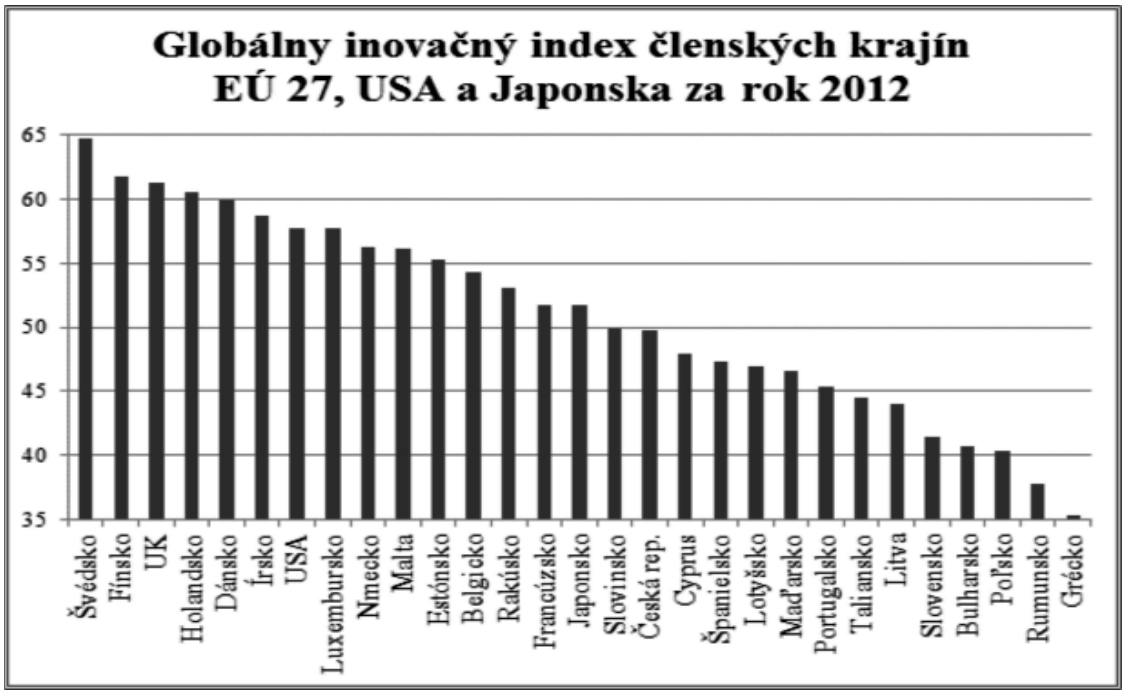

Obr. 1 Globálny inovačný index členských krajín EÚ 27, USA a Japonska za rok 2012

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Globalinnovationindex.org

Úroveň Globálneho inovačného indexu členských štátov EÚ sa v roku 2012 pohybovala v intervale od 35,27 do 64,77 bodov. Najvyššie skóre inovačného indexu na úrovni 64,77 bodov získalo Švédsko, ktoré sa tak umiestnilo na 2. mieste spomedzi všetkých analyzovaných štátov sveta. Švédsko v rámci daných pilierov dosiahlo najvyššiu úroveň v oblasti inštitúcií a najnižšiu v oblasti výstupov kreativity. Do skupiny desiatich lídrov, ktorých predstavujú krajiny s najvyšším skóre Globálneho inovačného indexu, sa zaradzujú z členských štátov EÚ: Švédsko, Fínsko, Spojené kráľovstvo, Holandsko, Dánsko a Írsko. Slovensko získalo skóre 41,37 bodov. Rovnako ako Švédsko, v rámci jednotlivých pilierov najvyšší počet bodov dosiahlo v oblasti

inštitúcii a najmenší v oblasti výstupov kreativity. V porovnaní s USA a Japonskom, šesť členských štátov EÚ prekonalo skóre USA a až 14 členských krajín dosiahlo vyššiu úroveň Globálneho inovačného indexu ako Japonsko.

Výsledky z prieskumov zaoberajúcich sa inovačnou infraštruktúrou sú užitočným zdrojom údajov, ktoré sú využívané pri analýze prepojenia inštitúcií terciárneho vzdelávania a priemyslu. Jednou z otázok prieskumu realizovaného v roku 2010 bola aj otázka týkajúca sa spolupráce s externými partnermi v rámci inovačného procesu. Na Obr. 2 je zobrazený podiel podnikov spolupracujúcich s univerzitami alebo inými inštitúciami terciárneho vzdelávania v oblasti inovačného procesu na celkovom počte inovačných firiem v členských krajinách EÚ. Obrázok rozlišuje typy podnikov podľa ich veľkosti a to: malé, stredne veľké a veľké podniky.

Ako vyplynulo z Obr. 2, tak veľké podniky hlásia vyššiu intenzitu spolupráce s inštitúciami terciárneho vzdelávania ako malé a stredne veľké podniky. Dôvodom toho môže byť vyššia rýchlosť vývoja nových výrobkov vo väčších podnikoch, rovnako ako aj ľahší prístup ku zdrojom a spolupracujúcim partnerom.

V rámci veľkých podnikov zamestnávajúcich 250 a viac zamestnancov, interval podielu podnikov spolupracujúcich s univerzitami alebo inými inštitúciami terciárneho vzdelávania v oblasti inovačného procesu sa pohybuje v rozmedzí 4,67 % v Spojenom kráľovstve a 67,75 % vo Fínsku. Fínsko dosahuje najvyššiu úroveň daného podielu vo všetkých typoch podnikov podľa veľkosti.

3. Záver

Budovanie znalostnej ekonomiky je hlavným spoločným cieľom štátov EÚ, ktorý nielen posilňuje jej konkurenčné postavenie vo svetovej ekonomike, ale takisto významne prispieva k integrácii procesov v rámci EÚ. Napriek tomu, implementácia znalostnej ekonomiky sa preukázala ako veľmi obtiažny proces. Oficiálne dokumenty EÚ uznávajú schopnosť Európy byť konkurencieschopnejšou v novom ekonomickom poriadku iba v prípade lepšej reakcie na potreby a preferencie spotrebiteľov a intenzívnejších inováciách.

Dosiahnuté výsledky poskytujú priestor pre predbežné závery týkajúce sa znalostnej ekonomiky a ekonomického rastu členských štátov EÚ, ktoré si prispôsobujú a aplikujú vývojové stratégie znalostnej ekonomiky rozličnými spôsobmi a tempom. Táto heterogénnosť v implementácii ekonomiky založenej na poznatkoch je takisto podmienená národnými špecifikami v ekonomickej, sociálnej a kultúrnej oblasti.

V procese implementácie znalostnej ekonomiky odporúčame intenzívnejšie:

- podporovať individuálne inovácie a kreativitu,
- zvyšovať užívanie informačných a komunikačných technológií,
- zlepšovať lingvistické zručnosti jednotlivcov,
- podporovať rekvalifikáciu pracovnej sily,
- presadzovať celoživotné vzdelávanie,
- zvyšovať národné investície v oblasti vzdelávania,
- súperiť v globálnej vojne o talenty,
- podporovať trh v inováciách produktov a služieb,
- podporovať mladých inovátorov a podnikateľov,
- vyzdvihovať inovácie v službách nad inovácie vo výrobe,
- stimulovať a podporovať súkromný sektor v investovaní do výskumu a vývoja,
- podporovať rôzne formy spolupráce v oblasti výskumu a vývoja a v inovačnom procese.

Charakteristika ľudského kapitálu, šírenie technológií a prístup k finančným prostriedkom môžu zmierniť rozdiely v intenzite tvorby a využívania znalostí, a tým posilniť celkový rast ekonomickej výkonnosti v EÚ. Stratégie založené na poznatkoch nezávisia len na zvyšovaní investícií plynúcich do oblasti výskumu a vývoja a úrovne terciárneho vzdelávania, ale čoraz viac sú otázkou existujúceho rámca a podmienok poskytovaných súkromnému sektoru pre zvýšenie produktivity a celkového hospodárskeho výkonu.

Literatúra:

1. HONTYOVÁ, K., LISÝ, J., MAJDÚCHOVÁ, H. 2006. Základy ekonómie a ekonomiky. Vydavateľstvo Ekonóm 2006.
2. PUTALA, M. Do výskumu a vývoja treba investovať podstatne viac. Dostupné na internete: https://www.vedatechnika.sk
3. INSEAD. The global innovation index 2012[online].2012. [cit. 2013 – 05 – 01]. Dostupné na internete: <http://www.globalinnovationindex.org/gii/main/fullreport/index.html>.
4. Knowledge transfer [online]. Berkley : Kalifornská univerzita. [cit. 2012 – 02 – 11]. Dostupné na internete: <http://www.irle.berkeley.edu/cohre/knowledge.html>.
5. www.eurostat.eu
6. www.globalinnovationindex.org

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Ясинок М.М.,
доктор юридичних наук, професор кафедри правосуддя
Сумський національний аграрний університет
(м. Суми, Україна)

The paper studies the issues of the principles of civil procedure and one of its main principles - the principle of the rule of law.
Keywords: *court, civil procedural law, the principles of civil procedural law, the rule of law, justice.*

Постановка проблеми у загальному вигляді

Дати поняття процесуальних принципів є архіскладним завданням. Незважаючи на те, що науковці різних країн постійно звертаються до даного питання, але одностайної думки в питанні поняття процесуальних принципів поки що немає.

На сьогодні в умовах демократизації суспільства Конституція України, науковці зазначають про наявність принципу верховенства права, але мало проголосити даний принцип, його необхідно впровадити в сьогоднішнє судочинство. В цьому і полягає суть даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання процесуальних принципів були предметом наукового дослідження М.Г.Авдюкова, М.А.Гурвіча, В.А.Кройтора, В.І.Тертишнікова та інших. Разом з тим такі дослідження на фоні постійного розвитку цивільного процесуального права потребують свого оновлення.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є визначення поняття принципів цивільного процесуального права, дослідження складових та особливостей змісту принципу верховенства права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожна наука, якої б сфери життя вона не стосувалася, має певні закономірності, правила, особливості, принципи тощо. Цивільне процесуальне право не є винятком з цього процесу. Воно також має свої основоположні начала, які визначають весь зміст норм цієї галузі. Такі начала формуються системою принципів, які діючи в межах процесуальної форми, визначають суть правозастосування процесуальних норм права.

Питанню процесуальних принципів почали приділяти увагу лише в другій половині XIX століття. Це було обумовлено, з одного боку, стрімким розвитком кодифікації процесуального законодавства, а з іншого – необхідністю досягнення внутрішнього узгодження всіх норм цивільного процесуального права на предмет його єдності, збалансованості, мобільності, логічності та справедливості. З того часу в Україні змінився не один цивільно-процесуальний кодекс, але поняття процесуальних принципів, їх класифікація, особливості їх дії, процесуальні наслідки при недотриманні принципів так і залишаються дискусійними питаннями, незважаючи на те, що вони були предметом дослідження великої кількості вчених-процесуалістів, зокрема М.Г.Авдюкова, В.М.Семенова, М.А.Гурвіча, К.І.Комісарова, В.В.Комарова, В.І.Тертишнікова, В.А.Кройтора, К.С.Юдельсона, М.Й.Штефана та багатьох інших вчених.

Проблема полягає в тому, що ми не можемо дослідити всі без винятку процесуальні принципи раз і назавжди. Це пов'язано із природним розвитком суспільних відносин, які є підставою до постійних змін, які раз по раз вносяться до процесуального законодавства. З урахуванням цього дати єдино повне поняття процесуальних принципів неможливо, оскільки кожне із таких понять буде мати певні недоліки. Ця обставина буде існувати ще довго і вчені-процесуалісти будуть раз по раз намагатися якнайточніше дати визначення поняттю принципів цивільного процесуального права, його природи та впливу їх на судову практику цивільного судочинства.

Якщо донедавна поняття принципів цивільного процесуального права визначалось як основоположні політико-правові ідеї, погляди народу на право, як соціальну цінність [1], то сьогодні ми говоримо, що це основні загальні правила, які закріплені в процесуальних нормах права і діють у межах цивільної процесуальної форми, регламентуючи при цьому повноваження та процесуальну діяльність суду та інших учасників процесу, їх процесуально-правове становище [2].

Разом з тим процесуальні принципи – це не догматично стала суспільно-процесуальна категорія, оскільки вони, хоча і повільно, але змінюються під впливом розвитку суспільних відносин та Цивільного процесуального права зокрема.

Необхідно зазначити, що принципи цивільного процесу існують і будуть існувати об'єктивно, незалежно від волі суду чи сторін. Такі поняття, як справедливість, неупередженість, відкритість суджень, вільність волевиявлення, змагальність є самостійними категоріями, які знайшли своє відображення не лише впродовж розвитку цивільного судочинства, а і життя людей взагалі. В цьому розумінні принципи є складовими моралі і цим вони формують культурні, правові, ідеологічні цінності, вони є відображенням таких політичних категорій, як влада, її розподіл, демократизм суспільних відносин тощо. Залишаючись складовими моралі, принципи успішно знайшли своє застосування в нормах права, особливо це стосувалося процесуального законодавства, яке регулює процедуру судових процесів, оскільки судовий процес – це, перш за все, діяльність людини – судді, який приймаючи рішення у справі, повинен бути морально чистим, чесною по відношенню до себе і людей.

З урахуванням цих обставин можна зазначити, що принципи цивільного процесуального права – це суспільні категорії, які знайшли своє закріплення в цивільному процесуальному праві і діють в межах процесуальної форми, впливаючи на зміст процесуальних правовідносин, процедуру судових процесів, визначаючи правове положення суб'єктів в судових процесах та сприяють справедливості судових рішень.

З ліквідацією командно-адміністративної системи і усуненням її впливу на судочинство в правосудді змінилися і пріоритети. У зв'язку з цим виникають і нові підходи в розумінні принципів цивільного процесуального права, їх впливу на матерію цивільного процесу. Одним із найскладніших принципів в розумінні його змісту та практичного правозастосування, є принцип верховенства права. З урахуванням цих обставин розглянемо його складові частини, які формують зміст даного принципу.

Кожна людина, маючи справу в суді, сподівається на справедливість суду. В це поняття ми вкладаємо перш за все справедливий розгляд справи не лише з точки зору матеріального права, але, в першу чергу, розгляду справ на основі точного, гуманного, справедливого застосування процесуальних норм права. Оскільки можна бути пра-

вим законом, але процедура його правозастосування в судовому процесі може носити такий інквізіційний характер з боку суду, що особа вимушена боротися не скільки із процесуальним супротивником в частині доказування, скільки з самим судом. Ось чому точність, гуманізм та справедливе застосування процесуального законодавства, як правило, впливає не лише на саму атмосферу судових процесів, але і на культуру спілкування з боку суду, сторін, третіх осіб, їхніх представників, що є дуже важливим. У цих складових відтворюється суть принципу верховенства права, оскільки такий підхід вносить в судовий процес спокій та діловитість, прозорість, логічність всіх процесуальних дій суду та всіх інших учасників судового процесу.

Безумовно, ввесь судовий процес, який веде суддя, всі контрольні його функції, які передбачені процесуальними нормами права, повинні застосовуватись виключно на основі законності, особливо з точки зору дотримання процесуальних прав сторін, 3-х осіб, їхніх представників. Сьогодні суди дуже часто спрощують судові процедури, не дотримуючись процесуальних норм права в тому обсязі як це передбачено Цивільним процесуальним кодексом України. Часто суди не вникають в суть клопотань учасників судових процесів, вважаючи, що цим самим учасники процесу навмисне затягують розгляд справи, а там, де дійсно такі факти явно мають місце, йдуть на зустріч таким клопотанням. Поняття змагальності суди іноді трактують так, щоб самоусунутись від допомоги у збиранні доказів, які особа самостійно не взмозі отримати. Все це обґрунтовується з позицій необхідної оперативності у розгляді справ, надаючи цьому принципу першорядне значення і відсуваючи при цьому якість розгляду справ на друге місце. Пояснюється все це тим, що громадяни України стали все частіше і частіше звертатись до Європейського Суду з прав людини, а тому потрібно прискорити судовий розгляд справ. Насправді більшість таких звернень пов'язана не з процедурою розгляду справ, а з доволі довгим виконанням судових рішень.

Звісно, кожен судовий процес, незалежно від виду судочинства, пов'язується із моральністю поведінки учасників судових процесів, особливо це яскраво простежується на стадії доказування, особливостях захисту прав, свобод та інтересів особи, стабільності взаємовідносин між сторонами, коректного відношення до суду під час спілкування. Безумовно, таку складову принципу верховенства права неможливо закріпити в нормах права, оскільки кожна особа вільна у виборі своєї поведінки, в тому числі і процесуальної, але кожен такий вибір повинен характеризуватися законністю, логічністю, розумністю, коректністю. Таким чином через моральність як суспільну категорію принцип верховенства права впливає на чистоту судового процесу в частині процесуальної взаємодії всіх учасників судових процесів, оскільки в іншому випадку судові процеси стануть ареною не лише для змагання доказів і доказування, а і можуть виходити за межі судових процесів, маючи інші форми взаємовідносин.

Останньою, дуже важливою категорією, яка формує зміст принципу верховенства права, є справедливість. Безумовно, дати виключне і єдино вірне поняття справедливості в принципі неможливо, оскільки для однієї людини судовий процес, судове рішення є справедливими, оскільки вони ухвалені судом на її користь. Інша сторона вважає таке рішення несправедливим, а тому незаконним. Як бачимо, справедливість судових рішень, процесуальних дій, процесуальних наслідків кожного процесуального правовідношення сприймається сторонами не з точки зору закону чи його окремих норм, а виключно із понять справедливості чи несправедливості. Це є природно, оскільки кожна справа, незалежно від її склад-

ності завжди має два можливих варіанти її вирішення або на користь позивача, або на користь відповідача. Якщо обирати варіанти між ухваленням справедливого рішення, то ми, безумовно, виберемо другий варіант, але при цьому кожна із сторін передбачає лише своє розуміння справедливості. І це має місце майже в кожній справі, оскільки справедливість як філософсько-правова категорія у свідомості всіх людей стоїть завжди вище від категорії «закон». Це пов'язано з тим, що поняття справедливості у нас закладено на генетичному рівні, а поняття закон при його постійній змінності пов'язується із аналітичною його оцінкою, з одного боку, і порівняльною інформацією кожної норми права з правовою категорією справедливості, з іншого. При їх співпадінні і співпадінні з цим рішенням суду ми говоримо про справедливість судового рішення. Таким чином, поняття справедливості завжди буде ширшим від поняття закону. Тому принцип верховенства права, внутрішньою суттю якого є, передусім, справедливість, охоплює дію всіх процесуальних принципів, які регулюють певні правові позиції в судовому процесі, а тому даний принцип ще називають мега-принципом. В той же час зовнішнім чинником цього принципу є розумність та логічність всіх процесуальних дій, зміст процесуальних документів, тощо. Безумовно, розумність та логічність – це категорії оціночного характеру, які застосовуються кожного разу, коли мова йде про прийняття того чи іншого рішення, що є суттєвим в судочинстві.

Отже, принцип верховенства права характеризується: а) справедливістю; б) розумністю та логічністю процесуальних дій та судових рішень.

Таким чином принцип верховенства права по суті відтворює новий виток розвитку процесуальної науки, надаючи правозастосуванню нового змісту, що сприяє зміні функцій суду від його слідчої спрямованості до змагальної процедури, від зацікавленого суб'єкта в досягненні істини у справі до розсуду на основі справедливості. Таким чином принцип верховенства права в цивільному процесі за своїм змістом є синтезом процесуального закону і моралі, гуманізму і справедливості.

За своєю процесуальною дією цей принцип просочується в матерію людських відносин, процесуальних правовідносин, в правозастосовчу діяльність всіх суб'єктів судового процесу.

В той же час ми говоримо про верховенство права в більш широкому розумінні, ніж говоримо про поняття верховенства закону. Оскільки верховенство права – це природне право людини, яке не можна надати законом, наприклад: право на життя, здоров'я, майно, працю, навчання, сім'ю, материнство, дитинство, опіку тощо. Таке право можливо лише систематизувати чи охороняти законом. Разом з тим передбачити законодавчо всі, без винятку, життєві ситуації неможливо. Кожен новий кодекс незалежно від того, яку галузь права він регулює, з кожним роком стає все більш і більш об'ємним. Законодавець намагається встигнути за тим стрімким розвитком суспільних відносин, який має місце сьогодні вносячи постійно зміни в поточне законодавство. Незважаючи на це залишається ще велика кількість питань, які часто можливо вирішити лише за аналогією права, звичаєм, прецедентом чи простим справедливим розсудом, і суди повинні це робити.

Разом з тим принцип верховенства права не є вседозволеністю. Його застосування, безумовно, має свої природні рамки, суть яких полягає в тому, щоб ніколи, ні за яких обставин не були порушені природні права людини, її свободи та інтереси.

Ніколи і ні при яких обставинах не порушувалися ключові цінності людини – людська гідність, приватне життя, людська недоторканність, можливості без-

перешкодно володіти, користуватись і розпоряджатись своїм майном, тощо.

З урахуванням цих природних складових ми можемо говорити про принцип верховенства права з позицій його універсальності.

Таким чином, цей принцип носить виключно правовий характер і не може пов'язуватись із ідеологічними чи політичними питаннями. В той же час його необхідно враховувати при нормотворенні, особливо при удосконаленні норм процесуального права як права через дію якого відбувається правозастосування матеріального закону.

Незважаючи на те, що принцип верховенства права не отримав свого закріплення в Цивільному процесуальному кодексі України, все ж його змістовну частину ми можемо вивести із змісту цілої низки процесуальних норм та Конституції України. Так ст. 3 ЦПК України зазначає, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого порушеного чи оспорюваного права, свободи чи інтересу.

Кожна особа, яка бере участь у справі, розпоряджається своїми процесуальними правами щодо предмета спору на власний розсуд (ч.2 ст. 11 ЦПК України).

Сторони та інші особи, які беруть участь у справі, мають рівні права щодо надання доказів, їх дослідження та доведення перед судом їх переконливості (ч.2 ст.10 ЦПК України).

Отже, природний принцип свободи, який, пов'язуючись із справедливістю, полягає в тому, що кожен учасник судового процесу сподівається на добросовісність процесуальної поведінки один одного, маючи при цьому рівні процесуальні права.

Завданням суду є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб та інтересів держави (ст.1 ЦПК).

Таким чином суттю кожного виду судочинства є справедливість його рішень: справедливість поведінки судді, справедливість доказування, справедливість оцінки доказів, справедливість розгляду і вирішення судових справ. В такій справедливості і полягає суть принципу верховенства права.

Список використаних джерел

1. Семенов В.М. Конституционные принципы гражданского судопроизводства. М., 1982.
2. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: підручн. – К.: Вид. дім Ін Юре, 2005. – С. 35.

ТВОРЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ СТУДЕНТОВ КАК ОСНОВА ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ИЗУЧЕНИЯ ПРЕДМЕТОВ «ФАРМАКОЛОГИЯ» И «КЛИНИЧЕСКАЯ ФАРМАКОЛОГИЯ»

Опришко В.И.,
доктор медицинских наук, профессор
Носивец Д.С.,
кандидат медицинских наук,
ассистент кафедры фармакологии,
клинической фармакологии и фармакоэкономики
ГВУЗ «Днепропетровская медицинская академия МОЗ Украины»
(г. Днепропетровск, Украина)

By the authors on the basis of teaching experience revealed the value of the creative potential of students to improve the quality of studying the "Pharmacology" and "Clinical Pharmacology". Describes the priorities that contribute to the formation and development of the creative process of students. Particular attention is paid to teaching methods and teaching and research work of the students. Found that the development of the creative potential of students in the teaching of subjects "Pharmacology" and "Clinical Pharmacology" conditioned not only improve the quality of education, but also promotes the education and formation of creative scientific elite.

Keywords: creativity, quality of teaching, pharmacology, clinical pharmacology.

Введение. Развитие творческого потенциала и ассоциативных аспектов мышления является сложной и актуальной задачей современного образования [1, с. 126; 2, с. 453; 3, с. 30; 4, с. 139]. Эффективным способом повышения качества преподавания предметов «фармакология» и «клиническая фармакология» является совершенствование творческих способностей и развитие инициативных самостоятельных форм деятельности студентов [5, с. 50]. На пути этого творческого процесса студент, постепенно преодолевая трудности, решая всё усложняющиеся задачи, формирует свои индивидуальные качества, приобретает способность к нестандартному, оригинальному мышлению и адекватному решению различных возникающих вопросов.

Развитие творческого потенциала студентов очень важно для освоения предметов «фармакология» и «клиническая фармакология». Успешное изучение предметов требует умения ориентироваться в сложных аспектах фармакокинетики и фармакодинамики с учетом биохимических, клеточных и молекулярных процессов на разных уровнях организации живой системы, что требует глубокого знания фундаментальных базовых дисциплин [3, с. 30]. В связи с этим стимулирование творческой деятельности студента предусматривает активное его привлечение к различным видам учебно-исследовательской и научно-исследовательской работы [1, с. 126; 2, с. 454; 3, с. 29; 4, с. 139].

Цель работы – определить значение творческого потенциала студентов для повышения качества изучения предметов «фармакология» и «клиническая фармакология».

Учебно-исследовательская работа включает различные аспекты активизации творческого потенциала студента, которые направлены на повышение качества

знаний, более глубокое изучение предмета и повышение мотивации и интереса к изучаемым предметам. Это может быть достигнуто путем привлечения студентов к самостоятельному оформлению иллюстративных, методических и рекламных материалов в рамках тематических занятий по предметам «фармакология» и «клиническая фармакология», облегчающих усвоение лекционного курса и практических занятий. Также возможна работа студентов над созданием различных схем и таблиц, объясняющих сложные механизмы фармакодинамических процессов или посвященных анализу механизма действия и применения на практике определенных групп лекарственных веществ [4, с. 139]. На практических занятиях широко используется иллюстративный материал и тематические разработки кафедры (методические пособия для самостоятельной работы студентов, учебно-методические пособия по основным разделам дисциплин «фармакология» и «клиническая фармакология» и т. д.). Широко используются в педагогическом процессе электронные ресурсы, функционирует интернет-сайт кафедры и компьютерный класс. Студенты привлекаются к тестированию по всем тематическим разделам предметов «фармакология» и «клиническая фармакология». Как вариант творческой работы практикуется привлечение студентов к оформлению тестов и формированию тестовой базы данных [1, с. 126; 2, с. 453; 3, с. 30; 4, с. 139].

Одним из важных аспектов развития творческого потенциала для повышения качества преподавания предметов «фармакология» и «клиническая фармакология» является активное участие студентов в методологической работе кафедры, что способствует углубленному знанию предметов, качество которых можно оценить на практических занятиях и на тематических олимпиадах. Олимпиада по предметам «фармакология» и «клиническая фармакология» способствует формированию нестандартного, парадоксального мышления и способности к решению сложных фармакодинамических и фармакотерапевтических задач за счет включения в тематику более сложных вопросов и задач, выходящих за рамки «стандартной» программы обучения по этим предметам.

Таким образом, в процессе учебно-исследовательской работы формируется группа наиболее активных студентов, которые впоследствии могут быть активно привлечены к участию в работе студенческого научного общества кафедры [5, с. 50; 6, с. 70]. Это является следующим этапом развития творческого потенциала студентов и заключается в их привлечении к научно-исследовательской работе кафедры. Научно-исследовательская работа студента, на наш взгляд, имеет этапный характер. На первом этапе необходимо сформировать у студента навыки работы с литературными источниками, что может быть достигнуто путем составления библиографий, литературных обзоров по тематическим разделам дисциплин, оформления докладов, публикации тезисов в материалах конференций, периодических самостоятельных выступлений на заседаниях студенческого научного общества кафедры. На втором этапе студент привлекается к освоению экспериментальных методик, применяемых в рамках научно-исследовательской работы кафедры. На третьем этапе возможно самостоятельное выполнение и оформление собственной научной работы.

Таким образом, развитие творческого потенциала студентов при преподавании предметов «фармакология» и «клиническая фармакология» не только обуславливает повышение качества образования, но и способствует воспитанию и формированию творческой научной элиты общества.

Список использованных источников

1. Мамчур В.Й. Поетапний контроль як умова інтеграції у галузі фармакології /В.Й.Мамчур, В.І.Опришко //Матеріали міжнар. наук-метод. конф. «Проблеми підготовки медичних та фармацевтичних кадрів в Україні». – Полтава, 1998. – С. 126.
2. Зленко О.Т. Методичні аспекти інтеграції теоретичної фармакології і клінічних дисциплін /О.Т.Зленко, В.Й.Мамчур, В.І.Опришко //Матеріали наук.-метод. конф. «Сучасні проблеми підготовки фахівців у вищих медичних та фармацевтичних закладах освіти І-ІV рівнів акредитації МОЗ України». – Тернопіль, 1999. – С. 453-454.
3. Мамчур В.Й. Спадкоємність у вивчені теоретичної та клінічної фармакології /В.Й.Мамчур, О.Т.Зленко, В.І.Опришко //Матеріали ІІ Міжнар. наук-метод. конф. «Наука і освіта 99». – К., 1999. – С. 29-30.
4. Мамчур В.Й. Тактика викладання фармакології в умовах перенасиченого банку лікарських засобів /В.Й.Мамчур, О.Т.Зленко, В.І.Опришко //Матеріали наук.-метод. конф. «Сучасні проблеми підготовки фахівців у вищих мед. та фарм. закладах України». – Луганськ, 2000. – С. 139.
5. Мамчур В.Й. Виховання майбутнього спеціаліста в умовах студентського наукового гуртка /В.Й.Мамчур, О.Т.Зленко, В.І.Опришко //Матеріали межрегіон. наук.-метод. конф. «Сучасні аспекти виховного процесу у вищих навчальних закладах України». – Львів, 2000. – С. 50.
6. Опришко В.І. Роль викладання фармакології у формуванні лікарської етики /В.І.Опришко, О.Т.Зленко, О.Ю.Коваленко //Матеріали Х з'їзду ВУЛТ. – Євпаторія, 2009 //«Українські медичні вісті». – 2010. – Том 8. – № 1-4 (68-71). – С. 70.

PRZYDATNOŚĆ WIEDZY ABSOLWENTÓW SZKÓŁ WYŻSZYCH W ZARZĄDZANIU WIEDZĄ W ORGANIZACJI

Prof. Ryszard Jablonski, Ph.D.
University of Technology and Life Sciences, Bydgoszcz
Prof. Mieczysław Dietrich, Ph.D.
Insurance Intermediation, Investment and Capital Markets, Gdańsk
Marcin Frątczak, MSc.
Innovation Business Park, Bydgoszcz.
Krzysztof Kirkiłło-Stacewicz, MSc.
University of Technology and Life Sciences, Bydgoszcz
(Polska republika)

Keywords: *wiedza, absolwenci, rozwój gospodarczy, konkurencyjność, organizacja.*

WSTĘP

Ostatnie lata to czas dynamicznego rozwoju gospodarczego, technologicznego i niezwykle silnego zwiększenia konkurencyjności zarówno na rynku produkcyjnym, handlowym, jak i usługowym. Obecna gospodarka to transfer technologii, integracja struktur handlowych i wzrost znaczenia sieci handlowych i usługowych o zasięgu globalnym, czego konsekwencją jest uelastycznienie organizacji poprzez spłaszczenie ich struktur, tworzenie zespołów projektowych, wirtualizacja przedsiębiorstw, a także zmiana koncepcji zarządzania. Ogromne zmiany w otoczeniu rynkowym zmuszają organizacje do szybkiego reagowania. Zmiany wymagają uwzględnienia ich w strategii rozwoju organizacji, budowaniu bazy informacyjnej do procesów decyzyjnych, a także wysokiego poziomu innowacyjności i najwyższego poziomu technologicznego. Jednym z ważniejszych czynników wpływających na konkurencyjność organizacji jest też zmiana podejścia do jej zasobów, z materialnego na niematerialne, w którym tkwi ogromny potencjał do tworzenia przewagi konkurencyjnej. Warunkiem do zbudowania tej przewagi jest upowszechnianie w procesach zarządzania szeroko pojętej wiedzy. Wiedza jest najważniejszym atrybutem organizacji inteligentnych, a odpowiednie jej wykorzystanie i zarządzanie nią prowadzi do zwiększenia konkurencyjności każdej organizacji [5].

PRZYDATNOŚĆ WIEDZY ABSOLWENTÓW SZKÓŁ WYŻSZYCH

Trafne zdiagnozowanie czynników wpływających na efektywność funkcjonowania organizacji jest niezwykle ważnym problemem, którego rozwiązanie daje menedżerom możliwość podejmowania racjonalnych decyzji dotyczących sposobu jej funkcjonowania, jak również ograniczenia kosztów z tym związanych. Pozycja organizacji na rynku jest uzależniona w bardzo dużym stopniu od umiejętnego wykorzystania jej największego zasobu, czyli ludzi, a wraz z nimi ich zaangażowania, umiejętności i co najważniejsze ich wiedzy. Zasoby ludzkie, czyli zatrudnieni w przedsiębiorstwie absolwenci mogą być najważniejszym czynnikiem decydującym o powodzeniu całej organizacji, od nich zależy jak zostaną wykorzystane pozostałe, materialne, finansowe czy też informacyjne jej zasoby. Obecne podejście do zasobów ludzkich opiera się nie na aspekcie ilościowym, lecz jakościowym, zatem ważniejsze od odpowiedniej ilości jest zatrudnienie absolwentów o odpowiednich kwalifikacjach, umiejętnościach i wiedzy. Nowoczesne przedsiębiorstwa inwestują w gromadzenie kapitału intelektualnego [6].

Celem badawczym niniejszej pracy jest analiza możliwości, jakie daje zarządzanie wiedzą w organizacji przez absolwentów szkół wyższych.

- czy organizacje potrzebują w chwili obecnej absolwentów takich jakich kształcą uczelnie wyższe,
- uczelnie muszą zdać sobie sprawę, że obecnie wykształcony student - absolwent nie spełnia wymogów współczesnego rynku,
- czy sprostają oni zadaniom jakie stawiają przed nimi zatrudniający je przedsiębiorcy,
- czy absolwent zna zasady obecnego rynku, żeby się na nim poruszać,
- czy absolwent uczelni wyższej potrafi po skończonych studiach generować dochód,
- czy opanował zasady posługiwania się nowoczesnymi instrumentami, które często stanowią zasób innowacji, którymi nie zawsze dysponują uczelnie,

Musimy zadać sobie pytanie, czego oczekuje rynek od absolwentów i czego oczekują przedsiębiorcy od uczelni [7]:

- jakie powinno być kształcenie studentów,
- w jakim kierunku powinniśmy kształcić,
- na co musimy zwrócić szczególną uwagę w procesie nauczania studentów,
- czy istnieje dostateczna współpraca uczelni z małymi i średnimi przedsiębiorstwami,
- co z myśleniem systemowym, jakie jest podejście do innowacyjnego kształcenia studentów dla potrzeb rynku,
- czy student jest nauczany rozwiązywania problemów na etapie wstępnym,
- czy kształcimy w kierunku generowania dochodów w przedsiębiorstwie,
- czy w procesie kształcenia biorą udział doskonali inżynierowie oraz menedżerowie przekazujący aktualną wiedzę,
- czy nauczanie studentów wpisuje się w aktualną strategię rozwoju.
-

Kształcony przez nas student musi uczestniczyć w rozwoju firmy w ramach jej otoczenia w okresie praktyk poznając również podstawy produkcji tej firmy. Jak wynika z naszych obserwacji dużo z przedstawionych powyżej zasad i potrzeb nie wchodzi w system kształcenia studentów – student zatem nie jest odpowiednio przygotowywany pod potrzeby rynku. Wykształcony student i absolwent posiada wiedzę, należy ją jednak odpowiednio ukierunkować, a w niektórych sektorach uzupełnić. Absolwenci prawie wszystkich szkół wyższych posiadają dostateczne wykształcenie z zakresu informatyki, co jest niezwykle pomocne w wykorzystaniu posiadanych zasobów wiedzy, jej przetwarzaniu i szerokiego udostępnienia przez systemy komputerowe wspierające zrządzanie wiedzą. W czasie komputeryzacji żadna organizacja nie może się obyć bez sprawnie funkcjonujących systemów komputerowych. Pomagają one zarówno w gromadzeniu wiedzy, jak i przechowywaniu i rozpowszechnianiu wśród członków organizacji. Internet nie jest już nowością, na którą stać tylko niewielu. Wręcz przeciwnie, jest on niezbędny do prowadzenia każdej działalności, dlatego nie powinno go zabraknąć w żadnej organizacji. Przy pomocy łączy internetowych pracownicy mogą szybko odnaleźć informacje niezbędne do realizacji projektu, uniknąć powielania błędów, a także kontaktować się z odległymi jednostkami organizacyjnymi, co daje wiele oszczędności nie tylko finansowych, ale i czasowych, a strata czasu to dla współczesnej organizacji coś, na co nie może sobie ona pozwolić. Tu absolwent jest prawidłowo przygotowywany i gotowy do pracy w organizacji. [11]

WIEDZA W ORGANIZACJI

Zarządzanie zasobami ludzkimi należy rozpatrywać w dwóch wymiarach, ekonomicznym i organizacyjnym. Bardzo duże znaczenie ZZL ma w aspekcie ekonomicznym. Dzisiejsza gospodarka podlega ciągłym zmianom, rynek staje się coraz bardziej konkurencyjny, dlatego też przedsiębiorstwa muszą przestrzegać surowych reguł tego rynku, czyli muszą dostosowywać się do zmian i potrzeb klientów. Producenci muszą ciągle udoskonalać nie tylko swoje produkty i usługi, ale również sposób obsługi klienta. Osiągnięte przez organizację wskaźniki ekonomiczno-finansowe, wielkość sprzedaży, zysk, są najlepszym miernikiem efektywności zarządzania zasobami ludzkimi. Te mierniki obrazują trafność doboru pracowników, doskonalenia ich kwalifikacji, umiejętności, a także czy zostali oni odpowiednio zmotywowani do pracy, czy stworzono im odpowiednie warunki i w końcu czy za swoją pracę otrzymali odpowiednie wynagrodzenie. [8]

Na dzisiejszym wysoce konkurencyjnym i ciągle zmieniającym się rynku coraz trudniej jest o dobrych menedżerów i podległych im pracowników, którzy zapewnią organizacji sukces, dlatego też ich znalezienie zmusza je do częstej zmiany wymagań stawianych już na etapie rekrutacji. W modelu kapitału ludzkiego natomiast większe znaczenie ma rozwój zatrudnionych absolwentów, dlatego też przedsiębiorstwo inwestuje w doskonalenie pracowników, co w rezultacie przynosi większe efekty niż model sita. Ponadto koszty związane z poszukiwaniem profesjonalnej kadry pracowniczej są niejednokrotnie bardzo duże, często znacznie przewyższają koszty szkoleń.

Zgłaszający się w procesie rekrutacji absolwenci poddawani są odpowiedniej selekcji. Ma to na celu wybór najodpowiedniejszych kandydatów w zależności od stanowiska, na jakim są zatrudniani. Proces selekcji odbywa się na podstawie ustalonego profilu wymagań, tworzonego na podstawie opisu stanowiska pracy, który zawiera identyfikacje stanowiska, jego rozmieszczenie w strukturze organizacyjnej, zakres czynności, uprawnień, odpowiedzialności, a także warunków pracy czy też wymagań w kwestii kwalifikacji kandydatów [10].

Nowy absolwent tuż po zatrudnieniu powinien być wprowadzony do organizacji. Pierwszy dzień może mieć wpływ na jego zachowania i postawę w przyszłości, dlatego niezwykle istotne jest sprawne przeprowadzenie tego procesu. W tym celu absolwent powinien być zapoznany z kulturą organizacyjną, ogólną charakterystyką firmy, stanowiskiem pracy jak również z przepisami wewnętrznymi firmy. [9].

Skuteczne i efektywne zarządzanie organizacją w XXI wieku to zarządzanie oparte na wiedzy. Wiedza i informacja traktowane są obecnie, jako jeden z najważniejszych, niematerialnych zasobów organizacji. Ponieważ zmiany na rynku są duże, ciągle zmieniają się technologie, stare produkty wypierane są przez coraz to nowsze, a tym samym rośnie liczba konkurentów, dlatego niezwykle istotne jest konsekwentne tworzenie nowej wiedzy, przekształcanej w nowe technologie i produkty. Przedsiębiorstwo chcące osiągnąć sukces na tak drapieżnym rynku musi inwestować w rozwój wiedzy, a systematyczne innowacje to jedyny klucz do sukcesu.

Wiedza jest niezbędnym zasobem w nowoczesnych organizacjach. Nie oznacza to jednak, że wcześniej z niej nie korzystano. Wiedza jest też uważana za połączenie doświadczenia, intuicji, wartości oraz umiejętności zarówno jednostek, jak i grup. Jest podstawą do rozumienia i przyswajania nowych informacji i doświadczeń, a także dla oceny. Niezwykle istotną umiejętnością jest, więc zdolność rozwiązywania problemów na podstawie posiadanych informacji. Pracownik sam w sobie nie jest już kapitałem. Dla nowoczesnych organizacji jest nim dopiero połączenie zdolności, doświadczania,

wiedzy, umiejętności i wielu jeszcze innych cech pracowników. Najcenniejszym zasobem organizacji są więc kompetencje pracowników. Systemy zarządzania kompetencjami wprowadzają nowatorski sposób postrzegania człowieka jako czynnika wpływającego na osiągniecie przewagi konkurencyjnej. [1]

ZAKOŃCZENIE

Fundamentem sprawnego systemu zarządzania w organizacji jest pozyskiwanie wiedzy, czyli proces uczenia się. Natomiast sprawność pozyskiwania zależy od umiejętnego pozyskiwania informacji i analizowania źródeł. Nie wystarczy samo zdobycie informacji, ważne jest, by była ona aktualna i przydatna organizacji. Od aktualności i wagi pozyskiwanych informacji zależy każda podejmowana w organizacji decyzja. Ponadto umiejętne pozyskiwanie wiedzy usprawnia funkcjonowanie organizacji. Źródłem znacznej części wiedzy dla każdego przedsiębiorstwa jest jego otoczenie, współpraca z klientami, dostawcami. Można ją także kupić poprzez zatrudnienie zewnętrznych ekspertów lub firmy doradczej. Pozyskiwanie wiedzy odbywa się poprzez uczenie się członków organizacji lub też poprzez monitorowanie otoczenia w taki sposób, by wydobyć z niego jak najwięcej przydatnych informacji na temat konkurencji, zmian warunków działania. [2]

Sukces współczesnych organizacji uzależniony jest od zdolności ludzi do tworzenia innowacji, dlatego też wzrasta znaczenie kapitału ludzkiego, a źródłem tego sukcesu jest koncepcja i kreatywność ludzi właśnie. Ludzie w nowoczesnych organizacjach traktowani są jako zasób strategiczny. To oni realizują strategię firmy, wnoszą i zmieniają wartości i normy w kulturze organizacyjnej, jednocześnie akceptując już istniejące. Atrybutem organizacji inteligentnej jest jej zdolność do uczenia się i zdobywania nowej wiedzy, co pozwala na dostosowywanie się do ciągłych zmian, tworzenie innowacji i sprawności. Organizacje uczące się, inteligentne, cięgle się przekształcają, adaptują do zmian, rozwijają, co sprawia, że nie zatrzymują się w miejscu, tylko prą do przodu. Inteligencja jest czymś więcej niż wiedza. Organizacja inteligentna potrafi tę wiedzę właściwie wykorzystać, dzięki niej może podejmować właściwe decyzje. Firmy wykorzystujące wiedzę, posiadają zdolność do nowatorskich i szybkich przystosowań, do gromadzenia kapitału intelektualnego i zarządzania wiedzą. I tu właśnie jest miejsce, które powinni zajmować kształceni studenci i absolwenci szkół wyższych. [3]

Zmiany, jakim ulega gospodarka w obecnej erze informacji i wiedzy, zmuszają organizacje do całkowitego przeobrażenia i doskonalenia sposobów funkcjonowania. Era wiedzy często jest nie do przejścia dla wielu organizacji opartych na zasobach materialnych. Dla dzisiejszych organizacji siłą napędową i kluczowym czynnikiem kreatywności w każdej dziedzinie życia jest wiedza. Wiele organizacji zdało sobie już sprawę, jakie znaczenie ma dla nich człowiek jako kapitał. Prawidłowe wykorzystanie potencjału ludzkiego przynosi wymierne korzyści i decyduje jej sukcesie rynkowym. Przedsiębiorcy powinni zdawać sobie sprawę jak ważne jest inwestowanie w rozwój kapitału ludzkiego, ponieważ te inwestycje zapewnią im szybki wzrost gospodarczy. [4]

LITERATURA

1. Chodyński A., Zarządzanie wiedzą w tworzeniu postaw konkurencyjności firmy, Wydawnictwo WSZiM w Sosnowcu, Sosnowiec 2003.
2. Czajkowski Z., Kapitał ludzki – pojęcie i miary, Instytut Gospodarki Światowej, Warszawa 2012.

3. Edvinsson L., Malone M., Kapitał intelektualny, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2001.
4. Kapitał intelektualny, pod red. Kasiewicz S., Rogowski W., Kicińska M., Oficyna Wydawnicza, Kraków 2006.
5. Karamalla-Gaiballa E., Matouk K. Zarządzanie wiedzą w przedsiębiorstwie a jego potencjał ludzki, UW, 2008.
6. Materska K., Wiedza w organizacjach. Prolegomena do zarządzania wiedzą, Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych, UW. Warszawa 2006.
7. Nowoczesne metody zarządzania zasobami ludzkimi, pod red. Rostkowski T, Wydawnictwo Delfin, Warszawa 2004.
8. Staniewski M. W. Zarządzanie zasobami ludzkimi a zarządzanie wiedzą w przedsiębiorstwie, Wydawnictwo Vizja Press & IT, Warszawa 2008.
9. Urbańska-Sojkin E., Niematerialne czynniki konkurencyjności przedsiębiorstwa, ZN AE Poznań 2004.
10. Walczak W., Analiza czynników wpływających na konkurencyjność przedsiębiorstw, Art. W E-mentor nr 5 (37)/2010.
11. Zarządzanie Wiedzą, pod red. Jamielniak D., Koźmiński A. K., Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., wydanie II, Warszawa 2012.

МІСЦЕ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНАХ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ (СПЕЦІАЛЬНОСТІ "ОБЛІК І АУДИТ") В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Боримська К.П.,
кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри бухгалтерського обліку
Житомирський державний технологічний університет
(м. Житомир, Україна)

In conditions of frequent economic crimes and fraud in the sphere of information leakage there is a necessity in preparation of specialists in maintenance of economic safety of the subject of management, able to manage the risks of reduction of economic safety of the enterprise. To this end, the article proposed to extend the content of the topics proposed for discussion in the course of teaching of professional disciplines and practical training of bachelor, specialist and master of directions of preparation "Accounting and audit" and present the content of the discipline of "Accounting and analytical ensuring of the functioning of the system of economic security at the enterprise" (proposed to be included in the variable part of the educational-professional program of training of specialist and master's degree directions of "Accounting and audit").

Keywords: *economic security, accounting and audit, accountant, training of specialists*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В часи економічних перетворень на шляху до повноцінних ринкових відносин Україна потребує висококваліфікованих економістів, спроможних працювати як у вітчизняній, так і в міжнародній економіці. Процеси інтеграції світової спільноти, зокрема в галузі економіки, приводять до змін у вимогах, що висуваються до кваліфікаційної характеристики сучасного економіста [1]. За цих умов особливого значення набувають такі якості випускника вищого навчального закладу, як високий професіоналізм, ініціативність у вирішенні нетрадиційних завдань, креативність, здатність до самоосвіти, до налагодження ділових контактів з іноземними партнерами та кваліфікованої професійної діяльності в іншомовному середовищі.

В сучасних умовах освіта, а також освіта майбутнього – це освіта, що базується на високотехнологічних засобах навчання, характеризується значною мобільністю, універсальністю та фундаментальністю. Реалії сьогодення диктують нові вимоги до підготовки фахівців з бухгалтерського обліку та аудиту, які повинні бути обізнані з дією сукупності внутрішніх та зовнішніх загроз, що впливають на дотримання економічної безпеки підприємства. У привітальному слові до учасників Міжнародної науково-практичної конференції "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит в епоху глобальних змін" С.Ф. Голов, президент ФПБАУ, наголосив: "Освіта в XXI столітті набуває особливого стратегічного значення, що не може не позначитися на процесах підготовки фахівців облікових та фінансових спеціальностей. Саме інноваційні технології стають основною продуктивною силою й гарантують конкурентоспроможність країни в глобалізованому світі, а інтелектуальна та духовна збагаченість наших випускників визначає їх місце й

роль у професіональній спільноті. Тому наш головний пріоритет – забезпечити високу якість освіти фахівців облікових та фінансових спеціальностей відповідно до найкращих європейських стандартів" [2].

Досвід діяльності вищих навчальних закладів економічного спрямування дозволяє зробити певні висновки про наявність розриву між розвитком суспільного життя та традиційною системою професійної підготовки економістів, яка потребує перетворення на процес, який має за мету змінити настанови та моделі поведінки майбутніх фахівців, гармонійно розвинути в них професійно і суспільно корисні компетенції шляхом інтеграції знань, практичних умінь, навичок, якостей, досвіду професійної та соціальної діяльності для впевненої конкуренції на ринку праці і в суспільному житті [3].

Нині наукова бухгалтерська спільнота вважає бухгалтерський облік окремою функцією управління, відтак посада бухгалтера передбачає його участь у плануванні, контролі, аналізі, а також забезпеченні економічної безпеки підприємства.

Знання бухгалтера в сфері фінансово-економічної безпеки значно знижують ризик виникнення викривлень в обліку через несприятливі зовнішні впливи на систему підприємства, а також формування множини показників, за значенням яких можна виявляти, контролювати та нівелювати негативні тенденції у прийнятті виважених управлінських рішень. Проте діюче наповнення освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів напряму підготовки (спеціальності) "Облік і аудит" галузі знань "Економіка та підприємництво" не дозволяє фахівцям з бухгалтерського обліку бути обізнаними в питаннях економічної безпеки підприємства, що актуалізує представлене дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання підготовки облікових кадрів піднімалися в працях І.А.Бєлоусової [4], Ф.Ф.Бутинця [5; 6; 7], Л.В.Гнилицької [8], С.Ф.Голова [9; 10], В.М.Жука [11; 12], Г.Г.Кірейцева [13], Я.В.Соколова [14; 15; 16], Л.В.Чижевської [17]. Свої пропозиції з питань викладання економічних, в т.ч. бухгалтерських, дисциплін відповідно до Болонського процесу пропонують також наступні дослідники: Л.Л.Головко [18], О.В.Кравченко [19], І.В.Крапивний [20], В.М.Метелиця [21], О.М.Олефіренко [22], М.Д.Романюк [23], І.Д.Скляр [24], В.В.Сопко [25], Г.Чередніченко, О.Зеліковська, Ю.Бондаренко [1]. Разом з тим, новизна даного об'єкта дослідження потребує постановки та вирішення актуальних в обліковій практиці питань щодо формування вимог до професійної освіти бухгалтерів на якісно новому рівні, що відповідає Міжнародним стандартам та викликам Болонської системи освіти, в тому числі бухгалтерської освіти.

У зв'язку з цим, **метою даної публікації** виступає обґрунтування необхідності перегляду змісту тем, відведених для вивчення студентами напряму підготовки "Облік і аудит" галузі знань "Економіка та підприємництво" на предмет включення питань обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки підприємства в сучасних реаліях підвищення якісних вимог до вітчизняної освіти й зростаючих потреб практики господарювання у високоосвічених бухгалтерах-аналітиках та управлінцях.

Виклад основного матеріалу дослідження. У травні 2005 року до Болонського процесу приєдналась Україна, чим засвідчила європейський вибір свого розвитку. Такий крок нашої держави, яка ніколи не була серед відстаючих, а навпаки мала високий освітній потенціал, свідчить про її бажання йти в ногу з сучасними новітніми тенденціями в сфері освіти [23]. Сьогодні у контексті міжнародної еко-

номічної інтеграції Україна почала поступове входження до європейського освітнього простору. Наша країна за індексом освіти як складової індексу людського розвитку посідає досить високе місце у світовому рейтингу країн. Проте це не є показником відсутності проблем в освітянській сфері, зокрема щодо підготовки фахівців економічного профілю, зокрема представників бухгалтерської професії.

Потужним інструментом розв'язання освітніх проблем, що накопичилися за цей час, повинно стати прийняття Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. Це також зумовлено необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти, вирішення стратегічних завдань, що стоять перед національною системою освіти в нових економічних та соціокультурних умовах, інтеграцію її в європейський і світовий освітній простір. Основною метою передбачено підвищення рівня і доступності якісної освіти для громадян України відповідно до вимог інноваційного розвитку економіки, сучасних потреб суспільства і кожного громадянина [26].

Згідно зі статтею 15 Закону України "Про освіту" [27] Державні стандарти освіти встановлюють вимоги до змісту, обсягу й рівня освітньої та фахової підготовки в Україні. Стандарт професійної освіти і навчання має низку особливостей. Ці стандарти містять перелік трудових операцій, які мають визначатися в межах певної професійної діяльності, а також пов'язані з ним знання, уміння та навички. Виходячи з головної мети вищої професійної освіти будь-якого профілю до наукової і практичної діяльності, завдання підготовки фахівців, які відповідатимуть запитам суспільства, зокрема сфери економічної діяльності, наприклад, можна деталізувати як озброєння майбутніх фахівців вмінням з соціально-економічних і суспільних позицій професійно формулювати, вирішувати виробничі завдання й брати на себе відповідальність за правильність їх вирішення.

Як зазначено у Концепції розвитку економічної освіти в Україні: "Особливості змісту професійно-економічної освіти обумовлюються вимогами до її кінцевого результату – формування гармонійної, всебічно розвиненої особистості, для якої професійні знання, уміння, навички і їх постійне оновлення становлять основу самореалізації в економічній сфері суспільства. Професійна підготовка сучасних економістів передбачає розуміння ними закономірностей формування та розвитку відтворювальних процесів на макро- та мікрорівнях…" [28].

Протягом багатьох десятиріч головним завданням вітчизняного бухгалтерського обліку було забезпечення збереження соціалістичної власності. Бухгалтер офіційно розглядався як державний контролер. Його діяльність обмежувалась, як правило, обліком витрат, калькуляцією собівартості, контролем за зберіганням соціалістичної власності і визначенням ступеня виконання планових показників. Поняття прибутку, втраченої користі та багато інших мали переважно абстрактний характер. Зараз ці поняття наповнені реальним змістом і для власників підприємств, і для бухгалтерів [29], адже прослідковуються структурні зміни, що передбачають удосконалення безпосередньо функцій самого бухгалтера. Завдання бухгалтера або бухгалтерської служби полягає у формуванні якісної, достовірної й повної інформації про ведення господарської діяльності та її результати. Її правильне використання дозволяє розробити оптимальні управлінські та фінансові рішення.

Відповідно до "Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників" [30] визначено, що для обіймання посади головного бухгалтера, начальника (завідувача) відділу (управління) бухгалтерського обліку кваліфікаційними вимо-

гами є: повна вища освіта відповідного напряму підготовки (магістр, спеціаліст), післядипломна освіта в галузі управління; стаж бухгалтерської роботи за професіями керівників нижнього рівня: для магістра – не менше двох років, спеціаліста – не менше трьох років. Для завідувача сектору у відділі (управлінні) бухгалтерського обліку: вища освіта відповідного напряму підготовки (магістр, спеціаліст); стаж бухгалтерської роботи: для магістра – не менше двох років, спеціаліста – не менше трьох років. Звичайно, для успішної роботи бухгалтером, окрім відповідної освіти, потрібно мати схильність до бухгалтерської справи.

Обов'язки, що покладаються на головного бухгалтера і апарат бухгалтерії, вимагають від усіх облікових працівників глибоких професійних знань, вдумливого ставлення до справи, принциповості, стійкості у відстоюванні норм законності [31]. Згідно з твердженням Я.В. Соколова, професійне судження є "думкою, добросовісно висловленою професійним бухгалтером стосовно господарської ситуації і корисною як для її опису, так і для прийняття дійових управлінських рішень" [16]. Ключовим поняттям в цьому визначенні, з точки зору бухгалтерської професії, є добросовісність бухгалтера. Ця категорія відноситься до розряду моральних. Згідно з тлумачним словником Ожегова С.І. "добросовісний" означає "чесно виконуючий свої зобов'язання, обов'язки" [32, с. 165]. Стосовно бухгалтерської професії це означає, що бухгалтеру при прийнятті рішень необхідно бути достатньо професійним та об'єктивним. Він не повинен орієнтуватися на власну вигоду чи на інтереси будь-кого з учасників господарського процесу [33].

Отже, грамотне ведення бухгалтерського обліку допомагає передбачити і уникнути багатьох проблем фінансового та управлінського характеру, що виникають в процесі господарської діяльності підприємства. Тому керівні та управлінські кадри з бухгалтерською освітою цінуються дуже високо. Підтвердженням може служити наступний факт: у багатьох американських компаніях посади перших керівників займають фахівці, що мають бухгалтерську освіту [34].

У звязку з цим додатковим фактором реформування професійної підготовки фахівців облікової сфери також є виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Відбувається поступова адаптація національної облікової системи до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку і звітності.

Приведення національної системи обліку і звітності до вимог міжнародних стандартів – це шлях до інтернаціоналізації обліку і його гармонізації, підвищення якості облікової інформації та довіри до неї з боку різних користувачів. Водночас реформування системи обліку – процес складний і потребує кропіткої роботи законодавців, науковців і практиків. Успіх проведення реформи багато в чому залежатиме від посилення позицій і координації зусиль щодо навчання майбутніх облікових фахівців [19].

Представник бухгалтерської професії сьогодні проводить не тільки традиційний облік, аналіз, контроль та аудит, зосереджуючись на проблемі їх здійснення, а й впроваджує стратегічні заходи задля підвищення ефективності розвитку суб'єкта господарювання на майбутню перспективу. У зв'язку з цим зростає роль професійної підготовки бухгалтера у забезпеченні економічної безпеки держави, адже від правильності відображення господарських операцій кожного конкретного економічного суб'єкта залежить правильність і точність визначення макроекономічних показників, на основі яких формується державна політика за різними напрямами. На даних бухгалтерського обліку ґрунтується, передусім, статистика

національних рахунків, а відтак і визначення таких показників, як валовий внутрішній продукт, проміжне споживання, валове нагромадження основного капіталу, валовий національний дохід та ін. [35].

Не менша роль обізнаності облікових працівників у системі захисту економічної безпеки окремого суб'єкта господарювання. Так, знання бухгалтера в частині моніторингу внутрішнього та зовнішнього середовища діяльності підприємства дозволяє генерувати достовірну та релевантну інформацію про внутрішні бізнес-процеси та зовнішнє середовище діяльності підприємства для оцінки його конкурентних переваг, управління ризиками, виявлення та попередження загроз безпечній діяльності та сталому розвитку підприємства. Виступаючи частиною загальної інформаційної системи управління підприємством, вміння бухгалтера вчасно й достовірно сформувати й проаналізувати масив обліково-аналітичної інформації служить базисом для забезпечення економічної безпеки підприємства, яка за сучасних умов зростаючої конкурентоспроможності бізнесу, набуває властивостей інформаційних систем стратегічного типу.

За таких умов вимоги до професійних якостей бухгалтера зміщуються в бік підвищення інформативності обліково-аналітичної бази при управлінні ризиками, підсилення достовірності та прозорості фінансової звітності для підтримки стійкого функціонування та розвитку підприємства в умовах існування численних ризиків та загроз діяльності. Отже на бухгалтера покладаються функції з формування такого масиву обліково-аналітичного матеріалу та контрольних процедур, який забезпечував би функціонування системи економічної безпеки підприємства на перспективу.

Навмисні чи ненавмисні спотворення облікових даних, що виникають в процесі документування господарських операцій, їх відображення в системі облікових регістрів та бухгалтерської звітності є наслідком дій або бездіяльності бухгалтерського персоналу. При цьому важливими є компетентнісні характеристики бухгалтера, які виступають фактором мінімізації ступеня впливу професійного ризику бухгалтера на стан економічної безпеки підприємства. Оскільки формування професійних характеристик фахівця з бухгалтерського обліку відбувається під час навчання і здобуття ним освіти, доречним є перегляд освітньо-професійних програм підготовки бухгалтерів за різними освітньо-кваліфікаційними рівнями на предмет посилення вимог до змісту їх професійної підготовки (табл. 1).

Таблиця 1

Пропоновані теми для включення до змісту дисциплін освітньо-професійних програм підготовки фахівців з обліку і аудиту Житомирського державного технологічного університету

Найменування дисциплін	*Теми, що пропонуються до розгляду*
1	*2*
ПІДГОТОВКА БАКАЛАВРІВ ЗА НАПРЯМОМ 6.030509 "ОБЛІК І АУДИТ" ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 0305 "ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО"	
Нормативні дисципліни циклу дисциплін професійної та практичної підготовки	

Бухгалтерський облік (загальна теорія)	1. Організація системи бухгалтерського обліку на підприємстві в цілях забезпечення безпеки економічних відносин. 2. Проведення інвентаризації в цілях безпеки підприємства
Аналіз господарської діяльності	1. Діагностика економічної надійності контрагентів. 2. Оцінка рівня загроз та ризиків діяльності підприємства
Фінансовий облік I	1. Облікове відображення стану збереженості активів підприємства. 2. Облік комерційної таємниці
Фінансовий облік II	1. Облік витрат на забезпечення безпеки підприємства. 2. Облік оціночних та прогнозних резервів
Управлінський облік	1. Формування релевантної інформації про внутрішні бізнес-процеси і зовнішнє середовище підприємства з метою управління ризиками
Звітність підприємств	1. Облікове відображення витрат, пов'язаних з діяльністю із забезпечення безпеки підприємства, в системі звітності
Облік у банках	1. Застосування обліково-аналітичної інформації у забезпеченні економічної безпеки банків. 2. Розподіл повноважень та відповідальності між структурними підрозділами при проведенні заходів із протидії ризикам та загрозам діяльності підприємства
Облік у бюджетних установах	1. Обліково-аналітичне забезпечення системи управління економічною безпекою бюджетних установ
Інформаційні системи і технології в обліку та аудиті	1. Основні напрями забезпечення безпеки інформаційних ресурсів в обліку та аудиті. 2. Система захисту конфіденційної інформації в комп'ютерному середовищі. 3. Технологічні основи обробки конфіденційних документів в інформаційних системах
Аудит	1. Організація та проведення інформаційно-аналітичної роботи зі своєчасного виявлення загроз і ризиків діяльності підприємства та розробка ефективних заходів для їх зниження. 2. Організація та проведення на підприємстві аудиту з протидії протиправним поглинанням та захопленням бізнесу
Вибіркова частина циклу дисциплін професійної та практичної підготовки	
Контроль і ревізія	1. Методика перевірки стану збереженості комерційної таємниці в установі, підприємстві, організації
Облік і аналіз фінансової санації та банкрутства підприємства	1. Організація та проведення інформаційно-аналітичної роботи зі своєчасного виявлення загроз і ризиків діяльності установи, організації, підприємства та розробка ефективних заходів для їх зниження й уникнення банкрутства
Облік і аналіз договірного процесу	1. Оцінка рівня загроз та ризиків діяльності підприємства на всіх етапах договірного процесу

Внутрішньо-господарський контроль	1. Контроль збереження комерційної таємниці. 2. Застосування спеціальних прийомів розслідувань виявлених шахрайств і маніпуляцій з бухгалтерськими даними. 3. Механізм взаємодії керівників установи, підприємства, організації і персоналу підрозділу економічної безпеки підприємства та зовнішніх організацій, силових структур, громадських об'єднань при проведенні заходів із забезпечення економічної безпеки
ПІДГОТОВКА **СПЕЦІАЛІСТІВ** ТА **МАГІСТРІВ** ЗА СПЕЦІАЛЬНОСТЯМИ 7.03050901 й 8.03050901 "ОБЛІК І АУДИТ" ГАЛУЗІ ЗНАНЬ 0305 "ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО"[1]	
Організація бухгалтерського обліку[2]	1. Заходи збереження комерційної таємниці підприємства. 2. Моделі побудови робочих планів рахунків в забезпеченні реалізації концепції аналітичного обліку для розширення управлінських функцій. 3. Формування бухгалтерської служби підприємства: інтеграція оперативності та достовірності в основних центрах загроз фінансово-економічній безпеці. 4. Використання аутсорсингових послуг: загроза забезпеченню фінансово-економічної безпеки підприємств. 5. Види і процедури відповідальності за розголошення комерційної таємниці, шахрайство, невиконання обов'язків
Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті	1. Заходи із забезпечення інформаційної безпеки на найбільш уразливих ділянках облікової роботи. 2. Організаційно-технічні й режимні заходи із забезпечення інформаційної безпеки підприємства
Звітність підприємства	1. Порядок складання управлінської звітності для забезпечення інформаційних потреб у досягненні цілей економічної безпеки підприємства
Фінансовий аналіз	1. Діагностика фінансової безпеки підприємства за даними фінансової звітності
Наукові дослідження в бухгалтерському обліку	1. Бухгалтерський облік та безпекознавство: міждисциплінарні зв'язки
Міжнародні фінанси	1. Міжнародна економічна безпека

[1] Нормативні дисципліни циклу професійної підготовки та вибіркові частини освітньо-професійних програм підготовки магістрів та спеціалістів об'єднані, виходячи з повторюваності дисциплін за різними освітньо-кваліфікаційними рівнями в розрізі нормативних та вибіркових частин

[2] Дана дисципліна також відведена у вибірковій частині циклу дисциплін професійної та практичної підготовки бакалаврів за напрямом підготовки 6.030509 "Облік і аудит" галузі знань 0305 "Економіка та підприємництво"

Менеджмент персоналу	1. Основи організації забезпечення кадрової безпеки на підприємстві. 2. Моніторинг і критерії оцінювання методів та результатів управлінської діяльності із забезпечення дисципліни на підприємстві. 3. Мотивація діяльності із забезпечення економічної безпеки підприємства. 4. Розподіл повноважень і відповідальності між структурними підрозділами підприємства в системі забезпечення його економічної безпеки. 5. Система матеріальної та моральної оцінки діяльності персоналу підприємства. 6. Психологія особистої відповідальності за стан економічної безпеки підприємства
Бухгалтерський облік в управлінні суб'єктом господарювання	1. Обліково-аналітичне забезпечення інформаційної безпеки управління підприємством. 2. Встановлення критеріїв надійності та зниження асиметрії бухгалтерської інформації як передумова забезпечення економічної безпеки підприємства
Державний фінансовий контроль	1. Організація контрольних процедур протидії злочинам в економічній сфері (шахрайству, рейдерським захопленням). 2. Методика здійснення фінансового контролю із застосуванням спеціальних прийомів розслідувань порушень економічної безпеки суб'єкта господарювання
Професійна етика бухгалтера і аудитора	1. Роль професійної психології бухгалтера й аудитора у вирішенні корпоративних конфліктів, розкритті шахрайств і маніпуляцій. 2. Вимоги до професійних якостей та зміст діяльності бухгалтера з обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства. 3. Професійний ризик бухгалтера: шляхи мінімізації впливу на стан економічної безпеки підприємства
Стратегічний аналіз	1. Оцінка та моніторинг реалізації стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства із застосуванням збалансованої системи показників. 2. Впровадження інновацій у систему забезпечення економічної безпеки підприємства. 3. Оптимізація управління бухгалтерськими ризиками в системі стратегічного управління підприємством. 4. Техніка моніторингу і критерії оцінювання методів та результатів управлінської діяльності із забезпечення економічної безпеки підприємства, установи, організації. 5. Система оцінки ефективності заходів зі зниження загроз та ризиків діяльності підприємства
Інтелектуальна власність	1. Співпраця бухгалтерської служби та служби безпеки підприємства з захисту інтелектуальної власності 2. Порядок проведення розслідувань з приводу порушень у сфері інтелектуальної власності

Вища освіта і Болонський процес	1. Місце економічної безпеки в навчальних планах підготовки фахівців економічного профілю в контексті Болонської системи освіти
Моделі й методи прийняття рішень в аналізі та аудиті	1. Критерії ефективності обліково-аналітичного забезпечення системи економічної безпеки підприємства за різними моделями її побудови
Чинники успішного працевлаштування за фахом	1. Кваліфікаційні вимоги до бухгалтера-аналітика
Охорона праці в галузях	1. Міжнародні норми в галузі охорони праці. 2. Структура та зміст документів, що регламентують усі види діяльності з охорони праці на підприємстві. 3. Впровадження організаційних і технічних заходів з метою поліпшення безпеки праці. 4. Проведення заходів з попередження травматизму та професійних захворювань у галузі безпеки. 5. Система управління охороною праці на підприємстві. 6. Впровадження ефективного розподілу функцій, обов'язків і повноважень з охорони праці на підприємстві. 7. Травматизм та професійні захворювання в галузі. 8. Розслідування нещасних випадків. 9. Спеціальні розділи охорони праці в галузі професійної діяльності. 10. Актуальні проблеми охорони праці в наукових дослідженнях. 11. Основні заходи пожежної профілактики на галузевих об'єктах. 12. Державний нагляд і громадський контроль за станом охорони праці. 13. Соціальне страхування від нещасного випадку та професійного захворювання на виробництві.

Чинна освітньо-професійна програма (ОПП) підготовки бакалавра галузі знань "Економіка і підприємництво" за напрямом підготовки "Облік і аудит" поряд з обліковими дисциплінами передбачає вивчення менеджменту та маркетингу, міжнародної економіки, економіки праці і соціально-трудових відносин, аналізу господарської діяльності, управлінського обліку, аудиту.

Це є виправданим, адже, як зазначають Л.С.Виготський, С.Л.Рубінштейн, бажано організовувати навчання, яке не просто пристосовується до досягнутого учнями рівня розвитку, а викликає в них прогресивні зрушення. Все більшого значення набуває формування здатності самостійно опановувати нові досягнення науки і техніки, "самому рухатися разом з прискореним науково-технічним прогресом" (О.М.Леонтьєв) [36].

Позитивним вважаємо те, що сьогодні освітньо-професійні програми підготовки бакалавра більше уваги приділяє професійній спрямованості підготовки фахівців економічної служби підприємства, тобто професія бухгалтера не обмежується бухгалтерією, а є масштабнішою. При цьому погоджуємося з думкою С.О.Левицької, що потребує доповнень змістовна наповненість дисциплін (насамперед, нормативних): поглиблення навичок з питань прийняття обгрунтова-

ного професійного судження, ознайомлення з практичним застосуванням контрольно-аналітичних процедур в розрізі підприємницької діяльності, моделювання ділових ігор та ситуаційних завдань тощо [37, с. 230].

Нами запропоновано внести доповнення до змістовного наповнення тем 14 профільних дисциплін професійної та практичної підготовки бакалавра та 16 дисциплін підготовки спеціаліста й магістра. Крім пропозицій викладання тем, пов'язаних з обліково-аналітичним забезпеченням системи безпеки підприємства, вважаємо за доцільне пропонувати до включення до варіативної частини освітньо-професійної програми підготовки спеціаліста й магістра напряму "Облік і аудит" дисципліни "Обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки на підприємстві". Викладання даної дисципліни в процесі забезпечення циклу обліково-аналітичних та контрольних дисциплін сприяє підвищенню якості освітньо-професійної підготовки фахівців з бухгалтерського обліку та аудиту, служить базою для опанування нових спеціальностей та кваліфікацій для випускників, які отримали кваліфікацію "бакалавр", посилює рівень перепідготовки та підвищення кваліфікації випускників напряму "Облік і аудит" за усіма освітньо-кваліфікаційними рівнями.

Висновки

1. У зв'язку з дією всезростаючих факторів необхідності підвищення якісних характеристик вищої освіти в контексті Болонського процесу мають бути змінені вектори підготовки бухгалтерів як головних осіб в підготовці інформації для прийняття рішень управлінським персоналом в бік модернізації запровадження обліково-аналітичних технологій забезпечення інформаційних потреб економічної безпеки підприємства.

2. Формування якісного професійного судження щодо шляхів використання обліково-аналітичної інформації в процесі управління економічною безпекою підприємства передбачає серйозну підготовку фахівця, яка можлива тільки при високому рівні професійної бухгалтерської освіти. Необхідною є підготовка достатньої кількості фахівців, які розуміють концепції і конкретні правила формування інформації в бухгалтерському обліку і звітності та володіють сучасними навиками ведення бухгалтерського обліку, підготовки і аудиту бухгалтерської звітності в цілях забезпечення ефективного управління економічною безпекою підприємства. З цією метою в статті запропоновано розширити змістове наповнення тем, пропонованих до вивчення в ході викладання дисциплін професійної та практичної підготовки бакалавра, спеціаліста й магістра напряму підготовки "Облік і аудит" та представлено зміст дисципліни "Обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки на підприємстві" (пропоновану до включення у варіативну частину освітньо-професійної програми підготовки спеціаліста й магістра напряму "Облік і аудит"). Наведені пропозиції служать підвищенню якісного рівня підготовки високоосвіченого фахівця з бухгалтерського обліку та аудиту відповідно до практичних та морально-етичних вимог сьогодення.

Список використаних джерел

1. Чередніченко Г. Особливості підготовки студентів економічних спеціальностей /Г.Чередніченко, О.Зеліковська, Ю.Бондаренко //Теорія та методика управління освітою. – 2012. – № 9 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: tme.umo.edu.ua/docs/9/20.pdf

2. Голов С.Ф. Привітання учасникам Міжнародної науково-практичної конференції “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит в епоху глобальних змін” /С.Ф.Голов //Журнал “Школа професійного бухгалтера”. – 2009. – №10.
3. Іванченко Є.А. Теоретико-методичні засади системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів. /Автореф. дис. д.п.н. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dissertation.com.ua/node/698403.
4. Бєлоусова І. Розвиток бухгалтерської професії як важливий чинник подолання економічної кризи в Україні /І.Бєлоусова //Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 5. – С. 3-6.
5. Бутинець Ф.Ф., Виговська Н.Г., Бойко С.В., Євдокимов В.В., Олійник О.В. Моя професія – бухгалтер, фінансист: навч. посібник /Житомирський держ. технологічний ун-т /Ф.Ф.Бутинець (ред.), І.А.Панченко (ред.). – Житомир: ЖДТУ, 2005. – 156 с.
6. Бутинець Ф.Ф. Альфа і омега бухгалтерського обліку: монографія [за ред. проф. Ф.Ф.Бутинця]. − Житомир: ПП РУТА. 2007. – 328 с.
7. Бутинець Ф.Ф. Історія бухгалтерського обліку : навч. посібн. для студентів ВНЗ спеціальності 7.050106 “Облік і аудит” в 2-х частинах. Частина 1; 2–е вид., доп. і перероб. /Ф.Ф.Бутинець. – Житомир: Рута, 2001. – 512 с.
8. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки підприємства /Л.В.Гнилицька. – Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спец. 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)”, 21.04.02 “Економічна безпека суб’єктів господарської діяльності”. – Київ, 2013. – 33 с.
9. Голов С.Ф. Про сертифікацію бухгалтерів /С.Ф.Голов //Баланс. – 2002. – № 43. – С. 26.
10. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку /С.Ф.Голов. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 522 с.
11. Жук В.М. Професійні аспекти підвищення кваліфікації бухгалтерів /В.М.Жук //Облік і фінанси АПК. – 2008. – № 4. – С. 176-180.
12. Жук В.М. Інституціональні засади розвитку професії бухгалтера /В.М.Жук //Облік і фінанси АПК. – 2010. – № 2. – С.122-127.
13. Кірейцев Г.Г. Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, міжпредметні зв’язки: монографія /Г.Г.Кірейцев. – Житомир: ЖДТУ, 2007. – 236 с.
14. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет – веселая наука. Сборник статей. – М., ООО “1С-Паблишинг”, 2011. – 638 с.
15. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет от истоков до наших дней: учебн. пособие для вузов. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с.
16. Соколов Я.В. Профессиональное суждение бухгалтера: итоги минувшего века /Я.В.Соколов, Т.О.Терентьева //Бухгалтерский учет. – 2001. – № 12. – С. 53-57.
17. Чижевська Л.В. Бухгалтерський облік як професійна діяльність: теорія, організація, прогноз розвитку: vонографія. – Житомир: ЖДТУ, 2007. – 528 с.

18. Головко Л.Л. Болонський процес вимагає подальшого його вивчення / Л.Л.Головко, Н.І.Загребельна //Облік і фінанси АПК. – 2011. − № 2. – С. 58-61.
19. Кравченко О.В. Концепція підготовки фахівців з обліку та аудиту в контексті інтеграційних і глобалізаційних процесів /О.В.Кравченко // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: www.es.rae.ru/mino/158-1167
20. Крапивний І.В. Вимоги до підготовки фахівців в умовах формування економіки знань /І.В.Крапивний //Сучасні проблеми вищої освіти України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору: матеріали науково-методичної конференції, м. Суми, 6-7 жовтня 2010 р. / за ред. О.В. Прокопенко. – Суми: Сумський державний університет, 2010. – 196 с. – С. 61-62.
21. Метелиця В.М. Тенденції розвитку бухгалтерської освіти / В.М. Метелиця // Облік і фінанси АПК. − 2010. − № 4. − С.98-102.
22. Олефіренко О.М. Проблеми управління якістю підготовки фахівців з економічних спеціальностей в системі вищої освіти України /О.М.Олефіренко //Сучасні проблеми вищої освіти України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору: матеріали науково-методичної конференції, м. Суми, 6-7 жовтня 2010 р. /за ред. О.В.Прокопенко. – Суми: Сумський державний університет, 2010. – 196 с. – С. 34-35.
23. Романюк М.Д. Якість економічної освіти та шляхи її підвищення у контексті сучасних глобалізаційних процесів /М.Д.Романюк, Г.Д.Калашніков / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/.../28.pdf
24. Скляр І.Д. Проблеми та завдання підготовки магістрів з економічних спеціальностей /І.Д.Скляр // Сучасні проблеми вищої освіти України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору: матеріали науково-методичної конференції, м. Суми, 6-7 жовтня 2010 р. / за ред. О.В. Прокопенко. – Суми: Сумський державний університет, 2010. – 196 с. – С. 108-109.
25. Сопко В. Болонський процес: питання вищої освіти за спеціальністю Бухгалтерський облік, контроль, аналіз і аудит /В. Сопко //Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. − № 6,7,8,9,10 – 22-25.
26. Проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://www.nmu.edu.ua/files/strateg_rozv
27. Закон України “Про освіту” від 23.05.1991 № 1060-XII / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12
28. Ковальчук Г.О. Формування професійних педагогічних умінь у студентів – майбутніх викладачів економіки: lис. канд. пед. наук: 13.00.04. – К.: Ін-т педагогіки АПН України, 1999. – 216 с.
29. Бухгалтерська професія та її майбутнє / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.textreferat.com/referat-2715-5.html
30. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників, затверджений Міністерством праці та соціальної політики України від 28.11.2001 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dtkt.com.ua/show/1cid01175.html

31. Ножова Г.М. Професія цілеспрямованих і справедливих. Колективний портрет кафедри обліку та аудиту ДВНЗ “Ужгородський національний університет” /Г.М.Ножова, Й.Я.Даньків. – Ужгород: УжНУ Карпатська вежа, 2011. – 132 с.
32. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка /С.И.Ожегов, Н.Ю.Шведова. – М., 1996. – 928 с.
33. Коробова Н.М. Професійне судження бухгалтера та його місце в організації обліку на сільськогосподарському підприємств /Н.М. Коробова. – Облік і фінанси АПК. – 2010. – № 1. – С. 51-54.
34. Наскільки престижна професія бухгалтера та аудитора в сучасному світі? /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.convdocs.org/docs/index-145869.html
35. Кремень О.І. Бухгалтерська професія: значення для підприємства, держави та суспільства /О.І.Кремень, О.І.Чоботар //Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. праць /ДВНЗ «УАБС НБУ» – Т. 34. – Суми, 2012. – С. 196-209.
36. Теория и практика педагогического эксперимента /под ред. А.И.Пискунова, Г.В.Воробьева. – М.: Педагогика, 1979. – 208 с.
37. Левицька С.О. Професійний рівень бухгалтера: критерії оцінки, вимоги до підготовки, система підвищення кваліфікації /С.О. Левицька //Наукові записки. Серія “Економіка”. – 2010. – Вип. 13. – С. 230-238.

ЮРИДИЧНА КОМПАРАТИВІСТИКА В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНИХ НАУК

Чернецька О.В.,
кандидат юридичних наук, доцент, проректор з наукової роботи
Київський університет права НАН України
Шилінгов В.С.,
кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри теорії, історії та конституційного права
Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі
(м. Київ, Україна)

The article regards the problems of comparative jurisprudence as an independent legal science, in particular is subject and object, the system of scientific methods, its place and role in the system of legal sciences.

Keywords: *comparative jurisprudence, comparative law, legal validity, subject and method of comparative jurisprudence.*

Юридична компаративістика – система знань, накопичених в процесі порівняльних досліджень у правовій сфері. «Компаративістика» – слово латинського походження (лат. *Comparativus*) і в перекладі означає порівняння. В сучасній науковій юридичній літературі відсутня єдина інтерпретація сутності, змісту і призначення юридичної компаративістики, це ж стосується і назви зазначеної дисципліни. Науковці використовують різні терміни для позначення сукупності знань у порівняльно-правовій сфері, зокрема: компаративна юриспруденція, порівняння у праві, порівняльне право, порівняльне правознавство. На наше переконання, у широкому розумінні ці назви слід розглядати як синоніми, а суперечки з цього приводу не мають принципового значення.

Наявність індивідуального, відокремленого предмета досліджень є свідченням самостійного статусу науки. Тому питання стосовно визначення предмета науки є важливим і одночасно складним для будь-якої наукової дисципліни.

Визначення предмета юридичної компаративістики полягає у встановленні кола понять, категорій, інститутів та інших правових явищ, які вона вивчає. Предмет юридичної компаративістики дає відповідь на запитання, що вивчає юридична компаративістика як навчальна дисципліна, і що вона досліджує як самостійна галузь знань. Відповідаючи на ці запитання, необхідно зазначити, що юридична компаративістика, з одного боку, має справу з такими явищами, категоріями і поняттями, як процес порівняння, порівняльно-правовий метод, співставлення та протиставлення, а з іншого – право, правові інститути, правові системи та інші правові явища. За допомогою юридичної компаративістики правові системи одних держав співставляються, протиставляються, тобто порівнюються з правовими системами інших держав. Отже, можна зробити висновок, що юридична компаративістика не зводиться лише до порівняльно-правового аналізу законодавства, окремих галузей та інститутів права, ідей про право. Вона спрямована на отримання цілісної картини правового розвитку світу.

Визначаючи предмет юридичної компаративістики, необхідно звернути увагу на його співвідношення з об’єктом зазначеної дисципліни, оскільки з`ясування цього питання є не тільки теоретично важливим, але і практично значимим. Як

відомо, поняття «предмет» і «об'єкт» наукової дисципліни не є тотожними. Поняття об'єкта науки є більш широким у порівнянні з її предметом. Об'єкт, як правило, є загальним для цілої низки наук, у той час, як предмет у кожної із них свій власний, який не може співпадати з предметами інших наук. Загальним об'єктом дослідження для всіх юридичних наук є об'єктивно існуюча правова дійсність. З'ясовуючи питання щодо об'єкта юридичної компаративістики М.М. Марченко зазначає, що в якості такого завжди виступає об'єктивно існуюча в різних країнах порівняльно-правова реальність. Об'єкт порівняльного правознавства ніким не вигадується і не виводиться із нічого. Він існує в житті, реальній дійсності [4, с.101].

В якості елементів правової дійсності слід зазначити правові вчення, доктрини, концепції і правові погляди; національні правові системи; правові масиви і комплекси, що регулюють діяльність міжнародних, міждержавних та міжурядових об'єднань; національне законодавство, різноманітні галузі та інститути законодавства, як систему нормативно-правових актів, що регулюють або певну сферу, або однорідні суспільні відносини, закони та підзаконні акти, окремі правові норми; юридичну техніку, що являє собою сукупність правил і прийомів створення та структурування правових норм.

З'ясовуючи питання про предмет юридичної компаративістики, необхідно зазначити, що єдиної відповіді на поставлене запитання в науковій літературі не існує. Як справедливо зазначає Х Бехруз, необхідно визнати, що полеміка з приводу предмета порівняльного правознавства продовжується з моменту його виникнення. До сьогоднішнього дня не вироблений загальний підхід до його визначення, оскільки серед компаративістів відсутня єдність поглядів не лише на його предмет, але і на співвідношення його предмета з його об'єктом та методами [1, с.18].

В одних випадках предмет юридичної компаративістики ототожнюється з її цілями. Так, відомий російський вчений Г.Ф.Шершеневич вважав, що порівняльне правознавство ставить за мету шляхом порівняння права різних народів на різних рівнях культури з'ясувати загальні закони розвитку права [12, с.16].

В інших випадках під предметом юридичної компаративістики розуміють процес виявлення та аналізу загальних принципів, що містяться у різних правових системах.

У зв'язку з цим відомий американський компаративіст Р.Паунд наголошував, що порівняння існуючих в різних правових системах норм, так само як і юридичної практики різних країн, – це лише перший крок на шляху порівняльно-правового пізнання. Наступним і найбільш важливим етапом на цьому шляху є проведення глибокого аналізу нормативно-правового матеріалу, що порівнюється, та визначення («формулювання») загальних принципів права [13, с.70].

Схожої точки зору дотримуються й інші автори, зокрема, О.Ф.Скакун вважає, що предметом порівняльного правознавства є загальні та приватні, глобальні та внутрішньоглобальні закономірності виникнення, розвитку і функціонування правових систем світу, які пізнаються через виявлення між ними схожості та відмінностей на мікро- та макрорівнях [7, с.18].

На думку А.Х.Саідова, порівняльне правознавство є науковим напрямом, що вивчає основні правові системи сучасності. Він окреслює коло питань, які складають предмет порівняльного правознавства, а саме: методологічні проблеми порівняння у праві (теорія порівняльно-правового методу); порівняльне вивчення основних правових систем сучасності; традиційне «порівняльне законодавство»; так зване функціональне порівняння; історико-порівняльне вивчення права [6, с.25, 29].

На наше переконання ті дослідники, які під предметом юридичної компаративістики розуміють процес порівняльно-правових досліджень, ототожнюють його

із компаративним методом. Ті ж науковці, які в якості предмета порівняльного правознавства називають загальні закономірності (принципи) виникнення, розвитку та функціонування правових систем, очевидно не вбачають у юридичній компаративістиці самостійної галузі юридичних знань, тому що таке розуміння предмета зазначеної дисципліни неминуче веде до розуміння її як складової частини загальної теорії держави і права.

Оскільки юридична компаративістика вивчає об'єкт дослідження, правову дійсність під своїм специфічним кутом зору, вона має свій власний предмет дослідження, а отже повністю не співпадає із порівняльно-правовим методом і не є складовою частиною загальної теорії держави і права, і саме тому це самостійна юридична наукова дисципліна.

Юридична компаративістика досліджує геоправовий простір через порівняння комплексу правових явищ, які тісно пов'язані із політичними, соціальними, культурними та іншими аспектами функціонування правових систем в об'єктивно існуючому національному та загальносоціальному контексті.

Підбиваючи підсумки, можна визначити в якості предмета юридичної компаративістики геоправовий простір, основними елементами якого на сьогодні є національні правові системи як специфічні, своєрідні, неповторні комплекси правових явищ, тісно пов'язані із цивілізаційними, культурними, психологічними та іншими аспектами буття людського суспільства.

У зв'язку з цим на особливу увагу заслуговує думка О.Д.Тихомирова, що юридична компаративістика охоплює метод і науку, науку про метод, міждисциплінарні дослідження всередині юридичних наук, між ними і неюридичними науками і т.д., відображає плюралізм наук про право та взаємопов'язані із ним явища на основі загальнонаукового компаративного методу і компаративізму як виду світогляду. Маючи міждисциплінарну природу, юридична компаративістика підкреслює необхідність визнання актуальності проблемної побудови наук, пошуку предмета компаративних досліджень не лише на рівні загальнотеоретичних, спеціальних та галузевих юридичних наук, але у всьому діапазоні існування правової реальності: від правопорядку світу, прав людства до правового простору соціальних груп, общин, безпосереднього життя конкретного суб'єкта права [10, с.13].

Будь-яка наукова дисципліна досліджує свій предмет, як правило, за допомогою низки прийомів та способів. Сукупність таких прийомів та способів і складає методологію відповідної науки. Якщо предмет науки відповідає на запитання, що вона вивчає, досліджує, то методологія дає відповідь на запитання, як вона це робить, тобто методологія є засобом розкриття предмета відповідної наукової дисципліни.

Сучасний етап розвитку науки характеризується інтенсивною розробкою проблем методології, що є характерним практично для всіх галузей наукових знань. Така інтенсивність пояснюється в першу чергу потребами більш глибокого і всебічного пізнання складних процесів суспільного буття та перспектив його розвитку [3, с.7]. Цікавою в цьому аспекти є думка О.С.Звонарьової, яка зазначає, що в наш час в юридичній науці склалася ситуація, коли адекватне осмислення політико-правових явищ минулого та сучасності вимагає суттєвого розширення дослідницького контексту із залученням принципово нових для юридичної науки наукових методів, які носили б парадигмальний характер [2, с.173].

Методологію науки можна визначити як теоретичне обґрунтування методів, що застосовуються наукою для пізнання об'єктивної дійсності. Стосовно методології юридичної компаративістики необхідно зазначити, що вона дає змогу розкри-

ти, пізнати та дослідити її предмет. Отже, методологія юридичної компаративістики – це застосування сукупності певних теоретичних принципів, категорій, логічних прийомів і спеціальних способів пізнання геоправового простору шляхом дослідження конкретних національних правових систем та їх типів (сімей), тісно пов'язаних із цивілізаційними, культурними, ідеологічними та іншими аспектами.

Як самостійний науковий напрям порівняльне правознавство володіє власним предметом, а також розробленими та запозиченими методами, обумовленими цим же предметом, які спрямовані на вирішення проблем, з якими порівняльне правознавство стикається [1, с.52].

Порівняльне правознавство використовує практично весь методологічний арсенал сучасної юридичної науки. Тому методологія компаративістики не може бути обмеженою використанням виключно порівняльно-правового методу. Разом із тим останній є провідним, домінуючим у науці порівняльного правознавства. Отже, можна говорити про те, що порівняльне правознавство засноване на свідомому, теоретично і методично виваженому застосуванні порівняльного методу як основного наукового методу дослідження [5, с.10].

Порівняльно-правовий метод – це не лише певна система мислення, тобто сума критеріїв, яка повинна забезпечити досягнення очікуваного результату, але це і робочий метод.

Порівняння у праві – це відносно самостійний, системно організований спосіб дослідження, при якому порівняння є необхідним для досягнення специфічних цілей пізнання.

Порівняльно-правове дослідження шляхом виявлення спільного знаходить і те, чим різняться порівнювані правові системи. Обидва завдання і можливості порівняльно-правового дослідження (встановлення спільного і відмінного в порівнюваних об'єктах) також взаємопов'язані, як спільне і відмінне в правових системах.

З одного боку, порівняння передбачає встановлення спільного, що може бути виявлене лише порівняльним методом, а з іншого – сприяє встановленню відмінностей в порівнюваних об'єктах.

Порівняльно-правовий метод є одним із важливих засобів вивчення правових явищ. Завдяки його застосуванню стає можливим виявити загальне, особливе та конкретне в правових системах сучасності [6, с.42].

Необхідно більш детально зупинитися на критеріях порівняльно-правового дослідження. У зв'язку з цим слід зазначити, що досить важливим є знаходження критерію, за допомогою якого можна віднайти інститути і норми, які належать до різних правових систем та піддаються порівнянню між собою настільки, що це порівняння є виправданим. Відправним пунктом тут є використання тих самих понять і термінів, якими користуються в іншій правовій системі, і це дає ефект при порівнянні споріднених систем. При розширенні кола порівнюваних правових явищ зменшується вірогідність тотожності юридичної термінології і зростає ризик помилок під час пошуку іноземного юридичного поняття або терміна, який відповідав би вітчизняному.

Обмеженість такого критерію приводить до висновку про більшу корисність такого критерію, як "функціональне порівняння" правових явищ. Відправною точкою зору є вирішення схожих завдань дійсності, порівняння за суспільними потребами, які задовольняються за допомогою права, його інститутів і норм [8, с.15-18].

Прихильниками "функціонального критерію" в порівняльному правознавстві є німецькі юристи К.Цвейгерт і Х.Кьотц. На їх думку, різні правові системи піддаються порівнянню лише в тій мірі, в якій вони вирішують відповідну пробле-

му, задовольняючи потребу в адекватному правовому регулюванні. Лише функціональна однозначність, лише виконання правовими інститутами різних країн одного і того ж завдання, на їх думку, робить можливим і доцільним будь-яке порівняння [11, с.50-69].

Позитивний момент "функціонального критерію" полягає в орієнтації на те, щоб знайти аналогії вирішення власних правових проблем в тих або інших галузях зарубіжного права.

Загальна методологія означає глибокий і всебічний системний аналіз порівнюваних юридичних явищ різних правових систем із застосуванням комплексу засобів порівняння з метою виявлення загального, специфічного і того, що не піддається порівнянню [9, с.57].

Узагальнюючи наукові розробки, можна без перебільшення вважати розвиток методології порівняльного правознавства найважливішим теоретичним завданням. Його успішне вирішення дасть змогу озброїти студентів-юристів, депутатів законодавчих органів, службовців органів виконавчої влади, суддів знанням прийомів і способів відбору, розгляду, оцінки і використання нормативно-правових джерел і матеріалів, які порівнюються.

Таким чином, юридична компаративістика як юридична наукова дисципліна займає самостійне місце в системі правових наук, що зумовлено наявністю у неї власного предмета та системи методів наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Бехруз Х. Сравнительное правоведение: учебник для вузов. – О.: Феникс; − М.: ТрансЛит, 2008. – 514 с.
2. Звонарева О.С. О цивилизационном подходе в теории государства и права //Известия высших учебных заведений: Сер. Правоведение. – 2003. − №4. −С.173-180
3. Керимов Д.А. Общенаучная методология и методология права //Теоретико-методологические проблемы права. – М.: ИКД «Зерцало М», 2007.- С.7-18.
4. Марченко М.Н. Сравнительное правоведение: Общая часть: учебник для юридических вузов. – М.: Издательство «Зерцало», 2001. – 560 с.
5. Порівняльне правознавство: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів /В.Д.Ткаченко, С.П.Погребняк, Д.В.Лук`янов; за ред. В.Д.Ткаченка. – Х.: Право, 2003. – 274 с.
6. Саидов А.Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): учебник/ под. ред. В.А.Туманова. – М.: Юристъ, 2000. – 448 с.
7. Скакун О.Ф. Общее сравнительное правоведение: Основные типы (семьи) правовых систем мира: учеб. для студ. вузов. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 464 с.
8. Сталев Ж. Сравнительный метод в социалистической правовой науке // Сравнительное правоведение. – С.15-93
9. Тихомиров Ю.А. Курс сравнительного правоведения. − М.: НОРМА, 1996. – 432 с.
10. Тихомиров А.Д. Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы. – К. Знання, 2005. – 334 с.
11. Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: В 2-х тт.- М.: Междунар. отношения, 1998. – 480 с.
12. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. – Спб,1907.
13. Pound R. Comparative Law in Space and Time//The American journal of Comparative Law, 1955, vol. 4. P.70

PEDAGOGICKÝ SYSTÉM MARIE MONTESSORIOVEJ A JEHO VYUŽITIE V ŠKOLSKÝCH ZARIADENIACH V MESTE KOŠICE

Mgr. Tatiana Roháčová,
Katedra spoločenských vied,
Technická univerzita Košice
PaedDr. Mária Zahatňanská, PhD.,
Katedra pedagogiky,
Fakulta humanitných a prírodných vied,
Prešovská univerzita v Prešove
(Slovenská republika)

Major political, economic and social changes that have occurred since 1989 in Slovakia, induced changes in the field of education. New market conditions, the formation of a democratic pluralistic society, brought about the need for self-government autoregulative management of individual elements of the system. One of these elements is also education. Liberalization and democratization of education enable educational institutions to be autonomous and self-governing, opening up space for public input into their management. The school system, which had previously been strictly a centrally managed, is gradually released and creates an environment for freedom of learning possibilities, created the conditions for the exercise of the right of free choice type of learning. Slovak Republic as a member of the Council of Europe adopted the UN and UNESCO documents that support the diversity of forms and types of schools and their equal status before the State. Tendency of an alternative teaching in Kosice are reflected in the movement for innovation in education, for orientation of education to develop the child's personality, for its location in stimulating and aesthetic environment, which is actually the application of the philosophy and methodology of work with a child by Marie Montessori. In Kosice has been little experience with the alternative teaching of this focus, therefore, first created preschools - kindergartens, whose ambition is to continue in this spirit of education at other levels of schools..

Keywords: *alternative manners of education, educational system of Marie Montessori, sensitive stages of child development, methodological material*

Veľké politické, ekonomické a sociálne zmeny, ktoré nastali po roku 1989 na Slovensku, vyvolali zmeny aj v oblasti školstva. Nové trhové podmienky, formovanie demokratickej pluralitnej spoločnosti, priniesli potrebu samosprávneho autoregulatívneho riadenia jednotlivých prvkov systému. Jedným z takýchto prvkov je aj školstvo. Liberalizácia a demokratizácia školstva umožnila vzdelávacím inštitúciám byť autonómnymi a samosprávnymi, a tak otvorila priestor na vstup verejnosti do ich riadenia. Školský systém, ktorý bol dovtedy prísne centralisticky riadený, je postupne uvoľňovaný a vytvára prostredie pre slobodnú ponuku vzdelávacích možností, vznikajú podmienky na uplatňovanie práva slobodnej voľby spôsobu vzdelávania. Slovenská republika ako člen Rady Európy prijala dokumenty OSN a UNESCO, ktoré podporujú rozmanitosť foriem a druhov škôl a ich rovnocenné postavenie pred štátom.

Dejiny pedagogiky poskytujú pre súčasných pedagogických pracovníkov cenné poznatky a zaujímavé inšpiratívne podnety. Aktivity učiteľov, snažiacich sa o skvalitnenie výchovného procesu, sú súčasťou každej vyspelej spoločnosti. (Lukáč, E., 2002) Snahy o alternatívnu výučbu v Košiciach sa prejavujú v hnutí za inovácie vo výchove

a vzdelávaní, za orientáciu edukácie na rozvoj osobnosti dieťaťa, za jeho umiestnenie do podnetného a estetického prostredia, čo je vlastne uplatňovanie filozofie a metodiky práce s dieťaťom podľa Marie Montessoriovej. V Košiciach bolo málo skúseností s alternatívnou výučbou tohto zamerania, preto ako prvé vznikajú predškolské zariadenia – materské školy, ktorých ambíciou je pokračovať v tomto duchu vzdelávania aj na ďalších stupňoch škôl.

Dielo Marie Montessoriovej, lekárky, pedagogičky a bojovníčky za práva žien, je významnou súčasťou medzinárodného reformného pedagogického hnutia. Od svojho vzniku, na začiatku dvadsiateho storočia prešlo mnohými vlnami záujmu a zatratenia, no napriek tomu jej systém senzomotorickej predškolskej výchovy a z nej vychádzajúce reformné snahy, ktoré našli uplatnenie tiež na prvom a druhom stupni základnej školy, na gymnáziách montessoriovského typu a v liečebných ústavoch pre výchovu a vzdelávanie mentálne postihnutých detí. Maria Montessori chápe dieťa ako aktívnu bytosť schopnú koncentrácie, ktorá dokáže sama budovať svoju individuálnu osobnosť, ak má k dispozícii pedagogicky pripravené prostredie (Zelina, 2000).

Škola Marie Montessori je postavená na myšlienke slobody dieťaťa a podpory rozvoja jeho schopností a zručností, na umožnení dieťaťu utvárať sám seba. Podľa Marie Montessori dieťa môže dosiahnuť maximum rozvoja svojich predpokladov, ak má vytvorené vhodné výchovné prostredie so špeciálnym didaktickým materiálom. Pre zdravý vývin dieťaťa je veľmi dôležitý dostatočný a vhodný prísun podnetov, vytváranie situácií k jeho rozvoju, čo je úlohou dospelého. Keď sa dieťa spontánne, na základe vnútorných pohnútok rozhodne pre činnosť, ktorej sa bude venovať, tá zamestná jeho ruky a rozvíja jeho myseľ. Zlepšuje sa koordinácia pohybov, zjemňuje sa hrubá a jemná motorika, prehlbuje sa schopnosť sústredenia. Dieťa zažíva úspech, ktorý ho motivuje k ďalšej činnosti a spontánne sa rozvíja vnútorná disciplína. Vo vhodnom prostredí, ktoré nekladie prekážky prirodzeným potrebám, dieťa prejavuje svoje prirodzené vlastnosti ako sú spontánny záujem o činnosť, poriadkumilovnosť, sústredenosť, snahu o dokonalosť prostredníctvom opakovania cvičení a sebaovládania. Pre M. Montessoriovú bolo veľmi dôležité spojenie telesnej a duševnej aktivity (celostné učenie). Pohyb, manipulácia s predmetmi a teda vlastná skúsenosť umožňujú, aby sa v mozgu spracovali informácie získané z vonkajšieho sveta prostredníctvom zmyslov, v dôsledku čoho vznikajú nové nervové spojenia a nervová sústava dozrieva. Učenie, ktoré vychádza z konkrétneho poznania je oveľa úspešnejšie. Ruka je nástrojom ducha – prostredníctvom práce rúk dieťa poznáva veci, chápe javy a rozvíja svoje myslenie a reč. Montessori často zdôrazňovala, že od kvality detstva závisí život dospelého človeka, preto je podľa nej veľmi dôležité, aby malo dieťa pre svoj rozvoj vytvorené vhodné podmienky a prostredie a aby ponuka k činnosti prišla vo vhodnom čase. Vypracovala celý pedagogický systém založený na spontánnej a nezávislej aktivite dieťaťa, ktorá je vyvolaná jeho záujmom o konkrétnu činnosť. Jeho Podstatu jej pedagogického systému vystihuje často citovaný výrok jedného z detí, ktoré sa na ňu obrátilo: Pomôž mi, aby som to dokázal sám! (www.montessoria.sk).

Motessoriovska škola je všeobecnou jednotnou školou, poskytujúcou vzdelanie deťom od dva a pol roka do pätnásť rokov. Vnútorne je členená na materskú školu a základnú deväťročnú školu, po skončení ktorej môžu žiaci študovať na ľubovoľnej strednej škole. Jej systém sa najčastejšie využíva v materských školách a deti sú tam zoskupené nie podľa veku, ale skôr podľa záujmov, čo napomáha spolupráci, vzájomnému rešpektu ako aj vzájomnej pomoci. Najdôležitejším cieľom montessoriovskej

školy, ktorá vychádza z antropologického konceptu, je pomáhať deťom poznávať svet a seba samého, stať sa samostatným a aktívnym človekom zodpovedným za svoje správanie. V škole si žiaci osvojujú materinský jazyk, cudzie jazyky, vedy o prírode, spoločnosti, základy umenia, venujú sa telesným a pracovným aktivitám. Žiaci nie sú na primárnom stupni hodnotení známkami, ich postup v učení je zaznamenaný v Knihe uložených úloh a na konci roka je žiak hodnotený písomným slovným hodnotením. Výkony žiakov nie sú porovnávané a nie je prípustná výkonová a prospechová súťaživosť. V škole nie je tradičný učebný plán a nie je stanovený ani rozvrh pre jednotlivé predmety. V pedagogicky pripravenom prostredí žiak má slobodu a voľnosť v získavaní svojich vedomostí. Učiteľ usmerňuje a vedie žiaka v jeho potrebe po poznatkoch a neodovzdáva hotové poznatky. Vedie si presný prehľad o úrovni vývoja každého žiaka v každom predmete v pedagogickom denníku. Samostatná práca jednotlivca alebo skupinky žiakov, je základným prvkom vyučovania v motessoriovskej škole. Je náročné organizovať učebnú prácu pri plnom počte žiakov (25) a preto je vtedy potrebný pomocný učiteľ.

Zelina (2000, s. 35 – 36)) uvádza základný systém Montessoriovej z hľadiska rozčlenenia pedagogického materiálu:

1. Cvičenia každodenného života
- elementárne pohybové cvičenia,
- cvičenia na otváranie, zatváranie, naberanie, nalievanie,
- cvičenia na samoobsluhu a starostlivosť o prostredie,
- spoločenské správanie a hygienické návyky.

2. Cvičenia na rozvoj zmyslov
- zrakové cvičenia na rozlišovanie farieb, tvarov, dimenzií,
- hmatové cvičenia na rozlišovanie kvality povrchu, tvaru, hmotnosti a teploty,
- sluchové cvičenia na rozlišovanie zvukov, ruchov, tónov,
- čuchové a chuťové cvičenia
- konštruktívne a proporčné cvičenia na rozvoj kreativity a abstraktného myslenia na základe viaczmyslového vnímania.

3. Matematické cvičenia
- Poznávanie čísel od nula po deväť, prostredníctvom multisenzoriálneho prepojenia kvantity a symbolu,
- Základy aritmetiky a algebry – viacmiestne čísla, číselné kategórie, základné operácie (sčítanie, odčítanie, násobenie, delenie),
- Cesta k abstrakcii : pamäťové cvičenia a zlomky

4. Jazykové cvičenia
- Rozširovanie slovnej zásoby,
- Príprava na písanie – globálne čítanie, klasifikácia a generalizácia pojmov, čítanie viet,
- Funkcia slovných druhov, analýza vety a štúdium slov.

5. Kozmická výchova
- Geografia, geológia – vesmír a organizácia ľudskej spoločnosti,
- Biológia – poznávanie rastlinnej a živočíšnej ríše,
- Ekológia – ochrana životného prostredia a ľudského zdravia,
- Základné poznatky z fyziky, chémie, výtvarného umenia a pod..

Podľa Montessori dieťa vo svojom vývine prechádza cez senzitívne obdobia, v každom z nich je citlivé na získavanie určitých zručností. Ak nie je primerane využité to ktoré senzitívne obdobie pre zdravý vývoj, daná senzitivita vymizne.

Senzitívne fázy vývinu podľa Marie Montessori uvádzajú Kasper a Kasperová (2008) a sú to tieto:

0 – 3 roky

- Pohyb – chôdza, beh rozvoj manuálnych zručností,
- Režim – pravidelný režim voči vonkajšiemu svetu,
- Reč – rozvoj reči.

3 – 6 rokov

- Sebauvedomenie dieťaťa – dieťa sa začína cítiť súčasťou skupiny, pokračuje rozvoj pohybu a reči.

7 – 12 rokov

- Morálna senzitivita – dieťa hodnotí dobré a zlé, tak vo svojom správaní ako aj v správaní iných, sociálne skúsenosti so širším okolím (ak sú nedostatočné, môže to byť brzdou ďalšieho vývinu), rozvoj myslenia – od konkrétneho k abstraktnému, rozvoj zdravého sebavedomia cez podporovanie aktívneho a samostatného poznávania sveta a získavania poznatkov.

12 – 18 rokov

- Samostatnosť v sociálnych vzťahoch – vytváranie nového obrazu o sebe samom.

V pedagogickej koncepcii Marie Montessori učiteľovou najdôležitejšou úlohou je vytvárať vhodné prostredie a podporovať dieťa, vychádzajúc pritom z jeho dobrej podstaty. Učenie a vyučovanie prebieha bez stresu, strachu, psychického preťaženia, únavy a nervozity. Sebadôvera dieťaťa je podporovaná a vyrastá zo samotného poznania dieťaťa, že sa zlepšuje, čo už dokáže, čo už ovláda. Didaktický materiál, na ktorom sa dieťa učí je skonštruovaný tak, že dáva dieťaťu spätnú väzbu o tom či urobilo chybu, ak áno, dokáže ju samo vyhľadať a opraviť. Takto sa znižuje potreba kontroly zo strany učiteľa a sebakontrola vedie k nezávislosti a samostatnosti dieťaťa. Dieťa vykonáva činnosti a učí sa nie aby vyhovelo dospelému, ale aby uspokojilo seba samého. Podľa Rýdla (in Kasper, Kasperová, 2008, s. 139 - 140) učiteľ je dieťaťu pomocníkom, vedúcim, organizátorom jednotlivých činností, je iniciátor detskej slobody. Učiteľ a vychovávateľ musí venovať dostatok pozornosti príprave výchovných a vzdelávacích situácií, príprave prostredia, zaisteniu slobody rozvoja jednotlivca, dohľadu na jednotlivé činnosti a na konanie jednotlivých detí. Učiteľ musí byť dobrým pozorovateľom a analyzátorom, ktorý reflektuje výchovné činnosti v celkovom kontexte vývinu osobnosti dieťaťa.

V Košiciach existuje Detské montessori centrum, ktoré poskytuje profesionálnu starostlivosť o deti vo veku 2 – 6 rokov. Je otvorené deťom rôznych národností, čím vytvára prirodzené podnetné prostredie a priamy kontakt s cudzími jazykmi. Centrum je súčasťou uceleného vzdelávacieho systému so Súkromnou základnou školou a Súkromným školským klubom detí, sídli na Masarykovej 19/A v Košiciach. Vo svojej koncepcii vychádza z moderných filozofických smerov a pedagogiky Marie Montessori.

Na stránkach uvedeného centra - www.sukromnazsmasarykova.sk/-detske-montessori-centrum) - sa píše, že základom pre filozofiu takéhoto vzdelávania bolo, v akom prostredí dospelí s deťmi pracujú a predovšetkým akými osobnosťami sú. Čo skutočne robia a vedia, akými osobnosťami a vzormi pre deti sú, ako sa k deťom správajú a aké hodnoty uznávajú, pretože deti do šesť rokov majú výnimočnú silu mysle, disponujú univerzálnou schopnosťou iba raz v celom živote prijímať poznatky z celého okolia výlučne len svojím bytím. Absorbujú fyzický priestor, jazyk a pohyby dospelých a detí. „Fungujú“ ako špongia – nasiaknu všetko, s čím sa stretnú a ponechajú si z toho to, čo pre svoj ďalší prirodzený vývoj potrebujú. Detská myseľ pracuje ako spúšť fotoaparátu,

automaticky, teraz, okamžite, dokonale a navždy zachytí čo sníma. Dôležitá je kvalita impulzov, nie ich frekvencia a množstvo.

V detskom montessori centre dávajú deťom to, čo v predškolskom veku potrebujú, aby boli šťastné, spokojné a mohli prosperovať: objavovať a skúmať, dotýkať sa predmetov, manipulovať s nimi bez zbytočného zásahu dospelých. Učia sa nezávisle podľa vlastnej iniciatívy, ktorá podnecuje sústredenie a sebadisciplínu. Pripravené bezpečné prostredie rešpektuje a chráni životný rytmus dieťaťa. Pokojný, estetický, logicky štruktúrovaný a usporiadaný priestor je vytvorený tak, aby zodpovedal rozsahu aktivity dieťaťa a poskytoval zmes slobody a disciplíny. Učitelia pracujú s deťmi tak, aby boli schopné riešiť problémy samé, čím získavajú nezávislosť, analytické myslenie a uspokojenie z dobrého výsledku. U učiteľov a dospelých, ktorí s deťmi pracujú, preferujú kreatívny a partnerský prístup. K deťom pristupujú s rešpektom. Dospelí v prostredí materskej školy pôsobia ako pozorovatelia, partneri a scenáristi detských aktivít. Podporujú a povzbudzujú deti na ceste k poznaniu a pomocou osvedčených didaktických postupov pre ne pripravujú optimálne prostredie maximálne stimulujúce ich rozvoj (www.sukromnazsmasarykova.sk).

V propozíciách školy, na už uvedených internetových stránkach, sme zistili nasledujúce informácie:

Súkromná základná škola na Masarykovej 19/A v Košiciach je moderná vzdelávacia inštitúcia. Riaditeľkou školy je Mgr. Eva Saláteková, zástupcom riaditeľa Mgr. Marta Krajňáková. Škola poskytuje špičkové primárne a nižšie sekundárne vzdelávanie s cieľom čo najkvalitnejšie pripraviť dieťa pre jeho akademický a sociálny úspech podľa jeho individuálnych potrieb a možností. Garantuje naplnenie štátom určených vzdelávacích cieľov. Škola je súčasťou uceleného systému vzdelávania s Detským montessori centrom a Súkromným školským klubom detí. Má komplexný prístup k učeniu, využíva to najlepšie z existujúcich pedagogických a filozofických smerov. Klientmi školy sú nároční a inteligentní rodičia, ktorí zodpovedne vyberajú profesionálne prostredie pre svoje dieťa, uvedomujúc si výnimočnú dôležitosť základného vzdelania a neopakovateľnosť šancí, ktoré šťastné a zmysluplné detstvo kóduje pre celý budúci život. „Značkou“ školy je profesionalita, kvalita, férový prístup, rovnosť šancí a flexibilita. Kľúčovým výstupom z uvedenej školy je múdre, pozorné, sebaisté, vzdelané a vychované, šťastné a zdravé dieťa, pripravené pre život, spokojný rodič a moderný učiteľ.

Škola má výnimočné čaro nielen štýlovým dizajnom interiéru, nadštandardným vybavením a výbornou polohou, ale predovšetkým vďaka dynamickej, tvorivej, priateľskej klíme založenej na princípe dôvery, vzájomnej podpory a rešpektu v podnetnom a bezpečnom prostredí pre všetkých členov našej školskej komunity.

Vzdelávacie kurikulum je pestré a pružné, prostredie pre vzdelávanie je atraktívne, škola sa vyznačuje profesionálnym prístupom preferujúcim partnerský prístup a rešpektovanie osobitosti dieťaťa, aplikáciou moderných a efektívnych edukačných metód a ponúka pre deti, rodičov a pedagógov alternatívu k tradičnému systému vzdelávania.

Materská škola Park Angelinum 7 v Košiciach, je ďalším zariadením, ktoré pracuje s prvkami pedagogiky Marie Montessoriovej. Škola bola postavená medzi prvými MŠ v blízkosti centra Starého Mesta. Je postavená v štýle rodinnej vily, obklopuje ju veľká záhrada s okrasnými kríkmi a stromami. Výchovno-vzdelávací proces sa v materskej škole uskutočňuje podľa Štátneho vzdelávacieho programu ISCED 0 a od roku 1993 s prvkami pedagogiky M. Montessoriovej. V tejto oblasti vzdelávania má materská škola bohaté skúsenosti a v priebehu rokov sa zmenilo materiálne vybavenie tried a filozofia školy. Vo výchove sa riadia filozofiou M. Montessoriovej. Od roku 2002 má právnu

subjektivitu, je súčasťou pekného parku, podľa ktorého má aj názov. V roku 2001 bol rekonštruovaný exteriér budovy. Rodičia majú prístup do tried a do areálu MŠ počas celého dňa, môžu pozorovať, alebo sa môžu zapojiť do výchovných činností a aktivít detí. Materská škola pripravuje dni otvorených dverí a konzultačné dni, ktoré využívajú nielen rodičia, ale aj vysokoškoláci z Prešova, Ružomberka a košickej Prírodovedeckej fakulty UPJŠ. Študentky SSOŠ v Košiciach pravidelne navštevujú školu počas roka na jeden deň v týždni formou náčuvu. Materská škola má štyri heterogénne triedy, kde sa vzdelávajú deti od troch do šiestich rokov. Veková rôznorodosť v triedach sa im osvedčila a zistili, že to vedie deti k ohľaduplnosti, vzájomnej pomoci a deti sa učia pozorovaním a osobným príkladom. Príchod detí do predškolského zariadenia nie je časovo obmedzený, deti prichádzajú do tried v rámci celého dopoludnia. Rodičia sa často stávajú pomocníkmi a pozorovateľmi výchovno – vzdelávacej činnosti v jednotlivých triedach, ak o to prejavia záujem. Vzťah učiteľ – dieťa je založený na vzájomnej dôvere, úcte a láske (www.mspa.sk).

Materská škola Hrnčiarska1v Košiciach rešpektuje Štátny vzdelávací program ISCED 0 a je zameraná na humánny prístup k deťom. Všetky činnosti sú vedené v súlade s detskou individualitou, s rešpektovaním ich záujmov, tempa i schopnosti. Dôraz sa kladie na pripravenosť podnetného prostredia, ktoré poskytuje dieťaťu možnosti na koncentráciu k samostatným a slobodným činnostiam. V tejto materskej škole sa učia podľa kréda Montessoriovej "Pomôž mi, aby som to dokázal sám." Využívajú metódy predvádzania a napodobňovania s možnosťou precítenia všetkými zmyslami, formou trojstupňovej lekcie (asociácia, znovu poznanie a abstrakcia). Je tu veľmi dobrá spolupráca s rodinou, ktorá je zameraná na poradenskú činnosť, organizujú "otvorené dni" a "kluby pre rodičov novoprijatých detí". Umožňujú rodičom vstup do MŠ v priebehu celého dňa.

Materská škola sa riadi nesledujúcimi cieľmi:

- Príprava detí na vstup do ZŠ, spolupráca so ZŠ Masarykova.
- Rozvíjať zmysel pre starostlivosť o životné prostredie, s využitím prvkov ekológie a environmentálnej výchovy.
- Rozvíjať u detí návyky súvisiace so zdravým životným štýlom, prezentácia jedál zdravej výživy pre rodičov.
- Úzka spolupráca s logopédom.
- Podporovať nadanie, osobnosť a záujmy každého dieťaťa aj formou krúžkovej činnosti.

Vo výchovno - vzdelávacom procese, popri plnení úloh zo ŠTVP - ISCED 0, aplikujú prvky pedagogiky M. Montessoriovej, ktoré sú zvlášť prospešné pre deti predškolského veku. Vo svojej výchovno – vzdelávacej činnosti sa snažia pokračovať v myšlienkach M. Montessoriovej, ktorá kritizovala školu pre jej strnulosť, nezáživnosť, dogmatický prístup k vyučovaniu, vynucovanie disciplíny. Podľa filozofie M. Montessoriovej, učiteľky zabezpečujú pripravené prostredie a udržujú v ňom atmosféru pokoja, poriadku, láskavosti, starostlivosti, uvedomenia a radosti. Aj v tejto materskej škole je základnou úlohou ukážkové správanie a sledovanie senzitívnych období dieťaťa. Učiteľky nekritizujú, neorganizujú, zbytočne nezasahujú, neopravujú, len pomáhajú a motivujú dieťa tak, aby v ňom vzbudili proces vlastnej tvorivosti. Hybnou silou je pozitívna motivácia výsledkami vlastnej práce a primeraná pochvala. Aktivitu učiteľky strieda aktivita žiaka. Dôležitou súčasťou pripraveného prostredia je špeciálny didaktický materiál navrhnutý M. Montessoriovou, ktorý je skonštruovaný tak, že umožňuje dieťaťu pracovať samostatne a nezávisle od učiteľky (je to pracovný materiál na

počítanie, čítanie a písanie). Špecifikom tohto didaktického materiálu je zabudovaná sebakorektúra chýb, to je kontrola a oprava chýb, ktorá umožňuje dieťaťu bez zásahu učiteľa prísť na to, že nepracuje správne. Samotný materiál ho následne navedie na opravu chyby. Špeciálny didaktický materiál je rozdelený do niekoľkých skupín podľa schopnosti, ktorú rozvíja. Materiál je krásny na vzhľad, príjemný na dotyk, dokáže vzbudiť pozornosť dieťaťa, je jasne štruktúrovaný, navzájom na seba nadväzuj. V triedach je umiestnený v otvorených policových skrinkách a je kedykoľvek prístupný dieťaťu. Každá vec má určené miesto. Ak dieťa ukončí prácu s materiálom, je vedené k tomu, aby ho vrátilo na pôvodné miesto. Uplatňované sú tieto základné didaktické zásady M. Montessoriovej:

1. Slobodný výber konkrétnej činnosti a prostredia.
2. Neobmedzené opakovanie.
3. Dokončenie prác.
4. Možnosť priebežnej a okamžitej kontroly úspešnosti samotným dieťaťom.
5. Deti združované vo veku zmiešaných skupín – heterogénne triedy (deti sa môžu vzájomne pozorovať, pomáhať si a učiť sa jeden od druhého). (www.mshrnciarska.sk).

Práca s materiálom spočívajúca v usporadúvaní, postupnosti, klasifikácii, porovnávaní a systematizácii, vedie dieťa ku koordinácii a kontrole pohybov a zároveň nastoľuje poriadok v jeho vnútri. Vďaka dômyselnému materiálu zapája dieťa do činnosti všetky zmysly, rozvíja svoju motoriku a zároveň vykonáva základné cvičenia inteligencie (učí sa rozlišovať, selektovať, porovnávať, abstrahovať a klasifikovať). Pracuje svojím vlastným tempom. Materiál mu umožňuje postupovať od jednoduchého k zložitejšiemu, od konkrétneho uchopenia k abstraktnému pochopeniu.

Problematika alternatívneho školstva je v súčasnosti veľmi diskutovaná. Existuje záujem o vzdelávanie alternatívnymi spôsobmi zo strany rodičov aj zo strany učiteľov, ale zavádzanie takéhoto spôsobu výučby je na Slovensku minimálne. Potreba zmeny bola aktuálna tak po vzniku prvej Československej republiky ako aj po novembri 1989, kedy sa žiadala zmena tradičnej, klasickej školy na školu činnú a tvorivo – humánnu. Myslíme si, že stagnáciu v zakladaní alternatívnych škôl u nás, spôsobovala a spôsobuje značná neinformovanosť, legislatívne problémy, nepripravenosť väčšiny učiteľov na iný spôsob výučby a pod.. Našou ambíciou bolo priniesť nové poznatky o podmienkach a možnostiach alternatívneho vzdelávania v Košiciach metodikou, ktorá je inšpirovaná pedagogickým systémom Marie Montessoriovej.

Literatúra

1. BRŤKOVÁ, M. 1996. Reformná pedagogika v XX. storočí. Bratislava : Univerzita Komenského, 1996. 92 s. ISBN 80-223-0864-1.
2. HELMINGOVÁ, H. 1992. Pedagogika M. Montessoriovej. Bratislava : SPN, 1992. 216 s. ISBN 80-08-00281-6.
3. HRUBIŠKOVÁ, H. 1996. Rozvoj alternatívneho školstva v SR. Bratislava : ŠPÚ, 1996.
4. KASPER, T., KASPEROVÁ, D. 2008. Dějiny pedagogiky. Praha : Grada, 2008. 224 s. ISBN 978-80.247-2429-4.
5. LUKÁČ, E. 2002. Reformné pedagogické hnutie v období ČSR a jeho prejavy na Slovensku. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2002. 138 s. ISBN 80-8068-104-X.
6. MATULČÍKOVÁ, M. 2007. Reformnopedagogické a alternatívne školy a ich

prínos pre reformu školy. Bratislava : AG MUSICA LITURGICA, 2007. 270 s. ISBN 978-80-969784-0-3.
7. ROHÁČOVÁ, T. 2011. Alternatívne pedagogické smery a možnosti ich uplatnenia pri vzdelávaní rómskych žiakov. In: Sociálne posolstvo Jána Pavla 2. pre dnešný svet : Integrácia marginalizovaných skupín do spoločnosti: zborník z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie: 14. - 15.apríl 2011, Poprad - Ružomberok : KU, 2011. ISBN 978-80-8084-737-1, s. 598-604.
8. RÝDL, K. 1990. Reformní praxe v současných školských systémech. Praha: SPN, 1990. 130 s.
9. RÝDL, K. 1992. Tradice a současnost alternativního pedagogického hnutí v ČSFR a ve světe. Prešov: MCP, 1992. 65 s. ISBN 80-85410-24-9.
10. RÝDL, K. 1993. Vybíráme školu pro svoje dítě. Praha: Grada, 1993. 112 s. ISBN 80-7169-032-5.
11. RÝDL, K. 1994. Alternativní pedagogické hnutí v současné společnosti. Brno: Marek Zeman, 1994. 264 s. ISBN 80-900035-8-3.
12. SINGULE, F. RÝDL, K. 1988. Pedagogické proudy 1. poloviny 20. století. Praha: SPN, 1988. 117 s.
13. SINGULE, F. 1992. Současné pedagogické směry a jejich psychologické souvislosti. Praha : SPN, 1992. 55s. ISBN 80-04-26160-4.
14. SVOBODOVÁ, J., JŮVA, V. 1995. Alternativní školy. Brno: Paido, 1995. 80 s. ISBN 80-85931-00-1.
15. ZELINA, M. 2000. Alternatívne školstvo. Bratislava: IRIS. 2000. 255 s. ISBN 80-88778-98-0.
16. ZELINKOVÁ, O. 1997. Pomoz mi, abych to dokázal: pedagogika Marie Montessoriové. Praha : Portál, 1997. 112 s. ISBN 80-7178-071-5.

Internetové zdroje :
http://www.mspa.szm.com/
http://www.mshrnciarska.sk/aktuality.html
http://www.montessoria.sk/montessori-pedagogika

ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ КАК КЛЮЧЕВОЙ ФАКТОР ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ СОВРЕМЕННОЙ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Добротвор Е.В.,
кандидат педагогических наук, доцент
Национальный авиационный университет
(г.Киев, Украина)

The article considers a problem of scientific studies of teaching content, laws and mechanisms of learning and meanwhile the development of students are examined, and teacher functions in modern high school are identified.

Keywords: *learning, studying, teaching, activity approach, communication, reflection, technology.*

Постановка проблемы. Распространение компетентностного подхода в образовании вызвало новую волну дискуссий среди специалистов по вопросам соответствующего методического обеспечения. Эта тема особенно интересует непосредственных участников учебного процесса. Уровень владения комплексом методик определяет квалификацию преподавателя, а также напрямую влияет на качество подготовки тех, кто учится. При этом сегодня возрастает значимость самоопределения студента и его готовность к самостоятельной работе, а индивидуализация и гуманизация указываются среди основных характеристик современного образования. Направленность обучения на процесс развития и формирования у тех, кто учится, способностей действовать в условиях неопределённости, информационной насыщенности, открытости и стремительного развития новых технологий требует от преподавателя особых умений. Необходимо координировать усилия студентов и способствовать их самоопределению. В связи с этим важными задачами становятся мотивация молодого поколения к учебе и повышение привлекательности высшей школы. Показательно объединение усилий европейских ВУЗов в этом направлении под названием Болонский процесс.

При этом возникает противоречие: с одной стороны, преподаватель остается ключевой фигурой в университете, но с другой стороны – сегодня роль его снижается там, «где развит институт самостоятельной работы студентов» [1, с. 19]. Целью образования «системного века» (Р. Акофф, Д. Гринберг "Правильная сторона учебы" (Turning Learning Right Side Up) – это учеба, а не преподавание. Как пишет Ю.Зиньковский, каждый студент понимает, что его ноутбук предоставит ему больше информации, чем самый опытный преподаватель [1]. Поэтому, учитывая возрастающую конкурентность образовательных центров, школ и учебных курсов, ВУЗам необходимо открыто презентовать общественности и, в первую очередь, студентам педагогическую практику по обеспечению качественного обучения сегодня.

Однако современные специалисты по сравнительным характеристикам университетов на международном и внутреннем уровне отмечают, что информации об условиях обучения абсолютно недостаточно. По словам Геро Федеркайля из немецкого Центра развития высшей школы, "сейчас еще мало данных о том, что мы называем европейским образовательным пространством, а существующие рейтинги не очень помогают студентам" [2]. В самых известных рейтингах -

Times Higher Education Ranking и Shanghai-Ranking - большинство европейских университетов даже не упоминаются (обычно есть Кембридж, Оксфорд или Лондонская школа экономики), а на первых местах, как правило, оказываются американские. Причина в том, что оба рейтинга в первую очередь касаются научной деятельности. Поэтому они лишь частично отвечают интересам студентов, для которых информация об обучении является ориентиром в период ответственного выбора. «Потенциальные студенты, однако, скорее интересуются уровнем оснащения библиотеки, условиями преподавания или тем, как организована опека над студентами», – подчеркивает Федеркайль (курсив – наш).

Таким образом, изменение требований к современной подготовке выпускника высшей школы требует переосмысления и уточнения позиции преподавателя, изучения способов сохранения эффективности преподавательской деятельности для повышения конкурентоспособности высшей школы.

Анализ исследований. Публикации последних исследований, посвящённых качеству современного преподавания, указывают на такие основные проблемы: информационное насыщение лекций, улучшение коммуникативного сопровождения, повышение мотивации студентов (В.Белов, В.Жуков, В.Шкарин, Г.Буланов, П.Макларен, В.Луговой, В.Андрущенко, В.Бондар, Н.Кузьмина, В.Семиченко, И.Пидласый и др.). Решение указанных проблем видится в обновлении содержания образования с усилением практической направленности (В.Бобрицкая, В.Гайденко, Дж. Гор, Р.Барнетт, Г.Бейтсон, И.Кузнецова, К.Кальней, С.Шишов и др.), в систематическом использовании активных и интерактивных методов обучения (И.Дичкивская, В.Луговой, Е.Пометун, А.Хуторской и др.), в изменении функции преподавателя с транслятора знаний на куратора самостоятельной студенческой подготовки (М.Евтух, Ю.Зиньковский, В.Кремень, В.Николаевский и др.). В частности, научно-практические рекомендации направлены на:

- формирование инновационной образовательной среды, повышение эффективности научных исследований преподавателей;
- повышение доступности образования, обеспечение индивидуальной траектории студентов;
- мотивацию научно-педагогического персонала (обновление методик и постоянное профессиональное развитие педагогов).

Общепризнано, что качество высшего образования сегодня измеряется его главным результатом – полученной выпускником квалификацией, которая может быть эффективно использована для дальнейшего обучения и карьеры в разных странах, в частности – в Европе. Это одновременно один из главных факторов привлекательности ВУЗа для студентов.

Анализ ситуации в Украине показывает, что качество университетского образования не удовлетворяет общественность, несмотря на разработку и внедрение инновационных методов преподавания, последовательное обновление программ подготовки и переподготовки преподавателей высшей школы, увеличение числа новых дисциплин, расширение вариативной части учебного плана. По данным опроса населения за 2012 г. 70,5% украинцев считает, что высшее образование в стране низкого или удовлетворительного качества [3]. Всего 38% довольны системой в целом, что меньше, чем в России (42%), Германии (59%), США (70%). Проблема преподавания в современных высших школах, тенденция снижения мотивации молодежи к профильному организованному обучению подтверждается многочисленными фатами появления так называемых «самоучек» [3].

Принимая во внимание указанные рекомендации по обеспечению высокого качества высшего профессионального образования, обозначим недостаточную разработку практических механизмов решения поставленных задач. Полагаем, что для этого необходимо обратиться к онтологическим схемам педагогики и проанализировать особенности преподавания и учения в современных условиях.

Цель статьи (постановка задания). Проанализировать базовые закономерности педагогического взаимодействия, определить критерии продуктивной деятельности преподавателя, обосновать необходимость развития научного знания о функциях преподавателя в современной высшей школе.

Основной материал исследования. Для нашего исследования важными являются выводы ученых о внедрении инновационных технологий, о необходимости определенного смещения преподавательских методов от пассивных к активным, от массовых к индивидуальным, от аудиторных к самостоятельным, от монологичных к диалогичным или полилогичным, от эксклюзивных к инклюзивным, от очных и заочных к очно-заочным, от низкоэффективных к высокоэффективным, от малой информационной насыщенности к высокой, от несбалансированности разных методов к их системной оптимизации [4, с. 32]. Как утверждает В. Белов, именно качество преподавания определяет качество образования высшей школы [5]. В то же время мы обращаем внимание та необходимость создания инновационной преподавательской среды, в которой вырабатывается стиль взаимодействия преподавателя и студента, ориентированный на достижение индивидуальных высоких результатов в образовании. Исследователи утверждают, что «помочь студенту сформировать индивидуальный стиль учебной деятельности означает помочь ему найти свои специфические оптимальные средства приспособления к учебным ситуациям… Основной ресурс для этого – усвоение студентами базового содержания образования, но индивидуально неповторимым способом» [6, с. 169].

Нас интересуют практические механизмы реализации таких педагогических целей. Мы будем исходить из тезиса, что обучение как технологический процесс имеет заданные параметры результата. Необходимо определить возможности и ограничения преподавателя в сложноорганизованном процессе обучения. Полученные выводы позволят выделить критерии качества преподавания в высшей школе сегодня, определить способы повышения продуктивности преподавательской деятельности для привлечения абитуриентов и студентов к заинтересованному обучению в ВУЗе.

Прежде всего рассмотрим деятельность преподавателя как обучающего в ситуации обучения. Преподавание является категорией педагогики высшей школы и в соответствии с характеристиками самого обучения определяется как передача знаний, формирование способностей (компетенций), организация ситуаций, управление деятельностью другого человека, создание условий для развития другого человека и др. Методы обучения – это способы совместной деятельности преподавателя и студентов, направленные на достижение целей обучения. Соответственно, в любой ситуации обучения мы выделим деятельность преподавателя и деятельность учащегося, которые связаны между собой. Сложность объекта и предмета педагогики указывает на то, что эта деятельность не может быть подчинено строгим правилам, при проведении педагогических исследований необходимо учитывать ситуативность и непосредственное взаимовлияние субъектов обучения.

Однако целевое отношение к результатам обучения, а также введенное нами в связи с этим понятие педагогической технологии, требует уточнения определенных действий преподавателя и студента в обучении, которые непременно приведут к ожидаемому продукту. Педагогическую технологию мы определяем как упорядоченную совокупность операций и процедур, которые в качестве инструментов обеспечивают достижение прогнозированного и диагностируемого результата в условиях меняющегося учебного процесса (А.Зинченко, Д.Левитес, Н.Руденко, В.Сластенин).

Появляется проблема совмещения двух разных представлений об обучении:

– живой процесс развития, обогащения, коммуникации-общения всех участников обучения;

– нормированный механизм взаимодействия преподавателя и студента по достижению определенного (и в образовательных документах закрепленного) результата.

Для разрешения указанного противоречия недостаточно обновления и усовершенствования методических разработок, необходимо в первую очередь направить внимание на построение научного знания относительно законов и механизмов процессов обучения и происходящего в них развития учащихся. По мнению выдающегося учёного Г. Щедровицкого, педагогика в конце XX века только строилась как наука и не имела необходимых знаний про закономерности обучения. Учитывая сложность объекта изучения (ситуации, в которых происходит обучение/развитие индивида), на построение такой науки, по мнению ученого, уйдут силы нескольких поколений. При этом он указывал на необходимость «построения педагогики как сложной, комплексной науки, содержащей в себе знания и методы других, уже сложившихся и более абстрактных наук» [7].

Размеры статьи не позволяют детально анализировать положения современной педагогики, однако теоретические разработки и конкретные практические рекомендации по построению преподавательской продуктивной деятельности, которая обеспечивает развитие учащегося, не имеют системного характера, и поэтому каждый педагог идет по эмпирическому пути накопления опыта преподавания. Отметим, что большинство ученых (А.Маслоу, Ш.Амонашвили, Д.Леонтьев и др.) признают влияние на качество обучения и его оценку закономерностей психических процессов, которые существуют во взаимосвязанном процессе обучения как со стороны преподавателя, так и со стороны субъектов учения. Значительная часть исследований (В.Беспалько, В.Давыдов, И.Исаев, А.Мищенко, В.Сластенин, Е.Шиянов и др.) посвящена анализу функционально-дидактической модели деятельности преподавания, что позволяет убедиться во взаимообусловленности системы концептуальных функций и принципов преподавания и учения. Однако, на наш взгляд, для решения проблемы проектирования и практической реализации эффективной технологии профессионального обучения необходимо дополнять и развивать научно-методическое педагогическое знание про сам механизм развития учащихся, влияние преподавателя на это развитие и способы фиксации этого главного в образовании результата.

Анализ обучения, в котором поставлена задача развития учащегося (студента), требует рассмотрения и противопоставления двух деятельностей, составляющих обучение: преподавания и учения. Педагогика дает такую типологию: ученик понимает, осваивает способы, рефлексирует; преподаватель – целенаправленно содействует учению.

Таким образом преподаватель в обучении является субъектом преобразующей деятельности. В соответствии с деятельностным подходом, который наиболее со-

ответствует представлению о технологии, такой субъект «захватывает исходный материал, применяет к нему определенные действия, орудия, средства, чтобы преобразовать его в определенный продукт, соответствующий цели» [8, с. 15]. Используя методологические положения школы Г. Щедровицкого и опираясь на педагогическую практику, мы учитываем многообразие типов ситуаций учения-обучения. Это: изменение способов и форм представлений деятельности, которой овладевает ученик; самоопределение ученика в этой деятельности (что и зачем буду делать); перестройка действий в соответствии с меняющейся и усложняющейся деятельностью преподавателя; вхождение в коммуникацию; развитие и усложнение рефлексии ученика. Соответственно обозначим и типы ситуации преподавания-обучения: демонстрация деятельности, которой надо овладеть ученику; трансляция знаний, информации; захват учения в соответствии с целью обучения; коммуникация.

В комплексе процесс обучения в определенном отрезке времени включает в себя сложную, меняющуюся деятельность преподавания-учения. При этом каждый субъект обучения захватывает деятельность другого в рефлексии, и критерием эффективности этого «захвата» будет полученное знание о другой деятельности, понимание, способ действия.

Применение деятельностного подхода к преподаванию открывает путь различению позиции преподавателя в разных ситуациях обучения. Например, преподаватель - демонстратор образцов деятельности или излагающий учебный материал. Он при этом не обучает, а подает пример для подражания, копирования, понимания, анализа, воспроизведения. Ученик в такой ситуации буквально учится сам. Другие примеры: преподаватель – организатор учебной ситуации, руководитель учебной деятельности учащегося, управляющий развитием учащегося. В этих позициях преподаватель нуждается не только в специальных знаниях по своей дисциплине, а и в специальных педагогических знаниях. Деятельность ученика – «объект захвата» учителя. Поэтому очень важную функцию в процессе преподавания выполняет коммуникация. Именно она является условием связывания двух сложных деятельностей (учения и преподавания) в процессе обучения. Как указывает Г.Щедровицкий, «когда учитель строит текст коммуникации, он рефлексивно поглощает деятельность ученика, но вся его рефлексия завершается и «разрешается» в тексте и после этого начинает работать ученик, понимая и осмысляя полученный им текст, и при этом он обязательно рефлексивно поглощает деятельность учителя».

Таким образом, профессиональный преподаватель должен осознавать и контролировать занимаемую им позицию и выполняемую функцию в процессе обучения, определять вид своей деятельности (демонстратор, обучающий и т.п.), а затем выбирать оптимальный метод. При этом эффективность процесса преподавания определяется степенью изменения представлений и способностей учащегося. Именно такая цель – изменение сознания и способностей в соответствии с заданными целями обучения и воспитания в определенный исторический период – логично объединяет разные типы ситуаций учения-преподавания-обучения в систему, придавая целостность множеству целей субъектов и конкретным актам их деятельности.

Результаты недавних исследований жизненно важных проблем, волнующих молодежь, показывают, что 18% из них приходится на учебно-профессиональную сферу. Перечислены такие трудности: «усвоение и выполнение учебных заданий (трудный учебный материал, много задают, много предметов не по специальности), страх перед сессией, много самостоятельной работы, проблемы

с преподавателями (высокие требования, непонимание), мало информации в библиотеке, низкий уровень знаний для обучения в вузе…» [9, с. 119]. На наш взгляд, подобная статистика указывает на отсутствие в практике современной школы представлений о механизмах развития студентов в процессе обучения, а также на распространение убежденности среди преподавателей и студентов, что сегодня самое главное – передать и усвоить большой объем знаний-информации, которые необходимы специалисту. И это особенно трудно в наше время. Однако развитие учащегося не ограничивается только лишь приростом и усвоением новой информации, преподавание не должно сводиться к передаче «информации». Важнейшим заданием преподавателя высшей школы является изменение организованности сознания студента и его способностей (компетентностей). Постановка такой цели в учении – измениться, обновить свои способы деятельности на более эффективные – полностью соответствует научным основам педагогики. Такое целеполагание может использоваться как инструмент систематизации разнопредметной подготовки в вузе, организующий обучение на главный результат.

Современная высшая школа, в которой преподаватели способны сформировать обозначенную цель у студентов, сконструировать ситуации обучения для обеспечения изменений и зафиксировать это, полностью отвечает потребностям развивающегося человека и общества. А примеры актуализации научно обоснованного пути освоения эффективной преподавательской деятельности повышают привлекательность высшей школы как пространства для развития.

Список использованных источников

1. Зіньковський Ю. Вища освіта у вітчизняних системах навчання та економіки /Юрій Зіньковський //Вища школа. – 2011. - № 9. – С. 16-26.
2. В ЕС подготовят европейский рейтинг высших учебных заведений [Электронный ресурс] /А.Гиммельрат, В.Медяный: статья (по материалам Deutsche welle). – 11.05.2010. – Режим доступа: http://ru.osvita.ua/abroad/news/7488/
3. Коллапс украинского образования [Электронный ресурс] /И.Ликарчук: статья. – Зеркало недели. Украина. – 2011. − № 8 (5 марта). – Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/EDUCATION/kollaps_ukrainskogo_obrazovaniya.html
4. Луговий В.І. Управління якістю викладання у вищій школі: теоретико-методологічний і прикладний аспекти /В.І.Луговий //Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі: [монографія] /[В.Луговий, М.Левшин, О.Бондаренко та ін.]; за заг. ред. В.П.Андрущенко, В.І.Лугового. – К.: Педагогічна думка, 2011. – С. 5-34.
5. Белов В. Система оценки качества образования /В.Белов //Высшее образование в России. – 2002. − № 1. − С.47-55.
6. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. /за ред. В.Г.Кременя, авт. колектив: М.Ф.Степко, Я.Я.Болюбш, В.Д.Шинкарук, В.В.Грубінко, І.І.Бабин. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
7. Щедровицкий Г.П. Система педагогических исследований (методолог. анализ) /Г.П.Щедровицкий //Педагогика и логика. – М., 1993. – С. 16-200.
8. Путеводитель по методологии Организации, Руководства и Управления: хрестоматия по работам Г.П.Щедровицкого. – М.: Дело, 2003. – 160 с.
9. Гончар С.Н. Содержание и сущность жизненно важных проблем современной молодежи /С.Н.Гончар //Социально-гуманитарные знания. – 2012. − № 6. – С. 115-121.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ВИПУСКНИКА ІНЖЕНЕРНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В КОМПЕТЕНТНІСНІЙ ПАРАДИГМІ ОСВІТИ

Романова С.М.,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри педагогіки та психології професійної освіти
Національний авіаційний університет
(м. Київ, Україна)

The article analyzes the competency approach to professional education, generalizes the term of specialist's competency, defines the basic requirements for competency in engineering education in competency in the example of training of air traffic controllers.

Keywords: *competency, engineering education, competency paradigm of the education*

Постановка проблеми. В останні роки науковцями вже достатньо обґрунтовано те, що ключовим ресурсом економічного зростання країни є її інтелектуально-освітній потенціал. У зв'язку з цим система підготовки висококваліфікованих кадрів набуває стратегічного значення, що перетворюється в головний інструмент забезпечення високої конкурентоспроможності національної економіки.

Сучасна вища освіта, що базується на принципах відкритості демократизації, гуманізації і гуманітаризації, має сприяти розвитку студента як активного і соціально ефективного суб'єкта відносин, розвитку його моральних і духовних якостей, широкій підготовці в галузі спеціальних і загальнонаукових знань і умінь, гуманітарній підготовці.

На світовому ринку праці конкурентоспроможність працівника підтримується професійною компетентністю, широким соціальним світоглядом, гнучкістю поведінки і високим рівнем індивідуальної активності.

Актуалізація компетентнісного підходу в останні десятиріччя обумовлена цілою низкою факторів. Перехід від індустріального до постіндустріального суспільства пов'язаний з динамізмом протікання процесів, багаторазовим збільшенням інформаційного потоку. Активніше працюють ринкові механізми в суспільстві, зросла рольова мобільність, з'явилися нові професії, відбулася демаркація попередніх професій, тому що до них змінилися вимоги – вони стали більш інтегрованими, менш спеціальними. Усі ці зміни диктують необхідність формування особистості, що вміє жити в умовах невизначеності, особистості творчої, відповідальної, стресостійкої, здатної вживати конструктивні і компетентні дії у різних видах життєдіяльності.Для цього необхідна орієнтація системи професійної освіти на розвиток особистісних якостей, що сприяють подальшому професійному становленню і просуванню випускника освітнього закладу.

Для подолання недоліків вітчизняної освіти повинні створюватися освітні проекти підготовки компетентної людини, яка розуміє складну динаміку процесів соціального і природного розвитку, здатна впливати на них, адекватно орієнтуватися в усіх сферах соціального життя і разом з тим володіти уміннями оцінювати власні можливості і здібності, обирати критичну позицію щодо себе: передбачати свої досягнення, брати на себе відповідальність за все, що відбувається.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання оцінювання якості освіти у вигляді компетенцій є одним із провідних документах Болонського процесу. Проект «Налагодження освітніх структур», спрямований на реалізацію цілей Болонської декларації на інституційному рівні, з урахуванням досвіду, накопиченого в рамках програм «Еразмус» та «Сократес» з 1987 року, передбачає своїм основним завданням «визначення точок конвергенції і вироблення загального розуміння змісту кваліфікацій за рівнем у термінах (визначеннях) компетенцій як результатів навчання» [5, с. 153].

Поняття компетентності має різні інтерпретації. Узагальнюючи його різні трактування, що приводяться зокрема М.Армстронгом [3, С.277], можна сказати, що цей термін описує знання, навички і здібності, а також типи поведінки, бажані для досягнення високого рівня професійної ефективності. Також сюди відносять установки і цінності професіонала. Крім того, спеціалісти пропонують включити до цього списку такі атрибути, як розвиненість і соціалізація особистості [18, с.41].

Орієнтована на формування компетенцій освіта (освіта, основана на компетенціях *competence-basededucation* - CBE) бере початок у 1970-х роках в США. Розвиток цього підходу у 1990-х роках характеризується тим, що в документах, матеріалах ЮНЕСКО окреслюється коло компетенцій, які маютьрозглядатися усіма як бажаний результат освіти. У доповіді міжнародної комісії з освіти для XXI століття «Освіта: прихований скарб» Жак Делор сформулював «"чотири стовпи", на яких базується освіта: навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися бути, навчитися жити» [8, с.37] та визначив по суті основні глобальні компетентності.

На симпозіумі в Берні (1996р.) за програмою Ради Європи було поставлене питання про те, що для реформ освіти істотним є визначення ключових компетенцій *(key competencies)*, що мають набуватись у процесі навчання.

Компетентнісна парадигма освіти є на сьогодні провідною в системі вищої професійної освіти. Проте доречно порівняти її з іншими. Так, основним завданням особистісно-орієнтованого навчання (М.Н.Берулава, О.В.Бондаревська та ін.)є розвиток людської здібності бути особистістю: вибирати життєві цілі і принципи, приймати усвідомлені рішення, відповідати за свої дії і вчинки, бути самостійним, внутрішньо вільним, ініціативним і творчим, володіти собою і т.д.;особистісно-діяльнісний підхід (Б.Г.Ананьєв, Л.С.Виготський, О.Н.Леонтьєв, С.Л.Рубінштейн та ін)передбачає, що в центрі навчання знаходиться сам студент – його мотиви, цілі, тобто студент як особистість. Такий підхід формує активність самого студента, його готовність до навчальної діяльності, до вирішення проблемних завдань, в ході рівнопартнерських суб'єкт-суб'єктних стосунків з педагогом. Характеристикою компетентнісного підходу (А.В.Хуторською та ін.) є вироблення мислення і поведінкових умінь при залученні та інтеграції усіх характеристик особистості.

Вагомий внесок у розробку методичних підходів до впровадження компетентнісного підходу зробили В.Авдєєв, В.Байденко, О.Бермус, Н.Бібік, І.Гушлевська, І.Зимня, І.Єрмаков, О.Локшина, О.Овчарук, О.Пометун, О.Субетто, С.Трубачова, Л.Хоружа, А.Хуторською та ін. Зокрема, В.Авдєєвважає визначальним фактором у реалізації компетентнісного підходу зорієнтованість на розвиток системного комплексу умінь, смислових орієнтацій, адаптаційних можливостей, досвіду і способів трансформаційної діяльності з отриманням конкретного продукту [1].Н.Бібік надає принципового значення ідеї переорієнтації "з процесу на результат в діяльнісному вимірі, розгляд цього результату з погляду затребуваності в

суспільстві, забезпечення спроможності випускника відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного розв'язання життєвих проблем, пошуку свого "Я" в професії, в соціальній структурі" [4]. О.Калегіна підкреслює значення компетентнісного підходу як засобу досягнення мети освітньої системи професійної підготовки: залучення студентів до вирішення проблем професійної діяльності, сприяння усвідомленню значущості навчання та засвоєнню знань і досвіду, формування готовності і здатності застосовувати їх на практиці" [12]. На думку Б.Канаєва, компетентнісний підхіл є особливою формою пізнання і здійснення освітньої діяльності, управління нею в умовах конкретних галузевих меж з позицій компетенцій, які визначаються суспільством [цит. за: 15]. Низка авторів (О.Заблоцька, О.Пометун, С.Трубачова) трактують компетентнісний підхід як засіб інтеграції ключових і предметних компетентностей особистості [9; 10; 17; 21]. О.Лєбєдєв і М.Стрюков зводять компетентнісний підхід до розвитку ключових компетенцій, які визначають успішну адаптацію студентів у суспільстві [14; 19].

Мета даної статті – розглянути компетентнісний підхід щодо інженерної освіти в межах основних вимог до підготовки спеціалістів.

Виклад основного матеріалу. Визначальні для початку XXI століття зміни в характері освіти – в його спрямуванні, меті, змісті – орієнтують її на «вільний розвиток людини», на творчу ініціативу, самостійність студентів, конкурентоспроможність майбутніх спеціалістів, тобто на особистісно та соціальноінтегрований результат.

Навчання у вищому навчальному закладі передбачає як спеціально-професійну, загальнонаукову підготовку, так і створення умов для морального і духовного розвитку особистості. При навчанні і підготовці інженерів XXI століття поряд з фундаментальними і технічними дисциплінами, необхідно здійснювати синтез з економічними, соціальними, культурологічними, психологічними, гуманітарними науками. Тісний зв'язок спеціальних і гуманітарних предметів допомагає засобами правильної організації навчально-виховного процесу формувати студента як особистість; розвиває його мислення, працелюбність, наполегливість у досягненні мети.

Реалізація цієї мети можлива завдяки переходу від парадигми викладання (передачі інформації) до парадигми учіння (передачі компетенцій – потенціалу до дій) (Ю.В.Фролов, Д.А.Махотін). В сучасних умовах результатом освіти повинно бути не стільки засвоєння студентами нової інформації, нових ідей, скільки формування у нього передумов для змін у власній поведінці, що можна розуміти як навички соціалізації, як готовність до виконання завдань майбутньої професійної діяльності.

Шляхи вирішення поставлених питань передбачають орієнтацію на виявлення та розв’язання протиріч між:

- соціальними змінами в суспільстві, реальними потребами суспільства, змінами щодо мети освіти і існуючою системою освіти, її змістом, технологіями навчання;
- поставленими перед майбутніми спеціалістами вимогами, що орієнтують їх на творчу ініціативу, самостійність, конкурентоспроможність, мобільність, компетентність, відповідальність, і недостатньо швидкими темпами реформування вітчизняної професійної освіти, спрямованого на розвиток особистісних якостей;

- потребою сучасного суспільства в компетентних спеціалістах, здатних реалізувати свої компетенції і недостатньою розробленістю цієї проблеми в процесі навчання студентів у вищому навчальному закладі;
- традиційними уявленнями про процес навчання і сучасними вимогами, що є наслідком змінених можливостей розвитку особистості.

Перехід до використання поняття «компетентність» при описанні бажаного образу спеціаліста з вищою освітою в освітніх стандартах Ю.Г.Татур обгрунтовує такими доводами: «Враховуючи узагальнений, інтегральний характер поняття «компетентність» щодо використання сьогодні в освітніх стандартах термінів «знання», «уміння», «володіння», такий перехід забезпечить формування узагальненої моделі якості, абстрагованої від конкретних дисциплін і об'єктів праці, що дозволить, в свою чергу, говорити про більш широке, ніж сьогодні, можливе поле діяльності спеціаліста» [20, с.23].

А.Петров, В.Мануилов, В.Приходько, І.Федоров, розглядаючи перспективні вимоги до спеціаліста, зокрема до інженера XXI століття, розроблені ЮНЕСКО, формулюють їх наступним чином:

- стійке, усвідомленеі позитивне ставленнядо своєї професії, обраної сфери діяльності, прагнення до постійного особистісного і професійного вдосконалення і розвитку свого інтелектуального потенціалу;
- висока професійна компетентність, оволодіння всією сукупністю необхідних в трудовій діяльності фундаментальних і спеціальних знань і практичних навичок;
- розвинена здібність творчого підходу до розв'язання професійних завдань, уміння орієнтуватися в нестандартних умовахі нештатних ситуаціях, аналізувати виникаючі проблеми, самостійно розробляти і реалізовувати план необхідних дій;
- розуміння тенденцій і основних напрямів розвитку техніки і технології, науково-технічного прогресу в цілому, його впливу на оточуюче природне середовище, життєдіяльність людини і суспільства, а також глобальні (планетарні) процеси у світі;
- висока комунікативна готовність до роботи в професійному (виробничому, науково-технічному, інформаційному) і соціальному середовищі;
- усвідомлена особиста громадянська і професійна відповідальність за результати своєї діяльності [16, с.56].

В.Д.Шадріков доповнює, що сучасний спеціаліст повинен:

- знати, як отримати доступ до глобальних джерел знань, володіти сучасними інформаційними технологіями;
- знати і уміти застосовувати методи проведення наукових досліджень;
- володіти комунікативними здібностями, уміти працювати в команді, адаптуватисядо перемін, сприяти соціальній згуртованості;
- розділяти цінності, необхідні для того, щоб жити в умовах складного демократичного суспільства, бути його відповідальним громадянином, володіти необхідними громадянськими і соціальними компетенціями [23, с.28].

О.В.Алексєєв, аналізуючи літературу про розвиток систем вищої освіти в країнах з розвиненою ринковою економікою, зокрема в Великобританії, відмічає, що вимоги до інженерів розділяються в основному на чотири групи:

1. Вимоги до знань: знання специфічних інженерних технологій, широкі знання в галузі інженерної справи, ерудиція.

2. Творчі здібності: здатність застосовувати теорію на практиці, творчі навички і уявлення, здатність вирішувати проблеми.

3. Особистісні якості: здатність до кооперації її роботи в групах, комунікабельність (усна і письмова), здатність формулювати завдання, рішучість у досягненні цілей.

4. Обізнаність в комерції: розуміння економіки і бізнесу, фінансові знання, комерційна кмітливість [2].

На фоні зростання суспільної значимості професії відбувається модифікація в ієрархії особистісних якостей інженера. О.Тоффлер відмічає, що в умовах третьої технологічної хвилі на перший план виходять вже не вузькопрофесійні особливості людини, а його здатності швидко реагувати на зміни - творчість, ініціативність і різнобічність [Тоффлер, 1999].

М.Вражнова, Н.Крилова [6, 13] справедливо розглядають потребу працювати якісно, уміння самостійно приймати рішення в ситуації вибору, здатність до співробітництва, мобільності, динамізм, конструктивність, потреба в неперервному розширенні і оновленні знань, зростанні професійного рівня, дисциплінованість, організованість, невдоволеність досягнутим, глибокі знання психології, економіки і організації праці як обов'язкові критерії ділової, професійної зрілості.

Таким чином, сучасному молодому спеціалісту для успішної професійної діяльності в новому інформаційному суспільстві необхідні такі професійні і ділові якості, як уміння професійно підходити до розв'язання технічних завдань і проблем, використовувати сучасні інформаційні технології при розробці нових зразків техніки, володіння комп'ютерною культурою, уміння виявляти пріоритетні розв'язання завдань із врахуванням моральних аспектів діяльності, здатності до творчого професійного саморозвитку.

До основних тенденцій світового розвитку, що обгрунтовують появу нових вимог до сучасного спеціаліста, відносяться (за Н.Криловою):

- прискорення темпів розвитку суспільства, іяк наслідок, необхідність підготовки людей до життя у швидкозмінних умовах;
- перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, значне розширення масштабів міжкультурної взаємодії;
- динамічний розвиток економіки, зростання конкуренції, скорочення сфери некваліфікованої і малокваліфікованої праці, глибокі зміни в сфері зайнятості, що визначають постійну потребу у підвищенні професійної кваліфікації, зростанні професійної мобільності кадров [13, с.27].

Ще у 1992 році на Всесвітньому конгресі з інженерної освіти в Портсмуті була прийята система вимог до випускника інженерного вищого навчального закладу, частина з яких була сформульована в формі компетентностей (професійна компетентність, комунікативна готовність).

Як вже зазначалося, модель сучасної освіченої людини в терміні «навчитися» Жак Делор формулює наступним чином: «навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися жити». Причому Делор трактує ці елементи освіченості досить широко: «навчитися робити з тим, щоб набути не лише професійну кваліфікацію, але і в більш широкому сенсі компетентність, що дає можливість справитися з численними складними ситуаціями і працювати в групі». Таким чином Жак Делор визначає основні глобальні компетентності [8,с.37].

Виходячи з чотирьох основоположних цілей освіти, сформульованих Жаком Делором, Л.Гребнєв [7] виділяє чотири типи компетентності; професійно-мето-

дичну компетентність; компетентність в плані діяльності, перетворення задуманого в життя; соціально-комунікативну компетентність; компетентність в плані особистості. Професійно-методична компетентність передбачає професійні знання, знання ринку, уміння, міждисциплінарні знання. Компетентність в плані діяльності передбачає енергійність, рухливість, старанність, ініціативність. Соціально-комунікативна компетентність включає комунікативність, кооперативність, менеджмент відносин, уміння адаптуватися. Компетентність в особистісному плані висуває нормативно-етичну установку, особисту відповідальність, аутентичність, лояльність.

За І.Зимньою [11], зважаючи на діяльнісну природу категорії «компетенція», зазначимо, что вона відображає не лише і не стільки предметні (декларативні) знання («знати, що»), але і передусім процедурні(«знати, як») і ціннісно-смислові («знати, чому і для чого») знання.

Оскільки компетентність є основою діяльності спеціаліста, Ю.Г.Фокін розглядає елементи компетентності як базу певних елементів діяльності, співставляючи структуру людської діяльності з якостями особистості. Він включає в структуру діяльності:усвідомлення потреби, формування мотиву, вибір способу здійснення діяльності, планування діяльності, виконання дій.

Ю.Г.Фокін вказує на зв'язок цих елементів з якостями особистості. Усвідомлення потреби і формування мотиву, на думку Ю.Г.Фокіна, «потребує від людини певної ерудиції, що дозволяє свідомо вибирати те, що може вдовольнити усвідомлену потребу»[22, с.103]. Виконання дій неможливо без «сукупності знань, що визначають можливість свідомого вибору операцій для досягнення цілі конкретної діїі правильного здійснення цієї дії. Для виконання операцій суб'єкт також потребує певних навичок» [там само, с. 107].

Базуючись на висновках Ю.Г.Фокіна, Ю.Г.Татур вважає, що обов'язковими компонентами (елементами) компетентності будь-якого виду можна вважати:

1) позитивну мотивацію до проявлення компетентності;
2) ціннісно-смислові уявлення (ставлення) до змісту і результату діяльності;
3) знання, що лежать в основі вибору способу здійснення відповідної діяльності;
4) уміння, досвід (навичка) успішного здійснення необхідних дій на базі наявних знань [20, с.25].

Саме ці компоненти відіграють вирішальну роль в підвищенні професійної мобільності молодих спеціалістів, їх адаптації в різних соціальних групах, формуванні у них активної життєвої позиції, толерантності, ідеалів добра, справедливості, честі, обов'язку, готовності дотримуватися прийнятих норм і правил поведінки.

На думку І.Зимньої, модель випускника вищого навчального закладу повинна містити види компетентності, що характеризують його передусім як працівника певної сфери виробництва, науки чи культури. Такими можуть бути: компетентності щодо себе як особистості, суб'єкта діяльності, спілкування; компетентності щодо соціальної взаємодії людини з іншими людьми; компетентности щодо діяльності людини [11, с.40].

Зарубіжні європейські компетентнісні моделі спеціалістів по суті є аналогічними, де виділяються інструментальні, що включають когнітивні, методологічні здібності, технологічні і лінгвістичні уміння, початкові здібності, базові загальні знання і загальні знання з професії; міжособистісні компетенції, пов'язані зі здат-

ністю проявляти почуття, здатність до критики і самокритики, соціальні уміння, уміння працювати в команді, толерантність; системні компетенції як уміння і здатність системно застосовувати отримані знання на практиці, здійснювати дослідження, генерувати нові ідеї, адаптуватися до нових ситуацій; спеціальні компетенції, що характеризують володіння предметною галуззю на певному рівні.

Розглядаючи вимоги до сучасних інженерів, звернемо увагу на підготовку майбутніх авіадиспетчерів щодо їх професійних і надпрофесійних (базових) компетенцій.

Численні дослідження вказують, що конкурентоздатність сучасного професіонала сьогодні як ніколи визначається емоційною компетентністю, або духовним вектором розвитку. Продуктивність духовного вектора визначається неперервністю моральних цінностей, що підтримують активність персони «Я» при осмисленні свого місця в житті. До духовних проблем рефлексуючої совісті професіоналів входить і ставлення до фактора безпеки і місця людини у світі.

Освітнє середовище в авіаційних вищих навчальних закладах з підготовки диспетчерського складу являє собою єдиний теоретичний освітній простір і безпосередню практику льотної підготовки.

Підготовка диспетчерського складу цивільної авіації передбачає комплекс навчально-виховних заходів, спрямованих на формування його надійності у льотній роботі, готовності успішно виконувати професійну льотну діяльність, в тому числі в різних складних, екстремальних умовах, а також сприяти укріпленню високих моральних, особистісних якостей, дисциплінованості, організованості. Цей аспект підготовки має сприяти відповіді на запитання: задля яких моральних норм він з максимальною відповідальністю повинен виконувати свою нелегку і небезпечну діяльність, чітко і безумовно дотримуватися усіх жорстких вимог дисципліни авіаційної праці, формування почуття високого громадянського і професійного обов'язку, мати відповідні моральні переконання, що органічно проявляються у вчинках, у щоденній поведінці.

Сучасна психологічна авіаційна наука покликана вивчати і досліджувати задатки органічні основи здібностей і інших психологічних характеристик людей, що вступають на спеціальність «Управління повітряним рухом», і можливостей як умови успішного виконання певних видів діяльності.

Виховання диспетчерського професіоналізму починається з формування особистості студента. Однак в авіаційних закладах психологія та педагогіка виховання особистості майбутнього авіаційного диспетчера залишаються на периферії уваги педагогів.

Для того, щоб стати диспетчером управління повітряним рухом, необхідно володіти деякими обов'язковими якостями і здібностями, а саме:вміти добре орієнтуватися і уявляти предмет в просторі;запам'ятовувати необхідну кількість цифр і слів;залишатися спокійним і впевненим в стресових ситуаціях;вміти аналізувати ситуацію і творчо застосовувати встановлені правила.

Крім того, диспетчер управління повітряним рухом повинен володіти здатністю вибирати необхідну інформацію з великого обсягу повідомлень, а також мати розвинену просторову уяву, що дозволяє правильно уявляти положення літаків у повітряному просторі і прогнозуватиь їх положення через певний час протягом польоту.

Йдеться про психофізіологічну надійність авіаційного диспетчера, що є обов'язковою умовою забезпечення надійності польотів. Адже результати роз-

слідування аварій і катастроф по всьому світу показують, що однією з основних причин є людський фактор. Згідно з світовою статистикою 50 – 80 % авіаційних катастроф пов'язані з помилковими діями членів екіпажу, а також осіб, що забезпечують польоти.

Говорячи про людську помилку в авіації, про її вплив на безпеку, слід передусім розглядати індивідуальність пілота і диспетчера управління повітряним рухом, а не їх технічні знання.

Таким чином, можна виділити психофізіологічні особливості діяльності спеціалістів управління повітряним рухом:

- високе інформаційне навантаження у зв'язку з високими темпами інформації, що надходить різними каналами (слуховим, зоровим);
- складність сумісних дій з контролю за повітряною ситуацією і управлінням кількома об'єктами;
- формування і утримання в оперативній пам'яті просторово-часового образу повітряної ситуації і вірогіднісного прогнозування тенденції її розвитку і розв'язання;
- висока відповідальність за рішення, що приймаються;
- реалізація управляючих, командних, повідомляючих впливів через мовленнєве спілкування;
- постійна готовність до екстремальних дій у нештатних ситуаціях;
- робота в умовах перешкод;
- професійне завантаження протягом робочої зміни.

Більшість помилкових дій пов'язані з неправильними просторово- часовими уявленнями повітряної обстановки (25-35% випадків), із забуванням оперативної інформації (7-12% випадків), із помилковим сприйняттям повідомлень (8-11%). В основі названих порушень лежать такі причини:

- перевищення психофізіологічних можливостей переробки інформації у зв'язку з інформаційним перевантаженням або ж через недостатнє інформаційне забезпечення;
- недостатня розвиненість професійних навичок і умінь, недостатній обсяг оперативної пам'яті, низькі здібності до мислення, слабка увага, перешкодостійкість), втома, перевтома.

Аналізуючи результати наукових досліджень в галузі навчання і підготовки льотних екіпажів, причин аварійності, порушень льотних законів, вивчаючи причини втрати льотної мотивації, доводиться констатувати, що психологічною причиною вказаних негативних явищ нерідко є слабкий професіоналізм. Маються на увазі не власне факти помилок в управлінні, а більш високі рівні:духовна обмеженість особистості студента;шаблонність педагогічних форм підготовки;нерозвиненість моральних і етичних основ поведінки при плануванні рівня ризику для підлеглих.

Поняття "професіоналізм" тут трактується досить широко. Обгрунтовуючи його, беремо до уваги, що професія авіаційного диспетчера вимагає від людини:

- постійної соціально-психологічної готовності до роботи в екстремальних умовах;
- наявності виражених вроджених психофізіологічних задатків;
- виключно пластичної нервової системи, що дозволяє перманентно формувати гнучкі нейропсихічні зв'язки, нові функціональні властивості, що забезпечують такі процеси, як створення образу, інтуїцію, передбачення.

Ці вимоги необхідно враховувати у професійній підготовці авіадиспетчера.

Висновки. На початку XX ст.російський інженер Петро Климентович Енгельмейер, поєднавши традиції німецької інженерної школи і вітчизняного інженерного досвіду, висунув і обгрунтував тезу про незалежність інженерної справи як окремої сфери діяльності. Він фактично був першим хто зумів розкрити сутність та соціальну значимість інженерної діяльності. Його праці також розкривали завдання освіти майбутніх інженерів. Зокрема у праці «На захист загальних ідей в техніці» він зазначає: «…треба майбутньому інженеру повідомляти: 1) фактичні пізнания з технології, економіки, законознавства, політики, психології і етики; 2) крім цього матеріалу для мислення, треба дати йому можливість правильно користуватися цим матеріалом, іншими словами, виробити в ньому мислення правильне, логічне, філософське».

Вірність цих ідей підтверджується сучасними дослідженнями. В компетентнісній парадигмі освіти вироблені вимоги до сучасного інженера. Компетентність – це комплексний особистісний ресурс, що забезпечує можливість ефективної взаємодії з навколишнім світом в тій чи іншій галузі, який залежить від необхідних для цього компетенцій (за Р.Мільрудом).Компетентність є категорією, що дозволяє інтерпретувати результат освіти в сукупності когнітивних, мотиваційно-ціннісних і соціальних складових; компетенція – поняття, пов’язане із змістом майбутньої професійної діяльності (за Ю.Фроловим, Д.Махотіним).

Визначено, що в умовах інформаційного суспільства відбувається модифікація в ієрархії особистісних якостей інженера. За О.Тоффлером, в умовах третьої технологічної хвилі на перший план виходять вже не вузькопрофільні особливості людини, а його здатність швидко реагувати на зміни – творчість, ініціативність і різнобічність.

Список використаних джерел

1. Авдеев В.М. Анализ подходов к научному описанию и построению образовательных моделей /В.М.Авдеев. − Режим доступу: http://www.sgu.ru/faculties/physical/departments/it-physics/international/docs/AvdeevVM.doc
2. Алексеев О.В. Международные тенденции в инженерном образовании // Высшее образование в России. – 1993. − №2. – С.26-33.
3. Армстронг М. Практика управления человеческими ресурсами /М.Армстронг. СПб., 2004. – 832 с.
4. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування /Н.М.Бібік //Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / під заг. ред О.В. Овчарук. − К.: К.І.С., 2004. − С.47-52.
5. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. /за редакцією В.Г.Кременя. Авторський колектив: М.Ф.Степко, Я.Я.Болюбаш, В.Д.Шинкарук, В.В.Грубінко, І.І.Бабин. – К.: Освіта, 2004. – 384 с.
6. Вражнова М. О системе профессиональной адаптации студентов //Высшее образование в России. – 2004. − №9. – С.118-124.
7. Гребнев Л. Высшее образование в Болонском измерении – российские особенности и ограничения //Высшее образование в России. – 2004. − №1. – С.36-42.
8. Делор Ж. Образование: сокрытое сокровище. UNESCO,1996.

9. Заболоцька О.С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз /О.С.Заболоцька //Вісник Житомирського державного університету. − 2008. − Випуск 40. Педагогічні науки. − С. 63-68.
10. Заболоцька О.С. Реалізація компетентнісного підходу у вітчизняній освіті /О.С.Заболоцька //Вісник Житомирського державного університету. − 2009. − Випуск 43. Педагогічні науки. − С. 58-63.
11. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результатов образования //Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С.34-42.
12. Калегина О.А. Библиотечно-информационное образование в контексте мировых тенденций: Теоретико-методологический аспект: автореф. дис. ... д-ра пед. наук; спец. 05.25.03 "Библиотековедение, библиографоведение и книговедение" /Калегина Ольга Анатольевна. − Санкт-Петербург, 2007. − Режим доступа: http://www.spbguki.ru/files/Avtoreferat_Kolegina_1183549603.doc
13. Крылова Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста /Н.Б.Крылова. – М., 1990. – 142 с.
14. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании /Лебедев О.Е. //Школьные технологии. − 2004. − №5. − С.3-12. − Режим доступу: http://www.orenipk.ru/seminar/lebedev.htm
15. Первин Ю. Компетентность и операционный стиль мышления /Юрий Первин //Энциклопедия учителя информатики. Дидактика и информатика. − Режим доступа: http://inf.1september.ru/?year=2007&num=11
16. Петров А. та ін. Методология и организация элитной подготовки //Высшее образование в России. – 2003. − №3. – С.56-64.
17. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн /О.І.Пометун //Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики /Під заг. ред. О.В.Овчарук. − К.: "К.І.С.", 2004. − С. 16-25. (С. 18). − Режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/en_33582maket_competence_eng_ost.pdf,
18. Поташник М.М. Качество образования: проблемы и технологии управления. (В вопросах и ответах) /М.М.Поташник. − М., 2002. – 352 с.
19. Стрюков М.Б. Компетентностный подход в подготовке специалиста по информационной безопасности в ГОУ СПО РКСИ /Стрюков М.Б., Сущенко М.И., Беленький П.П. − Режим доступу: http://www.rksi.ru/rksi/comp_pod
20. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста //Высшее образование сегодня. – 2004. − №3. – С.20-26.
21. Трубачева С.Е. Умови реалізації компетентісного підходу в навчальному процесі /Трубачева С.Е. //Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики /Під заг. ред О.В.Овчарук. − К: "К.І.С.", 2004. − С. 53-58.
22. Фокин Ю.Г. Психодиагностика высшей школы.– М.: МГТУ, 2000 –217 с.
23. Шадриков В.Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход //Высшее образование сегодня. – 2004. − №8. – С.26-31.

ДО ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ НОРМ (Eurocode) В БУДІВЕЛЬНУ ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ

Воскобійник О.П.,
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
докторант кафедри конструкцій із металу, дерева і пластмас
Семко О.В.,
доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри архітектури та міського будівництва
Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка
(м. Полтава, Україна)

The article is devoted to analysis of controversial questions connected with implementation of European norms (Eurocode) from the point of view of requirements and supports of reliability level of reinforcement concrete and composite steel and concrete.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Історично склалося так, що діюча до останнього часу в Україні нормативна база з питань проектування та сертифікації будівельної продукції була сформована ще в минулому сторіччі за часів Радянського Союзу і залишилася нам у спадок зі всіма своїми перевагами та недоліками. Сучасна нормативна база в галузі будівництва в Україні поки що знаходиться в стадії формування – переходу від в багато в чому застарілих пострадянських норм до нових нормативних документів, гармонізованих із європейськими стандартами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми [1, 8, 9, 10] свідчить, що впровадження Єврокодів у країнах СНД викликає досить суперечливе ставлення суспільства. З одного боку, поширюється розуміння необхідності євроінтеграції, що вимагає гармонізації вітчизняних норм та стандартів з відповідними європейськими, а з іншого боку – діюча за часів Радянського Союзу система нормативних документів та стандартів у галузі будівництва (СНиП та ГОСТ) є достатньо апробованою та виправдовувала себе протягом не одного десятиріччя в вітчизняних умовах будівництва. Тому існує певна суспільна думка, що з переходом на європейські стандарти (зокрема Єврокоди) стрімко підвищиться аварійність будівництва, адже ми маємо зовсім різні умови зведення та експлуатації об'єктів будівництва.

З цієї точки зору доречно порівняти основні вимоги та механізми забезпечення рівня надійності під час проектування будівельних конструкцій (зокрема залізобетонних та сталезалізобетонних) за різними нормами: добре апробованими в вітчизняних умовах радянських правил проектування СНиП [12] національними документами так званого «перехідного» періоду ДБН та ДСТУ [4, 5] та Європейськими стандартами Eurocode [13], що є **невирішеною частиною загальної проблеми, котрій присвячується стаття.**

Таким чином, **основною метою статті** є окреслення кола суперечливих питань, пов'язаних зі збереженням національних традицій проектування та адаптацією Євростандартів (Eurocode) до фактичних умов вітчизняного будівництва, що мають бути вирішені під час процедури імплементації європейських норм в будівельну галузь України.

Виклад основного матеріалу. Правила застосування європейських нормативних документів (Єврокодів), прийнятих в якості ідентичних національних стандартів-настанов, установлюються затвердженим у 2010 році ДБН А.1.1-94:2010 «Проектування будівельних конструкцій за Єврокодами. Основні положення» [3], що набуває чинності з 1 червня 2013 року. Досвід ЄС та суттєва відмінність діючої до останнього часу нормативної бази у будівництві в Україні від євронорм, а також необхідність підготовлення фахівців відповідного рівня обумовлює доцільність запровадження нормативних документів так званого «перехідного періоду» або «періоду співіснування», до яких відносяться розроблені протягом останніх 5 років ціла низка ДБН та ДСТУ, зокрема з питань розрахунку залізобетонних [4] та сталезалізобетонних конструкцій [5]. Метою цих норм є врахування вимог національних нормативних документів, разом із тим зберігаючи принципи, закладені в Єврокодах стосовно усталених методів розрахунків [1].

Тому поряд із цим паралельно розпочато розроблення стандартів-настанов, ідентичних європейським нормативним документам. Тобто утворюються дві незалежні системи нормативних документів, які будуть діяти одночасно. Це дозволить учасникам будівельного ринку вийти на європейський простір та надасть право реального вибору, за якою саме системою нормативних документів проектувати – національною чи європейською.

Порівняння основних вимог та механізмів забезпечення рівня надійності під час проектування будівельних конструкцій (зокрема залізобетонних та сталезалізобетонних) здійснюється за різними нормами: добре апробованими в вітчизняних умовах радянських правил проектування СНиП [12], національними документами, так званого «перехідного періоду» ДБН та ДСТУ [4, 5] та Європейськими стандартами Eurocode [13], що в подальшому може слугувати вихідними параметрами для виконання ймовірнісного розрахунку. Такий підхід дозволить не лише якісно, а й кількісно обґрунтувати параметри, призначені в Єврокодах для національного вибору, зокрема в питаннях, пов'язаних із забезпеченням надійності та конструктивної безпеки об'єктів будівництва.

У всіх трьох типах розглядуваних нормативних документів (СНиП, ДБН та Eurocode) реалізований метод розрахунку будівельних конструкцій за граничними станами, що, як відомо, передбачає статистичний опис навантажень та властивостей матеріалів і є за своєю формою напівімовірнісним [7]. Розрахунок ведеться у детерміністичній формі, а необхідний рівень надійності при такому підході забезпечується шляхом нормування навантажень та міцності матеріалів, а також введенням диференційованих (ймовірнісно обґрунтованих) коефіцієнтів надійності, що враховують умови роботи конструкції та інші фактори, які не можуть бути введені в розрахунок опосередковано.

Відповідно до діючих нормативних документів [2], [6], які встановлюють основні вимоги щодо надійності та безпеки у будівництві, при розрахунку за методом граничних станів використовуються п'ять типів часткових коефіцієнтів надійності:

1. Коефіцієнт надійності за відповідальністю γ_n (коефіцієнт відповідальності), який враховує значущість конструкції та об'єкта в цілому, а також можливі економічні та соціальні наслідки відмови й враховується як множник розрахункового значення навантаження.
2. Коефіцієнт надійності за навантаженням γ_f, який враховує мінливість навантажень та можливі відхилення від нормальних умов експлуатації.
3. Коефіцієнт сполучень Ψ, що враховує малу ймовірність одночасної появи найбільших значень можливих навантажень.

4. Коефіцієнт надійності за матеріалом γ_m, який враховує неминучі мінливість та розкид властивостей будівельних матеріалів та ґрунтів.

5. Коефіцієнт умов роботи γ_c, що враховує можливі відхилення прийнятої розрахункової моделі від реальних умов роботи елементів конструкцій, з'єднань, будівель та споруд та їх основ, а також зміну властивостей матеріалів внаслідок впливу температури, вологості, тривалої дії впливу, його багаторазового повторювання та інших факторів, які не відображаються в розрахунках безпосередньо. Окрім того, коефіцієнти умов роботи можуть враховувати фактори, що не мають аналітичного опису, а також вплив корозії, агресивної дії середовища, біологічні впливи тощо.

Зв'язок між окремими частковими коефіцієнтами надійності, прийнятий в Єврокодах, відповідно до [6] схематично показаний на рисунку 1.

Між значеннями часткових коефіцієнтів надійності, рекомендованих в європейських та національних нормах, є певні відмінності. Зокрема рекомендоване значення коефіцієнта надійності за матеріалом γ_c, що в Євростандартах є параметром, призначеним для національного вибору, для бетону становить 1,5 [13]. В національних нормах [4, 12] загальноприйнятим є значення цього коефіцієнта 1,3. З іншого боку, в євронормах шляхом застосування коефіцієнта надійності за матеріалом γ_c передбачено сумісне врахування не лише факторів, пов'язаних із природньою мінливістю фізико-механічних властивостей бетону, а й інших джерел ентропії, зокрема невизначеності розрахункової моделі («model uncertainties», [14]). Слід вважати, що саме з цих міркувань норми [13] рекомендують більші значення величини γ_c, ніж відповідні вітчизняні стандарти [4, 12].

Рис. 1. Зв'язок між частковими коефіцієнтами надійності методу граничних станів за нормами [6]

Ще одним аспектом гармонізації вітчизняних та європейських норм є запровадження нелінійних деформаційних методів розрахунку залізобетонних та сталезалізобетонних конструкцій, що в свою чергу зумовлює необхідність перегляду та додаткового обґрунтування досить довгого статистичного ланцюжку нормування вихідних параметрів розрахунку та відповідних часткових коефіцієнтів надійності.

В цих питаннях існують певні відмінності між рекомендаціями Eurocode 2 [13] та національних норм в ДБН В.2.6-98:2009 [4]. Зокрема це стосується загальних підходів до визначення та нормування характерних точок діаграми деформування бетону.

Очевидно, що пряме співставлення результатів розрахунків (в детерміністичній постановці) несучої здатності будівельних конструкцій за різними нормами не

може слугувати об'єктивною оцінкою точності та надійності прийнятого розрахункового апарату. Тому останнім часом доволі багато уваги приділяється порівнянню розрахункового рівня надійності будівельних конструкцій, запроектованих за вітчизняними та європейськими нормами. Зокрема цей напрям досліджень є досить актуальним в Російській Федерації, де також ведеться робота з розробки актуалізованих (гармонізованих з Євронормами) норм (СНиП). Так, в Науково-дослідному, проектно-конструкторському та технологічному інституті бетону та залізобетону ім. О.О.Гвоздєва (НИИЖБ им. А.А.Гвоздева, м. Москва) були проведені ґрунтовні теоретичні дослідження [10] показників проектної надійності позацентрово стиснутих гнучких залізобетонних стійок, що в тому числі передбачала обробку широкого експериментального матеріалу (понад 600 лабораторних зразків). Результати проведеного авторами [10] аналізу свідчать, що поряд із виявленими досить суттєвими (в середньому до 30%) запасами несучої здатності, підрахованої відповідно до рекомендацій ЄС 2 [13] в детерміністичній постановці, результати ймовірнісного розрахунку дозволили виділити певний тип досліджуваних конструктивних елементів (зокрема, при підвищенні інтенсивності армування та гнучкості елементів), проектна надійність яких (ймовірність безвідмовної роботи) є нижчою, ніж її нормовані показники та ніж рекомендовані проектом російських норм СНиП 52-01 (актуалізована редакція), а також радянських норм СНиП 2.03.01-84*. Хоча при цьому в середньому для коротких зразків порядок показників рівня проектної надійності за російськими та європейськими нормами виявився приблизно однаковим та дещо вищим – для гнучких елементів, розрахованих за Eurocode 2 [13].

Таким чином, недосконаліть розрахункової моделі, що характеризується не лише підвищенням середньої оцінки співвідношення між середніми оцінками теоретичної та експериментальної несучої здатності, а його коефіцієнта варіації (що зазвичай може бути зумовлено систематичним неврахуванням розрахунковою моделлю певних факторів або їх сукупності, тобто, як правило, наявністю мультиплікативної або нелінійної похибки під час створення фізичної моделі та її математичного опису), може бути компенсована за рахунок підвищення коефіцієнтів запасу під час нормування (зокрема переходу від середніх до розрахункових характеристик). Тому застосування положень Єврокодів в Україні, зокрема параметрів, прийнятих в Єврокодах для національного вибору (системи коефіцієнтів надійності, допусків виготовлення та монтажу тощо), потребує теоретичного обґрунтування, заснованого на порівняльному аналізі розрахункових методик та показників надійності конструктивних елементів, запроектованих за цими методиками.

Іншою проблемою впровадження європейських стандартів є те, що вітчизняна будівельна продукція не завжди може конкурувати із закордонними аналогами. І питання не лише в нормативній базі, а й у свідомості учасників будівництва (забудовників, контролюючих органів, служб експлуатації) та досить низькому на сьогодні рівні технічної оснащеності виробництва. Ці проблеми будівельної галузі є наслідками ще радянських часів та періоду глибокої економічної та суспільної кризи 90-их років минулого сторіччя. Але недостатня часом якість будівельного виробництва компенсувалась додатковими запасами міцності та надійності, закладеними в радянські норми та стандарти, що враховували специфіку вітчизняного будівництва. Концепція євронорм полягає у обов'язковості дотримання передбаченого ними рівня якості. Тому в Єврокодах не застосовуються поширені в радянських нормах додаткові коефіцієнти умов роботи, що враховують можливе зниження якості будівельної продукції при певних несприятливих умовах виго-

товлення, наприклад, при вертикальному бетонуванні. Саме тому впровадження нових норм повинне супроводжуватись переходом на новий рівень не лише формального контролю якості будівельної продукції, а упровадженням ефективних механізмів його регулювання, зокрема широким запровадженням страхування технічних ризиків під час зведення та експлуатації об'єктів будівництва [8, 11].

Стосовно сталезалізобетону, то у системі радянських нормативних документів у будівництві не було окремого нормативу, присвяченого питанням проектування, будівництва, сертифікації та експлуатації сталезалізобетонних конструкцій. Хоча наукові дослідження в цьому напрямі проводилися доволі суттєві. Результатом багаторічної роботи в галузі дослідження та впровадження сталезалізобетону, що велась у провідних радянських науково-дослідних інститутах (НДІЗБ, ЦНДІПромбудівель, ЦНДІБК, ЦНДІДП учбових закладів) та проектних організаціях, було розроблення низки рекомендацій, посібників та керівних документів, що висвітлили питання проектування лише деяких типів сталезалізобетонних конструкцій. Галуззю, де за радянських часів сталезалізобетон застосовувався активно, було мостобудування. Тому єдиними всесоюзними будівельними нормами, в яких згадується сталезалізобетон, був розділ «Сталезалізобетонні конструкції», введений у 1988 році СНиП 2.05.03-84 «Мосты и трубы». До речі, згодом вже і в незалежній Україні першим національним нормативом, що містить положення стосовно розрахунку сталезалізобетонних конструкцій, став «нащадок» СНиП 2.05.03-84 – ДБН В.2.3-14:2006 «Споруди транспорту. Мости та труби. Правила проектування».

Це дозволяє зробити висновок про відсутність сформованих єдиних національних традицій в галузі нормування розрахунку сталезалізобетону, адже перший в історії нашої країни нормативний документ, присвячений проектуванню сталезалізобетонних конструкцій [5], був введений в дію лише в 2010 році та поки що на сьогодні містить лише загальні правила та принципи розрахунку. Тому основною метою роботи спеціально створеного технічного комітету стандартизації «Будівельні конструкції» (ТК 303) та його підкомітету ПК 2 «Конструкції сталезалізобетонні» (до складу якого входять автори цієї статті, а функції секретаріату здійснює Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка) є в найближчий час розробити додаткові нормативні документи (ДСТУ), присвячені окремим питанням проектування різних типів сталезалізобетонних конструкцій, а також ДСТУ-Н Б EN 1994-1-2:2010 «Єврокод 4. Проектування сталезалізобетонних конструкцій. Частина 1-1. Загальні правила і правила для споруд (EN 1994-1-1:2004, IDT)» у відповідності до вимог [3].

Висновки. Проведений в статті аналіз свідчить, що застосування положень Єврокодів в Україні, зокрема параметрів, прийнятих в Єврокодах для національного вибору (системи коефіцієнтів надійності, допусків виготовлення та монтажу тощо), потребує теоретичного обґрунтування, заснованого на порівняльному аналізі розрахункових методик та показників надійності конструктивних елементів, запроектованих за цими методиками. З іншого боку, імплементація євронорм (Єврокодів) в сучасну систему будівельного регулювання та стандартизації України повинне супроводжуватись переходом на новий рівень не лише формального контролю якості будівельної продукції, а упровадження ефективних механізмів його регулювання, найбільш ефективним з яких на сьогодні є керування технічними ризиками. Такий підхід дозволить впровадити у вітчизняну практику будівництва ефективні методи керування ризиками, зокрема страхування технічних ризиків під час зведення та експлуатації об'єктів будівництва.

Список використаних джерел

1. Барзилович Д.В. Розвиток національної нормативної бази в будівництві України [Текст] /Д.В.Барзилович, В.Г.Тарасюк, П.І.Кривошеєв //Будівельні конструкції: зб. наук. праць: у 2-х кн. – К.: ДП. НДІБК, 2011. – Кн. 1, вип. 75. – С. 9-17.
2. ДБН В.1.2-14-2009. Загальні принципи забезпечення надійності та конструктивної безпеки будівель, споруд, будівельних конструкцій та основ [Текст]: на заміну ГОСТ 27751, СТ СЭВ 3972-83, СТ СЭВ 3973-83, СТ СЭВ 4417-83, СТ СЭВ 4868-84; чинний з 2009 – 12- 01. – К.: Мінрегіонбуд України, 2009. – 37 с.
3. ДБН А.1.1-94:2010. Система стандартизації та нормування у будівництві. Проектування будівельних конструкцій за Єврокодами. Основні положення [Текст]: уведено вперше; чинний з 2013–07–01. – К.: Мінрегіонбуд України, 2012. – 22 с.
4. ДБН В.2.6-98:2009. Конструкції будинків і споруд. Бетонні та залізобетонні конструкції. Основні положення [Текст] : на заміну СНиП 2.03.01-84* ; чинний з 2011–07–01. – К.: Мінрегіонбуд України, 2011. – 70 с.
5. ДБН В.2.6-160:2010. Конструкції будинків і споруд. Сталезалізобетонні конструкції. Основні положення [Текст]: чинний з 2011–09-01. – К.: Мінрегіонбуд України, 2011. – 55 с.
6. ДСТУ-Н Б В.1.2-13:2008. Настанова. Основи проектування конструкцій (EN 1990:2002, IDN) [Текст]: чинний з 2009–04-30 – К.: Мінрегіонбуд України, 2009. – 81 с.
7. Джонсонс Р.П. Руководство для проектировщиков к Еврокод 4: проектирование сталежелезобетонных конструкций. EN 1994-1-1 [Текст] /Р.П.Джонсонс; пер. с англ. – 2-е изд. – М.: МГСУ, 2012. − 413 с. – Перевод. изд.: Thomas Telford. – ISBN 978-0-7277-4173-8.
8. Семко О.В. Керування ризиками при проектуванні та експлуатації сталезалізобетонних конструкцій [Текст]: монографія /О.В.Семко, О.П.Воскобійник. – Полтава: ПолтНТУ, 2012. – 514 с.
9. Краковский М.Б. Надежность конструкций, проектируемых по советским и зарубежным нормам [Текст] //Бетон и железобетон. – 1989. – №6. – С.38-40.
10. Кузеванов Д.В. Надежность внецентренно сжатых железобетонных элементов при расчете по прочности нормальных сечений [Текст]: автореф. дис. … канд. техн. наук: 05.23.01 /Д.В.Кузеванов. – Москва, 2012. – 24 с.
11. Пичугин С.Ф. Оптимизация рисков в строительстве с учетом параметра экономического ущерба [Текст] /С.Ф.Пичугин, А.В.Семко, Е.П.Воскобойник //Сборник докладов всероссийской научной конференции с элементами научной школы для молодежи «Научные чтения памяти Ю.Б.Монфреда» ; под ред. Ю.Н.Кулакова. – М.: МГСУ, 2011. – С. 59-70.
12. СНиП 2.03.01-84*. Бетонные и железобетонные конструкции [Текст] /Госстрой СССР. − М.: ЦИТП Госстроя СССР, 1989. − 77 с.
13. EN 1992 Eurocode 2: Design of concrete structures. EN 1992-1-1:2004 Part 1-1: General rules and rules for building.
14. Sykora M., Cervenka V., Holisky M. Assessment of model uncertainties in the analysis of reinforcement concrete structures // 18th International Conference «Engineering Mechanics 2012». – Svratka, Czech Republic, May 14 – 17, 2012. – pp. 1263 – 1272.

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В 2000-2005 рр.

Коваленко О.М.,
молодший науковий співробітник
Інститут вищої освіти НАПН України
(м. Київ, Україна)

In the article the educational and scientific collaboration of Ukraine and Poland is analysed during 2000-2005 Effective are developments of the general programs, developments, researches, lectures, organization of expeditions, archaeological, historical, folk-lore or lingually-ethnic direction. Perspective are such directions: development of library business, robot of the Polish and Ukrainian research workers, is in archives and libraries, which enable to conduct not only an exchange but also purposeful scientific search information.

Keywords: *ukrainsko-pol'ske collaboration, Bolonskiy process, international scientific conferences, institute, university.*

Постановка проблеми. Важко переоцінити важливість для України розвитку всебічних відносин з країнами Європейського Союзу. Мабуть найбільш стабільними та тривалими є відносини з Республікою Польща. Польща, порівняно з іншими країнами-учасницями ЄС, є молодим членом Європейського Співтовариства. Після вступу Польщі до ЄС у 2004 році наші відносини набули євроінтеграційного характеру, адже Україна також прагне стати членом Європейського Союзу і має виконати низку вимог, які перед нею висуває ЄС. Культурно-освітнє співробітництво України та Польщі підкріплене низкою угод та домовленостей з початку 90-х рр. XX ст., які стали підґрунтям для приєднання України до Болонського процесу (2005 р).

Досліджувана проблема в різних її аспектах перебувала, й сьогодні залишається, в полі зору істориків і політологів. Суттєвим недоліком деяких досліджень є те, що в них основна увага приділяється лише розвитку політичного та економічного українсько-польського співробітництва, вони майже не торкаються культурних відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В роботах українських та польських учених – В.Глібова, Д.Горуна, М.Рябчука, М.Чеха підкреслюється поетапність у розвитку двосторонніх відносин, зосереджується увага на комплексному підході до суспільно-політичних та економічних стосунків України і Польщі. Зокрема, В. Глібов і Д. Горун основною проблемою виділяють системну несумісність економік та незначну частку технологічного співробітництва. Питання освітнього та наукового співробітництва висвітлюються в роботах таких авторів, як П.Чернега [1], А.Васюк [7], Є.Голібарт [5], В.Майборода [2], Б.Корольов [3] тощо.

Мета статті – дослідити основні тенденції культурно-освітнього та наукового співробітництва України та Польщі в 2000-2005 рр.

Наші відносини з польським народом мають давню історію. Спільні слов'янські корені, схожість традицій, співзвучність мови та культури сприяли поглибленню цих відносин в різних галузях культури. Після того, як Україна приєдналася до Болонського процесу, першими, хто подав нам руку допомоги,

звичайно, були поляки. Більшістю країн світу наша система освіти, методи викладання визнанні найпередовішими і ефективнішими серед інших методів. Але на сьогоднішній день вітчизняні й іноземні вчені визнають, що потрібні вдосконалення, зміни, проведення відповідних реформ в нашій системі науки і освіти. Польща погодилася поділитися своїм досвідом інтеграції в Болонський процес. І на сьогоднішній день українські і польські науковці прагнуть досягнути консенсусу у розв'язанні тих проблем які постали перед польською і українською вищою школою.

Виклад основного матеріалу. Звичайно, освітнє співробітництво Польщі і України почалося не з приєднання України до Болонської декларації (2005р.), ще 18 травня 1992 року між міністерствами освіти України та Польщі була укладена угода «Про співробітництво в галузі науки і освіти України та Польщі». Офіційно наукове співробітництво української та польської держав бере початок з підписання угоди про наукове співробітництво між Україною та Польщею 1 липня 1997 р., згідно з цією угодою планувалося 40 тем для спільного виконання українськими і польськими науковцями. На сьогодні розробляється понад 60 спільних наукових проектів [3]. Слід зазначити, що майже всі міжнародні наукові конференції, які відбуваються в Україні, проходять за участі польських науковців. Велика кількість українських шкіл, інститутів, університетів та інших навчальних закладів співпрацюють із польськими навчальними закладами, проводять спільні семінари, круглі столи, конференції і т.д. Але сам факт приєднання України до Болонського процесу спонукає активізувати співробітництво в галузі науки і освіти, зокрема в такій дійовій формі, як безпосередні зв'язки між вищими навчальними закладами обох країн.

У 2000 році Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова підписав угоду про співробітництво у розвитку освіти і науки, зокрема, з кафедрою історії слов'ян і українознавства Балтійської гуманістичної школи у Кашаліні. Цей університет має дуже тісні зв'язки з польськими освітянами: майже щороку тут відбуваються конференції, присвячені спільній історії Польщі і України. Під час візиту ректора НПУ імені М.П.Драгоманова В.Андрущенка до Польщі була підписана угода з ректором Педагогічної академії м. Кракова М.Сливою «Про співпрацю між двома найвідомішими педагогічними вищими навчальними закладами України та Польщі». В стінах НПУ імені М.П.Драгоманова відбулися такі конференції: у травні 2000 року – міжнародна конференція «Слов'янські народи у другій світовій війні»; у травні 2002 року пройшла міжнародна конференція під назвою «Україна і Польща в ХХ столітті: проблеми історії і політології», у якій взяли участь понад 30 провідних вчених і викладачів з Краківського педагогічного університету імені Адама Міцкевича, Інституту гуманістичних наук Вроцлавської політехніки, Балтійської гуманістичної вищої школи, Надвіслинського інституту історії у Слуцьку, Вищої педагогічної школи у Пьотркув Трибунальськи та інших наукових закладах Польщі.

Професор кафедри слов'янських народів НПУ Драгоманова П.Чернега зауважив: «завдяки, цим зустрічам ми, вчені Інституту історичної освіти університету НПУ Драгоманова, маємо нагоду займатися науковим дослідженням спільної історії Польщі та України, обмінюватися думками з нашими закордонними колегами, з'ясовуються проблеми, що являють інтерес для обох закладів, окреслюються напрями досліджень, уточнюємо їх тематику» [4].

Вже майже 10 років співпрацюють Кіровоградський державний педагогічний

університет ім. В. Винниченка, Інститут регіонального управління та економіки і Балтійська гуманістична вища школа в Кошаліні. Разом вони виконують спільну освітню програму, яка дала вже свої результати. У 2001 році вийшов перший збірник праць «Тотожність та партнерство. Наукові студії найближчих сусідів» у Кошаліні. Наступний збірник під назвою «Україна-Польща – наукові студії партнерів сусідів» вийшов у Кіровограді.

Особливу увагу слід звернути на польське місто Краків – це не тільки величезний науковий центр, багато дослідників тут працюють саме в українському інтересі. Краківський університет не тільки має факультет української філології, він підтримує зв'язки з провідними українськими університетами, обмінюється із українськими бібліотеками, організаціями, установами й окремими громадянами літературою, яка має історичне, наукове та культурне значення. Ця практика існує вже дуже давно, ця література цікавить як польських читачів так і українських, які не мають можливості відвідувати бібліотеки в Україні та Польщі. На думку ректора Краківського університету, правдиво написані книги про наші держави допоможуть висвітлити правду і до кінця очистити від бруду і брехні нашу спільну історію, заспокоїти всіх ображених – і тоді ми зможемо перегорнути сторінку, щоб відкрити дорогу до тіснішого зближення двох народів-братів [6].

Близькість наших держав означена духом історії, характеристиками спільних культурних прикмет, розвитком мистецьких стилів, шкіл і напрямів, близькістю пам'яток мистецтва, які були створені на територіях наших держав і які засвідчують ідентичність розвитку, близькість культурних ідей й адекватні способи творчого мислення. Саме плеяда наших науковців повинна окреслити, примножити та відродити цю спадщину наших народів [7].

Академія педагогіки імені Комісії національної освіти у Кракові співпрацює за аналогічними угодами з Державним університетом імені Івана Франка у Львові, з Державним університетом у Кам'янці-Подільському та Державним університетом у Херсоні. Встановлено також контакти, які ще не завершені підписанням договорів, з університетами Запоріжжя, Донецька і Дніпропетровська.

Внаслідок таких домовленостей між університетами польські вчені можуть здійснювати архівні та бібліотечні пошуки у наукових інститутах Києва та інших міст України, аналогічно українські вчені можуть працювати у варшавських, краківських та інших архівних і бібліотечних фондах. Ці дослідження стосуються удосконалення окремих дисциплін, дидактики і методики використання найновітніших технічних засобів навчання. Науково-дослідні конференції, які проходять в навчальних закладах Польщі і України, сприяють поглибленому вивченню не тільки наукового й історичного досвіду, але й вивченню педагогічного потенціалу обох країн.

Необхідно звернути увагу на ставлення студентів до навчання. Всім відомо, що в західній Європі ВНЗ ґрунтуються на платній формі навчання, і студенти розуміють всю відповідальність своїх вчинків, коли не з'являються на лекційних чи семінарських заняттях. Хоча у Великопольській школі відвідування заняття студентами вільне, але нікому і на думку не спаде прогуляти заняття. По-перше, річна плата за навчання складає близько тисячі доларів США, а так звані «відробітки» також мають бути оплачені [8].

Обидві сторони цікавить проблема системи добору абітурієнтів на навчання до педагогічних вищих навчальних закладів. Щороку польські навчальні заклади запрошують від 100 до 150 учнів і студентів разом з викладачами пройти у

них практику, в яку входить ознайомлення з внутрішньою роботою навчального закладу і циклом предметів які викладаються там. Українці мають можливість спостерігати за роботою їх колег, викладачі обмінюються педагогічним досвідом, а школярі та студенти мають можливість порівняти рівень завантаженості їх однолітків. Якщо зазначено, що школа з математичним нахилом, то часи викладання математики збільшуються до максимуму і створюється спеціальна програма для поглибленого вивчення математики. Натомість майже кожна українська середня школа спеціалізується на певному предметі, але це ніяк не позначається на кількості годин, які надаються тому чи іншому предмету. Дуже великого значення в польських навчальних закладах надають вивченню інформаційних комп'ютерних технологій, іноземних мов. Слід зазначити, що після закінчення середньої освіти польські випускники досконало володіють як мінімум двома іноземними мовами, крім рідної, українські школярі вступаючи до вищих навчальних закладів, ледве можуть похвалитися однією іноземною мовою на рівні розмовної.

Якщо порівняти роботу приватних навчальних закладів Польщі і України, слід відмітити, що в Польщі держава жорстко контролює кількість студентів стаціонарного і заочного відділень, годин на вивчення предметів, рівень підготовки викладацького складу і т.д. В свою чергу вищевказані навчальні заклади намагаються підвищувати і удосконалювати рівень роботи всіх свої структур. В Україні теж можна виділити окремі вищі приватні навчальні установи, які вже можуть конкурувати із державними, але існують і такі, що не відповідають своєму рівню акредитації і їх випускники не можуть конкурувати на ринку праці поряд з випускниками вищих державних навчальних закладів. Натомість випускники приватних середніх навчальних закладів мають досить високу підготовку, і це відчувається під час олімпіад, написання тестів, вступних іспитів. На думку багатьох українських викладачів, науковців нам слід запозичити деякі елементи методик викладання, наприклад впровадити експериментальні програми зі зменшення навантаження випускників середніх шкіл, систему викладання в початковій школі, де не існує поділу на предмети. Вчитель намагається протягом уроку поєднати кілька предметів (читання, писання, малювання). Дітям у такому віці дуже складно займатися одноманітними завданнями. Всі уроки проходять у формі гри, щоб маленьким учням було цікаво до кінця заняття [3]. На думку керівника Культурно-освітнього товариства імені Адама Міцкевича, яке було утворене при бібліотеці імені Адама Міцкевича Анатолія Ромейко, слід скористатися прикладом поляків та більш спеціалізовано підходити до навчання старшокласників. Українські випускники досить часто не впевнені у своєму виборі тієї чи іншої професії, зауважив Ромейко. На його думку, слід звернути увагу на роботу польських вищих навчальних закладів, де проводяться численні зустрічі, конференції з майбутніми абітурієнтами, вони знайомляться з основами журналістики, менеджменту і т.д. Натомість поляки також вважають, що їм є багато чому повчитися у нас. Зокрема їх зацікавили такі форми проведення практичних занять у вищих навчальних закладах, як, наприклад, колоквіуми, бліцопитування, висловлення власних думок з приводу тієї чи іншої проблематики і т.д. Також зазначали необхідність вивчення досвіду студентського самоврядування.

Якщо проаналізувати стан представлення України в польській освіті, необхідно відмітити, що українська мова викладається у 59 загальноосвітніх державних шкільних закладах, у тому числі в чотирьох ліцеях з українською мовою навчання.

Натомість в Україні лише 3 школи, де викладають польською мовою. Із них одна в селі де навчаються 1075 учнів. Є ще 4 школи із змішаною формою навчання (365 учнів). За сприяння польської сторони відкрито початкові класи з польською мовою у Довбиші (колишньому Мархлевську) – колишній столиці Польського автономного району [8]. Крім цього, за межами публічного шкільництва функціонують близько 70 пунктів вивчення української мови, організованих спілкою українців у Польщі в якій об'єдналися спілки професійного характеру: Спілка українських лікарів, Спілка українських юристів, Спілка українських підприємців, Спілка українок, Спілка українських вчителів тощо. За даними довідника «Національні меншини в Польщі» 2000 року в Польщі зареєстровано 19 українських і 5 лемківських організацій. Ці організації досить чисельні, наприклад, Товариство українців має 182 територіальних осередки і об'єднує 10 тис. членів.

Що стосується польської мови, історії, культури та літератури вони також представлені в програмах українських шкіл, і викладаються на рівні всіх інших предметів, серед яких обов'язковими є предмети сучасної польської літератури, культури живого слова, аналізу літературних творів, сучасної мови і історії та інші.

Для організації системи освіти польською мовою, факультативного курсового вивчення рідної мови, історії, культури міністерствами освіти України та Республіки Польща укладено двосторонню угоду, в межах якої над змістом підручників для загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцеїв з польською мовою навчання працює спільна українсько-польська комісія експертів.

Зростання тенденції щодо вивчення польської мови спостерігаємо більше у вищих навчальних закладах. Лише в Києві польську мову вивчають не тільки в Київському національному університеті, де велику науково-організаційну роботу здійснює кафедра полоністики, очолювана відомим полоністом професором Ростиславом Радишевським, а також в Київському славістичному університеті, Києво-Могилянській Академії, в Київському педагогічному університеті ім.М.П.Драгоманова. Останнім часом, з розширенням добросусідських відносин та співробітництва між Україною та Республікою Польща, зріс інтерес до польської культури в цілому не тільки серед осіб польського походження, а, передусім, серед української учнівської та студентської молоді, яка бачить своє майбутнє у спільному європейському домі.

Постійно діють курси польської мови, які організовано при Польському Домі в Києві. Федерація польських організації України стала ініціатором створення при ній Спілки вчителів польської мови, яка успішно працює вже кілька років.

Надзвичайно велику допомогу у цій сфері надають освітнім закладам та викладачам польської мови Посольство Республіки Польща в Україні та Генеральні Консульства Республіки Польща в Києві, у Львові та в Харкові, які передають велику кількість навчальної літературу та підручників, виданих за сприяння Фундації допомоги польським школам на Сході імені Г.Гоневича у Любліні, направляють в Україну польських вчителів. Велику допомогу надає також така організація, як «Вспульнота Польська», яка опікується долею поляків, розсіяних по всьому світу.

Також функціонують чотири українських суспільних фонди розвитку української культури. З них найбільш відомий – Св. Володимира Хрестителя Київської Русі, що знаходиться в Кракові. Українською мовою виходять вісім періодичних видань та у восьми містах регулярно ведуться радіопередачі.

У шести найвідоміших університетах Польщі функціонують кафедри української філології, в українських же університетах не існує жодної кафедри польської філології. Тільки в деяких університетах (Київський державний університет

імені Т.Шевченка, НПУ імені М.Драгоманова та ін.) на кафедрах викладається польська мова в комплексі з іншими іноземними мовами.

Дуже важливим для розвитку відносин між нашими державами, зокрема культурних, є представництво українців в органах влади. В польському парламенті працює комісія у справах національних та етнічних меншин, серед членів цієї комісії активно працює депутат Мирослав Чех – українець. За словами голови цієї комісії Єжи Штеліга, головна мета цієї діяльності – захист прав і інтересів польських громадян інших національностей. Члени комісії намагаються враховувати потреби представників національностей, які проживають в тих чи інших регіонах Польщі. Так, наприклад, збудовано великий інтернат в Гуровє Іловєцкім, де спеціалізовано навчаються українці з усіх кінців Польщі. Бо, як засвідчує досвід, українці, порівняно з іншими меншинами в Польщі, мають великий потяг саме до національного навчання. Тим більше, що високий рівень розвитку української інтелігенції дозволяє вирішувати проблеми із вчителями і вихователями для українських шкіл.

Спеціально для українських школярів і студентів, які проживають в Польщі і прагнуть вивчати українську мову і культуру, міністерство культури і мистецтв розробило спеціальні програми для національних меншин зі створення шкільних програм та підручників з історії своїх народів, географії, національної мови і літератури. При вищевказаному міністерстві працює Бюро у справах культурних меншин, яке координує державне фінансування всіх заходів у своїй галузі на теренах Польщі. Зокрема українська меншина Польщі отримала кошти на друк україномовної газети «Наше слово».

На польському книжковому ринку добре знають видавництво «Товариство Інституту Центрально-Східної Європи» (Люблін), яке видає і розповсюджує літературу, присв'ячену українсько-польським стосункам, історії України, сучасній співпраці між нашими народами. Тут маємо видання знаних українських і польських науковців, авторитетних фахівців, в тому числі працюючих за кордоном. Великою популярністю користуються книжки професорів Є.Клочовського, В.Серчика, С.Сергійчука та ін. Ці автори читають лекції на польсько-українську тематику в провідних польських та українських університетах. В.Серчик друкується в краківській газеті «Дзєннік польські», має постійну рубрику «Фейлетони з пограниччя», де викладає свої коментарі до поточних подій у сфері сучасних польсько-українських стосунків.

В Польщі дуже багато книгарень, майже на кожній вулиці є невеличка крамниця. Польські видавництва друкують велику кількість творів вітчизняних і зарубіжних авторів. Протягом останніх років польською мовою переклали велику кількість зарубіжної літератури, зокрема і твори українських авторів С.Сковороди, Т.Шевченка, І.Франка, Л.Українки. та ін. Протягом 2000-2005 років на полицях польських крамниць збільшилась кількість книжок українською мовою. «На моє переконання, книгарні є джерелом культурного обміну між польськими та українськими читачами, за останні роки відбулися позитивні зміни у свідомості і висловлюванні рядових громадян щодо польсько-українського поєднання, – зауважив Є.Голібард [5].

В Польщі вийшла польською і українською мовами книжка Д.Павличка „Наперсток", рідкісною книгою в польських книгарнях став бестселер української поетеси А. Отецької під назвою «Сентименти»(2001 р.). Слід зауважити, що 65 віршів у цьому збірнику давно стали піснями національного рівня, назбирали десятки нагород на міжнародних фестивалях і увійшли до золотого фонду польської культури.

Звичайно існує ще безліч проблем, які необхідно вирішити, адже історію не перепишеш: чорні та білі плями так і залишаться на її сторінках. Дуже важко

переконати старе покоління науковців, які зустрічаються на конференціях і намагаються розв'язати старі вузли непорозумінь шляхом нав'язування своїх думок один одному. На щастя сучасна українська і польська молодь не оглядається на мури старих упереджень, бо має збудувати новий спільний дім.

Польща, тобто польський народ, парламент і уряд цілком однозначно хочуть бачити Україну розвинутою, багатою і, передусім, суверенною державою. Гасла «За вашу і нашу свободу!» та «Без суверенної України не може бути суверенної Польщі» донині зберегли свою актуальність від часів Петлюри-Пілсудського.

Тобто Республіка Польща прагне і робить усе для того, щоб прилеглі до неї країни були насправді незалежними і демократичними, а отже мали підстави для партнерських дружніх стосунків із нею.

Тому, окрім стосунків дипломатичних, офіційних, Варшава діє через неурядові наукові організації і фонди, мета яких – допомогти у розвитку культури і духовності народів суміжних країн, зміцнити їх патріотичний чинник як суттєвий фундамент розвитку і стабілізації державності цих народів.

Для налагодження українсько-польського наукового партнерства в попередні роки уже дещо зроблено. Підписано низку важливих документів, створено організаційно-правові механізми реалізації партнерства, відбувалися зустрічі на вищому рівні. Але загалом ці добрі стосунки були на рівні глав обох держав, а починаючи з 2000 року партнерами стають не лише президенти, міністри та інші владні мужі України та Польщі, але й наші народи. Події, які відбувалися протягом 2000-2005 років змінили світогляд українців і поляків. Ми толерантніше почали ставитися один до одного, навчилися прощати та вчитися на помилках наших предків.

Така співпраця дозволяє творити нову, надзвичайно важливу, сприятливу атмосферу зближення і порозуміння між двома народами, сприяє швидкому запровадженню новітніх навчально-виховних технологій [7].

2000 рік став роком нового рівня культурних і наукових відносин між Польщею і Україною. Першим серйозним питанням, яке було обговорено президентами на зустрічі 17 січня 2000 року у Кракові, стало питання про створення Польсько-українського університету. У Варшаві вже існує Українсько-польський університет, в якому плідно працюють польські та українські науковці. Завдяки сприянню цього закладу в Польщі та Україні проводиться велика кількість конференцій на різну тематику, було надруковано кілька спільних робіт, які стосувалися історії українського та польського народів. З ініціативи цього університету планується створити документальний фільм про польську меншину в Україні та українську – у Польщі. За участі відповідних партнерів реалізувати такий проект не проблематично, оскільки вже нині накопичено чимало матеріалів, які можуть стати основою сценаріїв названих відеотворів. В руслі створення Польсько-українського університету розпочала свою роботу міжнародна наукова конференція «Поляки в Києві», організована Спілкою польських науковців в Україні восени 2001 року.

Згідно з умовами договору про створення Польсько-українського університету була сформована українсько-польська комісія зі співробітництва в галузі науки і технологій, яка оголосила про початок дії Виконавчої українсько-польської програми співробітництва в галузі науки і технологій.

В межах програми сторони розвивають співробітництво в напрямах, що мають пріоритетне значення в обох країнах, охоплюючи такі галузі: математичні, фізичні та астрономічні науки; хімія та хімічні технології; енергетика та енергозберігання; матеріалознавство та технологія металів; автоматика, електроніка, інформати-

ка та телекомунікації; біологічні науки, науки про землю, охорона навколишнього середовища; медичні науки; економічні та правові науки; гуманітарні науки.

Програма підтримує співробітництво між науковими установами України та Республіки Польща в таких основних формах: виконання спільних науково-дослідних проектів; спільне проведення та участь в міжнародних наукових конференціях, семінарах та виставках; обмін науково-технічною інформацією.

Під час візиту делегації НАН України в листопаді 1999 року до Варшави було підписано Протокол про наукове співробітництво між НАН України та Польською АН на 2000-2002 рр., який передбачає, що це співробітництво здійснюватиметься в межах спільних дослідницьких проектів, які погоджені зацікавленими науковими установами Польщі та України. На сьогоднішній день таких проектів є 61.

Висновок. Однією з найважливіших форм двостороннього наукового співробітництва українських вчених з їх польськими колегами є тривала спеціалізація. Такі зв'язки багато в чому сприяють взаємному обміну найважливішою інформацією у різних галузях науки і техніки, зменшують час на пошук перспективних напрямів досліджень.

Принципово новий рівень співробітництва між НАН України та ПАН передбачається після відкриття постійних представництв між НАН України при Польській академії наук у Варшаві та Польської академії наук при НАН України в Києві.

У сфері гуманітарних наук (історія, археологія, філософія, етнографія, мовознавство, літературознавство) ефективними є розгортання спільних програм, розробок, досліджень, лекцій, організація експедицій археологічного, історичного, фольклорного або мовно-етнічного спрямування. Перспективними є такі напрями: розвиток бібліотечної справи, робота польських та українських науковців в архівах та бібліотеках, що дають змогу проводити не лише обмін інформацією, але й цілеспрямований науковий пошук.

Зростання кількості та інтенсивності наукових контактів не повинно, однак, розглядатись як самоціль. В першу чергу треба виходити з того, що такий рівень сприяє кращому порозумінню між народами, усвідомленню спільності європейського дому і, без сумніву, є важливим чинником стратегічного партнерства між двома країнами.

Список використаних джерел

1. Чернега П. Партнерство розвивається //Освіта. – 2004. − №17. – С.3-4.
2. Центральна Україна – Польща. В дослідженнях науковців та краєзнавців Кіровоградщини: В 3 т., Т.1. – Кіровоград, 2004. – С.432.
3. Стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє України і Польщі. – К., 2002 – С.258.
4. Центральна Україна – Польща. В дослідженнях науковців та краєзнавців Кіровоградщини: В 3 т., Т.2. – Кіровоград, 2004. – С.61.
5. Голібард Є. По-сусідськи. Польський вектор. − К., 2004. – С.12.
6. Центральна Україна – Польща. В дослідженнях науковців та краєзнавців Кіровоградщини: В 3 т., Т.3. – Кіровоград, 2004. – С.6.
7. Ликошина Л.С. Політичний портрет А. Кваснєвського. – М., 2001. – С.17.
8. Thieme J.K. Szkolnict wyzsze. Wyzwania XXI wieku. – Warszawa: Difin, 2011. – 240s.

PERSPECTIVES, WAYS AND DIRECTIONS OF EDUCATIONAL SYSTEM IMPROVEMENT IN ACCORDANCE WITH THE BOLOGNA PROCESS

Doc.Ing. Matej Polák, PhD.
VVICB Kapušany pri Prešove,
Ekonomická Univerzita v Bratislave
(Slovenská republika)

Conclusions of the Bologna Process point to the need of changes in the field of education, emphasizing the key issue of linking the study and practice as well as transfer of scientific knowledge into practice. The formation of the Research&Development and Information Centre of Bioenergy at Kapušany (VVICB Kapušany) should contribute to the accomplishment of these imperative tasks. The Centre will focus on applied research and education of students, training of specialists from practice and will also enable the acquirement of skills and knowledge in the area of renewable energy sources (RES). Due the support of the EU structural funds within the operational programme Research and Development, in the course of the years 2010-202 more than 1,7 million € will be invested in these processes. The operational facility at Kapušany will be equipped with the latest technology in the area of RES, and thus the scientific and educational potential will enable a high level training scheme for specialists.

Keywords: *renewable energy sources, education, innovations, processes, Research&Development and Information Centre of Bioenergy (VVICB)*

Introduction

In 2009 the European Union directed its attention at the field of education towards enterprises. Higher educational institutions such as the universities had and still have the possibility of upgrading the education in the area of university management, the content and quality of education as well as funding of higher education within the programmes of Erasmus and Mundus. The University of Economics in Bratislava began modernization in 2006, namely the development in a rather non-traditional area of RES exploitation. The intention of this project is to contribute to the support of acquiring new knowledge and skills of students and it should also help accomplish the goals of RES exploitation from the view of overall energy consumption.

1. Role and goals of the Research&Development and Information Centre of Bioenergy at Kapušany (hereinafter VVICB Kapušany)

The goal of study and training within VVICB Kapušany will be concerned with

a) implementation of rational energy use from RES

b) economization of energy; increase of energy efficiency from fossil fuels, including the complex, technical and organizational management, distribution, consumption and storage of energy carriers in municipalities over 1000 inhabitants (a complex energy management)

c) management of indirect energy flows; energy balance of buildings, balance of grey energy – the energy invested in building materials, transport, food production; areas with the possibility of utilization of energy export

The above goals have been incorporated in the curricula and their implementation will be assured within VVICB Kapušany by means of

- high quality and practice-oriented education in the laboratories and testing facilities of VVICB
- personal corporate participation of students in the preparation and management of education
- updating and innovation of educational programmes with the aim to respond with flexibility to the needs of development in the labour market
- practical and illustrative teaching, testing and participation of students in research as well as systematic counselling and consultations relating to the equipment and devices within VVICB
- complex lifetime education of adults

2. Modules of Education

VVICB will provide two modules of education.

Module I will provide education in the area of energy crops growing – the phytomass aimed at the exploitation of soil, forest and biomass potential acquired from the communal waste and animal production. The questions of purposeful acquisition and exploitation of the secondary raw materials (manure, dung) for energy production will be included in the module.

Module II will provide education in the area of treatment and processing of energy raw materials (biomass, phytomass, dendromass and communal waste) as well as in the field of energy production, distribution, selling and marketing.

2.1. Professions in the sphere of education

Within individual educational modules the preparation of highly qualified specialists will be provided for the areas of

- management of land protection and sustainable agriculture – education of managers for the environmental area and for the complex care of countryside and its interior and exterior
- management of biomass and phytomass
- education of managers for the area of specialization of growing soil preparation, collection and storage of phytomass and biomass for energy purposes
- management of biogenous flow of materials
- education of managers for the area of transport and logistics of phytomass and biomass
- management of RES
- management for biogenous energetics

2.2. Measures to achieve the aims of study

a) Rational exploitation of RES with respect to the environment. The exploitation of biomass and phytomass will considerably contribute to the reduction of emissions in the atmosphere. The environmental certification of processes, which is based on the optimum soil exploitation and management of the processes of growing, collection and treatment of biomass, eliminates the primary soil abuse for biomass growing. Rationalization of fertilization and chemical protection in energy crops growing, limit the origin of waste as well as the pollution of underwater and atmosphere.

b) Implementation of a wide range of measures for the increase of energy efficiency of RES assumes the rational preparation of documents for decisions on RES exploitation in individual municipalities, towns or regions. Soil, climatic and financial factors will be taken into account so that individual carriers could be used at the optimum level and the costs for energy production at 1 ha (hectare) could be the lowest possible.

c) Rational management of energy flow in its entire range (electricity, heat, cooling). For the sake of exploitation of energy carriers for energy production it is necessary to specify and establish the limits which will enable decisions for their installation and use.

d) Interaction of processes in the country environment. The exploitation of RES brings a wide offer and possibilities for municipalities and individuals. It depends on the quality of prepared projects and collaboration of the subjects at their funding and implementation. In individual regions the mapping of needs dependent on the interests, rational requirements and financial possibilities of individuals and business companies will have to be taken into account.

e) Assessment of different areas of material flows in agriculture – strengthening of the regional component of the value chain elevation. When making decisions on the diversification of agricultural branches it will be necessary to arise from real conditions and possibilities of exploiting the region potential for growing a concrete type of biomass that could bring the biggest effect possible as well as the lowest costs, and at the same time it could vitalize the employment rate in the region.

f) Assessment of the possibility of effective efficiency of energy flows for the concrete area with the potential of land and forest acreage with a certain number of inhabitants. It is also necessary to create a model for establishing the efficiency of energy flows that could provide certain guarantees for municipalities and entrepreneurs so that their investments could be successful.

3. Implementation of educational programme

Education will be provided in collaboration with the Technical University Košice and with the business companies that operate in this region, such as Bioenergy Bardejov, QEL Bardejov, Research Institute of Agroecology Michalovce and Agricultural Farm Kapušany. The programme of education will be in accordance with the necessities and requirements of the project " New Technologies for Environmentally and Economically Effective Improvement of Biomass for Energy Uses" , ITMS project code 26220220063, and will be included in seminars and practical teaching.

4. Research, Development and Innovations

Within its research and development the VVICB will be equipped with all renewable carriers concerned with the conversion of biomass into energy.

This will include:

a) Thermic improvement of biomass – by direct burning of biomass in the form of pellets and briquettes in the laboratory boiler room with a container for biomass burning of 10kW output. This process is fully automated and computer-managed and directed. The data transfer from the container to the data server enables to carry out applied research and demonstration of thermic burning problems in practical teaching even within virtual reality. The workplace is equipped with the latest technology.

b) Biochemical improvement of biomass – biogas technology. The programme of biochemical improvement of biomass will be carried out at the facility of Kapušany Biogas Station which will be equipped with the latest measurement, signalization and direction technology within the project of modernization and innovation. This technology will enable to optimize the biochemical processes in the fermentor, it will also improve the pre-preparation of the substrate before its entering the fermentor and will increase the capacity of biogas storage equipment and optimize the output of a cogeneration unit. After reconstruction the output of a cogeneration unit will reach 200kW/h as to the electrical current production and 220kW/h as to heat production. Based on the in-

formation and communication technologies the automated direction system will enable the collection and transfer of data as the data server as well as subsequent processing and use of the data within virtual reality.

c) Laboratory of bioetanol – this workplace will focus on the research and education in the area of conversion of biomass (cereals, sugar beet, etc.) into bioetanol. The laboratory will be equipped with the devices for detecting the parameters of bioetanol. Bioetanol is a very perspective fuel and a suitable outcome product for agricultural enterprises which have lost their income sources from sugar beet growing.

d) Laboratory of biooil – the workplace of biooil research will be equipped with devices for pressing, cleaning and treatment of oil from rape, sunflower, mustard and poppy for the purposes of the outcome product – biooil. Within applied research the optimization of growing and processing of oil crops will be prepared in the conditions of disadvantaged regions. Training and education will be offered for specialists in this area and different variants of mixing biooil and a common fossil fuel will be tested as a part of our research.

e) Laboratory of biomass - this workplace will serve to carry out the basic and applied research of biomass. At present the issue of quality and composition of the substrate formed of biomass and other components is rather neglected. There is no permanent interest in this issue and this is reflected in the amount and quality of the produced biogas, and subsequently in the final production of electrical current and heat. Therefore it is inevitable to carry out the analyses of biomass before its entering the processes of biomass conversion into energy as well as at the end of outcomes to consider the amount of energy from 1 ha(hectare) as well as the value of costs. This will be enabled by our biomass laboratory, to some extent a unique facility in this area. It will be equipped with the latest measurement and evaluation devices and equipment. The laboratory will also include top specialists in this area.

5. Transfer of knowledge into practice

The level and quality of education at the institutions of higher education in Slovakia remains behind when compared with the advanced world. In the last years it was rather difficult for these institutions to receive some funds for the purchase of top technology and devices. The operational programme Research and Development enables to receive funds for the purchase of devices and measurement technology what makes possible to carry out high quality research at universities in many fields. These possibilities contribute to the higher quality of science at universities, improving at the same time the preparation of students for their future performance in practice. Currently, business companies are not satisfied with the fact how the new graduates are prepared to solve the problems of the company after entering it. To improve this situation means to enable the students to gain experience and skills together with the practical running of a company and its requirements.

VVICB at Kapušany is greatly interested in solving this kind of problems, and therefore it will also operate as a small model firm with the management and organization of a modern small enterprise.

Conclusion

The Bologna Process makes great demands as to modernization of universities without which it is not possible to assure the learning process, so that the European Union could not remain behind the advanced world in this and further centuries. This premise appears to be very important for the universities to realize the fact that the EU will not leave them without assistance, on the contrary, by its policy of supporting the

research and development it will help solve these problems. This will also depend on the approach of universities to this issue. The University of Economics in Bratislava may serve as an example by building up the Centre of Bioenergy at Kapušany which will aim at elevating the level of education, and at the same time it will help exploit the potential of disadvantaged regions.

"This paper is the result of implementation of the project entitled: New Technologies for Environmentally and Economically Effective Improvement of Biomass for Energy Uses supported by the Research and Development Operational Programme funded by the ERDF" (ITMS:26220220063)

Literature:

1. Polák,M. , et al.: New Technologies for Environmentally and Economically Effective Improvement of Biomass. Project ITMS code 26220220063, operational programme: Research and Development OPVaV – 2009/2.2/02 – SORO
2. Polák,M. – Kocák,V.: Multiplication Effect of Biomass and RES Exploitation – Proceedings of papers from international scientific conference, Zemplínska Šírava 2007, p. 73-79, ISBN 978-80-225-2496-4
3. Polák,M.: Conception of Development of Renewable Energy Sources (RES) Based on Biomass in the Prešov and Košice regions. Proceedings of papers from international workshop and CD-Rom presentation. Bardejov Spa, Zemplínska Šírava 2006, p. 17-33, ISBN 80-225-2276-7.
4. Polák,M. et al.: Renewable Energy Sources. Economics and Environment. Publishing house DUNADAM, Košice 2009, 173 pp.
5. Vígľaský,J.: Regional Natural Energy Sources - Renewable and Non-Renewable, their Rational Exploitation. Proceedings of papers from international scientific conference, Zemplínska Šírava 2007, p. 13-24, ISBN 978-80-225-2496-4

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ КРАЇН ЄС З ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Коваль М.В.,
кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри управління, адміністративного
права і процесу та адміністративної діяльності
Національний університет державної податкової служби України
(м. Київ, Україна)

In scientific articles by the author are questions related to the implementation of the activities of law enforcement bodies of Ukraine experience States of the European Community in respect of human rights in law-enforcement bodies Of law enforcement.
Keywords: *law enforcement; the activity of law enforcement bodies; the experience of Member States of the European Community in respect of human rights; the right of the European Union; integration processes.*

У статті порушено проблему, яка безпосередньо пов'язана з визначенням стану дотримання прав людини у сфері, в якій здійснюють діяльність правоохоронні органи. Цю проблему доцільно розглядати в кількох площинах, оскільки діяльність держави взагалі і її органів, що виконують правоохоронні і правозастосовні функції, зокрема, пов'язана, по-перше, з обмеженням прав людини, по-друге, – з втручанням в права людини і, по-третє, – з вторгненням в права людини, у тому числі і через їх порушення.

Необхідно водночас зауважити, що запропонована проблема не є новою, вона є звичною для наукових досліджень. Адже доки буде існувати людська спільнота, доти будуть предметом дослідження різні аспекти, пов'язані з взаємовідносинами особистості з владним впливом на неї, незалежно від того, хто цей вплив здійснює: члени сім'ї, роду, племені, союзу племен, держави, суспільства, колективу, групи осіб тощо.

Досліджуючи проблему з позиції дотримання прав людини у процесі здійснення правоохоронними органами як державними інституціями своєї діяльності відносно людини, було визначено, що вона є настільки всеохоплюючою, що її вивченням займалися представники різних наук, як-то філософії, соціології, політології, культурології, історії, юриспруденції тощо. Тому автор статті буде зосереджувати увагу на перерахуванні вкладу конкретних представників цих наук у розв'язання означеної проблеми. Тим більше, що зазначена проблема у розробці буде викладена з позиції правознавства, і в процесі використання матеріалу для обґрунтування своїх позицій автор буде вказувати науковців і нормативно-правові джерела, які тією чи іншою мірою торкались окремих аспектів цієї проблеми.

Метою зазначеної наукової розвідки є висвітлення питань, пов'язаних з дослідженням стану дотримання прав людини в процесі діяльності правоохоронних органів України з позиції урахування при цьому досвіду держав Європейського Союзу.

На нашу думку, на сьогодні у світі існують три основні розгалужені, дієздатні регіональні системи захисту прав людини, а саме:

а) *міжамериканська*, що діє в рамках Організації американських держав і представлена Міжамериканською комісією з прав людини та Міжамериканським

судом з прав людини. Основні принципи зазначеної системи викладені у Статуті американських держав, Американській декларації прав і обов'язків людини, Американській конвенції про права людини;

б) *африканська* система захисту прав людини, пов'язана з такою установою, як Організація Африканської Єдності, в рамках якої діє Африканська комісія з прав людини і народів;

в) *європейська* система захисту прав людини, в якій розроблений найбільш дійовий механізм захисту прав людини. Зазначений механізм захисту прав людини передбачає, що захист прав людини та основоположних свобод відбувається на трьох рівнях:

- національному, на якому діють такі інститути, як конституція, закони, інші нормативно-правові акти та передбачені процедури їх застосування;
- Європейського Союзу, на якому діють статутні договори ЄС, Хартія основних прав ЄС, органи ЄС тощо та процедури їх застосування;
- міждержавному, це переважно діяльність Європейського Суду з прав людини [1, с.15].

Необхідно зазначити, що Україна як центральноєвропейська держава також прагне впровадити в своє суспільно-політичне і державницько-правове буття європейські стандарти і цінності стосовно прав людини.

Проаналізувавши процес входження України в Європейську Спільноту з позиції правового буття, було визначено, що в словниково-довідникових джерелах зазначається, що право Європейського Союзу – це сукупність правових норм, які містяться в актах Європейського Союзу (далі ЄС). Його часто називають європейським правом.

Джерелами права ЄС є такі: а) установчі договори – Договір про ЄС (Маастрихтський договір, 1992), Амстердамський договір про зміни Договору про ЄС, 1997, Ніцький договір, 2001 тощо; б) регламенти, директиви і рішення органів ЄС; в) угоди між ЄС (його органами) та іншими суб'єктами міжнародного права; г) рішення (прецеденти) Європейського Суду з прав людини тощо. Регламент має переважно загальний характер та обов'язкову силу і застосовується безпосередньо в усіх країнах ЄС. Директива є обов'язковим актом для всіх країн Європейського Союзу «щодо результату, якого необхідно досягти», але надає відповідним країнам свободу дій щодо конкретних форм і методів її впровадження. Рішення – це індивідуальний акт, адресований державам або фізичним особам. Воно має силу закону і не потребує заходів щодо його імплементації у національне законодавство. Крім регламентів, директив і рішень, у рамках європейської системи захисту прав людини функціонує Європарламент та інші органи ЄС , які надають рекомендації і роблять висновки. Рекомендації та висновки не мають обов'язкової сили.

Предметом правового регулювання в рамках ЄС є економічні, аграрні і екологічні відносини, а також питання соціального забезпечення, громадянства, прикордонного режиму, прав і свобод людини, боротьби зі злочинністю тощо.

Доцільно зауважити, що система права ЄС функціонує на засадах комплексної галузі права, інтегративними елементами якої є норми публічного і приватного права. Право ЄС тісно пов'язане з міжнародним правом, але ці правові системи не є тотожними. Міжнародне право спрямоване на регулювання відносин між державами, право ЄС – на поглиблення інтеграції між країнами-членами ЄС. Крім того, регламенти, директиви і рішення ЄС мають пряму дію і є обов'язковими

для держав − членів ЄС, причому пряма дія є основним елементом права ЄС. Саме це положення забезпечує інтегруючу роль цього права в об'єднанні зусиль країн ЄС. Цього положення немає у міжнародному праві, воно реалізується не внаслідок прямої дії, а через імплементацію його норм у національне законодавство. Характерною ознакою права ЄС є також його верховенство над національним законодавством країн-членів ЄС. Ці країни, укладаючи Договір про ЄС, обмежили свій суверенітет на користь спільного правопорядку. У випадку виникнення суперечностей правові приписи ЄС мають перевагу перед національним законодавством. Національна законодавча влада не компетентна змінювати або скасовувати акти ЄС. Тлумачення права ЄС є виключною прерогативою Європейського Суду. Отже з факту верховенства ЄС випливає необхідність в адаптації до нього національного законодавства як країн-членів ЄС, так і країн, які намагаються стати членами ЄС [2, с .673 − 674].

Мабуть не секрет, що в процесі здійснення правоохоронної діяльності правоохоронними органами, як уже зазначалось, на законодавчому рівні передбачається обмеження прав людини, а також втручання в її права. На сьогодні вирішення окремих аспектів цієї проблеми значною мірою залежить від унормованості у національному законодавства статусу правоохоронних органів та приведення його у відповідність до міжнародних стандартів, а також розроблення законодавчої процедури їх діяльності щодо дотримання прав людини.

Розглядаючи запропоновану проблему в ракурсі розвитку європейського освітнього простору та поєднання зарубіжного досвіду з національними традиціями, необхідно враховувати, що юридичне вживання терміна «дотримання» в інституті прав людини у національному законодавстві започатковано у Конституції України, де у п. 17 ст. 85 закріплено, що до повноважень Верховної Ради України входить призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні [3].

Великий тлумачний словник сучасної української мови слово «дотримання» тлумачить через слово дотримувати – це точно, без відхилень виконувати, здійснювати що-небудь обіцяне, загадане, необхідне та інше, або ж берегти, охороняти що-небудь, а дотримуватись – це діяти відповідно до чого-небудь, згідно з чим-небудь [4, с. 244].

Україна як геополітичне формування пострадянської доби, виборовши свою незалежність, будує Українську державу з урахуванням досягнень міжнародної спільноти, і зокрема Європейського Союзу, використовуючи при цьому засади впровадження у правове поле української дійсності напрацьовані європейськими державами підходи до забезпечення прав людини шляхом їх дотримання, в тому числі і при здійсненні правоохоронними органами поставлених перед ними завдань у сфері охорони правопорядку.

Політичне життя в Україні засвідчує, що український політикум розуміє проблеми правоохоронної системи, адже вона ще й досі є такою, яка побудована на засадах, сформованих ще за радянських часів, і тому не завжди адекватно відповідає реаліям українського сьогодення.

На шляху державотворення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної і «правової» держави Українська держава та її керівники завжди торкалися питань реформування правоохоронної системи, тому що в межах її функціонування виникають питання, пов'язані із забезпеченням прав людини.

Інтеграція України в світову та європейську системи міждержавних відносин вимагає адаптації правових процесів, пов'язаних з вибором напрямів діяльності державних інституцій та їх засад побудови відповідно до міжнародних стандартів.

Правоохоронна сфера, виступаючи сферою, в який здійснюється забезпечення прав людини, зумовлює детальне законодавче регулювання втручання державних правоохоронних органів у права людини і громадянина при здійсненні зазначеними органами правоохоронної діяльності.

На шляху до інтеграції в європейську систему буття людини, Україна 14 липня 1992 року подала офіційну заявку на вступ до найавторитетнішої загальноєвропейської міждержавної інституції у галузі правового та гуманітарного співробітництва, якою є Рада Європи, і уже 16 вересня 1992 року Верховній Раді України було надано статус «спеціального запрошеного гостя» Парламентської асамблеї Ради Європи (далі − ПАРЕ). Такий статус ПАРЕ ввела та почала надавати для парламентських делегацій новим демократичним державам, що виникли та сформувалися на теренах Центральної та Східної Європи [5, с. 365].

У 1993 році у м. Копенгаген відбулося засідання Ради Європи, на якому були затверджені критерії вступу України до Євросоюзу, а у вересні 1995 року ПАРЕ ухвалила висновок № 190 (1995) відносно вступу України до Ради Європи. У цьому висновку, зокрема у п. 11, було зазначено, що ПАРЕ вважає, що відповідно до ст. 4 Статуту Ради Європи, Україна здатна та бажає виконувати обов'язки члена Ради Європи, визначені у ст. 3, де зазначено, що кожний член Ради Європи обов'язково повинен визнати принципи верховенства права та здійснення прав і основних свобод людини всіма особами, які перебувають під його юрисдикцією і щиро та ефективно співпрацювати в досягненні мети, яку ставить перед собою Рада Європи. Цим документом було передбачено також низку зобов'язань щодо імплементації норм і стандартів Ради Європи в національне законодавство. Причому необхідно зауважити, що підпунктом «а» п. 12 висновку ПАРЕ визначено зобов'язання України приєднатися протягом одного року до Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод та ратифікувати конвенцію і Протоколи №1, 2, 4, 7 та 11 до неї, а до набрання чинності Протоколу № 11 визнати право особи звертатись до Європейської Комісії з прав людини (яка діяла на момент ухвалення висновку, а також визнати обов'язковість юрисдикції Європейського Суду з прав людини (ст. 25 та 46 Конвенції) на своїй території [5 ,с. 366-367].

Актуальні напрями інтеграційно-правових процесів у перші роки незалежності України та її входження у європейський простір визначався потребою у імплементації укладених Україною міжнародних угод, її членством у міжнародних організаціях або ж амбіціями щодо такого членства. Зокрема такі питання вирішувались Угодою, яка була підписана в Люксембурзі 16 червня 1994 року [6]. Цією Угодою було визначено конкретні сфери наближення існуючого та майбутнього законодавства України до права ЄС.

Під час вступу до Ради Європи Україна почала виконувати разом з положеннями Статуту особливі зобов'язання, які були визначені у висновку ПАРЕ № 190 (1995) і які, як пропонують В. П. Самофалов, Ю. М. Шпарик умовно можна розділити на чотири групи [5, с. 368-369].

Прагнучи до інтеграції в європейський простір, керівництво України створює правові підстави для розвитку цього процесу у державі. Так, Указом Президента України від 11 червня 1998 року за № 615/98 була затверджена Стратегія інтегра-

ції України до Європейського Союзу[7], а Указом Президента від 14 вересня 2000 року за № 1072/2000 – Програма інтеграції України до Європейського Союзу [8], у листопаді 2002 року схвалена Концепція загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [9].

Розвиток процесів європейської інтеграції в Україні, як зазначає О.Виняков, зумовлює необхідність активно перейти до застосування нового інтеграційного механізму у правовій сфері. Якщо донині використовувався як основний зобов'язальний механізм імплементації міжнародних угод, укладених Україною, то надалі доцільно було б ширше впроваджувати добровільні заходи регулювання, незалежно від наявності міжнародних зобов'язань, тим більше, що вирішальні чинники інтеграції України до світового та європейського правового простору є вже наявними всередині країни. Тобто на сьогодні правові інтеграційні процеси в Україні повинні розвиватися не лише і не стільки як виконання умов європейських чи глобальних структур, а як ініціативні заходи, кроки на випередження. На його думку, і вона є слушною, в рамках інтеграційного регулювання повинні використовуватися різні методи, це, зокрема, дерегулятивний, методи адаптації, гармонізації, уніфікації та рецептивний метод [10, с. 266 - 267].

Згідно з положеннями Концепції загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, адаптація – це поетапне прийняття та впровадження нормативно-правових актів України, які розроблені з урахуванням законодавства Європейського Союзу. Цей процес довготривалий, розрахований на охоплення всіх сфер законодавства, пов'язаний з визначенням і коригуванням на певному етапі пріоритетів залежно від ситуації. На кожному з визначених етапів повинен бути досягнутий певний ступінь відповідності законодавства України законодавству ЄС. Необхідно зазначити, що адаптація до законодавства ЄС – це лише початкове пристосування поточного законодавства України до права ЄС – це лише підготовча стадія правової інтеграції як такої. Адаптація не є саме інтеграцією до права ЄС, вона характеризується не входженням до правового поля ЄС, а є лише «наближенням» до нього, виявленням суперечностей та одностороннім зняттям контроверсійних положень.

Правова гармонізація в умовах ЄС – це обов'язкове приведення законодавства країн-членів у відповідність до директив, що їх видають Рада ЄС та Європейська Комісія. Тобто це такий стан, коли кожна країна має право на свій розсуд обирати шляхи і способи досягнення визначеної у директиві мети, а сама директива має пряму дію лише тоді, коли країна-член ЄС її не імплементує, а положення директиви є достатньо визначеними.

Більш вищим ступенем правової інтеграції є уніфікація. Правова уніфікація в рамках ЄС здійснюється через регламенти Ради ЄС та Єврокомісії, які є обов'язковими і не потребують імплементації, діють безпосередньо «через голову» національних влад країн ЄС [10, с.267 – 270].

У діяльності Ради ЄС та Єврокомісії застосовують і такий метод правової інтеграції, як рецепторний. Рецепція з латинського reception – це запозичення і пристосування певною державою соціальних і культурних форм, що виникли в іншій державі, або в іншу епоху (рецепція римського права)[11, с. 597].

Як зазначають українські науковці, зокрема В.Мармазов та І.Піляєв [12, с.8], В.Самофалов, Ю.Шпарик [5, с. 368-369] та інші, на сьогодні Україна виконала більшість своїх зобов'язань, взятих під час вступу до Ради Європи. Про це йшла мова, наприклад, на семінарі «Інтеграційний курс України і реформування кри-

мінальної юстиції відповідно до євростандартів», що відбувся у Національній академії прокуратури. Виступаючи на цьому семінарі, посол України при ЄС К. Єлисєєв заявив, що підписання стратегічної угоди про асоціацію України і ЄС є дуже важливою, це не просто 1 200 сторінок документів, а це не більше і не менше як дорожня карта модернізації Української держави, що визначатиме її розвиток на десятки років вперед [13, с. 3].

Епохальним моментом стосовно запровадження в діяльність державних органів України європейських стандартів з дотримання прав людини є ратифікація у липні 1997 року Верховною Радою України Конвенції про захист прав людини та основновоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7, та 11 до Конвенції[14]. Конвенція набула чинності для України з 11 вересня 1997 року. Власне з цієї дати починається якісно новий та донині не відомий в Україні етап правової реформи, який полягає в перенесенні європейських і загальносвітових правничих цінностей на український грунт, що здебільшого знаходять своє практичне втілення у прецедентному праві Європейського Суду з прав людини [15]. Причому зауважимо, що із усіх протоколів, які відносяться до Конвенції, більшість із них підписані і ратифіковані Україною[16].

Досліджуючи процес реформування системи державних органів з метою впровадження в їх діяльність європейських стандартів щодо дотримання прав людини в Українській державі, слід зазначити, що у свій час після прийняття Конституції України, а це були часи президенства Л.Кучми, настав час проведення чергових президентських виборів у 2004 році. Одним із фаворитів президентської гонки був кандидат В.Ющенко [17]. У його передвиборній програмі йшлося про майбутнє призначення держави, в тому числі і правоохоронних органів у суспільстві. Він як кандидат у президенти виступав за «обмежене втручання держави в життя громадян», а також проти «обмеження прав і свобод пересічних громадян». Положеннями програми передбачалося, що держава не втручатиметься у життя людей там, де вони без неї впораються набагато краще. Це питання не залишилось без уваги і у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України на чолі з Ю.Тимошенко, яка отримала назву «Назустріч людям». У ній, зокрема, зазначалося, що за часів панування колишньої влади «система правоохоронних органів та судочинство обслуговували владні фінансово-політичні групи замість захисту законних прав громадян»[18], тому в сфері правової політики діючий на той час уряд зобов'язувався невідкладно припинити практику втручання державних органів у життя пересічної людини.

Після парламентських виборів 2006 року в Угоді від 7 липня 2006 року «Про створення антикризової коаліції» також було закріплено положення про необхідність реформувати правоохоронні органи [19].

Це положення було підтверджено і в Універсалі національної єдності від 3 серпня 2006 року [20]. Зокрема, ним задекларовано реформувати правоохоронні органи України відповідно до європейських стандартів, привести кримінальне законодавство, кримінальне судочинство у відповідність до стандартів Ради Європи і Європейського Союзу.

Аналіз діяльності влади на той час у сфері реформування правоохоронних органів дозволяє зробити висновок про відсутність чіткого бачення майбутньої системи цих органів, способів запровадження нових засад їх організації та діяльності, що привело до постійних пошуків оптимальних змін у структурі відповідних органів.

Розглядаючи ґенезу реформування правоохоронних органів України, необхідно зазначити, що у травні 2005 року Указом Президент України було створено Міжвідомчу комісію з питань реформування правоохоронних органів, яка була консультативно-дорадчим органом при Раді національної безпеки і оборони [21].

На початку вересня 2005 року відбулося перше представлення проекту Концепції реформування правоохоронних органів на засіданні Комісії [22]. Унаслідок проведених засідань комісії, що відбулися 18 листопада та 15 грудня 2006 року, проект отримав нову назву – Концептуальні засади реформування правоохоронних органів.

Так, на публічних заходах у 2006 році відбулася презентація проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (щодо прокуратури) та відповідних висновків міжнародних інституцій, у тому числі членів Венеціанської Комісії[23]. Також доцільно згадати міжнародну науково-практичну конференцію «Реформування органів прокуратури України: проблеми та перспективи», яка відбулася 2-3 жовтня 2006 року у м. Києві. У ній взяли участь експерти Європейської Комісії «За демократію – через право» (Венеціанська Комісія), зокрема Г.Сухоцька (Польща), Дж.Гамільтон (Ірландія) і П.Корню (Швейцарія), а також заступник Секретаря Венеціанської Комісії Т. Маркерт і представник цієї Комісії Д.Вишневська-Казалс.

Подальшими кроками влади з реформування системи правоохоронних органів було засідання Ради національної безпеки і оборони України 15 лютого 2008 року, за підсумкам якого Президентом України 8 квітня 2008 року був виданий Указ за № 311/2008 «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів». Цим Указом було оприлюднено рішення РНБО зазначеного питання і затверджено Концепцію реформування кримінальної юстиції України. Працюючи над цим питанням, з метою надання цьому процесу законодавчого підгрунття народний депутат України В. Л. Сивкович підготував і вніс за № 5446 у Верховну Раду України проект закону України від 17 грудня 2009 року «Про концепцію реформування правоохоронних органів України». Але він так і залишився до цього часу проектом.

Черговий крок з реформування правоохоронних органів в державі був започаткований у зв'язку зі створенням Комітету з питань реформування правоохоронних органів як консультативно-дорадчого органу при Президентові України та затвердженням Положення про нього і персонального складу Комітету Указом Президента України від 6 квітня 2012 року.

Цей Указ був виданий для реалізації положень, зафіксованих в Указі Президента України за № 1085/2010 від 9 грудня 2010 року «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [24], та Розпорядженні Президента України за № 277/2011 від 9 жовтня 2011 року «Про деякі питання реалізації заходів, пов'язаних з оптимізацією системи центральних та місцевих органів виконавчої влади» [25], а також на виконання положень, закріплених в Законі України «Про центральні органи виконавчої влади» [26].

Як зазначалося, наша держава і її керівництво виважено підходять до реформування системи державних органів з метою приведення їх діяльності до сучасних умов розвитку суспільства, держави, не оминає увагою і процес реформування системи правоохоронних органів України. Це насамперед здійснюється на законодавчому рівні шляхом впровадження в закони України й інші нормативно-правові акти європейських стандартів відносно дотримання прав людини в

процесі здійснення правоохоронної діяльності правоохоронними органами. Відбувається приєднання, підписання та ратифікація міждержавних угод про сповідування у повсякденному житті пересічної людини і українського громадянина засад дотримання прав людини.

Нині Україна як держава інтенсивно приєднується до міжнародних договорів, угод, конвенцій, які передбачають матеріально-процедурні підстави зі створення у національному законодавстві дійового механізму забезпечення прав людини.

Основними міжнародно-правовими та європейськими документами із захисту прав людини, положення яких повинні знайти своє відображення у національному законодавстві, є такі: Загальна декларація прав людини; Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права; Декларація про захист усіх осіб від тортур та інших жорстоких, нелюдських чи принижуючих гідність видів поводження та покарання; Конвенція проти тортур та інших жорстоких, нелюдських чи принижуючих гідність видів поводження та покарання; Кодекс поведінки посадових осіб з підтримки правопорядку; Керівні принципи для ефективного здійснення Кодексу поведінки посадових осіб з підтримки правопорядку; Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримки правопорядку; Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню у будь-якій формі; Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню; Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини; Декларація про поліцію; Десять правозахисних стандартів для правоохоронних органів; Міжнародна Амністія; Витоки і рішення Європейської Комісії з прав людини та Європейського Суду з прав людини; 1.16. План спільної Програми (СІЇ IV) ЕК/РЕ для демократичних інститутів верховенства права та прав людини в Україні; Витопки та рекомендації Національної конференції «50-річчя Загальної декларації прав людини»; Висновки та рекомендації секції «Міжнародно-правові стандарти прав людини у правовій системі України»; Висновки та рекомендації секції «Реалізація та захист громадянських, політичних та культурних прав людини в Україні»; Висновки та рекомендації секції «Забезпечення та захист соціально-економічних прав людини»; Висновки та рекомендації секції «Вдосконалення механізму законодавчого захисту прав людини в Україні». Це далеко не весь перелік міжнародних і європейських документів, що торкаються прав людини і які повинні бути впроваджені в діяльність правоохоронних органів при охороні, дотриманні і захисті прав людини і громадянина у Україні.

Про необхідність її вивчення і використання в діяльності правоохоронних органів автор зазначає у даній науковий статті, а також у статті «Європейські стандарти в правоохоронній діяльності зарубіжних держав та їх вплив на процес підготовки правоохоронців України у відомчих навчальних закладах» [27, с.270-282].

Список використаних джерел

1. Дегтяренко М. Система незатребуваних цінностей /М.Дегтяренко //Закон і Бізнес. – 2-8 червня, – 2012 – № 22. – С. 15.
2. Шемшученко Ю.С. Великий енциклопедичний юридичний словник. – К.: ТОВ Юридична думка, 2007. – 992 с.
3. Конституція України //Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови /уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ Перун, 2003. – 1440 с.
5. Самофалов В.П., Шпарик Ю.М. Рада Європи і Україна: співробітництво в сфері захисту прав людини /В.П.Самофалов., Ю.М.Шпарик //Реформування правової системи України: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів: Міжнародна науково-практична конференція (Київ, 28-29 квітня 2004 р.). Збірник наукових праць. в. 2 ч. /редкол.: С.А.Єрохін, В.Ф.Погорілко, Я.М.Шевченко та ін. – К.: Національна академія управління, 2004. – Ч. 1. –704 с.
6. Сайт Європейського Союзу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.europa.eu.int.
7. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11.06.1998 р. № 615/98 //Офіційний вісник України, 1998, № 24. Ст. 870.
8. Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 14.09. 2000 р. за № 1072/2000 //Офіційний вісник України, 2000. № 39. Ст. 1648.
9. Концепція загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: схвалена Законом України від 21.11.2002 р. //Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 3. Ст. 12.
10. Вишняков О.К. Предмет, рівні та методи євроінтеграційного регулювання: нормотворчий аспект /О.К.Вишняков //Реформування правової системи України: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів: Міжнародна науково-практична конференція (Київ, 28-29 квітня 2004 р.): зб. наукових праць. в. 2 ч. /редкол.: С.А.Єрохін, В.Ф.Погорілко, Я.М.Шевченко та ін. − К.: Національна академія управління, 2004. Ч. 1. – 704 с.
11. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень /укл.: О.І.Скопненко, Т.В.Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с.
12. Мармазов В.Є., Піляєв І.С. Рада Європи: політико-правовий механізм інтеграції /В.Є.Мармазов, І.С.Піляєв. – К.: 2000.
13. Ким Ю. У дзеркалі євроінтеграції /Ю.Ким //Закон і Бізнес. – № 25. – 2013.
14. Про ратифікацію Верховною Радою України Конвенції про захист прав людини та основновоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів №2, 4, 7, та 11 до Конвенції: Закон України від 17,07.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. № 40. – Ст. 263.
15. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23. 02 2006 р. за № 3477-IV.
16. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [текст]: збірник законодавчих і нормативних актів станом на 11 жовтня 2012 року – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 116 с.
17. Програма кандидата на пост Президента України Ющенка Віктора Андрійовича: [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http:// www. yuachenko.com.ua/ukr/ Future/206/.
18. Програма діяльності Кабінету Міністрів «Назустріч людям», схвалена Постановою Верховної Ради України від 04.02.2005 р. // Офіційний вісник України. – 25.02.2005 . – № 6. – Ст. 348.

19. Угода про створення Антикризової коаліції у Верховній Раді України від 07.07.2006 р. // Голос України. – 14.07. 2006. – № 128.
20. Універсал національної єдності: від 03.08.2006 р. // Урядовий кур'єр. 05.08. 2006. – № 145.
21. Питання Міжвідомчої комісії з питань реформування правоохоронних органів: Указ Президента України від 23.05.2005. – № 834/2005 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 21. – Ст. 1131.
22. Порошенко П. Реформування правоохоронних органів і спецслужб – ключове завдання нової влади / П. О. Порошенко // Урядовий кур'єр. – 20. 08. 2005.
23. Примаченко О. Правоохоронні органи: Перебудова на марші /О.Примаченко // Дзеркало тижня. – 27.08. – 02.09.2005. – № 33 (561).
24. Реформування органів прокуратури України: проблеми та перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 2–3. 10.2006, м.Київ. В обговоренні проблеми та перспектив реформування прокуратури України взяли участь експерти Європейської Комісії «За демократію - через право» (Венеціанська Комісія).
25. Офіційний вісник Президента України - 09.12.2009 . – № 32. Ст. 1026.
26. Урядовий кур’єр. – № 168 – 14.09. 2011.
27. Урядовий кур’єр. – № 66 – 12.04. 2011.
28. Коваль М.В. Європейські стандарти в правоохоронній діяльності зарубіжних держав та їх вплив на процес підготовки правоохоронців України у відомчих навчальних закладах /М.В.Коваль //Міжнародний науковий вісник наукових статей за матеріалами XXIV Міжнародної науково-практичної конференції, Ужгород–Кошице–Мішкольци, 8-11.05.2012 р., Ужгород: – ЗакДУ, 2012. – Вип. 5 (24). – 582 с.

ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Мацелик Т.О.,
кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін
Національний університет державної податкової служби України
(м. Київ, Україна)

This article analyzes local government entities as a form of public administration and identifies types of administrative relationships in which they can participate
Keywords: *local government, the subject of administrative law, authority, delegation, administrative relationship.*

Реформування адміністративного права України, визначення його місця та ролі у теоретичному і нормативному обслуговуванні процесів державотворення неможливе без переосмислення і оновлення суб'єктів адміністративного права.

Сьогодні домінуючими суб'єктами адміністративного права є органи публічної адміністрації, які на законних підставах набули владних повноважень для реалізації публічного інтересу.

В.Б.Авер'янов до суб'єктів публічної адміністрації відносить органи виконавчої влади та виконавчі органи місцевого самоврядування [1, с.117-118].

Професор Т.О.Коломоєць стверджує: незважаючи на те, що у вітчизняній адміністративно-правовій науці органам місцевого самоврядування приділялась достатня увага, в доктрині адміністративного права вони не розглядались як домінуючі, базові суб'єкти адміністративного права [8, с.3].

Здійснивши грунтовний аналіз наукових праць кінця XIX – на початку XXI століть присвячених органам місцевого самоврядування як суб'єктам адміністративного права в науковій статті «Органи місцевого самоврядування як особливий різновид колективних суб'єктів адміністративного права»,

Т.О.Коломоєць та П.Є.Лютіков дійшли до висновку, що органи місцевого самоврядування розглядаються як суб'єкти адміністративного права з віднесенням їх, з використанням різних критеріїв для класифікації, до так званих суб'єктів, наділених владними повноваженнями, юридичних осіб, публічних юридичних осіб, колективних суб'єктів адміністративного права тощо – суб'єктів адміністративного права. Водночас органи місцевого самоврядування не є домінуючими суб'єктами адміністративного права, оскільки їх адміністративна правосуб'єктність безпосередньо пов'язана з реалізацією власних і делегованих повноважень [9, с.216].

Досліджуючи органи місцевого самоврядування як суб'єктів публічної адміністрації слід вказати, що зазвичай вчені по-різному визначають можливість їх участі в адміністративно-правових відносинах, акцентуючи увагу на видах органів місцевого самоврядування та видах адміністративно-правових відносин, в яких вони мають можливість брати участь.

Так, професор В.К.Колпаков, досліджуючи відносини предмета адміністративного права з метою окреслення їх особливостей звертає увагу на управлінські відносини, що виникають під час діяльності органів місцевого самоврядування, які за своєю суттю однорідні із відносинами управління, суб'єктом якого виступають органи державної влади, що зумовлює необхідність їх адміністративно-

правового регулювання [2, с.23-25]. Т.О.Коломоєць вважає, що відносини, які виникають у процесі діяльності органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо забезпечення реалізації та захисту в адміністративному порядку прав і свобод громадян, надання їм, а також юридичним особам різноманітних адміністративних (управлінських) послуг, є адміністративно-правовими та становлять предмет адміністративного права [3, с.3-4].

С.В.Ківалов пов'язував діяльність органів місцевого самоврядування в сфері адміністративно-правового регулювання з реалізацією делегованих повноважень та наданням управлінських послуг, зазначаючи, що до структури предмета адміністративного права входять: а) управлінські відносини, пов'язані з реалізацією функцій і повноважень виконавчої влади, делегованих державою органам місцевого самоврядування, громадським організаціям та іншим недержавними організаціям; б) суспільні відносини, пов'язані з наданням громадянам органами державної влади та місцевого самоврядування, їх посадовими особами різноманітних управлінських послуг [4, с.8-9].

В академічному курсі з адміністративного права звертається увага на те, що при всій єдності публічної влади (завдання, мета) спостерігаються істотні відмінності у їхній природі й, відповідно, адміністративно-правовому статусі. Передусім адміністративна правосуб'єктність органів місцевого самоврядування виявляється при здійсненні функцій, які виконуються на підставі делегованих їм повноважень [5, с.243].

У підручнику «Курс адміністративного права» за загальною редакцією В.В.Коваленка зазначається, що органи місцевого самоврядування при вирішенні питань місцевого значення, віднесених Конституцією України та законами України до їх компетенції, є суб'єктами владних повноважень, які виконують владні управлінські функції, зокрема нормотворчу, координаційну, дозвільну, реєстраційну, розпорядчу [6, с.115].

Є.В.Курінний до різновидів владно-управлінської діяльності відносив державне управління, а також комунальне управління, яке, на його думку, є універсальним, недержавним різновидом владно-управлінської діяльності, що має підзаконний характер і здійснюється в межах місцевого владного рівня уповноваженими на те суб'єктами органів місцевого самоврядування відповідно до затверджених програм соціально-економічного розвитку певного села, селища або міста з метою забезпечення повної, всебічної та своєчасної реалізації потреб та інтересів територіальної громади, що мають або повинні мати відповідну нормативно-правову регламентацію [7, с.27].

Аналіз вказаних точок зору дозволяє зробити наступні висновки: по-перше, в адміністративно-правовій науці відсутнє усталене розуміння видів адміністративно-правових відносин, в яких суб'єктами, наділеними публічно-владними повноваженнями, виступають органи місцевого самоврядування, зазвичай наголошується на участі органів місцевого самоврядування в управлінських відносинах, робиться акцент на делегованих повноваженнях та можливості надання управлінських послуг, натомість поза увагою вчених залишається участь органів місцевого самоврядування у відносинах адміністративної відповідальності та відносинах адміністративного судочинства; по-друге, думки вчених щодо органів місцевого самоврядування як суб'єктів публічної адміністрації також не є усталеною: одні вчені визначають такими суб'єктами виконавчі комітети органів місцевого самоврядування, інші – органи місцевого самоврядування взагалі. Все це дає підстави

стверджувати про необхідність аналізу органів місцевого самоврядування як різновидів суб'єктів публічної адміністрації та визначення видів адміністративних правовідносин, в яких вони можуть брати участь.

Конституція України визначає, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Ніхто не може узурпувати державну владу [10].

В Україні місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст [11].

Таким чином, елементами системи місцевого самоврядування є територіальна громада; сільська, селищна, міська ради; сільський, селищний, міський голова; виконавчі органи сільської, селищної, міської рад; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення [11].

Безпосередньо органами місцевого самоврядування є: сільські, селищні, міські ради, районні та обласні ради – представницькі органи місцевого самоврядування; виконавчі органи сільських, селищних, міських рад (виконавчі комітети, управління, відділи) – виконавчі органи місцевого самоврядування.

Представницькі органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські, районні, обласні ради) виступають від імені населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці та представляють інтереси відповідних соціальних груп. Вони є колегіальними органами загальної компетенції, виражають волю територіальної громади, приймаючи від її імені рішення, що мають загальнообов'язковий характер [12, с. 243].

Необхідність формування представницьких органів територіальної громади зумовлена різнорівневими і різноцільовими інтересами жителів конкретних населених пунктів – членів територіальних громад, що у межах порівняно великої території (село, селище, місто) без управлінської ланки практично не піддаються координації й іншому управлінському впливу. Вони формуються самою громадою з числа її членів і представляють інтереси громадян з метою їх подальшого вирішення [13, с. 54].

Повноваження представницьких органів місцевого самоврядування визначені в Законі «Про місцеве самоврядування в Україні», який гарантує радам їх виключні повноваження, тобто такі питання, які правомірні вирішувати лише представницькі органи самоврядування і ніякі інші та включають організаційно-кадрові, нормотворчі, фінансово-бюджетні, контрольні та деякі інші.

Саме це гарантує провідну роль представницьких органів серед усіх інших органів місцевого самоврядування. [12, с. 252-253].

Представницькі органи місцевого самоврядування володіють верховенством щодо наступних питань: а) адміністративно-територіального устрою (ради вирішують ці питання на основі та у межах п. 4, п. 11 ст.26, п. 25, 26 ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [11]); б) структури місцевого самоврядування та вступу у добровільні об'єднання територіальних громад; в) самостійне вирішення кадрових питань, зокрема, проходження муніципальної служби; г) прийняття комплексних програм соціально-економічного та культурного розвитку територіальної громади; д) статутне право та муніципаль-

на нормотворчість; е) прийняття та контроль за виконанням місцевих бюджетів, муніципальна фінансова політика (місцеві податки і збори, позики тощо); є) управління комунальною власністю, її приватизація, створення відповідних муніципальних служб; ж) благоустрій, архітектура та будівництво; з) використання земельних та інших природних ресурсів [14, с.322-323].

Виключні повноваження реалізуються безпосередньо на пленарних засіданнях, що передбачає:

1) залежно від важливості ці питання виділені законодавцем як такі, що можуть вирішуватися лише провідним, головним представницьким органом у системі органів місцевого самоврядування;

2) ці питання розглядаються колегіально обраними представниками територіальної громади – депутатами;

3) розгляд саме цих питань здійснюється радою на підставі принципу розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування у порядку і в межах, визначених Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» [11] та іншими законами;

4) ніякі інші органи та посадові особи місцевого самоврядування не мають права приймати рішення з питань, віднесених до виключних повноважень рад;

5) у свою чергу, ці ради не мають право передавати вирішення цих питань іншим органам і посадовим особам самоврядування [12, с. 274].

Аналіз компетенції рад дозволяє зробити висновок про те, що саме на них покладається основний обсяг самоврядних повноважень.

Відповідно до ст. 140, 141 Конституції України [10], ст. 11 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [11], до виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад належать їхні виконавчі комітети, відділи, управління та інші виконавчі органи, які створюються цими радами.

Натомість, районні й обласні ради виконавчих органів не мають, а створюють лише власний виконавчий апарат.

Основними структурними підрозділами виконавчого комітету є відділи і управління. Виконавчі органи зобов'язані втілювати в життя рішення представницьких органів.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [11], виконавчі органи рад мають всі ознаки самостійно структурованих органів місцевого самоврядування. Вони є юридичними особами, наділеними виконавчо-розпорядчими функціями і повноваженнями, від свого імені видають нормативно-правові акти, які є обов'язковими для виконання на території відповідної ради, а також є відповідальні та підзвітні перед відповідною радою. Виконавчі органи рад не можуть самостійно здійснювати державно-владні повноваження, оскільки не належать до органів виконавчої влади. Водночас, відповідно до Конституції [10] і Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [11] вони здійснюють надані законом (делеговані) повноваження органів виконавчої влади. З цих питань, відповідно до ст. 143 Конституції [10] і ст. 11 закону [11], вони підконтрольні відповідним органам виконавчої влади.

Необхідно звернути увагу на те, що відповідно до ч. 3 ст. 143 Конституції України делеговані повноваження надаються органам місцевого самоврядування [10], до складу яких входять сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, районні та обласні ради (ст. 140 Конституції [10]). Отже, делегованими повноваженнями мають наділятися як ради, так і їх виконавчі комітети.

Однак, аналізуючи гл. 2 розділу ІІ Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [11], бачимо, що делеговані повноваження надаються тільки виконавчим органам сільських, селищних, міських рад. Зрозуміло, що ця невідповідність між двома основними нормативно-правовими актами зумовлює певні колізії на практиці [15, с.100]. Враховуючи те, що виконавчі органи сільських, селищних рад можуть створюватись.

Вчені-адміністративісти по-різному підходять до визначення повноважень органів місцевого самоврядування одні їх визначають як владні повноваження, інші здійснюють розподіл на дозвільно-реєстраційні та розпорядчі, наголошується і на публічних виконавчо-розпорядчих, дозвільно-реєстраційних, контрольних функціях, однак найусталенішим залишається поділ на власні та делеговані.

Так, повноваження, надані органам місцевого самоврядування, З.Р.Кисіль, Р.В.Кисіль поділяють на дозвільно-реєстраційні та розпорядчі [16, с.166].

У підручнику з адміністративного права України за загальною редакцією професора Т.О.Коломоєць зазначається, що органи місцевого самоврядування виконують низку повноважень, які притаманні органам державної влади. Це відбувається, по-перше, завдяки можливості останніх делегувати свої повноваження органам місцевого самоврядування, а, по-друге, завдяки делегуванню державою частини своїх повноважень для їх більш ефективної реалізації органам місцевого самоврядування. Саме виконуючи такі повноваження, органи місцевого самоврядування виступають як суб'єкти адміністративного права [3, с.66].

Органи місцевого самоврядування виявляють себе в якості суб'єктів, які реалізують певні функції у системі адміністративно-правових відносин. Так, у сфері публічного управління органи місцевого самоврядування виконують власні та делеговані повноваження.

Власні повноваження місцевого самоврядування – це ті права і обов'язки, які визначає за суб'єктами місцевого самоврядування держава і які забезпечують самостійне вирішення питань місцевого значення [17, с.139].

В той же час у юридичній літературі та законодавстві набув поширення термін «делеговані повноваження», який означає, як правило, надання повноважень на певний час із збереженням у делегуючого суб'єкта права повернути їх до власного виконання. Водночас делегуючий суб'єкт набуває права контролю за станом і наслідками виконання делегованих повноважень; він повинен фінансувати із власних коштів їх здійснення або передавати у користування необхідні для цього майнові об'єкти [18, с.232].

Делеговані повноваження місцевого самоврядування – це повноваження органів виконавчої влади, якими наділені органи місцевого самоврядування з одночасною передачею необхідних матеріальних і фінансових ресурсів, реалізація яких підконтрольна органам державної виконавчої влади [17, с.139].

До того ж з точки зору державної теорії місцевого самоврядування сам поділ повноважень місцевого самоврядування на «власні» та «делеговані» не несе в собі якогось серйозного концептуального навантаження, оскільки всі свої владні повноваження місцеве самоврядування отримує в законі, в якому втілена державна воля народу. Отже, що в межах власних повноважень орган місцевого самоврядування діє цілком автономно, а в межах делегованих – під контролем відповідних державних органів, оскільки делегування повноважень не є формою їх повної деволюції на рівень того, кому вони делегуються. Ці повноваження залишаються і повноваженнями відповідних державних органів [12, с. 150 - 151].

На думку Ю.П.Битяка, зміст управлінських відносин, що виникають у процесі діяльності органів місцевого самоврядування, однорідний із відносинами управління з боку держави, а тому перші потребують адміністративно-правового регулювання [19, с. 24].

У сфері надання адміністративних послуг, у відповідності до Закону України «Про адміністративні послуги» [20], органи місцевого самоврядування як різновид суб'єктів публічної адміністрації виконують функцію з організації надання адміністративних послуг населенню відповідно до загальнонаціональних стандартів та загальної політичної спрямованості уряду, фінансування, кадрового забезпечення та контролю.

До делегованих повноважень органів місцевого самоврядування щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян відповідно до ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [11] належить розгляд справ про адміністративні правопорушення, віднесені законом до їх відання; утворення адміністративних комісій та комісій з питань боротьби зі злочинністю, спрямування їх діяльності.

Справи про адміністративні правопорушення відповідно до правил підвідомчості, встановлених ст. 218 Кодексу України про адміністративні правопорушення [21] (далі – КУпАП), розглядають адміністративні комісії при виконавчих органах сільських, селищних рад, а також виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад (відповідно до ст. 219 КУпАП [21]). Такі правила мають встановлюватись відповідно до положень нормативно-правових актів, зокрема, Правил благоустрою територій населеного пункту, які розробляються для всіх сіл, селищ, міст і затверджуються органами місцевого самоврядування, Правил торгівлі на ринках [22; 23, с. 12].

У сфері адміністративного судочинства органи місцевого самоврядування при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, виступають суб'єктами владних повноважень.

Отже, враховуючи вищевикладене, можна визначити, що органи місцевого самоврядування є особливими суб'єктами адміністративного права – інтегральним компонентом системи суб'єктів публічної адміністрації. Ці особливості проявляються в їх структурній побудові, наділенні окремих структурних елементів дуалістичними публічно-владними повноваженнями та максимальній наближеності при здійсненні публічного управління, наданні адміністративних послуг людині і громадянину, що, відповідно, сприяє своєчасній і швидкій реалізації публічного інтересу на певній території. Потенційними учасниками адміністративно-правових відносин, що входять до предмета адміністративного права, є як представницькі, так і виконавчі органи місцевого самоврядування, що дозволяє стверджувати про їх повноцінність та значущість у системі суб'єктів галузі.

Список використаних джерел

1. Авер'янов В.Б. Реформування українського адміністративного права: ґрунтовний привід для теоретичної дискусії /В.Б.Авер'янов //Право України. – 2003. – №5. – С.117-118.
2. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підруч. /В.К.Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 736 с.
3. Адміністративна відповідальність: навч. посіб. /Т.О.Коломоєць, П.С.Лютіков, О.Ю.Меліхова; за заг. ред. Т.О.Коломоєць. – К.: Істина, 2011. – 184 с.
4. Административное право Украины: учеб. /под. общей ред. С.В.Кивалова. – Х.: Одиссей, 2004. – 880 с.

5. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч. у двох томах: Том 1. Загальна частина /ред. колегія: В.Б.Авер'янов (голова). – К.: Юридична думка, 2004. – 584 с.
6. Курс адміністративного права України: підруч. /В.К.Колпаков, О.В.Кузьменко, І.Д.Пастух, В.Д.Сущенко та ін. /за ред. В.В.Коваленка. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 808 с.
7. Курінний Є. В. Предмет і об'єкт адміністративного права : характеристика категорій в умовах системного реформування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.07 /Є.В.Курінний. – К., 2004. – 36 с.
8. Коломоєць Т. Громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування як суб'єктів адміністративного права України: пріоритети дослідження та вдосконалення правових засад /Т.Коломоєць // Підприємство, господарство і право. – 2012. – №5. – С.3-6.
9. Коломоєць Т.О. Органи місцевого самоврядування як особливий різновид колективних суб'єктів адміністративного права/Т.О.Коломоєць, П.С.Лютіков //Право України . – 2012. – №6.– С. 209-216.
10. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
11. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №24. – Ст.170.
12. Муніципальне право України: підручник / кол. авт.; за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
13. Прієшкіна О. В. Місцеве самоврядування в Україні: правове регулювання безпосередньої демократії: навч. посіб. – К.: Кондор, 2004. – 336 с.
14. Муніципальне право України: підруч. /за ред. М.О.Баймуратова /В.Ф.Погорілко, М.О.Баймуратов, Ю.Ю.Балций та ін. – 2-ге вид. доп. – К.: Правова єдність, 2009. – 720 с.
15. Лазор О.Л. Основи місцевого самоврядування: Навчальний посібник. – 3-тє видання, доповнене і перероб. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 432 с.
16. Адміністративне право: навч.посіб /З.Р.Кисіль, Р.В.Кисіль. – 3-е вид. – К. Алерта; ЦУЛ, 2011. – 696 с.
17. Адміністративне право України : навч. посіб.: у 2-х томах /В.В.Галунько, В.І.Олефір, М.П.Пихтін та ін. /за заг. ред. В.В.Галунька. − Херсон: ПАТ Херсонська міська друкарня, 2011. – Т.1: Загальне адміністративне право. – 320 с.
18. Сторожук І.П. Принцип делегування повноважень у місцевому управлінні /І.П.Сторожук //Університетські наукові записки. – 2005. – №4(16). – С.231-236.
19. Адміністративне право України: підруч /Ю.П.Битяк, В.М.Гаращук, О.В.Дьяченко та ін. /за ред. Ю.П.Битяка. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
20. Про адміністративні послуги від 06.09.2012 р.№ 5203-VI // Офіційний вісник України . – 2012. – №76. – Ст. 3067.
21. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. №8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. -1984. – Додаток до № 51. – Ст.1122.
22. Правила торгівлі на ринках. Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України Міністерства внутрішніх справ України, ДПА від 26.02.2002 року № 57/188/84/105 // Офіційний вісник України. – 2002. − №13. – Ст.681.
23. Кодекс України про адміністративні правопорушення: науково-практичний коментар /Р.А.Калюжний, А.Т.Комзюк, О.О.Погрібний та ін. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 781 с.

IMPLEMENTATION OF SYSTEMS AND PROCESS OF THE PUBLIC ADMINISTRATION IN TERMS OF SOCIAL CHANGE

Chervjakova O.V.,
The senior lecturer of chair of management and administration
The reviewer: the doctor of sciences from public administration,
the senior lecturer Rudenko O.M.
National University of Life and Environmental sciences of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)

Description is done to the transformation public administration tendencies in the conditions of modern public changes. The tasks of the systems and processes of state administration are selected in the conditions of public changes.

Keywords: *public administration, public changes, transformation public administration tendencies, public administration in the conditions of public changes.*

Problem statement. Modern public administration is influenced by numerous tendencies and processes of world development which are accompanied by public changes. For example globalisation processes, and also forming of information and innovative societies taking into account a tendency to provision of proof development of a society. And how it influences systems and public administration processes?

The object of the given scientific investigation is public administration in the conditions of public changes.

Revealing of public administration tendencies in the conditions of fundamental public changes is the purpose of given article.

The analysis of scientific researches. The works of many domestic and foreign scholars on the impact of trends and developments in the world of public administration and to identify trends in its changes [1,5,6,7,9]. But the special attention among them deserves work of known Ukrainian scientist V.G.Geets [1] in which the context of changes of public administration in the conditions of system character world crisis, in particular reforms in public services and accordingly in the public administration, the technological changes technological and economic paradigms and long economic waves is considered.

Priority material statement.

In the given work slightly other research tasks, than in above specified though ideologically it continues this direction of the researches, actually directed on determination of the basic directions and statement of new tasks for modern public administration are put. We consider influences on public administration not in the conditions of crisis, and in the conditions of normal modern evolutionary development of a society where crises are the phenomena that time from time brakes this development, distracting resources and changing its directions and results.

The given research is directed on determination and the characteristic transformation tendencies of public administration in the conditions of public changes in beginning XXI of a century. We will reveal, what occurs to public administration under such circumstances and what most general transformation tendencies are shown this?

Let's consider public administration transformations in connection with the most essential public changes. Unconditionally, for today such changes appreciably grows out of powerful external influence on a society of processes of globalisation, and also

internally − state processes of forming of information and innovative societies directly connected with them against developments of a civil society and provision of constant development of a society [2].

To modern society innovative public changes which are accompanied by origin and development of other relations which was not earlier, and also change of character and quality of the public relation are characteristic. Thus the system and public administration processes should be brought into accord to new needs of a society. Otherwise there are crises both in a society, and in public administration, lagging of the last in character and a kind of influences on a society. If the system of public administration is creative and innovative readiness for change, the risk of such crises is reduced.

There is a question what should change in public administration? In the further consideration we will recognise that public administration model in most general view includes system of subjects of public administration, system of state-administrative influences (realisation mechanisms) and system of state-administrative monitoring.

Unconditionally, transition from it classical conservative model to creative, such is the first general transformation tendency of public administration in the conditions of public changes that operatively reacts to changes in the world and in a society. It is possible by provision of necessary level creative subjects of public administration, state-administrative influences (realisation mechanisms), and also system of state-administrative monitoring.

If there is an essential rupture between variety of public administration and variety of a society they are necessary for bringing into accord, in other words - to balance. Otherwise possible loss of controllability by a society, which self-organizational possibilities can result to unforeseen consequences, crisis of acting public relations up to power change.

Of course, the first general trend of transformational government in terms of social change is the transition from his classic conservative model for creative, such that responds quickly to changes in the world and in society. As different origins of such disbalance different methods of its overcoming are possible.

If there is a significant gap between the diversity of governance and diversity of society, they must be brought into line - balance. Otherwise lost control of the company, the possibility of self-organization which can lead to unintended consequences, the crisis of the existing social relations, the change of government.

Increase of its self-organizational capability, that is possibility of provision of the best variant of management in conditions which have developed in a society (sphere, area, certain relations) is third general transformation tendency of public administration in the conditions of public changes. Public administration is implemented numerous the subject-objective by cycles which have received the name of cycles of management. "Set" of cycles of management as a result of which realisation parametres of social system change.

Choice of state-administrative influences and start of such cycles, management of them (strategic, political, programming target synchronization; actualization, that is periodic renovation of parametres of influence, depending on a situation which changes), and also realisation of state-administrative monitoring are the primary goals of subjects of the public administration, directed on achievement of high self-organizational capability of all system of public administration.

Provision of the balanced public management and adjustment of effective interrelation with the population is fourth general transformation tendency of public administra-

tion in the conditions of public changes. Thus, in the conditions of modern public management which covers public administration and local self-government, it is a question not only of raising overall performance of corresponding bodies and organisations, and how to provide effective interaction of all links of system of public administration and local self-government system, and also their interaction among themselves and with the organisations of a civil society, with citizens.

Increase and, partially, change of a role of public service and service in local government bodies as information-communicative elements between the public power and a society is fifth general transformation tendency of public administration in the conditions of public changes [7]. Actually the power receives the information on a society condition through these services, that is feedback with a society is implemented. Through them, owing to registration of political and administrative tasks of the power in the form of corresponding decisions, influence of the public power on a society is performed, that is direct communication of the power with it is implemented.

Such functions of the specified services confirm their supercrucial role in realisation of tasks of modern system of public management, and, then, and in realisation of all above the specified tendencies. Not casually, V.Geets asks a question on necessity of realisation «the government program of preparation of managers in system of the state higher educational institutions of Ukraine with attraction to its realisation of experience of a professional training abroad which together will be capable to implement to the full modern model of a market variant of the state of the development which chief goal – to remove the basic sectors of economy on the advanced positions in the world that actually is a priority task of the present, deserves all support and needs the maximum concentration on the decision of tasks in view» [1].

Some other tranformation tendencies of public administration in the conditions of public changes we will consider in context and a binding to those public transformations which occur in the world in general and in Ukraine in particular. Change of general approaches of public administration is one of them. Others transformation tendencies are changes in system of principles (change of priorities, expansion or railroad train reducing) proceeding from which public administration is implemented in the modern world.

As it is known, as globalisation understand transformation of the phenomena on world, planetary. Among them the most known are processes of integration and unification [3]:

- economical (the international division of labor, the free market and the migration of capital, human and industrial resources, standardization of economic, technical and technological processes, the international transfer of investments and provide economic component of the ongoing development);
- political (the creation of different units and groups of states, standardization of law, democratization of society);
- environmental (ensuring environmental component of constant development, carbon sequestration, standardization of environmental, technical and technological processes);
- cultural (convergence of cultures of different countries, to overcome the crisis of multicultural);
- information (the rapid development and standardization of information technologies, the growth opportunities of access to any information in the world) integration and unification.

As a result of globalisation the world becomes more connected and dependent on all its subjects. There is an increase as quantities of general for groups of the states of problems, and quantity and types of the integrated subjects.

As it is specified in work [11], the globalisation approach provides strengthening of interrelation and interdependence of the different phenomena and processes in the world which demands accounting of their consequences, and is based on consolidation of several approaches, very important for modern social development.

Then, change of general approaches which represent general images of the decision of problems of the state and planetary levels is sixth general trasformation tendency of public administration in the conditions of globalisation influences. On the foreground there are approaches:

- valuable in which basis the priority of universal values and ideals, in particular is put: the human-centrist approach which needs consideration of the person, protection of its interests and satisfaction of needs as the primary goals of social development; the approach of development of a society on democratic principles, in particular development of a civil society, the approach of creation of conditions for prevention of corruption processes;
- ecological, tasks of creation of comfortable natural conditions are put in a basis for life and activity of the person, and also provision of the person interests balance, economy and ecology of environment with a priority of protection of environment from the unjustified and not reproduced changes;
- consensual, it is based on search of collective arrangements and overcoming of conflicts at interstate and state levels at the decision of all important questions of world development;
- integration, displays requirement of the states to unite effort, as for the decision of perspective tasks of world development, and for the prevention global (political, economic, ecological, social, humanitarian, military and others) threats, to their normal existence and development;
- information, in a basis acknowledgement of a role of the information in a modern society as communications effective remedy, noegenesis, granting of services, and also the goods having huge demand which constantly and quickly increases is necessary;
- information-technological, provides a technological component of work with the information which quickly develops and receives mass application in a society at all its levels. Information and information-technological approaches focus on forming and development of an information society as most developed phase of a postindustrial society;
- innovative, in a basis distribution of innovations to all spheres and areas of a society and development of an innovative society is necessary.

The seventh overall trend of transformation of public administration in terms of impacts of globalization is the expansion of its principles, as well as change their priorities. This trend actually reflects a qualitative change in society and the need to respond to them.

On the first positions of realisation public administration in globalized society are principles:

- priority of universal values and ideals in system of reference points of mutual relations between the countries and the people, rapprochement of their cultures;

- overcoming of multicultural crisis;
- democratisation of a society and the public administration;
- constant development for which, from the point of view of the person, should unite optimum economic, ecological and social factors;
- cooperation and integration (political, economic, humanitarian, defensive, ecological, etc.) that are implemented at interstate and state levels;
- standardization of the legislation, economic, technical and engineering procedures on the basis of an advanced experience;
- consensus achievement in the decision of questions of world level;
- the collective prevention and the decision of conflicts of world level (international, regional, local);
- restriction and the rigid control of distribution of nuclear and other weapons of mass destruction;
- assistance of development of free markets of labour, the goods and services.

Feature of globalisation influence is that it has as external, and as internal influence. As external influence it is more shown in valuable, integration, ecological approaches and as internal – in information, information-technological, innovative and ecological approaches, is reaction to requirements of public administration before self-development and improvement. The ecological factor displays environment surrounding us and is shown both in external, and in internal influence on social systems. In it its special value for all countries and the people.

As it is known, the information society is the concept of a postindustrial society in which the main products of production become the information and knowledge. It grows out of acceleration of scientific and technical progress, information and information-technological revolutions.

Application of such approaches is eighth general transforation tendency of public administration in the conditions of forming and development of an information society[4, 5]:

- information consideration as powerful and effective resource, on the one hand − management, first of all public administration, and on the other hand – state and society interaction;
- international cooperation strengthening in sphere of development of an information society;
- acknowledgement of a key role of information-communication technologies in national concepts and development strategy;
- assistance to creation of global information field, development of a corresponding infrastructure which provide effective information interaction of people, their access to world information resources;
- forming of the state strategy and policy of development of an information society;
- wide application of information-communicative technologies in public administration and local self-government as one of priorities of their development;
- the information of administrative processes directed on increase at them of a role of the information, knowledge and information technology;
- growth of production of services in public administration and local self-government spheres;
- carrying out institution reforms, expansion of institution potential and potential of is standard-legal base of an information society;

- improvement of organizational structures for the purpose of strengthening of imperious influence and increase of efficiency of information and information-technological projects in sphere of forming and development of an information society;
- strengthening of coordination international and government programs of financing and initiatives in sphere of forming and development of an information society;
- strengthening of information influence of the state, in particular by finishing and an explanation of actions of the government on different questions with attraction of advisers and experts on these questions;
- assistance to investments into an information economy and formation;
- improvement of financing information-communication mechanisms technologies, acceleration of their development and introduction;
- improvement of quality of administrative processes;
- assistance to development of an information economy, the digital markets, electronic social and economic networks;
- assistance to market development of the information, intellectual property and educational services;
- strengthening of regional cooperation in development of an information society on the basis of partnership;
- development of human resources and creation potential at each level for achievement of the purposes of an information society, first of all in public sector;
- increase in quantity of workplaces with use of information technology;
- reception by specialists of new knowledge and abilities;
- improvement of the organisation quality managers, civil officers, public officials of local self-government concerning information technology, communications and production of information products and services;
- assistance to telephony development, radio, television, a network the Internet, and also traditional and electronic mass-media as means of a society information;
- the organisation of collective carrying out of researches, research designing, electronic consulting with use of modern information networks and technologies;
- increase of level of decentralisation of the information-communication policy, connected with occurrence of groups of influence independent of the state which have information access (mass-media, the Internet, social networks, etc.) on public consciousness;
- decrease in the information-communication risks connected with threats of a homeland security of the state, in particular manipulations with public consciousness, information wars, foreign information influence for the purpose of intervention in state internal affairs, etc.;
- entering of the state control of the greatest information resources;
- essential increase of the state role in forming of information materials for the population and change of its substantial filling.

Expansion of system of its principles, and also change of their priorities is ninth general transformation tendency of public administration in the conditions of forming and development of an information society. Among main principles it is had:

- increase of a society information level as a whole and public administration in particular;
- satisfaction of needs of public administration in information products and services;
- electronic democracy (public attraction to state affairs through means of "an open society», collective decision-making, an electronic transparency, electronic publicity, an information openness, information participation, etc.);
- access simplification to information resources;
- technologization information management processes;
- increase in quantity and quality of services in general and information in particular.

For revealing transformation tendencies of public administration in the conditions of forming and development of an information society, also it is possible to use estimation of the basic characteristics changes of an information society behind the criteria offered by U.Martin [4]. Among them criteria:

- cultural, characterises degree of cultural value acknowledgement of the information, its use in interests of each person development and a society as a whole;
- political, characterises freedom of access and information use, and also an information role in political processes, in participation and consensus growth in a society between its different classes and population social strata;
- Economic, characterises how much the information to become the key factor in economy as a resource, services, the goods, a value added and employment source;
- Social, characterises a role of the information as an important stimulator of change of life quality, and also forming and the statement of "information consciousness" in a society and in public administration;
- technological, characterises degree of distribution of information technology in all spheres and society areas in general, and in public administration in particular.

Feature of an innovative society [6, 7] of that development some years it is a question in official documents and numerous publications of specialists, is growth of dynamism of the difficult social transformations caused by innovative processes which intensively develop and extend and as capability of human resources to generate with high frequency new rational ideas and to provide the maximum rate of their introduction. The innovative society includes some elements of other kinds of societies, namely: an open society, a postindustrial society, an information society. The competition, and the basic brake of introduction – corruption is a motive power of innovative processes.

Logic parcel is that in an innovative society innovative public administration is formed. The last represents government activity as the subject of the social management directed on initiation, support, a correcting and adjustment of innovative processes in the conditions of public relations which have tested innovative changes.

Complex application of such approaches is tenth general transformation tendency of public administration in the conditions of forming and development of an innovative society, in our opinion[6 - 9]:

- change of the public administration paradigm from is conservative-classical on the innovative;
- creation and support of functioning of National innovative system which covers all spheres and society areas, public management (public administration and local self-government);

- Growth of the state in adjustment role in social-innovative processes, their reorientation in constructive that promote state development;
- development and realisation of concepts, strategy, national projects, target programs of innovative development of public management in the state;
- development of forming standard-legal provision and functioning of an innovative society in the state;
- preparation and carrying out of the public administration reforms on innovative changes of a state system, the organisation of the government processes system of public management;
- achievement of public management self-organising balance, first of all self-organising of public administration, self-organising of local self-government and public self-organising;
- revealing of sources of innovative breaks in a society and public management, that is the most essential innovations which can change a society, the public relation, public management (fundamental scientific and technical achievements; social movements which can change a state system and a power mode; the state political and social and economic reforms; active introduction of foreign social practice that essentially differs from domestic);
- assistance to development and introduction of innovations in all areas and society spheres, first of all in system and processes of public management that cover public administration and local self-government;
- assistance to development of the competitive environment in all areas and society spheres;
- studying and use of the advanced world experience about distribution of innovations to public management;
- development of modern, effective educational systems as answer to calls of a global innovative society;
- development and realisation of preparation managers programs, civil officers and public officials of local self-government to work in the conditions of innovative public management;
- the organised struggle at the international and state levels with innovative displays of the pathological public phenomena: terrorism, corruption, underworld in general and electronic in particular, a hidden economy, infringement of human rights);
- monitoring of risks of innovative public administration (the organisation of feedback of the power with a society for the purpose of finding-out: readiness of a society for innovative changes; degrees of trust of the population to bodies of public management; coordinations of actions of the government and other social institutes, etc.);
- creation of network structures which connect the research centres, universities and organisation business in which apply innovative technologies.

Change of system of its principles and their priorities is eleventh general transformation tendency of public administration in the conditions of forming and development of an innovative society. Main principles:

- judgements and determinations of proper response to a number of public innovations, among which: globalisation processes, development of an information society, provision of a sustainable development, forming of the developed civil society, crisis and corresponding constitutional, political, administrative,

economic, social and humanitarian reforms, transition to market economy, introduction of other foreign experience, change in spiritual life of a society etc.;

- synchronism of innovative processes in state-public relations as source of constant development of a society as a whole and public management in particular;
- innovative role of public service and service in local government bodies as communicators in state-public relations;
- Adaptive reforming of structures and public administration functions, proceeding from perspective objective needs in innovative changes of the public relation;
- innovative renovation of a society as a whole and public management first of all, as to all subjects, objects, processes of their activity and interaction;
- innovative restoration of a society as a whole and public management first of all, that is restoration of base sources of innovations at them;
- direction of innovative activity of the state, first of all, on social values, continuing a democratic direction;
- operative reaction and reorganisation (structural and functional) the public management, innovative changes adequate to calls in a society;
- developments of innovative style of thinking at managers, civil officers and public officials of local self-government, first of all development of innovative methodology;
- state-private partnership in development of an information society, wide attraction before organisations of a civil society;
- The control of actions, neutralisations and attraction to cooperation of destructive forces in a self-organizational component of a society;

The society of constant development implements the concept of achievement of harmony between people, a society and the nature [8]. Constant development in United Nations formulation is a development of a society which allows to satisfy needs of present generation, without putting thus harm to possibilities of the future generations for satisfaction of their own needs.

Complex application of such approaches is twelfth general transformation tendency of public administration in the conditions of forming and development of a society of constant development, in our opinion [8]:

- all-round attention to tasks of formation of a society of constant development and their assistance effective to the decision;
- development, accepting and realisation of National strategy of constant development;
- consecutive accomplishment of the international obligations and the accepted domestic strategic documents in sphere of development of a society of constant development;
- growth of the state role in adjustment of constant development processes;
- development and realisation of concepts, strategy, national projects, target programs of constant development;
- development of is standard-legal provision of forming and functioning of a society of constant development;
- preparation and carrying out of the public reforms directed on radical improvement of indicators of constant development in the state, regions, territories;
- revealing of territories and zones of constant development in a society and assistance to their accelerated development and transfer of the best practices by them;

- assistance to constant development of all areas and society spheres;
- studying and use of the advanced world experience about distribution of innovations of constant development to state regulation processes;
- direction of the state personnel selection on increase in specialists on problems of constant development, in particular in systems of public management;
- monitoring of development of constant development society (the organisation of feedback of the power with a society for the purpose of revealing of a condition works in this direction; conditions of participation of citizens; timely revealing of problems, etc.).

Constant social development oriantations on creation of a society equal in rights, poverty liquidation, unemployment decrease, expansion of productive employment and social integration assistance. The special role is taken away to a democratic principle of free participation of the person in public affairs which concern her life and well-being [10].

In the document, accepted at the St.-Petersburg summit, leaders of the countries of "group of eight» make an accent that in the presence of political will, the international community can effectively solve three interconnected tasks – provision of power safety, economic growth and ecology [8]. In a context of importance of provision of power safety for constant development, leaders of the countries «groups of eight» also have declared favour to a number of its principles. Among them principles:

- powerful global economic growth;
- effective access on the markets and assistance to investments into all links of a power chain;
- opennesses, a transparency, efficiency and competition of the markets for production, deliveries, use of services in the field of transportation, and transit of power resources which plays a key role in provision of global power safety;
- creation of transparent, fair, stable and effective legal frameworks and adjustment systems, including the obligation from observance of contracts, for the purpose of attraction of adequate and stable international investments into extraction, processing and sale of power resources;
- developments of dialogue and exchange of opinions between all interested parties concerning interdependence strengthening in power sphere and safety of the offer and demand;
- offer and demand diversifications on the energy carrier, energy sources, the geographical and branch markets, transport routes and means of transportation of energy carriers;
- ecological responsibility at development and use of power resources, introduction and an exchange of non-polluting power technologies which promote a solution of a problem of climatic changes;
- provision of a transparency and appropriate management in power sector for the purpose of fight against corruption;
- general actions at liquidation of consequences of emergency situations in power sphere, including coordination of planning of strategic stocks.

This complex implementation of systems and processes of public administration from the point of view of social change can grow and expand.

The basic approaches and principles of development of a civil society in Ukraine are stated in Strategy of a state policy of assistance of development of a civil society in Ukraine directed on realisation of principles, priorities, state policy tasks in sphere of development of a civil society. Strategy determines conceptual, complementary lines

of activity of enforcement authorities, local government bodies concerning creation of appropriate conditions for development of a civil society [11].

Conclusions. In given article a number of general transformation tendencies of public administration in the conditions of changes is allocated. Five of them not connected with a kind and character of a society which is formed and develops, and others eight display general transformation public administration tendencies accordingly in the conditions of society changes as reactions to global influences, to forming and development of an information, innovative society, and also a society of constant development. These trends are in fact represent a qualitative change in the society, which leads to the implementation of systems and processes of public administration from the point of view of social change.

The list of the used sources:

1. Geeets V.M.Gosudarstvennoe upravlenie in the conditions of world crisis of system character: a context of changes / V.G.Geets / the Bulletin of Public service of Ukraine, № 2, 2011. - With. 30-43.
2. The basic directions of research of a modern society. - [An electronic resource]. – an access Mode to журн.: http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000946/st003.shtml
3. Globalisation [the Electronic resource]. – an access Mode: http://uk.wikipedia.org/wiki/
4. Information society [the Electronic resource]. – an access Mode: http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%
5. Volodenkov S.V. Model of information interaction of a society and the power in modern Russia / S. V.Volodenkov [the Electronic resource]. – an access Mode: http://g3-group.ru/projects/infvz.php
6. Lopukhin V. Ju. An innovative society and a corruption problem [the Electronic resource] / V.Ju.Lopukhin//Problems of modern economy, N 4 (36), 2010. – an access Mode: http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=3329.
7. Romanov V. L. The is social-innovative call to public administration [the Electronic resource] / V.L.Romanov. – an access mode: http://spkurdyumov.narod.ru/Romanov333.htm.
8. Formation for innovative societies in the XXI-st century [the Electronic resource] / summit Documents in St.-Petersburg on July, 15-17th, 2006 with a view of discussion of collective approaches to the decision of actual international questions. – an access mode: http://g8russia.ru/docs/12.html.
9. Zhuravlyov V. A. A creative society, its features and the characteristic / V.A.Zhuravlyovhttp://www.creativeconomy.ru/authors/2605/. − creative economy, № 11 (23), 2008. - 42-49. [The Electronic resource]. – an access Mode to журн.: http://www.creativeconomy.ru/articles/2604/
10. The sustainable development concept [the Electronic resource]. – an access Mode: http://www.cosd.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=13.
11. The presidential decree of Ukraine from March, 24th, 2012 № 212/2012 «About Strategy of a state policy of assistance of development of a civil society in Ukraine and prime events for its realisation». [The Electronic resource]. - an access Mode: http://www.president.gov.ua/documents/14621.html.

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Vladimír Macháčik,
"Doctor of philosophy" (PhD) in the sphere of law
(Czech Republic)
Артьомов І.В.,
кандидат історичних наук, доцент,
директор НН Інституту євроінтеграційних досліджень
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м.Ужгород, Україна)

Відносини з країнами Вишеградської четвірки (В-4) для України завжди мали фундаментальне значення. По-перше, три з чотирьох країн Вишеградського об'єднання є сусідніми для України державами, з якими вона мала історично дружні відносини. А, по-друге, всі чотири країни стали прикладом успішного набуття членства в ЄС, а відтак підтримка та авторитет об'єднання для просування євроінтеграційних прагнень України перетворилися на цінне джерело запозичення корисного досвіду.

Міжнародна регіональна інтеграція центрально-європейських країн зумовлюється низкою причин: їх спільним історичним минулим та регіональними інтересами, географічним положенням, а також політичними і економічними зв'язками, схожими можливостями та прагненнями.

Заснування регіонального об'єднання «Вишеградська четвірка», куди входять Чехія, Словаччина, Угорщина і Польща, відбулося *15 лютого 1991 року у місті Вишеград в Угорщині.* За назвою цього міста об'єднання отримало назву «Вишеградський трикутник», а після розпаду Чехословаччини на 2 незалежні держави – «Вишеградська четвірка».

П'ять основних позицій чітко визначали мету Вишеградського об'єднання центральноєвропейських країн:

- відновлення державної незалежності, демократії і свободи;
- ліквідація залишків тоталітарного режиму у всіх сферах життя суспільства економіки;
- формування парламентської демократії і сучасної правової держави поряд із дотриманням основних прав людини і свобод;
- створення сучасної ринкової економіки;
- повна інтеграція у європейські політичну, економічну, безпекову і правову системи.

Співпраця з Україною розвивалася як на двосторонньому рівні, так і в форматі «Вишеградська четвірка плюс». Проте в деяких сферах співпраця, розпочата вже після відновлення Вишеградської групи у 1998 році, вступу країн В-4 до Європейського Союзу, а пізніше підкріплена багатообіцяючими політичними змінами в Україні взимку 2004 року, може вважатися імпульсом для більш ґрунтовної співпраці.

Початком формальних взаємовідносин В-4 з Україною стала зустріч у Високих Татрах у грудні 1999 р., коли президенти чотирьох країн Вишеградської групи заявили про своє бажання підтримувати проєвропейські сили в Україні. Україна, в свою чергу, ще у 1993 р. на законодавчому рівні зафіксувала своє прагнення до співробітництва з країнами В-4 у Постанові Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України».

Першим кроком на цьому шляху стала українсько-польська міжурядова угода 1993 р. про міжрегіональне співробітництво. Цією угодою було започатковано створення специфічного сегменту міжнародно-правової бази співробітництва України з державами Центрально-Східної Європи, зокрема з країнами Вишеградської четвірки.

Аналіз свідчить, що держави В-4 надають відчутну політичну підтримку євроінтеграційному курсу нашої держави в рамках так званої «групи друзів» України в ЄС, під час головування в Євросоюзі, офіційно підтримуючи План дій Україна – ЄС. Одночасно співпраця ведеться у різних формах: зміцнення міжурядових контактів, урізноманітнення заходів у форматі «В-4 + Україна» у політико-безпековій, військовій, енергетичній, соціокультурній сферах, а також на регіональному рівні.

Сучасна Україна виходить з того, що формування навколо держави безпечного міжнародного середовища є однією з передумов її успішного розвитку. Нової динаміки набули процеси єврорегіонального співробітництва, поширюючи простір демократії, сталого розвитку та безпеки.

Відомо, що єврорегіональний рівень інтеграції базується на спільності територіальних кордонів держав, які інтегруються, на схожих шляхах історичного розвитку і доповнюються природним, економічним, транспортно-комунікаційним, науково-технічним потенціалом, спільністю економічних проблем, зовнішньополітичних та геополітичних інтересів. З огляду на розставлені акценти у сфері єврорегіональної інтеграції України, досвід країн Више-градської четвірки є цікавим і може бути використаним для дослідження:

- *стану єврорегіонального співробітництва України в умовах активізації «східного» вектора зовнішньої політики після президентських виборів 2010 року;*
- *відповідних кроків ЄС щодо України, які випливають з ініціативи «Східне партнерство», і в першу чергу посилення діалогу щодо асоційованого членства і зони вільної торгівлі;*
- *співвідношення єврорегіонального співробітництва України з реанімацією українсько-російського діалогу і практичних дій у площині взаємовигідної співпраці східних регіонів держави з Росією, Білоруссю та окремими азійськими країнами.*

З урахуванням практики співпраці країн Вишеградської четвірки в Україні активізується єврорегіональне співробітництво по багатьох напрямах. ***Відомо, що існують чотири рівні реалізації єврорегіональної співпраці:***

- ✓ ***міжнародний*** *рівень: реалізується політика загальноєвропейських інтересів, здійснюється координація національних регіональних політик для участі у збалансованому розвитку європейського простору;*
- ✓ ***державний*** *рівень: виробляється національна політика розвитку єврорегіонального співробітництва та узгоджуються національні інтереси з загальноєвропейськими, а також здійснюється гармонізація національних та регіональних цілей;*
- ✓ ***регіональний*** *рівень: реалізується політика єврорегіонального співробітництва з урахуванням інтересів держави та місцевих органів влади, здійснюється координація між регіонами сусідніх країн;*
- ✓ ***місцевий*** *рівень: здійснюється координація планів розвитку місцевої влади, з істотною увагою до регіональних та національних інтересів, відбувається конкретна співпраця між суб'єктами прикордонних територій.*

Застосування практики взаємодії наших найближчих західних сусідів і партнерів, апробованих у рамках «Вишеграду» механізмів, форм і видів співпраці спроможне сприяти нарощуванню зусиль щодо реалізації європейської інтегра-

ційної стратегії Української держави, пошуку нею додаткових важелів, які могли б вплинути на поглиблення стосунків держави з Євросоюзом та нашими найближчими сусідами.

Україна та Вишеградська четвірка

Одним з важливих для України та країн Вишеградської четвірки є питання транскордонного та міжрегіонального співробітництва. Подібне співробітництво розглядається сторонами як складова загального європейського інтеграційного процесу. В грудні 2005 р. в м. Братислава за принципово новими стандартами було укладено Угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво.

Країни Вишеградської четвірки, як і Україна, усвідомлюють, що ця сфера співпраці вимагає прийняття та реалізації швидких та ефективних рішень. Перш за все мова йде про необхідність створення належної прикордонної інфраструктури, розвиток загальновигідного економічного співробітництва прикордонних областей країн Вишеградської четвірки та України тощо.

У цьому контексті, зокрема у період з 2004 по 2006 рр., Європейська Комісія запропонувала Україні розпочати «сусідські програми» з метою більш плідного прикордонного співробітництва України з ЄС. Реалізація цих програм сприяла продовженню активної роботи України та країн Вишеградської четвірки з Європейською Комісією. Відповідно до представленого списку «сусідських програм» Україні було запропоновано участь у трьох із них: 1) співробітництво України, Польщі та Білорусі; 2) співробітництво Угорщини, Словаччини та України; 3) співробітництво України з країнами Центральної та Східної Європи (CARDS). Учасникам програм була надана можливість самостійно визначати сумісні пріоритети для прикордонного співробітництва та формувати спільні керівні структури.

Аналіз свідчить, що на політичному рівні, особливо з боку України, в останні роки лунало багато декларативних заяв, відбулися різноманітні міжурядові зустрічі на різних рівнях, які ще не дали відчутних і конкретних результатів. Однак, справедливості ради, відзначимо, що при цьому офіційний Київ все ж отримав можливість взяти до уваги і проаналізувати досвід країн В-4 на шляху вступу до ЄС та НАТО, а також відчути підтримку з боку країн В-4 європейських та євроатлантичних прагнень України.

На сучасному етапі транскордонне та міжрегіональне співробітництво між Україною та країнами В-4 відбувається у таких формах:

- реалізація програм сусідства;
- діяльність єврорегіонів;
- діяльність міжнародних регіональних організацій та асоціацій;
- міжрегіональна співпраця (угоди про транскордонне співробітництво, укладені з усіма країнами В-4, до яких залучені Львівська, Волинська, Вінницька, Чернівецька, Закарпатська та інші області).

Одним з ключових питань під час всіх формальних та неформальних переговорів керівництва України з Вишеградською четвіркою вже протягом багатьох років залишається проблема візового режиму, зокрема його лібералізація.

У цьому контексті необхідно зазначити, що політика у напрямі можливої лібералізації візового режиму між ЄС та Україною значною мірою активізувалась саме у зв'язку з тиском з боку центральноєвропейських країн. І не в останню чергу завдяки лобіюванню інтересів України в ЄС Польщею. Активно підтримала зміни у договорі щодо лібералізації візового режиму і Угорщина.

Так, обидві країни, підписавши Угоду про малий прикордонний рух, фактично здійснили перший крок до безвізових поїздок між громадянами України та ЄС. Поряд з цим, як зазначають європейські експерти, дорожня карта до безвізового режиму для українських громадян ще не є запорукою досягнення реальних змін. Зокрема тому, що запропонований ЄС план пов'язаний з багатьма жорсткими умовами.

Загалом можна констатувати, що досягнуті за результатами систематичних зустрічей на різних рівнях домовленості між країнами В-4 та Україною за тривалий проміжок часу успішно реалізуються.

Свідченням цього є те, що успішно виконуються План ЄС щодо лібералізації візового режиму з Україною та Національного плану України з цих питань. З 01 липня 2013 року почала діяти Угода з Євросоюзом про спрощений порядок видачі віз для громадян України.

Україна отримала можливість більш раціонально використовувати своє географічне розташування в Європі за рахунок визначення пріоритетних напрямів транскордонного співробітництва в системі загальнорегіонального розвитку.

Як Україна, так і країни Вишеградської групи (ВГ) надають важливе значення розвитку регіонального та транскордонного співробітництва. Адже Україна має значні потенційні можливості щодо розвитку транскордонного співробітництва, яке розглядається як інструмент розвитку прикордонних територій та складова євроінтеграційного процесу України.

Насамперед йдеться про необхідність створення сучасної прикордонної інфраструктури, в першу чергу в пунктах перетину на кордоні України з Польщею, Словаччиною та Угорщиною.

Важливе значення регіональне і транскордонне співробітництво має для ефективного і взаємовигідного економічного співробітництва прикордонних областей України та країн-сусідів, а також об'єднання спільних дій для розв'язання екологічних проблем, регулювання потоків жителів прикордонних областей міграційних процесів, пов'язаних з працевлаштуванням. Науковець-регіоналіст Є.Кіш виділяє такі пріоритетні напрями співпраці:

- ✓ **сприяння структурній перебудові та розвитку депресивних регіонів;**
- ✓ **надання фінансових ресурсів регіонам, де спостерігається стагнація економічної діяльності;**
- ✓ **боротьба з тривалим безробіттям та підтримка ініціатив зайнятості;**
- ✓ **адаптація підприємців, робітників промисловості та виробничої сфери до системних проблем, які загрожують безробіттям;**
- ✓ **фінансування розвитку сільськогосподарських територій та прискорення структурної перебудови сільського господарства.**

Варто підкреслити, що В-4 має усі можливості стати енергетичним союзом, який використовуватиме геополітичне положення країн-учасниць для координування транзитної політики. Словаччина, Чехія, Польща й Угорщина разом з Україною є важливими транзитерами російського газу і його споживачами. Через їхню територію здійснюється значний відсоток постачання газу з Росії до Європи (80 % російського і середньоазійського газу до ЄС, що становить близько 40 % від загального обсягу імпортованого Євросоюзом газу). Збереглася і залежність економіки країн регіону від російських енергоносіїв: Словаччини майже на 100 %, Польщі – на 92 %, Угорщини – на 90 %, Чехії – на 74 %.

Країни В-4 також є імпортерами і можливими транзитерами електроенергії з України до інших країн Європи. Головним партнером «Укрінтеренерго» (держав-

ний оператор експорту електроенергії) з постачання української електроенергії в Європу є угорська компанія System Consulting, співпраця з якою почалася ще у 1994 р. В перспективі можуть стати партнерами для української сторони й компанії інших країн ВГ.

Як зазначає науковець-регіоналіст А.Кудряченко, «значне місце в питанні забезпечення енергетичної незалежності України може мати досвід країн В-4 у переході на світові ціни розрахунку за російські енергоносії, адже раніше ці країни, як і Україна, мали пільгові ціни на постачання енергоресурсів. Особливо може стати в нагоді досвід Польщі, яка перейшла на ринкові ціни ще у 2006 році».

Відомо, що Європейська Комісія (ЄК) підготувала 12 програм сусідства, у трьох з яких бере участь Україна разом із Вишеградськими партнерами:

1. Програма сусідства «Польща – Білорусь – Україна». В Україні поширюється на Волинську, Закарпатську, Львівську області.
2. Програма сусідства «Угорщина – Словаччина – Україна». В Україні поширюється на Закарпатську область.
3. Україна приєдналась і до четвертого раунду транснаціональної програми CADSES (програма сприяє транснаціональній співпраці для Зони Центральної Адріатики – Дунаю – Південно-Східної Європи). В Україні поширюється на Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Одеську, Чернівецьку та Тернопільську області.

У межах міжрегіональної співпраці на сьогоднішній день усі області України мають укладені угоди про співпрацю з сусідніми територіальними одиницями суміжних країн, а також угоди про співпрацю з регіональними органами влади сусідніх країн. Такі угоди укладені з усіма країнами Вишеградської групи.

Активною є співпраця України з сусідніми країнами ВГ в рамках єврорегіонів відповідно до наявних двосторонніх та багатосторонніх угод, з метою розв'язання спільних проблем та узгодження механізмів їх реалізації. Відомо, що на сьогодні в Україні діє 6 єврорегіонів, у 2 з яких входять території країн Вишеградської четвірки:

- ✓ «Буг» (Україна, Польща, Білорусь);
- ✓ Карпатський єврорегіон (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія).

Окрім цього, Україна активно підтримує одну з останніх ініціатив конгресу Ради Європи зі створення нового єврорегіону в басейні Чорного моря.

Проте на перешкоді виконанню важливих цілей регіональної співпраці в єврорегіонах існує багато проблем, найголовнішою серед яких є відсутність необхідних повноважень місцевої влади для плідної співпраці, а також надто великий розмір єврорегіонів, зокрема Карпатський єврорегіон сягає більше 140 тис. км2, що позначається на ефективності його функціонування.

Слід зазначити надзвичайно важливе значення міжрегіональної співпраці України з сусідніми країнами ЄС і, в першу чергу, у сфері узгодження та реалізації стратегічних пріоритетів регіональної політики, які тісно пов'язані з вирішенням завдань соціально-економічного розвитку та досягнення економічної безпеки, у першу чергу:

- ✓ дотримання курсу на лібералізацію, відкритість ринків та економічну інтеграцію як основи розвитку та партнерства;
- ✓ створення підґрунтя для вирішення спільних викликів;
- ✓ узгодженість політики щодо модернізації економіки країн-партнерів;

- ✓ сприяння мобільності громадян та вільному руху капіталу товарів та послуг;
- ✓ посилення стабільності та безпеки на кордонах, що включатиме боротьбу з нелегальною міграцією, створення інтегрованих структур управління кордонами, приведеним у відповідність до законодавства ЄС;
- ✓ посилення можливостей правоохоронних і судових органів у боротьбі проти корупції та організованої злочинності;
- ✓ розробки та прийняття двосторонніх транскордонних проектів та удосконалення системи транскордонного транзиту енергоносіїв;
- ✓ залучення коштів програм транскордонного співробітництва для створення проектів з модернізації вітчизняних об'єктів та запровадження енергоефективних технологій;
- ✓ законодавче розширення повноважень місцевих органів влади у питаннях вирішення завдань єврорегіонального співробітництва, а також запровадження у практику регіонального самоврядування спеціальних договірних відносин – угод про міжрегіональну співпрацю.

Таким чином, співпраця між Україною та Вишеградською четвіркою здійснюється у політико-безпекових сферах, є ефективною та перспективною, здебільшого в плані отримання стимулів та допомоги Україні на шляху інтеграції до Європейського Союзу.

Прикордонна співпраця України з Вишеградською групою

Державні та міжнародні правові питання кордонів завжди були чутливими та делікатними. Відзначаючи «безпроблемність» сучасних українсько-польського, українсько-словацького, українсько-угорського кордонів, науковець-регіоналіст Є.Кіш привертає увагу до оцінки кордонів. Зокрема, вона зазначає, що «кордон є своєрідним інститутом, рамки дії політичних систем аналізуються крізь функцію кордонів, наприклад, у межах прикордонного регіону як території нових договірних зв'язків. Насамперед кордони виконують три тісно пов'язані функції:

- ***по-перше*** – встановлюють межі державного суверенітету;
- ***по-друге*** – розділяють у просторі символічні спів-товариства, тобто держави, кожна з яких має власний прапор, гімн, історію та інше;
- ***по-третє*** – розділяють у просторі своє (національну територію) та чуже (сусідню територію), а потім увесь світ».

Довідково

Українсько-польський кордон

Довжина становить 526,2 км. Він є найпотужнішим новим зовнішнім кордоном Євросоюзу з травня 2004 року в Центральній Європі.

Україна та Польща 18 травня 1992 року підписали у Варшаві Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво. Договір встановив основи та загальні правила співробітництва в різних галузях співпраці і закріпив такі принципи, як непорушність кордонів, територіальна цілісність, мирне врегулювання спорів, невтручання у внутрішні справи, повага прав людини і основних свобод, рівноправність і права народів, співробітництво і сумлінне виконання міжнародних зобов'язань. Передбачається, що сторони збільшуватимуть кількість прикордонних переходів, а також удосконалюватимуть прикордонний та митний контроль.

На особливу увагу заслуговують положення статті 10 названого договору щодо співпраці двох держав, безпосередньо у прикордонній політиці та розвитку прикордонної інфраструктури та міжрегіонального співробітництва.

На сьогодні на українсько-польському кордоні функціонує 12 пунктів пропуску: шість для автомобільного руху, шість – для залізничного сполучення, а

саме: «Ягодин – Дорогуск», «Ягодин – Дорогуск – зал.ст.», «Устилуг – Зосин», «В.Волинський – Зосин – вант.ст.», «Рава-Руська – Хребенне», «Рава-Руська – Хребенне – зал.ст.», «Шегині – Медика», «Мостиська – Медика – зал.ст.», «Смільниця – Кросценко», «Хирів – Устішкі Дольна – зал.ст.».

Українсько-словацький кордон

Довжина становить 98,5 км.

Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою був підписаний в Києві 29 червня 1993 року і визначив (стаття 1 Довору), що Договірні сторони розвиватимуть свої відносини як дружні держави на основі принципів суверенної рівності, територіальної цілісності та політичної незалежності, непорушності існуючих кордонів, мирного врегулювання спорів, невтручання у внутрішні справи та ін.

На сьогодні на українсько-словацькому кордоні діють 5 пунктів пропуску: «Малий Березний – Убля», «Ужгород – Вишнє Німецьке», «Павлово – Матєвце», «Чоп (Страж) – Чієрна над Тісоу», «Малі Селменці – Велке Селменце». Також здійснюється розбудова пункту перетину «Соломоново – Чієрна над Тісоу».

Українсько-угорський кордон

Довжина кордону становить 135,1 км.

Нормативно-правовою основою двосторонньої співпраці обох країн слід вважати Договір про основи добросусідства та співробітництва між Україною та Угорською Республікою, підписаний 6 грудня 1991 р. Відповідно до названого договору Україна і Угорщина мають будувати свої відносини, дотримуючись принципів суверенної рівності, територіальної цілісності та політичної незалежності, непорушності існуючих кордонів, мирного врегулювання спорів, невтручання у внутрішні справи, поважання прав і свобод людини.

На сьогодні на українсько-угорському кордоні функціонують 7 пунктів пропуску: «Чоп (Тиса) – Захонь», «Чоп (Дружба) – Захонь», «Саловка – Єперєшке», «Дзвінкове – Лонья», «Косино – Барабаш», «Лужанка – Берегшурань», «Вилок – Тисобеч». Також здійснюються переговори щодо будівництва та відкриття пункту пропуску «Велика Паладь – Кіш Паладь».

Проаналізований стан взаємовідносин України з членами Вишеградської четвірки, які є сусідами України на новому євросоюзівсько-українському кордоні, дає підстави стверджувати, що двостороння співпраця взаємовигідна і корисна. На регіональному рівні транскордонна співпраця з Польщею, Угорщиною та Словаччиною розвивається переважно на двосторонній основі через формат єврорегіонального співробітництва.

Поряд з цим слід зазначити, що повинна відбуватися сегментація більш активної співпраці в рамках Карпатського єврорегіону, а також у площині спрощення процедур отримання міжнародної технічної допомоги Україні і створення ефективної системи взаємної інформації щодо спільних проблем екологічного характеру та в питаннях лібералізації візового режиму з Україною. Ці та інші зусилля двосторонньої єврорегіональної співпраці спроможні значно підняти рівень і результати співпраці України з Вишеградською групою та кожною із її держав. Саме на цій оптимістичній ноті завершилася зустріч послів країн Вишеградської групи зі студентами Ужгородського національного університету в квітні 2013 року.

Про важливість співпраці України з країнами Вишеградської четвірки свідчить зустріч Президента України В.Ф.Януковича з представниками країн В-4, яка відбулася 3 липня 2013 р. Глави держав Вишеградської четвірки рішуче підтримують євроінтеграційний поступ України. У свою чергу, В.Ф.Янукович зазначив,

що сприяння з боку Вишеградської четвірки в реалізації європейських перспектив України є для нас надзвичайно важливим. Президент висловив надію, що Угорщина, чиє головування починається у Вишеградській групі, «продовжить ці добрі традиції».

Висновки

Тісні історичні зв'язки та спільні зовнішньополітичні цілі сьогодення України та Вишеградської четвірки заклали основи для ефективного розвитку добросусідських відносин на сучасному етапі і створили можливості для подальшої масштабної взаємодії в майбутньому. Можна стверджувати, що вишеградсько-українські зв'язки є доволі збалансовані, про що свідчить успішна реалізація дво- та багатосторонніх домовленостей, досягнутих за результатами систематичних зустрічей на всіх рівнях. Все це створює міцний фундамент для подальшого розширення такого співробітництва на основі спільного врахування інтересів сторін.

Зважаючи на проведений аналіз, можна з упевненістю визнати, що країни Вишеградської четвірки розвинули доволі гнучкі та різноманітні зовнішні стосунки й співробітництво з Україною в рамках вироблення й реалізації добросусідської політики ЄС. Мова йде про такі основні напрями співробітництва України та Вишеграду:

1) забезпечення солідарної підтримки країнами Вишеграду європейських інтеграційних прагнень України;
2) передача країнами Вишеграду досвіду їх європейської інтеграції Україні;
3) координація зовнішньополітичної діяльності України і Вишеградської групи на дво- та багатосторонній основі;
4) формування багаторівневого механізму співробітництва Вишеграду і України у формі участі українських представників у засіданнях різних вишеградських структур та спеціально створених комісіях;
5) поширення програм Вишеградського фонду на Україну.

Поряд з названими напрямами співробітництва України та Вишеграду слід виділити значення регіональної співпраці, що особливо важливо для використання в практичній діяльності органів місцевого самоврядування та впровадження в практику нових елементів єврорегіонального співробітництва України, враховуючи, що співпраця сприяє:

- ✓ кращому розумінню перспектив міжрегіонального та транскордонного співробітництва України з сусідніми державами ЄС;
- ✓ імплементації головних принципів регіональної політики ЄС у національне законодавство України;
- ✓ створенню відповідної прикордонної інфраструктури з урахуванням специфіки адміністративного поділу України та ін.

Окреслена канва співробітництва між Україною та Вишеградською групою була підкріплена конкретними пропозиціями та рішеннями у таких сферах, як: політичне співробітництво, торговельно-економічна кооперація, співробітництво у сфері юстиції та внутрішніх справ, в інфраструктурі транспорту, енергетики та зв'язку, а також у сфері культури, освіти, взаємних контактів між людьми.

Зокрема, транскордонна співпраця пропонує багатообіцяючий потенціал. Україна та Вишеградська четвірка разом реалізували кілька таких проектів, що уможливило співпрацю, наприклад, між регіонами, містами і селами, а також громадянами на різних рівнях. Ця співпраця принесла учасникам гарні результати, корисніші за різні політичні декларації.

Перелік цих об'єктивних і суб'єктивних факторів лежить у площині обох сто-

рін, як-то: незадовільний темп структурних та економічних реформ в Україні і адаптації законодавства, норм та стандартів України до існуючих в ЄС, з одного боку, та повільна лібералізація візової політики, цих країн щодо громадян України і недостатній рівень фінансової підтримки ЄС, запропонованих Вишеградською групою, програм розвитку тощо.

Якщо робити загальний висновок, то слід відзначити, що модель єврорегіонального співробітництва країн Вишеградської четвірки не може бути повністю застосована в Україні. Головна причина полягає в тому, що Україна не має рівнозначних партнерів для інтеграції, а також не має згоди серед її громадян щодо напряму розвитку країни. Цей факт дає нам часткову відповідь на питання,яке неодноразово піднімалося в минулому: чи могла б Україна стати членом Вишеградської групи?

Список використаних джерел

1. Артьомов І.В. Актуальні аспекти єврорегіонального співробітництва України в контексті досвіду країн Вишеградської четвірки /І.В.Артьомов //Україна та Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин. – Братислава, 2010. – С.158-167.
2. Вишеградська четвірка найактивніше в Європі допомагає Україні розвивати демократію // Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень. - Число 37(429), 24 листопада 2008 року.
3. Вагнер П. Чи може Вишеградська група служити моделлю для розвитку співпраці між іншими країнами? / П.Вагнер // Україна та Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин. – Братислава, 2010. – С.10-11.
4. Джерельно-інформаційна база дослідження співробітництва країн-членів Вишеграду // Український історичний збірник (2004). – Вип. 8. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – С. 527-534.
5. Досвід Вишеградського співробітництва в контексті реалізації сучасної євроінтеграційної стратегії України // Міжнародні зв’язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип. 14. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2005. – С.154-161.
6. Етапи співробітництва країн-членів Вишеграду // Міжнародні зв’язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип. 13. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2004. – С. 207-215.
7. Заснування міжнародного регіонального об’єднання Вишеград: передумови і наслідки // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – Щоквартальний науковий журнал. – К., 2005. – № 4. – С.95-100.
8. Кудряченко А.І. Україна і Вишеградська четвірка: стан та перспективи співпраці /А.І.Кудряченко // Україна та Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин. – Братислава, 2010. – С.44-45.
9. Каплинський О.В. Роль Вишеградської четвірки в контексті національної безпеки України // Стратегічні пріоритети – № 2(11) – К. – 2009 – с. 48-50.
10. Двостороннє співробітництво «Україна – ЄС» у сфері узгодження стратегічних пріоритетів регіональної політики щодо Меморандуму «Діалог Україна – ЄС» про регіональну політику та розвиток регіонального співробітництва» // Національний Конвент України щодо ЄС. рекоменда-

ції робочих груп / Укр. незал. центр політ. досл.; за заг. ред. В.Лупація, Ю.Тищенко. – К., 2012. – С.94-95.
11. З 1 липня українці отримуватимуть візи до ЄС за спрощеною схемою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles /politics/_z-1-lipnya-ukrajinci-otrimuvatimut-vizi-do-es-za-sproschenoyu-shemoyu/497185
12. Кіш Є. Регіональна політика Європейського Союзу /Є.Кіш // Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України: [Проект Київського центру Ін-ту Схід-Захід]. С.Максименко, Є.Кіш, М.Лендьел, І.Студенніков;за ред. С.Максименка. – К.: Логос, 2000. – С.35-36.
13. Кіш Є.Б. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції: моногр. / Є.Б.Кіш. – Ужгород: Ліра, 2008. – С.136.
14. Кіш Є. Міжнародна регіональна інтеграція країн Центральної Європи в форматі Вишеградської четвірки після вступу до Європейського Союзу / Єва Кіш // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: історія. – 2006. - Випуск 16. – С.120-130.
15. Кіш Є. Приклади конструктивної співпраці України з країнами Вишеградської четвірки /Єва Кіш // Досвід країн Вишеградської четвірки на шляху до ЄС: можливості для України: Матеріали міжнар. конф. (Мукачево, 30-31 жовтня 2003 р.). – Ужгород, 2003. – С. 74-80.
16. Мітряєва С.І. Україна і стратегії розвитку єврорегіонів. У монографії: Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього. – К.: Інститут європейських досліджень НАН України, 2009 – С. 433-443.
17. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http: //Ukraine-eu. mfa.gov.ua/eu/ua/publication/content/11577.htm.
18. Угода між Україною та Угорщиною про місцевий прикордонний рух [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http: // www.mfa.gov.hu /kulkepviselt /Beregovo/uk /ua_Konzuliinfo.
19. Угода між Україною та Словацькою Республікою про місцевий прикордонний рух [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http: //zakon. rada.gov.ua /cgi-bin/laws/main.cgi.
20. Україна та Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин. – Братислава, 2010. – 167 с.
21. Єврорегіональне співробітництво України та його інтеграційний потенціал: збірник наукових праць за матеріалами круглого столу експертів (м.Ужгород, 20 квітня 2012 р.) / Відп.ред. І.В.Артьомов. – Ужгород: ЗакДУ, 2012. – 364 с.

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА СТУДЕНТІВ НЕПРОФІЛЬНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У СВІТЛІ ВИМОГ БОЛОНСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ

Пригара О.В.,
кандидат біологічних наук, доцент кафедри туризму
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м. Ужгород, Україна)

The article is devoted to the features of the Bologna Declaration analyzing, the credit-module system using, the modern information technology in the environmental education of students of non-core specialties implementation
Keywords: *environmental education, ECTS, credit-modular system, interactive learning technology*

Екологічна освіта молоді є важливим і актуальним завданням сучасного суспільства, однією з основних умов його гармонійного, екологічно безпечного розвитку. Згідно з Концепцією екологічної освіти підготовка громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства й природи повинна стати одним з головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України [7, 1].

Вимоги часу потребують вдосконалення системи екологічної освіти та виховання, нових підходів до розвитку розумового потенціалу студентської молоді – майбутніх спеціалістів, які б мислили масштабно й самостійно знаходили шляхи вирішення нагальних екологічних проблем, проявляли свідоме ставлення до природи [4, 46].

Одним з найефективніших способів вирішення завдань удосконалення навчання у вищій школі є реалізація положень Болонської декларації, у тому числі впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

У рамках загальноєвропейських тенденцій і перспектив розвитку освіти в Україні розроблені й діють державні правові та нормативні документи: накази Міністерства освіти і науки України «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу» (від 23.01.2004 р. №48), «Про затвердження Програми дій щодо розвитку реалізацій положень Болонської декларації у системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки» (від 23.01.2004 р. №49), наказ Міністерства освіти і науки України «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» (від 30.12.2005 р. №774) та інші.

Актуалізація ідей Болонського процесу, впровадження науково-педагогічних інновацій у вищій школі свідчить про значний інтерес до загальноєвропейських процесів останніх десятиріч [2, 6].

В університеті вже кілька років йде процес реалізації положень Болонської декларації, що відображається у розширенні впровадження елементів ECTS за рахунок введення кредитно-модульної системи формування навчальних програм, посиленні ролі самостійної роботи студентів та зміні педагогічних методик, упровадженні активних методів і сучасних інформаційних технологій навчання.

Відповідно до Концепції екологічної освіти України, в навчальних планах всіх факультетів Закарпатського державного університету на бакалаврському рівні передбачено курс «Основи екології», який включає необхідні теоретичні і практичні аспекти, а також відповідні курси з блоку прикладних екологічних дисциплін.

Робоча програма дисципліни «Основи екології» включає 72 години (2 кредити) в тому числі лекції – 22 години, практичні – 14 годин, самостійну роботу – 36 годин.

Під час вивчення дисципліни використовується система трансферу кредитів (ECTS), яка дає змогу відобразити обсяг роботи з предмета навчального плану відносно загальної кількості роботи (лекцій, практичних, консультацій, самостійної роботи, заліку). Зокрема кредити, які відводяться на лекції, семінари та самостійна робота відносяться між собою як 1: 0,8: 1,8.

Керуючись наказом Міністерства освіти і науки України «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» [6], навчальний матеріал дисципліни розбитий на модулі (блоки), які в свою чергу розбиті на змістові модулі. Така конструкція розглядається як деякий обсяг навчальної інформації, що має самостійну логічну структуру і зміст, який дозволяє оперувати цією інформацією в процесі розумової діяльності студента.

Впровадження кредитно-модульної системи дозволяє вирішити такі завдання:

- раціонально розподілити навчальний матеріал дисципліни на модулі і перевірити якість засвоєння теоретичного і практичного матеріалу кожного модуля;
- стимулювати студента готуватись до кожного практичного чи семінарського заняття;
- використовувати ширшу шкалу оцінювання знань;
- вирішальний вплив на підсумкову оцінку з навчальної дисципліни матиме сума балів, одержаних протягом семестру;
- стимулювати студентів до систематичної самостійної роботи протягом усього семестру й підвищення якості їх знань;
- забезпечити об'єктивне оцінювання знань студентів;
- підвищити відповідальність студентів за результати своєї праці;
- домогтись систематичного засвоєння програмного матеріалу протягом семестру;
- запровадити здорову конкуренцію в навчанні, виявляти та розвивати творчі здібності студентів.

Головною формою активізації навчальної діяльності студентів є лекція, на якій подаються основні програмні питання. Викладач орієнтує студентів на творче оволодіння матеріалом, дає настанови для самостійної роботи над конспектом, навчальним посібником, довідково-нормативними документами тощо. Лекційний курс проходить за конкретним планом із переліком літературних джерел, відповідями на запитання.

Семінарське заняття забезпечує уміння самостійно вибирати із вивченого матеріалу необхідну інформацію для розв'язання певних екологічних проблем та завдань. На цих заняттях розвивається мислення, самостійність, формується науковий світогляд, екологічна культура. Ефективність семінарських занять залежить від підготовки студентів, їх активного мислення, зацікавленості у засвоєнні знань, вмінь та навичок.

Важливе значення мають форми та методи організації самостійної роботи. Для студентів розроблений інформаційний пакет, який складається із робочої програми, навчальних посібників і методичних матеріалів тестового контролю знань, а також дидактичні матеріали для дистанційного навчання.

Для удосконалення самостійної роботи студентів з курсу «Основи екології» важливе значення має :

- розробка для них методичних вказівок щодо виконання самостійної роботи та завдань для самоконтролю;
- ознайомлення студентів з вимогами і системою контролю знань;
- формування завдань різних рівнів складності з використанням модульної системи оцінки знань.

Методика проведення лекційного та семінарського (практичного) занять залежить від поставлених дидактично-методичних завдань [3]. Найчастіше впроваджуються інноваційні технології, які дають можливість не тільки засвоювати програмний матеріал, а й значною мірою сприяють розв'язанню актуальних проблем активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів: пізнавати світ шляхом активного діалогу з ним, самим шукати відповіді. Використання активного навчання передбачає формування у студентів самостійності і творчих здібностей, логічного мислення, здатності бачити проблему і передбачати можливі її результати, постійно перебувати у пошуку відповідей на запитання.

Значною мірою сприяють розв'язанню актуальних проблем активізації навчально-пізнавальної діяльності сучасні інформаційні технології навчання, що використовуються в навчальному процесі.

Інформаційні технології дозволяють реалізувати принципи диференційованого та індивідуального підходу до навчання, їх можна використовувати як для очного, так і для дистанційного навчання, що дає можливість виходу у єдиний світовий інформаційний простір [1, 15].

Серед основних технологій, на яких базується створення інноваційно-освітніх ресурсів, значне місце належить мультимедійним технологіям. Використання в навчальному процесі мультимедійних технологій, зокрема інтерактивних презентацій, які вимагають від користувача зворотного зв'язку, дають змогу підвищити рівень запам'ятовування нового матеріалу до 60%.

Створення презентаційних матеріалів самими студентами дає їм змогу поглибити свої знання з дисципліни під час вивчення тематичного матеріалу, розвивати свою компетентність, здібності та свій особистий творчий потенціал, уміння самостійно планувати свої дії, розвивати навички самоосвіти та особистої самореалізації, вчитися виконувати проекти, демонструвати їх, коригувати свою роботу, розвивати вміння вільно висловлювати свої думки в різній формі.

Використання інтерактивних технологій при вивченні «Основ екології» є ефективним для планування й організації самостійної роботи студентів, а також здійснення прозорого контролю за їх поточною роботою над засвоєнням навчальної дисципліни. Одним із шляхів втілення на практиці якісно нової взаємодії викладача зі студентами стало використання інтерактивного освітнього середовища MOODL.

Інноваційні технології навчання студентів включають також застосування нових методів контролю знань [8, 55]. Перевірка й оцінка повинні виконувати принаймні п`ять функцій: контрольну, навчальну, організаторську, розвиваючу і методичну. Важливою функцією контролю є управління, тобто забезпечення зворотного зв'язку між викладачем і студентами, одержання викладачем об'єктивної інформації про ступінь засвоєння навчального матеріалу.

Контроль якості знань студентів повинен базуватись на таких принципах:

- плановість, тобто проведення його відповідно до навчального плану і графіка навчального процесу;
- систематичність – відповідно до календарного плану, розкладу;
- об'єктивність, яка забезпечується поточним модульним контролем на кожному практичному занятті, рубіжним контролем та заліком;
- гласність – забезпечується відкритістю оцінки всіх студентів за одними й тими ж критеріями, рейтинг кожного студента наочний і має порівняльний характер.

Моніторинг якості знань студентів з навчальної дисципліни забезпечується накопичувальною модульно-рейтинговою системою. Сумарна оцінка за курс складається із суми балів за модулі і залікового контролю, поділеного на два.

Основною технологією вимірювання знань студентів є тестування, яке дозволяє ефективно та об'єктивно провести оцінювання знань великої кількості студентів з мінімальними витратами часу. Тести включають завдання різного рівня складності та охоплюють весь програмний матеріал навчальної дисципліни. Для поліпшення якості проведення тестування широко використовуються комп'ютерні системи тестування знань.

Студенти здають залік у формі централізованого тестування за допомогою комп'ютерної техніки в університетському центрі моніторингу якості знань. В оцінку знань зараховуються також бали за участь в олімпіадах, наукових конференціях, конкурсах, дебатах, підготовці презентацій тощо.

Таким чином, запровадження кредитно-модульної системи навчання дало змогу підвищити рівень викладання дисципліни, стимулювати студентів до систематичної самостійної роботи, удосконалити форми контролю якості знань студентів, забезпечувати їх активність і творчість. Рубіжний та підсумковий контроль дали змогу впевнитись в ефективності впровадження нових інформаційних технологій навчання.

Список використаних джерел

1. Ващук Ф.Г. Перехід до інноваційних технологій у вищій освіті – вимоги часу // Перспективні напрями і способи реалізації інноваційних технологій у системі європейської вищої освіти: міжнародний науковий вісник Закарпатського державного університету. У 2-х кн. /Відповідальний редактор М.М.Полюжин, упорядкування К.Мовчан. – Ужгород: ЗакДУ, 2010. – Кн.1. – 415 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес: навч.посіб. /за ред. В.Г.Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2004. – 384 с.
3. Дуднікова І.І. Модернізація екологічної освіти в контексті Болонського процесу // Проблеми модернізації освіти України в контексті Болонського процесу. Матеріали Першої всеукраїнської науково-практичної конференції 20-21 лютого 2004 р. – С.46-49.
4. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу» від 21.01.04 р. №48: тимчасове Положення про реорганізацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців.
5. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки від 23.01.04 р. №49.
6. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» від 30.12.2005 р. №774.
7. Концепція екологічної освіти України. Рішення колегії Міністерства освіти і науки України №13/6-19 від 20.12.2001.
8. Пузир Т.М. Інноваційні технології в процесі формування екологічної освіти // Нові технології навчання: наук.-метод. збірник. – К., 2011. – Вип 70. – С.54-57.

DIFFERENCES IN THE RELIABILITY OF HUMAN AND MACHINE

Ing. Tomáš Stejskal PhD.
Department of Manufacturing Machinery and Robotics, Technical University (Košice, Slovakia)

This paper deals with the setting up of appropriate economic model for machinery renewal in the production process. The model is based on the establishment of value analysis. It's accordingly, choosing the most appropriate monitored parameters for assessment of the machine condition in terms of renewal.

Keywords: *renewal, maintenances, ergonomics*

INTRODUCTION

The overall reliability of the system Human-Machine depends on the reliability human and machine. When investigating causes of defects in operation, in many cases failed human factor. The very high reliability of machinery is not sufficient if the whole process of operation is human share. Even in the case of automation is not possible to rule out human error. Relatively trouble-free automaton can only work if its functions are properly adjusted the operating mode is selected appropriately to operating conditions. and maintenance. Manufacturer or maintenance does not cause the machine construction errors during initial installation or maintenance that arises shortening the life or durability reducing functionality. This is even more will be not added errors that arise as a natural consequence of wear parts in the normal mode of operation.

The question is how to ensure the total reliability. Human, contrary to the machine, has the opposite effect on the machine too. A person can detect developing faults and prevent damage. On the other hand, the machine only to a limited extent can prevent inadvertent man. To make this topic to correctly interpreted, reliability is useful to compare the differences between human and machine.

PROBABILITY DISTRIBUTION OF FAILURES IN THE HUMAN-MACHINE SYSTEM

The general incidence of faults in machines there are the most likely rate close to exponential distribution. This is supported by Drevick theorem [1]. However, they must meet the following requirements:

1. The object consists of a large number of sub objects that may show a fault condition.
2. Individual sub-objects are independent of each other in time, especially with regard to the appearance of failure.
3. Probability of failure of any sub object is not a significantly more important than other once.

For complex mechanical systems, those conditions are met. The question is whether they meet the human too. The first condition human satisfies because the reasons for human error are too many. Starting from inattention, fatigue, inconsistency and ended to ignorance and incompetence.

It also fulfilled the second condition, because missteps person can perform in almost any season. Although, can be said some days are statistically more significant. For example, many car accidents are caused on Friday. But also a change in the weather, as glare ice, significantly increased the frequency of accidents.

The third condition is also fulfilled in humans, since human errors are diverse and their significance is rather subjective. For example, if someone often makes spelling errors generally make them in different words. Some of the words may of course have a higher statistical significance, but in general, the occurrence of words in any written speech will be averaged with other expressions.

So even for human error can be used exponential distribution of failures.

EXTERNAL AND INTERNAL INFLUENCES ON HUMAN RELIABILITY

Whereas the reliability of the system human-machine is given a considerable extent of human reliability, it is appropriate to map all internal and external influences inducing human error. According to Moubray [3] can be divided into 4 human error factors.

- physiological factors
- anthropometric factors
- sensual factors
- psychological factors

In terms of correct analysis, however, is more appropriate to divide these factors into external and internal.

Among the exterior factors is primarily include:

- Stress environment (noise, radiation, high and low temperatures, etc.). It causes their work technology.
- Non ergonomic environment (work in awkward postures, poor lighting conditions). It causes the incorrect proposal of designer.

Among the interior factors is primarily include:

- The weakening of the senses (hearing loss, color blindness, limited fine motor skills, poor sense of rhythm a little physical strength, etc..) It causes the individual person property. A lot of it is innate qualities, some get worse of age.
- The social context (creativity, technical intelligence, assertiveness, moral aspects, etc.) It causes the individual property of man, his work and life attitude and the attitude of the people.
- The rate of education (expertise, experience gained from previous experience, etc.) It causes the level of training, education, and individual ability to learn.

CONDITIONS TO MAINTAIN THE HIGH RELIABILITY OF THE WORKING HUMAN

The cause of human errors can be mixed nature. An employee who works in a quiet, comfortable environment with high physical and psychological well-being may exhibit a significantly lower work error rate. Reducing human error is also possible technical means such as real time monitoring [2].

Interesting is the psychological checks factor. For example, the introduction of regulation diagrams in production in 1931 had a positive effect on quality improvement. They were introduced by American physicist and statistician Walter Andrew Shewhart [4]. The actual dimensional measuring of the output causing increased precision work without other changes. Thus, the system had a psychological factor. Of course further quality improvement had done be through technical measures such as early detection or adjustment of machine failure.

A similar increase in the quality of work caused the introduction of financial penalties for spoilage rate in tool workshop. It should be noted, however, that in this case

highlighted the individual differences between expertise and skill. Some workers will be it consciously avoids certain complex tasks.

In this context, it is necessary to mention the impact of the stress factor. It is shown that long-term job performance can best be administered only under ideal conditions for relaxing working environment. Some studies such as watching degree of fatigue of workers and their ability to compensate. The ergonomic studies showed that it is advantageous if such a person in employment has the option of alternating sitting and standing. Also, the individual substitution of higher and lower rate of labor deployment gives better results to overall work performance. Varying work activities is also preferable to unilateral action.

The above-mentioned aspect is more appropriate to assign the interpersonal relationships in the workplace relations of subordination and superiority, division of responsibilities, clear rules for information flows and indirect motivational factors. It often happens that the real cause of problems is not confidence in the workers themselves, but in work organization. Worker has clearly makes a mistake, but it not suffered only his intervention.

For example, it was found that a forced interruption at work is commenced biggest task failure. In the production company because of it introduced the Not Disturb principle of worker during important labor. It was the work adjustment of the machine. At that time, nobody must discontinue the worker activity.

CONCLUSION

The analysis of human work activities results that only the technical assessment of the reliability of the machine or automatic lines is insufficient. The human factor at all levels of management, operation and maintenance is a priority. The correct setting of psychological factors is a key point to improve the effectiveness of work of modern enterprises. Contribution was created under projects KEGA 047TUKE-4/2011, VEGA 1/0810/11 and ITMS 26220220164 applied research.

REFERENCES

[1] KECECIOGLU, Dimitri. B.: Reliability Engineering Handbook, Volume 2.,Lancaster, USA: DEStech Publications, 541s. ISBN 1-932078-01-0

[2] KRENICKÝ, Tibor - JACKO, Patrik: Real-time monitoring prevádzky technických systémov 2011. In: Strojárstvo Extra. Č. 5 (2011), s. 32/1-32/2. - ISSN 1335-2938

[3] MOUBRAY John: RCM II - Reliability-Centred Maintenance, 1. edition, USA, New York: Industrial Inc. (1997) 448 s. ISBN: 9780831131463

[4] SHEWHART, W A Economic Control of Quality of Manufactured Product (1931) Publisher: Milwaukee, Wis. American Society for Quality Control, 1980 ISBN 0-87389-076-0

КОММУНИКАЦИОННЫЕ КАНАЛЫ ПОТРЕБЛЕНИЯ МУЗЫКАЛЬНОГО КОНТЕНТА ПРОДУКТОВ ЗВУКОЗАПИСИ: ИСТОРИЧЕСКИЕ МЕТАМОРФОЗЫ И НОВЕЙШИЕ ТРЕНДЫ

Синеокий О.В.,
кандидат юридических наук,
доцент кафедры криминального права и правосудия, докторант
Запорожский национальный университет
(г. Запорожье, Украина)

This paper presents a retrospective analysis of consumer products musical recording under socialist conditions. Special attention is given to identifying patterns in the ratio of information, communication and legal components of record collectors. In addition, the derived trends of the counterfeit (illegal) component.

Keywords: *SoundRecording, Collecting, SoundRecords, Track, Counterfeit, Piratical.*

Магнитофоны разрушили СССР.
(С.А.Коротков, первый украинский рок-журналист, коллекционер и ученый)

Во все времена музыкальная культура являлась своеобразным зеркалом настроений и состояний человечества. Каждый этап исторического развития формирует свою специфическую информационную среду, свои условия функционирования и развития системы социальной коммуникации. Музыкальная звукозапись является важнейшим фактором формирования глобальной электроннойкультуры, одним из направлений которой можно считать аудиокультуру, включающую историю грамзаписи поп-музыки как одного из направлений в исследовании общего процесса звукового отражения действительности и организации обмена музыкальной звуковой информацией. В новых информационных условиях возник актуальный вопрос об исследовании социальных причин и правовых условий становления и развития институтов грамзаписи в системе социальной коммуникации во второй половине XX века.Сегодня без понимания основных социально-коммуникативных и юридических вопросов уже невозможно правильно оценивать большинство событий, происходивших в истории шоу-индустрии, что дополнительно свидетельствует об актуальности проблемы.

Следует отметить, что начало освещения проблемы граммофонной записи положено в работах С.Глязера, В.Гуриновича, М.Долгополова, Ю.Капустина, В.Рудимаи других. Различным аспектам грамзаписи популярной музыки и грампластинки посвящены более поздние работы советских и российских ученых и практиков, прежде всего таких, как Л.Аполлонова, Б.Владимирский, П.Грюнберг, М.Долинский, А.Железный, Н.Железнякова, А.Коган, Ю.Козюренко, А.Козявин, М.Колмаков, В.Кривалов, Е.Регирер, Д.Ухов, Н.Халатов, И.Хижняк, В.Шаров, Н.Шумова, А.Эркомаишвили, В.Янин, В.Яшкин и других. Все изученные материалы послужили теоретической и методологической основой для написания статьи, предметом которой является развитие коммуникационных каналов потребления материальных источников музыкальной звукозаписи в условиях социализма и тенденции минимизации нелегальной составляющей фонографической продукции.

Субъектами музыкальной звукозаписи предлагаем считать четыре основных категории: 1) тех, кто записывают звуковую информацию (студии звукозаписи); 2) тех, которые записывают на звуковые носители (музыканты-исполнители); 3) тех, кто производит и распространяет звуковой информационный продукт – грампластинки, компакт-диски (заводы, лейблы); 4) тех, кому адресуется извлекаемая звуковая информация (потребители-слушатели).

Понятие «хобби» (англ.«hobby») означает любое увлечение или любимое занятие в свободное время. В XX веке оно приобретает особое значениеи рассматривается в структуре досуговой деятельности. Одной из основных категорий хобби всегда было *коллекционирование* (лат. *«collectio»* – сбор), то есть собирание однородных разрозненных предметов с целью систематизации всех экспонатов в единое целое. *Целью* коллекционирования является новая информация, а *основной функциональной задачей* – поиск конкретных предметных ценностей для отыскания этой самой новой информации. Почти во всех сферах человеческой жизнедеятельности встречаются коллекционеры, то есть люди, которые увлечены сбором самых разнообразных предметов. Фактически коллекционирование выступает способом познания окружающего мира. Возникает, на первый взгляд, абсурдный вопрос о завершенности коллекции. Ведь рано или поздно последний экспонат придаст коллекции законченность (или *завершенность*), после чего последует остановка процесса коллекционирования.У настоящего коллекционера его коллекция становится самым дорогим, что у него есть в жизни. При этом личность такого коллекционера уже предстает в новом качестве. Более того, собственно *«идея коллекции»* постоянно уточняется, развивается, становится сложнее и осмысленнее.Коллекционируя, человек постепенно превращается из знатока в мастера, развивается эстетически, коммуникативно, творчески, углубляет свои художественные, исторические, научные знания.

Одним из популярных видов коллекционирования является *филофония* – коллекционирование предметов звукозаписи, а точнее коллекционирование музыкальных, вокальных, художественных, документальных и других звукозаписей на аудионосителях различного рода(грампластинках, магнитной ленте, компакт-дисках и т.д.) с возможной категоризацией по определенным темам, авторам, исполнителям, композиторам, музыкальным направлениям и т.п. Филофония как область коллекционирования возникла в начале XX века, но наибольшего распространения получила с 1950-х годов в связи с развитием индустрии грамзаписи.Относительно терминологического определения, следует отметить, что аналогичного англоязычного термина слову *«филофония»* не существует. Заметим, что термин «Filophonia» в зарубежной музыкальной лексике не используется. Иногда применяется такой термин, как дискофилия– собирательство грампластинок (дисков). Мы считаем, что более верным аналогом является термин «Rare Sound Records», что дословно означает «редкие аудиозаписи».Тех людей, которые занимаются филофонией (подчеркнем – на высоком любительском уровне, так как профессиональной филофонии быть не может по определению), то есть коллекционированием и систематизацией музыкальных звукозаписей, относят к филофонистам.Термин «филофонист» в английском варианте может звучать как «RecordCollector», что дословно означает «коллекционер звукозаписей». Существует еще один близкий термин «меломан» («MusicLover»), который в отечественной традиции означает страстного поклонника музыки или пения и носит, скорее, положительную окраску.

Коллекционирование присуще всем слоям населения. Мало кто знает, что страстным коллекционером грамзаписей был один из самых известных чешских писателей XX века – Карел Чапек, который находил с большим трудом и различными способами грампластинки по всему миру, а с 1927 года начал формировать и свою коллекцию, которая насчитывала 462 записи и была тщательно отсортирована в 45 тематических секциях. Коллекционеров уважают не только за их собственные коллекции, но и за досконального знание общей проблематики в выбранной сфере. В этой связи коллекционирование можно представить в виде своеобразной системы защиты, одним из средств противодействия разрушению и дезорганизации.

Коммуникация является одной из важных форм социального взаимодействия как на макроуровне (уровень социальных систем), так и на метауровне (организации), а также на микроуровне (межличностное общение).С возрастом меняется социальное положение филофонистов, образовательный уровень, финансовые возможности. Это может отображаться в том, что зрелый коллекционер грампластинок может позволить себе «ценные» коллекции, а также искать возможность приобретения редких и достаточно дорогих экземпляров. Коллекционирование грампластинок и других предметов филофонии предусматривает систематическое общение с единомышленниками, обмен информацией, мнениями, опытом, новинками, последствиями собственных исследований. Филофоническое бытие представляет собой многоуровневую систему взаимоотношений.Основными функциями филофонического общения выступают информационно-коммуникативная (1), регулятивно-коммуникативная (2) и аффективно-коммуникативная (3).

Коллекционеры грампластинок стремятся расширить свои представления об информационной сущности музыкальной аудиоматерии, внимательно изучая каждый экземпляр, где можно найти что-то новое, особенное и исключительное. С позиции социального взаимодействия грампластинка, являясь, по сути, тиражируемой звукокопией, не воспроизводит первичный оригинал, как при репродуцировании произведений традиционного искусства, а сама является «оригиналом» – ведь записана на ней музыка, которая, как правило, не может быть с такой же точностью исполнена «живьем» (в режиме «live»), поскольку, звукозапись (или рекординг)– это результат многочисленных записей, наложений и микширования, перемещений звука в студии и т.п. В результате этих творческо-технологических процессов создается совершенно иная модель художественного творчества, которая существенно отличается от оригинала.

Филофония, как и любая другая досуговая деятельность, абсолютно добровольна. Творчество– это поисковая деятельность, порождающая нетто качественно новое, никогда ранее не существовшее. Продуктом филофонии может быть также творческое самоутверждение личности. Коллекционированию как социально-информационному процессу присущи определенные динамические характеристики. Так, на первом этапе коллекционирования для начинающего филофониста приоритетным является количество предметов (грампластинок, компакт-дисков и т.п.) в его коллекции, а не их ценность. Но со временем коллекционирование становится избирательным, тематическим, каталогизированным, системным.Таким образом, коллекция, как информационный источник и коллекционирование как информационный процесс являються средствами повышения уровня организованности социально-коммуникативной системы филофонии.

Важнейшим компонентом (составной) фонограммы является материальный носитель, поскольку фонограмма без него не может существовать. Форма записи (фиксации) музыкальной информации может бать трех основних видов: *оптическая* (компакт-диски), *магнитная* (компакт-кассеты и магнитофонная лента) и *электромеханическая* (грампластинки). Хранилищем носителей звука с музыкальной информацией считается фонотекой (от греч. *phone*– звук и theke– ящик). Более точное определение фонотеки – систематизированное собрание фонограмм и звукозаписей в виде отображения одноименных альбомов. Под *диско-архивом* в узком смысле целесообразно понимать систему хранения, систематизации и описания исключительно грампластинок всех музыкальных жанров *(материальный признак)*.

Список официальных аудионосителей, выпущенных конкретным музыкантом на протяжении его творческой деятельности, называют дискографией. К дискографии обачно относят те звукозаписи, которые были официально выпущены в том или ином виде не только на дисках, но и на любых других носителях с музыкальной информацией – каталоги, перечни, аннотированные списки грампластинок в книгах и рецензиях. Персональные фонотеки представляют собой личные коллекции музыкальных изданий, характеризуются неповторимостью, оригинальностью и общественно-исторической уникальностью, и хранятся в различных форматах. В последнее время фонотекой называют частные коллекции музикального аудиоматериала.

Особенностями дискографии и фонотеки являються их существенное *тиражирование* и *сортировка*. Важной особенностью дискографии является ее *классификация*. Так, например, экземпляры носителей аудиозаписи могут классифицироваться по датам выхода. Дискография служит основой для издания многотомных дискографичних серий. У нас же пока только сделаны первые робкие шаги в становлении этой дисциплины. Следует признать, что в Украине до сих пор отсутствует научно поставленная дискография фонда грампластинок. Между тем в некоторых странах граммофонные пластинки давно, наряду с книгами, обираються библиотеками и специальными архивами (хотя порой не содержат достоверной хронологи), а дискография признана одной из вспомогательных дисциплин исторической науки. Можно с уверенностью утверждать, что именно изучение дискографии поможет свести к минимуму «белые пятна» в истории грамзаписи.

Таким образом, существуют основания *филофонию*, *меломанию* и *коллекционирование* отнести к отдельным видам *диско-коммуникации* с особыми типологическими характеристиками.

В течение двадцатилетнего периода – с конца 1960-х до начала 1990-х годов – в мире произошел колоссальный культурный сдвиг. Большинство существенных изменений,исходя из социальных стереотипов восприятия,чаще всего ассоциируются с 1960-ми годами, но на самом деле имели место в 1970-х годах. Именно 1970-е годы на самом деле стали временем существенных культурных изменений. И прежде всего это отчетливо проявлялось в так называемой *мировой социалистической системе*. В 1950-70-е годы хобби как вид досуга приобретает особое распространение в странах Западной Европы. В этот период открывается много хобби-клубов по различным направлениям деятельности. Так, особую популярность приобретают клубы любителей музыки.В зарубежной литературе клубы меломанов определяются как клубы заказов по почте, в которые поступают

люди, изначально соглашаясь купить определенное количество музыкальных звукозаписей. Так в Чехословакии еще в 1958 году, при непосредственном участии «Супрафона», был основан «Граммофон клуб», включавший несколько десятков тысяч подписчиков, в котором было добровольное членство и минимальные обязанности. Фактически клубами меломанов, по общему правилу, были клубы заказов по почте, вступив в которые поклонник музыки соглашался купить определенное количество записей. Через членов клуба «Супрафон» имел возможность реализовывать новые записи, которые продавались, таким образом быстрее, чем в обычных магазинах. Но для того, чтобы поддерживать свое участие в этом клубе, нужно было ежегодно покупать хотя бы одну пластинку «Супрафона». За каждые пять купленных пластинок члены клуба получали в качестве подарка шестой диск.В результате, в 1967 году из каждых 100 пластинок, выпущенных «Супрафоном», от 40 до 50 реализовывалось через членов клуба, а к концу 1960-х годов это соотношение возросло до 60. К началу 1970-х годов «Клуб Супрафон» насчитывал 25000 членов. За 10 лет с 1958 по 1967 год с участием «Клуба Супрафон» было продано 447 видов фонографической продукции общим количеством примерно 2 миллиона экземпляров. Только в 1967 году члены клуба купили 300000 долгоиграющих пластинок.Чехословацкий опыт того времени показал, что если релизы популярной танцевальной музыки продавались примерно одинаково, то реализация более серьезной музыки (в первую очередь – классической музыки, джаза и рока) лучше проходила в условиях клубной организации.

Как известно, в СССР существовал голод на хорошую музыку. В 1970-80-е годы рок-музыка в СССР распространяется двумя основными коммуникационными каналами: нелегальным и легальным. Начало этого процесса ведет к кустарному способу, так называемому *«магнитофониздату»* (по аналогии с подобным сокращением – «самиздат»), а позже переходит в разряд вполне легального распространения записей рок-музыки.Массовое распространение рок-музыки осуществлялось подпольным копированием пластинок, которые, как правило, привозились из-за границы. Музыка переписывалась у знакомых магнитофонным способом. Трудно точно ответить на вопрос, сколько же в СССР насчитывалось коллекционеров грамзаписи (от 5 до 7 миллионов человек). По данным различных опросов в среднем в коллекции советского меломана насчитывалось около 200-300 дисков-гигантов.

Основных же легальных каналов было два: первый– продукция фирмы «Мелодия» и других лейблов (чаще всего социалистических стран) – грампластинки и магнитофонные кассеты, которые продавались в магазинах грампластинок (в сфере выпуска зарубежной музыкальной продукции революционными стали 1974-1975 годы, поскольку в этот период советскими заводами грампластинок было выпущено множество прекрасных грампластинок с записью звуковых сокровищ мировой рок-классики, многие из которых и сегодня представляют немалую коллекционную ценность); второй – студии звукозаписи.

В СССР существовали студии звукозаписи трех типов: 1) специализированные студии звукозаписи, которые создавались в отдельных государственных организациях и учреждениях – с 1962 года; 2) профессиональные студии звукозаписи (например, украинского отделения фирмы «Мелодия», Гостелерадиокомитета УССР и подобные) – с 1965 года; 3) местные студии звукозаписи для удовлетворения потребностей населения (как хозрасчетные организации при областных комбинатах ПО «Рембыттехника») – с 1976 года. Нами отысканы воспоминания о том,

что первая студия звукозаписи в Украине официально была открыта в 1973 году во Львове. Достоверность этих сведений вызывает сомнения, поскольку в 1973 году в структуре Министерства культуры УССР был создан хозрасчетный сектор, которым была регламентирована работа подобных региональных студий по бытовому обслуживанию населения.

Централизованных поставок фонографических материалов в студии звукозаписи не было. Все зависело от местных «менеджеров» студий звукозаписи. Ассортимент студий звукозаписи был не просто разный, а фактически рыночный. Например, посетив в одном городе одну студию звукозаписи и не обнаружив желаемого, не стоило отчаиваться, а следовало продолжать поиски в других студиях. Информация о всех магнитофонных записях на территории СССР в одном месте не концентрировалась.

Впервые открытая информация об особенностях неформального филофонического общения появилась в 1981 году в газетной статье Л.Гроссмана «Вокруг черного диска: немузыкальные интересы "любителей" музыки». В самом начале 1980-х годов в Москве было организовано три клуба филофонистов. С этого времени стали создаваться подобные клубы и в других городах. Так, в городе Запорожье клуб филофонистов открылся в апреле 1981 года при Доме культуры «Титан». Кроме покупки материальных носителей музыкальной информации, одним из основних способов пополнения фонотеки являлся обмен пластинками с другими коллекционерами (коммуникационная составляющая). Однако по всему Советскому Союзу в период 1983-1984 годов активизировались милицейские облавы на места сбора меломанов, где коллекционеры обменивались пластинками и катушками с записями отечественной и западной рок-музыки. Осенью 1984 года вышли так называемые «запрещенные списки рок-групп». В этот период рекомендовалось проверять студии звукозаписи и дискотеки на предмет выявления «магнитофонных записей рок-групп, в творчестве которых допускается искажение советской действительности и пропагандируются чуждые нашему обществу идеалы и настроения».

С 1988 года в журнале «Мелодия» публиковались частные объявления об обмене грампластинками, где указывались почтовые адреса секций и клубов филофонистов. С 1989 по 1991 год советским меломанам был представлен уже достаточно широкий ассортимент виниловых грампластинок, выпущенных фирмой «Мелодия». Уже в постсоветский период с1993 года студии звукозаписи перешли на качественно новый уровень с использованием цифрового формата (запись на магнитофонную пленку с оригинальных и первых «пиратских» компакт-дисков). В 1995 году отмечается максимальный уровень спроса и распространения аудиокассет зарубежного производства с изготовленными на местном уровне копиями записей музыкальных произведений широкого ассортимента.Практика показала, что более-менее широкий выбор фонографической аудиопродукции в цифровом формате (CD) на постсоциалистическом пространстве появился только в 1997 году. Своего наивысшего пика рекорд-пиратство на постсоветском пространстве достигло в 1997-1999 годах. В социально-коммуникативном аспекте многие любители музыки долгое время вообще не находили смысла в покупке фирменных компакт-дисков, предпочитая недорогую «псевдо-лицензию», или даже откровенные «пиратские» копии. Не говоря уже об обычных, не помешанных на музыке, обывателях. В этой связи можно сделать с первого взгляда парадоксальный вывод: именно «пиратская» (нелегальная или незаконная)

звукозапись дала существенный толчок развитию социальной коммуникации в филофонической среде.

Благодаря сравнительно легкой доступности музыки в 2000-х годах и новым стандартам цифровой музыки (MP3, вебкасты, пиринговые сети) филофония стала все заметнее выделяться как явление среди частных коллекционеров музыки, чему также способствовало появление ряда технических утилит[1]. Что же касается архивных фонографических материалов, то рекомендательные правила коллекционные источники, как правило, не охватывают. Отдельно отметим, что в законодательных актах многих стран отсутствует юридическое закрепление таких понятий, как«старая музыкальная композиция» и «коллекционный экземпляр фонограммы». Сегодня этот вопрос также является актуальным, особенно в связи с наличием в Интернет-сети именно подобных специфических сайтов с узкой жанровой направленностью (в том числе так называемые «бутлеги» и другие раритеты в оцифрованном виде). Подобные ресурсы основаны на несанкционированном переформатировании музыкальных произведений с виниловых носителей звука (грампластинок) в электронный формат (чаще MP3).

В настоящее время в Украине существует 48 мест официальных и неофициальных встреч коллекционеров предметов звукозаписи. Места проведения зимних и летних встреч незначительно изменяются.

Как видим, социальная структура филофонии всегда состояла из совокупности коммуникативно-правовых противоречий, поскольку изначально содержит скрытые и явные нелегальные компоненты.

Музыкальная звукозапись охватывает два основных вида творчества: духовное творчество (искусство) и научно-производственное творчество (выпуск аудионосителей) и должен быть защищен юридическими средствами как интеллектуальная собственность. Под термином «контрафактная продукция» в широком смысле предлагается понимать продукцию, произведённую и реализованную с нарушением действующего законодательства отдельно взятой страны[2]. Таким образом, контрафактный экземпляр фонограммы – это другой новый аудиопродукт, который создан на основе уже существующего в материальном мире легального оригинала. Заметим, что в последнее десятилетие компакт-диски, реализуемые с нарушением авторских прав, изготавливаются из материалов даже более высокого уровня, чем оригинальные релизы.

В этой связи следует отметить, что информационный обмен в области как легального, так и несанкционированного распространения музыкальных аудио-и видеопроизведений достиг небывалых объемов. Обобщение эмпирических данных свидетельствует, что, согласно мнению 47 процентов опрошенных, файлообменные сети действительно наносят музыкантам материальный ущерб, однако 43 процента считают, что они при этом способствуют популяризации творчества исполнителей.Интересно то, что по результатам опросов в обществе многие достаточно снисходительно относятся к контрафакту, поскольку именно такой тип аудиопродукции позволяет с небольшими затратами приобрести на рынке необходимый материальный носитель музыки.

Одним из новейших субкультур является практически уже сформировавшаяся «субкультура рипперов». По своей сути, этот вид деятельности является еще одной из новых форм проявления «пиратства».

Таким образом, доступность музыки в современных условиях развития новых информационных технологий имеет парадоксальный характер. В эпоху развития

цифровых носителей и Интернет-коммуникаций музыка стремительно теряет свою значимость, перестает восприниматься как вид искусства, а все больше расценивается исключительно как товар или вспомогательный атрибут для коммуникативного фона[3]. В этой связи мы предлагаем ввести в современную терминологию дефиницию фонографического архивного сетевого продукта как электронного ресурса особого типа (Интернет-страницы, специализированного сайта, блога и т.д.), содержащего раритетную единицу в области звукозаписи (рекординговый контент), предметом которого является сохранение в цифровом виде ремастированного пакета и социальное ознакомление с архивной информацией зарегистрированными Интернет-пользователями без каких-либо коммерческих и рекламных целей.

Чаще всего к аудиопиратству относят два основных положения: 1) копирование контента звукозаписи является интеллектуальной собственностью авторов записанных произведений, исполнителей последних и производителя фонограммы; 2) распространение копий таких аудиозаписей с целью получения материальной выгоды, в том числе через Интернет-сеть.Мы же считаем, что такой признак, как «использование», должен употребляться обязательно с уточнением – «публичное использование», поскольку личное использование (например, самостоятельно сделанные компиляции любимых треков, которые отобраны самостоятельно, с учетом своего вкуса и пожелания, исключительно для закрытого домашнего пользования) довольно сложно считать производством контрафакта. В некоторых работах обосновывается, что аудиовизуальной продукцией является объект, предназначенный для распространения аудиовизуальных произведений путем воспроизведения (тиражирования), продажи, импорта, экспорта, передачи в эфир, публичного показа и проката, состоящий из записи аудиовизуального произведения, его носителя (грампластинки, компакт-диске или магнитофонной кассеты), упаковки, полиграфического оформления и контрольной марки Украины [4]. Однако такое действие с экземплярами аудиовизуального продукта как «обмен», имеющее важнейшее коммуникативное содержание, не указывается.

Итак, музыкальный контрафакт имеет неоднородную сущность, которая состоит из социально-информационной и коммуникативно-правовой сфер.

Основное место в средствах информационной доступности рок-музыки в условиях социализма занимали грамзапись (большая часть официального сектора) и магнитофонная запись (большая часть неофициального сектора). Кстати, даже сегодня, заменив в полученной формуле идеологический компонент на юридический, можно сказать, что информационная ситуация в этой сфере существенно не изменилась. Как и прежде, в сфере звукозаписи активно действуют два противоположных направления – легальный и «пиратский».

Индустрия музыкальной звукозаписи находится в глубоком кризисе, поэтому мировые звукозаписывающие компании находятся в активном поиске оптимального решения.Что касается трендов продаж виниловых пластинок, то минимальный уровень наблюдался в 2005 году, а теперь наблюдается стабильная тенденция устойчивого роста объёмов продаж и спроса. Сегодня на первичном рынке грампластинок основными покупателями являются ди-джеи и меломаны, предпочитающие музыку на аналоговых носителях.

Массовые юридические преследования файлообменных сетей негативно сказываются на репутации лейблов, но системно проблему не решают. В этом контексте весьма интересно интерактивное изобретение с экономическим со-

держанием, по которому артисты, минуя звукозаписывающие компании, с целью сбора средств для организации записей альбома или концертных турне, для сбора добровольных пожертвований стали обращаться непосредственно к своим поклонникам [5]. Причем подобные инновации активно делаются через Интернет-ресурсы.Это новое явление получило название краундфандинг (crowdfunding), т.е. народное финансирования (от англ. crowd –толпа, funding – финансирование). Меломаны получают стимулы разного уровня – один подарочный экземпляр компакт-диска с автографами, доступ к эксклюзивным трекам забракованным или рабочим миксам, эксклюзивное посещение студии звукозаписи, ужин с музыкантами и, даже, частные концерты [6]. Такая прямая коммуникация с поклонниками выгодна для обеих сторон. Таким образом, музыкальный бизнес, обходя рекорд-лейблы, теперь привлекает к ранее относительно закрытому процессу звукозаписи именно тех субъектов, на которых он был ориентирован изначально – меломанов-любителей. То есть этот феномен представляет собой главное коммуникационно-коммуникативное нововведение в области музыкальной звукозаписи.

Восприятие фонографической продукции (грампластинки, магнитофонной записи, компакт-диска и т.п.) не является финальным звеном, поэтому сегодня уже нужно предусмотреть в будущем перспективы образования более сложных информационных конструкций, которые могут состоять из большого количества звеньев и даже образовывать замкнутую кругообразную цепь. Поскольку одной из разновидностей социального взаимодействия является коммуникация, которая представляет собой последовательность дискурсов, восприятие фонографической продукции (грампластинки, магнитофонной записи, компакт-диска и т.п.), не является конечной инстанцией в характеристике дискурса. Ведь этот продукт со временем можно обменять, продать, подарить и тогда его коммуникативное действие обратится на новый объект. То есть имеет место возможность цикличности. Но субъект (коллекционер, филофонист, меломан) может остановить такую динамику, оставив аудиопродукт у себя.Чем выше легально-коммуникационная составляющая полного цикла официального производства фонографической продукции (А), тем меньше информационно-коммуникативный уровень филофонического спроса (В), т.е. (А +) > (В –) = (А –) < (В +). Данное правило может быть вполне применимо к бутлегам, но совершенно не подходит к «пиратским» копиям («один к одному») официальных релизов.

Большинство фонографических раритетов являются контрафактными. Коммуникационная составляющая и филофоническая ценность контрафактной аудиопродукции значительно выше, чем лицензионных фонографических изданий. Лицензионные аудиоиздания содержат повышенный уровень легальности музыкального звукового контента (это, несомненно, по определению), но именно на такую аудиопродукцию уменьшается филофонический интерес (потребительский спрос среди коллекционеров). На контрафактные диски (А) повышается уровень коллекционного спроса, но обратно пропорционально уменьшается легальная составляющая этих продуктов. Среди музыкальной аудиопродукции общего потребления такая корреляция отсутствует, однако обнаружено другое соотношение: чем ниже уровень легальности, тем меньше цена такого аудиопродукта для потребителей, в общем количестве которых прямо пропорционально уменьшается процент филофонистов (меломанов, коллекционеров, аудиофилов, звуковых гурманов т.п.).

Дальнейшие перспективы видим в развитии филофонологии как нового направления научных исследований, целью которых является выявление закономерностей в процессах организации звукозаписывающих институтов поп-музыки (рекординговые коммуникации), познания носителей звукозаписи музыкальных произведений (информационно-правовые основы и материальные источники аудиовузиальной продукции) и системное развитие филофонической компаративистики (политико-исторические и национально-региональные сравнительные особенности социального взаимодействия в глобальной системе производства, потребления и воспроизводства музыкального продукта).

Список использованных источников

1. Лихницкий А.Аудиопиратство – это не к добру! /А.Лихницкий // Аудиомагазин. –2012. – №5. – С. 104.
2. Фокин Н.И.Контрафакт / Н.И. Фокин // EconomicsFocus[Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dictionary-economics.ru/word/Контрафакт.
3. Пассман Д. Все о музыкальномбизнесе/ Дональд Пассман ; [пер. с англ. А.Орлова]. – М. : АльпинаБизнес Букс, 2009. – 420 с.
4. Авдєєва Г.К. Сучасний стан судової експертизи з дослідження контрафактної аудіовізуальної продукції / Г.К. Авдєєва // Інтелектуальна власність. – 2005. – № 9. – С. 43-46.
5. Хьюз Р.Являетсялиэтотчеловек будущим музыкальнойиндустрии? / Роб Хьюз // ClassicRock. – 2013. – № 1-2 (112). – С. 50-51.
6. Хау Д.Краудсорсинг. Коллективныйразумкакинструментразвитиябизнеса/ ДжеффХау ; пер. с англ. – М. : АльпинаПаблишер, 2012. – 288 с.

РОЗРОБКА ПРОТОТИПУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОНТОЛОГО-КЕРОВАНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ

Прийма С.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри інформатики і кібернетики
Панін О.В.,
молодший науковий співробітник
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б.Хмельницького
(м. Мелітополь, Україна)

In the work are the theoretical justification and an example of the practical implementation of the prototype of the intellectual-ontology-driven information system of national qualifications framework. Stated that the national framework of qualifications consists of interconnected levels at which the qualification is determined by the results of the above studies is a professional qualities: knowledge, skills and competencies. Focus on learning outcomes helps to compare qualifications and simplifies the procedure for their acceptance. Examples of tools that make it easy to set the value of the levels of European and national qualifications framework; the advantages and disadvantages listed above. It is proved that the transparency of qualifications frameworks can be successfully ensured by the conditions of their realization in the form of ontology-driven information system. It is shown that computer ontology is a description of the declarative knowledge in the form of as classes and relations between them. Showing features editor Protege-OWL build subject-oriented ontology. The example of the intellectual prototype of ontology-driven information system and its capabilities to ensure the transparency of the European and National framework of qualifications.

Keywords: *competence, qualification, frame qualifications, computer ontology, OWL*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Прагнення України до входження в європейський освітній простір, збалансування національних інтересів, ринку освітніх послуг і ринку праці, підвищення якості та ефективності підготовки кадрів, з одного боку, і глобалізація, технологічні, економічні й демографічні процеси, мобільність трудових ресурсів – з іншого, потребують розроблення й впровадження національної системи кваліфікацій. Заснована на результатах навчання національна система кваліфікацій сприятиме не тільки прозорості у встановленні співвідношення дипломів, свідоцтв чи сертифікатів про освіту, а й стане каталізатором модернізації системи освіти, розширить доступ до набуття кваліфікацій. Ця система включає в себе засоби розробки і операціоналізації національної і регіональної політики в галузі кваліфікацій, інституційних механізмів, процесів забезпечення якості, оцінки і присудження кваліфікацій, визнання тріади професійних якостей, результатів навчання : знань, умінь та компетентностей, що пов'язують систему освіти з ринком праці. Саме національна система кваліфікацій сприятиме розвитку як вертикальної мобільності громадян в просторі професійної освіти, так і горизонтальної мобільності з однієї професійної траєкторії на іншу за рахунок механізму офіційного визнання часткових кваліфікацій.

Національна система кваліфікацій України передбачає запровадження Національної рамки кваліфікацій (НРК), що узгоджуватиметься з Європейською рамкою кваліфікацій (ЄРК), сприятиме більшому розумінню національних кваліфікацій і реалізовуватиме концепцію неперервної освіти.

У 2011 році Україна затвердила Національну рамку кваліфікацій (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження національної рамки кваліфікацій» за № 1341 від 23.11.2011 р.). Однак у постанові йдеться тільки про визначення рівнів кваліфікацій, а їх зміст, співвідношення з ЄРК, стратегії розвитку національної системи кваліфікацій потребують подальшого розроблення. Немає на сьогодні й розуміння та єдиного бачення вимог до інструментального засобу, що дозволив би встановлювати співвідношення рівнів національної та європейської рамок кваліфікацій, забезпечуючи їх міжнародне порівняння й визнання.

Отже розроблення інструментального засобу забезпечення прозорості Національної рамки кваліфікацій є, на нашу думку, актуальним і вчасним науковим завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні засади та методичні аспекти впровадження Національної рамки кваліфікацій сьогодні активно обговорюються академічною спільнотою України, зокрема В.Луговим [1], [2], Х.Подковкою [3], Ю.Сухарніковим [4], В.Хомич [5] та іншими. Вітчизняні науковці аналізують можливість використання досвіду створення європейської й національних рамок кваліфікацій, опис яких містять праці зарубіжних дослідників – В.Байденка [6], А.Муравйової, О.Олейнікової, М.Коулза [7], [8], [9], Д.Раффа, М.Янга. Метою такого аналізу є розроблення й упровадження нових освітніх стандартів як основи трансформації навчальних програм й інших складників системи навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців, принципового оновлення методів і засобів діагностування результату навчання [10]. Однак розробка інструментального засобу забезпечення прозорості європейської й національних рамок кваліфікацій, що полегшує встановлення співвідношення рівнів кваліфікацій, забезпечуючи їх прозорість і міжнародне визнання, становить периферію наукового пошуку, а окремі роботи не дають загального розуміння проблеми. Так, наприклад, встановити співвідношення рівнів кваліфікацій Європейської й національних рамок допомагає спеціальний механізм – інтерактивні таблиці, що розміщені на порталі єврокомісії, присвяченому Європейській рамці кваліфікацій [http://ec.europa.eu /eqf/compare _en.htm].

Зазначені інтерактивні таблиці дають змогу порівнювати національні рівні як з ЄРК, так і між собою. Істотним є той факт, що в цих інтерактивних таблицях міститься доступ до дескрипторів, за допомогою яких здійснюється опис рівнів кваліфікацій. Саме дескриптори дають можливість розглянути результати навчання крізь призму таких категорій, як знання, навички й компетентності. Однак наведений механізм позбавлений можливості аналізувати рівні кваліфікацій, встановлювати співвідношення між освітніми й професійними кваліфікаціями.

Інструментальний засіб, розроблений в рамках проекту DISCO II (the European DIctionary of Skills and COmpetences) Єврокомісії (http://disco-tools.eu/) забезпечує порівняння результатів навчання, термінологічну підтримку процесу перекладу та співставлення документів про освіту в рамках проекту Європейської прозорості документів.

Проект DISCO II використовує такі національні колекції результатів навчання як AMS-Qualifikationsklassifikation (Австрія), Kompetenzenkatalog (Німеччина),

ROME (Франція), Taxonomy DB (Швеція) і O*NET (США), а інструментальний засіб дозволяє співставити їх в таких документах, як Europass CV, Europass Mobility, Europass Certificate Supplement, Profile of Occupation та Profile of Qualification. Попри практичну значущість та легкість у використанні, інструментальний засіб проекту DISCO II не позбавлений окремих недоліків. По-перше, обмежений перелік предметних галузей (охорона здоров'я, сфера соціальних послуг, охорона навколишнього середовища, інформаційні технології), для яких визначено і зроблено опис результатів навчання. По-друге, процес як доповнення змісту результатів навчання, так і їх подальшого використання обмежений в силу закритості коду самого інструментального засобу.

Сьогодні в Євросоюзі реалізується проект TRACE (TRAnsporentCompetenceiin Europe), метою якого також є забезпечення прозорості між Європейською рамкою кваліфікацій і національними рамками країн, що входять до ЄС [11]. На відміну від інтерактивних таблиць порталу Єврокомісії, розроблені в межах проекту TRACE комп'ютерні онтології дають змогу пов'язувати освітні й професійні кваліфікації, що значно полегшує процес встановлення співвідношення рівнів кваліфікацій. Однак освітні кваліфікації, що використовуються в проекті TRACE, побудовані на основі навчальних програм, так званих курикулумах (Curriculum). Такий підхід ускладнює процес визначення відповідних кваліфікацій, адже національні освітні кваліфікації базуються на галузевих освітніх стандартах, що також повинні бути подані у вигляді семантичного значення предметної області. Саме таким поданням можуть стати комп'ютерні онтології. Таким чином, найбільш ефективним інструментальним засобом національної рамки кваліфікацій вбачається інтелектуальна інформаційна система, що базується на онтологічному підході.

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичній реалізації прототипу інтелектуальної онтолого-керованої інформаційної системи Національної рамки кваліфікацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Європейська рамка кваліфікацій є по суті мета-рамкою, що забезпечує порівняння кваліфікацій різних національних рамок кваліфікації. Вона набуває особливого значення в умовах дедалі більшої глобалізації ринку праці й мобільності трудових ресурсів, а також академічної мобільності в інтеграційних процесах сфери освіти, особливо на європейському континенті (Болонський і Копенгагенський процеси).

Європейська рамка кваліфікацій містить вісім взаємопов'язаних рівнів, на яких кваліфікація визначається за результатами навчання – тріадою професійних якостей: знань, навичок і компетентностей. Такий підхід допомагає порівняти кваліфікації і спрощує процедуру їх визнання.

Як справедливо зазначають дослідники О.Олейнікова й А.Муравйова, національні системи кваліфікацій призначені не тільки для опису системи кваліфікацій, але й для модернізації системи професійної освіти й підготовки кадрів, спрощення доступу громадян до кваліфікацій. Роль національних рамок кваліфікацій у модернізації полягає в тому, що професійна освіта повинна перейти до результатів навчання. Для цього необхідно розвивати співробітництво у сфері праці, розробити професійні стандарти, нові технології оцінки компетентностей, що покладені в основу кваліфікацій, і визнавати результати навчання, незалежно від того, чи вони були досягнуті у сфері формального чи неформального навчання. Роль НРК у розширенні доступу до кваліфікації полягає в тому, що завдяки рамці

люди здатні визначити свої власні компетенції, не проходячи для цього навчання в межах обов'язкових освітніх програм, що, між іншим, уможливлює оптимізацію ресурсів на навчання й формування гнучких траєкторій освіти [8].

У своїй доповіді «Запровадження національної рамки кваліфікацій. Міжнародний контекст» на Міжнародній науково-практичній конференції «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу», що відбулася 25 жовтня 2012 року, Олав Аарна зазначив, що 14 країн-членів ЄС (AT, BE-vl, CZ, DK, EE, FR, IE, MT, LT, LU, LV, NL, PT, UK) та 1 країна-кандидат до вступу в ЄС (HR) мають чинні національні рамки кваліфікацій і 11-12 червня 2012 року подавали свої національні звіти Консультативній групі з ЄРК. При цьому 11 країн-членів ЄС (BG, DE, EL, ES, IT, KY, NO, PL, RO, SE, SI), 1 країна-кандидат (IS) готуються до подання своїх національних звітів Консультативній групі з ЄРК упродовж 2012 року, 4 країни-члени ЄС (BE-f, FI, HU, SK) і 1країна-кандидат (TK) – у 2013 році [12].

Україна також долучилася до процесу розроблення й запровадження національної системи кваліфікацій. Як зазначено в проекті Концепції розвитку національної системи кваліфікацій (станом на 16.10.2012 р.), процес формування й розвитку національної системи кваліфікацій України спрямований на реалізацію політики навчання впродовж життя й ґрунтується на загальних європейських принципах і рекомендаціях із забезпечення якості у сфері освіти й професійної підготовки [13]. Національна система кваліфікацій передбачає участь соціальних партнерів у процесах, пов'язаних із визнанням навчання, розробленням, забезпеченням якості та присвоєнням кваліфікацій. Визнання результатів навчання здійснюється незалежно від способу їх здобуття – як шляхом визнання формальної, так і неформальної та інформальної (спонтанної) освіти (навчання).

Основним елементом національної системи кваліфікацій є Національна рамка кваліфікацій (НРК), що охоплює всі рівні й підсистеми кваліфікацій і співвідноситься з Європейською рамкою кваліфікацій навчання впродовж життя. Національна рамка кваліфікацій містить опис рівнів для всіх підсистем кваліфікацій – як кваліфікацій формальної освіти, так і професійних кваліфікацій. Зіставлення кваліфікацій із кваліфікаційними рівнями НРК здійснюється на основі співвіднесення результатів навчання за кваліфікацією певного типу з описом певного кваліфікаційного рівня НРК. Проте, як відзначено в [14], на сьогодні є низка причин, труднощів, що унеможливлюють запровадження Національної рамки кваліфікацій в Україні. Для розв'язання окреслених проблем рекомендується здійснити такі кроки:

- розробити характеристики вітчизняних освітніх кваліфікацій із урахуванням дескрипторів Національної рамки кваліфікацій;
- провести формальне зіставлення вітчизняних освітніх кваліфікацій із Національною рамкою кваліфікацій (за рівнями);
- зіставити вітчизняні кваліфікації вищої освіти з Рамкою кваліфікацій Європейського простору вищої освіти;
- ужити комплекс заходів із впровадження компетентнісного підходу в освітні стандарти й навчальні програми, практику викладання й оцінювання;
- формувати професійні стандарти з урахуванням дескрипторів Національної рамки кваліфікацій і зіставлення професійних кваліфікацій із кваліфікаційними рівнями НРК;

- запровадити нові підходи до розробки галузевих стандартів вищої освіти, визначивши, що:

a) галузеві стандарти вищої освіти розробляються за галузями освіти, перелік яких доцільно сформувати відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти (ISCED);

b) галузевий стандарт вищої освіти є цілісним документом, який має містити опис соціально-особистісних, загальнонаукових, інструментальних і загальнопрофесійних компетентностей, а також методи демонстрації й критерії оцінювання результатів навчання;

- визнати невіддільним академічним правом і відповідальністю вищих навчальних закладів здатність визначати спеціально-професійні компетентності (результати навчання) випускників і формувати освітньо-професійну програму підготовки.

Ще одним необхідним кроком, на нашу думку, є дослідження питання розроблення та використання інструментальних засобів встановлення співвідношення рівнів кваліфікацій для забезпечення прозорості європейської та національної рамок кваліфікацій.

На думку дослідників [11], таким інструментальним засобом можуть слугувати RCD (Reasable Competency Definition) та SRCM (Simple Reasable Competency Mapping). RCD розроблювався як стандарт для послідовного й структурованого опису компетентностей. Цей стандарт дає змогу не тільки описувати компетентності, але й обмінюватися інформацією про них між різними автоматизованими системами. Однак компетентності, описані за допомогою природної мови, не несуть семантичного навантаження. Виникали ситуації, коли дві практично ідентичні компетентності через брак можливості їх семантичного аналізу розпізнавалися системою як абсолютно різні. Альтернативою стандарту RCD став стандарт SRCM, що доповнив RCD логічними зв'язками. Це уможливило покращення рівня розуміння компетентностей і їх ідентифікацію. Проте гарантувати якісний аналіз без повноцінного семантичного наповнення стандарт SRCM не міг. Ось чому найбільш придатним інструментальним засобом подання кваліфікацій і опису результатів навчання вбачаються саме комп'ютерні онтології.

Зазначимо, що ідея використання комп'ютерних онтологій для семантичного подання певної предметної галузі не є новою. Проблема розробки онтологічної моделі дистанційного курсу стала предметом дослідження А.Данченко [15]. Застосування мультиагентного онтологічного підходу до створення розподілених систем дистанційного навчання розглядалося у дослідженні І.Келеберди, Н.Лєсної, В.Рєпки [16]. Опис базових концепцій та архітектури Семантичного Вебу як основи для функціонування відкритих освітніх систем здійснено у роботі [17]. Проблема онтологій та використання їх в комп'ютерних системах розглядалась В. Лапшиним [18]. Дослідниками М.Ронкеті і Й.Сант запропоновано стратегію управління навчальними програмами (Curriculum) на основі онтологічного підходу [19]. Застосування онтологічного підходу до подання компетентностей наведено у роботі Г.Паккета [20]. Дослідження [21] присвячено потенціалу онтологій в сфері неформальної та інформальної освіти.

Як видно з аналізу, вказані роботи є завершеними дослідженнями окремих аспектів застосування онтологічного підходу в освітніх системах. Однак використання комп'ютерних онтологій як інструментального засобу забезпечення прозорості рамок кваліфікацій не стало предметом окремого дослідження.

Онтологія, за Т.Грубером, являє собою опис декларативних знань у вигляді класів із відношеннями між ними. Складання опису декларативних знань, зазвичай, потребує великої роботи й певних навичок. На позначення цієї роботи, а також її результату Т. Грубер увів спеціальний термін «концептуалізація». Опис він назвав «специфікацією». Отже, онтологія, на думку Т.Грубера, визначається як специфікація концептуалізації [22].

Як вважають дослідники Н.Ной і Д.МакГіннес, онтологія – це формальний явний опис понять предметної галузі (класів), властивостей кожного поняття, що містить різні якості й атрибути понять (властивості, ролі, слоти), обмеження, що додаються до властивостей (фацетів). Онтології разом із набором індивідуальних екземплярів класів формують базу знань [23].

Зазначимо, що основними причинами розроблення онтології є :

- необхідність аналізу предметної галузі;
- необхідність їх спільного використання людьми й програмними агентами;
- необхідність повторного використання знань у предметній галузі.

Часто онтологія предметної галузі не є метою щодо самої себе. На думку дослідників Н.Ной і Д.МакГіннеса, розроблення онтології подібне до визначення набору даних і їх структури для використання іншими програмами. Методи розв'язання задач предметно-незалежні програмні агенти використовують як дані онтології й базу знань, побудовану на цих онтологіях.

Розроблення онтологій передбачає кілька етапів:

- визначення галузі й масштабу онтології;
- вивчення варіантів повторного використання наявних онтологій;
- встановлення важливих для онтології термінів;
- визначення класів та ієрархії класів;
- з'ясування властивостей класів – слотів;
- визначення фацетів властивостей;
- створення екземплярів [23].

Серед найбільш відомих мов проектування онтологій називають KIF (KnowledgeInterchangeFormat), DAML+OIL (DARPA AgentMarkupLanguage) і OWL (OntologyWebLanguage). Проте, як зазначає більшість дослідників, на сьогодні найбільш розвиненою мовою подання онтологій є OWL (WebOntologyLanguage).

Онтологія, побудована на OWL, є послідовністю аксіом і фактів із додаванням посилань на інші онтології, залучені до неї.

Для побудови й редагування онтологій створено низку спеціалізованих середовищ розробки, редакторів, парсерів і засобів об'єднання онтологій, найбільш ефективними з яких є: KAON [http://kaon.semanticweb.org/], OntoStudio [http://www.ontoprise.de/en/products/ontostudio/], Ontosaurus [http://www.isi.edu/isd/ontosaurus.html], OpenCyc [http://www.opencyc.org/].

Серед цих інструментів для побудови предметно-орієнтованої онтології виділимо редактор Protege-OWL [http://protege.stanford.edu/ overview/protege-owl.html] як гнучке, незалежне від платформи середовище зі своїми особливостями й перевагами, що забезпечує наочний і зручний у використанні графічний інтерфейс користувачу, реалізує масштабованість, тобто модульне нарощування системи в межах уніфікованої архітектури, уможливлює нарощування архітектури за допомогою додатково розроблених підпрограм – плагінів (plug-in). Також Protege-OWL дає змогу робити описи класів із використанням нових можливостей.

Зокрема мова OWL (OntologyWebLanguage) має великий набір операторів і базується на логічній моделі, що дає змогу давати визначення поняттям так, як їх описують, тому складні комплексні поняття у визначеннях можуть бути створені з більш простих. До того ж, логічна модель уможливлює використання механізму міркувань (Reasoner), що так само дає змогу перевірити, чи твердження й визначення в онтології не суперечать одне одному й чи відповідають визначення певним поняттям. Завдяки цьому механізму підтримується правильність ієрархії онтології.

Здійснивши опис усіх класів, властивостей, обмежень і об'єктів предметної галузі, одержуємо базу знань, що є основою для функціонування онтологічних систем, здатних виконувати операції над інформацією, зокрема порівнювати кваліфікації.

Продемонструємо можливості комп'ютерних онтологій на прикладі онтології, що дозволяє зробити опис кваліфікації 3121 Фахівець з інформаційних технологій. Предметна галузь вибрана не випадково. Підготовка фахівців з інформаційних технологій відбувається в такій галузі знань, яка визначена світовою спільнотою як Computing. Ця галузь знань позначає узагальнену галузь знань, до складу якої входить комп'ютерна інженерія, комп'ютерні науки, програмна інженерія, інформаційні системи та інформаційні технології. В українській освітній системі галузь знань Computing представлена галузями 0403 Системні науки та кібернетика (напрями підготовки 040301 Прикладна математика, 040302 Інформатика і 040303 Системний аналіз), 0501 Інформатика та обчислювальна техніка (напрями підготовки 050101 Комп'ютерні науки, 050102 Комп'ютерна інженерія і 050103 Програмна інженерія) та 0502 Автоматика та управління (напрями підготовки 050201 Системна інженерія і 050202 Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології). Така розбіжність в представленні галузі знань Computing практично унеможливлює співставлення програм підготовки, можливості навчання за програмами «подвійних» дипломів. Цілком логічним у такому випадку є уніфіковане подання інформації про стандарти вищої освіти з певної галузі знань у вигляді цілісної бази (онтологічна модель).

Розвиток і подальше використання онтології галузі знань Computing дозволить забезпечити розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти на єдиній методологічній основі, гармонізувати національні галузеві стандарти вищої освіти у відповідності зі світовими аналогами, виконувати порівняння програм навчання для забезпечення «подвійних» дипломів та забезпечити прозорість рамок кваліфікацій.

Як зазначено в галузевому стандарті вищої освіти, узагальненим об'єктом діяльності для кваліфікації 3121 Фахівець з інформаційних технологій є процеси обробки інформації алгоритмічними методами з використанням комп'ютерної техніки, навчання інформатиці в навчальних закладах I-II рівня акредитації. Фахівець підготовлений до таких робіт в галузі економіки (за ДК 009: 2005) як Діяльність у сфері інформатизації й Освіта та до таких професійних робіт (за класифікаційним угрупованням із класифікатора ДК 003: 2005) як 3121 Фахівець з інформаційних технологій та 3340 Викладач-стажист.

Поступово описуючи всі класи та властивості об'єктів предметної галузі у відповідності до галузевого стандарту вищої освіти, одержуємо онтологію (рис 1.), яка є семантичним поданням кваліфікації 3121 Фахівець з інформаційних технологій.

Рис. 1. Загальний вигляд онтології в редакторі Protege-OWL

Можливості редактора онтологій Protege-OWL дозволяють представити розроблену онтологію у графічному вигляді (рис. 2).

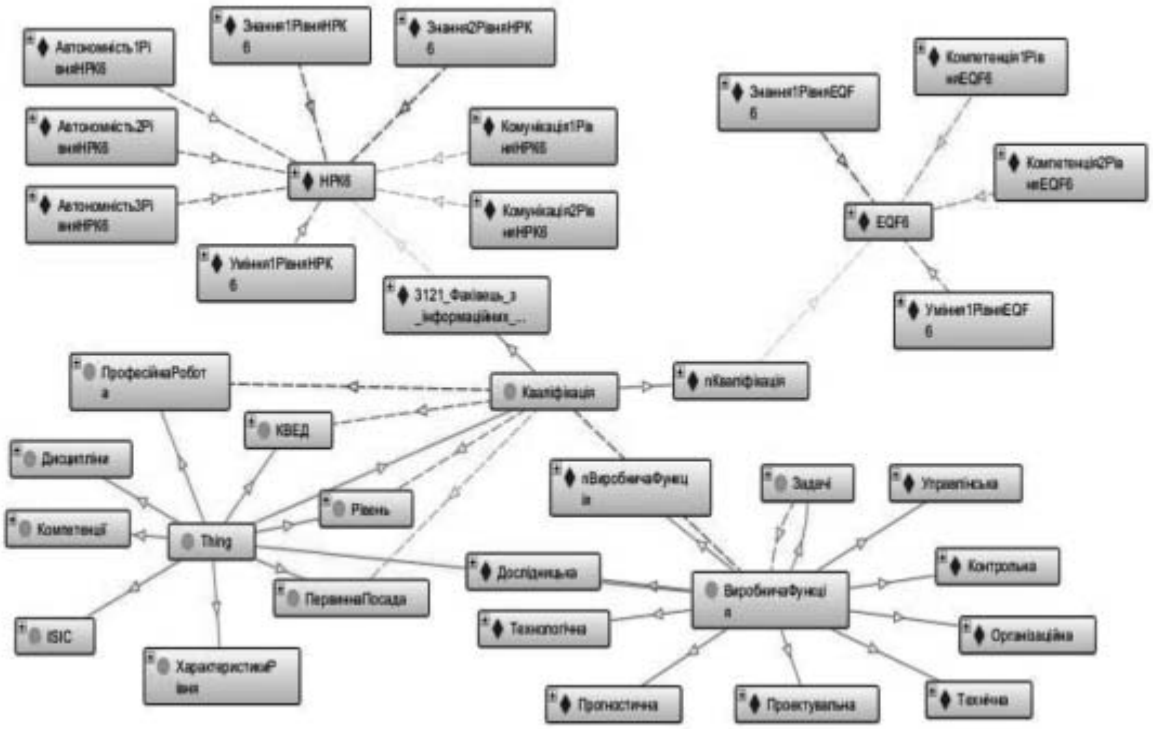

Рис.2. Графічне подання онтології

Після опису онтології перейдемо до її практичного використання. Можливості редактора Protege-OWL дозволяють формувати запити до онтології мовою запитів SPARQL. Продемонструємо приклади запитів до онтології. Запит на рис. 3 дозволяє вивести перелік знань з певного рівня рамок кваліфікацій.

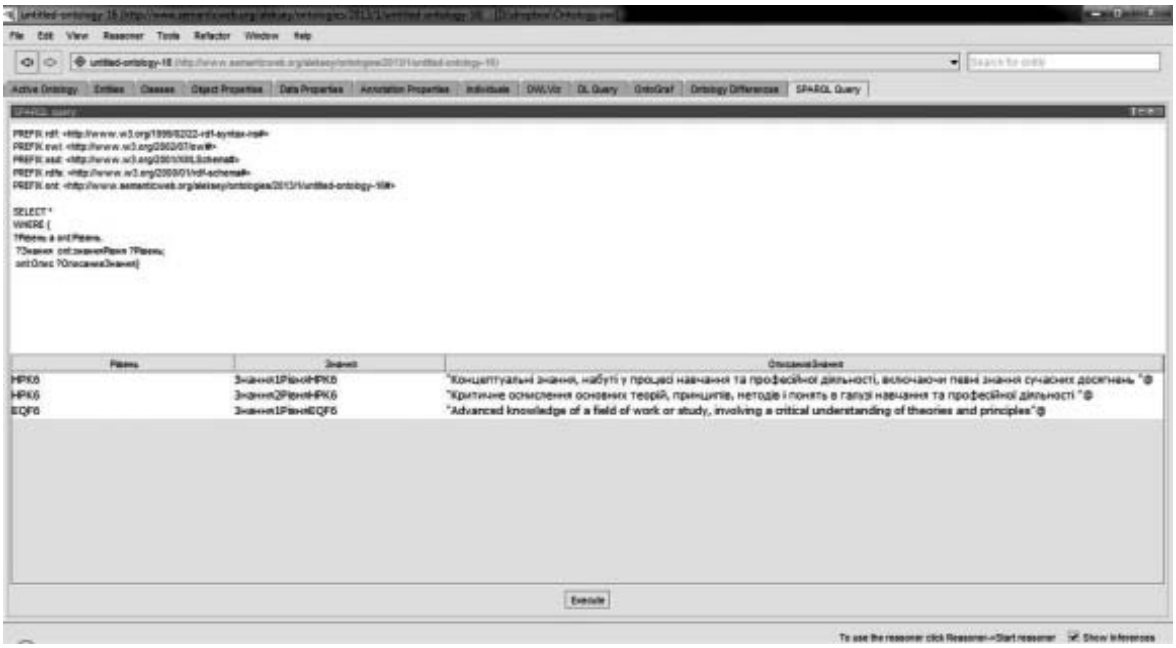

Рис.3. Перелік знань з певного рівня рамок кваліфікацій

В запиті на рис. 4 з онтології виведено перелік змістових модулів.

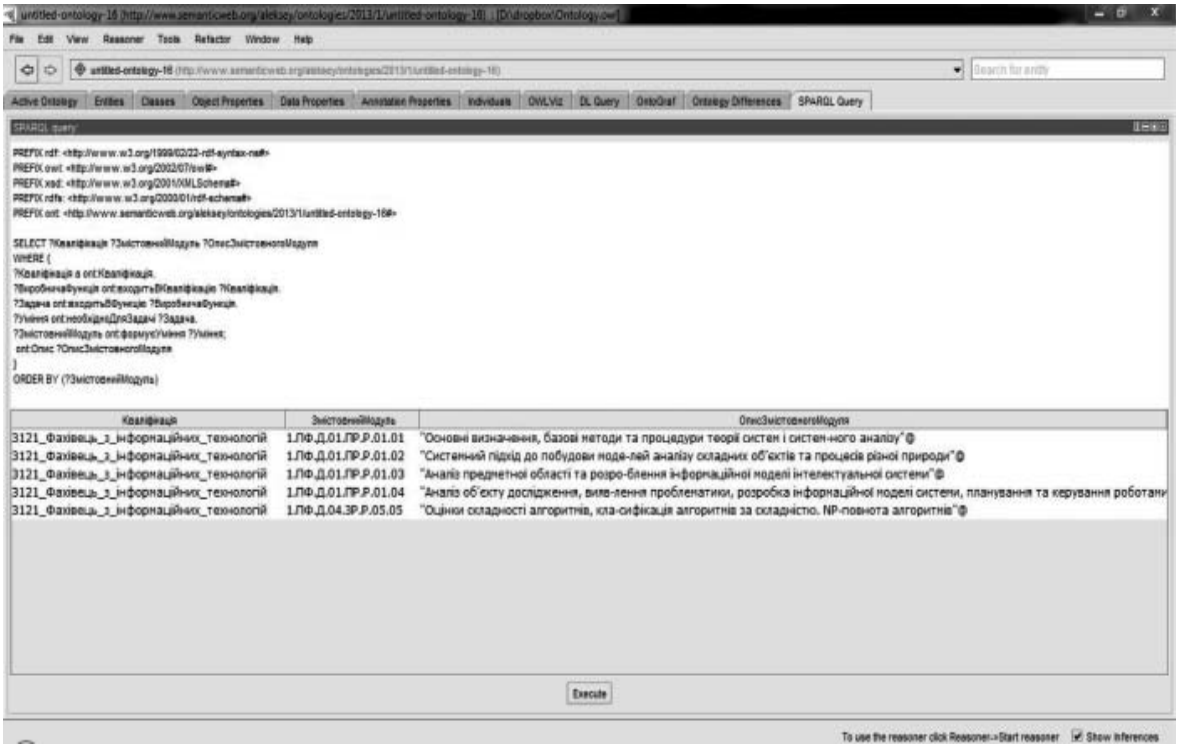

Рис.4. Перелік змістових модулів

Наступний запит (рис. 5) дозволяє вивести перелік кваліфікацій (з різних рамок кваліфікацій) та поєднаних з ними змістових модулів, які відносяться до того ж рівня рамки кваліфікацій, що кваліфікація 3121 Фахівець з інформаційних технологій.

Рис.5. Перелік кваліфікацій (з різних рамок кваліфікацій) та поєднаних з ними змістових модулів

Зауважимо, що можливості редактора Protege-OWL дозволяють інтегрувати в онтології інші онтології. Наприклад, до нашої онтології можна інтегрувати онтології інших рамок кваліфікацій або ж онтології галузевих освітніх стандартів (курикулумів), що робить онтологію масштабованою та динамічною.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже теоретично обґрунтовий і реалізований на практиці прототип інтелектуальної онтолого-керованої інформаційної системи є ефективним механізмом забезпечення прозорості національної рамки кваліфікацій. Саме за допомогою розробленої на основі прототипу системи здійснюватиметься встановлення співвідношення рівнів кваліфікацій національної й європейської рамок, стане легшим процес порівняння кваліфікацій і спроститься процедура їх визнання. В подальшому планується розробити зручний для користування інтерфейс програмного засобу, що дозволив би всім соціальним партнерам використовувати інтелектуальну онтолого-керовану інформаційну систему національної рамки кваліфікацій.

Список використаних джерел

1. Луговий В. Концептуальні засади розроблення національної рамки кваліфікацій /В.Луговий //Вища школа: Науково-практичне видання. − 2010. − № 9. − С. 15-24.

2. Луговий В., Таланова Ж. Національна рамка кваліфікацій: розуміння і реалізація /В.Луговий, Ж.Таланова // Професійно-технічна освіта. — 2010. − № 1. − С. 5-9.
3. Подковко Х.В. Компетенції як складові компоненти розробки національної рамки кваліфікацій /Х.В.Подковко //Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. − Чернігів:ЧНПУ, 2011 . − Випуск 90. − (Серія: Педагогічні науки). − Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/ Soc_ Gum/Vchdpu/ped/2011_90/Podkovko.pdf.
4. Сухарніков Ю. Концептуальні підстави розробки і впровадження національної рамки (академічних) кваліфікацій України /Ю.Сухарніков //Вища школа. − 2012. − № 3. − С. 16-38.
5. Хомич В.Ф. Формування ключових компетентностей фахівців у структурі Національної рамки кваліфікацій /В.Ф.Хомич [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://zavantag.com/docs/1861/index-15321.html.
6. Болонский процесс: европейские и национальные структуры квалификаций (Книга-приложение 2) /Под науч . ред. д-ра пед. наук , профессора В.И.Байденко. − М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов , 2009. − 220 с .
7. Муравьева А.А., Олейникова О.Н., Коулз М. Принципы и процедуры разработки национальной рамки квалификаций /А.А.Муравьева, О.Н.Олейникова, М.Коулз. − М.: Центр изучения проблем профессионального образования, 2006. − 160 с.
8. Олейникова О.Н., Муравьева А.А. Институциональные механизмы национальной системы квалификаций /О.Н.Олейникова, А.А.Муравьева [Электронный ресурс]. − Режим доступа: http://www.cvets.ru/NQF/NQF-InstMec.pdf.
9. Олейникова О.Н., Муравьева А.А. Система квалификаций в странах ЕС /О.Н.Олейникова, А.А.Муравьева //Среднее профессиональное образование. − 2006. − №3. − С. 42-59.
10. Адамовський М.Г. Екологічна компетентність у складі ключових компетентностей випускника вищої школи /М.Г.Адамовський, І.П.Магазинщикова //Європейська інтеграція вищої освіти України у контексті Болонського процесу: теоретичний та науково-методичний часопис «Вища освіта України». − №3 (додаток 2) . − Том 1. − С.70-74.
11. Lundqvist, K.O., Baker K.D., Williams S.A. An ontological approach to competency management: [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http:// www.eife-l.org/publications/proceedings/ilf07/Contribution110.doc.pdf .
12. Аарна О. Запровадження національної рамки кваліфікацій. Міжнародний контекст [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://www.ihed.org.ua/ images/pdf/6_oa_ukr.pdf.
13. Проект Концепції розвитку національної системи кваліфікацій (станом на 16.10.2012 р.): [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://www.ihed. org.ua/images/pdf/conseption.pdf.
14. Рекомендації Міжнародної науково-практичної конференції «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу», 25-26 жовтня 2012 р., м. Київ: [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://www.ihed.org.ua/images/pdf/recomend.pdf.
15. Данченко А.Л. Разработка онтологической модели представления знаний дистанционных курсов [электронный ресурс]. — Режим доступа: http:// semanticfuture.net/index.php.

16. Келеберда И.Н., Лесная Н.С., Репка В.Б. Использование мультиагентного онтологического подхода к созданию распределенных систем дистанционного обучения /І.Келеберда, Н.Лєсна, В.Рєпка //Educational Technology & Societe. − 2004. − 7(2). − С. 190-205.
17. Андон Ф.И., Гришанова И.Ю., Резниченко В.А. Semantic Web как новая модель информационного пространства интернет /Ф.Андон, І.Гришанова, В.Резниченко //Проблеми програмування. Спеціальний випуск. − 2008. − №2. − С.417-430.
18. Лапшин В.А. Онтологии в компьютерных системах [электронный ресурс]. − Режим доступа: http://www.rsdn.ru/article/philosophy/what-is-onto.xml.
19. Ronchetti, M. & Sant, J. Curriculum Management and Review: an ontology-based solution / M.Ronchetti, J.Sant // In T. Bastiaens & S. Carliner (Eds.), Proceedings of World Conference on E-Learning in Corporate, Government, Healthcare, and Higher Education. − Chesapeake, VA: AACE, 2007. − pp. 6476-6482 − Режим доступу : http://eprints.biblio.unitn.it/1195/1/dtr-07-021.pdf.
20. Paquette, G. An Ontology and a Software Framework for Competency Modeling and Management /G.Paquette //Educational Technology & Society. − 2007. − vol.10 (3) . − pp.1 − 21.
21. Siadaty, M., Gašević, D., Jovanović, J., Pata, K., Milikić, N., Holocher-Ertl, T., Jeremić, Z., Ali, L., Giljanović, A., & Hatala, M. Self-regulated Workplace Learning: A Pedagogical Framework and Semantic Web-based Environment /M.Siadaty, D.Gašević, J.Jovanović, K.Pata, N.Milikić, T.Holocher-Ertl, Z.Jeremić, L.Ali, A.Giljanović, M.Hatala //Educational Technology & Society . − 2012. − vol.15 (4) . − pp. 75-88.
22. Gruber T.R. The role of common ontology in achieving sharable, reusable knowledge bases: [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://www.cin.ufpe.br/~mtcfa/files/ 10.1.1.35.1743.pdf.
23. Noy N., McGuinness D. Ontology Development 101: A Guide to Creating Your First Ontology. Stanford Knowledge Systems Laboratory Technical Report KSL − 01-05 and Stanford Medical Informatics Technical Report SMI − 2001-0880, March 2001: [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://protege.stanford.edu/publications/ontology development/ ontology101.pdf.

ADAPTATION EXPERIENCES OF EU SOCIAL PROGRAMS IN UKRAINE

Arthur Shevchuk,
PhD in public administration,
PJSC "VTB BANK", expert of IT department
Peter Shevchuk,
PhD in physics and mathematics, senior researcher,
Lviv Regional Institute of Public Administration National Academy of Public Administration, Office the President of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)

Symantec of adaptation and terms of adapting European experience of social programs in Ukraine are issued in this paper. The necessity of a comprehensive consideration of objective internal and external conditions of Ukrainian welfare state are shown. Proposed the most relevant Ukrainian model of its social policy.

Keywords: *adaptation, employment, model of social policy, quality of life, social programs, welfare.*

Overall analysis of the definition of "adaptation" is quite broad and includes physiological, biological, psychological and, in fact, the social levels. Thus, social adaptation [12, p. 11] is "the interaction of individuals, groups with the social environment, the coordination needs of the subject with the real possibilities of society" or "adaptation person or group of people to a new social environment, and partly adapt to this environment for coexistence and cooperation" or even "...assimilation of norms and values of the environment in the process of socialization of individuals" [3, p. 19]. Something different meaning is embedded in the concept of social and political adaptation, which, in addition to the previous content is added that due to her "people can make their personal identity, discover the cultural reference points that it will be guided in defense of their interests in dealings with the government..." and would form an independent and responsible social policy [8, p. 11]. The most common definition should be considered as: "Adaptation is adjustment of the terms of use" [14] and "adaptation is the process of adapting to the environment without losing its identity" [3, p. 19]. Other definitions the best defines this concept as it is in the public administration adaptation is realized through "adjustment to environmental subjects, institutions, methods and techniques of public administration" [3, p. 19].

There is also wider, integrated understanding of concepts such as adaptation "Social Policy of Ukraine to EU standards" which, is the reform of insurance, employment policy and other areas of social policy, "achieving European-level social security and protection" and adaptation of Ukraine's legislation to the EU.

In spite of some progress in the socio-economic nature there are still a lot of such problems in Ukraine. They are the lack of balance between economic growth and existing social costs, and the inability of the domestic economy to feed the social obligations. To solve this problem we must promote the expansion and deepening of the social scene for the creative potential of social rights, the growth of social self-defense and social security, adopting and adapting best practices in Ukraine, the implementation of social programs, including EU, which is not only more productive process, but also substantially cut way to achieve above named purposes.

To the issues of experience adaptation were devoted works of Ukrainian and foreign scientists N. Bolotina, M. Buhay, M. Karlina, N. Muzhykova, N. Holod, V. Andropov, M. Volhin, L. Tserkasevych, J. Egger, A. Grey and others who, unfortunately, have considered these problems rather fragmentarily.

According to the approaches shown above and own author's vision, adaptation experience of implementing social programs of the EU in Ukraine should be considered as a priority component of the process of Ukraine's integration into the EU, which is to adjust the domestic system of subjects, institutions, programs and measures in the social sphere to the requirements of social norms and standards in order to achieve Western levels of life support. Note that the adaptation process is not a simple transferring of a model, method or technology; we can see negative exemplifies in the economic policy of Ukraine in late 90-s such as implementation of "Washington consensus" model [9].

Adaptation requires presence of specific conditions in the country to perceive and pursue appropriate changes in national social policies, which are caused by the specific formation of the welfare state. Background of the formation and development of the Ukrainian state social should be divided into objective (internal and external) and subjective. The objective internal conditions of adaptation experiences of social programs are economic, legal and theoretical-methodological as well as socio-political and objective external conditions will be determined by the globalization processes, which have their influence not only on national domestic and foreign policy but format lifestyle of its citizens, and are partially common and transnational [2, pp. 16–18].

If we consider the economic conditions of adaptation, we can see that the contemporary socio-economic transformation in Ukraine is the formation of a civilized socially oriented market economy and it simultaneously ensures standards of a democratic welfare state. However, the trajectory of these market reforms proved is quite complicated, the reason is the structural complexity of the domestic industrial sector, which is difficult and slow to adapt to market demands, difficulties with the introduction of various forms of ownership, the presence of the caste ideology and the state bureaucracy, which realized the benefits in the form of capture and ownership control, concentration, redistribution and accumulation of social capital, a significant development of the shadow economy, total liberalization of foreign trade.

But the effect of market forces is not univocal: the growth of total wealth improves the financial situation of all members of society, however, due to imperfection of competition mechanism leads to the separation of Ukraine's population by income level. That’s why one has to realize that the further development of Ukrainian market economy has to be socially oriented, because economic growth causes an increase in production and its profitability, helps to create new jobs, to increase wages and contributions for the social needs that, to provide funds for social programs and projects. To achieve this we should direct the efforts of national and local authorities at all levels to ensure consistent implementation of the principles of the social market economy, to create equal opportunities for all members of the Ukrainian community in the areas of participation in the labor market, access to resources, the institution of property, social order etc. However experience has shown progress of socially oriented market reforms in the EU, it could lead to equal starting opportunities, but may not fully guarantee equal success to all members of society. There is the pertinent assertion of classic of social market economy L. Erhard: "No doubt, the transition from a planned to a market economy does not have any problems, whereas, replacement of the planned economy with free market economy is enormously difficult" [4].

The most appropriate form of social market economy, which the best meets the social progress of Ukraine, should be considered such, which shares the approaches to the distribution of social responsibility between the state and the citizen. It will ensure an efficient process of transformation and integration in the context of globalization, combining, on the one hand, policies that stimulate growth and employment, attracts investments and, on the other hand, provides opportunities for adequate funding of social and labor issues and supporting the system of social benefits. However, it's not possible without joining efforts and resources of the state, business and society.

Saying about legal, theoretical and methodological background of adaptation, we have to realize that achievement of EU standards in the social sphere – income, consumption structure, welfare, employment – is the priority because it affects the possibility of including into European labor markets, accessing to world markets of goods and services and ensuring the international competitiveness of Ukraine.

The legitimization of international legal relations in the sphere of social policy in the Ukrainian legislation (in the Soviet Union) was started by ratification on October 19, 1973 International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, adopted by the UN General Assembly at the 21st session in 1966. About the validity of international treaties which Verkhovna Rada of Ukraine has ratified, tells us Art. 9 of the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine "About International Treaties of Ukraine" and legal principles of adaptation Ukraine law to EU law are defined in number of laws and regulations. An important step in the context of adapting of social policy was a partial ratification and subsequent implementation of the European Social Charter (revised) [5] by Ukraine. Besides, the fastest ratification and adherence to a number of ILO Conventions, including № 95 "Protection of Wages", № 102 "Social Security (Minimum Standards)" and number 131 "Minimum Wage Fixing"; № 168 "Employment Promotion and Protection Against Unemployment"; № 173 "Protection of Workers' Claims" [6] is necessary too.

An important condition for transforming Ukraine into a developed welfare state with a competitive market economy is essential improvement of public employment policy, decent wages and working conditions. Note that one of the conditional "benefits" of our country (which eventually needs to be changed under pressure from the EU) is further "cheapness" of domestic labor, namely low share of wages in the structure of production costs [7, p. 225], making Ukrainian products currently competitive on EU markets.

It's worth to considerate the ratio of wages to gross income (mixed income in the structure of national GDP), which showed a significant dominance or wages ratio. During the period 1999-2011. average annual growth rate of real wages accounted for 19.2%, and GDP growth was only 7.2% (during the crisis in Ukraine in late 2008 the growth rate of these parameters accounted for only 6.3% and 2.1%, respectively). According to the findings of scientists [13], "a skewed distribution of income in favor of the population led to a double effect: first, led to a strong increase in consumer demand and, secondly, adversely affected the accumulation of resources for future development, which led to a significant slowing the overall dynamics". This indicates that the mechanism of wage formation in Ukraine can be characterized by extremely high elasticity of wages versus employment elasticity. If we look at the example of Central and Eastern Europe, during the years 1995-2007 these countries were characterized by an increase in average wages only at 0.75% with an increase in per capita GDP by 1% [1]. However, it should be noted that even such "extended" wages of Ukrainian workers are

relatively much lower than the cost of labor in the EU and today it's proving its inadequacy of current and strategic objectives of social development and the challenges of globalization.

Thus, adaptation of Ukraine's legislation to the EU is a consistent process of bringing its legal system, including legislation and enforcement practices to the legal system of the EU according to acquis communautaire [11], that is criteria applying to the states that intend to join it.

Socio-political background adaptation, ie those associated with the difficulties of civil society, a low level of trust in the authorities of the population that formed in recent years due to inconsistent policies of previous governments, retaining vestiges of the old (Soviet) social security system, based on the principles of egalitarism and paternalism, lack of conditions for the introduction of democratic strategy of social policy aimed at meeting the individual needs of each citizen as well as the uncertainty of Ukrainian model of social policy. Thus, such issues should be solved.

Firstly, on the way of Ukraine's association with European states none of a well-established models of social policy can be copied or implemented, certain technologies, methods or fragments may be chosen only. This should be a comprehensive approach to the most probable way of proceedings of the national social policy in the coming years, formed mainly on conservative principles, particularly in its budgeting, with addition of certain elements of social democratic (namely using its best humane principles) and liberal models . Such structural integrated approach to the method of social policy of Ukraine will indicate further westernization of social ideas that were gradually emerging in Ukraine during staying of two empires: Russian and Austro-Hungarian (late XIX-early. XX c.), this is also the most susceptible to modern Ukrainian society in which "spontaneous situation of competition between two fundamentally different projects, one of which comes from the priority values of individualism, ethnocentrism and monopolies, while the other operates the mood of residual soviet emphasis on state paternalism appeared" [13, p. 452]. The application of the proposed method of the state social policy of Ukraine will allow to harmonize national system of social policy with the requirements of common values, social traditions and standards that are shared by all member states of EU.

Secondly, social reforms and their content have to be clear throughout society. One of the reasons for inhibition of social programs (in spite of all the others, including resources) was lack of support from the population. I would find difficulty to quarrel with the statement from the missive of President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine: "the experience of those states whicn carried out the profound changes shows that the real success of the transformation process is possible when the reforms and their results are consistent with the interests and expectations of the general public only and have enough public support" [9]. An example of such a "slow down" and possibly "spin" is the implementation of pension reform in Ukraine. Only a well-informed society, whose members understand the basic relationships in the pension system, at least, will make the most rational decisions during its formation.

Thirdly, it is necessary to overcome the psychological unavailability (and failure in the case of certain social groups) of the perception of society with a higher degree of freedom and responsibility for their actions, but smaller (not quite paternalistic) measure of social security. Distrust, that is characteristic for a part of our public servants and local government officials introducing any innovation should be eliminated using a large set of exercises in the training system and retraining of managers of all categories

of the National Academy of Public Administration Office the President of Ukraine, its regional Institute of Public Administration and a network of postgraduate education. Using of complex training programs for european integration, created with the support of the European Commission program TEMPUS TACIS in the educational process of professional training of civil servants and local government officials in Ukraine will contribute it too.

Fourth, to achieve economic reform program for 2010-2014 "Prosperous Society, Competitive Economy, Effective Government" proclaimed by the President of Ukraine [10], which are aimed at improving the welfare of Ukrainian citizens we need top managers who will be able to use the latest management technologies.

Achieving tangible results in the areas of improving the level and quality of life of the Ukrainian people at the present and the next stages of development of society requires government at all levels to work hard towards elimination and consideration of the problematic issues that do not promote positive adaptation Western European experience of social programs in Ukraine. It's necessary as soon as possible to implement comprehensive approaches to the implementation of Ukrainian national social policy model (Fig. 1).

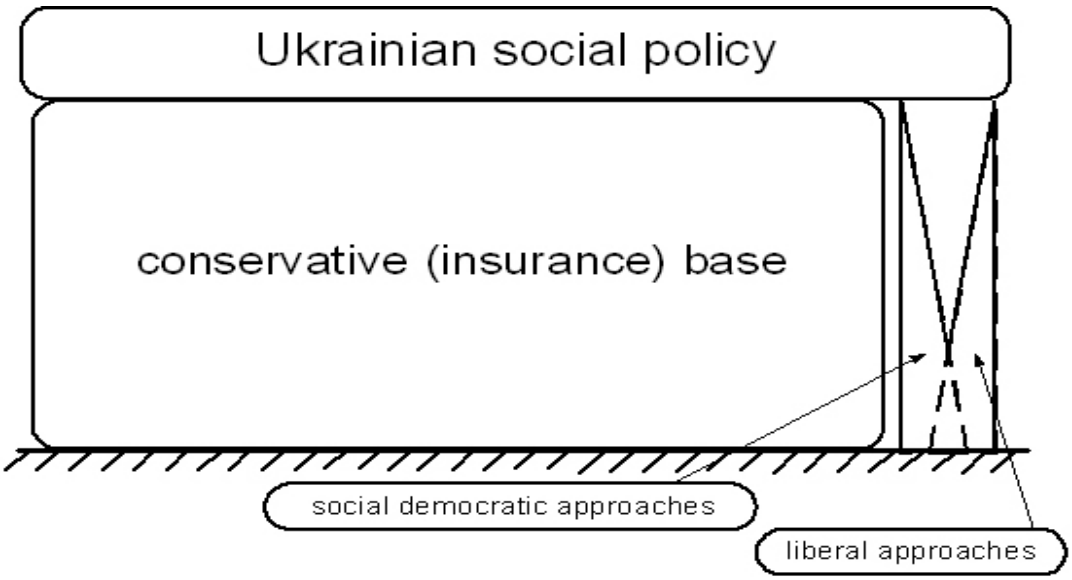

Fig. 1. Model of Ukraine social policy

The main element of the proposed model should be using insurance principles that will help to reduce the efficacy of social risks, including through appropriate budgeting programs and motivate employees to productive employment. It can not be neglected and still have to be used some elements of social democratic model (there is a large cohort persons enjoying privileges, and this problem should be solved in the near future). However, must applied fragments of liberal approaches that will promote business activity of our population and improve its financial condition, stimulate using of the most effective technologies, i.e. the model must be quite complex. In our opinion, the application of the social model of such structural construction will allow to harmonize national Ukrainian system of social policy with the requirements of joint action and social standards and traditions shared by European countries, including EU members.

REFERENCES

1. Balancing Protection and Opportunity: A Strategy for Social Protection Approach. — World Bank, May, 2009, http://info.worldbank.org/etools/docs/library/79646/Dc%202003/courses/dc2003/readings/europespss.pdf.
2. Dikon B. Global'na social'na politika (Global Social Policy) / B. Dikon, M. Hals, P. Stabs; per. z angl. A. Olijnik ta in. — K. : Osnovy, 1999, 346 p.
3. Enciklopedichniy slovnik z derjavnogo upravlinnya (Encyclopedic Dictionary of Public Administration) / Y. P. Surmin, V. D. Bakumenko, A. M. Mihnenko ta in., za red. Y. V. Kovbasiuk, V. P. Troshchinsky, Y. P. Surmin. - K.: NADU, 2010. — 820 p.
4. Erhard. L. Blagosostojanie dlja vseh (Prosperity for All), M. : Progress, 1999, 231 p.
5. European Social Charter (revised), Council of Europe, Available at: http://www.coe.int/T/DGHL/Monitoring/SocialCharter (accessed on July 02, 2013).
6. Konvenciji ta rekomendaciji, uhvaleni Mizhnarodnoju organizacieju praci (Conventions and Recommendations of ILO), Zheneva: Mizhnarodne bjuro praci, 1999, 1560 p.
7. Lopushnjak G. S. Derzhavna social'na politika jak peredumova ekonomichnogo rozvytku Ukrainy (State Social Policy as a precondition for Economic Development in Ukraine), L'viv: LRIDU NADU, 2011, 373 p.
8. Politologichnyy enciklopedichnyy slovnyk (Politological Encyclopedic Dictionary): navch. posib. dlya studentiv VNZ. — K. : Geneza, 1997, — 400 p.
9. Poslannja Prezydenta Ukrainy do Verhovnoï Rady Ukrainy "Evropejs'kyj vybir. Konceptual'ni zasady strategsi ekonomichnogo ta social'nogo rozvytku Ukrainy na 2002–2011 roky"], (President of Ukraine to The Verkhovna Rada of Ukraine "European Choice. Strategy of Economic and Social Development of Ukraine for 2002-2011), Urjadovij kurjer, 2002, no 10.
10. Programa ekonomichnih reform na 2010–2014 roky "Zamozhne suspil'stvo, konkurentnospromozhna ekonomika, efektyvna derzhava" (Economic Reform Program for 2010-2014 "Prosperous Society, Competitive Economy, Effective Government), Committee for Economic Reforms, the President of Ukraine, 02.06.2010, Available at: http://www.president.gov.ua/docs/ Programa_reform_FINAL _1.pdf (accessed on July 02, 2013)
11. Pro Zagal'noderzhavnu programu adaptacii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Evropejs'kogo Sojuzu: Zakon Ukrainy (About the National Program of Adaptation Ukraine to the EU Legislation: Law of Ukraine), 18.03.2004 no 1629-IV, Urjadovij kurjer – Governmental Courier, 2004, no 74.
12. Slipushko O. M. Ukraina. Enciklopedichnyy slovnyk (Ukraine. Encyclopedic Dictionary)/ K. : Akonit, 2008. — 768 p.
13. Social'no-ekonomichnyj stan Ukrainy: naslidky dlja narodu i derzhavy: nacional'na dopovid' (Socio-economic Situation in Ukraine: Implications for the People and the State: national report), K. : NVC NBUV, 2009, 687 p.
14. Velykyy tlumachnyy slovnyk suchasnoi ukrains'koi movy (Great Dictionary of the Ukrainian Language) / ukl. V. T. Busel. — K. : Irpin': Perun, 2002. — 1440 p.
15. Zgurovs'kij M. Z. Global'ne modeliuvannja procesiv stalogo rozvytku v konteksti jakosti ta bezpeky zhittia liudej (Global Modeling Of Sustainable Development in the Context of Safety and Quality of Life, Years 2005, 2007, 2008), K.: Politehnika, 2008, 333 p.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ФАХІВЦЯ З ОБЛІКУ І АУДИТУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ЦИКЛУ КОНТРОЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН З УРАХУВАННЯМ ВИМОГ БОЛОНСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Шиманська К.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку
Житомирський державний технологічний університет
(м.Житомир, Україна)

The publication marked the topical issues of formation of professional competence of the specialist in accounting and audit in teaching the cycle of the Supervisory disciplines in accordance with the modern requirements to the training of highly-qualified specialists

Keywords: *professional competence, professional training of specialists in accounting and audit, cycle control disciplines.*

Постановка проблеми. Процеси, які нині відбуваються у вищій освіті України на рівні з міжнародними процесами реформування всієї освітянської системи, обумовлюють необхідність максимального наближення професійних компетенцій майбутніх фахівців з обліку і аудиту до вимог сучасного ринку праці. Зокрема актуальним питанням залишається формування професійної компетенції фахівця, що може виконувати функції контролера (державних контролерів різних органів виконавчої влади, незалежних контролерів – аудиторських кадрів, внутрішніх контролерів), оскільки вони повинні мати значні професійні знання у досліджуваній сфері й найвищі морально-етичні якості.

Виклад основного матеріалу. Для впевненого поступу у майбутнє українське суспільство потребує фахівців, підготовлених відповідно до світових освітніх вимог, компетентних, амбітних, з інноваційним мисленням та сформованим прагненням реалізувати власні ідеї у суспільній діяльності. В цьому контексті актуалізується питання оновлення вищої освіти, перенесення уваги з процесу навчання на його результат, орієнтації змісту та організації навчання на компетентнісний підхід і пошук ефективних механізмів його запровадження.

Теоретичні питання проблеми формування професійної компетентності, застосування компетентнісного підходу у сфері вищої освіти активно досліджувалися такими вченими та науковцями, як І.Бондаренко, М.Васильєва, С.Вітвицька, О.Вознюк, Л.Голованчук, Ю.Ф.Зіньковський [1], І.А.Зязюн [2], Н.В.Кічук [3], Л.Коваль [4], Г.О.Мірських [1], М.Нагач [5], Н.Нагорна [6], І.В.Овчарук [7], О.П.Савченко [8], В.Химинець [9] та іншими. При дослідженні світового та вітчизняного досвіду впровадження компетентнісного підходу в сучасній освіті О.В.Овчарук зазначає, що актуалізація досліджень в даній сфері зумовлена: “переходом світової спільноти до інформаційного суспільства, де пріоритетним вважається не просте накопичення студентами знань та предметних умінь і навичок…, а й формування уміння вчитися, оволодіння навичками пошуку інформації, здатності до самонавчання упродовж життя, де ці новоутворення стають визначальною сферою професійної діяльності людини” [7]. До передумов таких змін В.Г.Кремень відносить і “особливу актуалізацію глобалізації усіх сфер жит-

тєдіяльності особистості і суспільства в умовах загальноцивілізаційних тенденцій сучасного світу" [10].

Як правило, до професійної компетенції відносять такі складові:

1) загальнокультурна, моральна, комунікативна компетенція;
2) управлінська компетенція;
3) особистісна (мотиваційна) компетенція;
4) загальнопрофесійна компетенція (загальнофахова, правова, економічна, технічна);
5) фахова компетенція (технологічна).

Вивчення порядку організації та змісту інформаційно-методичного забезпечення дисциплін контрольного напряму циклу професійної та практичної підготовки відповідно до галузевих стандартів вищої освіти підготовки бакалаврів за напрямом 6.030509 "Облік і аудит", спеціалістів та магістрів відповідно за спеціальностями 7.03050901 "Облік та аудит" та 8.03050901 "Облік та аудит", дозволило встановити низку проблем практичного характеру при викладанні таких дисциплін.

По-перше, сучасна навчальна література орієнтована виключно на викладення моделей контролю, які підтримують формальну логіку та стандартні моделі вирішення питань контролю на підприємстві. Всі ми знаємо, що порушення можна поділити за певними типами, проте, логіку порушення не можна стандартизувати і в цьому контексті розвиток критичного нестандартного мислення набуває важливого компетентнісного значення.

По-друге, відсутні міцні міждисциплінарні зв'язки, зокрема, в підручниках з облікових дисциплін немає опису випадків, коли неправильно сформована кореспонденція бухгалтерських рахунків або застосована облікова оцінка фальсифікує показники звітності. Ми ж вчимо не тільки, як правильно робити, а ще й демонструємо, до чого приведе неправильне документування або відображення в бухгалтерському обліку відповідних операцій. Тому при викладанні обліку та розгляді типових документів, необхідно звертати увагу на відхилення в їх оформленні та методах порівняння і виявлення порушень на цих підставах, а також на випадки настання відповідальності бухгалтера, що дозволить формувати особистісне відчуття професійної відповідальності та посилить його розуміння відхилень при вивченні контрольних дисциплін.

По-третє, проблеми методичного забезпечення самих контрольних дисциплін. Наявні сучасні підручники з аудиту та внутрішнього контролю дублюють зарубіжні видання та багато в чому мають перекладний характер, що погіршує у студента сприйняття матеріалу в контексті адаптації теоретичних положень та їх контекстне розуміння у традиційній підприємницькій практиці. У студента формується розуміння так би мовити «незалежного» аудиту, про який активно пишуть українські науковці та компетентні органи (в тому числі Аудиторська палата України), проте який на практиці залишається обмежений ринковим середовищем існування аудиторських фірм. Це в практиці аудиторської діяльності майбутніх фахівців викликає цілу низку проблем. Зокрема коли випускник влаштовується на аудиторську фірму він стикається з тим, що практична побудова системи надання аудиторських послуг абсолютно не така, як описана в підручниках. Крім того, методичне забезпечення, яке повинні розробляти компетентні органи та професійні організації, просто на сьогодні відсутнє і аудиторам доводиться самостійно на власний ризик складати робочі документи, внутрішні стандарти, формувати політику та процедури, які стандартами аудиту вимагаються обов'язково. В цьо-

му контексті посилюється значення критичного мислення фахівця, його здатність "творити", володіння такими методами пізнання, як абстрагування, екстраполяція та конкретизація.

Професор Ф.Ф.Бутинець у своїй праці "О чести и престиже ревизорской профессии" вивчає питання найважливіших якостей ревізора, його морально-етичних норм, компетенції, навичок. Погоджуючись з думкою вченого, зазначимо, що однозначно позитивними якостями фахівця з обліку і аудиту, який в перспективі може займатися контрольною діяльністю, є:

1) цікавість (допитливість) – орієнтованість на пошук істини;
2) глибоке мислення – здатність глибоко аналізувати ситуації та явища, виявляти причинно-наслідкові зв'язки між ними;
3) гнучкість розуму – здатність мислити не формально, а застосовуючи стандартні та нестандартні схеми пошуку відхилень;
4) критичність розуму – професійний контролерський скептицизм;
5) точність в роботі – охайність, виваженість, самоаналіз та самоконтроль;
6) оперативність – уміння швидко реагувати на зміну ситуації та готовність до перебудови організації та методики контролю;
7) відповідальність – здатність нести відповідальність та оцінювати її масштаб при виконанні аудиторських процедур;
8) рішучість та принциповість – здатність діяти принципово та рішуче при висловленні професійної думки;
9) привітність – позитивність та вихованість у відносинах з іншими людьми.

Так, в процесі виховання студентської молоді та викладання дисциплін контрольного циклу, викладачі повинні орієнтуватися на формування інноваційного та логічного мислення, виховання морально-етичних якостей, підтримку здатності студента до навчання та розвиток у нього вміння ідентифікувати завдання та окреслювати напрями його вирішення, а також організовувати свою діяльність.

Крім того, з точки зору дидактичної дієвості методики викладання, слід зауважити, що при проведенні лекційних занять з контрольних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки доцільно використовувати мультимедійні технології (презентації), структура яких наведена у табл. 1.

Таблиця 1

Структура презентації при проведенні лекційного заняття з дисципліни циклу професійної та практичної підготовки

№ з/п	Структурний елемент	Призначення
1	Тема лекції	Окреслюється предметно однорідна група питань лекції
2	Мета лекції	Формується предметна спрямованість процесу пізнання під час засвоєння студентами лекційного матеріалу

Продовження табл. 1

3	Опис теоретичних компетенцій	Окреслюється перелік теоретичних компетенцій, що полягають у засвоєнні елементів терміносистеми навчальної дисципліни, співвідношення основних понять та категорій, порядок їх застосування та прикладне значення норм чинних стандартів та інших нормативно-правових документів
4	Опис практичних компетенцій	Окреслюється перелік практичних компетенцій, що полягають у навиках вибору об'єктів проведення контролю, визначення основних контрольних процедур, підбору основних інформаційних джерел відповідно до завдань контролю, а також їх оцінки на предмет достатності та надійності використовуваної інформації
5	Виклад матеріалів лекції (в контексті загальнотеоретичних положень, нормативних вимог, практичного застосування)	Логічне викладення лекційного матеріалу з посиланням на можливості застосування професійного судження фахівця з обліку та аудиту, вироблення професійного скептицизму, окресленням необхідності виявлення морально-етичних принципів та встановлення кола загроз для порушення професійної етики фахівця
6	Узагальнення матеріалу, інформаційні джерела	Перелік інформаційних джерел, що можуть використовуватися для самостійної роботи студента, отримання фактографічного матеріалу щодо практики застосування вивчених на теоретичному рівні процедур, визначення актуальних тенденцій у обраній професійній сфері

Враховуючи окреслені вище проблеми та орієнтовні професійні якості фахівця з обліку і аудиту, який може займатися контрольною діяльністю, при викладанні циклу контрольних дисциплін викладач повинен:

- вчити студента визначати всі фактори, які впливають на організацію і методику контролю (вказувати на врахування цих факторів в практичній діяльності контролера з урахуванням виду контролю);
- здійснювати міждисциплінарну ув'язку між знаннями та вміннями, отриманими на попередніх курсах та в процесі вивчення контрольної дисципліни (ставити питання та завдання, для розв'язання яких необхідно застосовувати знання з бухгалтерського обліку, податкової та фінансової звітності, економічного аналізу);
- відпрацьовувати у студента глибоку зацікавленість у результатах вивчення конкретної теми (демонструвати практичне використання отриманих навичок);
- встановлювати коло практичних питань щодо організації та методики контролю, які в процесі перевірки вирішує суб'єкт контролю (наведення рішень, які необхідно йому прийняти та їх документальне оформлення).

Список використаних джерел

1. Зіньковський Ю., Мірських Г. Компетентнісний підхід під час підготовки фахівців у вищих технічних навчальних закладах //Вища освіта України. – 2008. – № 4. – С. 29-36.
2. Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи [текст] //Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: монографія /І.А.Зязюн. – К.; Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. – С. 10-18.
3. Кічук Н.В. Компетентнісний підхід у вищій технічній школі: проблеми застосування [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_autors_kichuk_nv/
4. Коваль Л.В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова: монографія [текст] /Л.В.Коваль. – Донецьк: Юго-Восток, 2009. – 375 с.
5. Нагач М.В. Підготовка майбутніх учителів у школах професійного розвитку в США [текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 [спец. «Теорія і методика професійної освіти»] /М.В.Нагач. – К., 2008. – 21 с.
6. Нагорна Н.В. Формування у студентів понять компетентності й компетенції [текст] /Н.В.Нагорна //Виховання і культура. – 2007. – № 1-2 (11-12). – С. 266-268.
7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи [текст] //Бібліотека з освітньої політики /під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
8. Савченко О.П. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі //Е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16/
9. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя [текст] /В.Химинець //Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49.
10. Кремень В.Г. Нові вимоги до якісної освіти [текст] /В.Г.Кремень //Освіта України. – 2006. – № 45-46. – С. 6-7.

ОСВІТА ЯК ОСНОВНЕ ТА НЕВІД'ЄМНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ

Голод Д.В.,
студентка факульту міжнародного бізнесу
та міжнародного права
Науковий керівник: доцент Котляр О.І.
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м. Ужгород, Україна)

This work is devoted to the issue of education as a basic and inalienable human rights. The author examines the issue of education as formation of intra-state and in international law.

Keywords: *human rights, education, developmenteducation.*

Поняття освіти досить складне й багатоаспектне. У найзагальнішому визначенні освіта – це процес і результат засвоєння людиною систематичних знань, умінь і навичок, розвиток розуму та почуттів, формування світогляду та пізнавальних інтересів. Освіченою людиною можна назвати того, хто володіє ідеями, принципами і методами, що визначають загальний підхід до розгляду різноманітних фактів і явищ; хто володіє високим рівнем розвинутих здібностей, умінням застосовувати набуті знання до якомога більшої кількості частинних випадків; хто одержав багато знань і, крім того, може швидко й правильно застосовувати їх у конкретному випадку; у кого поняття і почуття отримали благородне і піднесене спрямування. Отже, поняття освіта передбачає не лише знання, уміння й навички як результат навчання, але й уміння критично мислити, творити, оцінювати з моральних позицій все навколишнє.Поширений в Європі, Великій Британії, США термін education для позначення поняття освіти також включає всі аспекти взаємодії учасників освітнього процесу. Тому освіта з огляду на її культуровідповідність містить у собі навчання і виховання (самовиховання) як інтерналізацію тих соціокультурних цінностей суспільства (норм, правил, традицій, заповідей, морально-етичного кодексу), які поділяються його членами. Зв'язок навчання і виховання в цьому процесі є нерозривним. Один із прихильників дидактичного формалізму – Геракліт вважав, що "багато знання розуму не додає". Аналогічну позицію займав Цицерон. У новий час розроблено теорію дидактичного формалізму, принциповою основою якої була філософія І.Канта, а також неогуманізм, запропонований И.Песталоцці, на думку якого головною метою навчання повинно стати формування правильності мислення учнів, або формальна освіта. У Німеччині аналогічні погляди пропагував А.Дістервег у своєму «Посібнику до освіти німецьких учителів» (1835).Заслуга представників формальної теорії змісту освіти полягає в тому, що вони звернули увагу на необхідність розвитку здібностей і пізнавальних інтересів учнів, їхньої уваги, пам'яті, уяви, мислення тощо. Також поняття освіти регулюється міжнародними документами з прав людини які сформували ключові стандарти прав людини в тому числі й щодо права на здобуття освіти.Для здійснення аналізу на відповідність національного законодавства у сфері загальної освіти міжнародним документам у галузі прав людини наведу витяги з міжнародних договорів. Ст. 26 Загальної декларації прав людини, проголошеної ООН 10 грудня 1948 року: «Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безкоштовною, хоча б початкова та загальна. Почат-

кова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступними, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особистості і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй з підтримання миру». Ст. 28. 1: «Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей». Конвенція ООН про права дитини, прийнята 20 листопада 1989 року, ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року, Стаття 28. 1: «Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема: 1) вводять безоплатну й обов'язкову початкову освіту; 2) сприяють розвиткові різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безоплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги; 3) забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів; 4) забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей; 5) вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу».

Міжнародне співтовариство напрацювало низку нормативно-правових актів, де визначено міжнародні стандарти в галузі освіти. Відповідно до норм міжнародного права деякі з них, такі, як резолюції і декларації, не обов'язкові для виконання, інші (договори, пакти, конвенції) мають обов'язкову юридичну силу, якщо вони ратифіковані вищим законодавчим органом держави. Це положення закріплено у статті 9 Конституції України, де зазначено, що «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України». Також можна навести приклад інших договорів, де закріплюється право на освіту, це такі, як Загальна декларація прав людини 1948 року — універсальний документ щодо прав людини, зокрема й права на освіту. Стаття 26 декларації проголошує право кожної людини на освіту. Освіта повинна бути спрямована на всебічний розвиток людини, сприяти взаєморозумінню, терпимості й дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами, бути безоплатною, хоча б початкова й загальна, початкова освіта має бути обов'язковою, технічна і професійна — загальнодоступними, вища — однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного; батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх дітей. Відповідно до статті 29 держави-учасниці погоджуються з тим, що освіта дитини має бути спрямована на розвиток особистості, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини; виховання поваги до прав людини та основних свобод; підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними й релігійними групами тощо. У державах, де є етнічні, релігійні або мовні меншини чи особи з корінного населення, дитині, яка належить до таких меншин, не може бути відмовлено у праві разом з іншими членами її групи користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію або виконувати її обряди, а також спілкуватися рідною мовою (стаття 30).

Наступним міжнародним документом, який після його ратифікації Верховною Радою України 3 грудня 1999 року набув статусу закону України, стала Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (Лісабонська

конвенція від 11 квітня 1997 року). Конвенцію розроблено й прийнято під егідою Ради Європи та ЮНЕСКО. Головна ідея Конвенції — надати всім людям європейського регіону можливість повною мірою користуватися джерелом різноманіття систем освіти, максимально полегшити доступ жителям кожної держави й учням навчальних закладів до освітніх ресурсів інших держав.

Дійовим механізмом захисту прав дитини, розвитку системи освіти України відповідно до світових та європейських стандартів стали також такі міжнародно-правові акти: Конвенція про захист прав людини та основних свобод (Рим, 4 листопада 1950 р.); Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти (Париж, 14 грудня 1960 р.); Рекомендації МОП/ЮНЕСКО щодо становища вчителів (Париж, 5.10.1966 р.); Рекомендації про виховання в дусі міжнародного взаєморозуміння, співпраці й миру, виховання в дусі поваги до прав людини й основних свобод (Париж, 1974 р.); Рекомендація про розвиток освіти дорослих (Париж, 1976 р.); Рекомендації МОТ/ЮНЕСКО про статус викладацьких кадрів закладів вищої освіти (Париж, 11.11.1977 р.); Рекомендація № R(83)4 Ради Європи (Комітет Міністрів) «Про сприяння обізнаності про Європу в середніх школах» (18.04.1983 р.); Рекомендація № R(83)13 Ради Європи (Комітет Міністрів) «Про роль середньої школи в підготовці молоді до життя» (23.09.1983 р.); Резолюція № 1 «Про нові завдання вчителів та їх підготовку» (Постійна конференція європейських міністрів освіти) (Гельсінкі, 5 − 7.05.1987 року); Резолюція 874 (1987) «Про якість і ефективність шкільної освіти» (Парламентська асамблея Ради Європи); Рекомендація № R(88)7 «Про освіту з питань охорони здоров'я в школі та роль і підготовку вчителів» (Комітет Міністрів) (18.04.1988 р.); Конвенція про технічну та професійну освіту (Париж, 10.11.1989 р.); Рекомендація 1123 (1990) «Про практичну допомогу в питаннях освіти в Центральній і Східній Європі» (Парламентська асамблея Ради Європи); Рекомендація № R(91)8 «Про розвиток освіти з питань довкілля в шкільних системах» (Комітет Міністрів (17.06.1991 р.); Рекомендації про визнання навчальних курсів та свідоцтв про вищу освіту (1993 р.); Всесвітня програма дій у сфері освіти з прав людини та демократії (Монреаль, 1993 р.); Рекомендація 1248 (1994) «Про освіту для обдарованих дітей» (Парламентська асамблея Ради Європи); Рекомендація 1281 (1995) «Про гендерну рівність у галузі освіти» (Парламентська асамблея Ради Європи); Декларація принципів толерантності (Париж, 1995 р.); Міжнародна стандартна класифікація освіти (Париж, ЮНЕСКО, 1997 р.); Рекомендація № R(98)6 «Про сучасні мови» (Комітет Міністрів) (17.03.1998 р.); Декларація про вищу освіту для XXI століття (Париж, 5-9.10.1998 р.); Рекомендація № R(99)2 «Про середню освіту» (Комітет Міністрів) (19.01.1999 р.); Резолюція 1193 (1999) «Школи, які дають другий шанс, або як подолати безробіття, надаючи освіту і підготовку» (Парламентська асамблея Ради Європи); Рекомендація 1437 (2000) «Про неформальну освіту» (Парламентська асамблея Ради Європи); Рекомендація (2001) 15 «Про викладання історії у XXI столітті в Європі» (Комітет Міністрів) (31.10.2001 р.); Рекомендація 1501 (2001) «Обов'язки батьків і вчителів у вихованні дітей» (Парламентська асамблея Ради Європи) тощо. Україна як співзасновниця Співдружності Незалежних Держав (СНД) бере участь у міжнародних договорах і програмах у межах цієї організації, зокрема з питань освіти й науки. Так, у травні 1992 року глави урядів деяких країн, що входили до СНД, підписали угоду про співпрацю в галузі освіти, підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів і нострифікації документів про їхню кваліфікацію. Для успішної реалізації зазначених угод проведено дві конференції міністрів освіти дер-

жав − учасниць СНД, створено Міжнародну асоціацію державних органів атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Концепція формування єдиного (загального) освітнього простору СНД, Угода про співпрацю для формування єдиного (загального) освітнього простору СНД і Положення про Раду у справах співпраці в галузі освіти держав − учасниць СНД стали нормативними актами, що забезпечують розроблення низки модельних законотворчих актів, які регулюють відносини в галузі освіти. Постановою Ради Міжпарламентської асамблеї держав − учасниць СНД від 17.10.1998 року № 45 створено робочу групу для підготовки модельного Освітнього кодексу для держав − учасниць СНД, в основу якого покладено модельні закони «Про освіту», прийняті Міжпарламентським комітетом (постанова від 11.10.97 № 4-11) і Міжпарламентською асамблеєю (постанова від 03.04.99 № 13-8). У 2006 році модельний Освітній кодекс було затверджено. Україна в цьому процесі також брала активну участь. У кодексі визначено основні норми, правила та принципи функціонування освітніх систем загального освітнього простору СНД. Це, зокрема, збереження самостійності освітніх систем; орієнтація на адекватність і якість освіти; відносини партнерства між освітою й ринком праці, а не підпорядкованість одне одному; сприяння розвитку мобільності студентів і викладачів як у межах СНД, так і в міжнародному просторі; опора на результати наукових досліджень у галузі освіти для вироблення державної політики щодо розвитку освіти. Наведені міжнародні нормативно-правові акти що є орієнтиром для багатьох країн у формуванні власного освітнього законодавства. Наприклад, ратифікувавши в 1991 році Конвенцію ООН про права дитини, Україна визнала свою відповідальність перед світовим співтовариством щодо забезпечення на власній території всіх положень цього документа, підтвердила курс на підтримку загальнолюдських цінностей та розбудову соціальної, правової, демократичної держави. Норми, зафіксовані у Конвенції, знайшли відображення у вітчизняному законодавстві щодо захисту прав дітей, зокрема права на освіту. Так, статтею 3 Закону України «Про освіту» визнано право громадян України на безкоштовну освіту в усіх навчальних закладах незалежно від статі, раси, національності, соціального й майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, належності до партій, ставлення до релігії, віросповідання, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин. Законом задекларовано, що здобуття освіти в Україні − стратегічний загальнонаціональний пріоритет, а це цілковито відповідає статті 28 Конвенції ООН про права дитини. Задля створення рівних умов для доступу кожної дитини до високоякісної освіти відповідно до статей 23, 25, 29, 31 Конвенції в Україні прийнято закони України «Про освіту» (1991 р., 1996 р. − нова редакція), «Про дошкільну освіту» (2001 р.), «Про загальну середню освіту» (1999 р.), «Про позашкільну освіту» (2000 р.), «Про професійно-технічну освіту» (1998 р., зі змінами − 2003 р.), «Про вищу освіту« (2002 р.), «Про охорону дитинства» (2001 р.), «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005 р.); Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року» (2009 р.), розпочато реалізацію інклюзивної моделі навчання дітей з особливими освітніми потребами тощо. Отже, щоб реалізувати усі права на освіту, необхідно керуватись чотирма основними принципами:

- ***Наявність*** – має бути достатня кількість діючих навчальних закладів і програм. Умови, необхідні для їх функціонування, залежать від багатьох факто-

рів, включаючи рівень розвитку, при якому вони функціонують: наприклад, для всіх закладів і програм необхідно, щоби було приміщення та інші споруди, санітарно-гігієнічні зручності для осіб обох статей, чиста питна вода, професійний викладацький склад з конкурентоспроможною для внутрішнього ринку оплатою праці, навчальні матеріали та інше; при цьому в багатьох випадках також необхідні такі елементи інфраструктури, як бібліотека, комп'ютери тощо.

- ***Доступність*** – навчальні заклади і програми мають бути доступними для кожної людини без будь-якої дискримінації. Доступність характеризується трьома взаємозалежними рисами. Першою є недискримінація, тобто освіта має бути доступною для всіх, особливо для найбільш уразливих груп де-юре й де-факто, без дискримінації за будь-якою ознакою. Другою є фізична доступність, тобто держава має забезпечити безпечну фізичну досяжність освіти шляхом надання можливості особі відвідувати навчальний заклад, який знаходиться на розумній географічній відстані від неї, або шляхом отримання доступу до різних способів дистанційного навчання. І, нарешті, третьою рисою є економічна доступність.
- ***Прийнятність*** – форма і зміст навчання, включаючи програми і методи навчання, мають бути прийнятними (наприклад, адекватними, враховуючими культурні особливості, та якісними) для тих, хто навчається.
- ***Адаптованість*** – освіта має бути гнучкою, здатною адаптуватися до потреб суспільства, які постійно змінюються, а також відповідати потребам тих, хто навчається в межах різноманітних соціально-культурних норм.

Список використаних джерел

1. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні − інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати. − К.: Грамота, 2005. − 448 с.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). − К.: Райдуга, 1994. − 61 с.
3. Законодавчі акти України з питань освіти /Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти. − К.: Парламент, 2004. − 404 с.
4. Журавський В. С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. − К.: ІВЦ «Вид-во «Політехніка», 2003. − 200 с.
5. Гавров С.Н., Никандров Н.Д. Образование в процессе социализации личности, 2008.
6. Гуревич П.С. Личностный аспект образования, 2009.
7. Кузнецова Т.Ф. Философия, философская культура и гуманитаризация высшего образования, 2005.
8. Коваль А.Т., Звєрєва І.Д., Хлєбік С.Р. Соціальна педагогіка /Соціальна робота: навч. посіб. – К.: ІЗМН, 1997. – 392 с.
9. Закон України "Про освіту" //Освіта. – 25 червня 1991.
10. Волохова Е. Формирование права на образование в истории России //Правоведение. − 2002. − № 3. − С. 249-257.
11. Декларация прав человека и гражданина 1789 г. /Действующее международное право; Сост. проф. Ю.М.Колосов, проф. З.С.Кривчикова; в 3-х томах. − Т. 2. − М, 1997. − 836 с.
12. Конвенция Содружсства Нсзависимых Государств о правах и основних свободах человека от 26 мая 1995 г. / Действующее международное право; сост. проф. Ю.М.Колосов, проф. З.С.Кривчикова. — 836 с.

АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ «ПОЛІТИЧНА НАЦІЯ» У ФОКУСІ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЇ

Кривенкова Р.Ю.,
аспірантка 2 року навчання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м. Ужгород, Україна)

The article deals with some aspects of the phenomenon 'political nation' in focus of the social action theory. The concept of social action by T. Parsons is analyzed through the prism of political nation formation problem. The basic scientific elements of the framework of categories and concepts for social action theory are examined within the context of the problems and tasks of the modern sociopolitical and sociopsychological development of public administration base.

Keywords: *political nation, public administration, social action theory, system, self-organization, values, society, national human capital, national interests.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблематика існування та розвитку політичних націй особливо актуальна, адже належить до найбільш дискусійних проблем XXI ст. у контексті боротьби глобалізаційних і державотворчих процесів. Розвиток держави не може відбуватись без одночасного розвитку спільноти, яка проживає на цій території, тобто гармонійний розвиток населення і поступове перетворення його на політичну націю шляхом національної консолідації є певним етапом-причиною розвитку власне держави. На сьогоднішній час нація є важливим соціополітичним феноменом цивілізаційного виміру та фундаментом створення сучасної ефективної держави. Особливої актуальності дослідження вказаної проблематики набуває тепер для державного управління в Україні, що пояснюється відсутністю чітко сформульованої національної ідеї, конкретно визначених векторів подальшого розвитку держави, деформованим сприйняттям понять «нація», «націоналізм», «національний». З точки зору науки державного управління значний інтерес викликає розгляд феномену «політична нація» у фокусі теорії соціальної дії Т. Парсонса. Вважаємо, що застосувавши його концептуальні ідеї розвитку суспільства, політичну націю можна трактувати з погляду нових смислових позицій.

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У теорії соціальної дії Т. Парсонс прямо не розглядав феномен «політична нація», однак його підхід до трактування суспільства дозволяє досліджувати формування й розвиток політичної нації. Тобто погляд на суспільство як на певну систему елементів у теорії соціальної дії можна загалом застосувати для дослідження та аналізу сучасних політичних націй. Ця проблематика є малодослідженою в літературі з державного управління, зокрема вітчизняній, хоча формування й повноцінне функціонування сучасної політичної нації в Україні є важливим джерелом ефективної легітимації державної влади та державного управління. Проблему поглиблюють також недостатній рівень політичної культури українців, інколи навіть антинаціональні настрої у сферах політики й державного управління та міграційні процеси на тлі кризових соціально-економічних явищ, які призводять до виключення чималої частини українців із політичної національної спільноти

і перетворення їх лише на представників етнічної української нації, що перешкоджає ефективному державному будівництву та державному управлінню.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Дослідження має на меті аналіз державно-управлінських аспектів феномену «політична нація» у фокусі теорії соціальної дії Т. Парсонса. Для досягнення мети дослідження ставимо перед собою такі завдання:

- виконати порівняльний аналіз теоретичних трактувань понять «нація» та «політична нація» вітчизняними і зарубіжними вченими, сформулювати власне визначення феномену «політична нація»;
- проаналізувати концептуальні ідеї Т. Парсонса, які пояснюють розвиток феномену «політична нація» в теорії соціальної дії;
- дослідити результативність застосування основних складників понятійно-категоріального апарату теорії соціальної дії в контексті проблем формування української політичної нації та завдань державного будівництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Початок розвитку націології як окремої науки про нації було закладено в роботі українського вченого О.І.Бочковського, у якій проаналізовано проблеми формування націології, її значення для науки, суспільну структуру націй тощо [1]. У сучасному міжнародному науковому дискурсі ефективний підхід до розуміння системної природи поняття «суспільство», який можна спроектувати на формування й розвиток феномену «політична нація», сформував соціолог Т.Парсонс [5]. Зауважимо, що він здійснив розробку теорії соціальної дії. До речі, першу працю Т.Парсонса «Структура соціальної дії» було опубліковано тоді ж, коли з'явилась робота О.І.Бочковського «Вступ до націології» [1] – у 1937 році.

Для розуміння значення теорії Т.Парсонса та пояснення процесів націотворення як «природної основи» державотворення в Україні важливо розглянути наукові доробки вітчизняних і зарубіжних авторів, які займаються подібними проблемами. Аналіз джерел, що описують проблематику політичних націй, охоплює зазначені нижче праці, у яких опосередковано використано системний аналіз Т.Парсонса. Зокрема, у роботі В.Крисаченка, М.Степико, О.Власюка розглянуто генезу, стан та перспективи розвитку української політичної нації, досліджено соціальні виміри буття української політичної нації і, услід за Т.Парсонсом, проаналізовано роль жінки та її суспільний статус як критерій цивілізованості [4]. А.Колодій розглядала місце нації в системі суб'єктів політики, спільним з концептуальними ідеями Т.Парсонса є її аналіз особливостей нації як модерної соціокультурної спільноти [3]. Теоретичне обґрунтування націй у природній психофілософській концепції українознавства здійснив В.Сніжко [8], основні погляди якого можна органічно поєднати з характеристиками етносу й концепцією пасіонарності Л.Гумільова [2]. У роботі О.Севастьянова стверджується, що вищим рівнем розвитку етносу є нація [7]. Появу політичних націй учений пов'язує, як і Т.Парсонс, із французькою буржуазною революцією XVIII ст. Російський науковець О.Подберьозкін аналізує роль так званого «національного людського капіталу» для успішного функціонування держави, надаючи особливого значення, як і Т.Парсонс, цінностям та нормам [6].

Виклад основного матеріалу. Не всі народності, які існують у світі, обов'язково досягають вищого рівня розвитку і стають націями, здатними сформувати власну державу. За офіційними даними ЮНЕСКО, з понад 4 тисяч етносів тільки близько 800 досягли стадії нації [4, с. 44]. Враховуючи навіть цю «пропо-

рційність», доречно згадати слова націолога О.І.Бочковського: «Нація, без сумніву, належить до найскладніших витворів людського співжиття, природу та істоту якої науково дуже важко з'ясувати, тим більше, що згадане явище відзначається великим динамізмом» [1, с. 9].

Передусім варто розглянути порядок та чинники формування поняття «політична нація» і змістові наповнення його теоретичних трактувань у різних країнах світу, у тому числі в Україні. Термін «політична нація» з'явився у зв'язку з революційними подіями XVIII ст. у Франції [7]. Згідно з Т.Парсонсом, саме «в умовах високого рівня національної свідомості французька революція потребувала створення такого суспільства, яке включало б усіх французів та анулювало б особливий статус привілейованих» [5, с. 109]. Тобто створення нового рівня державності у формі республіки та ідей політичної свободи і рівності.

Стосовно проблем нашого часу Т.Парсонс уже в своїй теорії соціальної дії трактує націю як «етнічно визначене соціетальне суспільство», описуючи національне суспільство як «вищий колектив» [5, с. 118, 130]. Яке ж істинне значення політичної нації для формування та відтворення державності в XXI столітті? Відповідь на це будемо шукати шляхом аналізу граней концепту «політична нація». Існують такі підходи до теоретичних трактувань поняття «нація»: 1) «це стійка людська спільнота, сформована на підставі спільної історичної долі, культури, мови, території та економічного життя, що виявляється в усвідомленні належності до певної нації й у відчутті власної своєрідності в стосунках з представниками інших націй» [8, с. 395]; 2) «це вища форма етнічної спільності людей, яка виникла історично в епоху формування буржуазних відносин та ліквідації на цій основі феодальної роздробленості етнічної території та об'єднання людей, які розмовляють однією мовою і мають спільну культуру, традиції, психологію та самосвідомість» [7]; 3) «це своєрідні колективні індивідуальності, у кожної з яких свій шлях до самоусвідомлення та подальшого культурного й політичного розвитку» [3].

Який зв'язок між феноменами «нація» та феноменом «політична нація»? Згідно А.Колодій, «політична нація» характерна для тих державних народів, «представники яких вирішують питання своєї національності на підставі громадянства, належності до певної країни, схвалення її найголовніших політичних цінностей. Політичні нації сформувались там, де сильна й централізована держава виникла раніше, ніж відбулась культурна консолідація народу, а, отже, владні інституції мали змогу сприяти цій консолідації, прискорювати її, інколи використовуючи навіть методи примусу» [3]. Наголосимо, що зміст термінів «нація» і «політична нація» визначається зарубіжними та вітчизняними науковцями різноаспектно: їхнє змістове наповнення залежить від концептуального підходу, який береться в основу дослідження. Врахувавши позиції вищезазначених авторів і потреби модифікації змісту сучасного розуміння політичної нації, сформулюємо власне «державно-управлінське» визначення даного терміну так: політична нація – це поліфункціональне суспільне утворення, яке створює нові можливості для економіки, політики, інших сфер суспільного життя завдяки самореферетивному об'єднанню громадян у цілеспрямований цілісний колектив для вирішення суспільно та цивілізаційно важливих питань авторегулювання на базі процесів самоорганізації державності і розвитку власної системи державного управління.

Нація характеризується (національна свідомість) як об'єктивними (територія, мова, історія, культура тощо), так і суб'єктивними ознаками. Це насамперед ста-

тичні характеристики. Політична нація більшою мірою динамічна характеристика суспільного середовища. Увагу соціології до проблем націотворення можна пояснити тим фактом, що націологія тривалий період часу входила до складу соціології, тому її вплив на процеси націотворення можна спостерігати й на сучасному етапі. Зокрема, на думку Т. Парсонса, суспільство аналітично можна поділити на 4 основні підсистеми (так звана чотирьохфункціональна схема Т. Парсонса):

1) підсистема збереження та відтворення зразка;
2) підсистема досягнення мети, або політична підсистема;
3) адаптивна, або економічна підсистема;
4) інтегративна підсистема суспільства («соціетальне суспільство») [5, с. 23].

Щодо застосування цієї чотирьохфункціональної схеми до розвитку сучасної української державності, можна констатувати, що наша держава пройшла тільки першу ланку, тобто ланку-етап збереження та відтворення зразка, адже змогла перенести безліч складних випробовувань на своїй «державотворчій дорозі» та сформувала єдину незалежну державу. Що стосується другого і третього складників схеми (політична та економічна підсистеми), слід зазначити, що Україна поступово намагається формувати складні рівні самоорганізації власних політичної та економічної систем і налагоджує життєво необхідний процес націотворення. Процеси четвертого етапу парадигми Т. Парсонса (інтегративна підсистема) поки що знаходяться в Україні на стадії становлення та чекають подальшої реалізації. Перед нашим соціумом стоїть завдання сформулювати і провести розгортання смислового, функціонального значення політичної нації.

Розуміючи вагомість існування та відтворення відповідного рівня соціальної дії, ми артикулюємо, що політичну націю можна також пояснити як особливий стан суспільної спільноти, яка зорієнтована на виконання певних завдань, ставить перед собою колективні цілі, прагне до відтворення й самозбереження, мобілізуючи для цього всі наявні ресурси та можливості соціальної дії. Погляд на суспільство як на певну систему ієрархічних етапів-рівнів можна загалом використати для аналізу сучасних політичних націй. Вважаємо, що для розгляду функціонального змісту політичної нації доцільно застосувати такі 4 типи незалежних змінних, зв'язаних зі структурою соціальних систем Т.Парсонса:

1) *цінності* – займають визначальне місце за виконанням соціальними системами функції щодо збереження та відтворення зразка, оскільки є уявленнями про бажаний тип соціальної системи;

2) *норми* – інтегрують соціальні системи, є конкретними та спеціалізованими способами орієнтації окремих соціальних функцій і типів соціальних ситуацій;

3) *колективи* – належать до структурних компонентів, для яких найважливішою є функція досягнення мети;

4) *ролі* – структурний компонент із адаптивною функцією. Т.Парсонс одним із перших систематизував соціальні ролі, які охоплюють основні зони взаємопроникнення соціальної системи й особистості індивіда. Окремо взята роль ніколи не складає відмінну особливість конкретного індивіда: батько є особливим батьком тільки для своїх дітей, з точки ж зору рольової структури суспільства він усього лише один з категорії батьків. Одночасно він бере участь у безлічі інших видів взаємодії, наприклад, виконує свою роль у професійній структурі [5, с. 18].

Таким чином, за теорією соціальної дії Т.Парсонса, системоутворювальними факторами (агрегатами, мотиваційними циклами) слугують 4 елементи: норми, цінності, ролі й колективи. Якщо застосувати проаналізовану структуру соціаль-

них систем стосовно політичної нації, можна констатувати, що норми та цінності мають особливо важливе значення для розвитку кожної нації, адже нація є аксіологічною конструкцією, для якої спільні цінності є безпосередніми «дороговказами» для об'єднання населення в цілісну усвідомлену націю.

Щодо інших елементів структури, а саме колективів та ролей, то структурно політичну націю на базі концептів Т.Парсонса можна представити як сукупність певних «колективів», що відіграють важливі усвідомлені соціальні та державотворчі ролі. Ними можуть бути не тільки окремо взяті сім'ї як базовий соціальний інститут демографічного відтворення, не тільки роди, але й більші за розміром етнічні групи, національні меншини; не тільки колективи окремих підприємств, але й територіальні та регіональні громади тощо. Що стосується ролей, кожен індивід у складі нації виконує водночас певну кількість ролей, що формує «фундаментальну рису всіх людських суспільств, як рольовий плюралізм (участь одних і тих же людей у ряді колективів)» [5, с. 25].

З точки зору теорії соціальної дії, крім цих системоутворювальних факторів, єдність суспільства забезпечує соціальний порядок: «Для досягнення стабільної інституціоналізації, колективи та ролі повинні керуватись конкретними цінностями й нормами, а самі цінності та норми інституціоналізуються такою мірою, якою вони реалізуються конкретними колективами й ролями. Соціальний порядок містить «рішення» поставленої ще Т. Гоббсом проблеми – як зберегти людські відносини від «війни всіх проти всіх» [5, с. 24].

Сучасне суспільство також можна охарактеризувати як суспільство комунікацій, інтересів та влади. Найбільшою мірою нас цікавить визначення суспільства як суспільства комунікацій, тому що певним видом комунікацій є саме визнання спільних цінностей. Водночас цінності визначають специфіку поведінки кожної людини, слугуючи своєрідними детермінантами діяльності (за Т. Парсонсом, «соціальної дії»).

Вважаємо, що під час дослідження самовідтворюваного феномену-механізму «політична нація» необхідно також використовувати такі базові наукові концепти понятійно-категоріального апарату теорії соціальної дії, як «інституціоналізація системи цінностей», єдиної для всіх сучасних суспільств, та «генералізація цінностей». Особливо для України це положення має одне з першочергових значень, адже поки не буде визначено та сформовано єдиної системи цінностей, до того часу існуватимуть в українському суспільстві численні відмінності в поглядах, до прикладу, на національний генезис, майбутні геополітичні вектори розвитку держави тощо. Крім того, політична нація є своєрідним відображенням різноманітних цінностей, які артикулюються у так званих «ціннісних ланцюжках» у кожному суспільному прошарку. Найбільш контрастними прикладами є існування ціннісних ланцюжків бідних і багатих прошарків населення.

Варто акцентувати увагу на тому, що особисті мотиви індивідів ефективно каналізуються в соціальну систему через членство в різних колективах [5, с. 26]. Однак основними для політичної нації повинні бути колективні національні інтереси, оскільки вони спрямовані на досягнення загального добробуту кожного громадянина–представника нації, не тільки титульної, а й інших націй.

Для аналізу «якості» сучасної політичної нації доцільно застосувати термін «людські ресурси». Як відомо, на сучасному етапі конкурентоспроможність національної держави вимірюється не тільки кількістю та спектром енергетичних, сировинних, технічних, фінансових та інших ресурсів, а й величиною так званого «національного людського капіталу». На думку О.Подберьозкіна, «національні

ресурси визначають цілі зовнішньої і внутрішньої політики кожної країни» [6], тому базові цінності суспільства, національні інтереси і «національний людський капітал» мають стратегічне значення для майбутнього розвитку кожної держави.

Суспільство в єдину цілісну систему «цементує» власне сім'я як базовий соціальний інститут. Дедалі частіше соціалізація в аспекті, пов'язаному з успіхами в позасімейних ролях, здійснюється в освітніх інститутах, які відокремлені від сім'ї. Саме система освіти, а не сім'я, слугує безпосереднім постачальником трудових ресурсів в економіку. Так само освітня система, а не система спорідненості більше визначає місце індивідів у системі стратифікації [5, с. 135].

Особливу увагу слід зосередити й на такій важливій тенденції в сучасному світі, як чиннику формування політичної нації. Йдеться про глобалізацію соціальних відносин, адже внаслідок прискорення глобалізаційних процесів спостерігаємо сьогодні незворотні зміни в соціальних структурах різних держав. Це обумовлює необхідність аналізу основних положень теорії соціальної дії щодо політичних націй для майбутніх досліджень та прогнозів у сфері національної політики й державного управління суспільними процесами у кожній без винятку державі, у тому числі в Україні.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Нація на сьогоднішній час є особливо складним і неоднозначним соціополітичним феноменом, процес формування та розвитку якого має стратегічне значення для держави.

На наше переконання, термін «політична нація» можна дефініціювати як поліфункціональне суспільне утворення, що створює нові можливості для економіки, політики, інших сфер суспільного життя завдяки самореферативному об'єднанню громадян у цілеспрямований цілісний колектив для вирішення суспільно та цивілізаційно важливих питань авторегулювання на базі процесів самоорганізації державності і розвитку власної системи державного управління.

Концепти теорії соціальної дії Т. Парсонса, який розглядав та аналізував суспільство з допомогою теорії систем, доцільно застосувати для дослідження феномену «політична нація». Т. Парсонс у теорії соціальної дії розглядає політичну націю як один з різновидів політичної системи і як ментальну основу системи цінностей, мережу стосунків та ієрархічну структуру. Для пояснення багатогранних функціональних складових феномену «політична нація» важливо застосувати системоутворювальні фактори суспільства: норми, цінності, ролі і колективи.

З аналізу теорії соціальної дії випливає, що загальною функцією суспільства є поєднання системи норм із колективною організацією, яка характеризується єдністю і внутрішньою логікою. Особливо актуальною під час проектування цієї теорії на формування української політичної нації є «чотирьохфункціональна парадигма», що охоплює основні підсистеми суспільства та людську реальність у всьому її різноманітті. У цьому контексті політична нація є основою і необхідним конструктивним «каркасом» та певним «цементом», з допомогою яких у державі «будуються» ефективна конкурентоспроможна економіка, культура, політика тощо. І термін, і діяльнісний феномен «політична нація» повинні бути тісно пов'язані з поняттям «цінності», адже вони є своєрідним життєвим орієнтиром для кожної людини і проектують її поведінку в різноманітних ситуаціях. Політична нація – феномен, який на сучасному етапі розвитку національної держави в глобалізованому світі повинен бути конструктивним каркасом відтворення легітимності та пасіонарності держави і тим середовищем самоорганізації, у якому

є можливість відтворити конкурентоздатність соціального та людського капіталу Української держави.

Проблеми дослідження політичних націй, зокрема державно-управлінські аспекти формування та збереження її агрегатів в умовах глобалізації та процесів розмивання національної ідентичності, є одними з ключових для збереження та відтворення автономної від західних «глобалізаторів» та північно-східних «інтеграторів» системи державної влади та управління України. Ці питання викликають значний науково-теоретичний та практичний інтерес у науці державного управління і є перспективними напрямами подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Бочковський О.І. Вступ до націології /Ольгерд Іполит Бочковський. – Мюнхен: УТГІ, 1991-1992. – 338 с.
2. Гумилев Л. Этногенез и биосфера Земли /Лев Гумилёв. – М.: Изд-во «ДИДИК», 1993. – 640 с.
3. Колодій А. Нація як суб'єкт політики /Антоніна Колодій. – Львів: Кальварія, 1997. – 55 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до книги: http://political-studies.com/?page_id=364
4. Крисаченко В.С. Українська політична нація: ґенеза, стан, перспективи /В.С.Крисаченко, М.Т.Степико, О.С.Власюк та ін. /за ред. В.С.Крисаченка. – К.: НІСД, 2004. – 648 с.
5. Парсонс Т. Система современных обществ /Толкотт Парсонс /пер. с англ. Л.А.Седова и А.Д.Ковалева; под ред. М.С.Ковалевой. – М.: Аспект Пресс, 1998. – 270 с.
6. Подберезкин А. Национальный человеческий капитал /Алексей Подберезкин [Електронний ресурс]. – Режим доступу до книги: http://ratingregions.ru/?q=content/aleksey-podberezkin-nacionalnyy-chelovecheskiy-kapital
7. Севастьянов А.Н. Этнос и нация /Александр Никитич Севастьянов [Електронний ресурс]. – Режим доступу до книги: http://www.sevastianov.ru/rasa-i-etnos/etnos-i-natsiya-33.html
8. Сніжко В. Українознавство: природна психо-філософська концепція: монографія /Валерій Сніжко. – К.: ННДІУ, 2010. – 528 с.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Кулик О.О.,
студентка 4 курсу
Київський університет права
Національної академії наук України
(м. Київ, Україна)

The article deals with current issues of improving the content of higher legal education in accordance with the requirements of integration in the European Community.

Перспективою Української держави у найближчому майбутньому повинно стати повноцінне входження до кола європейських цивілізованих країн, з яким нас об'єднують спільні цінності, європейська ідентичність, історія, географічне розташування та політика. Процес європейської інтеграції посідає чільне місце з-поміж важливих пріоритетів у системі міжнародних відносин. Стратегічний курс України у цьому напрямі є імперативом її зовнішньої та внутрішньої політики, що вказується у нормативно-правових джерелах держави. Сучасний стан розбудови нашої країни потребує об'єднання зусиль кожного члена суспільства навколо ідеї побудови демократичної, правової, гуманістично орієнтованої та соціально відповідальної держави. Більшість вітчизняних експертів наголошують на тому, що саме європейська модель суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку є найбільш сприятливою для реалізації українського потенціалу та забезпечення поступального розвитку нашої держави.

З огляду на зазначені вище умови, особливу увагу потрібно звернути на реформування гуманітарної сфери суспільного буття, оскільки, здебільшого суттєві зрушення відбуваються в політичній, економічній та правовій сферах. Передумовою успіху модернізаційних процесів в Україні є передусім інтеграція в європейський соціокультурний та науково-освітній простори [1, с.125-127]. Сьогоднішній стан речей демонструє слабкий прогрес України у цьому напрямі, тому потрібно виробити нові базові концепції розвитку в освітній, культурній та інформаційних сферах, прискорити вирішення нагальних питань, які назріли у системі національної освіти загалом та вищої юридичної освіти зокрема.

Метою даної роботи є окреслення впливу євроінтеграційних проявів на процес розвитку вищої юридичної освіти в Українській державі. Для досягнення мети були поставлені наступні завдання: виробити власний погляд на головну спрямованість (мету) сучасної юридичної освіти в Україні; розглянути підходи до визначення змісту вищої юридичної освіти; охарактеризувати нормативно-правові положення, які регулюють цю сферу суспільних відносин; виокремити основний напрям удосконалення змісту вищої юридичної освіти з огляду на процес європейської інтеграції.

З розвитком європейських інтеграційних процесів в освітянській сфері активізувалися спроби доктринального осмислення цього феномену в поєднанні з набутим практичним досвідом. Основу сучасних теоретичних положень щодо розроблення обраної теми дослідження складають наукові праці В.І.Андрейцева, Ю.Л.Бошицького, В.П.Горбатенка, В.С.Журавського, М.Г.Братасюк,

К.М.Левківського, С.В.Ківалова, О.М.Костенка, В.Г.Кременя, В.О.Кресіна, Н.М.Оніщенко, В.Я.Тація, Ю.С.Шемшученка та інших неперечісних постатей.

У сучасних наукових розробках існує тенденція до розкриття змісту варіативності форм і методів інноваційного навчання, спрямованих на якісне засвоєння знань студентами-правниками, розвиток їх розумової діяльності, виявлення умінь і навичок критичного осмислення юридичних проблем, набуття практичних знань, що знадобляться у їхній правозастосовній практиці. Неодноразово ці напрями дослідження ставали предметом обговорення на парламентських слуханнях, нарадах при органах державної влади, наукових конференціях, форумах, круглих столах з подальшим відображенням найбільш прийнятних концепцій у нормативно-правових актах. Проте поза належною увагою залишається оновлення змісту юридичної освіти, вироблення нових освітянських технологій та підходів до викладу навчальних дисциплін, що використовуються у навчальних програмах, розрахованих на майбутніх фахівців правничої галузі. Зазначене вище обумовлює актуальність та дає підстави для подальшого розроблення обраної теми дослідження. Використання у навчальному процесі застарілих наукових конструкцій радянського правознавства негативним чином позначається на якісному вихованні майбутніх правників на теренах нашої держави. З кожним днем назріває все більша необхідність в оновлені навчальних програм навчальних курсів з правознавства з позиції західної традиції права. Не виникає сумніву, що система юридичної освіти соціалістично-тоталітарного минулого, яку Українська держава перейняла у спадок, не здатна адекватно регулювати суспільні відносини, які якісно змінилися, наповнилися новим змістом та продовжують розвиватися у руслі демократії, піднесення ролі громадянського суспільства у процесах управління державою та визнання людини найвищою соціальною цінністю.

Рівень розвитку освіти є прямопропорційний соціально-економічному прогресу держави. Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти, що затверджена Указом Президента України № 347 від 17 квітня 2002 року, освіта вважається ресурсом, що створює інтелектуальний потенціал країни, який повною мірою може бути використаний державою лише за умови максимальної відповідності системи вищої освіти світовим та європейським стандартам. Цей нормативно-правовий акт визначає систему концептуальних ідей та поглядів на напрям розвитку вітчизняної освіти у першій чверті XXI століття. ЮНЕСКО проголосило нинішнє століття «Ерою освіти», що підтверджує пріоритетність зазначеної сфери суспільних відносин на сучасному етапі цивілізаційного розвитку. Перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій, розширення культурно-інформаційних контактів між державами, підвищення рівня конкуренції між ними на світовій арені зумовлюють інтеграційний поступ вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів.

Розглядаючи питання формування освітньої політики України в контексті вимог XXI століття, В.Г.Кремень наголошує, що освіта — це складна, багаторівнева система, яка розвивається, видозмінюється під впливом часових, соціальних і багатьох інших чинників. Під час модернізації національної освіти нам треба враховувати інтеграційні процеси в європейській і світовій освіті [2, с.160]. Болонський процес став освітнім брендом і використовується як одна з ознак нашого руху до європейської спільноти. Приєднання Української держави

до Болонського процесу зумовлене розумінням його інтеграційного характеру і тим, що вища освіта є стабілізаційним та інтеграційним фактором розвитку держави, демократизації усіх процесів становлення сучасного суспільства, що найбільшою мірою відповідає стратегічним інтересам України. Необхідність подальшої модернізації системи вищої освіти в Україні, її удосконалення та підвищення рівня якості є най-важливішою для неї соціокультурною проблемою. Це перш за все обумовлено процесами глобалізації та потребами у формуванні позитивних умов для індивідуального розвитку людини, її соціалізації у європейському просторі [3, с.8].

Більшість науковців констатує, що традиційна освіта як система отримання знань відстає від реальних потреб сучасного суспільства. Сьогодні виникає гостра потреба в освіті, що постійно оновлюється теоретичними і практичними знаннями, передовими технологіями, засобами навчання, організаційними і управлінськими підходами. Не винятком у цих інноваційних процесах є система вищої юридичної освіти в Українській державі. Саме вона повинна забезпечити якісну, змістовну і цільову підготовку юристів в умовах реформування правової системи України. Висунуті вимоги до рівня підготовки висококваліфікованих правників у вищих навчальних закладах позитивно вплинуть на створення ефективної системи правового забезпечення у різних сферах суспільного життя, підвищення якості нормотворчої, правоохоронної та правозастосовної діяльності.

Провідними спеціалістами вказується на потребу у науковому та нормативно-правовому обґрунтуванні змісту юридичної освіти відповідно до вимог державних освітніх стандартів, розробки прогресивних, гнучких психолого-педагогічних технологій, забезпечення навчального процесу навчальною літературою та іншими засобами навчання, що відповідатимуть вимогам часу [3, с.13]. Під змістом вищої освіти законодавець розуміє обумовлену цілями та потребами суспільства систему знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей, що має бути сформована в процесі навчання з урахуванням перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, технологій, культури та мистецтва, що закріплено у ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» № 2984-III від 17 січня 2002 року. Держава розробляє норми, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, що слугують засобом діагностики її якості – стандарти вищої освіти. Державні освітні стандарти – це система обґрунтованих параметрів освіти, які приймаються як державні норми, відображають суспільний ідеал та враховують можливості реальної особистості при їх досягненні [4, с.6]. Саме реформування стандартів вищої юридичної освіти створює найбільші складнощі.

Нормативне положення ст. 18 Конституції України визначає курс зовнішньополітичної діяльності Української держави на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права. Зовнішня політика держави повинна відповідати пріоритетним інтересам українського суспільства, підвищувати рівень його життя, створювати умови прогресивного розвитку у всіх сферах суспільної активності та забезпечувати чільне місце держави у міжнародних відносинах. Закон України «Про вищу освіту» № 2984-III від 17 січня 2002 року містить розділ XII «Міжнародне співробітництво», положення якого визначають основні напрями міжнародного співробітництва держави у галузі вищої освіти. Серед основних засад внутрішньої політики у гуманітарній сфері Закон України

«Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» № 2411-VI від 01 липня 2011 року виокремлює реформування та розвиток вітчизняної системи вищої освіти і науки, забезпечення їх інтеграції в європейський та світовий освітній і науковий простір, запровадження принципів та стандартів Болонського процесу у вищих навчальних закладах України. 19 травня 2005 року на Конференції міністрів країн Європи, що відповідальні за сферу вищої освіти, у норвезькому місті Берген Україна офіційно приєдналася до Болонського процесу, що підтверджується відповідним комюніке. Українська держава підписали Болонську декларацію, яка наголошує на необхідності європейської співпраці у забезпеченні якості вищої освіти, підвищенні якості підготовки фахівців, зміцненні довіри між суб'єктами освіти, мобільності, сумісності систем кваліфікацій, підвищенні конкурентоспроможності європейської системи освіти. На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин у сфері вищої освіти Українська держава стала членом Європейського простору вищої освіти, який був офіційно створений 11-12 березня 2010 року прийняттям Будапештсько-Віденської декларації. Перспективу створення у 2010 році конкурентоспроможного на міжнародному рівні та привабливого Європейського простору вищої освіти заклала Болонська декларація, прийнята 19 червня 1999 року. Дане інтеграційне об’єднання дає змогу вищим навчальним закладам, за підтримки відданих викладачів і студентів, здійснювати свої різноманітні місії у суспільстві знань, і в якому студенти, користуючись перевагою мобільності з безперешкодним і справедливим визнанням кваліфікацій, можуть знайти найбільш підходящу траєкторію отримання освіти.

Україна взяла курс на входження у загальноєвропейську освітню систему, яка передбачає не лише введення відповідних модулів, кредитів та рейтингів, а насамперед – нову філософію освітньої діяльності, побудовану на нових принципах навчального процесу, нових відносинах між викладачем та студентом [5, с.37].

З огляду на динамічний процес реформування правової системи Української держави, сприйняття та утвердження європейських цінностей та правових ідеалів швидкої модернізації потребує система вищої юридичної освіти, що покликана виховати майбутніх служителів Феміди. На наш погляд, основною метою сучасної вищої юридичної освіти має стати підготовка професіоналів, які додержуються принципу верховенства права, стали б опорою у прагненні демократії, побудови правової та соціально зорієнтованої держави, що вимагає докорінної зміни вимог до змісту та якості юридичної освіти. Втілення поставленої мети у найближчому майбутньому дозволить вирішити проблему, за якої високі цінності та ідеали, що декларативно закріплюються в Основному акті народовладдя України та законодавчих актах, не знаходять подальшої реалізації у повсякденному житті українського суспільства.

Ключовим положенням Болонської системи є акцент на самостійній, творчій та ініціативній роботі студентів з метою розвитку їхнього пізнавально-осмислюючого апарату і вміння його застосовувати. Сьогодні науковцями висувається думка, за якою студент, вивчаючи предмет не через суб’єктивну призму викладача, не у обмеженому обсязі лекцій, а самостійно, набагато краще засвоїть його, сформує своє ставлення до викладених питань і власну позицію [5, с.38]. Проте постає питання раціональності використання у повній мірі зазначеного методу у сфері підготовки юристів. Не викликає сумніву, що самопідготовка студента-правника відіграє важливу роль у засвоєнні ним програми навчального

плану, але потрібно зважати на специфіку правових дисциплін. Викладач повинен виконувати функцію регулятора навчального процесу, спрямовувати студента у правильне русло засвоєння матеріалу, наштовхувати на формування у майбутнього юриста правильних висновків та адекватних ідей, а також акцентувати увагу на практичних особливостях застосування теоретичних знань при вироблені правової позиції для вирішення певного конфлікту.

Болонський процес – це навчання за системою кредитів з гармонізованою системою оцінки знань за стандартами ECTS (European Credit Transfer System). Для сучасної вищої юридичної освіти в Українській державі важливим є не лише вироблення ефективного механізму оцінки знань студента, а й якісні зміни у навчальному процесі у вигляді змістового наповнення навчальних програм відповідних освітніх рівнів, вкладення у них передових концепцій праворозуміння. Основу фундаментальної вищої юридичної освіти мають складати не прагматичні, вузькоспеціалізовані знання, а методологічно важливі, стійкі. Юридична освіта тільки тоді буде фундаментальною, коли засновуватиметься на відповідних концепціях науки [4, с.5]. На сьогодні існує розрив між рівнями юридичної освіти та юридичною наукою, сучасним законодавством і правозастосуванням. В умовах європейського вибору України, орієнтації на демократичні засади життя та цінності, ринкові суспільні відносини, соціально орієнтовану державно-політичну сферу, правові засади державності особливо зростають вимоги до юридичної теорії та практики.

На думку Олександра Солженіцина, відомого російського письменника-дисидента, вишколена освітою свідомість є коренем і добра, і зла в суспільних відносинах. Тож і перетворення суспільних відносин, принциповий перегляд історичної пам'яті, трансформації політичної та економічної систем варто розпочати з освіти. Окреслене набуває особливого значення з точки зору підготовки фахівців для забезпечення потреб органів державної влади, правоохоронних органів, інших сфер юридичної практики у фахівцях-юристах. Юридична освіта покликана формувати правове мислення у суспільстві, а, отже, потребує негайного реформування.

Наша юридична освіта залишається державо центристською. Вона орієнтована на інтерес державної влади, що в наших умовах тотожне груповому інтересу, а не інтересу людини-особистості та суспільства. Юридичну освіту слід зробити антропоцентричною, гуманістичною, вона повинна ґрунтуватися на антропоцентричній моделі, бо в інакшому випадку назвати її юридичною можна лише умовно. Насправді сучасна система юридичної освіти є законницькою, бо має за завдання підготовку не так правознавців, як кращих чи гірших знавців законів, які в умовах нинішньої України є, як правило, далекими від права [6, с.14].

Невід'ємною складовою реформування вітчизняної освіти має стати якісно новий підхід до праворозуміння як системи знань концептуального характеру про найголовніші закономірності становлення та функціонування права, його сутність, призначення та місце у суспільстві [7, с. 10]. Теоретичне осмислення усіх правових феноменів почалося з розмежування права на природне і позитивне, що є антагоністичними концепціями. Як зазначає С. І. Максимов, їх «суперництво» охоплює всю історію правових ідей від стародавніх часів до наших днів. Це зумовлено тим, що кожен з цих підходів акцентує увагу на необхідній грані права або правової реальності. Так, класичні теорії природного права зосереджують

увагу на морально-ціннісній стороні права, розглядаючи природне право як моральний критерій для оцінки і зразок для формування позитивного права, а класичний правовий позитивізм розглядає право як систему норм, встановлених державою і забезпечених його примусовою силою [8, с.36].

В сучасних реаліях українського правознавства право постає як державно-політичне явище, що за своєю суттю відображає позитивістку теорію праворозуміння. Якщо звернутися до правової системи країн Європейського Союзу, то можна простежити превалювання природно-правової концепції у розумінні права, що логічно відображається у навчальних програм для підготовки фахівців у юридичній галузі знань. Тому пріоритетним напрямом для євроінтеграційних кроків системи вищої юридичної освіти Української держави слід вважати перебудову та утвердження антропоцентричної моделі праворозуміння у навчальних курсах з правових дисциплін.

Інтереси суспільства щодо якості і стандартів вищої юридичної освіти мають бути захищені. Тому одним із основних європейських принципів внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості вищої освіти у Європейському просторі вищої освіти є відповідальність вищих навчальних закладів за якість наданих ними освітніх послуг і за те, як ця якість забезпечується.

Сьогодні юридична освіта сформувалася, утвердилася як певна галузь людської діяльності, соціально-правова цінність, відповідна система правовідносин, правового регулювання з наявним структурно-організаційним, функціонально-процедурним, економічним, науково-технічним, навчально-методичним забезпеченням [9, с.551]. Реформування юридичної освіти в Україні, як і вищої освіти взагалі, має бути визнане політичним і соціальним пріоритетом розвитку нашої держави і суспільства. Сучасні реалії життя потребують підготовки фахівців із права, котрі володіють ґрунтовними знаннями із суто правових дисциплін та одночасно обізнані із знаннями, що відображають сучасний стан розвитку суспільства. Крім того, юрист нового покоління повинен невпинно самовдосконалюватися як професіонал, користуватися новітнім законодавством та вчасно реагувати на його зміни, знаходити креативні підходи до вирішення практичних правових проблем, володіти навичками ораторського мистецтва, а також розвивати свій світогляд.

Українська вища юридична освіта, інтегруючись в європейський та світовий освітній простір, повинна досягти відповідного рівня якості та доступності, демократизації, відповідати нормам моралі та права. Сьогоднішні виклики, що стоять перед Україною, обґрунтовують необхідність чітко визначити шляхи вдосконалення і реорганізації правової освітньої системи, напрями і способи інтеграції до європейського освітнього простору. Проблеми, що виникають під час реалізації інтеграційних процесів, потребують комплексного підходу до розв’язання за тісної співпраці законодавчих органів, органів державної влади, державного управління в галузі освіти, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, підтримки європейських експертів та громадськості. Дискусії про побудову правової держави, виховання поваги до права та закону, його неухильного дотримання як з боку громадян, юридичних осіб, так і посадовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування залишаться дискусіями, якщо в Україні не буде сформовано чисельного та фахово підготовленого корпусу юристів, який буде захищати основоположні права і свободи людини, особи, громадянина.

Список використаних джерел

1. Європейський проект та Україна: монографія /А.В.Єрмолаєв, Б.О.Парахонський, Г.М.Яворська, О.О.Резнікова [та ін.]. – К.: НУСД, 2012. – 192 с.
2. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні − інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати. − К.: Грамота, 2005. − 448 с.
3. Серебрянський С. Стратегічні аспекти розвитку освіти в умовах інтеграції України в Європейський освітній простір // Вища школа. – 2013. – №4. – С. 7-14.
4. Комаров В.В. Проблеми вищої юридичної освіти України // Проблеми вищої юридичної освіти : тези доп. та наук. повідом. наук.-метод. конф., Харків, 18-19 грудня 2001 р., за ред. В.В. Комарова. – 2002. – С. 3-7.
5. Томчук Н.В. Проблемні аспекти реалізації Болонського процесу в системі вищої освіти України // Болонський процес: стан та перспективи розвитку вищої освіти в Україні: зб. тез доп. IX Наук.-метод. конф. – К., 2010. – С.37-40
6. Братасюк М.Г. Криза державоцентристської моделі юридичної освіти в сучасній Україні та можливі шляхи її подолання // Європ. Юрид. освіта і наука: зб. мат. VII Міжнарод. Наук.-практ. конф. – К., 2012. – С. 13-17.
7. Бобровник С.В. Функції правопізнання та їх роль у подоланні колізій // Законодавство України: перспективи та проблеми розвитку: зб. мат. міжн. наук. конф. Вип.8. – К., 2007. – с.10-14.
8. Максимов С. Дуальність права // Право України. – 2010. – № 4. – С. 36-39.
9. Андрейцев В.І. Актуальні проблеми розвитку сучасної правничої науки і освіти // Вісник Академії правових наук. – Х. – 2003. – Вип. № 2–3. – С.540-557.

ЄДИНИЙ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Кухаренко О.В.,
студентка 4 курсу юридичного факультету
Науковий керівник:
Чернецька О.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
проректор з наукової роботи
Київський університет права
Національної академії наук України
(м.Київ, Україна)

The article is devoted to the problems of integration of higher education, including higher legal education in the European educational space/area, the questions of reforming of a modern legal education system in accordance with the new world standards.

Вступ. На сьогоднішній час для України є характерними дві взаємопов'язані тенденції розвитку: зміцнення України як незалежної держави та її інтеграція у глобальні світові процеси, зокрема у європейський освітній простір. Останнє знайшло своє відображення у приєднанні України до Болонського процесу. У зв'язку з цим набула актуальності проблема перебудови системи підготовки юристів як кваліфікованого спеціаліста, що здійснює захист прав та свобод людини і громадянина. З огляду на викладене вище особливо важливою є роль вищої юридичної освіти як основного інструменту, за допомогою якого юрист отримує не тільки професійну кваліфікацію, а формуються його професійні ідеали, повага до прав та свобод людини. Вагомість цього твердження підкреслюється Рекомендацією Ради Європи щодо свободи здійснення юридичної професії [2]. Відповідно до цієї Рекомендації основною метою сучасної вищої юридичної освіти має стати підготовка професіоналів, які дотримуються принципу верховенства права, є опорою у прагненні до демократії, побудови правової держави, що вимагає докорінної зміни вимог до змісту та якості юридичної освіти.

На сьогоднішній час проблемам інтеграції вищої юридичної освіти в європейський освітній простір присвячено багато уваги. Відчутним внеском у висвітлення проблем даної сфери стали наукові дослідження таких вчених, як: В.І.Андрейцева, Є.С.Герасименко, С.В.Капітанець, В.В.Комарова, О.Копиленко, Р.А.Майданик, Н.М.Найда, Є.В.Невмержицький, О.П.Подцерковний, Р.А.Петрова, В.В.Ципко, А.В.Шандрук, В.Шипшина та інші.

Метою даного дослідження є спроба автора розкрити проблемні аспекти вищої юридичної освіти, зокрема її інтеграції в європейський освітній простір.

Виклад основного матеріалу. Законодавець останнім часом приділяє значну увагу виявленню проблем у вищій юридичній освіті та формуванню шляхів їх подолання. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2001 р. №344 була затверджена Програма розвитку юридичної освіти на період до 2005 року. Необхідність та загальні вектори реформування вищої освіти, у тому числі юридичної, визначено Комплексним планом заходів з розвитку освіти в Україні

на період до 2011 року, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2008 р. №1352, відомчими документами Міністерства освіти та науки України та міжнародними зобов'язаннями України як країни-учасниці Болонського процесу. Розпорядженням Кабінету Міністрів України №396-р від 12 липня 2006 року схвалена Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006-2010 роки. Наказом Міністерства освіти і науки України №612 від 13.07.2007 року затверджено План дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейський та світовий освітній простір на період до 2010 року [2]. Очікування реформ у галузі вищої освіти оформилось у вигляді соціального замовлення суспільства і знайшло відображення в Програмі економічних реформ Президента України В.Ф.Януковича на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [7].

Серед визначених Програмою необхідних кроків у реформуванні системи освіти важливими для вищої школи є:

«Удосконалення системи управління освітою передбачає:

- вироблення єдиної освітньої політики, забезпечення наступності між рівнями освіти;
- підвищення самостійності навчальних закладів у розпорядженні фінансовими ресурсами;
- оптимізація мережі навчальних закладів з урахуванням демографічних і економічних реалій та необхідності підвищення якості освіти (… створення укрупнених регіональних ВНЗ);
- перегляд застарілих типових штатних нормативів.

Підвищення якості й конкурентоспроможності освіти:

- ✓ … розроблення національної системи оцінювання якості освіти; створення незалежних кваліфікаційних центрів, у т. ч. для підтвердження кваліфікації в європейській системі стандартів; стимулювання створення незалежних національних рейтингів шкіл, ПТУ, ВНЗ;
- ✓ … широке запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальних закладах;
- ✓ узгодження кваліфікаційних характеристик, стандартів і навчальних програм з освітньо-кваліфікаційними вимогами робочих місць;
- ✓ мотивація роботодавців до участі в підготовці навчальних програм, узгодження з ними освітніх і професійних стандартів; переорієнтація навчальних планів на збільшення частини практичного компонента; масштабне запровадження програм стажування на виробництві;
- ✓ розподіл у ВНЗ навчальних програм академічного й практичного профілю, розвиток професійно орієнтованої вищої освіти.

Забезпечення доступності освіти:

- ✓ … запровадження Національної рамки кваліфікацій;
- ✓ стимулювання розвитку системи «освіта протягом життя».

Підвищення ефективності фінансування освіти:

- ✓ розробка й перехід до єдиного стандарту вартості навчання одного студента;
- ✓ перехід у фінансуванні навчальних закладів від принципу утримання закладів до принципу формування їх бюджетів, виходячи з кількості учнів та стандарту вартості навчання одного студента;
- ✓ розширення можливостей навчальних закладів залучати додаткові кошти за рахунок легалізації інституту «ендавменту» – благодійних цільових не-

комерційних фондів; використання грантової підтримки дослідних проектів та освітніх інновацій; розширення списку платних послуг, що надаються навчальними закладами…;

- ✓ зміна підходів до формування державного замовлення на підготовку фахівців на основі впровадження прогнозу потреб економіки (регіону)»[7].

Однак, від проголошення програмних цілей чи декларування принципів до їх впровадження та реалізації, а тим більше – до отримання результатів завжди лежить довгий та важкий шлях. І попри готовність до вдосконалення системи підготовки юристів з боку усіх зацікавлених учасників процесу, цей шлях нашій державі ще належить пройти [2]. Так, відповідно до аналітичного звіту міжнародного благодійного фонду «Міжнародний Фонд досліджень освітньої політики» законодавчі зусилля Уряду України з імплементації рекомендацій Болонської декларації досі залишаються малоефективними. З одного боку, відбувсяформальний акт входження України до Європейського простору вищої освіти та наукових досліджень, розвиваються міжнародні освітні проекти та номінально запроваджено Європейську кредитно-трансферну систему (далі по тексту – ЄКТС). З іншого боку, в Україні не введено трициклову систему освітніх ступенів, ЄКТС не стала основою організації навчального процесу та розробки стандартів вищої освіти, а компетентнісний підхід не став основою технології навчання та оцінки його результатів, університетська автономія залишається не більше, ніж популярним лозунгом, схеми міжнародної та національної мобільності студентів і викладачів не отримали широкої державної підтримки, система гарантування якості вищої освіти досі не побудована і підмінюється відомчим контролюванням діяльності навчальних закладів [1, с.12-13].

Однією з проблем на шляху реформування вищої юридичної освіти, як зазначає, Р.А.Майданик, є те, що наразі нема чіткого концептуального розуміння моделі підготовки юриста, на яку слід орієнтуватися [6]. Результатом такої затримки щодо реформування вищої юридичної освіти спеціалісти вважають те, що значна кількість випускників має неналежний рівень підготовки за такими напрямами, як:

а) достатність володіння юридичною робочою технікою [4];
б) вирішення окремих юридичних проблем, казусів [4];
в) всебічність правових знань [6];
г) здатність знаходити альтернативні рішення [4];
д) техніка аргументації [4];
е) здатність працювати в команді та керувати колективом [6];
є) знання української ділової мови, іноземних мов, мікроекономіки [6];
ж) знання прикладних юридичних комп’ютерних програм [6].

Крім того, навчальний процес вищої юридичної освіти в Україні переобтяжений нормативно-теоретичним навчанням, а тому не повною мірою сприяє підготовці орієнтованих на практику фахівців, не стимулює індивідуальної навчальної активності студентів.Викладання юридичних дисциплін ґрунтується переважно лише на позитивістських засадах, наслідком чого є не глибоке пізнання сутності права, змісту правовідносин і відповідних галузей права, а заучування положень галузевого законодавства. Це призводить до нездатності випускників вищих навчальних закладів, фахівців-юристів до професійної адаптації в умовах сучасної національної правової системи.Студенти перевантажені вивченням дисциплін, які не мають змістовного юридичного сенсу. Водночас не викладаються курси, спрямовані на оволодіння ними практичних навичок професії юриста. Якість

знань та практичних навичок випускників вищої юридичної освіти не відповідає вимогам практики [4]. Невирішеною залишається проблема диверсифікації програм відповідно до академічних і професійних критеріїв. Результатом і певним індикатором зазначених проблем можна вважати той факт, що знайти в Україні вищий юридичний навчальний заклад, диплом якого визнавався б державами, які беруть участь в Болонському процесі, важко чи взагалі неможливо. Адже проблема якості юридичної освіти ніколи ще не була настільки актуальною з соціальної, економічної та технічної точки зору, як сьогодні [2].

Іншими словами, на сьогодні вища освіта, в тому числі і юридична, є одним із факторів, що стримують розвиток України, хоча мали би бути гарантією майбутнього успіху в консолідації і підсиленні авторитету України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави.

Процес інтеграції Європи, її рух на схід, супроводжується створенням загального освітнього і наукового простору, розробкою уніфікованих критеріїв і стандартів у сфері освіти і науки на засадах якісної вищої освіти. Одним з основних чинників, які сприяють розвитку системи вищої освіти України в сучасних умовах, є адаптація системи вищої освіти до норм, стандартів та базових принципів Єдиного європейського простору вищої освіти (ЕНЕА). Отже основним напрямом розвитку системи вищої освіти України задля підвищення її конкурентоздатності є інтеграція у європейський освітній простір у руслі дотримання принципів Болонського процесу. Болонський процес в сучасній Україні міг би стати інструментом подолання негативних тенденцій та проблем вищої юридичної освіти [2].

Привертає увагу, що в підготовці фахівця в сфері національного права ця з основних переваг зазначеної системи навряд чи може бути запроваджена в повному обсязі, як це можливо, наприклад, для студентів, що вивчають технічні науки. Важко собі уявити успішного юриста, який би вивчив цивільне право у Франції, кримінальне в Іспанії, потім отримав диплом в одному із закладів України і намагався б надавати якісні юридичні послуги в якості адвоката в судах України. Деякі держави, наприклад Німеччина, в принципі відмовляються від запровадження Болонської системи в національну вищу юридичну освіту, бажаючи зберегти національні підходи до формування фахових знань та світогляду юристів. Однак внутрішня мобільність може і повинна бути запроваджена. При цьому і така мобільність є дуже обмеженою в Україні, оскільки навчальні плани вищих навчальних закладів часто є закритими і неконвертованими. Це обмежує академічну мобільність процедурою складання академічної різниці за річними періодами навчання. На практиці навіть студенти другого курсу, які переводяться з інших юридичних ВНЗ, змушені доздавати значну академічну різницючерез значну відмінність між навчальними планами закладів [6].

Одним із засобів забезпечення мобільності, відповідно до положень Болонської декларації, є просування необхідних європейських стандартів у галузі вищої освіти, зокрема щодо розробки навчальних планів. В даний час і в Україні, на відміну від держав – учасниць Болонського процессу, для подальшої підготовки осіб, які отримали юридичну освіту за рівнем «бакалавр права», параллельно існують і програми підготовки «магістрів», і програми підготовки «спеціалістів». Крім того, в Україні існує ще один освітньо-кваліфікаційний рівень фахівців юристів, а саме – «молодший спеціаліст», яких готує дуже широке коло навчальних закладів першого рівня акредитації. Як правило, на практиці молодші спеціалісти працюють технічними виконавцями або помічниками юристів, адвокатів,

нотаріусів. Водночас відповідно до чинного законодавства України, бакалавр визначається як фахівець, який на основі повної загальної освіти здобув поглиблену загальнокультурну підготовку, фундаментальні та професійно орієнтовані навички і знання. Бакалаври здатні вирішувати типові професійні завдання, передбачені галуззю права. Підготовкою цих фахівців займаються навчальні заклади другого-третього рівнів акредитації протягом часу, який не може перевищувати чотири роки. Вважається, що бакалаври в галузі права, як і молодші спеціалісти, покликані здійснювати допоміжну діяльність (помічник адвоката, слідчого, нотаріуса тощо). В цьому контексті абсолютно не зрозумілою є відмінність бакалаврів від молодших спеціалістів та необхідність співіснування цих двох освітньо - кваліфікаційних рівнів саме в юридичній освіті.

Спеціаліст з права має повну вищу освіту за спеціальністю «правознавство». Освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста може бути отриманий у навчальному закладі третього - четвертого рівнів акредитації, термін підготовки спеціаліста після отримання диплому бакалавра складає не більше одного року. Освітньо - кваліфікаційний рівень магістра права студенти отримують на базі відповідної освітньо-професійної програми бакалавра. Він зараз є, умовно кажучи, «найвищим» освітньо-кваліфікаційним рівнем. Однак в цей час відмежування між спеціалістами та магістрами права залишається невизначеним.

Адже основними критеріями розмежування всіх освітньо-кваліфікаційних рівнів має бути нормативно визначені:

- спрямованість навчання (переважно практична чи переважно теоретична проблемна);
- зміст навчальної програми;
- перелік посад, які можуть займати особи за різними освітньо-кваліфікаційними рівнями.

При цьому необхідно розуміти, що навряд чи можуть існувати абсолютно відмінні навчальні програми для підготовки магістрів, спеціалістів та бакалаврів, оскільки освітньо – кваліфікаційний рівень «спеціаліст» та «магістр» особа може отримати лише після отримання освітньо – кваліфікаційного рівня «бакалавр». Таким чином більш поглиблену теоретичну підготовку магістри та спеціалісти можуть отримати лише після практично орієнтованої підготовки на першому рівні вищої освіти. Крім того, немає чітко визначених нормативно - правовими актами переліків посад, які можуть займати особи із відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, а бакалаври, взагалі, часто на практиці не вважаються фахівцями із вищою освітою. Тому рівень бакалавра сприймається як тимчасовий, перехідний рівень для подальшого навчання. Враховуючи певну невизначеність освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст права» і відсутність відповідного статусу осіб, які отримали освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр права», більшість студентів намагається отримати освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр права». На думку фахівців такими темпами ми скоро матимемо 90% магістрів. Однак у дійсності їх повинно бути не більше 15–20% від загальної кількості випускників, що відповідає співвідношенню практикуючих юристів і юристів-науковців та викладачів [6].

В контексті вищевикладеного, вважаємо за необхідне підтримати пропозиції щодо скасування освітньо - кваліфікаційного рівня «спеціаліст». Водночас статус бакалаврів права необхідно підвищити, визнавши їх базовим освітньо-кваліфікаційним рівнем вищої юридичної освіти на заміну освітньо- кваліфікаційного рівня «спеціаліст права».

З метою забезпечення відповідності системи вищої юридичної освіти потребам ринку праці та забезпечення публічної служби висококваліфікованими фахівцями необхідно також визначити в державних стандартах юридичної освіти, професійно − посадових класифікаторах, спеціальному законодавстві певні кваліфікаційні вимоги до заміщення відповідних посад. При цьому бакалавр права, повинен мати право на заміщення всіх посад, за винятком викладацької, наукової та іншої діяльності, яка вимагає спеціальних наукових знань (наукові консультування, аналітична та прогностична робота, законопроектна робота та ін.) [2].

Іншим інструментом реформування вищої юридичної освіти є запровадження системи забезпечення якості вищої освіти, яка б відповідала Європейським стандартам та нормам. Розв'язанняцієї проблеми залежить від створення та запровадження в Україні стандартів вищої юридичної освіти [4].

Держава, що задовольняє освітні потреби особи та потреби суспільства уквалiфікованих фахівцях, повинна контролювати результати освітньої діяльності всіх її учасників на всіх її етапах. Йдеться про назрілу потребу формування моніторингової системи відстеження якості «готового продукту освіти», тобто реальних знань, навичок і умінь випускника вищого навчального закладу та відповідності сформованих у нього індивідуальних соціально і професійно важливих якостей доцільності використання його праці в конкретних умовах. Іншими словами, надаючи однакові можливості всім членам суспільства здобувати освіту, суспільство повин-но мати гарантію сумлінного використання цих можливостей [3, с.125].

На нашу думку, для подолання проблем розвитку вищої юридичної освіти необхідно здійснити, зокрема, таке:

- Збільшити зусилля в напрямі адаптації законодавства України, в тому числі у сфері вищої юридичної освіти, до вимог європейських і світових стандартів.
- Необхідно ретельно вивчити стан забезпечення країни кадрами з вищою юридичною освітою.
- Розробити, погодити з зацікавленими державними органами та затвердити галузеві стандарти «бакалавр права» і «магістр права».
- Визначити у спеціальному законодавстві (закони «Про державну службу», «Про нотаріат», «Про виконавче провадження», «Про прокуратуру», «Про судоустрій та статус суддів», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інших нормативно- правових актах), державних стандартах вищої освіти, професійно-посадових класифікаторах чітке розмежування бакалаврського і магістерського освітніх рівнів для доступу до різних юридичних професій (посад); професійні права бакалаврів та магістрів, зокрема шляхом передбачення певних кваліфікаційних вимог до визначених посад як однієї з передумов формування позитивного ставлення до бакалаврів – сформованих фахівців у галузі права. [4]
- Зблизити ринок праці щодо правових професій із навчальним середовищем – широке заохочення днів правничої кар'єри, розширення та удосконалення інституту стажування у приватних компаніях та державних установах й організаціях (можливе введення інституту інтернатури для правників з деяких професій та посад, що визначаються Міністерством освіти і науки України за рекомендацією експертних рад), факультативних курсів із практичним випробуванням (участю у судовому засіданні під керівництвом партнера юридичних компаній), що дасть змогу забезпечити

безперешкодне працевлаштування випускників згідно з їхніми можливостями та побажаннями та формування конкурентоздатних фахівців [4].

- ❖ Уточнити перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців-юристів, передбачивши, зокрема, розподіл підготовки фахівців з юриспруденції і суміжних видів діяльності – державних реєстраторів, правоохоронців, криміналістів, митників, прикордонників, юристів-фахівців за галузевими напрямами тощо.
- ❖ Потребує більшої уваги зміцнення міжнародних зв'язків в юридичній освіті, розроблення спільних навчальних програм, освітні та пошукові проекти із зарубіжними вищими навчальними закладами, спрямовані на інтеграцію української вищої юридичної освіти у європейський освітній простір [5, с.20].
- ❖ Є необхідність удосконалення системи післядипломної освіти шляхом перепідготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів нових напрямів юридичної науки і практики [5, с.20].
- ❖ Створити на базі провідних юридичних вищих навчальних закладів навчально-наукових комплексів для забезпечення безперервності у здобутті вищої юридичної освіти та поєднання зусиль у науково-дослідній діяльності [4].

Реалізація вищезазначених положень в організації вищої юридичної освіти наближує її до вимог європейських і світових стандартів. Інтеграція вищої юридичної освіти у європейський освітній простір повинна максимально сприяти її наближенню до практичних реалій, породжених вимогами ринкової системи у цій визначальній сфері суспільного виробництва та забезпечення конкурентоздатності української вищої юридичної освіти.

Список використаних джерел

1. Входження національної системи вищої освіти в європейський простір вищої освіти та наукового дослідження : моніторинг. дослідж. : аналіт. звіт / міжнарод. благод. фонд «Міжнарод.Фонд дослідж. освіт. політики» ; кер. авт. кол. Т.В.Фініков. – К.: Таксон, 2012. – 54 с.
2. Герасименко Є.С. Стандарти юридичної освіти та Болонський процес в Україні. – Режим доступу: http://educationconferenceua2012.org.ua/doc/papers/Gerasymenko_UA_Paper.pdf
3. Гусарєв С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посіб. /С.Д.Гусарєв, О.Д.Тихомиров. − К.: Знання, 2005. − 655 с.
4. Концепція розвитку вищої юридичної освіти в Україні//Юридичний журнал №11. − 2009 р. – Режим доступу: http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3358
5. Копиленко О. Проблеми юридичної освіти в Україні в контексті Болонського процесу //Стан, проблеми та перспективи інтеграції у європейський освітній і науковий простір: Матеріали IX міжнародної наукової конференції, 12-15 квітня 2005 року. Ужгород (Україна) – Сніна (Словаччина) /Упорядкування Х.М.Олексика. – Ужгород, 2005. – 196 с.
6. Майданик Р.А. «Державні стандарти вищої юридичної освіти в Україні: стан, проблеми, перспективи» Правовий тиждень №21 (147). – Режим доступу:http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=1144.
7. Програма економічних реформ Президента України В.Ф.Януковича на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» – Режим доступу: www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_2.pdf

INOVÁCIE V OBLASTI VÝSKUMU A VZDELÁVANIA NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH NA SLOVENSKU

Doc.Ing. Matej Polák, PhD.
VVICB Kapušany pri Prešove,
Ekonomická Univerzita v Bratislave
(Slovenská republika)

Európska komisia upozorňuje na potrebu inovácií v oblasti výskumu, vývoja a vzdelávania, pretože v porovnaní s vyspelými krajinami, ako sú USA a Japonsko zaostávame. Čo sa môže prejaviť v budúcnosti na životnej úrovni obyvateľov EU. Zvýšenie kvality vzdelávania tak, ako to zdôrazňujú závery Bolonského procesu zvýrazňuje potrebu zvýšenia kvality s dôrazom na prepojenie vedy s praxou a na získanie zručností a znalosti pre lepšie uplatnenie absolventov v praxi. Bude preto potrebné, aj v podmienkach Slovenska, ktoré výrazne zaostáva v podpore vedy a vzdelávania, aby finančné prostriedky zo štrukturálnych fondov EU smerovali na modernizáciu VŠ a univerzít. Čim by sa zvýšila úroveň a kvalita výskumu a zlepšili sa podmienky pre prípravu študentov na uplatnenie v praxi. Autori v príspevku poukazujú na možnosti realizácie inovácií v oblasti výskumu a vývoja na príklade VVICB Kapušany a dokumentujú praktické riešenie v oblasti využitia obnoviteľných nosičov energie. Príspevok vznikol s podporou vykonaných pozorovaní a výskumu v rámci projektu „Nové technológie pre energeticky environmentálne a ekonomicky efektívne zhodnocovanie biomasy“ ITMS kód projektu 262202200/63 v rámci operačného programu Výskum a vývoj.

Kľúčové slová:
Inovácie, výskum a vývoj, vzdelávanie, modernizácia, obnoviteľné nosiče energie

Úvod

Európska komisia upozorňuje na potrebu inovácie vzdelávania a zvyšovania úrovne výskumu a vývoja na vysokých školách v Európe. Cieľom je priblížiť sa úrovní výstupov vo vede vyspelým krajinám ako sú USA a Japonsko, ktoré sú v počte patentov na milión obyvateľov ďaleko pred Európskou úniou. AJ v rámci Bolonského procesu sa hovorí o potrebe zvýšenia kvality prípravy poslucháčov vysokých škôl na uplatnenie v praxi. Jednou z možností je prepojiť prax s vedou a výskumom vykonávanými na VŠ a univerzitách a preto je potrebné prelomiť psychologickú bariéru v podnikaní na Vysokých školách a univerzitách.

Táto aktivita by mala finalizovať výsledky pedagogickej a výskumnej činnosti a spätne ich podporovať a spolufinancovať. A práve o takéto spojenie vzdelávania s vedou a výskumom sa usiluje Ekonomická univerzita v rámci projektu Výskumno-vzdelávacieho centra pre bioenergiu (ďalej len VVICB), ktoré bude slúžiť študentom a pedagógom Podnikovo-hospodárskej fakulty v Košiciach, TU v Košiciach a TU vo Zvolene k príprave práve takýchto absolventov. VVICB bude neoddeliteľnou súčasťou Ekonomickej univerzity v podobnom vzťahu ako je kvalita výskumu a pedagogiky.

Obr. č.1

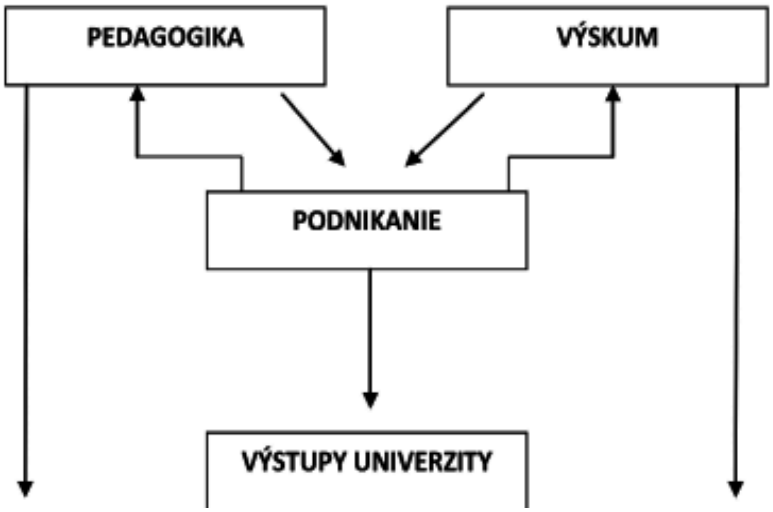

Cieľom podnikania a podnikateľských činností je vytvorenie ďalších príležitostí pre viac zdrojové financovanie VŠ a univerzít. Rok 2009 bol v EÚ vyhlásení za rok inovácií v oblasti vzdelávania k podnikaniu. Vzdelávacie inštitúcie, akými sú univerzity a vysoké školy mali a majú dostatok príležitostí dobre sa pripravovať, aby zmodernizovali svoje univerzity v rámci programov ERAZMUS MUNDUS, ako aj v rámci programov operačného programu Výskum a vývoj, ktoré v súčasnosti ešte prebiehajú.

Modernizácia vysokých škôl by mala byť zameraná na nasledujúce oblasti:

- Riadenie vysokých škôl a zodpovednosť,
- Obsah a kvalita vzdelávania,
- Financovanie vysokých škôl.

1.1 Riadenie vysokých škôl a zodpovednosť

V oblasti riadenia VŠ a univerzít je potrebné sa zamerať viac na oblasť vedy a výskumu a ich prepojenie s praxou. Na realizáciu tohto prepojenia bude potrebné aplikovať aktivity, ktoré budú viac orientované vo vzdelávacom a výskumnom procese na potreby a požiadavky praxe. Bude nutné posilniť vysoké školstvo a dať mu dynamiku. Je potrebné vyrovnať veľký dlh kumulujúci sa z minulosti najmä v oblasti materiálového vybavenia (deficit kvalitného vybavenia univerzít a fakúlt spôsobuje nízku úroveň zručnosti a kreativity študentov a pedagógov). Riadiace manažmenty univerzít a fakúlt by mali viacej ako doposiaľ podporovať a motivovať kvalitných vedcov – pedagógov, ktorí vo svojej činnosti uplatňujú najnovšie vedecké poznatky a majú živý a dobrý kontakt s praxou. Zaostávanie slovenských vysokých škôl je úzko späté s nedostatkami vo vedení VŠ, ktoré nie sú schopné pružne reagovať na potreby a požiadavky praxe a zotrvávajú na starých princípoch a postojoch. Často síce manažmenty slovne deklarujú podporu inovácií a konkrétnych pracovníkov, ale realita je taká, že ocenenie tých pracovníkov, či už morálne alebo finančné je nulové. Takýto pracovníci sú často¬¬¬ pre konzervatívne vedenie univerzít skôr príťažou, než motiváciou k ich podpore, pretože im spôsobujú často viac starostí a viac práce, než býva zvykom. Práve konzervatizmus je v tomto smere prvou príčinou, že ani jedna VŠ, či univerzita zo Slovenska nefiguruje medzi 500 najlepšími svetovými univerzitami. Dynamika rozvoja by mala byť prioritou VŠ a univerzít a mala by podnecovať a rozvíjať dualitu vzájomného rozvoja spolupráce školy a praxe.

2. Obsahová náplň a kvalita vzdelávania

Svetová finančná kríza ponúka azda najlepšie laboratórne a výskumné prostredie pre hľadanie nových riešení starých a nových problémov. Je nutné sa odpútať od zabehnutých cestičiek a zbaviť sa otrepaných klišé čo do obsahu a kvality. Je potrebné pri dodržiavaní určitých princípov v odbore pružne reagovať na potreby firiem v jednotlivých odvetviach a regiónov. Je nemysliteľné zotrvávať na starých poučkách a dogmách, ktorých platnosť je neodôvodnená. Vďaka nízkej aktivite profesorov a docentov univerzít tieto nie sú pripravené pružne reagovať na potreby a trendy dneška. Zmena obsahu vzdelávania v oblasti výchovy manažérov znamená vychovávať a flexibilne reagovať na potreby dneška a riešiť problémy firiem. Prax je však taká, že budúcim manažérom chýbajú zručnosti a návyky, odolnosť voči bezmocnosti a stresu. Firmy a ich ľudia nemajú čas ani peniaze na to, aby ešte určitý čas (polroka, rok) po nástupe absolventov do firmy daného človeka učili ako uplatňovať princípy marketingu v praxi, ako úspešne viesť firmu a predávať firemné výrobky na trhu. Práve to chýba naším absolventom, pretože si to nemajú kde odskúšať a overiť. Zo strany VŠ a univerzity je potrebné presvedčiť firmy, že spolupráca s VŠ je nevyhnutná a že môže priniesť pokrok v príprave absolventov a zároveň môže šetriť náklady firmy na tréningy nových zamestnancov. Naše poznatky sú v tomto smere jednoznačné a presvedčivé.

2.1. Univerzity a Bolonský proces

Univerzity na Slovensku by mali reagovať na výzvy vyplývajúce z Bolonského procesu a mali by sa začať riadiť systémom „3 T“.

- Talent,
- Technológia,
- Tolerancia.

O ktorých sa hovorilo na zasadnutí zástupcov EÚ a zástupcov vysokých škôl v dňoch 24-25.01.2007 v Bratislave v rámci novovzniknutého inovačného centra. Ak budeme v činnosti VŠ uplatňovať systém 3 T a rovnako sa budeme riadiť rozumom a srdcom, tak sa bude systém inovácií v rámci EÚ i naďalej rozvíjať. Je nevyhnutné, aby v rámci tohto systému spolupracovali univerzity s rôznymi zameraním. Jednoducho povedané je potrebná interdisciplinárna spolupráca, technických a ekonomických univerzít, ktoré popri technických problémoch budú súčasne riešiť aj ekonomické a sociálne otázky.

2.2 Financovanie VŠ a univerzít

Financovanie VŠ je rovnako dôležité ako riadenie VŠ, ako kvalita a obsah vzdelávania. Pretože veda bez financií sa robiť nedá. Svedčia o tom výsledky v oblasti hodnotenia kvalifikačného rámca. Podľa tohto kritéria pripadá na milión obyvateľov v EU 53 patentov, v USA 179 a v Japonsku dokonca 219 patentov. Rozdiel vo financovaní VŠ vo vyspelých krajinách a na Slovensku je priepastný. Pričom ani posledné vystúpenia ministra školstva neveští nič dobré. Ba práve naopak aj z toho mála, ktoré je VŠ určené z Európskych štrukturálnych fondov na vedu a výskum chce vláda odkrojiť a použiť na financovanie výstavby diaľnic. V súčasnosti tvoria výdaje na rozvoj vedy a vzdelávania na Slovensku iba 0,67% z HDP, v USA sú výdaje na úrovni 2,3% a v Japonsku 2,7%. Európska Únia v priemere vynakladá 1,67%, pričom iba niektoré krajiny dosahujú vyšší priemer ako je priemer EU. Nedostatok financií na vedu a výskum spôsobujú slabú vybavenosť VŠ a nízku úroveň inovácií. To spôsobuje nedostatky v príprave študentov na nové výzvy globálnej ekonomiky.

3. Podpora EU k rozvoju vedy a výskumu

Napriek týmto problémom EU ponúka VŠ a univerzitám nie len na Slovensku, ale aj v celej EU na podporu vedy z operačného programu OPVaV-2008/5.1/02-SORO. Výskum a vývoj a z operačného programu OPVaV-2.1/02-SORO výskum a vývoj finančné prostriedky na výskum a vývoj nie malé prostriedky. Pre VŠ na Slovensku je to veľká šanca, ako zlepšiť vybavenie svojich laboratórií a výskumných pracovísk.

3.1. Prečo budovať a rozvíjať Výskumno – vývojové a informačné centrum bioenerie Kapušany ako pracovisko EU?

Vysoká nezamestnanosť a výrazné disproporcie v rozvoji znevýhodnených regiónov severovýchodného Slovenska a časti juhu stredného Slovenska spôsobujú emigráciu najmä špičkových absolventov univerzít z týchto regiónov. Je potrebné udržať osídlenie v týchto regiónoch po vzore Rakúska, Nemecka a Poľska a zabrániť jeho vyľudňovaniu rozvojom nových aktivít a zlepšením prístupu k inováciám v oblasti informačných a komunikačných technológií a v oblasti využitia ONE, nanotechnológií a génového inžinierstva, ktoré prinesú nové príležitosti pre rozvoj malých a stredných podnikov. K takýmto aktivitám patrí aj využitie obnoviteľných nosičov energie, ktoré si kladie za úlohu toto výskumno-vývojové pracovisko realizovať a presadzovať do praxe. V súčasnosti je deficit nových impulzov a námetov pre rozvoj podnikania. Kladieme si preto oprávnene otázku. Kto má zakladať úspešné firmy, najmä s vysoko sofistikovanou výrobou, ak nie profesori, výskumníci, doktorandi a študenti univerzít. Zvýši to prestíž univerzity a prispeje to ku kvalitatívnejšej príprave absolventov a ich manažérskych schopností.

3.2. Spolupráca VŠ s praxou

Súčasnej spolupráci univerzít a VŠ s praxou a jej rozvoju chýba:

- legislatíva – musia sa stanoviť jasné pravidlá a mantinely spolupráce obojstranne výhodnej tak pre školy aj pre firmy,
- marketing, t.j. vzájomná komunikácia – firmy a univerzity málo využívajú marketing vo svojej činnosti. Ten by prispel k zblíženiu a získaniu lepšej dôvery medzi partnermi,
- medzičlánok – chyba medzičlánok pri realizácií inovatívnych krokov. Práve VVICB by malo túto úlohu plniť a zabezpečovať pružnejší prenos inovatívnych riešení do praxe.
- zákazky – pre firmy sú dôležité zákazky a efektívna činnosť, čo je dosť častým problémom spolupráce s univerzitami. Na druhej strane musia firmy viac dôverovať univerzitám a ich potenciálu. Práve na tieto problémy sa bude činnosť VVICB Kapušany orientovať. Aby si technické a ekonomické problémy riešili na úrovni výskumu, a do praxe aby prichádzali hotové riešenia,
- oficiálna možnosť podnikania – zatiaľ neexistuje na VŠ na Slovensku oficiálna možnosť, aby univerzitný pracovníci mohli podnikať vo vede a výskume. Preto si títo pracovníci vytvárajú živnosti alebo firmy mimo rámec univerzity. Je to potrebné v tomto smere urobiť kroky k legalizácií podnikateľských činnosti. Čo by prinieslo efekt školám, firmám i zamestnancom. Pričom by z toho profitovali aj študenti,
- daňový, audítorsky, ekonomický a administratívny servis. Podnikanie na VŠ v oblasti výskumu a vývoja vyžaduje doriešenie vyššie uvedených zákonných krokov a postupov aby sa realizovalo v medziach zákona.

3.3 Návrh filozofie VVICB a aktuálne aktivity

PROFIL – centrum výskum bioenergetiky vzniká v súvislosti s riešením projektu „Nové technológie pre energetický environmentálne a ekonomický efektívne zhodnocovanie biomasy“, ITMS kód 26220220063 v rámci Operačného programu Výskum a vývoj EU v rokoch 2007 – 2013.

3.3.1 VVICB sa bude zameriavať a venovať nasledovným úlohám a problémom

- riešeniu vedecko – technických projektov, grantov a výskumných úloh z oblasti využívania alternatívnych nosičov energie s dôrazom na slnečné žiarenie a biomasu,
- projektovanie nových progresívnych energetických zariadení a systémov,
- zdokonaľovanie existujúcich energetických zariadení s dôrazom na zvyšovanie efektívnosti ich prevádzky optimálneho využívania energetického obsahu paliv,
- projektovanie synergických technológií v oblasti využívania obnoviteľných nosičov energie,
- vývoju progresívnych energetických systémov na využívanie druhotných palív a netradičných energetických surovín,
- monitorovaniu životného prostredia v súvislosti s prevádzkou energetických systémov a zariadení, napr. BPS v Kapušanoch,
- ekonomikou využívania prírodných zdrojov,
- kreatívna podpora vo výchove a vzdelávaní univerzitných študentov,
- výskum a overovanie výsledkov výskumu v praxi v rámci projektov univerzít na východnom Slovensku,
- demonštračné ukážky jednotlivých nosičov energie.

3.3.2 Súčasťou centra sú tieto pracoviská:

- bioplynová stanica s kogeneračnou jednotkou o výkone 180 kW/h,
- laboratórium slnečnej energie – fotovoltaika a ohrev vody slnečnými kolektormi,
- laboratórium a pracovisko úpravy a spracovania suchej biomasy na tvarované tuhé palivá (brikety, pelety),
- laboratórium a pracovisko tekutých palív pre výrobu bionafty a bioetanolu,
- fyzikálno – chemické laboratórium testovania biomasy.

4. Záver

Bolonský proces ku ktorému sa hlásia všetky krajiny EU a teda aj Slovenská republika, kladie vysoké požiadavky na inovácie vo výskume a vzdelávaní na univerzitách. Bez kvalitného výskumu nebude možné zabezpečiť efektívne procesy učenia sa, čoby pre EU v tomto a ďalších storočiach mohlo znamenať výrazné zaostávanie za vyspelým svetom vo výskume a vývoji. Tieto dve činnosti sú nosné z toho pohľadu toho, že bez nich nie je možný pokrok a zabezpečenie vysokej životnej úrovne. Preto všetci, ktorí sme účastníkmi týchto procesov na VŠ nesmieme dopustiť, aby sa zlyhanie v tejto oblasti stalo stigmou, ale naopak, aby sa stalo výzvou pre ďalší rozvoj.

Poďakovanie

„Táto publikácia/článok, bola vytvorená realizáciou projektu Nové technológie pre energeticky environmentálne a ekonomicky efektívne zhodnocovanie biomasy, na zá-

klade podpory operačného programu Výskum a vývoj financovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja“(Kód ITMS: 262 202 200/63).

Literatúra:

1. Program ERASMUS MUNUS – nová etapa vytvárania konzorcií univerzít, Európska komisia, Brusel 2008
2. Polák, M. – projekt APV 04/0046/2007 – Výskumno-výstavné a informačné centrum bioenergie, Kapušany, Ministerstvo školstva 2007
3. Polák, M. a kol. – projekt „Nové technológie pre energeticky environmentálne a ekonomicky efektívne zhodnocovanie biomasy“ ITMS kód 262 202 200/63, Ministerstvo školstva SR, Agentúra ASFEU Bratislava
4. Polák, M. a kol. – projekt „Rekonštrukcia a modernizácia priestorov PHF EU, Obstaranie IKT vybavenia a laboratórno - technologického zariadenia „ ITMS kód 262 502 200/18
5. Sivák, R. – Program rozvoja EU v Bratislave, vystúpenie rektora univerzity na PHF v Košiciach, November 2007
6. Víglaský, J. a kol. – Regionálne prírodné zdroje energie neobnoviteľné, obnoviteľné, ich racionálne využívanie. Zborník referátov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Zemplínska Šírava,2007 . ISBN 975-80-225-2496-4, str. 13-24
7. Vystúpenie J. Figeľa , komisára EU pre vedu a vzdelávanie v hoteli Golden Royal, Košice, dňa 27.08.2008 , téma: Znalostná ekonomika EU
8. Polák, M – Kocák, V. – Inovácie v oblasti vzdelávania, potreba modernizácie VŠ. Zborník referátov z medzinárodnej vedeckej konferencie „ Problémy formuvania sistem. Kvalifikacij ta sučasni tendenciji rozvitky profesijnoj kompetantnosti fachivciv nacionalnij ta europejskij vy miri „ Zakarpatskij deržavnij univerzitet Užhorod 2009, ISBN 978-966-2075-02-1, str. 72 - 76

ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ У КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Кортукова Т.О.,
студентка 3 курсу факультету міжнародних відносин
Київський університет права
Національної академії наук України
(м. Київ, Україна)

This article analyzes the innovative teaching methods that enhance the quality of lawyers according to international standards. The features case-study method usage, master-classes, role plays, and competition of reciters in KUL NASU are disclosed.

Keywords: *innovative forms of teaching, case-study method, master-class, role play, competition of reciters.*

Скажи мені – і я забуду;
покажи мені – і я запам'ятаю;
дай зробити – і я зрозумію.
(Китайське прислів'я)

Постановка проблеми. Важливою складовою демократичного суспільства, яке розбудовується в Україні, є орієнтація на гуманістичні цінності світової культури. Громадськість, політики, науковці та освітяни дедалі глибше усвідомлюють потребу у побудові єдиної Європи, зокрема, наукового й освітянського простору без кордонів. Особлива увага приділяється вищій освіті, університетам, їх інтелектуальному потенціалу, який постійно зміцнюється і використовується в загальноєвропейському інтеграційному процесі для поширення необхідних знань з метою усвідомлення спільних цінностей [1, с.4].

Вимоги часу й розпочата радикальна реформа системи освіти в Україні орієнтують нинішніх викладачів на відмову від авторитарного стилю навчання на користь гуманістичного підходу, на застосування методів, які сприяють розвитку творчих засад особистості з урахуванням індивідуальних особливостей учасників навчального процесу й спілкування.

Сучасна система освіти має бути спрямованою на формування у студентів умінь і навичок постійного оновлення знань у світі, що розвивається швидкими темпами. Сьогодні вже не виникає питання «чому вчити?», постає проблема «як вчити», щоб студент міг сприймати величезні потоки інформації. І просто прочитати лекцію вже недостатньо. Необхідні нові форми та методи навчання. Зокрема інноваційним підходом, який втілюється у КУП НАНУ є використання креативних форм навчання.

Аналіз останніх досліджень. Питання сутності інформаційних технологій навчання та особливостей використання їх у навчальному процесі розглядали такі науковці, як М.Анісімова, В.Глушков, А.Єршов, М.Жалдак, В.Лавринець, В.Монахов, О.Пєхота, І.Синельник та інші. Осмисленню проблеми інноваційних технологій присвячені праці В.Андрущенко, І.Зязюна.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати інноваційні форми навчання на прикладі КУП НАНУ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією із інноваційних форм навчання є метод case - study. Основи цього методу були закладені ще стародавнім філософом Сократом. Ще багато століть тому він зрозумів, що знання, які отри-

мані в готовому вигляді, не є цінними та довготривалими, на відміну від продукту власного мислення. Роль викладача, на його думку, полягала у спрямуванні дискусії шляхом правильних запитань, щоб учні самі приймали рішення та отримували знання. Майже два тисячоліття потому цей метод отримав назву case - study.

Яка ж особливість кейсового методу в освітньому процесі та чому він використовується на лекціях у КУП НАНУ?

Case - study – це форма навчання з використанням реальних ситуацій. Студенти аналізують певну справу та знаходять певні можливі варіанти її вирішення. Цей метод спрямований на розвиток мислення, вміння поводитися у складних ситуаціях та знаходити правильні рішення, що є дуже важливим у діяльності юриста.

За допомогою методу case - study студенти навчаються працювати в команді, вести дискусії, аргументувати свої відповіді. Вони вбачають в цьому методі можливість виявити ініціативу та самостійність у вивченні дисциплін.

Незважаючи на те, що в Україні цей метод є відносно новий, простежується тенденція до його популяризації серед викладачів та студентів у КУП НАНУ.

Зокрема було проведено цикл занять випускника докторської програми Університету Мічігана, Університету Каліфорнії Петра Річарда Костіва (США). На лекціях він використовував саме кейсовий метод. Студенти аналізували ситуації, дивились фільм, на основі якого вирішували певні завдання. Усе це сприяло формуванню інтересу та позитивної мотивації до навчання серед присутніх.

Метод case - study активно використовується і на лекціях з англійської мови. Викладач вчить працювати з прецедентами англійського та американського права. Студенти засвоюють іноземну мову на основі реальних судових справ.

Отже метод кейсів широко використовується на лекціях у КУП НАНУ. Цей метод навчає працювати в команді, приймати рішення в стандартних та нестандартних ситуаціях і аналізувати та порівнювати певні судові справи.

Ще однією інноваційною формою навчання у КУП НАНУ є майстер-класи. Це поняття потрапило до нас зі сфери музики та живопису. *Майстер-клас* – це подія, коли знавець своєї справи показує усі свої уміння та навички та ділиться секретами своєї майстерності в присутності інших. По завершенні такого майстер-класу, прийоми фахівця стають прийомами учнів, а секрети його творчості стають секретами досягнень послідовників [2].

На відміну від лекції, майстер-класи у КУП НАНУ проводять висококваліфіковані та визнані експерти у сфері юриспруденції, які мають значні досягнення та власні праці. Головне – не повідомити і засвоїти інформацію, а передати способи діяльності, будь то прийом, метод, методика, чи технологія. Отже майстер-клас – це передача досвіду фахівця.

Необхідно наголосити на тому, що у майстер-класах корисним є «живе» спілкування із запрошеними спеціалістами-практиками, відомими науковцями, політиками. Студентам надається можливість дізнатися про усі наявні погляди на певну проблему, побачити прибічників та супротивників тієї чи іншої позиції, проаналізувати та зважити всі варіанти, до того ж не тільки з позиції сьогодення, але і з точки зору короткострокової та довгострокової перспективи [3, с.246].

Протягом 2012/2013 навчального року в університеті було проведено близько 40 майстер-класів відомих діячів, зокрема:

→ Цикл майстер-класів омбудсмена міста Роттердам (Нідерланди) пана Сімона Маттейссена. Свої авторські лекції він присвятив темам «Довіра омбудсмену. Європейська конвенція про захист прав людини» та « Омбудсмен та «м'яке право».

→ Майстер-клас першого радника, керівника консульського відділу Посольства Угорщини в Україні Яноша Коллара. Вельмишановний гість виступив перед студентами з актуальною темою «Сутність дипломатичної інформаційної діяльності».

→ КУП НАНУ відвідала професор Мадридського університету ім. Короля Хуана Карлоса, член-кореспондент Королівської Академії Права і Заканодавства Іспанії Кристина Герміда дель Плано. Свою лекцію вона присвятила темі «Рівні можливості як основа для соціально-економічної інтеграції іммігрантів у ЄС».

→ Цикл майстер-класів провів професор публічного права, морського права в університетах Генту та Антверпену, директор Інституту морського права Едуард Сомерс. На лекції з теми «Costa Concordia» професор відповідав на запитання з точки зору норм міжнародного права, а також на підставі свого власного науково-практичного досвіду.

Для студентів такі зустрічі – це перш за все можливість познайомитися з новою технологією, новими методиками і авторськими напрацюваннями. Вони дізнаються про практичні аспекти застосування нормативно-правових актів.

Таким чином майстер-клас – це ефективна форма передачі знань і умінь. Основні переваги майстер-класу – це унікальне поєднання: короткої теоретичної частини, індивідуальної роботи, спрямованої на придбання і закріплення практичних знань і навичок.

Необхідно зауважити, що окрім майстер-класів та кейс-методів, надзвичайно важливим методом навчання є рольові ігри. Дидактична (навчальна) гра – це гра за правилами, підпорядкованими досягненню заздалегідь накресленого ігрового результату (за М.В. Кларіним) [4, с.90].

Відповідно до піраміди засвоєння знань, розробленої американськими вченими у 80-х роках XX століття, 75 % інформації засвоюється через навчання дидактичними іграми [5].

Гра як засіб, який гарантує позитивний емоційний стан, підвищує працездатність і зацікавленість педагогів і студентів, на відміну від монотонного виконання певних завдань, що призводить до напівсонної обстановки в аудиторії.

Рольові ігри вигідно відрізняються від інших методів навчання тим, що дозволяють студентам бути причетними до розробки теми, яку вивчають, дають можливість їм ніби «прожити» деякий час у ролі когось іншого, спробувати свої сили в конкретних життєвих ситуаціях. При цьому треба підкреслити, що рольові ігри не замінюють традиційні методи навчання, а раціонально їх доповнюють.

Що ж стосується змістового аспекту навчання за допомогою рольових ігор, то можна виділити такі моменти:

- підвищення інтересу до навчальних занять і взагалі до тих проблем, які розглядаються в її процесі;
- зростає пізнавальність у процесі навчання, яка характеризується тим, що учні засвоюють та утримують більшу кількість інформації, яка базується на прикладах конкретної діяльності, що сприяє отриманню учасниками гри навичок прийняття рішень;
- рольові ігри позитивно впливають на ставлення учнів до навчального процесу та інших форм занять;
- змінюється відношення учнів до тих конкретних ситуацій, які служили предметом гри, до людей, які були персонажами у грі;
- змінюється самооцінка учнів, вона стає більш об'єктивною, змінюються іноді й оцінки можливостей людського фактора [6].

У КУП НАНУ регулярно використовуються рольові ігри, як ефективний метод навчання:

Відбулася постановка засідання Міжнародного Суду ООН у справі про гідровузол «Габчіково-Надьмарош» (рішення Міжнародного Суду від 25 вересня 1997р.). У результаті учасники змогли спробувати себе у ролі суддів, експертів та представників сторін, а присутні змогли відчути атмосферу судового засідання суду.

Рольову гру у рамках майстер-класу у КУП НАНУ використовував Алан Скурбаті – доктор філософії, доктор права, експерт з міжнародних стандартів прав людини, представник Європейського поліцейського відомства в Афганістані. Студенти самостійно відтворили процедуру розгляду приватної скарги на прикладі реального випадку з практики Комітету з прав людини. У процесі гри студенти застосовували норми міжнародних документів, жваво вели дискусію та аргументували свої позиції.

Крім того, студенти регулярно беруть участь у міжнародних конкурсах, які відбуваються у формі рольових ігор:

- Конкурс імені Філіпа Джессапа був започаткований в 1960 році в Гарвардській школі права. Змагання відбуваються у формі усних дебатів та письмових подань, імітуючи Міжнародний Суд ООН;
- Конкурс з міжнародного арбітражу EAC Moot Court проводиться міжнародною неприбутковою асоціацією «Європейська арбітражна палата». Він побудований за моделлю розгляду в міжнародному арбітражі (за регламентом Міжнародного комерційного арбітражного суду при Європейській арбітражній палаті) і відбувається англійською мовою. Організатори конкурсу складають завдання, яке являє собою суперечку між сторонами за договором купівлі-продажу, що підлягає розгляду в міжнародному арбітражі.
- Конкурс ім. В.М.Корецького – престижний український правничий конкурс міжнародного рівня, який було започатковано Координаційною радою молодих юристів України при Міністерстві юстиції України у 2007 році. Усний етап – це участь студентів у судових дебатах перед кваліфікованим журі. Дебати проходять у формі модельного судового засідання Європейського суду з прав людини, в якому команди представляють Заявника та Уряд.

Усі ці змагання направлені на те, щоб підвищити інтелектуальний рівень правової еліти. Студентам КУП НАНУ конкурси у формі рольових ігор надають змогу вдосконалити свої усні юридичні навички, розширити знання у галузі міжнародного права і головне – зрозуміти та побачити, як вести себе на реальних судових засіданнях.

Отже рольова гра є одним з унікальних методів навчання, оскільки вона дає відчути особистісну причетність учасників до всього, що відбувається, сприяє формуванню навчального співробітництва й партнерства.

Кожного року у рамках тижня іноземних мов у КУП НАНУ проводиться конкурс декламатора. У гуртку «Основи ефективного декламування» студентів навчають майстерно висловлюватися іноземною мовою, що є дуже важливим для юристів. Адже юрист протягом одного дня вступає в спілкування з десятками осіб, різними за віком, інтелектом, соціальним станом, інтересами та потребами. Саме ця діяльність вимагає використання знань ораторського мистецтва для впливу як на людей, які, наприклад, потрапили у сферу судочинства (свідок, підозрюваний, обвинувачений, потерпілий та ін.), так і на осіб, що безпосередньо здійснюють цей вид діяльності (слідчий, прокурор, суддя, адвокат).

Слово “оратор ” походить від латинського orare — говорити [7, с.1]. Центральною проблемою ораторського мистецтва є мовна культура юриста. Іноді спостерігається зневажливе ставлення до норм літературної мови. Декотрі розмірковують так: “Ну що істотно зміниться, якщо, наприклад, я не там поставлю наголос, не так вимовлю, або буде невдало складене речення? Особливим є те, що помилки в мові юриста небезпечні не самі по собі (хоча багато випадків, де викривлення у вимові призводить до смислових помилок). Частіше всього мовні помилки негативно впливають на слухачів: один раз помилився юрист, другий, третій… І ось уже слухачі мимоволі починають розмірковувати: “якщо такі часті помилки у мові, то, ймовірно, не такий вже високий і його професійний рівень, і навряд чи він знає ту проблему, про яку говорить, та чи можна взагалі мати віру до тих положень і висновків, які він наводить ”. На сто відсотків ефективність впливу в такому випадку низька.

Не можна не визнати, що ораторське мистецтво має неабияке значення як знаряддя діяльності для всіх, хто використовує слово при виконанні своїх службових функцій і у спілкуванні. Таким чином ораторське мистецтво — це трибуна для юриста, засіб правового впливу — це й частина культури народу.

Висновки. Інноваційні форми навчання спрямовані на набуття якостей, які стануть у нагоді в подальшій кар’єрі юриста. Вони підвищують інтерес студентів до здобуття нових знань та їх практичного застосування, сприяють пошуку власних підходів до розв’язання нестандартних завдань, розвитку інтелектуальних та творчих здібностей, вчать студентів орієнтуватися в інформаційному просторі, опрацьовувати навчальний матеріал.

Список використаних джерел

1. Крючков Г. Болонський процес як гармонізація Європейської системи вищої освіти //Іноземні мови в навчальних закладах. – Педагогічна преса, 2004. – 192с.
2. Що таке майстер-клас [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://businesstrainings.kiev.ua/ua/articles/a_scho_zh_take_majster-klas
3. Master class means of education quality enhancement at Kyiv University of Law of National Academy of Science of Ukraine//М.О.Дей, Ю.В.Тесленко //Міжнародний науковий вісник. Ужгород – Кошице – Мішкольц 2012. − 582 с.
4. Кларін М.Б. Инновации в мировой педагогике. – М., 1998. − 180 с.
5. Рочняк О.В. //Групова та індивідуальна форми навчання як пріоритети освітніх інновацій //[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://xn--e1aajfpcds8ay4h.com.ua/pages/view/290
6. Рольова гра як форма інноваційних технологій /[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=50668
7. Воднік В.Д., Клімовата Г.П. та ін. Ораторське мистецтво: навч. посіб. для студентів; за ред. професора Н.П.Осипової. − Х.: Одісей, 2006. − 144 с.

ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ ПИСЬМОВИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (XIX СТ.)

Луцович В.П.,
приватний нотаріус
(м. Ужгород, Україна)

The author characterizes formation and development of the institute of written proofs in civil procedure in the territory of the Ukrainian lands in the pre-reform and post-reform periods of the Russian Empire reviewing two systems of proof evaluation both by formal and inner convictions.

Keywords: *written proofs, institute, evolution, Russian empire.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вивчати сучасне право без ретельного дослідження минулого правової системи неможливо. Історико-правовий метод дає нам можливість побачити витоки та джерела сучасних правових конструкцій у багатьох галузях права, у тому числі й цивільного процесуального права. XIX століття виступає карколомним періодом в історії держави і права України, адже йшов процес зламу феодального устрою та становлення буржуазних політико-правових утворень. Все це не могло не відобразитися на змісті багатьох правових інститутів, одним із яких є інститут письмових доказів, що тривалий час формувався у системі цивільного процесуального права. Враховуючи буржуазні тенденції у розвитку цивільного судочинства, багато цивільних процесуальних конструкцій XIX ст. відповідають сучасним вимогах, що дає можливість відшукати позитивні аспекти для вдосконалення чинного інституту письмових доказів у сфері цивільної юрисдикції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання письмових доказів у цивільному процесі у ретроспективному аспекті було предметом дослідження небагатьох учених. Зокрема можна назвати В.В.Молчанова, який дає короткий огляд розвитку доказового права Росії, не акцентуючи особливої уваги на інституті власне письмових доказів. Ось чому практично основним джерелом для написання даної статті стали праці відомих дореволюційних дослідників по історії російського права та процесуалістів, які були очевидцями тих законодавчих змін, які торкалися інституту письмових доказів у XIX ст. (М. Ф. Владимирський-Буданов, Є.В.Васьковський, Ф.Дмитрієв, К.Кавелін, К.Троцін тощо).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення закономірностей еволюції інституту письмових доказів у системі цивільного процесуального права на території українських земель у XIX ст., які перебували під владою Російської імперії.

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ліквідація в II половині XVIII ст. козацької державності зумовило поширення загальноімперського законодавства царської Росії на українські землі. Таким чином, судовий процес починає підпорядковуватися дії російських правових норм.

У першій половині XIX ст. в Російській імперії судовий процес все ще не був поділений на цивільний та кримінальний. Проте нормативно відзначалася різниця у процедурі розгляду цивільних і кримінальних справ.

Систематизація законодавства в Російській імперії в 30-х роках XIX ст. мала на меті ліквідувати архаїчні закони та побудувати нові, які б відповідали більше буржуазному, а не феодальному типу суспільства. Але соціально-політичні реалії першої половини XIX ст. зумовили гальмування процесу модернізації законодавства царської Росії. Була кодифікована тільки галузь кримінального та кримінально-процесуального права: у 1845 році було видано «Уложение о наказаниях уголовных и исправительных». Цивільне право, а вслід за ним цивільне процесуальне право залишалися на рівні феодального періоду. В свою чергу це і зумовило тенденції у розвитку інституту письмових доказів у цивільному процесі на рівні феодального нормотворення.

За результатами систематизації законодавства у І пол. XIX ст. світ побачив два правові збірники – «Повне зібрання законів Російської імперії» (почало виходити з 1830 р.) та «Звід законів Російської імперії» (почав виходити 1833 р.) [1, с. 270]. Процесуальні норми, які діяли в царській Росії цього часу, відзначалися сильним анахронізмом, бо базувалися на правових пам'ятках, яким було вже понад 100 років до початку проведення систематизації законодавства: «Соборное Уложение», 1649 р., «Воинский устав», 1716 р. (власне тільки 3-тя частина Статуту була присвячена процесуальному праву – «Краткое изображение воинских процессов или судебных тяжб»), царський указ «О форме суда», 1723 р. [2, с. 740-741; 3, с. 375]

Цивільні справи вирішувалися на підставі царського указу «Про форму суду», виданого Петром І 1723 року. Цей акт відродив змагальні засади у цивільному процесі, в якому до того часу панували інквізиційні правила [4. с. 173-177]. Саме дана форма цивільного судочинства і була включена у Звід законів Російської імперії – у Том X, частину 2, де зайняла не так багато статей (ст. 1062-1125) [2, с.741]. Ці норми були відтворені в новій редакції Зводу законів Російської імперії (Том X, частини 2) у 1842 та 1857 роках; вони діяли до прийняття Статуту цивільного судочинства 1864 року. З метою спрощення судочинства було реформовано багато процесуальних інститутів, у тому числі й інститути засобів доказування. Їх тепер було тільки чотири: власне зізнання, покази свідків, письмові докази та присяга [5, с. 543] (у цивільному процесі, оскільки у кримінальному ще додавалися особистий огляд, власне речові докази – Авт.). Хоча окремі науковці виділяють у цей період такий засіб доказування в цивільних справах, як повальний обшук [6, с. 17], але під ним розуміли допит свідків певної місцевості (наприклад, при визнанні права власності на майно).

Одним з головних недоліків цивільного судочинства було існування одного загального, чотирьох головних і шістнадцяти особливих порядків судочинства. Цивільне судочинство поділялося на примирливе і примусове, останнє — на справи позовні і справи вотчинні. Позовні, у свою чергу, поділялися на швидкозакінчувані (за невиконаними зобов'язаннями) і на справи про кривди, шкоду, самоуправне заволодіння майном тощо. Залежно від цього встановлювалася чітка формальність у поданні позовних прохань, апеляцій та інших паперів [3, с. 376].

Відсутність модернізації у процесуальному праві привела до того, що система доказів цього періоду була традиційною для феодальної епохи: власне зізнання, присяга, покази свідків, письмові докази, висновок експерта. Із російського законодавства остаточно зникла згадка про один з «судів божих», що зберігся – жереб [7, с. 13-14].

Письмові докази у першій половині XIX ст. отримали дуже широке розповсюдження. В якості письмових доказів використовувалися акти, які фіксують

соціальний стан особи (метричні книги, акти про належність до певного стану, жалувані грамоти, привілеї тощо); акти, що засвідчують права на певне майно (купчі, дарчі, духовні заповіти тощо); судові акти (судові журнали, протоколи, виписки із справи тощо) [6, с. 19-20].

Як і раніше, юридична сила письмових доказів була не однаковою. Досконалим доказом у всіх відношенням виступали офіційні акти або документи, дійсність яких визнавалася особою, проти якої вони були подані. Деякі письмові докази були лише напівдоказовими (купецькі книги за позовами проти некупців) або взагалі не мали доказової сили (наприклад, копії документів, які не були офіційно засвідчені в суді) [6, с. 20].

Величезна кількість судових інстанцій та недосконаліть законів про підсудність сильно ускладнювали розгляд цивільних справ. Цивільний процес перетворювався для сторін справи у тернистий шлях «ходіння по муках». Ось чому в ІІ пол. XIX ст. Російська імперія, яка була готова до буржуазних змін, серед низки буржуазних реформ розробила та втілила у життя одну із найрадикальніших реформ того часу: судову реформу 1864 року.

На законодавчому рівні у царській Росії чітко був поділений судовий процес на цивільний та кримінальний (хоча окремі науковці вказують, що це сталося ще у XVII – кін. XVIII ст. [4, с. 152; 8, с. 28], а інші – у першій половині XIX ст. [6, с. 17]). Основою цивільного процесу був «Устав гражданского судопроизводства» від 20 листопада 1864 року, норми якого були розміщені в І частині XVI тому Зводу законів Російської імперії. Модернізація цивільного судочинства допомогла наблизити його до сучасного цивільного процесу, надавши йому таких ознак, які наочно демонстрували закріплення багатьох демократичних процесуальних інститутів, що раніше були відсутні у судочинстві.

Процесуальні засоби доказування за Статутом цивільного судочинства включали у себе визнання сторони, покази свідків, письмові докази, свідчення свідущих людей (фактично висновок експертів на сучасний лад), присяга та огляд на місці.

Інститут письмових доказів нормами Статуту цивільного судочинства був детально регламентований. Можна відзначити, що саме у цей період та у даному нормативному акті інститут письмових доказів у цивільному процесі отримав надзвичайно широке та детальне регламентування за всю свою історію становлення. Більше ніж сімдесят статей структурно розділені на два відділення: четверте «Письмові докази» Глави VIII (сорок статей) та відділення четверте «Перевірка письмових доказів» Глави IX (більше тридцяти статей) розкривали сутність та специфіку використання письмових доказів при розгляді цивільних справ (ст. 438-478 Статуту цивільного судочинства) [9]. У деякій мірі таке об'ємне представлення інституту письмових доказів було обумовлено певними правилами матеріально-правового характеру щодо оформлення окремих письмових актів, недотримання яких впливало на допуск письмових документів у цивільну справу.

Важливим було те, що коло актів, які можуть виступати письмовими доказами, розширилося та їх перелік був відкритий, оскільки до них належали «другія бумаги» (ст. 105 Статуту цивільного судочинства) [9].

Чітко було закріплено правило, за яким заборонялося показами свідків спростовувати письмові документи, складені із дотриманням існуючого порядку (ст. 106 Статуту цивільного судочинства). Отже, письмові докази ставляться у один ряд із усіма іншими засобами доказування, положення яких суд обов'язково по-

винен був піддавати оцінці на предмет підтвердження ними обставин справи. Як писали науковці того часу, що коментували положення Статуту цивільного судочинства (ст. 456-478), вчення французького цивільного статуту, який закріплював положення про неповні письмові докази, цікаве з теоретичних позицій, але не може бути включене у положення закону [9].

Враховуючи вищезазначене правило, законодавець визначив «параметри оцінки» юридичної сили для різного роду письмових актів, які подаються у якості письмових доказів. Формальних підстав стверджувати про існування певної ієрархії письмових доказів не має, хоча із тексту закону, який регламентував оцінку різноманітного роду документів, певні натяки на відголоски у минулому такої градації є. Зокрема, письмові документи, складені чи здійснені в установленому порядку (публічні акти), мають перевагу перед домашніми актами та іншими письмовими доказами, але визначення сили домашніх та неформальних актів залежить від розсуду суду (ст. 459 Статуту цивільного судочинства). Правда, науковці того часу вказували, що публічні акти перед домашніми користувалися більшою довірою та мали певну процесуальну перевагу: не можна було заявляти сумнів у їх дійсності та спростовувати їх домашніми актами [10, с. 267]. Визначена низка умов, коли купецькі книги, які раніше вважали «напівдоказами», можна використовувати як письмові докази по відношенню до осіб некупецького стану: 1) якщо ведеться спір про поставку товарів та позику грошей; 2) доказано іншими доказами, що товари поставлені, а гроші отримані; 3) оспорюється час, кількість, якість та ціна поставленого товару (ст. 466 Статуту цивільного судочинства). Купецькі книги не приймаються в якості доказів, якщо: 1) в них вставлені листи, є підчистки або поправки; 2) якщо в статтях є виправлення на користь особи, якій належать книги; 3) якщо за судовим рішенням купець визнаний злісним банкротом тощо (ст. 468 Статуту цивільного судочинства) [9].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, як бачимо, у розглядуваний період інститут письмових доказів у цивільному процесуальному праві пройшов нелегкий шлях свого становлення. Можна сказати, що саме у цей час цей правовий інститут отримав надзвичайно широке нормативне закріплення, так як в акті цивільного процесуального характеру (Статут цивільного судочинства 1864 року) закріплювалися численні правові норми, які визначали юридичну силу окремих видів матеріально-правових письмових актів, що подавалися сторонами цивільної справи у якості письмових доказів.

Список використаних джерел

1. Історія держави і права України. Частина 1: підруч. для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 ч. /А.Й.Рогожин, М.М.Страхов, В.Д.Гончаренко та ін.; за ред. акад. Академії правових наук України А.Й.Рогожина. – К.: Ін. Юре. – 1996. – С. 270.
2. Владимирский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права /Владимирский-Буданов М.Ф. − М.: Издательский дом «Территория будущего», 2005. − 800 с.
3. Історія держави і права України. Підручник: у 2 т. /[В.Д.Гончаренко, А.Й.Рогожин, О.Д.Святоцький та ін.]; за ред. В.Я.Тація, А.Й.Рогожина, В.Д.Гончаренка. − Том 1. − К.: Ін Юре, 2003. − 656 с.

4. Кавелин К. Основныя начала русскаго судоустройства и гражданскаго судопроизводства, въ періодъ времени отъ уложенія до учрежденія о губерніяхъ. – М.: Въ типографіи Августа Семена, 1844. – 191 с.
5. Дмитріев Ф. Исторія судебніхъ інстанцій и гражданскаго аппелляціоннаго судопроизводства от Судебника до Учрежденія о губерніяхъ /Дмитріев Ф. − М.: Въ Университетской Типографыи, 1859. − 581 с. − С. 5.
6. Молчанов В.В. Основы теории доказательств в гражданском процессуальном праве: учебное пособие /В.В.Молчанов. − М.: ИКД «Зерцало-М», 2012. − 360 с.
7. Молчанов В.В. Развитие учения о свидетелях и свидетельских показаниях в гражданском процессе: автореф. дис. на соискание учен. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.15 „гражданский процесс; арбитражный процесс /В.В.Молчанов. − М., 2009. − 50, [1] с.
8. Троцин К. Исторія судебныхъ учрежденій въ Россіи /К.Троцин — Санктпетербургъ: Типографиі Эдуарда Веймара, 1851. − 387 с. −VII.
9. Уставъ гражданскаго судопроизводства 20 ноября 1864 года [Електронний ресурс] //Судебные уставы. Съ изложеніемъ разсужденій, на коихъ они основаны. Часть первая. − Санктпетербургъ: Въ Типографіи Втораго Отдѣленія Собственной Е.И.В. Канцеляріи, 1866. − Режим доступу: http://civil.consultant.ru/reprint/books/115/
10. Васьковский Е.В. Учебник гражданского процесса /Е.В.Васьковський; под редакцией и с предисловием В.А.Томсинова. − М.: Издательство “Зерцало”, 2003. − 464 с. − (Серия “Русское юридическое наследие”).

IMPLEMENTATION OF E-LEARNING IN TECHNICAL UNIVERSITY

Ставицька І.В.,
аспірант Інституту вищої освіти
Національної академії педагогічних наук України,
викладач Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»
(м.Київ, Україна)

В статті розглядається запровадження електронного навчання в технічному університеті. Проаналізовано використання системи дистанційного навчання в університеті. Автор вивчає властивості сучасних інформаційних та комунікаційних технологій. Використання платформи Moodle та вебінарів описується у статті.

Ключові слова: *електронне навчання, дистанційне навчання, інформаційні та комунікаційні технології, Moodle, вебінар, технічний університет.*

The strong relationship of science and technology, information society, a high rate of development of new technologies require new approaches in training engineering specialties. It is hard to imagine a quality education without using information and communication technologies (ICT).

It is possible to distinguish several interrelated problems of education and to identify possible ways to solve them, directly related to the achieved level of informatization and computerization of education, the formation of computer-based learning environment, equipping it with modern teaching aids, creation of computer and technology platform of open educational systems.

1. Lack of ICT-based technological and information resources to support the learning process.
2. The growing disparities in access to educational resources and services.
3. Lack of teachers' training for using ICT in the learning process.
4. Problems with national system of creation, distribution, maintenance and updating of training, electronic information resources for educational purposes.
5. Lack of involvement of research teams in the development, testing and examination of new learning tools and ICT in education.
6. Inconsistency of regulatory framework task of creating new learning tools, information education. [1, p.96]

There are some ways of online teaching and learning when they are done mainly at a distance, usually via a personal computer and the Internet. E-learning (Electronic Learning) refers to learning that takes place using technology, such as the Internet; CD-ROMs and portable devices like mobile phones or MP3 players. There are several terms associated with e-learning, which are often used interchangeably and which can be rather confusing. [2, p.136]

- The term distance learning originally applied to traditional paper-based distance courses delivered by mail. Nowadays distance learning includes learning via technology such as the Internet, CD-ROMs and mobile technology. Distance or e-learning are often used for another terms (open learning, online learning, blended learning).

- Open learning. This is one aspect of distance learning and simply refers to how much independence the learner has. The more open a distance course is, the more autonomy the learner has in deciding what course content to cover, how to do so and when.
- Online learning. This is learning which takes place via the Internet. As such, online learning is a facet of e-learning.
- Blended learning. This is a mixture of online and face-to-face course delivery. For example, learners might meet once a week with a teacher face-to-face for an hour, and do a further two hours' work weekly online. In some situations the digital element is done offline with a CD-ROM.

Online learning is often delivered via a learning "platform"or Virtual Learning Environment (VLE). Also known as a Learner Management System (LMS), or a virtual classroom, a VLE is a web-based platform on which course content can be stored. It is accessed by learners on the Internet, and they can not only see course content, such as documents, audio and video lectures, but also do activities such as quizzes, questionnaires and tests, or use communication tools like discussion forums or text and audio chat.

Several international authorities, United Nations, UNESCO, the Bologna process emphasise that e-learning will play an important role in reaching some of the global goals of the 21st century, not only from the perspective of lifelong learning, internationalisation, globalisation and e-governance, but of sustainable development in several sectors. They all convey the needs of individuals in the 21st century, and the coming policies which lead to advantages for learners, institutions, innovations and societies. [3]

Quality assurance guidelines in higher education will play an important role for further development in the future. At the same time, considerations have to be made for the existing diversity of approaches to e-learning standards in Europe. Critical success factors for students are beyond the course itself, which, naturally, has to be on the highest level of excellence. For students, logistic excellence throughout the studies is fundamental. Students in e-learning courses require logistics during the course itself with adequate feedback, dialogue and interaction with tutors, peers and international top lecturers. Top-level e-resources and accessible library resources with flexibility in time, space and languages are also vital, as is to a high extent and as expected, academic professionalism.

Personalisation is the leading concept in e-learning in the 21st century. Many students study at several universities around the world at the same time, and in addition, they have their private social communities. In a European perspective, learning through technology and learning to work with technology in a knowledge-based society in the 21st century demand a diversity of approaches to e-learning standards. E-skills and e-working skills should be more formally appreciated and recognised as learning outcomes in courses and assignments, as these are skills for the future society. The concept of flexibility needs to be extended, not only in terms of geographical location and learning modes, but also in terms of language and accessibility.

Distance learning is individualized process of acquiring knowledge, skills and methods of human cognitive activity, which is mainly mediated using distant interaction between participants of the educational process in a specialized environment that operates on the basis of modern psycho-pedagogical and information and communication technologies.

In 2013 it was adopted the Regulation of Distance Learning. This Regulation defines the basic principles of the organization and implementation of distance learning. [4]

The purpose of learning is to provide educational services through the use of modern teaching ICT for educational levels according to state education standards, training programs for citizens to join the education, training and skills of foreign workers.

The objective is to provide learning opportunities to citizens of the constitutional right to education and vocational training, advanced training, regardless of gender, race, nationality, social or property status, type and nature of occupation, philosophical beliefs, membership of political parties, religion, creed, health status, place of residence according to their abilities.

Distance learning is realized through:

- application form as a separate remote learning;
- use of distance learning technologies to support learning in different ways.

Courses for distance learning are carried out in the following forms: self-study, training sessions, practical training, apprenticeship training control measures. The basic form of the educational process for remote form is self-study.

It is possible to note some characteristics of distance learning:

Flexibility. Students usually do not attend regular classes in the form of lectures, seminars, and engaged in a convenient time, in a convenient location and at a comfortable pace. Everyone can learn as much as he personally (individually) can.

Modularity. Each individual discipline (training course), which is mastered by students, is adequate for the content of a particular subject area.

Parallelism.

Long-range. The distance from the territorial whereabouts of the student walking to locations of the educational institution is not impediment to effective educational process.

Asynchrony.

Coverage.

Profitability.

Teacher. This is a new role and specific functions of the teacher.

The trainee. More precisely, a new role and activities of the training.

New information technologies.

Sociality.

Internationality. Conducive to the export and import of educational services. [5]

These features define the benefits to over other forms of education.

A substantive material on the issue of the introduction of e-learning is reflected in the works of Ukrainian and foreign scientists. Today the amount of research, the subject of which is the use of ICT in the learning process has markedly increased. A lot of scientists research this topic. Among them are V. Bykov, Y. Bulakhov, O. Bondarenko, V. Zabolotnyi, V. Kuharenko, G. Kozlakova, O. Mishchenko, A. Pinchuk, O. Shestopal, B. Shunevych and others.

There is a need to combine traditional and modern teaching methods. E-learning is a solution to this combination. The European Foundation for Quality in E-Learning (EFQUEL) is the leading international network in the field of quality in education and is open for individual members, academic and non-academic institutions, and corporations. EFQUEL has more than 120 institutional members from all over Europe and beyond – the members represent all educational sectors, schools, higher education institutions and vocational education and training organisations as well as adult learning centres.

EFQUEL creates opportunities for exchange between its members and European and national policy makers in order to share concerns, organises best practices ex-

changes with worldwide leading professionals in various fields of technology enhanced learning and quality development, and organises the European community of quality professionals in the field of education, training and learning.[6]

Distance learning is a new way of learning, which is based on the use of modern information and communication technologies to study at a distance without direct, personal contact between teacher and student. It uses a set of technologies that ensure students receive the bulk of the material under study, interact students and teachers in the learning process, providing students with opportunities to master the study material in the learning process.

There are two forms of e-learning: synchronous; asynchronous.

Synchronous learning involves simultaneous participation of teachers and students in the learning process, that is, they are separated by only geographically. Communication is carried out via the Internet (Skype) or other communication software.

Asynchronous learning occurs when the teacher and students work at different times. For example, while they are in different time zones and so on. The task of the teacher with this form of training is to provide all possible materials for students at a convenient time and upload them to an online resource for student learning at the appropriate time within a set period teacher.

The functional properties of modern computer and communication technologies provide the educational process implementation of the following features:

- unlimited collection, storage, transmission, transformation, analysis and application of a diverse nature of information;
- increasing the availability of education to the expansion of forms of education;
- ensuring continuity of education and training throughout the active period of life;
- development of student-centered learning, and additional advanced education;
- significant expansion and improvement of the organizational support of the educational process (virtual schools, laboratories, universities, etc.);
- increased activity of the subjects in the organization and conduct of the educational process;
- creation of a single information-educational learning environment and not just one region, but the country and the world community as a whole;
- independence of the educational process from the time and place of study;
- significant improvement and enrichment methodology and software of the educational process;
- providing a choice of individual learning paths;
- the development of creative self-development of the individual;
- the development of self-learning search activity, the development of new activities;
- increase motivation by training.

All these features allow the computer to develop new learning technologies that can help improve the quality of education. [7]

E-learning is a new form of learning, based on the use of information technology. E-learning is online interaction between participants of the educational process that allows to teach a large number of students, while maintaining an individual approach to each student. The main feature of e-learning is the ability to learn at any time anywhere.

At present time e-learning determines a new direction - a blended learning. Mixed character of training includes different forms and learning styles.

1) Classroom training in the presence of the teacher, suggesting direct contact and student training (workshops, mentoring, role playing, coaching, learning case studies, lectures, conferences, etc.);

2) Online training - training on the networks (e-learning), organized by tool environment (e-learning course, self-test, control testing, virtual classrooms and laboratories, conference calls, individual consultations by e-mail, discussion forums, chat rooms).

3) Education with the support of different means (print and electronic form, for example, web-sites, web-lectures, web-books, video materials).

The information technology system of blended learning gives access users access to e-learning materials that can be taken in any place and at any time. Thus, a student in his self-study is not isolated, he can ask the teacher and communicate with him. The participants keep in touch with the teacher and also they share knowledge with each other.

The use of blended learning in vocational education entails a change in its organizational forms, content and teaching methods, new approaches of the educational process.

Training of engineering specialties in Ukraine is carried out in many technical universities including the National University "Lviv Polytechnic", the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", the Lutsk National Technical University, the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute" and many others. Notable universities have their centres of distance learning (for example, the National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute” and the National University “Lviv Polytechnic”). Distance learning courses are created on different platforms in different areas.

The National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute" (NTUU “KPI”) is a research university. Its main characteristics are: Innovative infrastructure; High quality education; International cooperation; Highly qualified infrastructure training; Leading scientific and pedagogical schools; Physical infrastructure for research; The system of retraining; The National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute" uses a lot of information technologies in its work. Information support of NTUU “KPI” is: Information servers and databases; Information sites and university portals; Distance Learning System; Electronic Campus; Digital libraries; Others.

Ukrainian Institute of Information Technologies in Education is a good example of implementing e-learning in our country. It was created as a part of NTUU “KPI” in 2004 by the Ministry of Education and Science of Ukraine for the effective implementation of information and communication technologies in education. [8]

Improving the quality of education, increase access of different age groups and populations to educational resources, and promoting lifelong learning throughout their lives through the effective integration of information and communication technologies, including distance learning in education are main objectives of the Institute.

In accordance with these problems for years the specialists of the Institute initiate and implement a wide variety of projects aimed at the expansion of modern educational technology, improving national education and dissemination of Ukraine citizens’ access to modern educational resources and technology. There is a bank of web recourses which includes: Distance learning courses; Test system; Video lectures; Glossaries; Practical tasks; Simulation games; Virtual labs.

Ukrainian Institute of Information Technologies in Education opens access to teachers and students to work with e-learning platform Moodle.

Moodle is an Open Source Course Management System (CMS), also known as a Learning Management System (LMS) or a Virtual Learning Environment. It has become very popular among educators around the world as a tool for creating online

dynamic web sites for their students. To work, it needs to be installed on a web server somewhere, either on one of your own computers or one at a web hosting company .Moodle is a platform of e-learning for creating distance learning courses. It is an international program which can be found freely available on the web. Moodle becomes very popular in the world.

Moodle is a popular, international e-learning platform, which is freely distributed. There are: more than 84,541 registered Moodle web-sites, 7,645,589 distance learning courses and 71,731,885 users in the world. [9]

NTUU "KPI" has its own Moodle platform on which courses are created by university teachers after training at the Ukrainian Institute of Information Technologies in Education.

Webinars are also widely used in NTUU "KPI". Webinar (short for «Web-based seminar») is an online workshop that provides the drive to transmit information (experience, knowledge, skills, tasks), and members receive information and learning through virtual classroom, which is the ability to hear and see each other no matter where you are. Participants can show presentation drawing on a virtual board. More interactive participants can ask questions in an online chat window.

Accelerating the pace of technological development of the industry, current global economic conditions require a new approach to training engineers. Today, there is a need for highly skilled engineers with a new world view, capable of owning information and communication technologies for specialists who can accumulate foreign language communication and international experience.

E-learning is an important learning as enhances self outside classroom hours. Various learning platform where teachers can create distance learning courses according to the curriculum provide more opportunities in teaching any subjects.

References

1. White Paper of National Education of Ukraine /under the ed. V.G.Kremen. − K., 2009. − 376 p.
2. Dudeney G. How to teach English with technology /Gavin Dudeney, Nicky Hochly. − Pearson Education Limited, 2007. − 192 p.
3. Quality Assurance of E learning /[Josep Grifoll and others]. − Helsinki, 2009. − 48 p.
4. On approval of distance education [electronic resource]. − Mode of access: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13/conv. − The name on the screen.
5. Andreev A.A. Distance Education: essence, technology, organization. /A.A.Andreev, V.I.Soldatkin. − Moscow: MESI, 1999. − 196 p.
6. The European Foundation for Quality in E-Learning [electronic resource]. − Mode of access: http://efquel.org/aboutus/. − The name of the screen.
7. Krasilnikov V.A. Using information and communication technologies in education /V.A.Krasilnikov. − Orenburg: OGU, 2012. – 291p.
8. Ukrainian Institute of Information Technologies in Education [electronic resource]. − Mode of access: http://uiite.kpi.ua/. − The name of the screen.
9. Moodle Statistics [electronic resource]. − Mode of access: https://moodle.org/stats. − The name of the screen.

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ

Марич М.І.,
здобувач кафедри кримінального права та процесу
Київський університет права НАН України
(м. Київ, Україна)

In the article discusses the features of combating the causes and consequences of corruption crimes in foreign countries, which will lay the foundation for successful national anti-corruption policy in Ukraine.

Keywords: *corruption, the world experience in anti-corruption, anti-corruption system.*

Корупція в сучасних умовах стала чинником, який реально загрожує національній безпеці та конституційному ладу України. Надзвичайно високий рівень корупції в Україні визнаний не тільки вітчизняними та зарубіжними аналітиками, експертами, громадськими та міжнародними організаціями, а навіть й представниками вищих органів виконавчої та законодавчої влади. Це явище негативно впливає на всі складові суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну та правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини.

Слід зазначити, що корупція вийшла за межі державних кордонів, перестала бути злочином, який стосується тільки державних службовців, оскільки стала тим чинником, що створює умови для скоєння серйозних злочинів міжнародного характеру.

За дослідженням міжнародної організації “Transparency International” у 2012 році Україна у щорічному рейтингу країн за рівнем корумпованості зайняла 144 місце серед 176 країн світу [1]. При цьому останнім часом в Україні спостерігається стала тенденція зростання сприйняття громадянами поширеності корупції у переважній більшості сфер суспільного життя. Тобто, одним із найбільш поширених суспільно небезпечних явищ в Україні визнано корупцію, небезпечним проявом якої є корупційні злочини.

На одному рівні з Україною знаходяться Росія, Кенія, Зімбабве, Еквадор, Камерун та Сьєра-Леоне. Згідно з рейтингом, найвищий рівень корупції у світі зафіксований в Сомалі та в Афганістані.До п’ятірки лідерів рейтингу, індекс яких близький до «десятки», потрапили Нова Зеландія (9,4), Данія (9,3), Сінгапур і Швеція (по 9,2), Швейцарія (9). Саме Нова Зеландія, Данія та Швеція стабільно утримуються на перших позиціях вже кілька років поспіль. Сполучені Штати Америки, які набрали 7,5 балів, посіли у рейтингу 19-е місце.

Зменшення рівня корупції до безпечного в Україні можливе лише за умови вивчення та втілення в життя закордонного досвіду боротьби із цим вкрай негативним соціальним явищем, в першу чергу успішно діючих в інших країнах політичних, правових та організаційних механізмів подолання корупції.

Проаналізуємо досвід країн, що досягли певного успіху в цій сфері:

В Ізраїлі антикорупційна атмосфера забезпечується системою “певного дублювання моніторингу” за можливими корупційними діями. Він здійснюється урядовими організаціями і спеціальними підрозділами поліції, відомством Державного контролера, що володіє незалежністю від міністерств і державних відомств, і громадськими організаціями типу "Відомства за чистоту уряду". Ці організації досліджують можливі корупційні точки, а у разі їх виявлення інфор-

мують органи розслідування. В Ізраїлі через значні соціальні пільги для урядовців і безжального їх покарання при виявленні корупції низова корупція практично відсутня. Доведених до суду корупційних злочинів в Ізраїлі не більше 5%, проте мати репутацію людини, замішаної в корупційному скандалі, вкрай небажано.

Високі стандарти громадянської поведінки в Британії є результатом політичних і законодавчих заходів, моральних змін та ефективнішого соціального контролю за державними службовцями. Ця країна має найдавніші традиції боротьби з корупцією. Система антикорупційних механізмів тут врегульована на законодавчому рівні. Друга особливість – це надзвичайно висока роль громадської думки, вона стежить за динамікою негативних явищ у суспільстві. Здебільшого громадські дебати точаться навколо питань, пов'язаних з лобіюванням і купівлею політичного впливу, проблем, створених зміною границь приватної і державної власності, моральним кліматом, хабарництвом, зловживаннями службовців місцевих органів влади, поліції, митної служби тощо.

Безпосередньо корупційні процеси у Великій Британії відстежує так званий Комітет Нолана, який було засновано в жовтні 1994 року.Його зусилля зосереджені на основних ділянках громадського життя, які викликають найбільшу стурбованість громадськості: це члени парламенту, які працюють консультантами фірм, що прагнуть впливати на державну політику; це колишні міністри та інші посадові особи, що працюють в тих галузях індустрії, регулюванням яких перед тим займалися в уряді та інші аспекти громадського життя.

В основу боротьби з корупцією в Німеччині покладено завдання знищення матеріальної, насамперед фінансової, бази злочинних угруповань. Це досягається двома шляхами: конфіскаційним (конфіскація майна) і створенням належної правової бази для унеможливлення "відмивання" "брудних" грошей. Особливо слід виділити обов'язок банківських установ надавати правоохоронним органам інформацію про операції з грошима у розмірі понад 20 тис. німецьких марок за умов, що ця інформація буде використана виключно для розслідування. Законом закріплено правило: якщо громадянин робить внесок в банк у розмірі понад 50 тис. німецьких марок, він зобов'язаний пред'явити посвідчення особи.

Генеральна лінія німецького уряду у сфері запобігання корупції полягає в тому, щоб в результаті законодавчих, організаційних, кадрових та інших заходів унеможливити зловживання державного службовця своїм посадовим становищем.

Серед антикорупційних механізмів, які запроваджуються в Німеччині, слід назвати намір створити реєстр корумпованих фірм. У цьому Німеччина йде шляхом іноземного досвіду, зокрема ізраїльського. Його суть полягає в тому, що фірма, яка включена да такого реєстру, позбавляється права виконувати будь-які державні замовлення, стає об'єктом більш пильної уваги з боку правоохоронних органів[2, с. 115].

Антикорупційна політика Сінгапуру вражає своїми успіхами. Її центральною ланкою є постійно діючий спеціалізований орган з боротьби з корупцією – Бюро з розслідування випадків корупції, яке володіє політичною і функціональною самостійністю. Цей незалежний орган розслідує і прагне запобігати випадкам корупції в державному і приватному секторі економіки Сінгапура. Бюро перевіряє випадки зловживань серед державних чиновників і повідомляє про них відповідні органи для вживаття необхідних заходів. Бюро вивчає методи роботи потенційно схильних до корупції державних органів з метою виявлення можливих слабкостей в системі управління та у випадку необхідності рекомендує вжити відповідних заходів очільникам цих відділів.

Головна ідея антикорупційної політики Сінгапура полягає в «прагненні мінімізувати або виключити умови, що створюють як стимул, так і можливість особи здійснювати корумпові дії». Це досягається за рахунок цілої низки антикорупційних принципів, зокрема: 1) оплата праці державних службовців згідно з формулою, прив'язаною до середньої заробітної платні успішно працюючих в приватному секторі осіб; 2) контрольована щорічна звітність державних посадовців про їх майно, активи і борги; прокурор має право перевіряти будь-які банківські, акціонерні і розрахункові рахунки осіб, підозрюваних в порушенні Акту про запобігання корупції; 3) велика строгість у справах про корупцію саме відносно високопоставлених урядовців для підтримки морального авторитету непідкупних політичних лідерів; 4) ліквідація зайвих адміністративних бар'єрів для розвитку економіки.

Японський досвід боротьби з корупцією доводить, що відсутність єдиного кодифікованого акту, направленого на боротьбу з корупцією, не перешкоджає ефективному вирішенню проблеми. Норми антикорупційного характеру містяться в багатьох національних законах.

Особливого значення японський законодавець надає заборонам відносно політиків, державних і муніципальних службовців. Вони, зокрема, торкаються численних заходів, які політично нейтралізують японського чиновника відносно приватного бізнесу як під час служби, так і після звільнення.

В Японії, як і в багатьох країнах, одним з найголовніших напрямів боротьби з корупцією є кадрова політика. Японським державним службовцям гарантована гідна оплата праці. Велику увагу японський законодавець приділяє етичній поведінці політиків і службовців. Так, з квітня 2000р. в країні діє закон “Про етику державних службовців”, а також затверджені урядовим указом етичні правила державного службовця і норми адміністративних покарань за їх порушення. В етичних правилах державного службовця даються визначення “зацікавленої особи” і докладний перелік неетичних дій, що виключає довільне тлумачення вимог закону.

Таким чином, в Японії пріоритетними у сфері боротьби з корупцією стали: 1) заходи політичної економії (підзвітність політичного керівництва, реформа фінансування політичних партій і кампаній); 2) реформа державної служби (гідна оплата праці, система стимулів); 3) забезпечення громадських свобод (система соціально-правового контролю і моральної дії на політиків з боку громадського суспільства).

Кримінальному переслідуванню за хабарництво в США піддаються не тільки ті, хто одержує хабарі, але і ті, хто їх дає. В Зводі Законів детально вказано, які категорії посадовців розуміються під особами, що одержують хабарі. Відповідальності за дачу хабара підлягає всякий, хто дає, пропонує, обіцяє що-небудь цінне публічному посадовцю або кандидату на цю посаду з протиправною метою. Важливо, що покаранню за хабарництво разом з нині функціонуючим підлягає як колишній, так і майбутній службовець.

Законодавство США, як і Японії, передбачає обмеження ділової активності колишніх державних посадовців після звільнення з органів державної влади.

Напевно найбільш ефективною є система політичних і правових механізмів боротьби з корупцією Італійської Республіки, де у вирішенні цієї проблеми тісно взаємодіють громадські організації та державні установи.

Парламент цієї країни заснував спеціальну Генеральну Раду з боротьби з організованою злочинністю. Поряд з Генеральною Радою засновані окружні управ-

ління по боротьбі з організованою злочинністю та мафією і окремо – Державне управління по боротьбі з мафією.

До завдань цього колегіального органу входять: розробка стратегії по боротьбі з організованою злочинністю та визначення мети для кожного поліцейського формування окремо; раціоналізація ресурсів та коштів, відведених для організації боротьби з організованою злочинністю, а також періодична перевірка досягнутих результатів в їх зв'язку з встановленими напрямами діяльності та, якщо необхідно, прийняття відповідних директив, спрямованих на усунення недоліків або неефективних дій.

Причому вся ця діяльність є відкритою для політичних партій, об'єднань громадян, засобів масової інформації. Зазначене управління надає можливість для участі в роботі інститутам соціального контролю. В цьому плані в 1993 році під тиском громадськості був прийнятий закон "Про угрупування мафіозного типу", який встановив сувору відповідальність за входження до злочинної організації типу мафія. Закон цей було включено до нового кримінального кодексу Італії окремою нормою: "Кожний, хто є членом злочинного угруповання мафіозного типу, у склад якого входить троє та більше чоловік, карається позбавленням волі строком від 3 до 6 років".

Нове законодавство визначає конкретні ознаки, які притаманні мафіозним угрупованням, зокрема: залякування та підкорення силою інших людей, нав'язування їм "закону мовчання" та кругової поруки з метою вчинення кримінальних злочинів, встановлення прямого або непрямого правління і контролю за різного роду економічною діяльністю, отримання незаконних прибутків та незаконних пріоритетів в такій діяльності для себе та інших осіб, а також протистояння вільному волевиявленню при голосуванні.

За цим законом відповідальність за вчинення злочину суттєво посилюється, якщо мова йде про входження в озброєне мафіозне угруповання. Озброєним вважається таке мафіозне угруповання, члени якого "володіють можливістю користуватись зброєю або вибухівкою для досягнення мети угруповання". При цьому не важливо, знаходиться зброя на руках у мафіозі, чи схована в тайниках. Передбачене жорстке покарання для мафіозі за фінансування легальної економічної діяльності за рахунок коштів, здобутих злочинним шляхом, в тому числі прибутку від легалізації "брудних грошей".

Яскравим прикладом "культури прозорості" є Південна Корея. Так з 1999 р. в Сеулі діє програма “OPEN” – система контролю за розглядом заяв громадян чиновниками міської адміністрації, яка викликала справжню сенсацію серед національних антикорупційних програм. Програма є показником реалізованої політичної волі у боротьбі з корупцією.

Вільний доступ до інформації про стан речей виключає необхідність особистих контактів з урядовцями або пропозиції їм хабарів з метою прискорити завершення процесу ухвалення рішення. Таким чином, “OPEN” шляхом виключення особистого спілкування урядовців і громадян, як необхідної умови існування корупції, виконує основне своє завдання – попередження корупційних діянь і відновлення довіри громадян до міської адміністрації.

Отже, як видно, за кордоном антикорупційне законодавство розвивається у бік використання всього арсеналу правових засобів боротьби (не тільки кримінально-правових) і з акцентом на попередження[3, с. 70].

Проведений аналіз особливостей боротьби з корупційними злочинами в Японії, Сінгапурі, Південній Кореї, Італії, США та інших країнах дозволяє сформува-

ти уявлення про основи передової національної антикорупційної стратегії, розвиток якої необхідний в сьогоднішній Україні.

Система відповідних заходів має базуватися на принципах законності, гласності, невідворотності покарання за корупційні правопорушення, відновлення порушених прав, відшкодування громадянам, їх об'єднанням, державі збитків від правопорушень, пов'язаних з корупцією[4, с. 118].

1. Сильна політична воля вищого керівництва держави до боротьби з корупцією і сформована на її основі єдина державна політика боротьби з корупцією, яка б включала комплекс заходів державного, політичного, економічного, соціального і правового характеру. Ні законодавчі, ні адміністративні, ні будь-які інші заходи, направлені на протидію корупції, не можуть бути ефективними, якщо немає політичної волі на всіх рівнях влади.
2. Організований соціальний контроль з боку громадянського суспільства за всією системою державного адміністрування (неодмінною умовою для цього є створення атмосфери прозорості) і забезпечення можливості порушення в цих рамках кримінального переслідування правопорушників. Важливу роль тут відіграють дійсно незалежні засоби масової інформації.
3. Незалежність судової влади. Такий підхід всебічно ілюструє правоохоронна система Італії, США, Великобританії, Франції та інших країн.
4. Жорстка підзвітність осіб, які наділені владними повноваженнями, перед реально незалежним органом, що здійснює моніторинг чистоти діяльності державних службовців, а також наділений повноваженнями притягати до відповідальності посадовців незалежно від їх місця в ієрархічній структурі влади.

Ці положення, на наш погляд, можуть являти собою фундамент успішної національної антикорупційної політики в Україні.

Отже, зменшення рівня корупції до безпечного в Україні можливе лише за умови вивчення та втілення в життя закордонного досвіду боротьби із цим вкрай негативним соціальним явищем, в першу чергу успішно діючих в інших країнах політичних, правових та організаційних механізмів подолання корупції. Аналіз та вивчення закордонних програм, які спрямовані на протидію хабарництву та корупції, що довели на практиці свою ефективність, являє собою величезні перспективи для запозичення позитивного іноземного досвіду, особливо за відсутності власного реально діючого механізму протидії корупції.

Список використаних джерел

1. Дані міжнародної антикорупційної організації Transparency International [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://nads.gov.ua
2. Мельник М.І. Німеччина на шляху боротьби з корупцією /М.І.Мельник //Право України. − 1997. − № 11. − С.111-115.
3. Запобігання та протидія корупції: навч. посібн. /[А.М.Михненко, Р.П.Марчук, А.М.Мудров та ін.]; за ред. проф. А.М.Михненка. − К.: НАДУ, 2010. – С. 70.
4. Чемерис І.В. Зарубіжний досвід протидії корупції в системі державного управління /І.В.Чемерис //Стратегічні пріоритети. − 2009. − №3(12). − С. 110-118

ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ОРГАНИЗМ ЧЕЛОВЕКА В ПРОЦЕССЕ НАУЧНОГО ПОЗНАНИЯ

Ляшенко А.А.,
студентка 3 курсу медицинского факультета
Днепропетровская медицинская академия
(г. Днепропетровск, Украина)

This article contains the information about influence of modern technology on human health: changes of intellectual abilities, the emergence of a new kind of memory, violations of organ systems with a next emergence of specific syndromes.
Keywords: *modern technology, computer, organism, health.*

Как известно, цивилизация постоянно развивается. Так и путь становления нового поколения ученых неразделимо связан с усовершенствованием и созданием новых средств получения информации. Ведь молодой ученый, который стремится проводить исследования и создавать какие-либо свои разработки, должен черпать знания из достижений прошлого и не выпускать из виду новейшие мысли современников. Поэтому сейчас вполне обыденным стало использование компьютерных технологий, интернет-источников, и т.п., что значительно облегчает поиск материала и экономит время.

Однако наряду со всей очевидной пользой существует проблема негативного влияния компьютеризации на организм человека, как с физической стороны, так и с духовной. Значительный удар приходится именно на молодое поколение, занимающееся интеллектуальным трудом, которое является будущим нации. Поэтому освещение обоснованных аргументов относительно отрицательного влияния современных технологий на организм для последующего нивелирования возможных рисков и нежелательных последствий является целью данного исследования.

Человеческий мозг способен перерабатывать поступающую информацию в объёме 16 бит в минуту. В результате информационный поток, обрушивающийся из современных средств коммуникаций, является сильнейшим психотропным раздражителем, намного превосходящим критический уровень раздражения коры головного мозга. Работа с компьютером и другими современными технологиями предполагает переработку большого массива информации и постоянную концентрацию внимания, поэтому при длительной работе такого вида нередко развивается умственная усталость и нарушение внимания. Полное поглощение внимания работающего человека часто сопровождается нарушением его режима питания. Неправильное питание приводит не только к нарушениям работы органов пищеварительного тракта, но и к возникновению минеральной и витаминной недостаточности. Известно, что недостаток витаминов и минералов негативно сказывается на процессе обмена веществ в организме, что приводит к снижению интеллектуальных способностей человека. Снижение эффективности работы в свою очередь вызывает необходимость находиться еще большее время за компьютером. Образуется своеобразный «порочный круг», в котором длительная работа за компьютером является пусковым моментом, определяющим все последующие нарушения [1].

Среди интеллектуальных способностей определяющую роль в процессе научного познания играет память. Запоминать – значит иметь возможность сохра-

нять накапливаемые знания для дальнейшего их использования в прикладной или научной деятельности. Однако доказано, что современные технологии изменяют процесс запоминания. Учеными кафедры психологии Колумбийского университета был проведен ряд экспериментов с целью описания влияния информации в Интернете на то, как и что люди запоминают.

Первый эксперимент ставил целью определить, думают ли люди о компьютерах, когда им задают вопросы на житейские темы. Оказалось, что заданные вопросы заставляют людей думать о компьютерах, что говорит о связи подсознательных процессов человеческой психики и Интернета.

Второй эксперимент помог установить другой факт. Если человек знает, что сможет в будущем получить доступ к информации, информация хуже оседает у него в памяти. И наоборот, если человек при запоминании уверен, что ему придётся воспроизвести нечто по памяти, он запоминает лучше. Этот эффект подтверждается тем, что студенты лучше запоминают то, что будет на экзамене, и хуже – то, что на экзамене не проверяется.

В результате третьего эксперимента оказалось, что человек, уверенный в доступности информации в дальнейшем, запоминает не саму информацию, а место её хранения (сайт или папку на жестком диске).

Все эти данные говорят о том, что уже сегодня, всего за десятилетие после широкого распространения поисковых машин, механизмы памяти адаптируются к внешним носителям с доступом через Интернет. Само по себе это явление не является чем-то новым. Системы так называемой транзактивной памяти, когда человек помнит не саму информацию, а место ее нахождения, возникают во всех случаях взаимодействия людей. Например, в рабочих коллективах ведутся рабочие протоколы, в отношениях двух людей накапливаются совместные фото, письма и т.п. Ранее информация записывалась на нецифровых носителях, и доступ к ней был ограничен по скорости и простоте. Революция произошла, когда через Интернет с минимальными усилиями стали доступны гигантские массивы информации. Сами по себе эти массивы не являются, строго говоря, транзактивными, но люди пользуются ими подобным образом, когда ищут своих одноклассников, нужные им адреса и во многих других ситуациях.

Плюсы этой революции очевидны: быстрота и простота доступа сильно расширяют возможности. Очевидный минус – ослабление памяти, так как все больше и больше информации можно легко добыть с внешнего носителя. Это следствие из данных второго эксперимента. Можно ожидать, что люди в среднем хуже запоминают информацию, так как уверены, что ее всегда можно будет просмотреть снова. Другой минус далеко не так очевиден. Любой человек, пользующийся внешним накопителем информации, становится от него зависим. В случае массивов в Интернете получается, что человек зависим от информации, над которой у него либо вообще нет никакого контроля, либо контроль очень слабый. Это огромное поле для влияния на общество со стороны репрессивных государств и организаций. С этой точки зрения простота перезаписи, удаления и редактирования цифровой информации делает культуру, основанную на ней, уязвимой для ревизионизма [2].

Помимо влияния на умственные способности стоит рассмотреть и аспект физического здоровья. При длительном контакте с современными технологиями, что часто требуется для научной деятельности при поиске необходимых материалов, существует проблема гиподинамии и нарушения работы определенных органов и систем органов в частности.

Гиподинамия – недостаток физического напряжения. Это атрофические изменения в мышцах, общая физическая детренированность, детренированность сердечно-сосудистой системы, понижение ортостатической устойчивости, изменение водно-солевого баланса, системы крови, деминерализация костей и т.д. В конечном счете снижается функциональная активность органов и систем, нарушается деятельность регуляторных механизмов, обеспечивающих их взаимосвязь, ухудшается устойчивость к различным неблагоприятным факторам, уменьшается интенсивность и объем афферентной информации, связанной с мышечными сокращениями, нарушается координация движений, снижается тонус мышц (тургор), ухудшаются выносливость и силовые показатели. В условиях гиподинамии снижается сила сердечных сокращений в связи с уменьшением венозного возврата в предсердия, сокращаются минутный объем, масса сердца и его энергетический потенциал, ослабляется сердечная мышца, снижается количество циркулирующей крови в связи с застаиванием ее в депо и капиллярах. Тонус артериальных и венозных сосудов ослабляется, падает кровяное давление, ухудшаются снабжение тканей кислородом (гипоксия) и интенсивность обменных процессов (нарушения в балансе белков, жиров, углеводов, воды и солей). Уменьшается жизненная ёмкость легких и легочная вентиляция, интенсивность газообмена. Все это вызвано ослаблением взаимосвязи двигательных и вегетативных функций, неадекватностью нервно-мышечных напряжений. Таким образом, при гиподинамии в организме создается ситуация, чреватая "аварийными" последствиями для его жизнедеятельности. При уменьшении физической нагрузки в мышцах отмечается усиливающаяся атрофия со структурными и функциональными изменениями, ведущими к прогрессирующей мышечной слабости. Например, из-за ослабления мышц связочного и костного аппарата туловища, нижних конечностей, которые не могут выполнять полноценно свою функцию – удержание опорно-двигательного аппарата, развиваются нарушения осанки, деформация позвоночника, грудной клетки, таза и т. д., которые влекут целый ряд нарушений здоровья, что приводит к снижению работоспособности [3].

С развитием современных технологий развиваются и новые варианты заболеваний. Так появился синдром компьютерного стресса, который проявляется головной болью, воспалением глаз, аллергией, раздражительностью, вялостью и депрессией [4]. Основными симптомами синдрома компьютерного стресса являются:

- физические недомогания: сонливость, утомляемость, непроходящая усталость; головные боли после работы, боли в области глаз, надбровий и лба, затылочной, височных и теменной частях головы, боли в нижней части спины, в области бедер, в ногах; чувство покалывания, онемения, боли в руках, запястьях и кистях; напряженность мышц верхней части туловища (шея, спина, плечи, руки).
- заболевания глаз;
- нарушения визуального восприятия;
- ухудшение сосредоточенности и работоспособности.

Причинами синдрома компьютерного стресса являются основные 5 факторов:

- напряженная работа глаз и неправильное положение тела;
- ношение несоответствующих очков или контактных линз;
- неправильная организация рабочего места;
- суммирование физических, умственных и визуальных нагрузок
- низкий уровень визуальной подготовленности для работы с компьютером [5].

Также наблюдается тенденция к увеличению распространения таких заболеваний, как компьютерный зрительный синдром, позвоночный синдром и карпальный туннельный синдром.

Признаком компьютерного зрительного синдрома являются неприятные ощущения, выражающиеся в быстрой утомляемости, сухости, раздражении и покраснении глаз, размытости и затуманенности. Появляется головная боль (особенно в лобной части головы), болезненные или дискомфортные ощущения в области спины, шеи, плеч, непроизвольное подергивание век, болезненная реакция или повышенное слезоотделение при взгляде на свет. Часто возникает синдром сухого глаза. Это заболевание является проявлением нарушений состояния слизистой оболочки глаза, а иногда – проблем со слезными каналами. Одной из причин этого является то, что человек реже, чем нужно, моргает, в результате чего слизистая пересыхает, что приводит к недостаточной выработке слезной жидкости. При синдроме сухого глаза вырабатывается не только недостаточное количество слезы, но и страдает ее качество. Все эти причины приводят к высыханию оболочки глаз и появлению симптомов, перечисленных выше.

Позвоночный синдром объясняется тем, что группы мышц плечевого пояса и спины испытывают длительные статические нагрузки и перенапрягаются. Причиной таких проблем является длительное нахождение в одной и той же сидячей позе. Это положение далеко не лучшее для человека: при нем нагрузка на позвоночник намного больше, чем, например, в положении стоя или лежа. Неправильная осанка вызывает сильное растяжение мышц, поддерживающих позвоночник. Следствием этого могут стать боли, а отсутствие нагрузки – привести к застойным явлениям в мышцах. В результате можно диагностировать искривление позвоночника и разрушение межпозвоночных дисков (остеохондроз).

В сидячем положении нагрузка на межпозвоночные диски намного больше, чем в положении стоя или лежа. Это может привести к появлению грыжи межпозвоночных дисков. Позвоночник – это основа организма, и проблема с ним может привести к нарушению деятельности различных органов и систем.

Карпальный туннельный синдром – заболевание, получившее название от карпального туннеля, который находится на ладонной поверхности запястья. При постоянном напряжении и сдавливании, которое возникает у человека, много работающего мышью, этот туннель может сузиться и пережать сухожилия и срединный нерв, который отвечает за чувствительность и управление кистью. Проявления этого очевидны – боли, опухания и потеря подвижности. Для начальной стадии заболевания характерно появление дрожи, зуда и покалывания в пальцах. Чаще всего такие симптомы возникают через несколько часов после окончания работы, поэтому их проявление люди не связывают с работой на компьютере. Позже может появиться онемение, нарушение чувствительности в области кисти, боль и тяжесть в руках, раздражение и отек тканей, сдавление нерва, покалывания в области запястья, ладони и пальцев рук. Косвенным проявлением может стать бессонница, вызываемая болями и судорогами. Возможно ощущение скованности в пальцах рук по утрам. Запущенный синдром приводит к атрофии мышцы большого пальца [6].

Подводя итоги вышесказанного, необходимо отметить важность освещения проблемы негативного влияния современных компьютерных технологий на когнитивные и физические возможности молодого поколения научных деятелей. Требует серьезного отношения проблема разработки мер пропаганды здорового

образа жизни, популяризации физической активности людей интеллектуальной сферы деятельности, разработка системы профилактических мероприятий для предупреждения развития соматических заболеваний у работников умственного труда.

Список использованных источников

1. Гун Г.Е. Компьютер: как сохранить здоровье. Рекомендации для детей и взрослых /Г.Е.Гун. − СПб.: Нева. − М.: Олма-Пресс. − 2003. – 128 с.
2. Sparrow B. Google Effects on Memory: Cognitive Consequences of Having Information at Our Fingertips [Electronic resource]. /by B.Sparrow //Sciencexpress. – 2011. – p. 4. – Mode of access: http://www.wjh.harvard.edu/~wegner/pdfs/science.1207745.full.pdf
3. Оганов В.С. Остеопороз и остеопатии /В.С.Оганов //ГНЦ РФ, Институт медико-биологических проблем. Медицинский научно-практический журнал. – 1998. − № 1.
4. Демирчоглян Г.Г. Компьютер и здоровье. Дом. биб-ка, 6. – М.: Лукоморье, Темп МБ, Новый центр. – 1977. – 256 с.
5. Павленко А.Р. Компьютер, мобильный… и здоровье? Решение проблемы. − К: Основа. − 2007. – 196 с.
6. Баловсяк Н.В. Компьютер и здоровье. − СПб.: Питер. − 2008. − 208 с.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР: ДИСКУРС ТРАДИЦІЇ ТА ОБМІНУ ДОСВІДОМ

Добрянський І.А.,
доктор педагогічних наук, професор,
ректор Кіровоградського інституту регіонального управління та економіки
(м. Кіровоград, Україна)
Зимомря І.М.,
доктор філологічних наук,
професор кафедри германських мов та перекладознавства
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
(м. Дрогобич, Україна)
Жовтані Р.Я.,
кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м. Ужгород, Україна)

On the basis of Ukrainian and foreign sources, analyzes the international experience of monitoring of quality education and shown its importance for improving the efficiency of educational process in higher education.

Keywords: *research, monitoring, measurement of educational achievement, PISA, TIMSS, PIRLS.*

Актуальність дослідження. Трансформаційні процеси, що відбуваються в суспільстві, стосуються передусім освітньої сфери як основоположної парадигми формування світогляду особистості. Швидкий розвиток прогресу вплинув на вимоги, що стоять перед освітніми системами.

Упродовж останніх десятиліть у багатьох країнах світу, зокрема в Україні, змінювалась суспільна домінанта – від технократичної до індустріальної, від індустріальної до інформаційної. На розвиток освіти вплинули суспільні інтеграційні процеси, такі напрями розвитку суспільства, як глобалізація, демократизація, розпад союзу країн ядерного блоку, створення єдиного інформаційного простору. Ці зміни відбулись такими темпами, що зумовили потребу переглянути й реформувати освіту на всіх рівнях, оскільки наявні системи не повністю відповідали сучасним запитам та потребували переорієнтації.

Формування освітніх цілей відбувається не з позиції договорів між державами, а на міждержавному, міжнаціональному рівнях, коли основні пріоритети освіти й цілі проголошуються в міжнародних конвенціях та документах. Вони окреслюють і стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта до пріоритетів сьогодення відносить уміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольнять потреби інформаційного суспільства, підготують молодь до нових ролей у цьому суспільстві. Саме тому важливим нині є не тільки вміння застосовувати власні знання, але й бути готовими змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, активно діяти, швидко приймати рішення. Прогресивна освітня спільнота ставить перед собою нове завдання – сформувати у молоді вміння вчитись.

Сучасний освітній менеджмент ґрунтується на запровадженні діагностичних методів і технологій збирання й опрацювання отриманої інформації, протистав-

ляючи їх декларативності та суб'єктивності інтерпретації одержаних даних. Тому для прийняття ефективних і своєчасних управлінських рішень, що відповідають реальному стану функціонування й прогнозування розвитку об'єкта управління – учня, студента, навчального закладу чи системи освіти загалом, необхідна об'єктивна та вірогідна інформація про різні аспекти їхньої діяльності. Це зумовлює потребу їхнього постійного обстеження, налагодження системи моніторингу освіти. Її головною метою стане збирання, оцінювання й аналіз якісних показників функціонування, поширення та доступу до цієї інформації громадськості, різних користувачів освітніх послуг.

Метою публікації є аналіз сучасних міжнародних моніторингових досліджень якості освіти, зокрема за програмами PISA, TIMSS, PIRLS, а також використання цього досвіду для підвищення якості освітнього рівня у вищій школі.

Вивченню різних аспектів міжнародних моніторингових досліджень присвячені праці як українських, так і закордонних науковців. З-поміж них на особливу увагу заслуговують праці І.Буллах, Л.Гриневич, О.Локшиної, Т.Лукіної, О.Ляшенко, Н.Бібік, Л.Ващенко, О.Овчарук, Л.Паращенко, О.Пометун, О.Савченко. Названі вчені досліджували моніторинг рівнів досягнень компетентностей, світові досягнення та українські перспективи моніторингу якості як предмет вивчення в державному управлінні [2, 3, 4, 5, 9]. Російські вчені С.Астраханцева, В.Горський, А.Майоров, А.Фоменко, М.Агранович, Г.Ковальова, К.Поліванова, А.Фадєєва та деякі інші активно досліджували і досліджують шляхи модернізації і реформування освіти в контексті результатів проведених в Росії та інших державах вимірювань навчальних досягнень за програмами PISA, TIMSS, PIRLS [1, 6, 7, 10, 13].

Виклад результатів дослідження. Останнім часом моніторинг якості освіти як засіб вивчення освітніх систем став водночас об'єктом теоретичних досліджень і сферою педагогічної діяльності. Проте саме поняття "моніторинг" (від англ. monitoring – контроль, відстеження) не завжди однозначно тлумачиться у педагогічній літературі й освітянській практиці. Інколи його вживають у значенні відстеження результативності навчально-виховного процесу (наприклад, моніторинг навчальних досягнень учнів); подекуди під ним розуміють звичайний педагогічний контроль (моніторинг успішності); частіше його використовують у сенсі різнобічного вивчення певних параметрів функціонування системи освіти чи окремих її елементів або суб'єктів освітнього процесу (моніторинг якості підготовки фахівців з певної спеціальності, матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів, стану здоров'я учнів тощо). Моніторинг дедалі більше набуває статусу дослідження, а не емпіричного збору інформації про певні характеристики та властивості освітньої системи. Отже, моніторинг в освіті – це система заходів щодо збирання, опрацювання, аналізу та поширення інформації з метою вивчення й оцінювання стану функціонування певного суб'єкта освітньої діяльності чи освітньої системи загалом та прогнозування їхнього розвитку на основі аналізу одержаних даних і виявлених тенденцій та закономірностей [2, с. 28].

Становлення та розвиток моніторингу як процедури контролю за якістю освіти у світі має багаторічну історію. У цьому процесі можна виокремити кілька етапів.

Перший – 30–50-ті роки XX століття. Моніторинг в освітній сфері застосувала в США Прогресивна освітня асоціація (Progressive Education Association), яка досліджувала стан американської освітньої системи. Задля цього у тридцяти школах, що запровадили новий зміст освіти, вимірювали рівень навчальних до-

сягнень учнів, їхні вміння критично мислити й будувати стосунки в колективі. Основну увагу було зосереджено на порівнянні успіхів дітей-випускників цих тридцяти шкіл з їхніми однолітками. Концепцію дослідження розробив видатний американський учений Ральф Тайлер, який уперше в історії акцентував увагу на важливості системного підходу до цієї справи, починаючи від структурування змісту освіти й закінчуючи ефективним оцінюванням навчальних досягнень учнів з основних дисциплін з урахуванням не тільки здобутих знань, але й набутих умінь і навичок. У Європі перші моніторингові дослідження було проведено у Швеції протягом 1952–1959 рр. з метою порівняння ефективності роботи нових об'єднаних шкіл з традиційними. Важливу роль у становленні моніторингу як системи збору інформації відіграв Інститут ЮНЕСКО в Гамбурзі, заснований 1952 р., який започаткував регулярне проведення конференцій з питань діагностики якості освіти.

Поштовхом для початку нового етапу в розвитку освітнього моніторингу став успішний запуск супутника Радянським Союзом 1957 р. Цю подію США й інші розвинені держави Заходу розглядали як свідчення існування високого рівня компетентності радянських учнів з математики та природничих наук, що стало причиною початку кампанії з перегляду змісту освіти та методів навчання в школах багатьох країн світу [2, с. 29].

Другий етап у розвитку моніторингу (60-70-ті роки) можна охарактеризувати як період обґрунтування концептуальних засад моніторингу, вдосконалення освітніх індикаторів і початку його проведення на міжнародному рівні. Базуючись на теорії, запропонованій американськими науковцями, на думку яких, ефективність системи шкільної освіти є основною умовою для підготування кваліфікованої робочої сили, а отже, й детермінантою добробуту нації, в цей час реалізуються дослідження в галузі теорії соціальних індикаторів з пізнішим охопленням освітніх проблем, для яких індикатори почали розробляти ЮНЕСКО та Організація з економічного співробітництва та розвитку – ОЕСР (Organization for Economic Cooperationand Development – OECD). Саме тоді Центр порівняльних досліджень у галузі освіти (США) за підтримки всесвітньо відомих науковців Роберта Торндайка та Бенджаміна Блума запропонував проводити міждержавні моніторингові дослідження, застосовуючи тестування навчальних досягнень учнів. Розроблені тести з математики, природничих наук і читання для учнів 13-річного віку були перекладені вісьмома мовами і в 1959-1961 рр. використані в дванадцяти країнах світу. Набутий у процесі дослідження досвід використала Міжнародна асоціація з оцінювання навчальних досягнень (МАОНД), заснована 1961 р., започаткувавши регулярне проведення моніторингу навчальних досягнень учнів. Слід зазначити: хоча порівняння рівня досягнення стандартів у різних національних системах освіти було надзвичайно прогресивним у той період, проте тогочасний моніторинг не враховував інформації про оточення, в якому перебуває освітня система країни та ресурси, які вкладаються в освіту, що розглядається як обов'язкова умова об'єктивного оцінювання. 1973 р. світ побачив документ ОЕСР "Схема освітніх індикаторів для керівництва в прийнятті урядових рішень", який містив 46 індикаторів, зібраних у результаті п'ятирічного дослідження для визначення впливу освіти на особистість та суспільство. ОЕСР, об'єднуючи 30 країн-членів, сприяє розвиткові демократичного управління та ринкової економіки. Активно співпрацюючи з 70 іншими країнами, Організація з економічного співробітництва та розвитку опікується проблемами статистики у сферах макроекономіки,

торгівлі, науки та освіти. Моніторинг якості освіти на міжнародному рівні не проводили. Основну увагу в цей час зосереджували переважно на проблемах освіти в обмеженому національними рамками контексті. У 80-ті роки США знову повертаються до проблем рентабельності освіти, яка, в свою чергу, зосередила увагу на учнівських досягненнях і якості освіти, особливо після публікації результатів другого дослідження МАОНД, присвяченого успішності 13-річних учнів з математики, за оцінками якого рейтинг цієї та багатьох західноєвропейських країн виявився набагато нижчим, аніж Японії. Світ побачив державний документ "Нація у небезпеці" (1983). Привертаючи увагу до проблеми якості освіти, документ наголошував на важливості міжнародних порівняльних досліджень навчальних досягнень учнів, які можна було б використовувати як віхи для розроблення рівня досягнень різних освітніх систем [3, с. 110].

Проблема якості освіти вимагала переосмислення ролі освітньої мети у багатьох країнах. Як правило, вона містила загальні положення та опис того, як має бути організована освіта для забезпечення всім рівного доступу. Змістові стандарти існували тільки в Фінляндії, Франції, Японії та деяких інших країнах. Поступово для вимірювання ефективності функціонування освітньої системи розвинуті країни починають конкретизувати навчальні досягнення учнів і розробляти процедури оцінювання. Крім того, новими характеристиками третього етапу моніторингу стає збір даних не тільки про витрати на освіту та навчальні досягнення учнів, але й такі результати, як кількість випускників, безробітних тощо. У цьому контексті можна вести мову про початок зміни вимірювальної парадигми від вимірювання вкладених ресурсів до системного підходу, який передбачав розбудову нової моделі моніторингу системного бачення освіти. 80-90-ті роки стають часом завершення формування сучасної моделі моніторингу якості освіти, яка в узагальненому вигляді передбачає збір даних на різних рівнях освіти, з обов'язковим врахуванням контекстуальної інформації, ресурсного внеску, освітнього процесу та його результатів і передбачає інтерпретацію одержаних даних для окреслення подальших дій.

На сучасному етапу освітній моніторинг розглядається як основний засіб контролю за відповідністю наявних результатів педагогічної системи її запланованим цілям. За результатами моніторингу якості освіти органи управління отримують інформацію про стан освітньої системи та її окремих складників, виявляють проблеми, що виникли в процесі досягнення освітніх цілей, з'ясовують тенденції розвитку освіти для розроблення відповідної освітньої політики. Отже, моніторинг якості освіти є дієвим засобом менеджменту освіти, управління її якістю [8, с. 7].

Європейський вибір України зумовлює необхідність вивчення, узагальнення, критичного осмислення й творчого застосування досвіду світової спільноти у галузі освіти. З огляду на це особливого значення для України набуває ознайомлення з системами моніторингу та оцінювання якості освіти в країнах Європи, оскільки визначення світового стандарту середньої освіти є передумовою отримання права доступу до різних університетських програм. Вітчизняні педагоги повинні добре орієнтуватись у європейських підходах до розробки змісту і схеми втілення проектів освітніх моніторингових досліджень.

Міжнародна практика оперує кількома засобами вимірювання навчальних досягнень:

1. PISA – міжнародна програма оцінки знань та умінь учнів за напрямками "грамотність читання", "математична грамотність", "природничо-наукова грамотність";

2. TIMSS – міжнародне дослідження якості математичної та природничо-наукової освіти;
3. PIRLS – міжнародний проект "Вивчення якості читання та розуміння тексту";
4. IEAP – дослідження порівняльної оцінки математичної підготовки учнів;
5. CIVICS – порівняльна оцінка громадянської освіти випускників середньої та основної школи;
6. SITES – порівняльне дослідження інформаційних та комунікаційних технологій в освіті [4, с. 12].

Розглянемо напрями досліджень, які, відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 11.09.2009 р. № 853 "Про підготовку та проведення моніторингових досліджень якості освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів у 2009/2010 н. р.", будуть проводитись в Україні найближчими роками.

Міжнародне дослідження TIMSS. Мета цього дослідження – порівняльна оцінка природничо-математичної підготовки учнів середньої школи в країнах з різними системами освіти та виявлення факторів, які впливають на цей рівень. Завдання дослідження реалізовуються поетапно:

1) збір, аналіз та узагальнення інформації стосовно систем освіти в країнах;
2) аналіз та порівняння систем природничо-математичної освіти на рівні визначення цілей, планування змісту освіти та вимог щодо підготовки учнів (аналіз навчальних планів, програм та підручників природничо-математичних предметів);
3) аналіз навчального процесу з математики та природничо-наукових предметів (організація навчального процесу; методи викладання; можливості, які надаються учням під час навчання забезпечення навчального процесу літературою та іншими засобами навчання тощо);
4) оцінка результатів навчання, яка включає оцінку навчальних досягнень учнів та виявлення її залежності від попередніх факторів;
5) аналіз взаємозв'язку між запланованими та реалізованими рівнями освіти і результатами навчання [8, с. 42].

Під час дослідження аналізується зміст шкільної математичної та природничо-наукової освіти, оцінюється математична та природничо-наукова підготовка учнів початкової школи (3–4 класи), основної школи (7–8 класи), а також випускників середньої школи. Участь у тестуванні обов'язкова для всіх країн. Водночас оцінюються навчальні досягнення під час виконання учнями практичних робіт. Результати досліджень TIMSS для початкової, основної та старшої школи з аналізом результатів практичного тесту відображаються у міжнародних звітах.

Уперше школярі 4-х та 8-х класів України стали учасниками міжнародного дослідження якості природничо-математичної освіти (програма TIMSS) у 2007 році. У дослідженні взяло участь понад **60** країн усього майже 425 тис. учнів, із них в Україні – 4498 учнів 4-х та 4527 – 8-х класів із 149 шкіл. Українські діти показали «середні» результати:

– з математики: 4-й клас із середнім балом 469 (максимальний – 500) розміщується **на 26 місці;** 8-й клас із середнім балом 462 – на 25-му (близькі результати мають Румунія, Ізраїль, Болгарія, Кіпр, Норвегія);

– з природознавства: 4-й клас із середнім балом 474 розміщується **на 26 місці;** 8-й із середнім балом 485 – **на 19-му** (результати України можна порівняти з результатами Йорданії, Норвегії, Вірменії) [11, с. 79].

Проте серед 14 країн-дебютантів кращі, ніж в України, результати показали тільки дві країни – Данія (4 клас) та Німеччина (4 клас).

Українські школярі **4-х** класів добре справилися із завданнями на перевірку та відтворення знань з природознавства, 80 % учнів початкової школи виявили здатність використовувати основні математичні знання у нескладних ситуаціях, інтерпретувати дані. Найскладнішими для них виявилися завдання на порівняння об'єктів, установлення міжпредметних зв'язків. При цьому тільки третина учнів змогла виконати завдання на застосування набутих теоретичних знань та умінь у реальних ситуаціях, характерних для повсякденного життя.

Школярі **8-х** класів добре справилися з математичними завданнями на перевірку та застосування знань у стандартних ситуаціях (задачі, що мали звичне для учнів формулювання, розв'язали 45–77,8 % учнів). Найскладнішими для восьмикласників виявилися завдання, що потребували застосування теоретичних знань у практичній діяльності, вимагали порівнювати та класифікувати об'єкти, аналізувати природу як цілісну систему. Радимо матеріали міжнародних порівняльних досліджень TIMSS-2007 «TIMSS-2007: Засади вимірювань і відкриті завдання з математики та природничих наук для 4 і 8 класів» використовувати вчителям початкової школи, учителям хімії, фізики, біології та географії як дидактичний матеріал з метою поступової та цілеспрямованої підготовки до моніторингових досліджень різних рівнів (локального, регіонального, національного, міжнародного). Необхідно звернути увагу на те, що для українських школярів запропоновані тестові методики, які широко використовуються у світовій освітній практиці, є новими формами контролю. Треба змістити акценти в навчанні зі знання фактів і використання навичок у знайомих ситуаціях на розвиток в учнів інтелектуальних умінь, пов'язаних із рішенням творчих завдань, їх застосуванням до невідомих і життєвих ситуацій. У навчальному процесі, спираючись на приклади завдань TIMSS, треба ширше застосовувати практично зорієнтовані завдання, підкреслювати єдність термінології в різних сферах науки, взаємозв'язки між поняттями та методами досліджень, використовуючи для цього можливості інтегрованих зв'язків [1, с. 34].

Міжнародна програма PIRLS. Це – програма вивчення якості читання та розуміння тексту (Progress in International Reading Literacy Study), що дає змогу оцінити навички учнів 4-х класів з читання на розуміння. За результатами дослідження можна отримати відповіді на запитання:

- наскільки добре читають випускники початкової школи порівняно зі своїми однолітками з інших країн;
- якими рівнями читацької грамотності володіють учні й чи люблять четвертокласники читати;
- як сім'я сприяє розвитку грамотності дітей;
- яким чином організовано навчання читанню в школах;
- чи має навчання читанню національні особливості порівняно з іншими країнами і якщо так, то в чому вони полягають;
- чи відрізняються методи навчання, які використовують учителі в початковій школі у різних країнах.

Разом із дослідженням TIMSS це оцінювання охоплює три основних предмета у початковій школі – читання, математику та природничі науки. В Україні дослідження проводились в лютому–березні 2011 року за підтримки проекту "Рівний доступ до якісної освіти в Україні". Дані з оцінювання досягнень дітей у

читанні, математиці та природничих науках разом з інформацією, отриманою від учителів, директорів шкіл та батьків, допоможуть країнам-учасницям визначити прогрес у даних предметах, важливих для подальшого навчання, та вплив на цей прогрес оточення у школі, класі та вдома [10, с. 20].

Міжнародна програма PISA. Організація з економічного співробітництва та розвитку (OECD – Organisation for Economic Cooperation and Development) впроваджує Міжнародну програму оцінки знань та умінь учнів (PISA – Programme for International Student Assessment), основною метою якої є отримання надійних відомостей про результати навчання у різних країнах світу, які можна порівняти на міжнародному рівні. Передбачається, що отримана інформація надасть можливість країнам-учасницям приймати обґрунтовані рішення для визначення перспектив розвитку галузі освіти.

Вимірювання знань проводиться серед учнів 15-річного віку. Такий вибір визначено тим, що в багатьох країнах до цього віку закінчується обов'язкове навчання в школах і навчальні програми мають багато спільного. Особливим інтересом дослідження є визначення стану знань та вмінь, які можуть бути корисними для учнів у майбутньому, а також уміння самостійно здобувати знання, потрібні для успішної адаптації в сучасному світі. Оцінка підготовки 15-річних підлітків стандартизована. Матеріали розробляються країнами–учасницями міжнародної програми спільно. Цікаво, що із 32-х країн, у яких планується тестувати по 4500 – 10 000 учнів, 28 є членами Організації з економічного співробітництва та розвитку [9, с. 84].

Щодо змісту дослідження, то воно проводиться за трьома напрямами: "грамотність читання", "математична грамотність" та "природничо-наукова грамотність". Особлива увага приділяється виявленню рівня розуміння учнями основних понять, опанування основними методами в рамках вищезазначених напрямів та вміння використовувати свої знання в різних ситуаціях. Тобто вимірюється не рівень опанування конкретним змістом навчальних дисциплін, а рівень більш широких знань та умінь, які накопичені під час вивчення шкільних предметів і потрібні для дорослого життя. Велика увага також приділяється оцінці міжпредметних компетентностей учнів.

Основним методом є письмова форма контролю – тести. Для їх виконання учням дається 120 хвилин. Тести складаються з двох типів завдань: із готовими відповідями, серед яких треба вибрати правильну, та завдання, на які учень повинен дати власну стислу або повну відповідь. Деякі завдання складаються з низки питань різної складності стосовно окремої життєвої ситуації. Інформація про учнів збирається за допомогою їх анкетування (20–30 хвилин), інформація про школу – анкетуванням директорів шкіл. Отримані дані використовують для виявлення впливу заздалегідь визначених факторів на результати навчання. Дослідження проводять трирічними циклами, останній був у 2004–2006 роках. У кожному циклі головна увага приділяється одному з напрямків дослідження, за двома іншими отримують інформацію лише стосовно окремих умінь. Так, у 2000 році основним напрямком була "грамотність читання", у 2003-му – "математична грамотність", у 2006-му – "природничо-наукова грамотність". На 2012 рік була заплановано участь України у дослідженні оцінки навчальних досягнень учнів 15-річного віку за напрямами "природничо-математична грамотність" і "грамотність читання". Кількісні показники, що характеризують стан основних знань і вмінь 15-річних учнів, стан факторів, що впливають на результати навчання,

та тенденції зміни результатів дозволяють створити банк даних щодо підготовки учнів у різних країнах світу. Інформація про результати досліджень дає можливість країнам-учасницям порівнювати свої досягнення з досягненнями інших країн та використовувати результати порівняння під час визначення політики в галузі шкільної освіти [9, с. 86].

Програма здійснюється консорціумом, який складається з провідних міжнародних дослідницьких організацій за участі національних центрів та організації ОЕСР. Керує роботою консорціуму Австралійська рада педагогічних досліджень (The Australian Council for Educational Research – ACER). До складу консорціуму входять Нідерландський національний інститут педагогічних вимірювань (Netherlands National Institute for Educational Measurement – Cito), Служба педагогічного тестування (Educational Testing Service, ETS, США), Національний інститут досліджень у галузі освіти (NIER, Японія), Вестат США (Westat, USA) [7, с 11].

У світлі широкомасштабного реформування освіти розвинуті суспільства змінюють свій погляд на те, якою повинна бути підготовка випускника основної школи. Поруч із формуванням предметних знань та вмінь школа повинна розвивати в учнів уміння використовувати свої знання в різноманітних ситуаціях, наближених до реальності, сприяти набуттю необхідних життєвих компетентностей. У подальшому житті вони будуть сприяти активній участі випускника школи в житті суспільства, допоможуть йому навчатись протягом усього життя [12, с. 13].

“Грамотність читання” – здатність людини розуміти письмові тексти та розмірковувати над ними, використовувати їх зміст для досягнення власних цілей, розвитку знань і можливостей, для активної участі в житті суспільства. Таким чином, термін “грамотність читання” має широкий смисл. Він не передбачає просто перевіряти техніку читання. Мета дослідження висвітлює сучасне уявлення стосовно вміння “грамотно читати”. Згідно з таким підходом, випускник основної школи повинен розуміти тексти, розмірковувати над змістом, оцінювати їх смисл та значення, викладати свої думки стосовно того, що він прочитав. Основна увага приділяється перевірці вміння “грамотно читати” в різних ситуаціях. Учням пропонуються тексти різних жанрів: уривки з художніх творів, біографії, розважальні тексти, особисті листи, документи, статті з газет і журналів, інструкції, рекламні оголошення, географічні карти тощо.

“Математична грамотність” – здатність людини визначати й розуміти роль математики у світі, висловлювати добре обґрунтовані математичні судження та використовувати математику таким чином, щоб задовольняти сьогоденні й майбутні потреби, властиві творчому, зацікавленому та мислячому громадянину. Термін “грамотність“ використовується для того, щоб показати, що вивчення стану математичних знань та вмінь, які зазвичай визначені в шкільній програмі, не є першочерговим завданням цього дослідження. Основна увага приділяється використанню математичних знань у різноманітних ситуаціях через використання різних підходів, які потребують міркування та інтуїції. Очевидно, для цього треба мати значний обсяг математичних знань та вмінь, які вивчаються в школі. Учням в основному пропонуються не навчальні, а практичні ситуації із повсякденного життя (медицина, житло, спорт тощо).

“Природничо-наукова грамотність” – здатність використовувати природничо-наукові знання для визначення у реальних ситуація проблем, які досліджуються та вирішуються за допомогою наукових методів, а також для отримання висновків, заснованих на спостереженнях та експериментах. Ці висновки потрібні

для розуміння навколишнього світу, змін, які відбуваються завдяки діям людей, та прийняття відповідних рішень. При цьому остаточне рішення в багатьох випадках приймається з урахуванням суспільно-політичних або економічних умов. Ці знання та вміння формуються у школах під час вивчення предметів природничо-наукового циклу: фізики, біології, хімії та географії. Метою дослідження є комплексна перевірка вмінь та понять. Головна увага приділяється перевірці вмінь визначати серед запропонованих питань ті, на які природничі науки можуть дати відповідь, робити науково обґрунтовані висновки на основі запропонованої інформації тощо. Реальні ситуації, запропоновані учням, пов'язані з актуальними проблемами, які виникають в особистому житті кожної людини (наприклад, використання продуктів харчування під час дотримання дієти), у житті людини як члена якогось колективу або суспільства (наприклад, визначення місця розташування електростанції відносно міста), як «громадянина світу» в кращому розумінні цього слова (наприклад, усвідомлення наслідків глобального потепління) [8, с. 73].

Інструментарій дослідження розробляли в процесі інтерактивної діяльності консорціуму, різних міжнародних експертних комісій та провідних спеціалістів країн-учасниць. Остаточний варіант міжнародного тесту містив 37 груп завдань: запитань з читання (загалом 141 запитання), 16 груп завдань з математики (загалом 32 запитання) та 14 груп завдань з природознавства (загалом 35 запитань). Кожен учень мав протягом двох годин письмово відповісти на 50 – 60 запитань з читання, математики та природознавства. В тестах використано й завдання з готовими відповідями, серед яких треба було вибрати правильну, а також творчі завдання, на які учень мав дати свою стислу або розгорнуту обґрунтовану відповідь. Деякі завдання (комплексні або структуровані) складались з кількох запитань із різного рівня складністю, які стосувалися життєвої ситуації, описаної в тексті. По закінченні тесту кожен учень заповнював анкету протягом півгодини, де відповідав на запитання стосовно свого навчального закладу, родини, відносин та інтересів. Додатково проводилось анкетування директорів навчальних закладів. За виконання тесту кожному учневі давали бал за міжнародною 1000-бальною шкалою окремо за кожну групу завдань з читання, математики та природознавства. За кожне завдання також давали визначений бал (залежно від рівня складності) за тією ж шкалою залежно від того, наскільки успішно його виконували всі тестовані учні. Міжнародна шкала мала такі характеристики: середнє значення дорівнювало 500 балам, стандартне відхилення – 100, тобто близько 2/3 учнів всіх країн-учасниць мали результати в межах від 400 до 600 балів [3, с. 115].

Висновки. Узагальнюючи інформацію, яка характеризує основні напрями розвитку міжнародної системи моніторингу якості освіти, зазначимо, що участь країн у міжнародних дослідженнях дозволяє: не тільки одержати об'єктивні та порівнювані дані про рівень підготовки учнів за визначеним напрямом, а й отримати актуальну інформацію про сучасний стан розвитку систем освіти інших країн; порівняти зміст освіти та освітніх стандартів різних країн світу, світові тенденції розвитку освіти взагалі. Результати будь-яких моніторингових досліджень дають змогу урядам країн реально оцінити свої досягнення та недоліки, визначити стратегії змін у державній політиці, забезпечити конкурентоздатність національних освітніх систем та підвищити їх міжнародний авторитет.

Участь України у таких дослідженнях дасть можливість отримати об'єктивну інформацію про систему освіти в країні та, найголовніше, знайти ефективні шляхи вирішення проблем. Система національних моніторингових досліджень ще

формується. Водночас формується уявлення про моніторинг та якість сучасної освіти з проекцією на значення досвіду в контексті традиції в розвитку європейського освітнього простору.

Список використаних джерел

1. Астраханцева С.В. Педагогический мониторинг в УДОД как управленческая проблема /С.В.Астраханцева //Дополнительное образование и воспитание. – 2007. – № 2 (88).
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: "К.І.С.", 2004. –112 с
3. Локшина О.І. Моніторинг якості освіти: світовий досвід /О.І.Локшина //Київ: Педагогіка і психологія, №1 (XXXVIII)'03. – С. 108-116.
4. Лукіна Т.О. Моніторинг якості освіти: теорія і практика /Т.О.Лукіна. – К.: Вид. дім «Шкільний світ»: Вид. Л. Галіцина, 2006. – 128 с.
5. Ляшенко О.І. Тестові технології і моніторинг в системі освіті України:стан і перспективи розвитку /О.І.Ляшенко, С.А.Раков //Вісник ТІМО. – 2008. − № 11-12. – С. 67-71;
6. Майоров А.Н. Мониторинг и проблемы информационного обеспечения управления образованием /А.Н.Майоров //Народное образование. – 2000. – № 8.
7. Майоров А.Н. Мониторинг эффективности и условия деятельности образовательных систем /А.Н.Майоров //Народное образование. – 1999. – № 8.
8. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи; за заг. ред. О.І.Локшиної. – К.: К.І.С., 2004. – 128 с.
9. Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні: Рекомендації з освітньої політики /Кол. авторів: О.Локшина, Т.Лукіна, В.Лунячек та ін. За заг. ред. О.І.Локшиної. – К.: К.І.С., 2004. – 160 с.
10. Орлов А.А. Мониторинг инновационных процессов в образовании /Педагогіка. – № 3. – 1996. – С. 18-23.
11. Сидоренко О.Л. Міжнародні порівняльні моніторингові дослідження як інструмент удосконалення національних систем математичної освіти /О.Л.Сидоренко, Н.О.Русанова //Вісник ТІМО. – 2008. – № 11-12. – С. 75-81;
12. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: "К.І.С.", 2003. – 296 с.
13. Фоменков А.И. Мониторинг как практическая система информационного обслуживания управления школой /А.И.Фоменков //Научные труды международной научно-практической конференции ученых МАДИ (ГТУ), МСХА, ЛНАУ 5-6 января 2004 года. В 4 т. Т. 4. Педагогика и методика. – Москва-Луганск: Издательство МАДИ (ГТУ), МСХА, ЛНАУ, Смоленск ООО «Инга», 2004. – С. 126-130.
14. Knowledge and Skills for life. First results from PISA 2000.– Paris, OECD, 2001; Education at a Glance. OECD Indicators. – Paris, OECD Centre for Educational Research and Innovation, 2001.

АКТУАЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Міхненко Г.Е.,
викладач
Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут»
(м. Київ, Україна)

The article considers the intellectual mobility of a specialist as an important integrated quality to be developed by students. The place of intellectual mobility in the hierarchy of various types of mobility is investigated.

Keywords: *mobility, intellectual mobility, academic mobility, intellectual culture, European space of higher education.*

Постановка проблеми. В умовах розбудови європейського простору вищої освіти сорок сім держав, учасниць Болонського процесу, спрямовують зусилля на цивілізаційну модернізацію своїх освітніх систем з метою забезпечення підготовки студентів для навчання за кордоном, поєднуючи його з продовженням навчання їх у своїй країні. Участь у Болонському процесі стала одним з найважливіших чинників проведення реформ вищої освіти в Україні, спрямованої на забезпечення належного рівня вищої освіти як умови конкурентоспроможності українських випускників на європейському ринку праці.

Важливою умовою створення європейського простору вищої освіти є сприяння академічній мобільності студентів, науково-педагогічних працівників, адміністративного складу; розвиток європейського співробітництва із забезпечення якості та європейського виміру вищої освіти [1, с.15]. Поступово розвиваються різноманітні форми підтримки молодих талановитих науковців для навчання у провідних наукових центрах світу, викладачі українських вищих навчальних закладів (ВНЗ) проходять стажування за кордоном, укладаються міжуніверситетські двосторонні договори щодо обміну кадрами тощо.

Задля результативності цього процесу потрібно не лише створити умови для вільного пересування студентів у межах Європи, а й забезпечити формування низки особистісних та інтелектуальних якостей майбутніх фахівців, їхньої готовності до ефективної діяльності в мінливих соціально-економічних умовах.

Мінливість технологій, зростання потоків інформації і необхідність з ними працювати, розширення творчого змісту праці висувають нові вимоги до кваліфікації фахівця, його моральної зрілості, загальнокультурного та інтелектуального рівнів. Домінуючим в освіті стає формування особистісних характеристик фахівця. «Засобом формування особистості при цьому стають освітні технології, продуктом діяльності – особистість випускника вищого навчального закладу, який має бути компетентним не лише в професійній галузі, але й мати активну життєву позицію, високий рівень громадянської свідомості, бути компетентним при вирішенні будь-яких завдань (задач), які ставить перед ним життя» [2, с.101].

Підвищення академічної мобільності студентів і викладачів зумовило зацікавленість проблемами мобільності не тільки на соціальному та економічному рівнях, але й у площині педагогічних досліджень, мета яких полягає у визначенні, обґрунтуванні та забезпеченні педагогічних умов формування важливих особистісних характеристик, серед яких – мобільність, зокрема інтелектуальна.

Аналіз наукових праць, присвячених розв'язанню проблеми. Проблема мобільності та її видів ще донедавна була традиційним предметом дослідження соціологів, економістів, соціальних психологів. Можна виділити дослідження мобільності як активу людського капіталу (О.Білик), соціальної (Б.Барбер, П.Блау, Н.Коваліско), соціокультурної мобільності (Д.Чернілевський). Різні аспекти української трудової міграції (територіальної мобільності) висвітлені у працях таких вітчизняних вчених, як О.Малиновська, С.Пирожков та інших. Елементи структур професійної та академічної мобільності розглядають як українські (О.Симончук, С.Хаджираєва, Г.Щокін та ін.), так і російські та західні дослідники мобільності (Л.Горюнова, А.Татарнікова, М.Етвуд (M.Attwood), Б.Тоунлі (B.Townley), А.Вард (A.Warde) та ін.). Психологічні аспекти мобільності розглянуто в працях Ф.Гайсина, Н.Мурадяна, Ф.Фаїзова.

Проводиться активна робота з дослідження педагогічних умов формування професійної мобільності педагогів (Р.Пріма, 2010), майбутніх офіцерів (А.Ващенко, 2006), кваліфікованих робітників (Л.Сушенцева, 2012). Досліджено критерії формування професійної мобільності майбутніх економістів (Є.Іванченко, 2005), соціально-педагогічні умови формування професійної мобільності менеджерів-аграріїв (Н.Кожем'якіна, 2006).

Протягом останніх десятиріч активно розробляється питання формування різних видів мобільності російськими науковцями: Е.Морильова (2001) досліджувала особливості формування соціально-професійної мобільності студентів у освітньому середовищі ВНЗ; С.Новолодська (2005) розглядає формування у студентів немовного ВНЗ професійної мобільності засобами навчального посібника з іноземної мови; С. Яковлева (2007) дослідила особливості формування соціальної мобільності спеціалістів у процесі вивчення іноземної мови у ВНЗ; С.Тиртий (2009) вивчає процес формування віртуальної мобільності викладача вищої школи у процесі підвищення кваліфікації; М.Вотинцева (2012) обґрунтовує важливість інтегрованого навчання іноземної мови як умови формування професійної мобільності економістів. Російська дослідниця Л.Меркулова (2008) розробила систему формування професійної мобільності спеціалістів технічного профілю засобами іноземної мови.

Окремо слід згадати дослідження вітчизняного науковця Л. Хорунжої (2009), спрямованого на вивчення способів формування інтелектуальної мобільності у старшокласників. Проблема ж формування інтелектуальної мобільності майбутніх фахівців ще не стала предметом окремого дослідження.

Постановка завдання, цілі статті. Автор статті ставить за мету обґрунтування необхідності формування у майбутніх фахівців такої інтегрованої якості особистості, як інтелектуальна мобільність та визначення місця цього виду мобільності серед інших її видів.

Виклад основного матеріалу. Проблема гнучкості та мобільності професійних якостей фахівця, зокрема інженера, в сучасних умовах є надзвичайно актуальною, і не лише у зв'язку з розвитком ринкових відносин. Це пов'язано також і з тим, що сьогодні дуже важко розробити навіть приблизний прогноз потреб нашого суспільства в тих або інших фахівцях. Як результат, багато випускників вищих технічних навчальних закладів відразу ж після їхнього закінчення переходять до розряду безробітних.

У світлі приєднання України до Болонського процесу метою інтеграції української освіти в європейську систему вищої освіти є формування конкуренто-

спроможності спеціалістів, причому провідними показниками якості професійної освіти стають мобільність і адаптованість особистості до умов мінливого середовища. В європейських країнах з розвиненою ринковою економікою лише близько 20% зайнятого населення працює відповідно до здобутої у молоді роки у ВНЗ кваліфікації, а 42% молодих людей змінюють профіль своєї професійної діяльності вже у перші два роки по закінченні навчального закладу. Дослідники зазначають, що ускладнення технічних завдань, які потрібно вирішувати сучасному інженеру, вимагає його зосередження на тій чи іншій вузькій проблемі, тобто спеціалізації, а з іншого боку – зростання невизначеності в системі постіндустріального суспільства робить цю орієнтацію інженера ризикованою. Е.Тоффлер зазначає, що сучасній економіці обов'язково потрібні будуть люди, які можуть не мати навичок у будь-якій одній на все життя спеціальності, але зможуть переміщувати ідеї з однієї сфери в іншу [3, с. 300].

Згідно з концепцією Е.Тоффлера, людська цивілізація проходить третю хвилю свого розвитку: у першій хвилі провідну роль відігравав речовий субстрат; у другій – енергетичний субстрат; третя хвиля – це хвиля, де головну роль починає відігравати інформаційний субстрат і в межах якої формується інформаційне суспільство. «Революція техніки комунікацій дає змогу кожному з нас скласти виразніше уявлення про себе. Вона диференціює нас далі. Вона прискорює сам процес, яким ми «приміряємо» образи до себе, і фактично прискорює наш рух через послідовні образи… Ми все більше опановуємо технологію свідомості» [4, с.345].

Сучасна епоха новітніх технологій, лавиноподібного прискорення змін та зростаючих інформаційних потоків породжує розгубленість людини, проте, водночас, спонукає її шукати можливості для реакції або пристосування до нових викликів сучасного технократичного суспільства, яке називають наразі суспільством знань. У дослідженні А.І. Субетто висловлюється ідея про входження людства у нову – четверту хвилю, де визначальним фактором виступає вже не інформація, хоча її роль залишається високою, а інтелект – інтелект людини і сукупний інтелект суспільства. Інтелектно-інноваційна революція готує перехід до інтелектно-інформаційної цивілізації, в якій дві хвилі – «інформаційна» та «інтелектна» – розкриваються більш повно [5].

У таких умовах висуваються нові вимоги до мислення людини. Формальна логіка та дискурсивне мислення виявляються недостатніми. Важливим стає вміння мислити комплексно, образно, пропонувати не міркування, а конкретні рішення. Відповідно актуалізується потреба у нових способах практичної діяльності. Тому центральною ідеєю нової сучасної освіти стає «нескінченне протягом усього життя людини дедалі більш повне усунення невизначеності її статусу у світі пізнавальних та діяльнісних практик, виявлення та розкриття дедалі глибших вимірювань її самості, нових глибин і масштабів її буття» [6, с.43].

У своїй концепції «ступенів навчання» Грегорі Бейтсон [7] доходить висновку, що первинне навчання, або «протонавчання», є передачею певної суми знань; «вторинне навчання», або «навчання процесу навчання», є необхідним доповненням до «протонавчання», забезпечуючи необхідні результати до тих пір, доки зберігається стабільність того світу, відносно якого здобуто навички мислення. Під час «навчання третього ступеня» набуваються навички самостійної зміни варіантів мислення, яким учні оволоділи у процесі вторинного навчання, здатності переналаштовувати мислення з одного порядку на інший, що приводить до посилення його креативності, пластичності та набуває найвищої адаптивної цінності

для життя [8]. При цьому ми погоджуємось з Л. Горбуновою, яка вказує на появу проблеми: "Як, набуваючи особливої пластичності мислення, без звички мислити лише певним чином (а не іншим), здатності переключатися з одного гештальту мислення на інший, не втратити при цьому цілісності світосприйняття, готовності контролювати ситуацію свого перебування в світі, здатності мислити проективно, вміння аналізувати ризики й передбачати небезпеки, бути не лише тактиком, а й стратегом свого життя? Як освіта може навчити адаптуватись до невизначеності й одночасно долати цю невизначеність?» [8, с. 66].

На нашу думку, вирішення цієї проблеми можливе лише за умов зміни стратегії освіти, зокрема вищої професійної, важливими тенденціями якої мають стати гуманізація та інтелектуалізація освіти – посилення уваги до особистості кожного студента як вищої соціальної цінності суспільства, врахування його психологічних особливостей, установка на формування спеціаліста з інтелектуально важливими якостями, однією з яких є інтелектуальна мобільність – предмет цього дослідження.

Науковці розкривають інтелектуалізацію освіти в XXI столітті як нову її парадигму, що основана на фундаменталізації, універсалізації, ноосферизації, гуманізації, інформатизації. Г. Єгорова під інтелектуалізацією розуміє цілеспрямований, систематичний процес, орієнтований на формування інтелектуальної культури особистості та значну зміну людини, суспільства, соціуму [9].

Г.Єгорова обґрунтовує, що «динаміка формування інтелектуальної культури передбачає розвиток свободи творчої думки, переструктурування потреб і мотивів, оволодіння засобами самоаналізу, саморозвитку, особистісної рефлексії, розширення поля професійної підготовки як у межах внутрішньої системи, так і межах між різними інтелектуальними системами» [9, с. 23-24]. Формування інтелектуальної культури забезпечує особистісну та професійну спроможність, сприяє особистісному та професійному успіху за такими показниками:

- висока конкурентоспроможність майбутнього інженера;
- інтелектуальна інтуїція;
- інтелектуальна відповідальність;
- інтелектуальна мобільність;
- інтелектуальна активність;
- інтелектуальна компетентність.

Реалізацію принципу інтелектуалізації науковець пов’язує з такими параметрами дидактичного процесу, як інтелектуалізація форм, засобів, методів, змісту, що забезпечують систему компонентів інтелектуальної культури: інтелектуальна мобільність, інтелектуальна компетентність, інтелектуальна активність, інтелектуальна відповідальність, інтелектуальна ініціатива [9].

Досліджуючи процес формування інтелектуальної мобільності майбутніх інженерів, ми спирались на дослідження Г.Єгорової в тому сенсі, де вона визначає інтелектуальну мобільність як компонент та індикаторно-критеріальний показник сформованості інтелектуальної культури. Водночас слід зазначити, що російський науковець не приділяє уваги розкриттю сутності цього поняття. В її роботах зустрічаємо лише розуміння інтелектуальної мобільності як «здатності до соціальної взаємодії, готовності до становлення спеціаліста-інтелігента, інтелектуала під час отримання вищої освіти» [9, с. 24].

В 2011 році в Росії захищено дисертацію Т.Котмакової, в якій дослідниця обґрунтовує важливість формування особистісної мобільності як однієї з основних

професійних характеристик майбутнього фахівця. За визначенням дослідниці, особистісна мобільність – це інтегративна якість майбутнього спеціаліста, яка проявляється у сформованій мотивації до навчання, здатності до творчої діяльності, у ефективному спілкуванні та дозволяє особистості знаходитися у процесі активного творчого саморозвитку [10].

За Т. Котмаковою, критеріями сформованості особистісної мобільності є її компоненти: мотиваційно-когнітивний (знання про мобільність та її типи, мотивація досягнення успіху та пізнавальна активність), особистісно-розвивальний (рефлексія та активний творчий саморозвиток) та комунікативно-поведінковий (ефективне спілкування, що включає в себе комунікабельність, гнучкість поведінки, активну адаптацію).

Слід відмітити, що дослідники аналізують той вид мобільності, який відповідає їхньому науковому інтересу. Ми погоджуємося з думкою Т. Котмакової [10], яка, описуючи різні типи мобільності, а саме соціальну, професійну, академічну, соціокультурну та культурну, зазначає, що особистісна мобільність лежить в основі їхнього формування, а рівень їхнього розвитку безпосередньо залежить від рівня особистісної мобільності. Сформована особистісна мобільність дозволяє обрати траєкторію інших типів мобільності для активного самовдосконалення. Якщо ж особистісна мобільність, за Т.Б. Котмаковою [10], не сформована, тоді буде складно проявляти інші типи мобільності з позитивним результатом для індивіда, він буде чекати на допомогу ззовні та не зможе самореалізуватися.

Але, як відомо, особистість – суспільна людина, якій притаманні погляди на життя, переконання, розвинутий світогляд, яка активно реалізує своє здібності. Цінність та унікальність особистості передбачають наявність її особливої структури. Вітчизняний психолог К. Платонов вживає вираз "функціональна динамічна структура особистості", розглядаючи її як складну відкриту систему, що саморозвивається. К. Платонов говорить про "підструктури" особистості, до яких "можуть бути включені всі відомі властивості особистості" [11].

Таких підструктур особистості автор виділяє чотири: 1) біологічна підструктура (типологічні властивості особистості, статеві і вікові психофізіологічні особливості); 2) підструктура форм відображення (індивідуальні психологічні особливості пізнавальних та емоційних психічних процесів); 3) підструктура соціального досвіду (знання, навички, вміння і звички, набуті в особистісному досвіді); 4) підструктура спрямованості особистості.

С.Максименко [11] зазначає, що статус п’ятої підструктури особистості мають також здібності як індивідуально-психологічні властивості, які визначають успішність і ступінь досягнення людини в певній діяльності. Разом з тим С. Максименко вважає такий розгляд особистості неповним відбиттям її структури і доходить висновку, що існують п'ять підструктур і три наскрізні динамічно-плинні загальні якості (внутрішній світ особистості, характер і психічні стани) [11].

Наведений нами аналіз структури особистості доводить, що не можна розглядати особистісну мобільність як єдину базову одиницю в ієрархії всіх видів мобільності. На нашу думку, такою одиницею є інтелектуальна мобільність (рис.1).

У попередньому дослідженні ґенези поняття «інтелектуальна мобільність фахівця» [12] ми розглянули сутність цього поняття. Тому, вважаючи недоцільним повторення викладеного матеріалу у межах нашого дослідження, зауважимо лише, що так само, як поняття «професійна мобільність» набуло нового змісту, а саме – розуміння як якості особистості, а не руху, переміщення, так у теперішній

час спостерігається перенесення акцентів щодо сутності «інтелектуальної мобільності»: від розуміння останньої як інтелектуальної міграції та обміну думками, ідеями до розуміння її як особистісної характеристики, якості, високий рівень сформованості якої стає основою мобільності особистості і може проявлятися у різних сферах життя.

Доповнюючи визначення Л. Хорунжої [13], ми визначаємо інтелектуальну мобільність фахівця як інтегровану особистісну якість, що системно поєднує інтелектуальні вміння, творчі інтелектуальні здібності, ознаки емоційного інтелекту та особистісні якості, які дають можливість фахівцю швидко віднаходити, обробляти й застосовувати інформацію, обирати оптимальні способи виконання завдань як репродуктивного, так і творчого характеру та швидко змінювати види і форми інтелектуальної діяльності без зниження ефективності та результативності останньої.

Отже, розуміння інтелектуальної мобільності та її місце серед інших видів мобільності у сучасних наукових дослідженнях ми узагальнюємо у рис. 1.

Рис. 1. Місце інтелектуальної мобільності серед інших видів мобільності

Як бачимо, інтелектуальна мобільність є основою формування особистісної мобільності, що проявляється в інших її видах, що за сутністю своєю є відображенням різних сфер діяльності людини. Водночас інтелектуальна мобільність визначається як критеріально-індикаторна складова інтелектуальної культури, формування якої в цілому забезпечить особистісну та професійну спроможність майбутнього фахівця-інтелектуала, творчої особистості, здатної вдосконалювати способи мислення в атмосфері інтелектуальної свободи та інформаційного різноманіття.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. На стадії виникнення інтелектно-інформаційної цивілізації необхідні нові підходи до формування професійних якостей фахівця, зокрема інженера. Вищі навчальні за-

клади повинні працювати на перспективу розвитку суспільства, якому потрібні фахівці, що інтелектуально, психологічно, професійно готові вирішувати складні міждисциплінарні завдання професійної діяльності. Тому проблема формування інтелектуальної мобільності майбутніх фахівців є надзвичайно актуальною і значущою не тільки для України, а й для всієї європейської та світової спільноти.

Важливим напрямом подальшого дослідження проблеми визначаємо вивчення та розробку моделі формування інтелектуальної мобільності фахівців.

Список використаних джерел

1. Національний освітній глосарій: вища освіта /авт.-уклад.: І.І.Бабин, Я.Я.Болюбаш, А.А.Гармаш та ін..; за ред. Д.В.Табачника і В.Г.Кременя. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.
2. Михайлишин Г.Й. Провідні тенденції модернізації освіти в Україні /Г.Й.Михайлишин //Вища освіта України. – 2012. – № 3 (додаток 2). – Т.2. – С. 99-101.
3. Попков, В.А. Теория и практика высшего профессионального образования: учеб. пособие для системы дополнительного педагогического образования /В.А.Попков, А.В.Коржуев. – М.: Академический Проект, 2004. – 432 с.
4. Тоффлер Е. Третя хвиля /Елвін Тоффлер; пер. з англ. А.Євса; ред. пер. В.Шовкун. – К.: Вид. дім «Всесвіт», 2000. – 480 с.
5. Субетто А.И. Квалитология образования /А.И.Субетто. – М., 2000. – 200 с.
6. Кизима В.В. Новое образование для нового человека //Філософія освіти. – №2. – 2005. − С.36-61.
7. Бейтсон Г. Экология разума. Избранные статьи по антропологии, психиатрии и эпистемологии /Грегори Бейтсон; пер. с англ. – М.: Смысл, 2000.
8. Горбунова Л.С. Хаос versus порядок як контроверза мислення у кризовій культурі. Частина 1 //Філософія освіти. – №2. – 2005. − С.62-76.
9. Егорова Г.И. Интеллектуализация профессиональной подготовки специалиста технического вуза: автореф. дис. … д-ра пед. наук: 13.00.08 [Электронный ресурс] /Г.И.Егорова. – Санкт-Петербург, 2005. – Режим доступа: www.dissercat.com/content/intellektualizatsiya-professionalnoi-podgotovki-spetsialista-tekhnicheskogo-vuza
10. Котмакова Т.Б. Формирование личностной мобильности как профессионального качества будущих специалистов в процессе обучения в вузе: автореф. дис. … кандидата пед. наук: 13.00.08 [Электронный ресурс] /Т.Б.Котмакова. – Хабаровск, 2005. – Режим доступа : http://www.dissercat.com/content/formirovanie-lichnostnoi-mobilnosti-kak-professionalnogo-kachestva-budushchikh-spetsialistov
11. Максименко С.Д. Загальна психологія: бібліотека українських підручників [Електронний ресурс] /С.Д.Максименко. – Режим доступу: http://libfree.com/182432604_psihologiyastruktura_osobistosti.html
12. Міхненко Г.Е. Генеза поняття «інтелектуальна мобільність фахівця» // Рідна школа: науково-педагогічний журнал. – 2012. - №10 (994). – С.17 – 22.
13. Хорунжа Л. А. Формування інтелектуальної мобільності старшокласників у навчальному процесі загальноосвітньої школи: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.09 / Л. А. Хорунжа; Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2009. – 22 с.

ДЕМОКРАТІЯ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Мотрук Т.В.,
студент 3 курсу юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м. Ужгород, Україна)

The article is devoted to democracy, its advantages and disadvantages. The analysis of the concept of democracy and its basic principles and characteristics. Also indicated are some arguments in favor of democracy and against it.
Keywords: *democracy, freedom, capitalism, tolerance.*

За рівнем популярності демократія, напевно, посідає перше місце у світі серед інших політичних режимів. Вона бере свій початок ще з Давньої Греції і Давнього Риму, з часів античного суспільства, і в останні десятиліття набула значного поширення. На сьогоднішній день число функціонуючих демократичних режимів у світі є найбільшим за всю історію. Понад сто сучасних країн ми можемо вважати демократичними, що є більшою половиною всіх країн світу. Ідеї демократії, переможно опановуючи духове, культурне, політичне і господарське життя, вплинули на створення відповідних державно-устроєвих форм і змінили пануючі погляди на людину та її відносини з державою.

Здавалося б, ми можемо впевнено сказати, що XXI століття – це нова епоха, епоха демократії і максимального забезпечення прав людини.

Але, незважаючи на тенденцію поширення демократії у світі, вона все одно залишається предметом дискусій. Обговорення ведуться навколо процедур демократичного представництва, захисту етнічних і культурних меншин, міграції населення, тероризму, соціальної нерівності.

Поняття демократії давно стало одним із найпріоритетніших об’єктів дослідження науковців. Його вивченням займалися такі дослідники, як Б.Гуггенбергер, Ф.К.Шміттер, М.Макфол, Р.Даль, С.В.Сироткін, В.Парето, Б.І.Краснов, Р.Дж.Кларк, Дж.Сарторі та ін.

Метою статті є визначення поняття демократії, її основних принципів, а також з`ясування її найважливіших переваг та недоліків.

У нас, в Україні, сьогодні слово «демократія» − найбільш модне. Ми кожен день чуємо про нього зі ЗМІ, ним спекулюють політики, і ми мимоволі розглядаємо його як щось ідеальне, що, як панацея, вилікує нашу і будь-яку державу від усіх її «хвороб». Але чи задумовувалися ми колись над можливими недоліками і вже відомими нам перевагами цього політичного режиму?

Варто почати з того, що ж таке взагалі демократія? Демократію (від грецького слова «демос» – «народ») найчастіше розуміють як спосіб врядування, при якому найвища влада належить народові. За певних форм суспільного устрою втілювати демократію в життя може безпосередньо народ, але коли суспільство велике, то в ньому народ втілює демократію через своїх виборних представників. Або, як сформулював це Авраам Лінкольн у своєму відомому вислові, демократія – це врядування «іменем народу, силами народу і для народу». Досить часто поняття «свобода» та «демократія» використовують як взаємозамінні, але насправді це не синоніми. Демократія – це набір ідей і принципів, що стосуються свободи, а також практичні методи і процедури, що формувалися протягом тривалого і часто непростого історичного процесу. Демократія – це інституціоналізована свобода.

Сутність демократії конкретизується в певній сукупності цінностей, інститутів і процедур. Головні з них такі:

Суверенітет народу. Визнання цього принципу означає, що народ є джерелом влади, саме він вибирає своїх представників у владу і періодично їх змінює. Визнання цього принципу означає, що конституція, форма правління можуть бути змінені за загальної згоди народу і за встановленими, закріпленими в законі процедурами.

Періодична виборність головних органів влади дозволяє забезпечити чіткий легітимний механізм правонаступності влади. Державна влада народжується з чесних виборів, а не завдяки військовим переворотам і заколотам. Влада вибирається на певний і обмежений термін.

Всезагальне, рівне виборче право і таємне голосування. Демократичні вибори передбачають реальну змагальність різних кандидатів, альтернативність вибору, реалізація принципу "один громадянин − один голос" розкриває зміст політичної рівності.

Гарантія основних прав людини. Права людини характеризують принципи відносин між державою і громадянином та визначаються як свободи. Свобода - це захищеність особистості від свавілля інших людей і влади, захист від зубожіння і голоду. В преамбулі Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною асамблеєю ООН в 1948 році, описані чотири свободи: свобода слова, свобода переконань, свобода від страху і свобода від злиднів. Ці, а також інші свободи асоціюються з кількома категоріями прав.

Громадянські права. Цими правами люди користуються як приватні особи, і вони захищають громадян від свавілля влади. До них можна віднести рівність усіх громадян перед законом, право на приватне життя, право не піддаватися тортурам, покаранню без суду, свободу віросповідання тощо.

Політичні права дають громадянину можливість брати участь у процесі управління і впливати на прийняття рішень законодавчими і виконавчими органами: право вибирати і бути вибраним, свободу вираження політичних суджень, свободу голосування, право на демонстрації, право на створення політичних і суспільних організацій, право подавати петиції владі.

Соціальні й економічні права. Реалізація цих прав − необхідна умова забезпечення політичної рівності. Пов'язано це з тим, що проголошення її не усуває практики, що склалася, коли окремі громадяни через свій суспільний статус і добробут володіють великими можливостями впливати на владу, використовуючи для цього ЗМІ, безпосередні контакти з урядовими чиновниками, дружні зв'язки. Реалізація соціально-економічних прав покликана знівелювати соціальну нерівність, що є, і підвищити тим самим активність пересічних громадян у політичному житті. Зрештою, ці права закріплюють умови життя, які виступають своєрідним імунітетом проти страху нестатків, страху перед безробіттям, злиднями. Вони включають у себе право на гідний життєвий рівень, гарантії соціального захисту, право на освіту і участь у культурному житті, доступ до охорони здоров'я. Зміст економічних прав зафіксовано в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (1966). Вони включають у себе право кожної людини заробляти собі на життя працею, яку вона вільно вибирає, і право на справедливі і сприятливі умови життя. Реалізація цих прав вимагає підкріплення гарантіями проти дискримінації при прийомі на роботу, в оплаті праці за ознаками статі, релігії, раси або мови. Забезпечення соціальних і економічних прав передбачає активність держави в розробленні і здійсненні соціальних програм. Розглядаючи перспективи розвитку демократії, деякі автори вказують на актуалізацію в майбутньому вимог гарантій рівності у сфері екології [1, с. 202].

Отже, дослідивши суть демократії, її основні інститути, цілі і принципи, ми можемо назвати елементи, які вважаються її позитивними рисами:

1. Принцип поділу державної влади на три гілки: законодавчу, виконавчу і судову. Тобто законодавча гілка створює закони, виконавча − втілює їх в життя, а судова забезпечує неупереджене правосуддя. Цей принцип також дуже тісно переплітається з існуванням механізму стримувань і противаг, який покликаний запобігти можливості зосередження повноти влади в руках якої-небудь гілки влади, державного органу чи конкретної особи. Тому його справедливо вважають важливою гарантією політичної свободи особистості.

2. Плюралізм думок. У демократичному суспільстві влада більшості має здійснюватися поряд із гарантіями дотримання прав конкретної особи, а вони, у свою чергу, слугують для захисту прав меншості чи незгодних – хай то буде етнічна чи релігійна група або просто ті, що програли в політичному змаганні. Права меншості не залежать від доброї волі більшості й неможуть бути скасовані більшістю голосів, одержаною голосуванням. Права меншості захищені завдяки тому, що права всіх громадян захищено демократичними законами й інститутами. Ті, хто перебуває в меншості, мають бути певні – влада захистить їхні права і гарантуватиме їм безпеку. Якщо це реально, тоді така меншина зможе брати участь у роботі демократичних інститутів своєї країни і зробити свій внесок у їх розбудову.

3. Свобода слова, зібрань і протестів. Щодо свободи слова – це відсутність тотальної цензури і контролю з боку влади за ЗМІ, що дає можливість вільно висловлювати свою думку і доносити її до інших, а також почути різноманітні точки зору з певних питань. Це дає можливість шляхом критики обмежувати свавілля влади та вказати на певні проблеми, які існують у державі. Оскільки в суспільстві можуть виникати різноманітні суперечки, розбіжності у поглядах, незгоди з певними діями влади, то особливої важливості набирає право на мирні зібрання. Адже тільки так народні маси можуть висловити свій протест або підтримку.

4. Народовладдя. Народ має реальну можливість або самостійно здійснювати владу, або обирати представницькі органи, які будуть відстоювати інтереси та реалізовувати цілі, поставлені своїми виборцями. При цьому народ також може реально впливати на політику, яка проводиться владою, та корегувати її, а в деяких випадках навіть змінювати. Це право народу реалізується за допомогою різноманітних процедур, таких, як вибори, референдуми і т.д. Також право обирати владу невіддільне від права самому бути обраним народом у різноманітні органи влади.

5. Верховенство права, яке полягає в тому, що в демократичному суспільстві всі громадяни є рівними перед законом, який має застосовуватись абсолютно однаково до всіх. Громадяни демократичного суспільства підкоряються законові, тому що розуміють: таким чином вони, хай і непрямо, підкоряються і собі самим як законотворцям.

6. Ринкова економіка, яка невід`ємно пов`язана з демократичним режимом. Ринкова економіка спирається на принцип свободи підприємництва, за якого будь-який вплив держави на економіку є обмеженим. Це економіка, в якій тільки самі покупці, постачальники товарів і послуг визначають структуру розподілу.

7. Невід`ємні права та свободи людини і громадянина. Це умови, які є необхідними для вільного і безпечного існування особистості в суспільстві. В демократичному суспільстві ці права та свободи не залежать від волі держави, яка, навпаки, зобов`язана визнавати, гарантувати і дотримуватися їх. Крім вже зазначених вище, можна перерахувати дуже велику кількість прав та свобод у різних сферах: гуманітарні права і свободи, економічні права, особистісні права…[2, с. 12]

Отже, якщо врахувати всі наведені аргументи, то здається, що це ідеальний політичний режим з беззаперечними перевагами і з відсутністю недоліків. На жаль, це не так. Демократію критикували протягом всієї історії її існування: від Платона, який взагалі був її противником, до безлічі сучасних науковців. І небезпідставно, зважаючи на досить вагомі її недоліки. Адже:

- жодна модель демократії не створить механізму народовладдя, коли "вся влада належить народу", оскільки це реально нездійсненно. Народ − багатогранний, складається з різних соціальних груп, що мають свої специфічні інтереси. Неможливо і недоцільно з кожного питання опитувати мільйони людей, щоб з'ясувати думку більшості. Народ не може поєднувати функції виконавчої і керуючої системи одночасно,бо це порушує принцип спеціалізації і погіршує якість управління. Крім того, демократія, по суті, є владою інстинктів, історія свідчить, що цивілізації часто руйнувалися несвідомим і грубим натовпом;
- політичний плюралізм має і негативний бік. Як казав Джордж Бернард Шоу, «демократія − це коли влада вже не призначається жменькою розбещених, а вибирається неосвіченою більшістю». Надання загального виборчого права практично всім громадянам призводить до того, що демократичне суспільство видає "ліцензії" на владу людям, що обіцяють "райське життя". Адже часто більшість членів суспільства недостатньо підготовлена для того, щоб обирати свою майбутню владу за яким-небудь критерієм, крім "хто більше наобіцяє". Навіть за рівних умов для всіх кандидатів все одно до влади прийде той, який матиме підтримку більшого капіталу, що дозволить йому проводити більш ефективну агітаційну роботу;
- тотальний захист різноманітних прав і свобод розширює можливості для зловживання ними протиправними елементами, внаслідок чого завдається шкода суспільству, державі, окремій особі;
- толерантність критикується як форма маніпулювання свідомістю людей з метою заглушити, прикрити згубні і надзвичайно негативні для суспільства моменти. Не може не турбувати, що часто під нею розуміється моральний нігілізм, індиферентність до різних пороків, релігійної істини, до тих цінностей, які століттями формувалися в країні;
- капіталізм, який є невід`ємною рисою демократії, неминуче призводить до майнової нерівності. Більшість капіталу зосереджується в руках невеликої частини суспільства, яка за його допомоги може реально впливати на владу в державі. Тобто демократія, як законна влада багатьох, внаслідок відсутності реального контролю держави за економікою може перерости в незаконну владу невеликої групи людей, тобто олігархію [3, с. 6].

Отже, на думку автора, демократія має як беззаперечні переваги, так і досить суттєві недоліки. Тому першочерговим завданням має бути досягнення такої моделі, яка була б певним оптимальним варіантом, за якого б зводилися до мінімуму негативні риси і вдосконалювалися позитивні. І завжди варто пам`ятати вислів Уінстона Черчіля: «Демократія – найгірша форма правління. Якщо не враховувати всі інші».

Список використаних джерел

1. Політологія: навчальний посібник /Юрій М.Ф. − К.: Дакор, КНТ, 2006. − 416 с.
2. DemocracyinBrief : [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://photos.state.gov/libraries/ukraine/238746/ejournals/Democracy_in_Brief_USA_optimized_1_.pdf
3. Сціборський Микола. Націократія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://opir.info/2010/06/23/mykola-stsiborskyj-natsiokratiya/

АБСОЛЮТНЕ ВЕТО СМЕРТНІЙ КАРІ

Пацкан І.М.,
студентка 3 курсу юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м. Ужгород, Україна)

Article is devoted to cancellation of death penalty all over the world. There is analyzed the essence of death penalty and given the arguments against applying of this type of punishment. Also there is noted some arguments for death penalty, then refuted.
Keywords: *death penalty, convicted, criminality, criminal punishment, democracy.*

За рівнем популярності смертна кара, напевно, посідає одне з перших місць серед інших кримінальних покарань. Цей вид покарання добре відомий ще з часів античного суспільства і, як не дивно, але зберігає свій авторитет та територіальне поширення і до сьогоднішнього дня. Здавалося б, що ми можемо впевнено сказати, що XXI століття – це нова епоха, епоха демократії і максимального забезпечення прав людини. Здавалося б, що людина – це найвища соціальна і духовна цінність нації, що це первинна ланка високорозвиненого громадянського соціуму. Але, беручи до уваги той факт, що смертна кара утримує такі сильні позиції в сучасному світі, важко було б сказати, що життя людини в XXI столітті має більшу цінність, аніж життя раба в античному суспільстві.

Інститут смертної кари давно став одним з найпріоритетніших об'єктів дослідження науковців в сфері кримінального права. Його вивченням займалися такі дослідники, як С.К.Бостан, Б.Й.Тищик, О.А.Гавриленко, А.А.Музика, В.М.Пуйко, R.Badinter, H.Mountouh, С.В.Жильцова, А.Ф.Кістяковський, Н.Д.Сергєєвський, І.С.Джабадарі, Н.П.Загоскіний, Н.С.Таганцевий,С.В.Познишевий, М.Н.Гернет, І.А.Фойницький, О.Є.Лейст, Д.А.Дриль, Г.Спенсер та ін.

Метою цієї статті є доведення необхідності скасування смертної кари як різновиду кримінального покарання у всьому світі.

Варто почати з того, що ж таке взагалі смертна кара? Її сутність може бути окреслена дуже лаконічно – це вбивство. Не більше й не менше. Тобто умисне завдання людині смерті, що не вважається протиправним. Відмінність від вбивства, що передбачене кримінальним законодавством, полягає лише в частці «не». Протиправне і НЕ протиправне.

Однією з незаперечних ознак смертної кари є її невідворотність. Повернути час назад неможливо, а отже неможливо і звільнити засудженого від цього покарання після його виконання. Смерть – це кінцева зупинка. За словами Ернеста Ван ден Гаага, смерть – це досвід, який не можна відчути і який водночас кладе край будь-якому досвіду.

Можливо, ніхто з нас ніколи не дізнається, що таке обмеження волі, конфіскація майна, виправні роботи, але всі ми колись будемо покарані смертю. За Фредеріком Бегбедером, смерть – це єдина зустріч, яка не запланована в нашому органайзері.

Тож виникає питання, і як на автора, воно є одним з найактуальніших в сучасному світі: чи можемо ми забирати у Бога (долі, провидіння, випадку) право бути катом?

Для відповіді на це запитання автор наводить аргументи проти смертної кари, а в подальшому намагатиметься спростувати і аргументи за смертну кару.

По-перше, вже було зазначено, що смертна кара являє собою вбивство, тобто смерть однієї людини від руки іншої за допомогою іноді надзвичайно жорстоких

методів. Деякі автори можуть називати ці методи гуманними, але яка нормальна і психічно здорова людина назве гуманною смерть за допомогою повішення, електричного стільця, розстрілу, смертельної ін'єкції? Причому у багатьох країнах, де існує смертна кара, вона застосовується не лише за вбивство, але й за інші злочини: одержання хабара у великих розмірах, сутенерство та утримання будинків розпусти, викрадення, продаж і виготовлення фальшивих грошей (Албанія), торгівля на «чорному ринку» (Мозамбік, існувала до 1990 року). «Чемпіоном» зі смертної кари зараз є Іран, де страта застосовується надто часто і за велику кількість злочинів [1, с.203]. Хіба можна вважати таке покарання справедливим за вчинення цих злочинів?

По-друге, смертна кара – це найважча форма фізичного і психологічного насильства над людиною, знищення одним незначним рухом всіх її років, досягнень, бажань, досвіду, потенціалу. Це не тільки знищення одного життя, це крок назад у формуванні нового цивілізованого суспільства. Це пережиток середньовіччя, яке потопало в інквізиції, це прийняття і використання досвіду концтаборів і ГУЛАГів. Це ще один доказ того, що в людині залишилося надто багато від звіра, а всі наші демократичні концепції абсолютно нічого не варті.

Та й як можна говорити про гуманність і демократизм, якщо ще у 1990 році Верховний Суд США розширив сферу використання страти, визнавши конституційним її застосування до дітей у віці 16 років? Штати Луїзіана і Арканзас дозволяють страчувати підлітків із 15 років, штат Алабама – із 14, Міссісіпі – із 13, а історія свідчить про те, що в США були випадки смертних вироків щодо 12-річних дітей. У світовій пресі публікувалися факти вчинення страт в Ірані стосовно дітей, починаючи з 11 років, а також трирічних – разом з їхніми батьками [1, с.202].

По-третє, смертна кара не передбачає можливості реституції, тобто повернення в попередній стан. Засуджений, таким чином, ніяк не може бути фактично реабілітований. Але випадки формальної реабілітації вже після виконання смертної кари мали місце дуже часто, зокрема у Великобританії, Бельгії, Туреччині, Пакистані, Китаї та навіть в Україні [2, с. 1].

Зокрема, організація Amnesty International наводить такі факти. Нещодавно було страчено в'язня Троя Девіса шляхом введення смертельної ін'єкції у в'язниці штату Джорджія. Він був засуджений за вбивство поліцейського і перебував у камері смертників з 1991 року. Але основним у даному випадку є те, що його обвинувачення переважно базувалося на свідченнях, а не на фактичних даних, тобто мали місце серйозні сумніви в його вині. З моменту суду, що відбувся в 1991 році, 7 з 9 свідків відмовилися від своїх слів, а деякі казали, що перебували під тиском поліції в момент надання свідчень.

Того ж дня, незважаючи на серйозні заборони щодо страти неповнолітніх, у Ірані публічно повісили 17-річного хлопця Аліреза Молла-Солтані, якого було звинувачено у вбивстві популярного спортсмена. Причому це вбивство було скоєне з необережності, так як хлопець застосовував самооборону.

Одночасно у Китаї стратили громадянина Пакистану, якого було засуджено за контрабанду наркотиків, хоча пов'язані з наркотиками правопорушення не кваліфікуються як найтяжчі і відповідно не караються найвищою мірою покарання [3, с. 1].

Автор наводить дані приклади, щоб продемонструвати, наскільки сумнівними можуть бути деякі вироки, які тим не менше виконуються. Але шляху назад немає. На папері всі ці люди можуть бути, звісно, через кілька років реабілітовані, але в силу цього вони не стануть знову живими.

По-четверте, судові органи при винесенні смертного вироку ніколи не зважають на те, який вплив буде мати це покарання на сім'ю страченого, його близьких людей,

його дітей. Коли члени сім'ї бачать, наскільки легко людину можна стратити, ними починає володіти ненависть до уряду, до судочинства, до всього державного апарату загалом. Смерть однієї людини – це трагедія, смерть мільйонів – статистика, як казав Сталін. Смертна кара в цьому аспекті не тільки деморалізує суспільство, але й вбиває в ньому бачення світлого і прекрасного, знищує духовні цінності, формує ненависть і сприяє функціонуванню культу жорстокості. Причому ця жорстокість притаманна не тільки індивідуальним ланкам цієї системи, які безпосередньо беруть в ній участь, але й формується на національному рівні також. Ми називаємо Сполучені Штати Америки демократичною державою, але більшість штатів використовують смертну кару, причому і щодо неповнолітніх осіб також.

До речі, в Білорусі родичам підсудного навіть не повідомляють дату страти особи, а в деяких випадках не хочуть передавати тіло на поховання, обгрунтовуючи це сухими нормами законодавства. Зокрема, нашумілим є нещодавній випадок у Мінську, коли було страчено Владислава Ковальова та Дмитра Коновалова за підозрою у скоєнні теракту річної давності. А матері, Людмилі Ковальовій, навіть не повернули тіло її сина.

По-п'яте, автор наводить найтривіальнішу з причин незастосування смертної кари, а саме релігійний аспект. Хоча тут, звісно ж, виникають певні суперечності. Справа в тому, що чимало авторів не тільки не заперечують, але й підтверджують необхідність застосування смертної кари, беручи до уваги певні релігійні догми. Зокрема, прихильники смертної кари наводять наступні цитати з Біблії для виправдання смертної кари:

«Беззаконники всі будуть знищені», « Хто вдарить людину так, що вона помре, той також має вмерти», « Я стягну і вашу кров, у якій життя ваше, стягну її від усякого звіра, стягну також душу людини від руки людини, від руки брата його. Хто проллє кров людську, того кров проллється рукою людини: бо людина створена за образом Божим» [4, с. 3]. Таким чином, людина намагається виправдати себе у власних очах, стверджуючи, що Бог сам бажає смертної кари.

Перш за все, Біблію писав не Бог, а люди. Причому різні люди і в різні часи. Адже ця книга писалася століттями і виражала саме ті догми, які були вигідні тут і зараз. Ми можемо сказати, що церква завжди поставала проти смертної кари, але хіба інквізиція – це не плід її діяльності? І хіба не в Біблії зафіксована імперативна заповідь «Не вбий»? Крім того, Біблія не є джерелом права, а тому на її догмах не може базуватися правова система будь-якої держави. Законодавець повинен виходити з першого і найголовнішого принципу: саме людина є найвищою соціальною цінністю. Законодавець як на міжнародній, так і на національній арені повинен захищати її життя, здоров'я, честь і гідність. Ось та відправна точка, навколо якої повинні нарощуватися всі інші складові елементи демократії.

По-шосте, при винесенні смертного вироку майже у всіх випадках є вірогідність судової помилки. Не існує ідеальної системи судочинства, а якщо б і існувала, то хіба що в утопіях Томаса Мора чи Томазо Кампанелли. Людина не може бути довершеною, а визначальними ланками судової системи є саме люди. Яким чином ми можемо бути впевнені, що у всіх випадках людині буде справедливо присуджена смертна кара? Хоча терміни «справедливість» і «смертна кара» є несумісними. Бувають навіть такі банальні випадки, коли людина не може забезпечити належне фінансування власного судового процесу. А підкупи суддів і присяжних? А банальний людський фактор? Та навіть якби існувала ідеальна держава та ідеальна судова система, автор впевнений, що в такому випадку смертна кара просто не мала би місця.

По-сьоме, чому науковці майже ніколи не враховують суб'єктивний фактор? Завжди в наукових працях беруться до уваги політичні, економічні, соціальні,

юридичні, релігійні чинники, тобто об'єктивні, але чомусь сама людина – основний суб'єкт даних правовідносин, засуджений, залишається поза кадром. Чи знає хтось із нас, що таке останній день приреченого до смерті, чи що означає роками бути у «черзі смертників», з дня на день очікуючи екзекуції? Чи здатні ми, розумні особистості, осягнути ті кілька хвилин, що залишаються до пострілу чи до подання струму, чи до введення ін'єкції? Ми, ті, що проголошують себе демократами-лібералами, представниками нового покоління, носіями високих ідеалів?

Дуже рідко суспільство зацікавлене в тому, щоб осягнути причини та умови скоєного особою злочину. Це і зрозуміло, адже в переважній більшості випадків суспільство і держава є їх творцями. Смертна кара введена для того, щоб усунути прогалини державного та суспільного механізму, а разом з тим і людей, що їх зачіпають. Це свідчення того, що ми не можемо створити справді розвинене суспільство, яке б стримувало людей від скоєння злочинів та правопорушень, а навпаки стимулювало б до дотримання правопорядку та законності. Звісно, можна шукати недоліки і в самих людях, але це не вирішить остаточно проблему культу насильства, що пропагується державами-прихильницями смертної кари.

Гвадалупе Маренго, активістка Amnesty International, сказала: « Смертна кара є ознакою культури насильства, а не вирішення проблеми».

Країнами та територіями, що зберігають смертну кару за звичайні злочини, на сьогоднішній день є Афганістан, Антигуа і Барбуда, Багами, Бахрейн, Бангладеш, Барбадос, Білорусь, Беліз, Ботсвана, Чад, Китай, Коморські острови, Демократична республіка Конго, Куба, Домініка, Єгипет, Екваторіальна Гвінея, Ефіопія, Гватемала, Гвінея, Гайана, Індія, Індонезія, Іран, Ірак, Ямайка, Японія, Йордан, Кувейт, Ліван, Лесото, Лівія, Малайзія, Монголія, Нігерія, Північна Корея, Оман, Пакистан, влада Палестинської автономії, Катар, Сент Кітс і Невіс, Санта Люсія, Сент Вінсент і Гренадіни, Саудівська Аравія, Сьєра Леоне, Сінгапур, Сомалі, Судан, Сирія, Тайвань, Таїланд, Трінідад і Тобаго, Уганда, Об'єднані Арабські Емірати, Сполучені Штати Америки, В'єтнам, Ємен, Зімбабве [5, с. 6].

Прихильникам смертної кари вищенаведених аргументів, вочевидь, недостатньо, адже в будь-якому випадку вони висувають власні. Автор не стане приховувати, що справді є й деякі позитивні характеристики щодо смертної кари і наведе деякі з них.

По-перше, деякі науковці зазначають, що згідно з соціологічними опитуваннями деякі злочинці самі вважають, що смертна кара – це кращий вихід із ситуації, аніж довічне позбавлення волі, що передбачає своєрідне «гниття» у відповідних установах. Такий підхід здається дуже сумнівним. Важко уявити, що людина, навіть в найжорстокіших умовах, вважає смерть кращою за життя. Ще Ремарк зазначав, що надія вмирає набагато важче, ніж сама людина. Людина – це істота, яка постійно сподівається на краще: на скорочення строку покарання, на амністію чи помилування, на пом'якшення умов за рахунок позитивної поведінки тощо. Але якщо людина так бажає власної смерті, то чому б законодавцю, як би це радикально не звучало, не ввести смертну кару за власним бажанням, своєрідне дитя евтаназії, де хворобою виступає абсолютне обмеження людської свободи? Звісно, це був би абсолютно радикальний і новітній інститут, який, можливо, і не знайшов би свого використання, але в такому випадку була б можливість перевірити, чи справді має силу вищенаведений аргумент прихильників смертної кари.

По-друге, досить вагомим аргументом на користь смертної кари виступає те, що цей різновид кримінального покарання тягне за собою тенденцію до зниження рівня злочинності в тій чи іншій країні. Але і цей тезис є досить сумнівним. Зокрема, Га-

лина Татара, магістр Кінгстонського університету з прав людини зазначає, що були проведені численні соціологічні опитування та дослідження, які резюмували, що введення смертної кари аж ніяк не зменшує рівня злочинності. Крім того, 80-90 % злочинців при здійсненні того чи іншого злочину не думають про наслідки, а саме про призначення у майбутньому покарання [2, с. 4]. Автор не стане приховувати, що існують найрізноманітніші статистичні дані, одні з яких свідчать на користь цього аргументу, інші – ні [6, с. 8]. Але факти підтверджують, що як в країнах, де існує смертна кара, так і в тих, де вона скасована, злочинність має місце. І це вже залежить не від наявності цього виду покарання в кримінальному законодавстві країн.

По-третє, ще одним аргументом на користь смертної кари є те, що утримання засуджених в місцях позбавлення волі потребує додаткових коштів з державного бюджету, тоді як смертна кара обходиться дешево. Як казав Сталін, нема людини – нема й проблеми. Але згідно зі статистичними даними, кожен смертний вирок у США коштує платникам податків у $2,3 млн , а це втричі перевищує суму, необхідну для утримання одного в'язня протягом 40 років [7, с. 1]. А з іншого боку, якщо утримання злочинців обходиться дуже дорого, то чому б законодавцю не створити ефективний механізм оплати в'язнем своїх потреб, зокрема за рахунок залучення до роботи на шахтах, до прикладу, та на інших суспільнокорисних роботах? Таким чином, засуджений міг би збалансовувати витрати на власне проживання та утримання, а також приносити користь соціуму.

Таким чином, беручи до уваги всі висловлені аргументи та контраргументи, на думку автора, смертна кара не має права на існування в жодній країні світу. В цьому контексті першочерговим завданням кожної людини є усвідомлення та розуміння цінності життя, бо як зазначав колись Леонардо да Вінчі: «Хто не цінує життя, той його не вартий».

Список використаних джерел

1. Михальська Н.М. Проблема смертної кари як інституту вивчення на міжнародній арені // Вісник Хмельницького інституту соціальних технологій. − №7. – 2011. – С.202-206.
2. Литовченко Л. Смертна кара не гарантує зменшення злочинності /[Електронний ресурс]: − Режим доступу: http://www.radiosvoboda.org/content/article/24742987.html
3. В США страчений Трой Девіс. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://amnesty.org.ru/node/2059
4. Головченко В. Смертна кара: морально-правові аспекти застосування [Електронний ресурс]: − Режим доступу: http://www.viche.info/journal/726/]
5. Смертна кара в цифрах і фактах: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uzbekpeople.narod.ru/amnesty_exec.html
6. Тенденции преступности в мире. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.xres.ru/viewpage.php?page_id=21
7. Про палачей. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.liveinternet.ru/users/4690905/post258795909

ПРОТИДІЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОСОБАМИ ЖІНОЧОЇ СТАТІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Перелигіна Р.В.,
здобувач кафедри кримінального права та процесу
Київський університет права НАН України
(м. Київ, Україна)

This paper analyzes the international experience in the fight against women's violence. Consider the legal and criminological framework to prevent violence in many countries and justified proposals for improvement of national legislation in the study area.

Keywords: *woman abuse, family violence, experience, national legislation, a victim of domestic violence, anti-violence.*

Загальна декларація прав людини, проголошена в 1948 році Генеральною Асамблеєю ООН, зазначає, що кожна людина повинна мати всі права без будь-якої різниці (стаття 2), що кожна людина має право на життя, на свободу та на особисту недоторканність (стаття 3), а також, що ніхто не повинен бути підданий тортурам та жорсткому, нелюдському чи принижуючому його гідність поводженню та покаранню (стаття 5) [1].

Насильство у сім'ї притаманне кожній державі-члену Ради Європи, незважаючи на позитивні здобутки у законодавчій, політичній та практичній сферах. Слід зазначити, що насильство може мати місце як з боку чоловіків, так і з боку осіб жіночої статі.

В останні десятиліття в Європі проблема жіночого насильства досягла таких масштабів, що влада змушена створювати центри допомоги представникам сильної статі, які постраждали від домашнього насильства. Приміром, нещодавно в Лондоні відчинив двері клуб колишніх чоловіків, організований за типом суспільства анонімних алкоголіків. На зборах джентльмени розповідають про те, якому пригніченню піддали їх дружини і намагаються відновити втрачену самоповагу. В Україні та Росії таких клубів поки немає [2].

Слід згадати і про прихований характер жіночого насильства: кількість заявлених і зареєстрованих випадків насильства, незалежно від форми, значно нижча за реальну кількість злочинів. Проте, навіть незважаючи на це, під час проведення загальнонаціональних інформаційних кампаній – «Стоп насильству!», та кампанії Ради Європи «Стоп насильству над дітьми», які фінансуються Європейським Союзом, на Національну «гарячу лінію» з запобігання насильству з дзвінками звернулись 3 756 громадян у 2009 році і більше 4000 – за 10 місяців 2010 року, з них: дзвінки від жінок становлять 54% усіх дзвінків, від чоловіків – 16% та від дітей – 30% [3].

Зменшення рівня насильства до безпечного в Україні можливе лише за умови вивчення та втілення в життя закордонного досвіду боротьби із цим вкрай негативним соціальним явищем, в першу чергу успішно діючих в інших країнах політичних, правових та організаційних механізмів подолання насильства.

Проаналізуємо досвід країн, що досягли певного успіху в цій сфері.

Важливим етапом у сфері відповідальності за вчинення насильства у сім'ї є процесуальне затримання особи, яка його вчинила.

У Австрії, наприклад, були засновані так звані «центри втручання», які пропонують безкоштовні консультаційні послуги й підтримку потерпілим від насильства у сім'ї. Це неурядові організації, які фінансуються Федеральними міністерствами внутрішніх і соціальних справ. Їх основними завданнями є турбота про людей, що зазнають насильства, і налагодження контактів з усіма інституціями, які займаються захистом від насильства [4].

У тих випадках, коли особі загрожує небезпека, поліція повинна мати можливість примусити винного в здійсненні насильства в сім'ї негайно залишити житло, без урахування його прав на це житло і попри заперечення з боку інших осіб, що проживають в ньому. А також передбачається заборона особі, яка винна в здійсненні насильства, наближатися до місця проживання жертви та/або до інших місць або видання заборонного судового наказу (тоді як в традиційних зако-нодавствах залишити житло мала жертва). Подібні заходи, засновані на бажанні захистити жертву і уберегти її від потрясінь, пов'язаних з необ-хідністю залишити своє житло, застосовуються в Австрії і Фінляндії. Як приклад, можна навести австрійське законодавство, згідно з яким виселення особи, винної в здійсненні насильства, поліцією є адміністра-тивним заходом, який згодом має бути підтверджений рішенням судді.

На нашу думку, позитивним д ля впровадження у вітчизняне законодавство є досвід країн Європейського Союзу та США, за яким застосовується підхід вилучення з сім´ї не жертви насильства, а особи, яка його вчинила. Як зазначає М.Євсюкова, у цьому випадку «особа, яка постраждала і яка є жертвою, не змушена шукати притулок, поки інший член сім´ї заспокоїться та прийде до тями» [5, с. 359].

Цікавим є досвід Бразилії, яка у 2006 році прийняла закон про сімейне насильство. Відповідно до цього закону працівникам правоохоронних органів дозволяється затримувати агресора не тільки за вчинення насильства, а й у випадках, коли в його діях існує реальна загроза для життя жертви цього насильства; створені спеціальні суди, основними повноваженнями яких є розгляд злочинів за статевою ознакою [6].

Позитивним є й те, що було збільшено терміни позбавлення волі (з 6 місяців до 3 років) за вчинення злочинів у сфері насильства в сім´ї, а також скасовано такий вид стягнення, як штраф.

Аналізуючи досвід діяльності спеціальних відділів поліції по боротьбі з домашнім насильством, які створені у кожному районному поліцейському відділку Англії, слід зазначити, що поліцейські, які прибули на виклик, пов'язаний з домашнім насильством, можуть затримати особу, яка вчинила насильство в сім´ї, навіть без прохання жертви сімейного насильства. При цьому, за наявності підстав, може бути порушена кримінальна справа навіть без згоди жертви [7].

У Франції насильство було визнано проблемою державного рівня, зокрема у парламенті Франції на обговоренні перебуває законопроект про нові заходи по боротьбі з насильством у сім´ї. Новелою цього законопроекту є введення в законодавство поняття «психологічного насильства в сім´ї», за яке передбачається покарання у вигляді позбавлення волі строком до 3 років та штраф у розмірі 75 тис. євро; можливість судового захисту жертви насильства з моменту подачі заяви, що передбачає, крім інших заходів, зміну місця проживання; застосування новітніх технічних засобів – електронних

браслетів під час нагляду за дотриманням особою, яка вчинила насильство в сім´ї, захисних приписів.

За законодавством деяких країн, зокрема Республіки Польщі, одним із заходів впливу на правопорушників є «подання ухвали про покарання до відома публіки в загальному порядку». На нашу думку, оприлюднення фактів вчинення насильства в сім´ї, особливо в сім´ях публічний осіб, буде додатковим чинником профілактики насильства в сім´ї.

У деяких країнах існують так звані «програми втручання», тобто спеціальні програми, призначені для осіб, винних в здійсненні насильства [8].

Завданням таких програм є попередження рецидивів правопорушень. З цією метою осіб, винних в здійсненні насильства, спонукають до усвідомлення своїх вчинків; їх намагаються навчити контролювати поведінку, що відхиляється від норми, і уникати деяких критичних ситуацій; їм також прищеплюють принципи соціального спілкування, які дозволять їм надалі виражати себе, не вдаючись до насильства.

На нашу думку, було б доречним запровадити такі «програми втручання» і в нашій країні. Ці програми могли б здійснюватися в спеціалізованих відкритих центрах, визнаних державою (наприклад, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді), в співпраці з представниками неурядових організацій, що працювали б як з жертвами насильства, так і з особами, винними в його здійсненні. А Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту має спільно з міжнародними та громадськими організаціями продовжувати роботу з інформування громадян щодо можливостей отримання допомоги у випадках насильства в сім'ї, а також здійснювати навчання власних співробітників з цієї проблеми, підготовку фахівців до роботи із агресивними особами та потерпілими.

Програми, які спонукають осіб не вдаватися до застосування насильства, мають важливе державне та суспільне значення. Адже згідно з теорією попередження злочинів, юридичний порядок буде доти міцний, доки всі громадяни мають сильну волю не порушувати закон. Тобто уже наявність у особи можливості посягання дає право державі певним чином попереджувати настання можливих суспільно небезпечних дій.

Програми цього типу були розроблені і здійснюються в Ірландії, Ісландії і Норвегії. Як інший приклад слід згадати досвід датської тюремної адміністрації, яка пропонує особам, які відбувають покарання за здійснення актів насильства, пройти курс підготовки, направлений на розвиток здібностей самопізнання, з метою спонукати їх до зміни своєї поведінки.

Наразі проблема викорінення насильства набула великого значення і розглядається світовим співтовариством не лише як соціальна проблема, а, насамперед, як проблема захисту прав людини, що вимагає вироблення належних правових засобів її розв'язання в інтересах усього суспільства. Держави зобов'язані визнавати, захищати та дотримуватися прав людини, а також вживати всіх заходів для попередження, розслідування та покарання за усі форми насильства включно із насильством у сім´ї.

Таким чином виділення та вивчення закордонних програм, які спрямовані на протидію насильству, що довели на практиці свою ефективність, являє собою величезні перспективи для запозичення позитивного іноземного досвіду.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята третьою сесією Генеральної Асамблеї ООН, резолюція 217А (III) від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua
2. Дані громадської організації «Захист сім'ї» [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http: // www.pravosemyi.org.
3. Дані Національної «гарячої лінії» по попередженню насильства [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http: // www.ostanovimnasilie.org.ua.
4. Акт про захист від насильства у сім'ї прийнятий Австрійською національною асамблеєю, від 1 травня 1997 року. [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://stopabuse.narod.ru/index/0-17
5. Євсюкова М. Аналіз змін до законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї /М.Євсюкова //Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов: [матеріали міжнар. наук. - прак. конф., Київ, 4 грудня 2009 р.] / Державний науково-дослідний інститут МВС України. – К.: ДНДІ МВС України, 2009. − С. 357-360.
6. Бразилия. Новый закон о домашнем и семейном насилии против женщин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.owl.ru/content/news.
7. Романова Н. Надання послуг потерпілим від насильства у сім'ї : законодавчий аспект /Н.Романова, Т.Семигіна //Соціальна політика і соціальна робота. – 2008. – № 2. – С. 58-70.
8. Кампанія Ради Європи по боротьбі з насильством. Документ EG /BUC (99) 1. [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http: //www. coe.int.

МОЖЛИВОСТІ ВПЛИВУ БІЗНЕС-СЕКТОРУ НА ВИЩУ ОСВІТУ

Рудяк Ю.В.,
студентка факультету інформаційних систем і технологій
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»
(м. Київ, Україна)

Загальновідомо, що ідея створення Єдиного європейського освітнього простору виникла із необхідності створення загальноєвропейського ринку праці, де б всі люди з різних країн Європи мали рівні умови для працевлаштування, незважаючи на країну походження. Єдині стандарти освіти дозволили б зробити це, саме тому і було підписано 45 європейськими країнами, в тому числі і Україною, Болонську декларацію, яка наголошує на необхідності європейської співпраці у забезпеченні якості вищої освіти, підвищенні якості підготовки фахівців, зміцненні довіри між суб'єктами освіти, мобільності, сумісності систем кваліфікацій, посиленні конкурентоспроможності європейської системи освіти. За Болонською декларацією вже в наш час повинен бути створений єдиний європейський простір, що, по ідеї, дозволяє мати конкурентні переваги на ринку праці молодим спеціалістам і таким чином частково подолати проблему молодіжного безробіття, оскільки нові фахівці повинні бути краще підготовлені до роботи, ніж їх попередники. Важливим пунктом в Болонській декларації як основного документа про створення Єдиного європейського освітнього простору є те, що стандартизація освіти має бути здійсненна із збереженням національних традицій у навчанні [1].

За логікою молоді спеціалісти, що підпали під Болонський процес під час навчання, повинні мати конкурентні переваги перед іншими, а тому і вищий попит на ринку праці. Але на разі проблема молодіжного безробіття гостро обговорюється в Україні та Європейському Союзі. І якщо в ЄС вона викликана саме кризою 2008 року та нещодавньою кризою Єврозони, що підвищила рівень безробіття серед молоді (15-25 років) з 15% у 2008р. до 23% у 2012р.[2], то в Україні зростання рівня безробіття серед цієї вікової групи також мало місце впродовж останніх десяти років, навіть у докризовий період, з 13% у 2007р. до 17% у 2012р.[3,4].Але у випадку України можна припустити, що молодіжне безробіття зростає не тільки через економічні проблеми, але, перш за все, через проблеми із якістю навчання. Тому стає очевидним з отриманих даних, що розвиток Болонського процесу натикається на певні перешкоди в Україні і не дозволяє сформувати якісний ринок праці молодої робочої сили.

Проблема молодіжного безробіття, на думку автора цієї роботи, відображає не тільки економічну ситуацію в країні, але й негативні тенденції у вищий освіті, що не дозволяють молодим спеціалістам бути конкурентоспроможними. Тому для того, щоб частково розв’язати проблему необхідно з’ясувати, чому українська система вищої освіти, навіть задіяна у Болонському процесі, не готує майбутніх фахівців ефективно; які способи впливу мають на процес підготовки кадрів основні споживачі робочої сили – роботодавці, представники бізнес-сектору.

На разі багато науковців та засобів масової інформації приділяють увагу дослідженню проблем вищої освіти в Україні та її невідповідності існуючому ринку праці. Але всі вони підходять з різних боків до даної проблеми, так економікою

вищої освіти займаються Л.Антошкіна, Є.Князев, К.Корсак, роллю вищої освіти в інноваційній моделі економічного розвитку – В. Кремень та В. Куценко, ринок праці та безробіття молоді досліджують А.Литвиненко, М.В'ялик, В.Геєць, Д.Богиня, О.Грішнова, Болонський процес в Україні у свої працях розглядають С.Рашидов, О.Параска, Р.Патора та ін. Але при всьому різноманітті немає досліджень, які б показували взаємозв'язок між розвитком Єдиного європейського освітнього простору, молодіжним безробіттям та тим, що саме може зробити бізнес-сектор для того, щоб підвищити якість вищої освіти в Україні, враховуючи національні традиції та політичні і економічні реалії, що склались в Україні.

Тому, метою даної статті є показати взаємозв'язок між розвитком Єдиного європейського освітнього простору, молодіжним безробіттям та бізнес-сектором, дослідити можливості впливу бізнес-сектору на вищу освіту, що дозволить підвищити конкурентоспроможність української молоді на ринку праці.

В Україні перехід до єдиного освітнього простору є надзвичайно складним, адже Болонська система побудована більш на основі європейської системи освіти, в той час, як Україна останні 90 років послуговувалась радянською системою освіти, що кардинально відрізняється від європейської і є непридатною в умовах динамічної ринкової економіки. Основою радянської освіти слугувало те, що держава сама визначала свої потреби у фахівцях та те, що мають знати та вміти майбутні спеціалісти. А після навчання всі молоді фахівціотримували призначення для своєї майбутньої роботи. За такої системи методичні матеріали, програми усюди були однакові, стандартизовані. При цьому університети не мали автономії і послуговувались в своїй діяльності директивами міністерства науки та освіти. Фактично така система створювала єдиний радянський освітній простір і дозволяла встановити рівновагу на ринку праці СРСР.

Проблема полягає в тому, що за ринкової економікисуб'єкти, що створюють попит на ринку праці, безпосередньо не можуть впливати на пропозицію робочої сили, що формується на даному ринку. В Україні процес переходу від планової економіки, що мала радянську систему вищої освіти, до ринкової економіки призвів до відповідних наслідків. Із зареєстрованих безробітних серед молоді, за даними Державної служби зайнятості України, 57% є випускники вищих навчальних закладів[5]. За минулорічними заявами високопосадовців 40% випускників вищих навчальних закладів працюють не за спеціальністю [6]. Причому попит на ринку праці України на працівників, що мають вищу освіту, є доволі високий. Найбільше на працівників ІТ-сфери, спеціалістів у сфері маркетингу та продажів, а також аудиторів та бухгалтерів[7]. Цікавий той факт, що в Україні ринок праці традиційно вважається перенасиченим молодими спеціалістами, які мають диплом про вищу освіту, що релевантний для даних спеціальностей (окрім ІТ). Все це вказує на те, що не- зважаючи на перетворення відповідно до Болонського процесу, вища освіта продовжує не відповідати умовам сучасного ринку праці і не дозволяє великій частині молодих спеціалістів працювати за отриманою спеціальністю.

Для того, щоб з'ясувати, в чому полягає проблема та чому процес перетворень в Україні не є ефективним, незважаючи на впровадження формальних вимог (кредитно-модульна система та вибіркові дисципліни), було проведено опитування серед студентів Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, ініційоване студентською академічною радою університету. Під час опитування було з'ясовано, що більшість студентів вважає, що отримати макси-

мальну користь від дисциплін, що вивчаються ними, не дозволяє застаріла програма навчальних дисциплін. Всеукраїнське опитування думки українських студентів також виявило, що тільки 60% з них вважать знання, отримані в університеті, корисними для майбутньої професійної діяльності [11]. Слід врахувати той факт, що політикаHR-служб більшості українських компанійстосовно молодих спеціалістів, яка на разі використовується в Україні, ґрунтується на припущенні, що після закінчення вищого навчального закладу молода людина не може працювати у компанії без належної перепідготовки. Звідси виникає логічний висновок, що також озвучується Державною службою зайнятості України[5], українськими високопосадовцями[6] та представниками українських і міжнародних компаній [8] про те, що система вищої освіти в Україні не забезпечує попит на ринку праці.

Автор статті вважає, що основна причина такого дисбалансу полягає у тому, що безпосередні споживачі робочої сили на ринку праці не мають прямого доступу до формування пропозиції, адже, успадкована система вищої освіти в Україні, навіть трохи модернізована під впливом Болонського процесу, не дає доступу роботодавцям до зміни програми, за якою навчаються майбутні фахівці. Все це призводить до того, що в системі вищої освіти України змінюються методи та форма викладання, а не те, що викладається.

Для можливостей змін навчальних матеріалів та програм університети, наразі, мають достатню автономію[9, 10], але українське законодавство не стимулює зміну навчальних програм та навчально-методичних матеріалів. Це походить з інституту акредитації вищих навчальних закладів в Україні. За положенням про акредитацію вищих навчальних закладів, навчальні заклади III-IV рівня акредитації, що мають статус національних,повинні здійснювати акредитацію один раз на 10 років, інші –один раз на п’ять років. Саме при акредитації вищого навчального закладу перевіряється якість його навчально-методичних матеріалів, програм. Власне це призводить до того, що для вищого навчального закладу необхідність адаптувати навчальну програму протягом цього часу відсутня. Оскільки контрольний орган перевіряє її лише один раз на десять років, то кардинальні зміни можна проводити тільки у час перед перевіркою [9,10,12,13].В принципі це і спостерігається у більшості випадків – навчальні програми переважної частини дисциплін втрачають свою актуальність, а, відповідно, студенти, що навчаються за ними, втрачають свою конкурентоздатність. Також негативним фактором є те, що, роботодавці все одно не мають прямого доступу до навчальних програм і не можуть їх змінити.

Але, на думку автора, представники бізнес-сектору мають вплив(потенційний або реальний) на якість вищої освіти в Україні і на розвиток Єдиного європейського освітнього простору загалом. Розглянемо шляхи, за допомогою яких бізнес-сектор може здійснювати цей вплив.

Перший шлях вимагає активного втручання бізнес-сектору у створення та контроль програм навчання хоча б у найбільш стратегічно важливих закладах освіти. Роботодавці та університети мають усвідомити, що лише за умови активної співпраці один з одним наша система освіти зможе підготувати висококваліфікованих фахівців. Зі свого боку, держава повинна закріпити цей процес законодавчо. Такі перетворення не є можливі без створення асоціацій роботодавців, законодавча робота з цього питання зараз проводиться в Україні. Але навіть на сьогоднішній день окремі представники бізнес-сектору можуть локально впливати на якість навчальних програм через роботу із студентськими радами та окре-

мими університетами. Такий шлях впливу є системним, тому він дозволить суттєво покращити якість освіти в Україні.

Другий шлях реалізації впливу бізнес-сектору на вищу освіту в Україні полягає у створенні міжкорпоративних університетів та надання ними тих знань, що потребує чи потребуватиме роботодавець. Прикладом таких закладів був «Міжкорпоративний університет», створений трьома потужними міжнародними компаніями в Києві. Як зазначав один із керівників проекту, підготовка одного спеціаліста в такому закладі була удвічі дешевшою, аніж пошук потрібного спеціаліста[14]. Отже організація таких програм та заходів є вигідною перш за все роботодавцям та студентам. Але величезними мінусами цього шляху є те, що не всі студенти можуть потрапити до таких програм через обмежену кількість місць та невелику інформаційну підтримку таких заходів. Також такі програми не можуть за визначенням надати всі необхідні знання, що має отримати висококваліфікований спеціаліст. Вони можуть довчити студента, але не навчити його «з нуля». Отже ці програми є хорошим і потрібним засобом впливу на вищу освіту в Україні, але вони не повинні бути основним засобом впливу.

Третій шлях, на думку автора даної статті, є поки недооціненим, але таким, що має широкі перспективи застосування – це шлях самоосвіти майбутніх спеціалістів. Самоосвіта є однією з основних ідей, що була закладена в Болонську декларацію. Власне існує добре відомий вислів, що характеризує суть Болонського процесу: навчання через все життя. За допомогою сучасних засобів зв'язку, таких, як мережа Інтернет, для великих компаній-роботодавців стає дуже просто організувати он-лайн навчання студентів. На практиці одна аудиторська фірма вже зробила крок вперед і ввела таку програму навчання[15]. Але не тільки онлайн курси можуть допомогти у навчанні студентам. Перелік літератури, рекомендований визнаними спеціалістами компанії, методичні матеріали, практичні кейси та методи їх вирішення, розміщенні на сайті великої компанії, дозволять українським студентам самостійно отримувати актуальні та практичні знання. Це буде з університетської лави стимулювати принцип самоосвіти, навчання через все життя.

Розвиток Єдиного європейського освітнього простору неможливий безефективної підготовки молодих спеціалістів у кожній країні-учасниці Болонського процесу. Ситуація, що склалась на ринку праці України, доводить неспроможність більшості вищих навчальних закладів підготувати спеціалістів, здатних працювати за отриманим фахом і, відповідно, бути конкурентоздатними на міжнародному ринку праці. Цей факт нівелює суть Болонського процесу і показує, що законодавчі зміни не змогли зламати традиційну систему вищої освіти, яка існувала практично століття в нашій державі. Оскільки ідеєю створення Єдиного європейського освітнього простору є підвищення якості підготовки фахівців, то представники бізнес-сектору, як найбільш зацікавлені особи в отримані якісної робочої сили, повинні також здійснювати свій вплив на вищу освіту в Україні. Цей вплив може виражатись у безпосередньому створенні програми навчання разом з освітянами, у створенні корпоративних університетів та наданні порад студентам самонавчання через мережу Інтернет. Всі ці шляхи впливу мають свої переваги та недоліки, але зусилля з боку бізнес-сектору можуть дозволити поліпшити якість освіти в Україні, пришвидшити процес створення Єдиного європейського освітнього простору.

Список використаних джерел

1. Спільна декларація міністрів освіти Європи "Європейський простір у сфері вищої освіти" [Електронний документ]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_525 .
2. База статистичної інформації Європейської комісії EuroStat [Електронна база]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics.
3. База статистичної інформації [Електронна база]. – Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/Mult/Dialog/Saveshow.asp
4. База даних статистичної інформації Державного комітету статистики України [Електронна база]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/
5. База даних статистичної інформації Державної службі зайнятості України [Електронна база]. – Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list
6. Інформаційно-аналітичне видання «finance.ua». Інформаційне повідомлення про виступ В. Тигіпко від 13.07.2012 [Електронне джерело]. – Режим доступу: http://news.finance.ua/ua/~/1/0/all/2012/07/13/283479.
7. Українське національне інформаційне агентство. Інформація про стан ринку прац у 2013 році [Електронне джерело]. – Режим доступу: http://economics.unian.net/ukr/news/153058-zrostannya-rinku-pratsi-v-ukrajini-v-2012-rotsi-stanovilo-18-20-doslidjennya.html
8. Благонравин М. «Вища освіта: у чому сила диплома» Освіта.уавід 24.03.2010 [Електронне джерело]. – Режим доступу: http://osvita.ua/vnz/high_school/7037/
9. Постанова Кабінету міністрів України «Про акредитацію вищих навчальних закладів» від 1.06.1992 р. N 303 [Електронний документ]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/303-92-%D0%BF .
10. ЗУ «Про вищу освіту» [Електронний документ]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14.
11. Результати опитування на тему "Становище молодих фахівців на ринку праці очима випускників і студентів вишів": [Електронне джерело]. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/vipuskniki_ukraiinskih_vishiv_na_pershiy_roboti_hochut_otrimuvati_do_4_tis_grn___opituvannya_1809342
12. Державні вимоги до акредитації напряму підготовки, спеціальності та вищого навчального закладу (Наказ Міністерства освітиі науки, молоді та спорту України від 13.06.2012 № 689) [Електронний документ]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1108-12/paran13#n13 .
13. Положення про акредитацію вищих навчальних закладів і спеціальностей у вищих навчальних закладах та вищих професійних училищах[Електронне джерело]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/licensing-and-accreditation/normativno-pravovi-akti-1/
14. Інформаційне повідомлення компанії про проект [Електронне джерело]. – Режим доступу: http://www.metro.ua/public/212839
15. Повідомлення від компанії про запуск навчальної програми в режимі online [Електронне джерело]. – Режим доступу: http://www.kpmg.com/ua/uk/careers/career-news/pages/k-foundation-2013.aspx

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Сюсько А.М.,
студентка факульту міжнародного бізнесу та міжнародного права
Науковий керівник: доц. Котляр О.І.
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м. Ужгород, Україна)

This paper discusses globalization as one of the most important factors that influence the changes in higher education, and analyzes the advantages and disadvantages of these processes.

Поняття «глобалізація» увійшло в наш лексикон порівняно недавно. Тенденція, яку охоплює це поняття, багато в чому визначає вигляд невідворотного майбутнього. Глобалізація формує нову еру взаємодії між націями, економічними і політичними системами та між людьми. Вона значно розширює культурно-інформаційні контакти між народами і державами, впливає на управління, виробництво, торгівлю, ринок праці, політичні утворення, освіту, інші суспільні інституції і процеси. У цих умовах стає актуальним дослідження глобалізаційних процесів у вищій освіті.

Вивченням глобалізації займалися такі вітчизняні та закордонні вчені: Г.Виноградов, І.Житарюк, Т.Левітт, Д.Лук'яненко, К.Оме, Е.Семенюк, А.Скотт, Ю.Ткачук, Б.Вілсон, О.Шаров, Ю.Шишков та інші.

Метою даної статті є висвітлення причин, цілей та форм глобалізаційних процесів у вищій освіті, аналіз інтеграції України у світове господарство у світлі цих процесів.

Сьогодні глобалізація тлумачиться як „комплексне явище, яке включає низку процесів, що відбуваються водночас" і має кілька „вимірів", найбільш помітними і важливими серед яких є глобалізація ринку, виробництва та інформації [1, с.15].

Один з відомих теоретиків університетської освіти, віце-канцлер Кенсінгтонського університету П. Скотт вважає, що глобалізація є найбільш важливим фундаментальним викликом, з яким зіткнулася вища школа за всю понад тисячолітню історію існування [2, с. 3].

Екс-міністр освіти і науки України, академік НАНУ В. Кремінь пов'язує глобалізацію вищої освіти з «вступом людства на перетині тисячоліть до нового типу цивілізації, опануванням нового способу мислення й різновидом прогресу»[3, с. 5].

У цілому глобалізація вищої освіти як міжнародне явище означає якісно новий рівень співпраці чи взаємодії різних країн у світовому масштабі. Це явище посилює їх взаємозалежність, а отже знижує рівень національного суверенітету держав та обмежує їхнє право діяти у внутрішній і зовнішній політиці згідно з національними інтересами.

Глобалізація освіти характеризується такими сучасними тенденціями. Перша – це, так би мовити, уніфікація освітнього контенту в міжнародному масштабі, зумовлена об'єктивними потребами світового ринку праці. Виклики сучасного розвитку освіти проявляються у необхідності зростання масштабів освіти, збільшенні освітнього терміну у трудовому житті працівника, зміні вимог щодо якісних характеристик людських ресурсів сучасного виробничого процесу, підвищенні значення та частки інтелектуальних функцій у процесі праці.

Друга тенденція полягає у зростанні інтернаціоналізації власне освітньої діяльності, появі інтернаціональних форм організації та фінансування освіти. Нагальна необхідність вирішення проблем стандартизації освіти зумовлена важливістю забезпечення і підвищення якості освітніх послуг в умовах зростаючої відкритості економік країн, дедалі зростаючого вільного руху людей, капіталів і товарів між країнами [4, с.56].

Поза будь-яким сумнівом, інформаційний бум — одна з ознак і один з провідних напрямів глобалізації. Інформація подвоюється практично через кожних два-три роки. Це означає, що без комп'ютера (як засобу оперативної обробки інформації) людина приречена на соціальне аутсайдерство. На жаль, в Україні комп'ютеризація освіти здійснюється безсистемно, а головне — розпорошеними зусиллями розрізнених суб'єктів господарської, наукової і політичної діяльності. Настав час формування і впровадження єдиної, цілісної, комплексної державної програми комп'ютеризації освіти. Без такої програми кошти будуть витрачатися не- доцільно, а вузи, як і раніше, наповнюватимуться застарілою технікою, яка не взаємоузгоджується і не має належного програмного забезпечення.

За останні роки поширення глобалізаційних процесів, розвиток інформаційних технологій зробив актуальною проблему модернізації системи освіти. Суть такої модернізації найбільше відбилася в концепції дистанційної освіти, яка завдяки такому глобальному явищу, як Інтернет, охоплює широкі шари суспільства та стає найважливішим фактором його розвитку.

Система дистанційної освіти має низку переваг і значно розширює коло потенційних студентів. Одержати освіту дистанційно має можливість молодь, яка не може поєднувати навчання з роботою або проживає у віддаленій від обласних центрів місцевості; військовослужбовці; домогосподарки; керівники; бізнесмени або студенти, що бажають паралельно одержати освіту. Дистанційна форма навчання підходить майже всім, тому що дає можливість гармонійно поєднувати навчання та повсякденне життя.

Варто відзначити, що дистанційна освіта – доступна можливість одержати освіту за кордоном з мінімальними фінансовими витратами при великому виборі спеціальностей, оскільки більшість ВНЗ Європи та США ввели таку зручну для студентів форму освіти набагато раніше, ніж Україна.

Глобалізація приводить до значного збільшення «освітньої міграції». Серед країн - лідерів світового ринку освітніх послуг США, Велика Британія, Австралія, Німеччина та ін. Наприклад, частка країн ОЕСР у загальній чисельності ВНЗ, які приймають іноземних студентів, у світі перевищувала 84 % у 2005 році, водночас динамічно зростає частка інших країн, на світовому ринку з'являються нові гравці, які наполегливо про себе заявляють, обираючи активну стратегію експорту освітніх послуг. Серед цих країн – Китай, Індія, Мексика, Малайзія та ін. До речі, Китай, не переймаючись невисокими показниками охоплення вищою освітою свого населення, проводить надзвичайно активну політику із залучення іноземних студентів [5].

Ці підходи, на наше переконання, повинна використовувати і Україна, оскільки в нас існує вітчизняна вища школа, яка має багаторічні традиції, висококваліфікований професорсько-викладацький склад, досить високу репутацію в країнах Африки і Азії. І для того, щоб ми могли сповна використати ці переваги, потрібне кардинальне оновлення і доукомплектування сучасною технікою ВНЗ, зокрема наповнення сучасними комп'ютерами, поширення викладання іноземними мовами, насамперед англійською.

Попри значні економічні вигоди з глобалізацією пов'язують певні ризики, серед яких комерціалізація освіти, зростання кількості іноземних «липових» дипломів та низькоякісних провайдерів, "відплив мізків", перетворення навчальних програм на товар. На більш загальному рівні загрози глобалізації освіти полягають у поширенні західних цінностей та принципів організації суспільного життя на решту країн світу.

Глобалізація в освіті являє собою об'єктивний, але далеко не однозначний процес. Його головна небезпека вбачається дослідниками в тому, що „ замість єдності в багатоманітності і розширення освітніх можливостей можна одержати сумну уніфікацію, одноманітність і втрату самобутнього творчого потенціалу національних (регіональних) освітніх систем" [6, с.31].

Що стосується глобалізації, тут не існує рівності. Натомість є підпорядкування освіти інтересам могутніх іноземних транснаціональних корпорацій, які нав'язують свої стандарти навчання, свою мову спілкування, не рахуючись з національними особливостями, витісняють національні мови носіїв самобутніх культур" [6, с.26]. Володіння значними грошовими коштами помітно посилює їхні конкурентні можливості і дає їм змогу не лише впливати на економіку, політику і навіть культуру інших країн, а іноді й підпорядковувати їх своїм інтересам. Це підриває економічні й політичні позиції деяких держав, негативно позначається на їхньому суверенітеті та національному розвитку, зумовлює підпорядкування сфери освіти і культури єдиним стандартам.

Занепокоєння з цього приводу було висловлено учасниками 22-ої сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО, що відбулася в Парижі в 2001 році й об'єднала представників 188 держав – провідних діячів освіти, науки, культури, профспілкових, молодіжних, жіночих, релігійних організацій [7, с.28].

З поширенням глобалізації і збільшенням кількості студентів, які виїжджають на навчання за межі своїх країн, однією з найважливіших проблем, з якою стикаються всі, без винятку, учасники мобільності, стає проблема визнання іноземних кваліфікацій.

За минулі 50 років світове співтовариство розробило цілий комплекс міжнародних актів, які сприяють вирішенню проблеми визнання дипломів. Прийнята в 1997 році Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти, в європейському регіоні (так звана Лісабонська конвенція) стала наріжним каменем Болонського процесу. На сьогоднішній час її підписали 67 держав − практично всі країни Європи, а також США, Канада, Австралія [7], в той час, як учасниками вищевказаного процесу, є лише 46. У різних районах світу діють регіональні конвенції ЮНЕСКО, які об'єднують ті чи інші країни − наприклад, країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону або країни Карибського басейну. Проте наразі ця проблема прослідковується практично у всіх країнах світу, але, на наше переконання, з поширенням глобалізації вона буде поступово вирішуватися.

Глобалізація освіти призводить до її модернізації, появи нових форм навчання, які змогли виникнути тільки за допомоги сучасних інформаційних технологій і технологій зв'язку. Їхнє застосування для розвитку дистанційного навчання на базі Інтернету сприяло новому розумінню важливості міжнародного рівня в освіті. Однак стан українських освітніх установ характеризується недоліком засобів, необхідних для їхньої модернізації, тому інноваційний розвиток вітчизняних вузів у найближчі роки буде визначатися цілями й завданнями забезпечення відповідного рівня якості освітніх послуг, які диктують потреби національної еконо-

міки. Як показали результати анкетування, сучасні студенти бажали б, щоб зміни у ВНЗ торкнулися: технології навчання (50,0 %); змісту освіти (27,0 %); режиму роботи ВНЗ (20,0 %); структури керування ВНЗ (3,0 %). Виходячи із цього, вищі навчальні заклади повинні прагнути розробляти й реалізовувати конкретні заходи щодо створення інноваційних систем в освітньому процесі.

У цьому контексті хотіли б зупинитися на проблемах, які постають перед вищою школою України.

Перша з них пов'язана із запровадженням на національному ґрунті поширеної на Заході концепції вищої освіти як сфери послуг, що усуває з освітнього процесу громадсько-виховні функції. Основний негатив такого підходу вбачається в уніфікації навчально-виховного процесу, втраті специфіки національної системи освіти. Крім того, сьогодні зростає потреба не просто у високоосвіченому і високопрофесійному фахівцеві, а в патріотично налаштованій особистості. Досягти цього можна лише базуючись на національних традиціях, мові, культурі, які мають покладатися в основу і всебічно враховуватися в навчально-виховному процесі вузів.

Звернення до сучасної практики показує, що ототожнення ступеня кандидата наук із ступенем магістра, а докторського ступеня із ступенем доктора філософії неправомірне. Магістерські роботи сучасних випускників вузів не набагато відрізняються від дипломних робіт, тоді як кандидатські дисертації передбачають значно вищий рівень розробки проблеми і є проміжною ланкою між вищою освітою і ступенем доктора наук. Крім того, як доречно стверджує Л.Батченко, „наявність кандидатського ступеня забезпечує ступеневість у науковій підготовці кадрів більш гнучку і поетапну, ніж та, що пропонується" [8, с.8].

Сьогодні в Україні здійснюється широкомасштабна освітня реформа. Розроблена й активно впроваджується Національна доктрина розвитку освіти XX сторіччя. Мова йде про становлення нової філософії освіти, її радикальної модернізації в контексті Болонського процесу на основі таких принципів, як «єдина система кредитів (ECTS), модульність навчання, мобільність, додатки до дипломів, єдина оцінка якості освіти єдина система вчених ступенів, двостороннє співробітництво й спільні дипломи».

Та попри успішні кроки у реалізації формування Єдиного європейського простору вищої освіти, в Україні ще залишилось багато проблем, які вимагають швидкого вирішення, а саме:

- Недостатнє визнання європейських дипломів в Україні.
- Низький рівень інституційної автономії та академічної свободи (контроль з боку держави навчальних планів та присудження наукових ступенів, неможливість міждисциплінарних досліджень).
- Чотирициклове навчання: бакалаврат – магістратура – аспірантура – докторантура.
- Низка бар'єрів на шляху академічної мобільності (мовний бар'єр, проблеми із оформленням документів, соціокультурною адаптацією, нестача фінансових засобів, недостатня гармонізація курсів тощо)

Отже зміни, які відбулися в системі вищої освіти за період поширення глобалізації, всеосяжні. Глобалізація — це процес двосторонній. Система вищої освіти повинна прагнути використати все те позитивне, що вона несе світу й нівелювати її негативні наслідки за допомогою підвищення якості навчання у ВНЗ. Вища школа України включилася в процес глобалізації, зайнявши своє місце в глобаль-

ному освітньому просторі. Її завдання — підвищити свій рейтинг серед країн, які глобалізуються зі збереженням тих традиційних досягнень, які споконвічно були властиві українській вищій школі.

Список використаних джерел

1. Диев В.С. Многомерный вектор глобализации: начало и основные компоненты //Философия образования. − 2005. − № 1 (12). − С.15-21.
2. Кремень В. Філософія освіти XXI ст. /Василь Кремень //Персонал. — 2003. − № 1. − С. 8.
3. Скотт П. Глобализация и университет /П.Скотт //Alma Mater. – 2000. – № 4. – С. 3-8.
4. Борисова М.В. Глобалізація та інтернаціоналізація університетської освіти в Канаді //Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальній школі. − 2009. − № 2. − С. 56-60.
5. Півнева Л.М. Глобалізація та зміни у вищій освіті: український контекст [Електронний ресурс] /Л.М.Півнева //http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Polzap/2010_2/10plmouk.pdf
6. Деланти Д. Новые модели университетов // http://socio.tamp.ru/1.htm.
7. Клайн Л. Глобализация: вызов национальным экономикам //Проблемы теории и практики управления. − 1998. − № 6. − С.44-49.
8. Каленюк І. Вища освіта в сучасному глобальному середовищі /І.Каленюк //Вища освіта України. – 2008. – № 9. – С. 55-62.
9. Джордж Андерс Высшее образование за $100 /Андерс Джордж //FORBES. – 2012. − №9.

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД У ЄДИНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ: МІСЦЕ, РОЛЬ, ЗАВДАННЯ

Сюсько М.М.,
студент 4 курсу юридичного факультету
Науковий керівник:
кандидат юридичних наук, проф. ***Ващук О.М.***
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м. Ужгород, Україна)

Наприкінці XX століття почалися активні дискусії щодо кризи вищої освіти і шляхів виходу з неї. Стало очевидним, що не існує такої ідеальної системи освіти, яка, з одного боку, спиралася б на свою історію і традиції, зберігаючи при цьому свою соціокультурну унікальність, з іншого боку – реалізовувала б національні державні інтереси в галузі освіти і адекватно відповідала б на всі виклики глобального світу. Ця обставина стала, по-перше, причиною визнання освіти сферою особливих інтересів держави, продуктивних вкладень бізнесу, по-друге, викликала необхідність реформування всіх національних систем освіти. В результаті процеси реформування систем освіти охопили більшість провідних країн світу. І кінцева мета реформування національних систем освіти полягає в створенні єдиного відкритого освітнього простору, в якому сім'я, школа, університет, громадські та державні структури об'єднали свої зусилля у досягненні випереджаючої якості освіти [1].

Поняття єдиного освітнього простору (далі ЄОП), становлення його в Україні та інтеграцію з європейським освітнім простором розглядають у своїх роботах П.С.Аветисян, В.П.Андрущенко, С.К.Бондирєва, В.С.Журавський, М.З.Згуровський, І.Козловська, В.Г.Кремінь, С.Ніколаєнко, А.А.Нурмагамбетов, А.Панарін, М.Ф.Степко, В.Шукшунов та інші.

У дослідженнях, що присвячені саме поняттю ЄОП, можна виокремити три головних аспекти, в яких дослідники визначають поняття ЄОП: це, по-перше, трактування ЄОП з інструменталістських позицій (Л.К.Михайлова, Т.П.Русецька, В.О.Чернишова), як нові технології навчання, застосування інтелектуальнихмашин, інформаційних мереж, принципів дистанційного навчання. По-друге, ще одна група дослідників (С.К.Бондирєва, О.Я.Данилюк, І.К.Шалаєв) зв’язує виникнення ЄОП із змінами, що відбуваються укультурі, філософії освіти, педагогіці та інших гуманітарних дисциплінах. І, по-третє, серед дослідниківпроблем освіти (А.Адамський, В.П.Андрущенко, Є.К.Балафанов В.А.Каймін, З.А.Малькова , В.Марача, В.А.Садовничій, П.Г.Щедровицький) багато тих, хто пов'язує виникнення поняття ЄОП зі структурнимизмінами в устрої систем освіти у всьому світі [11]. На наше переконання,поняття єдиного освітнього простору містить в собі всі три позиції, висловлені вище.

Серед основних причин виникнення єдиних освітніх просторів різного рівня можна вказати такі, як глобалізація, мобільність студентів та робочої сили, висока динамічність освітніхпрограм.

Метою створення ЄОП, як правило, є:

- підвищення ефективності управління освітою;
- консолідація та взаємообмін освітніми ресурсами;

- спрощення доступу (отримання) освітніх послуг;
- зниження собівартості освітніх послуг.

Світовий освітній простір об'єднує національні освітні системи різного типу і рівня, що значно різняться філософськими й культурними традиціями, рівнем цілей і завдань, якісним станом. Тому варто говорити про сучасний світовий освітній простір як про єдиний організм, що формується і в кожній освітній системі якого наявні глобальні тенденції й збережено розмаїтість.

У світі виокремлюють типи регіонів за ознакою взаємного зближення і взаємодії освітніх систем (О.П.Ліферов).

Перший тип становлять регіони, що є генераторами інтеграційних процесів. Найяскравішим прикладом такого регіону може слугувати Західна Європа. Ідея єдності стала стрижнем усіх освітніх реформ 1990-х років у західноєвропейських країнах.

До першого типу регіонів можна також зарахувати США і Канаду, але їхні інтеграційні зусилля у сфері освіти реалізуються в іншій ситуації.

У світі формується новий Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР) – генератор інтеграційних процесів. До нього входять такі країни: Республіка Корея, Тайвань, Сінгапур і Гонконг, а також Малайзія, Таїланд, Філіппіни й Індонезія. Для всіх цих країн характерна стратегія підвищених вимог до якості навчання й підготовки кадрів.

До другого типу належать регіони, що позитивно реагують на інтеграційні процеси. Насамперед це країни Латинської Америки. І в процесі історії, і на теперішній час Латинська Америка виявляється в зоні дії інтеграційних імпульсів з боку США і Західної Європи.

До третього типу належать регіони, які є інертними щодо інтеграції освітніх процесів. До цієї групи входить значна частина країн Африки від Сахари до півдня (крім ПАР), низка держав Південної й Південно-Східної Азії, невеликі острівні держави басейнів Тихого й Атлантичного океанів [3].

Організаційне регулювання процесу розвитку світового освітнього простору здійснює ЮНЕСКО. Ця організація розробляє для всіх країн міжнародно-правові акти і глобального, і регіонального характеру.

Активно сприяючи розвиткові інтеграційних процесів у сфері освіти, нормотворча діяльність ЮНЕСКО орієнтована на:

- створення умов для розширення співпраці народів у сфері освіти, науки й культури;
- забезпечення загальної поваги до законності й прав людини;
- залучення більшої кількості країн до процесу підготовки правових основ для міжнародної інтеграції у сфері освіти;
- дослідження стану освіти у світі, зокрема в регіонах і країнах;
- прогнозування найефективніших шляхів розвитку й інтеграції;
- пропаганду прийнятих конвенцій і рекомендацій;
- збирання й систематизацію звітів держав про стан освіти щороку [3].

Інтернаціоналізація освіти здійснюється головним чином у масштабах геополітичних регіонів, що об’єднують країни з подібними умовами історичного розвитку та подібною соціально-економічною структурою. Так розробляється більшість "наднаціональних" програм розвитку освіти. Закономірно, що найбільшого розвитку інтеграція освіти отримала в Західній Європі. Цей процес має глибокі історичні корені: спільність європейської цивілізації складалась протягом бага-

тьох віків. Міжнародне співробітництво в галузі освіти в Західній Європі якоюсь мірою можна розглядати як відродження давньої історичної традиції.

Інтеграційні процеси в Європі, що набрали чинності ще в минулому столітті, зачепили всі сфери життєдіяльності європейців, в тому числі й освіту. Об'єднана за основними параметрами Європа сьогодні активно і успішно будує загальний університетський простір. З процесом модернізації освіти в Європі пов'язують поняття «європеїзація освіти», яке з'явилося порівняно недавно і широко використовується після підписання Маастрихтської угоди в 1993 році, коли Європейський Союз отримав офіційні повноваження у сфері вищої освіти в Європі, а формування європейського освітнього простору стало предметом дискусій у середовищі фахівців, політиків, простих громадян. Під європеїзацією освіти слід розуміти здійснення інтеграції національних систем освіти в Єдиний європейський освітній простір, заснований на такій саморефлексії національних систем освіти, яка, базуючись на національній ідентичності та своєрідності, включає в якості компонента європейську самосвідомість [1].

Якщо «світовий освітній простір» – поняття доситьабстрактне (більше того, кожна національна система може розглядатисяяк частина останнього), то поняття «європейський освітній простір» (Після прийняття Великої Хартії, Лісабонської конвенції і, особливо, Болонської декларації) придбало цілком конкретні риси.

Членами європейського освітнього простору є 47 країн, спільно з Європейською Комісією та консультативними членами, зокрема Радою Європи, ЮНЕСКО-СЕПЕС, Групою Є4 (E4 Group), до якої входять чотири основних консультативних члени із супроводу Болонського процесу: Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Європейська асоціація закладів вищої освіти (EURASHE), Європейська асоціація університетів (EUA), Європейський союз студентів (ESU) в контексті співробітництва із забезпечення якості вищої освіти в ЄПВО. Активними та дійовими консультативними членами Болонського процесу також є: Освітній інтернаціонал (Education International) і БІЗНЕСЄВРОПА (BUSINESSEUROPE) [4].

Розглянемо основні положення Болонської декларації. Створення європейського освітнього простору передбачає:

1. Єдиний додаток до диплома, що, безсумнівно, полегшить європейськимгромадянам працевлаштування в різних країнах ЄС.
2. Прийняття дворівневої системи підготовки: бакалаврату (не менше 3 років) та магістратури.
3. Введення кредитної системи за аналогією з Європейською системою перекладу кредитів.
4. Сприяння мобільності студентів і викладачів.
5. Сприяння європейській кооперації з питання якості з точки зору розвитку порівнянних критеріїв і методологій.
6. Сприяння розробці єдиних параметрів навчальних планів [12].

Основа створення ЄОП – спільні цінності європейських університетів. Університетська освіта в Європі ідентифікується в рамках трьох різних систем: англосаксонської, французько-іспанської і германо-італійської. Однак деякі загальні цінності нового століття є загальними для всіх європейських університетів:

- свобода досліджень і викладання як фундаментальний принцип існування університету;

- дослідження і викладання як нерозривні рівні університетської освіти;
- внесок університету у стійкий розвиток суспільства як найбільш важливий напрям діяльності університету;
- посилення відповідальності національних урядів за вищу освіту.

Разом з тим процеси політичної та економічної інтеграції в Західній і Центральній Європі істотно випередили їх об'єднання в гуманітарній сфері, що найбільш очевидно проявляється в даний час у сфері вищої освіти. Дійсно, фактичне знищення кордонів між країнами Євросоюзу не привело в повній мірі до очікуваного вільного руху кадрів вищої кваліфікації між країнами через надзвичайно високу диверсифікацію змісту освіти, системи кваліфікацій, ступенів та дипломів в державах цієї політико-економічної зони[12].

Основні проблеми, що виникають при створенні ЄОП:

- створення єдиної нормативно-правової бази та освітніх стандартів;
- наявність інформаційної культури учасників процесу;
- створення та розвиток телекомунікаційних систем та освітніх мереж, що припускає узгоджені дії з реалізації державних і регіональних проектів;
- розробка уніфікованих технічних нормативів і стандартів згідно з протоколами і принципами адміністрування освітніх порталів, що фактично означає перетворення їх в стандарт для організації світової комп'ютерної мережі;
- відкритість стандартів (не вимагають застосування ліцензії) і, як наслідок, здешевлення обладнання та програмного забезпечення, необхідного для організації мережі.

Надзвичайно важливу роль у створенні і функціонуванні ЄОП відіграють вищі навчальні заклади. Адже саме ВНЗ є первинним елементом формування ЄОП. Самерханов виділяє такі принципи організації єдиного освітнього простору у вузі:

- фундаменталізація освіти як посилення наукової та методичної підготовки студентів;
- модульність навчання як спосіб усунення суперечності між предметно-дисциплінарним поданням змісту освіти в державному стандарті і необхідної інтеграції знань, засвоюванихстудентами в процесі навчання;
- діяльнісна спрямованість освіти, що забезпечує інтеграцію теоретичних знань з практичними потребами;
- заміна суб'єкт-об'єктних відносин між викладачем і студентом суб'єкт-суб'єктними відносинами як умова взаємодії викладача та студента;
- єдність освіти і життя як можливість зняття протиставлення процесу навчання реальному життю;
- персоніфікація навчання, що забезпечує необхідність розгляду людини як унікальної природної багатовимірної системи;
- саморозвиток особистості студентів, її залученню в усі сфери діяльності: інтелектуальну, емоційно-вольову і сенсорно-рухову[2].

Створення ЄОП повинно починатися зі створення єдиного інформаційного простору в кожному університеті та забезпечення вільного доступу для кожного учасника навчального процесу до освітніх ресурсів. На сьогодні українськіВНЗ функціонують в умовах конкурентної боротьби, яка обумовлює необхідність упровадження інновацій на базі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). У той же час новітні ІКТ є ключовим механізмом, який дозволяє створити вагомі переваги в конкурентному середовищі. Основним заходом у розвитку інформа-

тизації стає створення її надійної та ефективної інфраструктури та забезпечення її відповідності стратегічним цілям ВНЗ. Комплексна реалізація цих заходів має бути пов'язана з формуванням єдиного інформаційно-освітнього простору ВНЗ, що забезпечить інтеграцію інформаційних ресурсів та дозволить створити інформаційну інфраструктуру відповідно додіючої організаційної структури й особливостей освітньої діяльності навчального закладу. На сучасному етапі розвитку ІТ інформаційно-освітній простір із засобу надання доступу до необхідної інформації стає обов'язковим компонентом інфраструктури управління ВНЗ та сукупністю інтелектуальних сервісів і режимів, без яких не можлива організація освітнього процесу та управління діяльністю ВНЗ.

Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні й у системі освіти така, що традиційні форми й моделі навчання не можуть цілком задовольнити потреб суспільства в освітніх послугах. Саме тому навчання із широким застосуванням новітніх ІКТ стає однією з найважливіших складових освітньої системи України. На передній план виходять такі принципи навчання:

- масовість і доступність вищої освіти;
- освіта впродовж життя;
- перехід від вимог щодо змісту навчального процесу до його результатів (компетенцій);
- перехід на модульний принцип організації навчального процесу й накопичувальну систему залікових одиниць (кредитів).

Саме формування єдиного інформаційного освітнього простору, на наше переконання, можна розглядати як передумову створення ЄОП. Упродовж останнього десятиліття на ринку освітніхпрограмних продуктів стали з'являтися спеціалізовані засоби для розробки й супроводу електронних навчальних матеріалів й управління навчальним процесом із їх використанням. Із розвитком ринку освітнього програмного забезпечення й ІТ-інфраструктури ці засоби стають усе зручнішими в експлуатації, надаючи користувачу більш широкий функціонал.Найбільш популярнимисистемами Інтернет-навчання (Learning management system - LMS) є такі: Moodle,WebCT, Black Board, Ilias, Learning Space, LearneXact, Openet, Olat, Прометей [8, 9]. За функціональними можливостями всі системи близькі, різниця лише у вартості, інтерфейсі, організації підтримки й вимогах до технічних засобів і програмного забезпечення.

Сучасні інформаційні технології активно впроваджувались у навчальний процес в Закарпатському державному університеті. Зокрема, дистанційна (електронна) форма навчання та доступ до освітніх ресурсів університету реалізується через освітній веб-портал, на якому розміщене віртуальне навчальне середовище Moodle 2.x. Це безкоштовна система, що поширюється як програмне забезпечення з відкритим кодом (Open Source) за ліцензією GNU General Public License (ліцензія на вільне програмне забезпечення).За результатами аналітичного огляду "Використання інформаційно-комунікаційних технологій у вищій освіті України: поточний стан, проблеми і перспективи розвитку" система Moodle задіяна у більш ніж 35% вищих навчальних закладів України,які використовують ті чи інші системи дистанційного навчання [8].Програмний комплекс із відкритим кодом Moodleє спеціалізованою системою управління навчальним процесом, призначеною для використання в мережі Інтернет. Система орієнтована, насамперед, на організацію взаємодії між викладачем та студентом, хоча підходить і для організації традиційних дистанційних курсів, а також підтримки очного навчання [9].

Особлива увага приділяється розвитку електронної бібліотеки. За висновками експертів Інституту інформаційних технологій в освіті ЮНЕСКО, значення електронних бібліотек для сучасної освіти і науки зумовлюється, зокрема, такими чинниками, актуальними і для України:

- зростання кількості осіб, охоплених освітою, в тому числі вищою;
- зростання кількості осіб, що отримують освіту протягом життя,здобувають освіту дистанційно у відповідь на вимоги сучасного ринкупраці та внаслідок прагнення поліпшити умови життя;
- необхідність забезпечувати розширення охоплення освітою з одночасним стримуванням державних та приватних витрат на неї, а відтак – потреба у підвищенні продуктивності і ефективності освіти;
- скорочення термінів впровадження результатів наукових досліджень таінженерно-технічних розробок в економіку;
- інтернаціоналізація і глобалізація науки та посилення міжнародної конкуренції на ринку наукових досліджень, інженерно-технологічних розробок та ринку освітніх послуг, що активно глобалізується [10].

Для сучасного розвитку бібліотеки Закарпатського державного університету запроваджено формування фонду електронних ресурсів, головна мета якого є оперативність доступу. Ось на цьому і сконцентрувала свою увагу бібліотека, розпочавши комплектування власного електронного фонду.

Фонд електронних ресурсів формується з 2005 року. Його складові:

- електронні підручники, придбані вузом;
- власні електронні підручники та монографії, видані за межами університету;
- власні електронні ресурси, видані видавничим центром ЗакДУ (навчально-методичні посібники, тексти лекцій, практичні рекомендацій тощо);
- використання вільного доступу до електронних документів Інтернету;
- електронна база публікацій науковців ЗакДУ;
- електронні книги [5].

Пріоритетний напрям діяльності Інституту інформаційних технологій – розробка методик і технологій для створення високоякісних електронних навчальних матеріалів (e-content). Розроблено власний програмний продукт (електронна оболонка "e-Book Reader Wizard"), призначення якого – автоматизація створення будь-яких е-навчальних матеріалів (підручників, навчальних посібників, конспектів лекцій тощо). Е-навчальні матеріали, створені у такий спосіб, можуть містити тексти, рисунки, схеми і креслення, звуки, відео, 3-вимірні об’єкти тощо; мають інтерактивну пошукову систему.

Активного поширення в нашому університеті набула система автоматизації документообігу ЗакДУ DocFlow, яка є автоматичною комп’ютерною технологією реєстрації та моніторингу вхідних та вихідних документів. Система виконує також задачі контролю за виконанням документів та нагадування про терміни виконання.

Співробітниками ЗакДУ також розроблено автоматизовану систему тестування знань BrainTester, засновану на клієнт-серверній технології. Система використовується для проведення поточного, тематичного, рейтингового та підсумкового контролю знань студентів та для самоконтролю. Оригінальність BrainTester зумовлена тим, що викладач має змогу у реальному часі спостерігати перебіг та поточні результати тестування всієї групи.

ЗакДУ − організатор проведення міжнародних науково-практичних конференцій з проблем інтеграції вищої освіти України у світовий освітній простір. Співробітниками інституту видано електронну версію друкованих матеріалів десяти таких конференцій. Електронний збірник матеріалів конференцій записаний як мережева версія та виданий на компакт-дисках. Збірник містить базу даних тез та доповідей, відомості про учасників конференцій, фото- і відеоархів. Зручне користування базою даних збірника забезпечує інформаційно-пошукова система.

Крім того, інформаційні технології широко застосовуються в адміністративній діяльності ВНЗ. Зокрема, інформаційно-аналітична система «База даних науково-педагогічних працівників ЗакДУ». Призначення: аналіз і контроль педагогічної та наукової діяльності викладачів, аспірантів і наукових співробітників університету. Інформаційно-аналітична система «Рейтинг викладачів ЗакДУ». Призначення: автоматизація підрахунку рейтингу і оперативне отримання актуальної інформації щодо роботи викладачів і підрозділів університету.

Автоматизована система обліку технічних засобів. Призначення: облік технічних засобів університету, аналіз інформації про технічний стан та користувачів, автоматизоване планування потреб та оновлення технічної бази університету.

Отже, формування єдиного освітнього простору на даний час перебуває у активній фазі розвитку. Європейський освітній простір, який уже сформувався, показав, що надзвичайно важливу роль у цьому процесі відіграє вищий навчальний заклад. Єдиний освітній простір можна буде вважати сформованим лише тоді, коли буде сформовано єдиний інформаційний освітній простір.Формування ЄІОП на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій створить інформаційне, комунікаційне й аналітичне підґрунтя ефективного управління освітнім процесом та загальною діяльністю університету, а в перспективі й до створення єдиного освітнього простору. Безумовно, формування єдиного освітнього простору надзвичайно дискусійне питання. Проте, на наше переконання, Україна не має залишатися осторонь від світових процесів у галузі вищої освіти. Адже глобалізація впливає і на вищу освіту, відповідно пришвидшуючи формування ЄОП. Потрібно виробити інші механізми формування ЄОП, провести реформу, спрямовану на усунення недоліків, які стаються внаслідок формування ЄОП.

Список використаних джерел

1. Аветисян П.С. Европеизация образования как инновационный фактор формирования единого образовательного пространства СНГ //Вестник Российско-армянского университета (серия: гуманитарные и общественные науки). Ереван. – 2007. – N2 (5). – С.81-89.
2. Малюкова І.Г., Богачков Ю.М., Радченко В.М. Єдиний освітній простір: практичні аспекти формування [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://lib.iitta.gov.ua/402/
3. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] /В.Л.Ортинський – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
4. Болонський процес[Електронний ресурс] – Режим доступу:http://euroosvita.osp-ua.info/print/html/ch2/uchasniki.html
5. Бібліотечно-інформаційний портал Закарпатського державного університету[Електронний ресурс] – Режим доступу:http://www.e-lib.zakdu.edu.ua/

6. Аналитический обзор международных тенденций развития высшего образования /А.М.Алтайцев, М.Ф.Гербовицкая, А.М.Корбут, Ю.Э.Краснов и др. [Електронний ресурс]. − Режим доступу: http://charko.narod.ru/tekst/an5/2.html.
7. Світлана С. Єдиний інформаційно-освітній простір як засіб підвищення ефективності діяльності сучасного вищого навчального закладу //Освіта. – № 6 (106), жовтень 2010.
8. Використання інформаційно-комунікаційних технологій увищій освіті України: поточний стан, проблеми і перспективи розвитку (аналітичний огляд) [Електронний ресурс]. − Режим доступу : http://uiite.kpi.ua/ua/about-uiite/public/singlerecord.html?tx_wfqbe_pi1[id]=17.
9. Офіційний сайт Moodle [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://moodle.org.
10. Здіорук С.І., Іщенко А.Ю., Карпенко М.М. Формування єдиного відкритого освітньо-наукового простору України: оптимальне використання засобів забезпечення випереджального розвитку. Аналітична доповідь [Електронний ресурс]. − Режим доступу :http://www.niss.gov.ua/articles/597/
11. Рибка Н.М. Структура поняття "єдиний освітній простір" /Н.М.Рибка //Культура народов Причерноморья. − 2004. − № 51. − С. 141-144.
12. Нурмагамбетов А.А. Интеграция Казахстанав Европейское образовательное пространство [Електронний ресурс]. − Режим доступу: https://docs.google.com/viewer?docex=1&url=http://www.kisi.kz/img/docs/1213.pdf

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Нелюбов В.О.,
кандидат технічних наук, доцент,
завідувач лабораторії мультимедійних технологій навчання,
Дубів О.В.,
начальник відділу інноваційних технологій у навчанні,
Куруца О.С.,
начальник відділу технічного забезпечення навчального процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м. Ужгород, Україна)

The article deals with the basic principles and benefits of e-learning. The results of studies on the effectiveness of students' perception of different types of learning content were presented. The methods of creating quality e-learning materials with efforts of teachers only were proposed.
Keywords: *e-learnin, LMS, Moodle, PowerPoint.*

Реалізація прагнення України до євроінтеграції неможлива без підготовки фахівців з вищою освітою, конкурентоспроможних на європейському ринку праці. Це вимагає від вищих навчальних закладів України суттєво підвищити якість навчального процесу та адаптувати його до навчального процесу вищих навчальних закладів країн Європи. Вирішальним кроком у цьому напрямі є приєднання України до Болонського процесу, який визначає загальні підходи до організації навчального процесу. Загальними також є підходи до підвищення якості підготовки фахівців на основі впровадження у навчальний процес новітніх інформаційних освітніх технологій.

Характерною ознакою сучасної освіти є інтенсивне впровадження електронного навчання (е-навчання). Технологія е-навчання передбачає розгортання і впровадження у навчальному закладі електронних систем організації і керування навчальним процесом (Learning Management Systems - LMS) і наповнення цих систем електронним контентом (е-контент), який складається з електронних навчальних матеріалів різноманітного призначення.

Поєднання управління процесом навчання студентів і можливостей швидкої розробки е-навчальних курсів дозволяє системам управління навчанням і учбовим контентом повністю вирішувати завдання ефективної організації навчання в освітніх установах. Системи з таким розширеним функціоналом називають LMS/LCMS системами. Прикладом такої системи є найбільш поширена на теренах України система Moodle.

У загальному випадку електронне навчання (е-навчання, e-learning) передбачає здійснення всіх процесів навчання в електронній формі через глобальну мережу Інтернет, або через локальну мережу Інтранет з використанням систем управління навчанням. Для навчання, крім персональних комп’ютерів, також широко використовуються мобільні пристрої, такі, як електронні книжки, планшети, смартфони тощо. На всі пристрої навчальний контент може бути завантажений безпосередньо з мережі, або з CD-диска чи флеш-карти. Усі ці технічні аспекти і дозволяють реалізувати принцип щодо навчання де завгодно і коли завгодно.

Контент е-навчальних матеріалів відрізняється широкою різноманітністю: від простих текстів до складних мультимедійних документів і далі – до віртуальних лабораторних робіт і тренажерів. Численні дослідження доводять пряму залежність розуміння і запам'ятовування навчального матеріалу залежно від складності навчального контенту.

Численні опитування викладачів і студентів, а також об'єктивні результати досліджень дозволяють стверджувати, що при проведенні занять з використанням сучасних технологій навчання із застосуванням комп'ютерної техніки і мультимедійних засобів отримуємо істотні переваги перед традиційними методами навчання. Наприклад, у статті [1] стверджується що лекція-презентація більше ніж удвічі ефективніша за традиційну лекцію з використанням дошки, крейди та озвученням конспекту. Отже, застосування мультимедійних технологій є виправданим і доцільним, такі технології повинні розвиватися, удосконалюватися і широко використовуватися у навчанні.

До е-навчального контенту слід віднести такий контент, який може бути створений, збережений і відтворений тільки електронними засобами. Наприклад, прості навчальні матеріали першого і другого рівнів можуть існувати як в електронному, так і в паперовому вигляді, тому до подібних навчальних матеріалів доцільніше використовувати визначення «навчальні матеріали в електронному вигляді». Вони можуть бути створені та відтворені у середовищі будь-якого текстового процесора, наприклад, MSWord. Що стосується складних навчальних матеріалів третього-п'ятого рівнів, то вони можуть бути створені і відтворені тільки спеціалізованими електронними засобами, і тому в повній мірі можуть бути віднесені дое-навчальних матеріалів.

Цілком зрозуміло, що у переважній більшості е-навчальні матеріали мають бути створені викладачами, які добре знають свій предмет, але рівень їхнього володіння електронними засобами переважно обмежується володінням текстовим і табличним процесорами. Природно виникає запитання – чи достатньо таких знань і вмінь для створення ефективних е-навчальних матеріалів або для цього необхідно додатково опанувати спеціалізованими авторськими системами та залучити висококваліфікованих ІТ-спеціалістів, що може суттєво загальмувати процес впровадження інноваційного е-навчання.

Узагальнення досвіду створення і відтворення е-навчального контенту дозволяє зробити висновок, що для створення ефективного е-контенту третього-четвертого рівнів достатньо володіння програмами з офісного пакету Word, Excel і PowerPoint. Характерною ознакою навчальних матеріалів такого рівня є їх мультимедійність та інтерактивність. Створення віртуальних лабораторних робіт і тренажерів потребує високого рівня володіння програмуванням, що не притаманне більшості викладачів і тому тут не розглядається. Такий підхід є альтернативним щодо використання спеціалізованих авторських систем, або блоків LMS/LCMS систем. Причому у більшості випадків використання звичайних засобів дозволяє розробити більш якісні та ефективніші е-навчальні матеріали, ніж аналогічні матеріали з використанням спеціалізованих засобів.

Насамперед необхідно чітко визначити, що являє собою е-навчальний матеріал, і потім, які засоби можна використати для його повноцінного створення і відтворення. До основних особливостей е-навчальних матеріалів у порівнянні з традиційними навчальними матеріалами слід віднести:

мультимедійність – використання різноманітних інформаційних потоків (текст, графіка, звук, анімація, відео тощо) з метою суттєвого підвищення рівня розуміння і запам'ятовування навчального матеріалу;

інтерактивність – адекватна реакція на дії користувача (перехід до певних розділів навчального матеріалу, тобто вибір траєкторії навчання, відтворення мультимедіа, налаштування у відповідності до вимог користувача тощо);

автоматизована перевірка рівня засвоєння навчального матеріалу.

Крім того, для е-навчальних матеріалів важливим є забезпечення можливості відтворення як у середовищі LMS/LCMS систем, так і на комп'ютерах користувачів з будь-якою операційною системою і пакетом офісних програм.

В основі освітнього процесу лежить представлення учням навчального матеріалу, тобто його презентація. Тому представлення е-контенту у вигляді презентацій є доцільним, природним і виправданим. Можливості сучасних програмних засобів, і перш за все програми PowerPoint, дозволяють створювати мультимедійні та інтерактивні навчальні матеріали високого рівня з організацією самоконтролю.

Більше того, широкі можливості PowerPoint дозволяють використовувати ту саму програму як для презентації навчальних матеріалів на лекціях, так і для створення електронних підручників високого рівня. Крім того, як презентації, так і електронні підручники, створені у середовищі PowerPoint, легко і без проблем інтегруються в LMS/LCMS системи, у тому числі і у Moodle.

На даний час переважна частина публікацій присвячена особливостям створення презентацій в рекламі і бізнесі. Основною їх метою є змусити потенційного клієнта прийняти рішення щодо придбання певного товару або послуги під емоційним впливом яскравої короткої (2-4 хвилини) презентації. На противагу цьому презентація навчальних і наукових матеріалів має на меті представлення великого обсягу складної інформації, її аналіз, засоби використання на практиці, запам'ятовування на довгий термін. Як правило, тривалість такої презентації значно перевищує тривалість презентації для бізнесу.

В інформаційному просторі відсутні сталі методики і рекомендації щодо особливостей створення е-навчальних матеріалів у вигляді презентацій, але присутня велика кількість матеріалів, які відображають особистий практичний досвід з окремих питань створення презентацій провідних викладачів. Ми узагальнили цей досвід, що у сукупності з нашим досвідом і практичними напрацюваннями використання презентаційних технологій дозволило нам розробити навчальний посібник [2]. Він призначений, насамперед, для викладачів вищих і середніх навчальних закладів, а також вчителів шкіл, якіпочинають використовувати комп'ютерну техніку в навчальному процесі. В посібнику розглядаються особливості створення е-навчальних матеріалів у вигляді презентацій, надаються практичні рекомендації і поради щодо створення і проведення лекцій-презентацій і розробки електронних підручників у вигляді презентацій.

Висновки. Створення якісного і ефективного навчального контенту можливе лише для висококваліфікованих викладачів, які у загальному випадку не є фахівцями у галузі інформаційних технологій. Тому актуальним є питання розробка методик і технологій, які б дозволили звичайним викладачам самостійно розробляти і створювати високоякісні е-навчальні матеріали.

Багаторічний досвід використання е-технологій у навчанні, а також узагальнення досвіду провідних викладачів інших навчальних закладів, дозволили нам запропонувати широке використання презентацій у навчанні. Презентаційна технологія є універсальною і дозволяє створювати і проводити як лекції-презентації, так і створювати е-підручники та інші навчальні матеріали в електронному вигляді. І, що мабуть головне, опанування цієї технології під силу всім викладачам.

Нами розроблений е-навчальний посібник, в якому розглянуті особливості створення е-навчальних матеріалів різноманітного призначення.

Список використаних джерел

1. Тогунов И.А. Компьютерные презентации – современный метод аудиторных занятий //Образование и общество. – № 1. – 2006. – С. 62–65.
2. Ващук О.М., Нелюбов В.О. PowerPoint: від лекції-презентації до електронного підручника: електронний навчальний посібник. – Ужгород: УжНУ, 2013. – 240 с.: іл.

НАЛЕЖНІСТЬ ДОКАЗІВ ЯК ПРИНЦИП ОЦІНКИ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Немеш П.Ф.,
кандидат юридичних наук, доцент,
голова Закарпатського відділення Спілки адвокатів України
(м. Ужгород, Україна)

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У теорії цивільного процесу значна група вчених належність доказів відносить до критеріїв оцінки доказів, а не до принципів оцінки доказів, оскільки цей принцип не має такого всеохоплюючого характеру як справжній принцип галузі права. Проте така точка зору є не зовсім вірною, оскільки виділяють принципи окремих правових інститутів, де принцип належності доказів поширює свою дію на поведінку суду та осіб, які беруть участь у справі у межах всього процесу доказування, у тому числі й оцінки судових доказів по цивільній справі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями принципів оцінки доказів у цивільному процесі загалом та належності доказів займалися такі вчені, як К.І.Лельчицький, В.В.Спесівов, В.І.Тертишніков, М.К.Треушніков, В.П.Феннич, М.А.Фокіна тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є визначення питання належності судових доказів у цивільному процесі в якості принципу оцінки доказів, який регламентує поведінку осіб, що беруть участь в справі та суді, який її вирішує під час оцінки доказів по справі.

Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Належність судових доказів – це такий принцип інституту оцінки доказів, який зобов'язує суд включати в процес тільки ті з наданих доказів, які мають значення для справи, а сторін, відповідно, подавати такі докази, що будуть мати значення для правильного вирішення цивільної справи. Із всіх поданих до суду доказів суд повинен відібрати ті для подальшого дослідження, які мають зв'язок з фактами, які підлягають встановленню. Належними по цивільній справі будуть вважатися ті докази, які за своїм змістом підтверджують або спростовують існування фактів, які необхідно установити. Отже, як бачимо, належність доказів пов'язана з предметом доказування, а тому саме так і сформульований принцип належності доказів у нормах ЦПК України – належними вважаються ті докази, які містять інформацію щодо предмета доказування (ч. 1 ст. 58 ЦПК України).

Належність доказів – принцип оцінки доказів, що полягає в необхідності встановлення судом зв'язку між змістом фактичних даних, поданих особами, що беруть участь у справі, в обґрунтування своїх вимог або заперечень, і обставинами, що підлягають доказуванню у справі. Належність доказів проявляється трояко: 1) належним визнається доказ, за допомогою якого встановлюється яка-небудь з обставин, що входять в предмет доказування (позитивний доказ); 2) належним визнається доказ, за допомогою якого перевіряються фактичні дані (докази), вже наявні в справі; 3) належним признається доказ, який спростовує наявність тих або інших обставин, що мають значення для даної справи [1, с. 96].

Докази мають значення для справи тоді, коли вони можуть мати зв'язок з фактами, які входять в предмет доказування. Отже, належність доказів передбачає

наявність певного об'єктивного зв'язку між змістом доказів та самими фактами, які є об'єктом судового пізнання. Саме цей об'єктивний зв'язок дозволяє встановити на підставі доказів фактичну картину того, що мало місце, як правило, в минулому. Завдання суду як суб'єкта оцінки доказів полягає в тому, щоби залучити до справи всі необхідні, які мають значення для справи, докази й одночасно не допустити загромадження її такими доказами, які до справи не відносяться (ч. 3 ст. 58 ЦПК України). Ті докази, які мають значення для справи, допомагають правильно вирішити правовий спір. Наприклад, в справі про позбавлення батьківських прав, виселення в зв'язку з неможливістю спільного проживання, відновлення на роботі працівника, звільненого за прогул, суд повинен дослідити обставини, які характеризують особу, а в справі про стягнення боргу дослідження таких обставин значення не має [3, с. 98].

В юридичній літературі вироблено підхід, за яким вирішення питання про належність доказів розпадається на два етапи:

1) спочатку необхідно визначити, які факти по справі треба встановити за допомогою належних доказів. Мова в даному випадку йде про правильне визначення предмета доказування, яке необхідне для правильного вирішення цивільної справи;

2) далі шляхом логічного аналізу необхідно вирішити, чи може доказ по своєму змісту підтвердити або спростувати факти, які відносяться до справи. Таким чином, належність доказів в першу чергу визначається належністю фактів [2, с. 112-113].

Як відмічає М. А. Фокіна, належність судових доказів в умовах змагального судочинства грає двояку роль: по-перше, вона конкретизує змагальні засади в процесі формування доказового матеріалу; по-друге є ефективним засобом попередження недобросовісної поведінки сторін і їх представників в процесі подання доказів [4, с. 164].

З норм матеріального права, які регулюють спірне правовідношення, суд встановлює коло юридичних фактів, які відносяться до справи, тобто предмет доказування, але не коло доказів. Обсяг належних доказів визначається судом по внутрішньому переконанню суду, оціночним шляхом. В залежності від спірного правовідношення один й той же факт по одній цивільній справі може володіти належністю й відповідно вимагати доведення за допомогою належних доказів. У іншому, на перший погляд, подібному спорі цей факт не є належним й не потребує доведення. Наприклад, при стягненні аліментів з повнолітніх дітей на батьків необхідно з'ясувати, чи не був позбавлений батько по відношенню до цієї дитини батьківських прав та чи не був він у цих правах у подальшому поновлений, оскільки в іншому разі він не має права вимагати сплати йому аліментів (ч. 2 ст. 202 СК України). Навпаки при вирішенні питання про стягнення аліментів з батьків на неповнолітніх чи малолітніх дітей, а у деяких випадках і повнолітніх дітей, факт позбавлення батьківських прав відповідача значення не буде мати, оскільки позбавлення батька прав по відношенню до дитини не звільняє його від обов'язку її утримувати (ч. 2 ст. 166 СК України), а тому докази про це судом не повинні прийматися до уваги.

Принцип належності доказів адресований не тільки суду, як вважають окремі вчені [2, с. 111], але й іншим особам, що беруть участь у цивільній справі. Обмеження принципу належності доказів тільки судом аргументується тим, що сторони та інші особи, які беруть участь в справі, можуть неправильно оцінити

докази (помилитися в їх значенні) або свідомо відвертати увагу суду від об'єкта пізнання. Але не слід забувати, що сторони в цьому відношенні можуть обґрунтовувати належність конкретного доказу для підтвердження їх вимог чи заперечень у цивільній справі (ч.2 ст.58 ЦПК України). Цей обов'язок обумовлений тим, що рішення у справі буде вважатися обґрунтованим, якщо в ньому будуть відображені факти, які мають значення для справи, підтверджені перевіреними судом доказами. Отже, не тільки для суду, але в першу чергу і для сторін, які безпосередньо звертаються за вирішенням спору до суду, має місце активне використання принципу належності доказів у своїй процесуальній діяльності (зокрема, вже на етапі звернення до суду у тексті позовної заяви необхідно зазначити, якими доказами встановлюються ті чи інші обставини справи, які обґрунтовують вимоги позивача).

Цивільний процесуальний закон містить низку процесуально-правових гарантій правильного застосування принципу належності доказів: 1) позивач зобов'язаний вказати в позовній заяві обставини, якими обґрунтовує свої вимоги та докази, які їх підтверджують; 2) особа, яка заявляє клопотання про витребування письмових та речових доказів, про виклик свідка або призначення експертизи, зобов'язана вказати обставини, які можуть бути встановлені такими доказами [3, с. 98-99].

Слід мати на увазі, що засобів доказування певних фактів може бути багато. Так, свідками нещасного випадку може бути багато людей, велика кількість людей можуть дати свідчення про взаємостосунки дружини та чоловіка в справі про визначення місця проживання дитини. Завдання суду полягає в тому, щоби виявити ті з можливих засобів доказування, які найбільш близько та безпосередньо зв'язані з пошуковими фактами, з тим, щоб їх кількість була достатньою для достовірного встановлення фактів.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, належність доказів у цивільному процесі вважати критерієм оцінки доказів по справі не можна, оскільки перед нами є принцип, який змістовно впливає на поведінку осіб, які беруть участь у справі та суді під час оцінки доказів у цивільному процесі. Підстав відносити цей принцип до принципів цивільного процесу немає, але вважати його принципом окремого правового інституту оцінки доказів цілком можливо.

Список використаних джерел

1. Гражданский процесс: учебник /Н.П.Антипов, В.А.Бабаков, И.А.Волкова, А.Г.Коваленко и др.; под ред. д.ю.н., проф. А.Г.Коваленко, д.ю.н. проф. А.А.Мохова, д.ю.н., проф. П.М.Филиппова. − М.: Юридическая фирма «КОНТРАКТ»; «ИНФРА-М», 2008. − 448 с.
2. Треушников М.К. Судебные доказательства /М.К.Треушников. − М.: ОАО "Издательский дом «Городец»", 2004. − 272 с.
3. Феннич В.П. Цивільний процес: конспект лекцій. Навчальний посібник /В.П.Феннич. − Ужгород: ЗакДУ, 2005. − Частина 1. − 130 с.
4. Фокина М.А. Теория и практика доказывания в состязательном гражданском судопроизводстве. Монография /М.А. Фокина. − Домодедово: Изд-во ВИПК МВД России, 2000. − 222 с.

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРИКЛАДУ УГОРЩИНИ ЯК ЧЛЕНА ЄС ТА АКТИВНОГО УЧАСНИКА БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Терентьєва Ю.О.,
студентка
Київський національний лінгвістичний університет
(м.Київ, Україна)

Статья посвящена вопросам реализации Болонского процесса в Украине, проблемам его внедрения и возможным вариантам решения этих проблем на примере опыта внедрения Болонского процесса в Венгерской республике. Рассмотрены сложности мобильности студентов, влияние действующего законодательства на систему образования в Украине, а также законы, принятые в сфере образования в Венгрии. Поднят вопрос о соответствии квалификационных уровней в Украине и странах Европейского Союза.

This paper focuses on the realization of the Bologna process in Ukraine, the problems of its implementation and the possible solutions to these problems on the example of the implementation of the Bologna process in the Republic of Hungary. The complexity of the mobility of students is considered, the effects of the current legislation on the education system in Ukraine, as well as the laws passed in the education sector in Hungary. The question about the qualification levels in Ukraine and the countries of the European Union is raised.

The 21st century is a period of intensive globalization, which means that all the countries of the world are trying to unite in order to create the ideal conditions for development of the person who represents the future. Everything is changing: from technology to economy, - and understanding of the universe itself. In our quickly developing technological world and highly humanistic society of nowadays education plays one of the most important parts. So now all the countries of the European Union try to upgrade their systems of education in the context of the European requirements with the help of Bologna process. The process of convergence and harmonization of higher educational systems in Europe has the aim of creating the unified European field of education.

Ukrainian education is known for its long history with a lot of changes. Kiev-Mohila academy was the first higher educational establishment in the country and from the moment of its opening till nowadays a lot happened. Ukraine changed many different educational systems and all of them have left a mark on the whole educational concept of the country.

Ukraine is still not a member of the European Union, but takes part in a lot of programs introduced by it. Bologna process is among them. Our country attempts to meet all European requirements, but still has some unsolved problems on the way to success.

Let's consider the Hungarian type of educational system as the ideal one for describing the implementation of fundamental principles of Bologna process.

Education in Hungary has a long, rich history. The first university was opened in Pecs in 1367. Higher education institutions in Hungary are autonomous, state or non-

state institutions accredited by the government. So, there are 18 public and 7 private universities and, accordingly, 11 and 34 institutes. All of them are independent from the government.

That is what can not be said about Ukraine. The huge pressure of governmental authority, which is carried out due to intensified centralization, stands on the way to uniqueness of each university's development [3]. Higher education institutions are restricted by nationwide laws, that hinder to find their own way of development. Besides, they are unable to respond quickly to changes in the job market.

On the opposite, Hungarian universities can be characterized by diversity of views and approaches. They have complete autonomy and control their finances, so each of the higher education establishments has its own style of existence, which means freedom in ways of development and inner policy. Also it promotes responsibility by enhancing the functioning of democratic principles.

At the same time, the number of universities in Hungary is much fewer, than in Ukraine. In 1997, there were more than a hundred universities in Hungary, but after the adoption of the Law №550 about transformation of educational institutions. In 1999, the number of universities decreased sharply down to 55, and in 2001 – to 18[1]. The reason of it is European focus on an attempt to eliminate universities, that do not meet the modern needs of individuals, society and the state. For example, in the Hungarian city of Seged 4 higher educational institutions were integrated into one with an extensive network of faculties [2, c.4]. New law about higher education provides creating of University Council which would consist of nine people: 5 are chosen by scientific council and 3 by Ministry of Education. The head of the Council is rector [2, c.2]. It helps to make progress of education easier.

As for Ukraine such an effort didn't succeed. In the year of 2004 local authorities tried to involve 3 universities in this process, but indignant teachers and students made everything in order not to let that happen. Zabara K. D., the former Sumy state university rector's advisor, says, that the deciding factor of this failure was the absence of social guarantees for teachers, who could be fired.

This problem is successfully solved in Hungary, so now the government of this country works on international connections. It is well-known, that Hungarian diplomas are accepted in all the countries of the European Union.

Instead of it, in Ukraine mobility of students is possible only inside the country, which can be considered as the first stage of the on-going process of integration to the European educational system, which is very important in the context of multiculturalism and globalization. At the moment more than 10 000 Ukrainian students are studying abroad via the international programs of 64 countries. 25 000 foreign students receive education in Ukraine. The main reasons of the weak mobility are the poor training in foreign languages at school, the visa regime and the difference between European and Ukrainian ways of living [3, c. 186].

Working on Diploma Supplement in Ukraine was started in 2004 with decree # 49, where also was pointed the necessity of creating a comparative system for the recognition of foreign documents on higher education [4]. According to it, if the difference is less than 22,5 credits for the whole educational cycle the diploma will be recognized abroad [5].

The reason of these problems is disparity of common credit system and the Ukrainian one. In our country education tends to its previous forms, which were numerous. That's why now we have the quintessence of all of them combined and it is really

difficult to overcome this echoes of the past. Education in Ukraine has its national features, which is very important for the preservation of national traditions. For example, marks, that the students receive, are always put in according to two scales: ECTS and the national one.

Hungary has an established system of credits, which helps it to use time of studies effectively and to get closer to the European standards. It also helps to provide mobility, as every country of the Union has a common system of credits. So, students can move all over Europe, changing places of studying even every term. There is determined number of credits for each degree, such as 180 credits for Bachelor's, 60 or 120 for Master's. Such conditions are the same for all European countries.

Due to this system of crediting there are 3 degrees in the Hungarian education: Bachelor, Master and Doctor of Philosophy. 3 years are given for the first stage, the second takes 2 years and the third can be achieved in 3 or 5 years. This system is used in most of European countries.

As far as Ukrainian educational system is not reformed enough, we have more degrees, than needed. The first primary aim for Ukrainian government is to remove the degrees of Candidate of Science and Specialist to get closer to the best way of dealing with this problem. Bad mobility and lack of recognition of Ukrainian diplomas can be explained by discrepancy between curriculums in different countries as well. For example, in Ukraine, if a student studies pedagogical disciplines, he can work as a school teacher instead of getting a Bachelor's degree, and in a university if he has a Master's degree. In Hungary, there is a separate course for the Master's degree school teachers, and those who give up studying after obtaining a Bachelor's can only work as school librarians, secretaries, leisure organizers [6, c. 14,15].

E.T. Berta, lecturer of KNLU and a former student of a Hungarian university, says that one of the most important features of Hungarian education is a students' independence. They are free to attend lessons, take part in social and political programs or not to do so. On the 30.12.2005 Ukrainian government released the Decree №774, in which among other paragraphs there is a confirmation of a structure of an individual student's curriculum, which provides flexibility of the studying process [7].

Still in both countries there are some difficulties with youth's position about education. For example, in Hungary youth's opinion about social institutions changed greatly during last ten years, but still 5% of students leave universities turning to lower class [8, c. 3,5].

This and many other questions were discussed during Bucharest Communique. Ministers responsible for higher education in countries of European Higher Education Area, who meet on the 26th and 27th of April 2012, declared new vectors of further development. A lot was said about working on enhancing employability, lifelong learning, problem-solving and entrepreneurial skills through improved cooperation with employers, especially in the development of educational programmes; ensuring that qualifications frameworks, ECTS and Diploma Supplement implementation is based on learning outcomes; implementation the recommendations of the strategy "Mobility for better learning" and working towards full portability of national grants and loans across the EHEA [9, c. 4,5].

As Ukrainian representatives were present on this meeting it is hoped that everything declared there will be implemented. It is also obvious, that Ukrainian government needs to pay more attention to problems of education in the country and actively borrow other countries' experience in solving such problems. Relying on Hungarian one

it can provide such changes in educational structure: reduce the number of universities to increase education's quality; develop laws providing credit system and individual curriculum; correct the list of qualification levels to bring it closer to the European one.

If the changes are accompanied with sufficient financial supply, all the required changes can be reached in five-year term.

Список використаних джерел

1. Реформы образования: Аналитический обзор / Под ред. В.М.Филиппова. − М.: Центр сравнительной образовательной политики, 2003. – 303с.
2. Морган, Э. Реформа высшего образования Венгрии в свете Болонского процесса /Э.Морган //Экономика образования. – 2007. – № 1.
3. Вища освіта України і Болонський процес: навчальний посібник /За редакцією В.Г.Кременя. Авторський колектив: М.Ф.Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д.Шинкарук, В.В.Грубінко, І.І.Бабин. − Тернопіль: Навчальна книга − Богдан, 2004. – 384 с.
4. Заходи щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки: наказ Міністерства освіти і науки України від 23.01.2004 № 49 (електронний ресурс: http://www.mon.gov.ua/ua//about-ministry/normative/).
5. Порядок визнання і встановлення еквівалентності документів про освіту, виданих навчальними закладами інших держав: наказ Міністерства освіти і науки України від 28.05.2012 № 632 (електронний ресурс: http://www.mon.gov.ua/ua//about-ministry/normative/).
6. Маклакова, Е.В. Реализация принципов Болонского процесса в законодательствах Италии и Венгрии /Е.В.Маклакова //Стандарты и мониторинг в образовании. – 2006. − № 3.
7. Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процессу: наказ Міністерства освіти і науки України від 30.05.2005 № 774 (електронний ресурс: http://www.mon.gov.ua/ua//about-ministry/normative/).
8. Калман, Г. Исследования и молодежная политика в Венгрии.
9. Bucharest Communique. Making the most of our potential: consolidating the EHEA.

О МЕЖДУНАРОДНОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИМВОЛИКЕ

Тимошевский А.В.,
аспирант ОНЭУ, преподаватель
Одесский колледж компьютерных технологий
(г. Одесса, Украина)

The author adduces the stages of evolution of political symbolism, its essence andrelevance, impact, and the formation of political symbolism, both at national and international level.

При правильном формировании политической символики определённой структуры внутри государства усиливается конкурентоспособность отдельных государств в международном информационном пространстве. А соответственно это приводит к использованию единой политической символики многих государств.

Труды представителей символической антропологии (прежде всего, К.Гирца) подтверждают, что не отдельные символы, а их системы являются источником информации, а символ в той мере, в которой он поддается измерению, придает форму, направление, характерные черты повседневной политической деятельности, и соответственно может быть предметом научного исследования.

Среди отечественных исследователей, работающих над проблемами политической символики, заметны научные работы А.Гречила, В.Дрешпака, О.Зернецкой, Е.Мамонтовой, Л.Павлюк, В.Полянского, Г.Почепцова, Д.Мисюрова. Наиболее близкими к трактовке проблемы, определенной в этой статье, являются труды Д.Мисюрова.

В постановке задания выделим недостаточно исследованные части общей проблемы, а именно: 1) показать этапы эволюции политической символики; 2) сущность и актуальность политической символики; 3) участие политической символики в построении политической реальности; 4) влияние политической символики на политическую жизнь общества.

Возникновение и становление современных политических символов находятся в тесной связи с возникновением, становлением государства и развитием его политической системы. По мере выделения политического знания в самостоятельную сферу мы наблюдаем сближение символического направления с особенностями формирования представлений о политике. Выступая связующим звеном между всеми сферами человеческой жизнедеятельности, символ не только даёт возможность выявить ключевые моменты процесса конструирования (каковым, например, является формирование символического опыта), но и позволяет акцентировать внимание на тех характеристиках, которые имеют принципиальное значение для анализа символического аспекта политического процесса.

Условно возможно выделение двух этапов развития политического символизма. Первый – это этап, который показывает процесс вычленения политического символа по мере выделения политической науки в самостоятельную сферу научного знания. С древнейших времён человека сопровождают символы, с их помощью он пытался и пытается сделать видимыми и узнаваемыми свои идеи. Символы зародились ещё до возникновения государства и первоначально отражали представление людей о том божестве, которое покровительствовало их племени.

Покровителем племени могли быть животные, рыбы, птицы и даже растения. Их изображали на рисунках, им поклонялись. Многие племена считали, что их род произошёл от какого-то благородного животного, и его изображения ещё долго отражались на родовитых гербах.

В период античности символизм представляет собой жесткую и безальтернативную систему, при которой каждый выступает символом по отношению к другому и одновременно является неотъемлемой частью целого. Начиная с античных времен, когда политическое пространство являлось продуктом концентрации ресурсов по упорядочиванию социального мира, любое политическое действие имело сакральный и сакрализующий смысл, а физическое пространство функционировало так же, как и политическое [1, с.27].

Более сложные формы символических отношений проявляются позднее, когда в качестве формы подачи информации выступает религия. В период средневековья происходит усложнение символического проявления картины мира. Так христианский монарх выступает символом совершенного правителя, который, в свою очередь, является символом государства. Символами порядка являются не только человеческие, но Божественные законы, как наиболее совершенные в истории человечества.

На основе опыта (коллективного и индивидуального) происходит процесс закрепления в сознании тех или иных специфических характеристик мира. Как уже отмечалось, с помощью символических форм, передающих смысл существующих образований, человек осмысливает политический мир в конкретных его проявлениях, присущих своему времени и своей эпохе. Принимая христианского правителя как символический образец и другие неотъемлемые от него категории за обязательные характеристики политического порядка, личность не только являет собой специфику процесса социализации, но и постоянно соотнося видимое «здесь и сейчас» с уже имеющимся у него символическим опытом, убеждается в правильности существования данных принципов функционирования общества.

Таким образом, в средние века складывалось представление о Боге как об основном функционирующем элементе законодательствующего разума. Именно он есть средоточие тех принципов, по которым должны жить и государство, и общество.

Второй этап – это этап, утверждающий принцип политического символизма и показывающий процесс «пересимволизации», связанный с фундаментальной трансформацией политического порядка. В эпоху современности происходит не только переосмысление старых символов с позиций новых требований, но начинает оформляться представление о символе и символическом мире как о «посреднике» во «взаимообменах» между человеком и структурными социально-политическими образованиями.

Впоследствии, в период постсовременности, символизм приобретает характер чрезвычайно подвижной и изменчивой структуры, способной не только созидать, но уничтожать. Тем самым лишний раз подчеркивается актуальность символов политических, так как к этому моменту уже утверждается и переосмысливается изменчивость политики как специфического явления общественной жизни. В этот же период символизм практически полностью трансформирует свои характеристики. Связано это не только с противоречиями социального и политического характера, но и с «вырыванием» из традиционного контекста существующих ценностей.

Усложнившийся социальный мир вызывает к жизни новые политические явления, которые требуют своего символического обозначения: образование новых политических институтов требует наличия соответствующей им политической символики. Так партии, становясь уже символом социальных групп, в свою очередь представляют партийного лидера в качестве своего символа, а их представители в парламенте также являют собой символ партии. В дальнейшем усложнение политико-институциональной системы приводит к формированию партийной системы как символической смысловой оси, типологизированной по принципу «правые–левые».

Вместе с тем процесс замещения Церкви национальным государством приводит и к переносу символических характеристик с Церкви на государство, в частности, на государственную власть. Политические лидеры создавали и использовали национальные символы, такие как флаги, гимны, конституции, праздники, денежные знаки и т.д., с целью привлечения внимания, интегрирования граждан, стимулирования тех или иных действий. Министр иностранных дел Франции Ламартин говорил в 1848 г.: "Если вы отнимете у меня трехцветный флаг... то отнимите у меня половину мощи Франции как здесь, в стране, так и за границей".

В целом же символы и ритуалы любой переломной эпохи являются квинтэссенцией, пиком психического и психологического настроя общества, одним из способов выражения, «выплёскивания» его внутреннего состояния. В них, как нигде красочно и полно, отражаются колебания общественного сознания, магистральные устремления классов и социальных слоев, улавливаются подводные, скрытые течения мысли, идеи, буквально по минутам прослушивается пульс политической жизни[2,с.87].

Специфику восприятия символов определяют место и время, степень развития общества, уровень образования людей и т.д.

Следует отметить, что политические символы обладают свойствами взаимного притяжения, остаётся только умело их соединять. Так, политические манифестации часто бывают приурочены к какой-нибудь памятной дате, их проводят возле значительных архитектурно-скульптурных ансамблей, используя наглядно-агитационные и ритуально-процессуальные средства, музыку, транспаранты с условно-графической символикой. И обстановка благоприятствует внедрению в сознание людей символических форм идеологии, рекрутированию новых членов в те или иные организации. При этом политическая символика, как и язык, выполняет функции коммуникации. Таким образом осуществляется создание понятийных структур и иллюзий. Ведь важнейшее назначение политической символики – собирать "под свои знамёна" как можно больше людей, ориентировать их на цели данной организации. Этим лишний раз доказывается, что символика – это всего лишь инструмент для политики. Но инструмент очень ценный, и поэтому нужно научиться грамотно им пользоваться и постоянно его совершенствовать. Не менее важно и другое: вовремя распознать использование политических символов для манипулирования сознанием и идеологических спекуляций.

Очевидно, в этом кроется еще одно из противоречий политики, как таковой. Знаки отличия, денежные знаки (на них нередко нанесены те или иные символы, имеющие отношение к данной стране; кроме того, их положение среди других валют может символизировать экономический и политический статус государства) и знаки могущества, способствуют поддержанию иерархии, но при резкой смене основных символических ориентиров (революции, реформы) такие символы

могут превратиться в ничто. Поэтому считается, что активизация политического символизма приходится на переходные периоды истории, связанные с нестабильностью общественно-политического устройства. "Количество" политической символики как основы идеологии, как средства идентификации и консолидации общности развивается прямо пропорционально росту материальной и духовной культуры и зависит от общественных потрясений только в этом контексте. Объём политической символики возрастает пропорционально увеличению населения планеты. Каждый человек несет свой, особый символический багаж, группы образуют новые организации, со своей символикой, разрабатывают новые идеологии и модифицируют старые, и это предполагает применение тех или иных символов. Людьми создаются материальные ценности, которые включаются в процесс символизации. Разумеется, какие-то знаки, переставая быть символами, переходят в разряд забытых и уступают место другим, новым знакам.

Таким образом, необходимый объём политической знаковой системы, соответствующий структурам идеологий и материальной культуры в конкретном обществе, неизбежно будет заполнен. Политика не терпит знаково-символьного вакуума. Ядерное противостояние носило в основном символический характер, то же можно сказать о противостоянии между капитализмом и коммунизмом, Востоком и Западом. На место одних символьных форм приходят другие. Сейчас активизировались религиозные течения, появляются новые конфессии, новые идеологии, в их основе – те же символы.

Во времена исторических переломов символика может принимать другие или новые формы. Гармоничные отношения с символами возникают тогда, когдаотрегулированы связи: объект символизации – символ – субъект, воспринимающий символику. Гармония наступает тогда, когда существует иерархия между символами, лежащими в основе идеологии, но эта иерархия и взаимодействие между элементами не являются вечными и неизменными, а подчиняются ясным целям [3, с.55].

Не без основания считается, что символы выступают цементирующим элементом любой политической системы. Любой элемент общественного устройства может стать символом. Монеты в тех обществах, где они существовали, печатали жрецы, помещая на них особые сакральные знаки; деньги сами по себе были символами, сгустком духовной силы, и именно их символическое значение делало их ценностью, а их циркуляция была равнозначна социальному круговращению «материализованного благословения».

В традиционном обществе познание политической реальности, эпистемологическое соучастие в ней означает познание символической стороны вещей. Задача процесса познания Политического сводится к выяснению символического значения любого института, социального уложения или правила и его истолкованию через интегральный вселенский символизм [4, с.420].

В символическом пространстве находят формализованное отражение сложившиеся стереотипы политического сознания и поведения данной социальной общности, либо формы, через которые внедряются определенные образцы в сознание и поведение отдельных групп и индивидуумов. Через символы проявляется социальная сущность того или иного феномена действительности. Обладая двойственной природой, сочетая в себе как идеальное, так и материальное, символ играет роль фактора, который служит идентификации данного социума, выделяя его среди других культур.

Это свойство символов сегодня, когда человечество столкнулось с проблемой глобального ценностного кризиса, становится востребованным как никогда. Одной их доминирующих особенностей современного мировосприятия как в элитарных, так и в повседневных формах, является не просто разочарование в отдельных ценностях и идеалах, а разочарование в существующих проектах обустройства человечества на основах Добра и Справедливости. И как следствие – распространение нигилистических настроений, скептического отношения к возможностям человека и их реализации в истории. На этом фоне все большую популярность обретают альтернативные смысловые перспективы, усиленные возрождением традиционных конфессий и экстремистских идеологий, которые создают собственное семантическое поле, способствующее консолидации в первичных примордиальных сообществах (этнических и конфессиональных).

На поведение людей часто гораздо более сильное влияние могут оказать не столько сами действия правительства, политических партий и деятелей, сколько господствующая в обществе система символики, ориентирующая людей на конкретный тип социальных отношений. Сами по себе символы, не связанные с реальной действительностью, с центральной идеей, господствующей в общественном сознании, не могут правильно объяснить подлинные механизмы и мотивы, которые определяют и регулируют поведение отдельных индивидов и социально-политических групп. Общий язык символики свидетельствует о единстве политической культуры данного общества. Каждый народ создаёт и почитает собственные национально-государственные символы. Они строятся на длительной традиции, в которой важное место занимают разного рода знамёна, флаги и гербы, другие символы и атрибуты государственно-политической самоидентификации. Часть символов формируется спонтанно в процессе жизнедеятельности всех или большинства членов национального сообщества, а другая часть создаётся и целенаправленно внедряется элитами. Со времени возникновения национального государства политические лидеры создавали и использовали национальные символы для обоснования проводимого ими политического курса [5].

На мой взгляд, обществу сегодня не хватает понимания социальной сущности символа, формирующего парадигму духовно-практической деятельности общества, тип человека определенной культуры. Каждый народ отличается от другого радикальной ориентацией своего духа, и процесс адекватного понимания предполагает реконструкцию именно этих его особенностей.

В период постсовременности символизм приобретает характер чрезвычайно подвижной и изменчивой структуры, способной не только созидать, но уничтожать. Тем самым лишний раз подчеркивается актуальность символов политических, так как к этому моменту уже утверждается и переосмысливается изменчивость политики как специфического явления общественной жизни. В этот же период символизм практически полностью трансформирует свои характеристики. Связано это не только с противоречиями социального и политического характера, но и с «вырыванием» из традиционного контекста существующих ценностей.

В современных условиях глобализации происходит расширение и углубление процессов межкультурных коммуникаций народов, стран, регионов. Содержание и результаты межкультурной коммуникации во многом зависят от способности ее участников адекватно понимать друг друга и достигать согласия, что определяется культурой каждой из взаимодействующих сторон. Среди трудностей межкультурного общения прежде всего следует назвать различного рода коммуникативные

баръеры – языковые, религиозные, политические и т.д. Эти баръеры особенно явно проявляются на межрегиональном, межнациональном, межцивилизационном уровнях коммуникаций. В такой ситуации возрастает роль и значение культурных символов – древнейших и универсальных средств коммуникации. Именно через символы народы, принадлежащие к разным языкам и культурам, могут сформировать то смысловое пространство, в котором станут наиболее возможны акты общения и взаимопонимания. Символы не только аккумулируют социокультурный опыт жизнедеятельности определенной общности, но и выполняют коммуникативно-информационную функцию, способствуя взаимообмену идеями и ценностями как во внутрикультурных, так и в межкультурных контактах. Межкультурная коммуникация основывается на процессе символического взаимодействия между субъектами интеракции, культурные различия которых можно распознать в ходе раскрытия смыслового содержания символов. Отсюда возрастает потребность в теоретико-методологическом осмыслении символа как ключевого феномена культуры, постижении места и роли символов в межкультурной коммуникации, изучении символов разных народов. Теоретико-методологический синтез культурологического и социально-философского подходов к анализу роли символов в межкультурной коммуникации может стать существенным вкладом в развитие современной гуманитарной науки.

Взаимодействие государств на политическом уровне предусматривает «включение» политических символов. Государственная символика является специфическим средством общения между народами и способна дать понятие о конкретной социальной общности, раскрыть центральную идею государства. Создание определённой международной организации политического значения предусматривает создание символов, идентифицирующих эту организацию: название, эмблема, флаг, герб, гимн, девиз.

Международная политическая символикатесно связана с политическим языком.В международном политическом языкеотражены общечеловеческие политические ценности и их содержание, а также наиболее значимые для всего человечества направления глобального политического процесса. Ключевыми словами международного политического языка являются, например, ассоциация, парламент, паритет, гарантия, гуманизм, партия, экология, референдум, конверсия, конституция, бюрократия, тоталитаризм и др. Но эта универсалия обладает настолько ощутимым эмоционально-психологическим воздействием, что есть все основания для ее выделения. В международной политической жизни такая символика представлена, например, рядом эмблем, смысл которых однозначно воспринимается всеми людьми.Так, изображение земного шара символизирует единство человечества и уникальность, хрупкость мира, в котором мы живем. Изображение голубя символизирует миролюбие, жизнь без войн и насилия. Определенной символичностью в мире политики обладают и некоторые цвета. Голубой цвет – символ миротворчества, защиты. Белый цвет – символ помощи, чистоты помыслов и действий. Зеленый цвет – символ жизни, экологии, общности человека и природы, розовый – защита ребенка и материнства.

Существование и функционирование международных политических организаций,их деятельность во многом способствует утверждению общечеловеческой политической культуры, координации глобальной политической жизни. Глобальная политическая интеграция (объединение) пока имеет форму тенденции. Вызвана обострением глобальных проблем современности, решение которых возможно лишь при условии объединённых усилий всего человечества.

Глобальная распространённость государства как политического института. Этот институт представляет собой политикоорганизационный «фундамент» человеческой цивилизации. Политический регионализм существует как бы «параллельно» глобальной политической интеграции. Дело в том, что современный мир еще весьма противоречив. Он состоит из множества государств. А их внешняя политика строится с первоочередным учётом интересов своих граждан («национальных», «жизненных»). Несовпадение интересов массы современных государств побуждает их искать и объединяться с потенциальными союзниками. Поэтому в мире по-прежнему создаются и действуют множество регионально-политических (Европейский Парламент, Организация Американских государств, Лига Арабских государств, Организация Африканского Единства и др.) и военно-политических (НАТО и др.) организаций и блоков, которые имеют каждая свой набор политических символов.

Символ представляет собой идейную или идейно-образную структуру, содержащую в себе в скрытой форме все возможные проявления вещи, для которой он является обобщённым и неразвернутым знаком. Символ в широком смысле слова – это образ. Он содержит в себе определённый смысл, нераздельно слитый с образом, но ему не тождественный. В структуре символа предметный образ и смысл выступают как два неразделимо связанных друг с другом полюса. Символ характеризуется многослойностью и многозначностью и требует активной умственной или рассудочной работы воспринимающего субъекта. Символ составляет средство общения между людьми, призванное представлять тот или иной объект, социальную общность, идею и т.д. Символы можно изображать графически, как, например, христианский крест, серп и молот, разного рода гербы и т.д.; человеческими фигурами, как, например, Марианна (Франция), Джон Булл (Англия), дядя Сэм (США).Символами власти и государства выступают меч, войско, дворцы, правительственные здания (например, Кремль, Белый дом, Уайт-холл, Елисейский дворец). Символ, например флаг страны, приобретает значимость не сам по себе, а как средство выдвижения и выражения связи с обществом или действиями людей. Такие комплексные системы, как речь, письмо или математические знаки, тоже охватываются понятием "символ", поскольку звуки и знаки, используемые сами по себе, не имеют смысла и могут иметь значимость лишь для тех, кто знает, как их интерпретировать в понятных для них терминах.

Разного рода символы и знаки играют огромную роль в жизни человека, и без них невозможно представить себе практическую и духовную жизнь общества. С помощью символов и знаков люди взаимодействуют друг с другом, и в этом отношении они являются средствами регуляции социального поведения. Это определяется прежде всего тем, что любая информация, воспринимаемая субъектом, представляет собой некоторую совокупность визуальных или звуковых символов. Субъект, воспринимающий эти символы, расшифровывает их в формулах, имеющих для него смысл. Каждый народ создаёт и почитает собственные национально-государственные символы. Они строятся на длительной традиции, в которой важное место занимают разного рода знамена, флаги и гербы, другие символы и атрибуты государственно-политической самоидентификации. Часть символов формируется спонтанно в процессе жизнедеятельности всех или большинства членов национального сообщества, а другая часть создается и целенаправленно внедряется элитами.С помощью таких ритуалов, например церемонии инаугурации президента США или коронации королей в Англии, простые смертные

превращаются в президентов и монархов. Причем коронация представляет собой религиозную церемонию, осуществляемую в Вестминстерском аббатстве под руководством архиепископа Кентерберийского, а президент США, вступая в свою должность, произносит свою клятву на Библии.

Национально-государственные символы и идеалы более или менее тесно связаны между собой, они взаимодополняют и поддерживают друг друга. Идеал не существует сам по себе, а выражается с помощью какого-либо документа, произведения искусства, изречения и т.д. Лучше всего продемонстрировать это на конкретных примерах. В отношении нашей страны эта задача затрудняется тем, что она в настоящее время переживает, по сути дела, процесс перехода от одной государственно-политической системы к совершенно иной. В такие периоды происходит отказ от старых символов и утверждение новых. Украина находится на границе противоречия Запада и Востока. Поэтому в Украине как нигде проявились эти противоречия, которые выразились в огромном количестве партий (201 политическая партия), соответственно такое же количество символов.

Рассмотрим этот вопрос более подробно на примере США. Первым и основополагающим символом американской нации и государственности является Декларация независимости, принятая Континентальным конгрессом 4 июля 1776 г. и объявившая о разрыве традиционных связей тринадцати колоний с Британской империей и создании независимого государства – Соединенных Штатов Америки. Её место в истории современной общественно-политической системы в контексте формирования политической культуры Запада состоит в том, что она впервые исчерпывающе сформулировала принципы демократического идеализма, провозгласив, что правительства создаются и существуют для обеспечения счастья управляемых и что их власть основывается на согласии этих последних. Декларация независимости, в которой нашли отражение основополагающие идеалы и чаяния американского народа – свобода, равенство и национальный суверенитет, по сути дела явилась первым в истории официальным документом, в котором был провозглашён принцип народного суверенитета в качестве основы государственного устройства.

После Гражданской войны постепенно место главного символа нации Декларация независимости уступила Конституции и Биллю о правах. Это стало еще более очевидно после революции в России в 1917 г., а также прихода фашизма к власти в Италии и Германии. В глазах американцев Конституция стала символом стабильности. Их реакция на эпоху социальных и политических катаклизмов приняла форму апелляции к законопорядку и конституционным правилам. Конституция стала самым важным символом национальной идентичности. Она стала для нации объектом сильнейшего эмоционального притяжения. Большинство американцев и поныне рассматривают конституцию как своего рода священный документ. Не случайно некоторые политологи проводят аналогию между ней и Библией, называя их "теологическими документами", поскольку в глазах американцев Конституция, как и Библия, священна. Подобно христианству, которое ассимилировало учения Коперника, Дарвина и Эйнштейна без изменения древнего библейского текста, утверждает Миллер, Конституция институционализировала любые изменения в американском обществе.

Наряду с Декларацией независимости и Конституцией воплощением и символом идеала свободы является Колокол Свободы, который со времен революции стал одним из весьма почитаемых американцами реликвий. Статуя свободы

венчает купол Капитолия, как бы доминируя над всем Вашингтоном. Таких примеров можно привести множество. Здесь достаточно, как представляется, упомянуть, что понятия "свобода" и "права человека" у американцев превратились в клише и стереотипы, и кажется, что они часто произносят их, не задумываясь об их смысле и содержании.

Самым завершенным и концентрированным воплощением идеалов свободы и прав человека стала Статуя Свободы. Для многих поколений американцев, да и не только американцев, Статуя Свободы была символом свободы, "американской мечты", успеха страны неограниченных возможностей, принимающей в свои объятия всех обездоленных со всех концов земного шара. По данным исследований феномена социализации подрастающего поколения, дети всех начальных школ США называют Статую Свободы, наряду с флагом, в качестве лучшей выразительницы духа Америки.

Выразителями национального духа, фактором, способствующим формированию национального самосознания, и в то же время воплощением символа страны могут выступать те или иные города. С данной точки зрения прежде всего следует, естественно, назвать столицу страны Вашингтон, которая сыграла немаловажную роль в качестве символа сплочения американского народа в единую нацию и утверждения федеративной государственно-политической системы. В глазах как самих американцев, так и остального мира Вашингтон ассоциируется с политическим центром Америки, представляется как символ американской нации и государственности. И это вполне объяснимо, если учесть, что Вашингтон – это прежде всего конгресс, президент, закон, Капитолий, Белый дом и здание Верховного суда, Пентагон и Госдепартамент. Здесь в здании Национального архива хранятся важнейшие атрибуты американской нации и государственности, в Вашингтоне расположены памятники и мемориалы отцов-основателей и других выдающихся политических, общественных и государственных деятелей США. Не случайно, когда речь идет о вопросах и проблемах политического характера, под Вашингтоном, как правило, подразумевают Америку вообще или же правительство США, подобно томукак при упоминании Москвы, Лондона, Парижа имеются в виду, соответственно, Россия, Великобритания, Франция.

Кроме функций идентификации и социализации политическая символика, как и язык, выполняет функции коммуникации. Она осуществляет создание понятийных структур и иллюзий, поскольку главной задачей политических символов есть объединение народа страны. Они выполняют объединяющую и мобилизирующую роль, являются средством агитации. Приверженность политическим символам выявляет обозначение политической позиции, с помощью системы политических символов происходит формирование, организация и регулирование политической жизни [6, с.190].

Пока существует государство, будет существовать и его символика, но её значение будет меняться в соответствии со сменой общественно-экономических формаций. В настояще время концентрация производства достигла глобальных масштабов, в её орбиту втянуты не только огромные призводственные конгломераты, но и целые государства (ЕС, СНГ, ВТО). Экономика всех государств уже сейчас настолько взаимосвязана и взаимозависима, что небольшой кризис в одной стране эхом прокатился по всему миру (например, от финансового кризиса в Бразилии залихорадило крупнейшие биржи Нью-Йорка, Лондона, Парижа и др. Трясло до тех пор пока МВФ не снял эту проблему). Как известно, человеческая цивилизация развивается по объективным экономическим законам, в основе которых

лежит закон стоимости, а закон стоимости требует максимальной концентрации производства. И следовательно – единого мирового хозяйства, а значит – в будущем единого мирового правительства.

Мы стоим на пороге новой общественно-экономической формации, отличающейся от предыдущих единым мировым хозяйством, и, соответственно, общим руководством единого планетарного правительства. Вот , что по этому поводу говорит американский учёный, профессор (по происхождению украинец), член Римского клуба Б.Д. Гаврилишин «Я считаю, что страны постепенно будут переходить к определённой синхронизации экономической и политической жизни, чтобы в будущем можно было образовать один мировой строй, одновременно сохраняя культуру и политическую независимость единиц… Так, что в будущем я вижу возникновение единого мирового строя – этобудет через 50-60 лет».

И здесь возникает вопрос: по какому пути наша цивилизация пойдёт к объединению и по какому принципу будет сформировано мировое правительство? Или сверхдержава США поглотит государства и будет сама формировать это мировое правительство ? Тогда символика США будет доминировать над символами других государств, или это будет прерогативой ООН – и тогда символика отдельных государств будет девальвирована и потеряет всякую ценность.

Для адекватного отображения общественно-политической ситуации необходимо проводить исследования общественного мнения (референдум, социологический опрос) по поводу всего реестра политической символики (т.е. изучать отношение к национальному флагу, гербу, гимну, к архитектурно-строительным сооружениям, политической топонимике, наградам и т.д). После проведения исследования необходимо провести анализ на государственном уровне с привлечением учёных и сделать вывод о потребности в изменении политической символики. Пример: изменения в гербе Норвегии после вступления страны в НАТО (к золотистому льву добавилась секира, а его когти стали чёрными).

Вариации отношения населениякак к государственной символике, так и к международной в качестве концентрированного выражения духа страны и ее элиты являются той «лакмусовой бумажкой», которая показывает степень поддержки существующего строя, эффективности той или иной идеологии.

Список используемых источников

1. Ашкеров А.Ю. Политическое пространство и политическое время античности //Вестник МГУ. Сер. 12., 2001. – №2. – С.27-30.
2. Тимошевский А.В. Эволюция политического символа //Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2008. − №8(64). – С.83-90.
3. Мисюров Д.А. Политическая символика: структура и функции //Вестн. Моск. ун-та. Т.12. Политические науки. − 1999. − №1. − С. 43-57.
4. Дугин А.Г. Философия политики. − М.: Арктогея, 2004 – 616 с.
5. Райгородский Д.Я. Психология и психоанализ власти. Т.1. Хрестоматия. – Самара: Издательский Дом БАХРАХ, 1999. – 608 с.
6. Тимошевский А.В. Политическая символика как инструмент идеологии //Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2012. - №15(167). – С.184-192.

КРОКИ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ВІЗОВОГО РЕЖИМУ

Vladimír Macháčik,
"Doctor of philosophy" (PhD) in the sphere of law
(Czech Republic)
Чепіжак Г.В.,
студентка 4 курсу факультету міжнародних відносин
Наук. керівник: проф. ***Артьомов І.В.***
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м. Ужгород, Україна)

Постановка проблеми. Визначившись з курсом на європейську інтеграцію, Україна зацікавлена у розвитку цих зв'язків на всіх рівнях. Невід'ємною складовою цього шляху і ключовою метою для України є повноцінний безвізовий режим для її громадян з боку країн-членів ЄС. В умовах глобальних викликів сьогодення Україна дедалі активніше залучається до інтеграційних процесів з державами-членами ЄС. Особливо це простежується на прикладах конкретної співпраці у прикордонних регіонах, де компактно проживає значна частина національних меншин сусідніх країн.

Аналіз досягнень і публікацій. Ми користувались даними громадського моніторингу виконання Україною Плану дій з візової лібералізації [6]. З дослідження чітко видно, що прогрес України на шляху до безвізового режиму з ЄС є нерівномірним та диспропорційним. Найбільш важливі нормативно-правові акти в рамках виконання ПДВЛ були ухвалені в період травня-жовтня 2011 року, саме у цей відрізок часу спостерігався найшвидший темп законодавчої роботи. Починаючи з листопада 2011 р., спостерігається певне уповільнення темпів виконання ПДВЛ. Досягнувши значного, очевидного успіху за блоком 2 (Нелегальна міграція, включаючи реадмісію) та певного помірного успіху за блоком 3 (Громадський порядок та безпека), Україна в той же час майже повністю провалила блок 1 (Безпека документів, включаючи біометрику) та обмежилась досить скромними успіхами за блоком 4 (Зовнішні зносини та фундаментальні права). Це і є головною причиною довгого і затяжгного діалогу з ЄС.

В цій роботі ми користувались іноземними джерелами. Одним з них є ECFMU (European Centre for a Modern Ukraine). Організація Modern Ukraine розташована в Брюсселі і фактично проявляє себе в якості адвоката для поліпшення відносин Україна–ЄС. У розділі євроінтеграції розміщені дані щодо торгівлі, політики, енергетики, прогнози стосовно співпраці та партнерства.

Постановка проблеми та її розв'язання. Основними завданнями, які ми визначили в даній статті, є:

1) дослідити проблеми, що існують у взаємовідносинах України з ЄС у питаннях візової лібералізації;
2) пізнати процес виконання і реалізації Плану дій з лібералізації ЄС візового режиму для України;
3) з'ясувати шляхи вирішення проблем у взаємовідносинах України та ЄС.
4) дослідити умови, що сприяють доступності отримання віз громадянами України, а в подальшому приведуть до повного скасування візового режиму.

Виклад основного матеріалу дослідження

Шенгенські угоди стали важливим етапом на шляху до створення єдиної Європи і заклали принципи, на основі яких має відбуватися переміщення людей, транспорту та товарів як усередині Шенгенського простору, так і між країнами, де діють угоди. Вперше

договір «Про скасування паспортного митного контролю між країнами Європейського Союзу» підписаний у 1985р. сімома європейськими державами. Угода набула чинності 26 березня 1995 року. Скасування внутрішніх кордонів неминуче приводить до посилення режиму кордонів зовнішніх, і сусіднім з ЄС країнам, зокрема Україні, довелося сприймати це як реальний факт. Звідси і постало одне з питань для України – введення на її західних кордонах візового режиму з новими членами Європейського Союзу.

З часом Україна досягла відповідних позитивів у вирішенні проблем лібералізації візового режиму, підписавши з ЄС Угоду про спрощення оформлення віз (від 15 січня 2008). Згідно з нею:

- **досягнуто** спрощення візової процедури щодо оформлення шенгенських віз (багаторазові безкоштовні візи) для визначених категорій громадян всієї країни;
- **запроваджено** місцевий прикордонний рух для жителів прикордонних територій України з Угорщиною, Словаччиною і Польщею та розпочато роботу над його запровадженням з Румунією;
- **розпочато** новий етап візових відносин з ЄС, а саме від спрощення процедури оформлення віз до поступової лібералізації візового режиму (скасування візових зборів для всіх категорій громадян України);
- **започатковано** структурований візовий діалог з ЄС (формулювання заходів та рекомендацій, виконання яких дозволятиме запровадження безвізового режиму);
- **здійснено** перші кроки в реалізації Комунікації Європейської Комісії «Східне партнерство», зокрема розпочато роботу над проектом «Дорожньої карти», що міститиме передумови та технічні критерії, виконання яких дозволить скасувати візи і поліпшити взаємовідносини України з державами ЄС.

25 жовтня 2010 р. в ЄС прийняв політичне рішення стосовно того, що безвізовий діалог з Україною надалі відбуватиметься на основі ***Плану дій щодо лібералізації візового режиму*** для короткострокових поїздок українських громадян до держав Євросоюзу , який був затверджений ***22 листопада 2010 р. у Брюсселі.*** Надзвичайно важливим етапом на шляху лібералізації візового режиму стало прийняття ЄС Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України та «Дорожньої карти» з його реалізації.

Послідовною і дійовою реакцією України на «Дорожню карту» ЄС щодо лібералізації візового режиму стало прийняття **Національного плану з виконання Плану дій щодо лібералізації візового режиму для України.**

Основними положеннями Національного плану з виконання Плану дій з лібералізації ЄС візового режиму для України є: **а)** сфера безпеки документів, що включає біометрику; **б)** сфера міграції, включаючи реадмісію; **в)** громадський порядок і безпека; **г)** зовнішні зносини та фундаментальні права.

Скасування візових бар'єрів є одним з пріоритетних кроків на шляху до євроінтеграції України. Безвізовий режим між Україною та Європейським Союзом буде досягнутий за двох умов: як тільки українська сторона виконає всі умови безвізового режиму і як тільки буде згода держав – членів ЄС.

25 лютого 2013 року в Брюсселі відбувся шістнадцятий саміт Україна – ЄС. Україну представляв Президент України Віктор Янукович. Європейський Союз представляли Президент Європейської Ради Герман Ван Ромпей та Президент Європейської Комісії Жозе Мануель Дурау Баррозу.

Головний сигнал цього документу такий: якщо Україна хоче підписати Угоду про асоціацію з ЄС на вільнюському саміті "Східного партнерства" у листопаді цього року, вона повинна продемонструвати "конкретний прогрес" до початку травня. Йдеться

про кроки, які українська влада має вжити у трьох сферах – ліквідація вибіркового правосуддя, зміни до виборчого законодавства та здійснення системних реформ.

Перше, на чому наполягає Євросоюз, – перетворення в Україні необхідно починати негайно. Кінцевий термін, коли влада має продемонструвати Брюсселю справжнє, а не "намальоване" поліпшення – початок травня.

Другий важливий момент заяви – письмова фіксація трьох пріоритетних сфер, які Україна має реформувати відповідно до європейських стандартів. Експерти кажуть, що перші кроки, спрямовані на здійснення системних реформ, влада почала вживати ще перед брюссельським самітом.

Угода про асоціацію буде новим етапом у розвитку договірних відносин Україна – ЄС, який передбачає політичну асоціацію та економічну інтеграцію і відкриває шлях до подальших прогресивних перетворень.

Висновки. В умовах глобальних викликів сьогодення Україна дедалі активніше залучається до інтеграційних процесів з країнами ЄС. Особливо наочно це видно на прикладах конкретної співпраці у прикордонних регіонах, де компактно проживає значна частина національних меншин сусідніх країн.

22 листопада 2010 р. на саміті в Брюсселі ЄС представив Україні План дій з візової лібералізації, в результаті виконання якого Україна мала б стати на крок ближче до бажаної євроінтеграції. У відповідь Україна дала Європейському Союзу звіт у вигляді Національного плану дій з виконання Плану дій щодо лібералізації візового режиму.

З семи блоків Плану найпродуктивніше Україна виконала 2-й і 3-й блоки. У 2-му блоці «Нелегальна міграція, включаючи реадмісію» спостерігається найвища продуктивність виконання – 85%. У 3-му блоці «Громадський порядок і безпека» індикатор виконання складає 70%. Але загалом План ще далеко не реалізований, і середній показник по блокам складає лише близько 40%.

Отже прогрес України на шляху до безвізового режиму з ЄС є нерівномірним та диспропорційним, і для лібералізації візового режиму потрібно виконати раніше підписані нормативно-правові акти, основним з яких є План з лібералізації візового режиму.

Список використаних джерел

1. Артьомов І., Вайнраух О. Лібералізація візового режиму Європейським Союзом – необхідна передумова ефективного транскордонного співробітництва. – Ефективність транскордонного співробітництва через міжнародний моніторинг та координацію діяльності національних суб'єктів. Геополітика України: історія і сучасність. Випуск 2011/4. – Ужгород, 2011 – 320 с.
2. Біличенко С.П. Геополітична стратегія України //Наукові записки НУКМА. − 2001. − Т.19. − Спецвипуск 41. − С.161-163.
3. Мітряєва С.І. Лібералізація візового режиму між Україною та ЄС: регіональний аспект //Закарпаття: Науково-популярне видання. – 2010-2011. – №3. – С. 62.
4. Підсумки громадського моніторингу виконання Україною Плану дій з візової лібералізації //[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://novisa.org.ua/upload/Full%20monitoring_UKR_6-26.pdf
5. Саміт Україна – ЄС. Брюссель, 25 лютого 2013 року. Спільна заява Шістнадцятого саміту Україна – ЄС. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://coe.mfa.gov.ua/ua/page/open/id/3519
6. Сушко І. Як Україна виконує План дій з лібералізації візового режиму? / І.Сушко, Н. Беліцер, О. Хмара, К.Левченко, О.Сушко / Результати громадського моніторингу. – К., 2012. – 94 с.

ПРОБЛЕМА ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ДЕФОРМАЦИЙ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ГЕНЕРАЦИИ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ НАУЧНЫХ КАДРОВ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ

Шарун А.И.,
студентка 3 курса I медицинского факультета
Научный руководитель: ***Шарун А.В.,***
кандидат медицинских наук, доцент кафедры микробиологии, вирусологии, иммунологии и эпидемиологии
ГУ «Днепропетровская медицинская академия»
(г. Днепропетровск, Украина)

This article discusses the problem of professional deformations for qualified specialist. Studied existing aspects of this problem allowed to determine significance of issue, to improve technology of overcoming and complex prevention of professional deformations.

Keywords: *professional deformation, stress factors, professional activity, science workers.*

В условиях формирования и развития единого европейского научного пространства активность квалифицированных кадров становится все более актуальной. Характерные для современного мира высокая интенсивность взаимодействия, динамизм внедрения различных техник и технологий, постоянное появление новых знаний ставят вопрос формирования нового поколения научных работников высшей школы на совершенно новый уровень. Изучение влияния стрессогенных факторов на стереотипы восприятия, ценностные ориентации, характер, способы общения и поведения особенно актуальны в периоды становления профессиональной деятельности.

Проблема влияния профессиональной деятельности на формирование сознания личности особенно часто стала обсуждаться в конце XIX века, а в начале XX века известный социолог Питирим Сорокин для обозначения особого феномена ввел в научный оборот специальное выражение «профессиональная деформация». Сегодня под профессиональной деформацией понимаются деструкции, которые возникают в процессе выполнения профессиональной деятельности и негативно влияют на ее продуктивность, искажают личностные качества, способствуют накоплению негативных признаков [1, с.220].

Рассматривая профессиональные деформации в общем плане, Э.Ф.Зеер отмечает: "...многолетнее выполнение одной и той же профессиональной деятельности приводит к появлению профессиональной усталости, обеднению репертуара способов выполнения деятельности, утрате профессиональных умений и навыков, снижению работоспособности... Профессиональная деформация – это постепенно накопившиеся изменения сложившейся структуры деятельности и личности, негативно сказывающиеся на продуктивности труда и взаимодействии с другими участниками этого процесса, а также на развитии самой личности" [2, с. 149].

Проблемой профессиональных деформаций в различных профессиональных группах занимались ученые: В.Н.Мясищев и Б.Г.Ананьев, А.А.Крылов, Е.С.Кузьмин, Р.М.Грановская, Е.И.Рогов, А.К.Маркова, В.Е.Орел, Н.В.Клюева и др. Анализируя данные, можно подчеркнуть, что наблюдается отсутствие едино-

го теоретического обоснования, универсальных и действенных приемов коррекции и профилактики в отношении данного вопроса.

Актуальность вопроса профессиональной деформации объясняется несомненной важностью профессиональной деятельности как основной формы активности личности и ее влиянием на межличностные отношения и взаимодействия. Обсуждаемая проблема тем более важна в отношении научных работников высших учебных заведений в плане выраженной репродуктивности их деятельности.

Целью данного исследования было рассмотрение различных негативных аспектов профессиональной деформации в связи с их актуальностью и недостаточностью изученности, освещение подходов к разработке приемов коррекции и профилактики данных состояний.

Деятельность квалифицированных работников, в том числе и научно- педагогического состава высших учебных заведений, требует высокой интенсивности мыслительных процессов, скорости и принятия большого количества решений, насыщенности действий, быстроты реакции на вмешательства внешних факторов, беспрерывного общения с другими людьми различного статуса, разных профессиональных и социальных групп. Человеческий фактор и неформальные отношения в коллективе лишь добавляют эмоциональную напряженность. Длительное или постоянное пребывание в стрессе неизбежно развивает профессиональные деформации [3, с.45-46].

Следует упомянуть основные концептуальные положения, важные для анализа развития профессиональных деструкций:

1. Профессиональное развитие – это одновременно и приобретения, и потери (совершенствование и деструкции).

2. Профессиональные деструкции в самом общем виде – это нарушение уже усвоенных способов деятельности; а также изменения, связанные с переходом к последующим стадиям профессионального становления; и изменения, связанные с возрастными перестройками, физическим и нервным истощением.

3. Преодоление профессиональных деструкций сопровождается психической напряжённостью, психологическим дискомфортом, а иногда – и кризисными явлениями (без внутреннего усилия и страдания личностного и профессионального роста не бывает).

4. Деструкции, вызванные многолетним выполнением одной и той же профессиональной деятельности, порождают не желательные для профессии качества, изменяют профессиональное поведение человека – это и есть "профессиональные деформации". Это – как болезнь, которую вовремя не смогли обнаружить и которая оказалась запущенной, самое страшное, что и сам человек незаметно смиряется с этой деструкцией.

5. Любая профессиональная деятельность уже на стадии освоения, а в дальнейшем при выполнении, деформирует личность: многие качества человека остаются невостребованными. По мере профессионализации успешность выполнения деятельности начинает определяться ансамблем профессионально важных качеств, которые годами "эксплуатируются". Отдельные из них постепенно трансформируются в профессионально нежелательные качества, отрицательно сказывающиеся на деятельности и поведении специалиста.

6. Многолетнее выполнение профессиональной деятельности не может постоянно сопровождаться ее совершенствованием. Неизбежны, пусть временные, периоды стабилизации.

7. Кризисные периоды образования профессиональных деформаций чаще всего совпадают с кризисами профессионального становления личности. Непродуктивный выход из кризиса искажает профессиональную направленность, способствует возникновению негативной профессиональной позиции, снижает профессиональную активность [2, с. 149].

В психологической литературе выделяют три группы факторов, ведущих к возникновению профессиональной деформации: факторы, обусловленные конкретной профессиональной деятельностью, факторы личностного свойства, факторы социально-психологического характера.

Одна из самых частых причин профессиональной деформации, как утверждают специалисты, – это специфика ближайшего окружения, с которым вынужден иметь общение специалист-профессионал, а также специфика его деятельности. В результате формируются выраженные деформации, отрицательно влияющие на качество выполняемой профессиональной деятельности и межличностное общение субъекта в целом [4, с.386].

Еще одной, не менее важной, причиной профессиональной деформации является разделение труда и все более узкая специализация профессионалов. Ежедневная работа на протяжении многих лет по решению типовых задач совершенствует не только профессиональные знания, но и формирует профессиональные привычки, стереотипы, определяет стиль мышления и стили общения.

Специальные профессиональные деформации возникают в процессе специализации по профессии. Любая профессия объединяет несколько специальностей, и каждая специальность имеет свой состав деформаций, которые по-разному выражаются у представителей различных профессий. Профессиональная деформация наблюдается у большинства профессий в схеме "человек-человек": педагогов, врачей, психологов, сотрудников милиции и др.

Профессия педагога является одной из наиболее сильно влияющих на личность человека. Развитию профессиональных деформаций личности педагога способствуют репродуктивное обучение и авторитарная позиция воспитателя. Показателями этих деформаций считается безаппеляционность педагогов, их консервативность, закрытость в общении, оценочность суждений, которые, как правило, становятся чертами характера. Многих педагогов отличает поучающая манера речи, не всегда уместная в сфере личных отношений. Типична для многих авторитарность, поскольку педагог должен четко управлять коллективом. Необходимость “держать в руках” группу формирует в характере педагога излишнюю властность и категоричность, навязывание своего образа “Я” окружающим, которые способствуют подавлению чувства юмора, стремление к власти над людьми.

У работников правоохранительных органов развивается синдром «асоциальной перцепции», при котором каждый гражданин воспринимается как потенциальный нарушитель [5, с.190].

Так, у следователя появляется правовая подозрительность, у оперативного работника – актуальная агрессивность, у адвоката – профессиональная изворотливость и своеобразный негативно-правовой стиль его мышления, у прокурора – обвинительность [6, с.286].

Деятельность руководителя тоже находится в зоне риска. Чаще всего деформация проявляется в повышенной агрессивности, жёсткости, убеждённости в своей правоте и неспособности подстраиваться под изменяющиеся обстоятельства, то

есть ригидности. Лидерские качества переходят в самодурство и самоуправство. Нередко наравне с этим развивается чувство профессионального превосходства: человеку кажется, что он лучше других, поскольку имеет определенный род деятельности и статус, что он лучше знает, как и что нужно делать.

У программистов − в тенденции искать ошибки в различных жизненных ситуациях, склонности к алгоритмизации.

На примере профессиональных деформаций в профессиональной деятельности медицинских работников можно рассмотреть влияния факторов, деструктивно влияющих на труд и их негативные последствия.

Прежде всего – это работа в преимущественно негативном эмоциональном поле. Суть этого фактора в том, что большую часть рабочего времени врач практически любой специальности имеет дело с материалом, фактически вызывающим лишь негативные эмоции. Это относится как к жалобам, стонам и просьбам больных, так и к обсуждению с коллегами чужих диагнозов и историй болезни, содержание которых – прежде всего страдания и угроза жизни, порой неизбежная. Результатом может стать: проецирование негативной проблематики на себя и на своих близких, излишний самоконтроль, гиперрефлексия и потеря спонтанности, появление стереотипов, пресыщение общением, эмоциональная холодность, цинизм. То есть необходимость постоянного проявления заботы о пациенте (сбор анамнеза, жалобы) трансформируются в социальное лицемерие.

Накопление подобного эмоционального опыта в процессе работы, с одной стороны, ведёт к истощению ресурсов, с другой – к развитию защитных психологических механизмов в виде личностной отстранённости, расширения сферы экономии эмоций и других признаков эмоционального выгорания.

Далее в виде целой группы стрессогенных факторов стоит выделить опасность возникающих осложнений у больных в процессе оказания им помощи, негативные результаты лечения и смерть пациентов, действия врача в экстремальных условиях – с необходимостью принимать быстрые и предельно ответственные решения. Нивелировать действие этой группы факторов возможно в группах и на занятиях эмоционального реагирования.

Особый стрессогенный фактор в работе врача – повышенная ответственность. Умение отчитаться о проделанной работе, вовремя и грамотно оформить протокол операции и процедуры, заполнить историю болезни и прочее – необходимый, но весьма непростой навык.

Необходимость общаться с больными, находящимися в состоянии суженного сознания, в опьянении, в психозе, столкновение с хамством, психологическим манипулированием больных и их родственников, языковые и нравственно-этические барьеры не только осложняют работу врача, но и являются основой для разочарований и фрустраций – пусковых механизмов эмоционального выгорания.

Профессиональная деформация, отмечают Р. Конечный и М. Боухал (1983), проявляется у врачей в используемом ими жаргоне. Они могут, например, сказать, что в палате лежат четыре желудка, три желчных пузыря и одна почка. Для врачей больные делятся на «язвенников», «астматиков», «ревматиков» и т. п. Происходит дегуманизация отношения медицинских работников к пациентам, а отсюда – грубость и безответственность в своей деятельности, отмечают многие отечественные и зарубежные авторы [7, с.255].

Со временем лечащие врачи и средний медперсонал перестают видеть перед собой человека со всеми присущими ему личностными особенностями. Эта про-

фессиональная деформация называется по-разному, как «потеря больного» или как «ветеринаризация» медицины. Отмеченная среди врачей социально-психологическая ориентация на эгоизм, утрату эмпатии, психологическую безучастность врача, профессиональные действия которого, социально экспектируемые как проявление заботы о пациенте (сбор анамнеза, жалобы), трансформируются в социальное лицемерие.

Иногда деформация проявляется в виде профессионального восхищения у врача. Рентгенолог радостно восклицает: «Уже давно я не видел такую прекрасную каверну!» [7, с.243-244].

Опросы и анкетирования при проведении различных занятий (лекций и семинаров) с врачами-интернами, клиническими ординаторами, а также слушателями циклов специализации и усовершенствования подтверждают актуальность темы профилактики и коррекции профессиональных перегрузок и их последствий. Инертность, «ургентная» аддикция (неосознаваемое стремление нагрузить себя невыполнимым количеством обязательств и, как следствие – постоянная спешка и эмоциональное перенапряжение), работоголизм вместе с развившимся сужением выбора способов самовосстановления и получения здоровых удовольствий в повседневной жизни (вне работы) являются основными препятствиями для надежды на самопроизвольное решение проблемы профессиональных деформаций.

Пополнение знаний по клинической психологии, развитие коммуникативных навыков, тренинги и эмоциональное реагирование помогают приспособиться к этому фактору. Но здесь максимальная адаптация возможна при условии активного личностного и духовного роста специалиста в течение длительного времени. Научиться видеть в своём пациенте не абстрактного носителя симптомов, не нарушителя общественных норм и спокойствия (как в случае с больными наркологическими или в психозе), а прежде всего – личность, человека, нуждающегося в участии и помощи, невозможно за время тематического усовершенствования или за годы обучения в ВУЗе. Здесь же стоит добавить, что безусловно принимающее общение и трудности «соблюдения чистоты белого халата» касаются не только общения с пациентами и их родственниками, но и с коллегами.

Тем не менее, для сохранения эмоционального равновесия необходимо развитие навыков «пополнения банка положительных эмоций» и отвлечения от работы на иные виды деятельности.

Как уже упоминалось, основной трудностью в соблюдении требований самопрофилактики для врачей является иллюзия загруженности («некогда собой заниматься») вместе с отсутствием достаточного стимула к изменениям («я про это знаю, после этим займусь»). Упование на необходимость повышения заработной платы, ожидание каких-либо действий «извне» («от начальства»), оправдание имеющихся, но уже неэффективных способов самовосстановления и снятия напряжения (алкоголь, табак, кофе и.т.п.), профессиональный догматизм, выражаемый в завышенной самооценке и самоуверенности, неоднозначном отношении врача к здоровому образу жизни также препятствуют реальной и эффективной заботе об основном инструменте в работе врача – собственной личности. Одних только напоминаний о необходимости работать над собой, как видно, недостаточно. Требуется разработка и внедрение организационных и административных требований в перечне профессиональных навыков вместе с расширением возможностей к самопрофилактике (в том числе и обеспечение их большей социальной защищённости). Кроме того, необходимо увеличение объёма занятий на

тему самопрофилактики, как и вообще медицинской и клинической психологии на всех факультетах в до- и послевузовском обучении врачей.

Э.Ф.Зеер обозначает универсальные пути профессиональной реабилитации работников различных сфер, позволяющие в какой-то мере снизить негативные последствия таких деструкций:

- повышение социально-психологической компетентности и аутокомпетентности;
- диагностика профессиональных деформаций и разработка индивидуальных стратегий их преодоления;
- прохождение тренингов личностного и профессионального роста. При этом серьезные и глубокие тренинги конкретным работникам желательно проходить не в реальных трудовых коллективах, а в других местах;
- рефлексия профессиональной биографии и разработка альтернативных сценариев дальнейшего личностного и профессионального роста;
- профилактика профессиональной дезадаптации начинающего специалиста;
- овладение приемами, способами саморегуляции эмоционально-волевой сферы и самокоррекции профессиональных деформаций;
- повышение квалификации и переход на новую квалификационную категорию или должность (повышение чувства ответственности и новизны работы).

Исходя из вышесказанного, данные изменения личности деструктивно влияющие на труд и профессиональное поведение приводят к потере квалификации, снижению качества трудовой деятельности и мотивации, психологическому дискомфорту, негативным изменениям личностных качеств, проявляющихся в социальной и профессиональной среде. Однако при наявности тенденции к повышению значения интеллектуального труда в обществе профессиональные деформации как разновидность профзаболеваний неизбежны. Усовершенствование технологий преодоления, комплексная профилактика и более обширное и глубокое изучение являются, бесспорно, приоритетными направлениями решения проблемы профессиональных деформаций.

Список использованных источников

1. Маркова А.К. Психология профессионализма. − М.: Международный гуманитарный фонд Знание, 1996. − 220 с.
2. Зеер Э.Ф. Психология профессий. − Екатеринбург: УГППУ, 1997. – 149 с.
3. Ходоривская Н.В. Ситуативные негативные повседневности и адаптивные ресурсы человека. СПб.: ГолденУок, 1994. − С.45-56.
4. Панасюк А.Ю. Профессиональная деформация. − М.: Юрид. Лит., 1992. − 386 с.
5. Зеер Э.Ф. Психология профессий: учеб. пособ. для студентов вузов. – М., 2005.
6. Соколов А.Я. Профессиональное правосознание юристов. – М., 1988.
7. Конечный Р. Боухал М. Психология в медицине. − Прага, 1983. – С.243-244.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ковач О.О.,
аспірант кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Табанюхова О.М.,
викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м.Ужгород, Україна)

The article deals with the possibilities of the use of Internet resources in foreign language learning. Advantages and disadvantages of the application of modern computer technologies in education have been specified.

Keywords: *Internet resources, Internet technologies, world wide web, web resources, modernization of education.*

У сучасному світі, який увійшов у третє тисячоліття, розвиток України визначається у загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності західної культури. Для України у культурно-цивілізаційному аспекті європейська інтеграція – це входження до єдиної сім'ї європейських народів, повернення до європейських політичних та культурних традицій [5].

Процес європейської інтеграції дедалі помітніше впливає на всі сфери нашого життя, що, безперечно, відображається на процесах, які відбуваються у вітчизняній вищій освіті, «яка є найважливішим інституційним напрямом, мета якого – утверджувати у свідомості молодого покоління необхідність опанування ґрунтовним обсягом наукових і духовних цінностей, без яких неможливо собі уявити готовність до сьогоднішніх викликів глобалізаційної епохи» [6, с.14]. Всебічно розвинена держава Україна не може не реагувати на новітні тенденції, а відтак і не здійснювати модернізацію освітньої діяльності у контексті вимог сьогодення. Модернізацію української освіти визначають соціальні вимоги до системи вищої освіти. Суспільству, що розвивається, потрібні сучасно освічені, завзяті люди, які можуть самостійно приймати відповідальні рішення в ситуації вибору, прогнозуючи можливі наслідки, здібні до співпраці, які відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, володіють розвиненим відчуттям відповідальності за долю країни. Модернізація змісту освіти в Україні на сучасному етапі розвитку суспільства не в останню чергу пов'язана з інноваційними процесами в організації вивчення іноземних мов.

Нинішнє суспільство називають інформаційним, в якому головним продуктом виробництва є інформація та знання. Інформаційне суспільство розглядають як орієнтир, тенденцію змін у сучасному світі, воно асоціюється з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, їх засобів. Інформатизація та комп'ютеризація вимагають від людини нових знань, умінь та навичок, які будуть адаптовані до умов інформаційного суспільства. Особлива роль нині відводиться мережі Інтернет – засобу розповсюдження інформації, середовища співпраці та спілкування людей, що є найбільшою та популярною комп'ютерною мережею, яка відкриває широкі можливості ефективного її використання в освіті. Саме такими факторами і зумовлена актуальність нашої статті.

Мета статті – охарактеризувати особливості освітніх ресурсів Інтернету, їх вплив на навчальний процес, а також визначити переваги та недоліки використання ресурсів всесвітньої мережі у вивченні іноземної мови.

Питання, пов'язані з використанням Інтернет-ресурсів у навчальному процесі розглядають Є.С.Полат, О.В.Собаєва, Н.В.Ладиженська, М.Ю.Бухаркіна, А.Є.Петров, Н.В.Бєляєва, Л.В.Артем'єва, А.В.Єфременко, Є.С.Кізлякова, Г.С.Попова та інші.

Темпи поширення Інтернет-технологій у процесі навчання є неймовірно стрімкими. Використання веб-ресурсів на заняттях з іноземної мови є дуже ефективним фактором для розвитку мотивації студентів. На сучасному етапі висуваються все більш високі вимоги до навчання та практичного володіння іноземною мовою в повсякденному спілкуванні та професійній сфері. І тому саме Інтернет стає найбільш значущою інновацією в умовах модернізації вищої освіти. «Використання засобів новітніх інформаційних технологій, розміщених на різних серверах у мережі Інтернет, здатне істотно поглибити зміст матеріалу, що вивчається, а застосування нетрадиційних методик навчання може мати помітний вплив на формування практичних умінь і навичок студентів» [1, с.12].

Студенти повинні усвідомлювати можливість використовувати електронні засоби навчання для підвищення своєї компетентності, удосконалення мовлення, поглиблення теоретичних знань, відпрацювання умінь та навичок. Використовувати інформацію, яка розміщена в мережі Інтернет, можна в усіх формах навчальної діяльності: лекціях, практичних, семінарських, проектних роботах, індивідуальній та самостійній роботі. На заняттях студенти можуть працювати з електронними підручниками, посібниками, довідниками та словниками з метою удосконалення знань та здобувати нову для себе інформацію, використовувати тестові програми для перевірки засвоєння матеріалу. При самостійній роботі, окрім вищезгаданих операцій, студенти мають можливість спілкуватися в системі он-лайн через чат, телеконференції, відеоконференції, чим відпрацьовують уміння логічно й правильно будувати висловлювання, конструювати речення, удосконалювати орфографічні та пунктуаційні навички [4].

Інтернет надає унікальні можливості людям, що вивчають іноземні мови, оскільки вони мають змогу користуватися автентичними текстами, слухати і спілкуватися з носіями мови, тобто Інтернет-мережа створює природне мовне середовище. А головна мета вивчення іноземних мов – формування комунікативної компетенції, яка в свою чергу передбачає формування здібностей до міжкультурної взаємодії [2]. Для студентів-користувачів реалізація комунікативного підходу в Інтернеті не становить особливої складності. Комунікативне завдання повинно пропонувати студентам проблему або питання для обговорення, причому студенти не просто діляться інформацією, але й оцінюють її. Таким чином, у них є можливість виразити себе як особистість і свій досвід за допомогою іноземної мови. Використання Інтернету є цілком вмотивованим: його ціль полягає в тому, щоб зацікавити студентів у вивченні іноземної мови за допомогою новітніх інформаційних технологій. Однією з нових вимог, запропонованих для навчання іноземним мовам з використанням Інтернет-ресурсів, є створення взаємодії під час заняття, що прийнято називати в методиці інтерактивним підходом, що у віртуальному просторі слугує одним із засобів досягнення комунікативної мети на занятті. Він характеризується наявністю тісного співробітництва, основний наголос робиться на розвитку умінь спілкування і групової роботи [7].

Таким чином, використання Інтернет-ресурсів при вивченні іноземних мов дає можливість вирішити низку як дидактичних, так і соціокультурних завдань на занятті:

- поповнювати словниковий запас як активний, так і пасивний;
- удосконалювати вміння аудіювання на матеріалах автентичних звукових текстів;
- формувати навички читання;
- удосконалювати вміння монологічного і діалогічного висловлювання;
- удосконалювати навички письма;
- ознайомлюватись із особливостями мовної поведінки, культури, традицій різних народів.

Базуючись на вищенаведених фактах, можна виокремити переваги та недоліки використання студентами Інтернет-ресурсів при вивченні іноземної мови. До переваг можна віднести:

- ✓ використання електронних ресурсів бібліотек, що прискорює пошук інформації;
- ✓ можливість завантаження електронних книг на персональний комп'ютер для подальшої роботи з ними;
- ✓ активізація пізнавальної діяльності студентів;
- ✓ удосконалення навичок письма, аудіювання, читання та мовленнєвої діяльності, що є дуже важливим при вивченні іноземної мови;
- ✓ можливість інтерактивного зв'язку з різними освітніми ресурсами;
- ✓ постійне оновлення інформаційного матеріалу;

Недоліками можна вважати такі чинники:

- ➢ неможливість перевірки достовірності деяких веб-ресурсів мережі Інтернет;
- ➢ безвідповідальне ставлення користувачів мережі до наданих освітніх ресурсів, що часто призводить до плагіату;
- ➢ збільшення використання сленгу, що не зберігає чистоти мови;
- ➢ порушення живого спілкування студентів та викладачів, а також студентів між собою;
- ➢ невміння студентів правильно відбирати, систематизувати, аналізувати та оцінювати отриману з різних веб-ресурсів інформацію.

Розглянувши особливості освітніх ресурсів Інтернету, їхній вплив на навчальний процес, можливості використання ресурсів всесвітньої мережі у вивченні іноземної мови, ми дійшли таких висновків: впровадження використання Інтернет-ресурсів у навчальний процес значно підвищує мотивацію студентів до навчання, оскільки глобальна мережа надає учасникам освітнього процесу вільний доступ до великого обсягу навчального матеріалу, електронних підручників та посібників, можливість використання різноманітних довідників та різного роду словників, що є дуже цінним для тих, хто вивчає іноземну мову. Студенти мають змогу брати участь в он-лайн спілкуванні з носіями мови, що дає змогу ефективно вдосконалювати навички та уміння учасників. Недоліками використання Інтернет-ресурсів у вивченні іноземної мови можна вважати недостовірність окремих веб-ресурсів, вчинення плагіату, нехтування живим спілкуванням.

Предметом подальшого дослідження з обраної тематики може слугувати детальний аналіз використання мультимедійних засобів на заняттях з іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Ващук Ф.Г. Перехід до інноваційних технологій у вищій освіті – вимога часу //Перспективні напрями і способи реалізації інноваційних технологій у системі європейської вищої освіти: міжнародний науковий вісник Закарпатського державного університету: У 2-х кн./Відповідальний редактор М.М.Полюжин, упорядкування К.Мовчан. – Ужгород: ЗакДУ, 2010. – Кн.1. – 415 с. – С.10-14.
2. Горелова Л.М. Використання Інтернет-ресурсів у навчанні іноземної мови для підвищення соціокультурної компетенції студентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2004/36-23-27.pdf
3. Дяченко Я.М. Використання Інтернет-технологій при вивченні англійської мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://interconf.fl.kpi.ua/node/1093
4. Макарова М.В. Використання мережі Інтернет у навчальному процесі студентів-філологів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlnu_fil/2010_50/50_2010_Makarova.pdf
5. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: матеріали до першої лекції /уклад. М.Ф.Степко, Я.Я.Болюбаш, К.М.Левківський, Ю.В.Сухарніков; відп. ред. М.Ф.Степко. – К.: Изд., 2004. – 24 с.
6. Полюжин М.М. Ціннісні орієнтири сучасної української освіти в умовах глобалізації //Міжнародний науковий вісник: збірник наукових доповідей за матеріалами XX Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародне співробітництво у впровадженні інноваційних технологій навчання у вищій школі», 11-14 травня 2010 року /Редкол.: Ф.Г.Ващук (голова), Х.М.Олексик, І.В.Артьомов та ін.; упорядкування К.М.Мовчан. – Ужгород: ЗакДУ, 2010. – Вип. 1(20) – 452 с. – С. 14-20.
7. Самусенко А.К. Використання Інтернет-ресурсів на заняттях англійської мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://interconf.fl.kpi.ua/node/1153

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У РЕАЛІЯХ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Кляп М.М.,
аспірант, провідний спеціаліст
Волфсбергер В.В.,
провідний спеціаліст
НН Інститут інформаційно-комунікаційних технологій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м.Ужгород, Україна)

This article conveys modern tendencies of distance learning and e-learning, and covers the topic of their practical implementation in Ukrainian higher education system.

З розвитком та поширенням доступності сучасних інформаційних технологій в глобальному освітянському просторі сформувалась та розвивається така форма навчання студентів, як дистанційна освіта. Ця форма отримання знань є особливо актуальною у зв'язку з майже 100% забезпеченням населення цивілізованих країн доступом до глобальної мережі Інтернет. Сама концепція дистанційної освіти дуже зручна до адаптації у мережеве середовище. Саме тому можна з впевненістю сказати, що всі сучасні навчальні заклади почали працювати в цьому напрямі. Порівняно з класичною формою навчання кількість переваг цієї є вагомою. Серед них:

- Гнучкість – можливість проведення навчання у будь-який час, великий ступінь свободи для слухача;
- Масштабування – необмежена потенційна аудиторія;
- Економічність – суттєве зменшення витрат на навчання одного студента;
- Висока технологічність процесу – дозволяє автоматизувати велику частину задач викладача і студента.
- Самоорганізація студента – формує у студента високий рівень самодисципліни, можливості самостійно освоювати новий матеріал.
- Доступність – можливість донести матеріал на великі відстані без значних витрат, спрощення навчання людям, що не можуть з тих чи інших причин залишати місце роботи чи проживання.

Реалізація систем дистанційної освіти може також бути ефективно застосована у денній чи заочній формі навчання як додаткове джерело матеріалів для отримання знань та самоконтролю студентів.

В світлі вказаних переваг і було визначено пріоритет щодо розвитку дистанційної освіти в ДВНЗ «Ужгородський національний університет», впровадження ведеться на всіх формах навчання. Такий формат дозволяє здійснити оперативний зворотний зв'язок від студентів та поступове впровадження системи в рамках навчального закладу.

Важливо зазначити, що впровадження такого роду системи потребує не тільки методично-викладацької діяльності а й залучення фахівців галузі інформаційних технологій для реалізації та підтримки програмного продукту, завдяки якому буде забезпечуватися доступ до інформації та контроль знань студентів дистанційної форми навчання.

На світовому ринку є так звані комерційно-розповсюджувані e-learning платформи, що дозволяють за високих фінансових витрат відносно оперативно впроваджувати веб-ресурси для електронної форми навчання.

Але фінансові реалії вищої школи України 2013 року диктують інший підхід, а саме – використання відкритої системи електронного навчання. Найбільш розповсюдженою,

багатою функціональними можливостями серед таких систем є Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment), яка набуває широкого застосування в Україні та охоплює не менше 50% систем дистанційної освіти на ринку освіти нашої держави.

Вищезгадана система дозволяє організовувати віртуальне навчання за допомогою динамічного веб-сайту, до якого звертаються як укладачі курсів\викладачі, так і їх аудиторія. Завдяки цьому навчання можливе на будь-якій відстані, а також – забезпечується діалог між згаданими вище категоріями користувачів.

Запровадження цієї системи потребує залучення відповідних ресурсів університету. Умовно зазначимо головні напрями роботи з реалізації електронного навчання на всіх формах навчання:

- підготовка укладачів курсів та викладачів до роботи у системі;
- наповнення системи якісними електронними матеріалами;
- залучення студентів до роботи у системі;
- адміністрування та контроль за роботою системи;

На етапі впровадження було сформульовано головні проблеми, що виникли, серед яких була низька вмотивованість працівників виготовляти електронні навчальні матеріали і проблеми із залученням великих обсягів студентів до системи. Незважаючи на свою популярність, система електронного навчання Moodle має недостатньо реалізовані сторони, адже вона розробляється з врахуванням сучасних європейських освітніх систем. Це призводить до того, що в окремих випадках вона має прогалини, пов'язані саме з особливостями навчального процесу в Україні. Визначенню таких та модернізації системи дистанційної освіти Moodle і присвячена дана публікація.

Основним засобом навчання, використовуваним в системі дистанційного навчання Moodle, є дистанційні курси. Система дистанційного навчання Moodle надає інструменти для розробки дистанційних курсів. Також можуть використовуватися дистанційні курси, розроблені відповідно до стандарту дистанційного навчання SCORM.

Дистанційні курси, розроблені з використанням засобів системи дистанційного навчання Moodle можуть включати в себе:

- ресурси – теоретичні матеріали для вивчення, які автор дистанційного курсу розміщує в розділах курсу. Система дистанційного навчання Moodle дозволяє використовувати в якості ресурсів дистанційного курсу широкий діапазон форматів електронних документів;
- активні елементи – організація діяльності, що виходить за рамки навчання з використанням ресурсів дистанційного курсу. Система дистанційного навчання Moodle під активними елементами в основному розуміє організацію спілкування між слухачами дистанційного навчання (форум, чат, обмін повідомленнями і т.п.);
- завдання – завдання, відповідь на які має бути наданий в електронному вигляді (відповідь має бути у вигляді одного або декількох файлів);
- робочий зошит – письмова контрольна робота або реферат. Викладач дає завдання, слухач дистанційного навчання повинен внести відповідь і може змінювати її протягом деякого часу;
- опитування – механізм, що дозволяє поставити перед студентами запитання з вибором одного або кількох варіантів відповіді;
- база даних. Елемент база даних може бути використаний для спільного накопичення статей, книг, гіперпосилань і т.д.;
- семінар – вид занять, де слухачі дистанційного навчання повинні оцінювати результати роботи інших слухачів дистанційного навчання;
- урок – вид занять, де навчальний матеріал може подаватися частинами.

- тести – основний засіб контролю знань в системі дистанційного навчання Moodle.
- систему обміну повідомленнями яка надає користувачам можливість обміну інформацією. Для організації спілкування користувач системи дистанційного навчання Moodle формує власний список співрозмовників.
- блог – в системі дистанційного навчання Moodle блог – персональний щоденник користувача, куди він заносить все що вважає за потрібне (в тому числі свої думки і судження);
- форум – система дистанційного навчання Moodle надає користувачам системи можливість використання форуму. За допомогою форуму користувачі системи дистанційного навчання Moodle можуть задавати запитання і відповідати на них. Використання форуму дозволяє організувати дискусії в процесі навчання;
- чат – система дистанційного навчання Moodle надає користувачам системи зручний інструмент організації спілкування − чат. Чат є зручним засобом організації взаємодії викладача і слухачів дистанційного навчання. Спілкування з допомогою чату здійснюється в режимі реального часу;
- календар − для зручності користувача системи дистанційного навчання Moodle в інтерфейс системи можна додати блок Календар. Користувачі системи дистанційного навчання Moodle можуть самостійно вносити в календар власні події.

Архітектура системи дистанційного навчання Moodle.

Система дистанційного навчання Moodle є класичним клієнт-серверним Web-додатком, побудованим з використанням триланкової архітектури. В якості клієнта Moodle Web-браузера система вкрай зручна для всіх учасників навчального процесу.

Для зміни дизайну інтерфейсу системи дистанційного навчання Moodle в Інтернеті наяна велика кількість платних і безкоштовних шаблонів. Також при необхідності можна розробити дизайн системи дистанційного навчання Moodle самостійно.

Moodle працює в Unix, Linux, Windows, Mac OS X і будь-якій іншій операційній системі, що підтримує PHP.

Типово Moodle використовує БД MySQL. Однак при необхідності можна використовувати й іншу, підтримувану БД, наприклад PostgreSQL. При цьому PostgreSQL повинен бути встановлений з інсталяційного диска, тому що за замовчуванням він не встановлюється, а створення самої бази, необхідної для роботи Moodle, необхідно буде провести самостійно. В даний час система Moodle забезпечує роботу з базами даних MySQL, MSSQL, Oracle, PostgreSQL, Interbase, Foxpro, Access.

Наповнення навчальними матеріалами - найважливіше питання, від якого залежить, чи буде існувати eLearning у Вас, або це буде просто просунута комунікаційна платформа. Про цей процес потрібно знати три речі: це дуже складно, дуже дорого і дуже довго. Наразі говорити про можливість безкоштовного наповнення контентом немає змісту. Хороших навчальних матеріалів, які можна використовувати для навчання студентів, на жаль тотально не вистачає в загальнодержавному масштабі. Максимум, що можуть викладачі – викладуть відсканові методички з плагіатом з чужих книг і посилання на Вікіпедію. Контент потрібно або купувати за гроші, не факт, що він буде якісним і буде підходити, але це швидко. Або організовувати процес його розробки, який, крім авторів, припускає залучення коректорів, стилістичних та наукових редакторів, ілюстраторів. Розробка мультимедійного контенту вимагає тих же фахівців, що і зйомка фільму або розробка відео ігри. Для більшості ВНЗ України це є зараз реальною матеріальною і кадровою проблемою, що в значній мірі сповільнює розвиток дистанційної освіти в Україні.

Загальноприйняті регламенти комунікації між учасниками процесу навчання дають відповіді на основні запитання: які роботи повинні здаватися через систему, коли ви-

кладач повинен їх перевірити, чи повинен написати рецензію і що вона повинна в себе включати, у якій формі викладачі консультують студентів у системі, як скоро і наскільки детально повинні відповідати. Це універсальний інструмент, який дозволяє майже відразу ж розпочати використання системи в навчальному процес, якщо грошей на розробку або купівлю навчальних матеріалів немає. Довгострокові проекти з наповнення контентом небезпечні швидким згасанням ентузіазму керівництва, тому потрібно прагнути, щоб система ставала обов'язковою для використання в якихось аспектах якомога швидше.

Саме тому ключовим моментом при виборі СДН «Moodle» стало те, що її структура являє собою набір незалежних програмних блоків з можливістю створення та інтеграції власних програмних модулів.

Якщо плануються власні доробки, важливо з самого початку поставити суворую умову - жодних правок у ядрі, ніяких патчів і хаків, тільки модулі, що працюють через API, передбачене розробниками. Цим ви позбавите себе від маси проблем, найстрашніша з яких - втрата простоти оновлення та сумісності з базовою версією, а як наслідок – вимушене прийняття на підтримку власними силами всього коду Moodle, а не тільки кількох невеликих плагінів.

Найпоширеніші на ринку плагіни та модулі для Moodle та їх застосування:

- Skype Module - Skype
- File Sharing - Обмін файлами
- Multimedia file field - Зберігання та обмін мультимедіа файлами: SWF, MP3, FLV
- MSG - Instant Messenger – Система обміну миттєвими повідомленнями, заснована на jabber-сервері WildFire
- Wiki – Вбудована вікіпедія, входить в стандартний пакет завантаження Moodle.
- DFwiki – Альтернатива модулю Wiki, відгуків немає
- OU wiki – Ще одна альтернатива модулю Wiki, позитивні відгуки, можливі помилки
- vl4moodle – Віртуальна бібліотека, формат книг PDF, підтримує можливості каталогізації, пошук по автору, назві або ISBN
- Mediabird Study Notes – Створення нотаток, зв'язаних з будь-якою сторінкою курсу
- Crot: a new block for plagiarism detection - Перевірка відповідей на плагіат
- eMail – Внутрішня пошта
- Internalmail – Внутрішня пошта, у багатьох виникають проблеми з установкою
- Algebra - Питання з математики, плагін дозволяє правильно розуміти відповідь студента у вигляді формули
- ASCIIMathML - Робота з формулами
- Інтеграція з Google
- Google Text Translate - Google Translate
- Access Translator Google - Google Translate
- Online Users Google Map - Відбиває географічну інформацію з профілю користувача на Google map
- Moodle-GoogleApps Integration - Інтеграція з Google (Google Docs, Calendar, Gmail)
- Google Apps for Moodle - Інтеграція з Google та інші.

З того моменту, як система Moodle була започаткована у ДВНЗ «УжНУ», постала проблема з підключенням і реєстрацією у системі користувачів студентів, а отже з'явились проблеми пов'язані з їх великою кількістю. Необхідно було вирішити цю проблему шляхом написання плагіну для мультизагрузки і підкріплення студентів до відповідних їм структурних груп.

Це було вирішено шляхом написання мініплагіну з подальшою інтеграцією його в тіло системи керування вмістом Moodle. Роботу було виконано з використанням мови програмування php, CMS Joomla.

Після оновлення навчального сайту до версії 2.1 виникло питання, як швидко та легко зібрати всіх студентів у глобальні групи (cohorts), а на 1 вересня так само легко завантажити туди новий. Доти це легко робилося через завантаження користувачів за допомогою csv-файлу. У новій версії такий підхід теж залишився, але... як виявилося, про глобальні групи він нічого не знає.

Пошук по форумах сайту показав, ця проблема вирішується завдяки широкому використанню Moodle у світі та великій кількості розробників ПО та програмістів, які займались схожою проблематикою.

Отже тепер у csv-файлі повинна бути колонка cohort1, в яку потрібно вписати назву глобальної групи, до якої користувача віднесено. Щоправда створювати неіснуючі до цього групи цей скрипт не вміє. Тож про наявність відповідної глобальної групи потрібно потурбуватися завчасно. За допомогою цього скрипта можна як завантажувати у глобальні групи новий користувачів, так і тих, які вже є на сайті - через процес оновлення користувачів.

Про потребу цього скрипта в основній реалізації moodle написано у багтрекер, але, на жаль, на цей момент його туди не включили. Можливо у наступних релізах з'явиться.

Глобальні групи - це невелике доповнення, яке дозволить спростити роботу викладача при зарахуванні студентів на свій курс.

При зарахуванні студентів викладач вибирає глобальну групу і отримує її список в правій частині. Далі робота іде як звичайно. Для того щоб на курсі була створена така ж група і в неї були вписані вибрані студенти, потрібно поставити флажок біля кнопки "Додати". Якщо група з такою назвою на курсі вже існує, то вибрані студенти просто додадуться до неї.

Такий же принцип застосовується для відрахування з курсу.

Ідея дуже проста. У нас є головна сторінка, на якій теж працює поділ на групи (оскільки в системі це теж курс). Для того, щоб працювали глобальні групи, потрібно створити ці групи курсу рівня сайту (за аналогією академічних груп) і додати в них студентів. Після цього ці групи з'являться при зарахуванні на навчальні курси.

У цій версії це працює тільки при зарахуванні на курс. Глобальні групи ігноруються для Головної сторінки і для блоків.

Згенерований список студентів та їх логінів має такий вигляд:

Логін	**ПІБ**		**Отримав**
studprav_11_01	Бєлєков	Віктор Бакитович	
studprav_11_02	Білей	Микола Іванович	
studprav_11_03	Геревич	Михайло Олександрович	
studprav_11_04	Голубка	Наталія Іванівна	
studprav_11_05	Грін	Олександр Олександрович	
studprav_11_06	Дробок	Ірина Юріївна	
studprav_11_07	Каплар	Богдан Васильович	
studprav_11_08	Каптур	Іван Васильович	
studprav_11_09	Кус	Катерина Олександрівна	
studprav_11_10	Лендєл	Ангеліна Василівна	
studprav_11_11	Лендєл	Євген Володимирович	

studprav_11_12	Лопушанська	Марія Юріївна	
studprav_11_13	Рурич	Соломія Василівна	
studprav_11_14	Рябініна	Даніелла Євгеніївна	
studprav_11_15	Тиводар	Лариса Іванівна	
studprav_11_16	Туряниця	Василь Іванович	
studprav_11_17	Улиганець	Вікторія Євгенівна	
studprav_11_18	Фетько	Іван Іванович	
studprav_11_19	Химинець	Руслана Василівна	
studprav_11_20	Щуфан	Анжеліка Іванівна	
studprav_11_21	Бабаєв	Ерік Ерікович	
studprav_11_22	Бондарь	Ігор Михайлович	
studprav_11_23	Верко	Юрій Валерійович	
studprav_11_24	Гадьмаші	Вікторія Рудольфівна	
studprav_11_25	Гайович	Михайло Васильович	
studprav_11_26	Данч	Василь Іванович	
studprav_11_27	Дем'янчук	Віталій Іванович	
studprav_11_28	Дідик	Крістіна Юріївна	
studprav_11_29	Дубанич	Олександр Іванович	
studprav_11_30	Дубина	Крістіна Віталіївна	
studprav_11_31	Дудись	Олег Васильович	
studprav_11_32	Дьордяй	Корнелія Василівна	
studprav_11_33	Зизич	Олександр Олегович	
studprav_11_34	Котенко	Іван Іванович	
studprav_11_35	Немеш	Євгенія Василівна	
studprav_11_36	Олекса	Мілан Олександрович	
studprav_11_37	Подинська	Віта Ярославівна	
studprav_11_38	Саган	Ганна Юріївна	
studprav_11_39	Станко	Аліна Петрівна	
studprav_11_40	Тернинко	Микола Юрійович	
studprav_11_41	Чендей	Вікторія Миколаївна	
studprav_11_42	Шаркезі	Сантана Сергіївна	
studprav_11_43	Штафіра	Максим Робертович	

В ході виконання поставленої задачі було розроблено механізм реєстрації слухачів електронної системи навчання. Його впровадження дозволило суттєво скоротити затрати часу на залучення великих кількостей студентів до системи

Moodle. На основі проробленої роботи було включено всіх студентів обраних факультетів. Показники впровадження вказують на те, що близько 40% студентів активно користуються системою. Надалі проводяться роботи з подальшого вивчення тих блоків системи дистанційної освіти, що погано адаптовані до реалій вищої освіти в Україні, та пошук вирішення цих проблемних ділянок.

Список використаних джерел

1. Либерзон В. Основные понятия и процессы управления проектами // Директор информационной службы. - 2000. - №3.
2. moodle.ukma.kiev.ua
3. Сергієнко Н.В. Контроль знань студентів у системі Moodle при вивченні вищої математики // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми впровадження кредитно-модульної системи при вивченні фундаментальних дисциплін з погляду студентів та викладачів», Харків, травень, 2007. - Харків: ПФ «Михайлов», 2007. - С. 61-65.
4. www.osvita.org.ua/articles/155.html
5. www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html
6. http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Pedagogica/23997.doc.htm
7. Analytical survey Distance Education for the Information Society: Policies, Pedagogy and Professional Development. Moscow 2000, 86 pp., UNESCO Institute for Information Technologies in Education, pp.3-6
8. http://www.web-learn.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=12:distance-learning&catid=12:biblioteka-online&Itemid=17
9. http://www.elitarium.ru/index.php
10. Іванов В.Г., Горбунов К.Н. Комп'ютерні технології у викладанні спеціальних дисциплін. // Середня професійна освіта – 2006 – № 1 – 39с.
11. Імбер В. Впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій у навчальний процес ВНЗ // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2009. – №4. – С.113-116.
12. Електронний ресурс: http://moodle.org.ua
13. Іванов В.Г. Горбунов К.Н. Комп'ютерні технології у викладанні спеціальних дисциплін. / / Середня професійна освіта – 2006 – № 1 – 39с.
14. Лобачев Л., Попов А.Э. Технологии дистанционного обучения: учебно-методическое пособие. – Шахты.: ЮРГУЭС, 2003. – 90 с.
15. Солдаткин В.И. Образовательная среда сегодня и завтра. – М.: Рособразование, 2004. – 272 с.
16. Демкин В.П., Можаева Г.В. Телекоммуникации для образования. – СПб.: «БХВ-Петербург», 2004. – 1136 с.: ил.
17. Офіційний сайт LMS Moodle. Переклад статті «Улучшения в версии Moodle 1.9» – http://docs.moodle.org/en/Release_Notes#Moodle_1.9.1
18. Малышев Н. Г., Сердюк В.А. Международный центр дистанционного обучения: концепция и бизнес-план - М.: Минобразование России, 2004. - 402 с.
19. Лобковская О.З., Шабанова Н.Ю. Методические указания для специальности 2202 «Автоматизированные системы обработки информации и управления» по технико-экономическому обоснованию дипломных проектов и работ, НИ РХТУ им. Д.И.Менделеева, Новомосковск, 2006. – 40 с.

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОЛІПШЕННЯ

Ковальчук Я.О., Яцкович Б.І.,
студентки факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м.Ужгород, Україна)

In the given article, the notions of investment climate and summarizing of its merit are under analysis. The investigation of main investments' fields and its mobilisation into Ukrainian economy was held. The number of factors which balk the successful amount of foreign investments were identified, along with the methods of improvement and development of investment climate.

Keywords: *investment climate; investments, foreign capital, economic reforms, foreign investors, economic stability.*

У забезпеченні виходу економіки з кризового стану і стабільного її розвитку вирішальну роль відіграє науково обґрунтована інвестиційна політика держави. Саме вона визначає реальні джерела, напрями, структуру інвестицій, здійснює раціональні та ефективні заходи для виконання загальнодержавних, регіональних та місцевих соціально-економічних і технологічних програм, відтворює процеси на макро- й мікроекономічному рівнях. Водночас держава повинна створювати сприятливий інвестиційний клімат з метою ширшого залучення, поряд з внутрішніми, іноземних інвесторів на взаємовигідних засадах.

Без надійних капіталовкладень неможливо забезпечити створення і впровадження новітніх технологій, систем сучасної організації та управління товаровиробництвом і збутом продукції, розвиток ринкової інфраструктури, інформатизацію суспільства тощо.

Це фундаментальні основи для забезпечення конкурентоспроможності національного товаровиробництва, без чого не може бути й успішної інтеграції нашої країни в Європейське Співтовариство. Складні відтворювальні процеси відбуваються виключно на базі інвестування. Чим воно активніше, тим швидші темпи відтворення і ефективних ринкових перетворень.

Інвестиційний клімат — це сукупність політичних, соціально-економічних, фінансових, соціально-культурних, організаційно-правових і географічних факторів, які притаманні певній країні і визначають її привабливість для іноземного інвестора.

За даними Держстату у І кварталі 2013 року в економіку України іноземними інвесторами вкладено 1559,7 млн дол. США прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), що становить 176,2 відсотка до відповідного періоду 2012 року.

Обсяг унесених з початку інвестування в економіку України прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) на 1 квітня 2013 р. становив 55708,9 млн. дол. США, що на 1,3 відсотка більше обсягів інвестицій на початок 2013р., та в розрахунку на одну особу населення складає 1226,7 дол. США [6].

Графік 1. Обсяг прямих іноземних інвестицій. Інвестиції надходили зі 130 країн світу

До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає понад 83% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 13,66 млрд дол. США, Німеччина – 7,47 млрд дол., Нідерланди – 4,91 млрд дол., Російська Федерація – 3,66 млрд дол., Австрія – 3,45 млрд дол., Великобританія – 2,3 млрд дол., Франція – 2,28 млрд дол., Швеція – 1,76 млрд дол., Віргінські Острови (Брит.) – 1,65 млрд дол. і США – 1,04 млрд дол. [6].

Створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні є надзвичайно важливою проблемою. Зарубіжний досвід дає підстави вважати, що залучення іноземного капіталу відіграє вирішальну роль у зміцненні економічного розвитку країни лише за умов активної і організованої участі держави в інвестиційному процесі.

Відповідно до різноманітних рейтингів, складених низкою міжнародних організацій, які вимірюють аспекти, що впливають на бізнес-середовище та інвестиційний клімат в економіках усього світу, Україна незмінно має одні з найгірших показників. Країна дуже відстає від більш далекоглядних країн із перехідною економікою, часто сусідів, які виконують свої програми реформ у більш швидкому темпі. Наразі Україна продовжує поступатися місцем у більшості зі згаданих рейтингів. З усіх європейських країн, підданих аналізу, тільки Україна й Білорусь залишаються в категорії країн з обмеженою економічною свободою в Індексі економічної свободи, маючи показники, нижчі як за регіональні, так і за глобальні середні значення [7].

Для формування політики залучення іноземних інвестицій доцільно уважно аналізувати особливості світового ринку інвестицій, його технологічний потенціал і склад головних учасників. Це дає змогу визначити потенційних інвесторів та їх можливості.

Першочергову увагу потрібно приділити країнам ЄС, в яких функціонує велика кількість середніх ТНК – потенційних інвесторів. На цьому ринку Україні необхідно взяти курс на максимально швидку адаптацію вітчизняного виробництва до економічних реалій сучасного ринку. До останнього часу не знайдено шляхів поліпшення структури торгівлі з Росією (збільшення експорту вітчизняних това-

рів проти імпорту енергоносіїв). Україна недооцінює потенційні можливості прикордонних держав (Польщі, Білорусі, Словаччини, Болгарії, Угорщини, Румунії, Туреччини, Грузії) щодо розширення торговельно-економічних відносин, хоча вони формують великий потенційний ринок збуту української продукції. Україна також повинна враховувати інтеграційні процеси в країнах Азії.20

Для України, що стала на шлях інтеграції у світове господарство і прагне створити відкриту економічну систему, участь у процесах руху капіталу і як імпортера, і як експортера є питанням стратегічно важливим.

Отже, залучення іноземних інвестицій в українську економіку є одним з найважливіших завдань, яке має бути в найближчі роки вирішене економічним керівництвом України. Заохочення закордонних джерел капіталу необхідне нашій країні з кількох причин: економічна криза і різке скорочення внутрішніх інвестиційних ресурсів спонукають звернення до закордонних джерел фінансування як конкретних проектів у сфері виробництва, так і в бюджетній сфері (через збільшення зовнішнього державного боргу):

- залучені іноземними інвесторами в українську економіку сучасні технології здатні істотно підвищити конкурентоспроможність вітчизняного виробництва. Підприємства з іноземними інвестиціями, створюючи нові робочі місця, сприяють підвищенню рівня зайнятості населення України;
- конкуренція підприємств з іноземними інвестиціями з «давніми» українськими підприємствами на внутрішньому ринку може відігравати суттєву роль у боротьбі з монополізмом;
- у довгостроковій перспективі «вбудовування» України у світовий цикл руху капіталу сприятиме інтеграції країни у світове господарство і отриманню нею оптимальної «ніші» у всесвітньому розподілі праці [2].

Щоб збільшити надходження інвестицій в Україну, уряд повинен і надалі демонструвати надійність, послідовність дій, юридичну відкритість, зменшення тиску адміністративного регулювання.

Стабільний валютний курс є запорукою стабільності цін для підприємств, які займаються експортно-імпортними операціями. Сприятливий інвестиційний клімат повинен забезпечувати захист інвестора від інвестиційних ризиків (непередбачуваних фінансових втрат капіталу і доходів).

Створення сприятливого інвестиційного клімату залежить від дії низки факторів. Під фактором будь-якого процесу розуміють рушійну силу цього процесу. Отже, рушійні сили, які формують інвестиційний клімат в країні, можна назвати факторами інвестиційного клімату. Існують три основні фактори формування інвестиційного клімату:

1. Правове середовище є одним з найважливіших факторів формування інвестиційного клімату. З досвіду багатьох країн стало очевидним, що збалансованого бюджету, сучасних технологій та сильного Національного банку недостатньо, щоб гарантувати нормальну інвестиційну діяльність.

На сьогодні в Україні створене правове поле для інвестування. Законодавство України передбачає визначені гарантії діяльності для інвесторів.

На території України до іноземних інвесторів застосовується національний режим інвестиційної діяльності, тобто надано рівні умови діяльності з вітчизняними інвесторами. Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації.

У випадку припинення інвестиційної діяльності іноземному інвестору гарантується повернення його інвестицій в натуральній формі або у валюті інвестуван-

ня без сплати мита, а також доходів від інвестицій у грошовій або товарній формі. Держава також гарантує безперешкодний і негайний переказ за кордон прибутків й інших коштів в іноземній валюті, одержаних на законних підставах унаслідок здійснення іноземних інвестицій.

Для підвищення захисту іноземних інвестицій Законом України від 16.03.2000 № 1547 ратифікована Вашингтонська Конвенція 1965 року про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами.

Для сприяння іноземним інвесторам у питаннях взаємодії з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування утворено Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України.

Усунуто адміністративний бар'єр для входження іноземного капіталу в Україну щодо обов'язковості реєстрації іноземних інвестицій, який був запроваджений наприкінці 2009 року.

Підписано та ратифіковано Верховною Радою України міжурядові угоди про сприяння та взаємний захист інвестицій з більше ніж 70 країнами світу.

Для сприяння іноземним інвесторам у питаннях взаємодії з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування утворено Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України [6].

2010 рік, мабуть, був для України одним з найпродуктивніших років із точки зору поліпшення інвестиційного клімату. Були прийняті кілька законів і підзаконних актів, спрямованих на спрощення умов ведення бізнесу. Саме в цьому році була розроблена національна програма економічних реформ, спрямованих на розвиток економіки України у 2010–2014 рр., під назвою «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». Ця програма, розроблена у квітні 2010 р. за дорученням щойно обраного Президента, містить цілий розділ, присвячений поліпшенню інвестиційного клімату шляхом дерегулювання й систематизованої реформи бізнес-середовища. Цей стратегічний документ, у певному розумінні — дорожня карта, визначає, де Україна прагне бути у 2014 р. з огляду на своє міжнародне становище і які ключові кроки вона має зробити, щоб цього досягти.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання іноземних інвестицій та кредитування» від 27.04.2010 № 2155 знято обов'язковість реєстрації іноземної інвестиції та необхідність реєстрації інвестиції за двома різними процедурами.

Прийнято Закон України № 2404-VI від 01.07.2010 „Про державно-приватне партнерство", що визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державно-приватного партнерства в Україні, зокрема для регулювання відносин, які виникають при реалізації проектів у окремих сферах економічної діяльності.

Закон визначає основною ознакою державно-приватного партнерства забезпечення вищих техніко-економічних показників ефективності діяльності, ніж при здійсненні такої діяльності державним партнером без залучення приватного.

Також ознаками державно-приватного партнерства є довготривалість взаємовідносин (від 5 до 50 років), передача приватному партнеру частини ризиків, внесення приватних інвестицій, незмінність терміну дії договору цільового призначення та форми власності об'єкта ДПП.

З метою сприяння залученню й ефективному використанню вітчизняних та іноземних інвестицій для забезпечення розвитку економіки України, прискорення

її інтеграції в європейську і світову економічні системи, забезпечення права приватної власності і права на підприємницьку діяльність утворено Раду вітчизняних та іноземних інвесторів при Президентові України.

З 1 січня 2012 року набрав чинності Закон України № 2623 «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна». Цей Закон визначає правові та організаційні засади відносин, пов'язаних з підготовкою та реалізацією інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна».

Прийнято Закон України № 2880-VI від 23.12.2010 р. „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гарантування прав концесіонерів". Законом вносяться зміни до Земельного кодексу України та до Закону України „Про концесії" з метою посилення державних гарантій прав концесіонерів, що повинно створити сприятливі умови для об'єднання інтересів держави та бізнесу при укладанні та виконанні договорів концесії.

2. Другим дуже важливим фактором формування сприятливого інвестиційного клімату є фінансова стабільність в країні. Лише за умови стабілізації основних параметрів фінансової системи стає можливим перехід до реалізації стратегічних цілей розвитку як окремих суб'єктів економічної діяльності, так і країни в цілому.

3. Економічні реформи – третій вагомий фактор формування сприятливого економічного середовища. Нелегко провести економічні реформи і досягти оздоровлення. Адже одна з ключових вимог відновлення економіки – це інвестиції. Тобто, з одного боку економічні реформи – запорука пом'якшення інвестиційного клімату, з іншого, – економічні реформи вимагають інвестицій.

Уряд планує активно вести пошук нових технологій для базових галузей промисловості, забезпечити розвиток вугільної промисловості, підвищення рівня технологій видобутку вугілля. Окрім нових блоків АЕС будуватимуться високовольтні мережі електропередачі в Запорізькій, Київській, Рівненській областях та в Криму. Також розпочинається робота з реанімації вітчизняної титанової галузі. Більшість з цих проектів є самоокупними та привабливими для банків. Уряд лише планує створити необхідні умови.

У планах Уряду – будівництво інфраструктурних об'єктів: доріг, мостів, аеропортів, вокзалів, портових терміналів та багато іншого.

Одним з ключових напрямів для залучення інвестиційних та кредитних ресурсів є впровадження проектів у галузі енергозбереження. Програма підвищення енергоефективності економіки передбачає вкладення 250 млрд грн до 2015 року [11].

Зазначені кроки, хоча і значно поліпшують умови ведення бізнесу в Україні, не мають системного характеру. Крім того, політична нестабільність, що панувала в роки запровадження цих важливих реформ, значно уповільнювала й без того мляву їх реалізацію, що спричинило зниження позицій України в міжнародних рейтингах. Щоб забезпечити сталий розвиток бізнесу та залучити необхідні інвестиції, Україні необхідно створити умови, які були б більш передбачуваними з політичної та економічної точок зору, обмежили регулювання підприємницької діяльності і знизили корупцію [5].

Список використаних джерел

1. Гриньова В.М., Коюда О.П., Лепейко О.П., Коюда В.О. Інвестування: підручник для ВНЗ (затв. МОН України). – К: Знання, 2008. – 452 с.

2. Диха М. В. Шляхи покращення інвестиційного клімату та активізації інвестиційних процесів в Україні. Економічні науки //М.В.Диха, А.Ю.Руденко. Вісник Хмельницького національного університету, 2011. – №1.
3. Крукова В.А. Проблеми та перспективи залучення іноземних інвестицій в економіку України Вінницький національний аграрний університет // "Світова економічна криза: причини, наслідки та перспективи подолання": міжнародна студентсько-аспірантська наукова конференція – Львів, 14-15 травня 2010 року.
4. Малютін О.К. Концепція поліпшення інвестиційного клімату в Україні // Фінанси України. – 2008. – №12. – С. 64-74.
5. Міжнародна фінансова корпорація (IFC)// «Інвестиційний клімат в Україні: яким його бачить бізнес», грудень 2010.
6. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] − Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.
7. Пашник Н.В., Троцька А.О. Проблеми та шлях покращення інвестиційного клімату України, Буковинська державна фінансова академія /[Електронний ресурс] − Режим доступу: http://intkonf.org/pashnik-nv-trotska-ao-problemi-ta-shlyahi-pokraschennya-investitsiynogo-klimatu-ukrayini/
8. Сазонець І.Л. Міжнародна інвестиційна діяльність: підручник /І.Л.Сазонець, О.А.Джусов, О.М.Сазонець. − Київ: Центр учбової літератури, 2007. − 304 с.
9. Указ президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про хід виконання рішень Ради національної безпеки і оборони України щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні» № 659/2007 від 20 липня 2007 р. /[Електронний ресурс] − Режим доступу: http://www.rainbow.gov.ua/
10. Центр Разумкова. Стаття: Як виграти змагання за інвестиції /[Електронний ресурс] − Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=496.
11. Інвестиційний клімат в Україні /[Електронний ресурс] − Режим доступу: http://mfa.gov.ua/ua/page/open/id/821

CHANGES IN STATUS OF THE MEMBER STATES CENTRAL BANKS AFTER ACCESSION TO THE EUROPEAN MONETARY UNION

Ing. Elena Drabiková
PhD Student (Finance)
Technical University of Košice, Faculty of Economics
Department of Economic Theories
(Slovenská republika)

European monetary union means the third stage of Economic and Monetary Union. It is therefore the existence and adoption of the euro by member countries. Entry into the euro area brings changes in the status of their national central banks. Decisive competencies are transferred to the European Central Bank. The national central banks become part of the European System of Central Banks as well as the Eurosystem.

Keywords: *European Monetary Union, European System of Central Banks (ESCB), Eurosystem, European Central Bank (ECB), national central banks, euro area, monetary policy, Member States, European Union.*

1 Central banking in the European Monetary Union

Member States of the European Union released their monetary independence with accession to the euro area on the European Central Bank (ECB). Euro adoption as a single currency means acceptance of advantages but also disadvantages associated with this step. Responsibility for monetary policy in the euro area is therefore taken by the ECB as the central element of the newly established European System of Central Banks (ESCB).

1.1 Selected tasks and relations within European Union institutions

The ECB and the 27 national central banks of the European Union Member States together create ESCB. The main ESCB legal document is Protocol on the Statute of the European System of Central Banks and the European Central Bank. It is annexed to the Treaty establishing the European Community.

The situation concerning the legal status is that the ECB as well as national central banks have a legal personality. We can not say the same about the ESCB, it does not have any. It has neither capacity to act nor its own decision-making bodies. For this reason, the ESCB's legal entities and actors are the ECB and the national central banks. However, they must comply with the ESCB's objectives during the performance of their duties assigned to them by the ESCB. They also respect the provisions of the Treaty and the Statute and the ECB bodies decisions (bodies that have been given competencies for this activity). The term ESCB is then simply characterized as an institutional framework includes basic link between the ECB and the national central banks.

The ESCB part represents all central banks of countries belonging to the European Union. It follows that there we include countries without common euro currency too. Non-participating Member States have still their monetary sovereignty, which means that their national central banks are not linked with the ESCB core functions implementation.

The ECB Governing Council established term "Eurosystem". Mentioned term includes the ECB and the Member States central banks that have adopted the euro. The Eurosystem has many responsibilities. Key ones are defined in Figure 1.

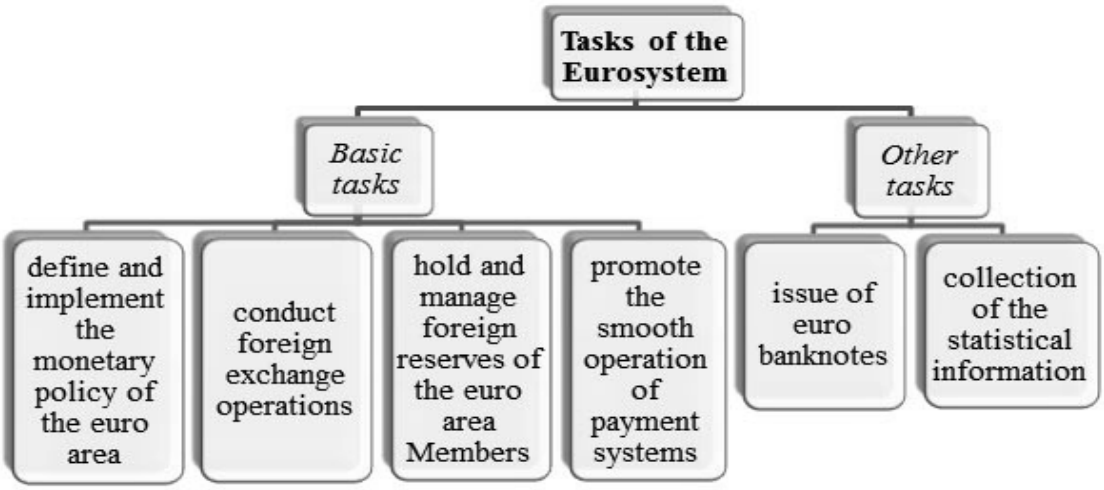

Figure 1 Proprietary Eurosystem competences

Source: Author's own adaptation

System of banks executes central bank role for euro and not just one central bank. It is for these political and economic prime reasons:

- have single central bank within the euro area would be politically unacceptable,
- regarding large number of countries, cultures and geographic area of the euro area, it was important to keep credit institutions access to central bank in resident Member State,
- Eurosystem concept considers infrastructure, institutional arrangement, operational capacity, experience and expertness of all central banks at national level.

2 National central banks before and after accession to the euro area

Enlargement of Monetary Union with new Member States means for their national central banks transfer cardinal competences on the ECB governing. It causes differences in central banking functioning within the European Union. It happens among countries that have adopted the euro and countries which have not.

Common characteristics of national central banks	**Different characteristics of national central banks**	
	The euro area national central banks	*National central banks outside the euro area*
membership in the ESCB	fulfillment of all duties and functions of the ESCB	special status within the ESCB frame
cooperation with the Eurosystem	integral part of the Eurosystem	not participate in the main activities of the Eurosystem
legal personality	common currency – the euro	preservation monetary sovereignty
independence	responsibility for monetary policy takes over the ECB	responsibility for national monetary policy
maintaining price stability	Governors are members of the Governing Council of the ECB	Governors are not members of the ECB's Governing Council

performance of tasks not related to the Eurosystem	compliance with objectives of the Eurosystem in deciding the performance of non-Eurosystem functions	autonomous decisions about functions unrelated to Eurosystem
institutional, financial, administrative autonomy	involvement in supervision by the ECB	national financial institutions supervision

Table 1 Specification for national central banks of the European Monetary Union Member States and non-participating states

Source: Author's own adaptation

Table 1 shows fundamental central banking similarities and diversities upon membership in the Eurosystem. National central banks of non-participating European Union Member States have preserved more extensive authority than euro area national central banks.

2.1 National central banks as an integral part of the Eurosystem

Each Eurosystem national central bank has legal personality according to the law of its country. On the other hand, the Treaty establishing the European Community and the Statute of the ESCB define all central banks of the euro area as Eurosystem integral part. Countries that joined the European Union retain more determining competencies as countries integrated into the European Monetary Union. These members lost functions that national central banks outside the euro area kept.

Euro area central banks perform Eurosystem tasks delegated by the ECB based on the principle of decentralization. They also act in line with ECB instructions and guidelines. The Governors are at the same time members of the Executive Board and ECB Governing Council. Eurosystem national central banks are ECB's shareholders implying provision of capital and foreign reserves to this bank. What is more, they participate in its financial results.

Despite the national central banks integration to the Eurosystem from functional point of view, administrative, institutional or financial independence is not limited. In accordance with the ESCB Statute these banks are allowed to carry out functions not linked with Eurosystem functions on their own responsibility. However, it has to be fulfill condition that these operations are not contrary to Eurosystem objectives and tasks. Non-Eurosystem activities are different in each country. They include usually financial and administrative services for corresponding government. Majority national central banks are just as well involved in supervision of financial institutions in their countries.

2.2 Central banks of European Union Members without common currency

A common feature of the European Union Member States national central banks as euro area part and those that are not in euro area is their membership in the ESCB. However, countries that have not yet adopted the euro have a special status. They do not participate in the Eurosystem's main movements with regard firstly on single monetary policy. They have national monetary policies in their hands and bear the consequences. Governors of these states are not ECB's Governing Council members which means that do not take part in decision making for the Eurosystem's main actions.

National central banks outside the euro area are required despite the above facts to perform fundamentals of monetary policy directed towards price stability. Their partnership in ESCB obliges them to cooperate closely with the Eurosystem. This applies to assistance in the collection of statistical data, but also in more specifically defined duties. Furthermore, through the European Exchange Rate Mechanism II exists a framework for interactivity inside the Eurosystem in the field of monetary and exchange rate policy.

3 Centralised and decentralised decision-making of Eurosystem Member States

Centralised decisions by the ECB's decision-making bodies are related to monetary steps, such as changes in the key ECB interest rates, and also to implementation of policies through the ECB and the national central banks.

ECB's policy execution by ECB and national central banks is not exactly indicated. Specified are statutory obligations assigned exclusively to the ECB as has a central position in the Eurosystem. The actual division of Eurosystem tasks is mostly guided by the principle of decentralization. Potential and appropriate degree of centralization is in competence of the ECB.

Almost all Eurosystem operational roles are carried out by the national central banks. Namely the following ones:

- conduct monetary policy operations,
- realize most trade with third countries and international organizations,
- provide infrastructure for the payment system implementation and settlement of securities transactions,
- ensure procurement, issuance of euro banknotes and their subsequent processing,
- collect statistical data,
- cooperate with the ECB on translation and production of publications,
- participate in economic analysis and research conducted in organized groups.

On the contrary, the ECB carries out only certain activities. These include actions mentioned below:

- manages own funds,
- oversees large-value cross-border payments,
- controls clearing systems,
- acts as a settlement agent for some of clearing systems,
- trades with third countries and international organizations in a small extent.

The ECB ensures national central banks performing of the Eurosystem's operations in consistent way by using various instruments.

Conclusion

Paper dealt with the national central banks of the European Union Member States, following their accession to the euro area and the changes in their status. It studied central banking in the European Monetary Union, institutions operating under this association, their basic characteristics and relations between them. It also solved the roles, tasks, competencies and responsibilities. Paper showed differences in the central banks powers of countries that adopted the euro and those outside the euro area. It approached their common features as well. In conclusion, it presented the decision-making of the Eurosystem Member States on the level of centralization and decentralization.

References

[1] AMICORUM, L. – GARAVELLI, P. Z. 2005. Legal aspects of the European System of Central Banks. European Central bank, Frankfurt am Main 2005. ISBN 92-9181-701-5

[2] BERGER, H. 2002. The ECB and Euro-Area Enlargement. International Monetary Fund, IMF Working Paper, WP/02/175, Washington D.C. October 2002. Available via the Internet: <http://www.wiwiss.fu-berlin.de/institute/wirtschaftspolitik-geschichte/berger/publikationen/policy_contributions/imf_wp02175_euro-area_enlargement.pdf>

[3] DRUDI, F. – DURRÉ, A. – MONGELLI, F. P. 2012. The interplay of economic reforms and monetary policy: the case of the euro area. European Central Bank, Working Paper Series, No 1467, Frankfurt am Main September 2012. ISSN 1725-2806

[4] EUROPEAN CENTRAL BANK 2010. Monthly Bulletin: January 2010. European Central Bank, Frankfurt am Main January 2010. ISSN 1561-0136

[5] EUROPEAN CENTRAL BANK 2009. The European Central Bank, the Eurosystem, the European System of Central Banks. European Central Bank, Frankfurt am Main April 2009. ISBN 978-92-899-0389-9

[6] EUROPEAN CENTRAL BANK 2012. The Eurosystem. European Central Bank, July 2012. Available via the Internet: < http://www.ecb.int/ecb/educational/facts/orga/html/or_002.en.html>

[7] EUROPEAN COMMISSION 2012. Economic and financial affairs: how Economic and Monetary Union works. European Commission, November 2012. Available via the Internet: < http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/emu/how/index_en.htm>

[8] GIANNONE, D. – LENZA, M. – PILL, H. – REICHLIN, L. 2012. The ECB and the interbank market. European Central Bank, Working Paper Series, No 1496, Frankfurt am Main November 2012. ISSN 1725-2806

[9] SCHELLER, H. K. 2006. The European Central Bank: history, role and functions. European Central Bank, second revised, Frankfurt am Main September 2006. ISBN 92-899-0022-9

ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛАКСАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СРІБЛОВМІСНИХ СУПЕРІОННИХ СТЕКЛАХ (AG3ASS3)X(AS2S3)100-X

Скубенич К.В., *аспірант*
Лукачина М.М., *студент*
Гавріш Е.В., *студент*
Біланич В.С.,
кандидат фізико-математичних наук, доцент
Бучук Р.Ю.,
кандидат фізико-математичних наук
Студеняк І.П.,
доктор фізико-математичних наук, професор
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м. Ужгород, Україна)

The mechanical properties of glasses in the system Ag3AsS3-As2S3are investigated by method of internal friction. The internal friction and shear modulus of materials were measured in the temperature range 100-300 K at frequencies of deformation of 10-50 mHz. The maxima of internal friction of relaxation type are revealed. It is found, that the concentration change of parameters the process of mechanicalrelaxation of glasses (Ag3AsS3)x(As2S3)100-xin the range 20 atm.%Ag2S has a threshold character. It is shown, that this feature may be related to changes in the structural unit, which makes the process of dissipation of mechanical energy in the temperature range 100-300 K.

Keywords*:relaxation, superionic composites, internal friction*

Халькогенідні стекла належать до важливого класу матеріалів, перспективних для створення ефективних відновлюваних джерел енергії. Унікальні властивості халькогенідів дають можливість створення нових суперіонних матеріалів. Окремий прикладний інтерес являють собою суперіонні композити в скловидній матриці, у якості якої виступає халькогенідне скло[1]. Фотоіндуковані зміни фізичних параметрів халькогенідів і, зокрема, гігантські зміни механічних властивостей, можуть суттєво змінити параметри іонного транспорту. Завдяки цьому виникає можливість створення нових суперіонних середовищ у скловидній матриці, що дозволяє керувати параметрами іонного транспорту лазерним опроміненням[2]. В цьому аспекті практичний інтерес представляють матеріали в системі Ag3AsS3−s2S3 у яких реалізуються як іонний транспорт, так і фотоіндуковані структурні зміни одночасно. Метою дослідження були релаксаційні процеси в срібловмісних суперіонних стеклах (Ag3AsS3)x(As2S3)100-x .

Вимірювання температурних залежностей внутрішнього тертя Q-1 і модуля зсуву G суперіонних стекол (Ag3AsS3)x(As2S3)100-x на частотах 10-50 мГц проводились за допомогою автоматизованої системи на базі крутильного маятника. Записували петлі механічного гістерезису на інфранизьких частотах крутильних вимушених коливань для визначення числових значень Q-1 і G.

Синтез скловидних матеріалів (Ag3AsS3)x(As2S3)100-x проводився у вакуумованих кварцевих ампулах з вихідних сполук As2S3 і Ag3AsS3. Режим синтезу обирався, виходячи з складу сплавів. На початку ампули нагрівались до 300-400°C і витримувались при цій температурі протягом 2-3 год. Далі температура

повільно піднімалася до 550-600°С. Витримка при цій температурі тривала 4-5 год. Далі температура піднімалась вище температури ліквідуса до завершення реакції між компонентами. Склування розплаву відбувалося загартуванням в холодній воді. Вага зразків складала 10-20 г. Скловидний стан контролювався методом рентгенофазового аналізу та по характерному раковистому злому.

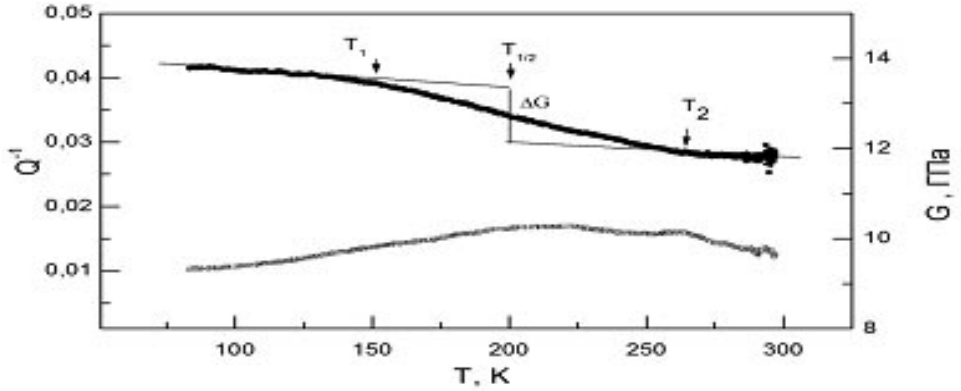

Рис.1. Температурні залежності внутрішнього тертя Q-1 і модуля зсуву G скловидного (Ag3AsS3)26,7(As2S3)73,3 на частоті деформування 50 мГц.

Дослідження температурних залежностей внутрішнього тертя Q-1 і модуля зсуву G суперіонних кристалів, виміряних на інфранизьких частотах вимушених коливань, представлені на рис.1.В температурній області максимумів внутрішнього тертя спостерігається “стрибок вниз” модуля зсуву на величину ΔG. Визначені температури початку (Т1) і кінця (Т2) стрибка, а також точка перегину (Т1/2). Шляхом апроксимації залежностей G(T) до температури Т1/2 знаходили зміну модуля зсуву ΔG при цій температурі. Зменшення модуля зсуву у досліджених матеріалах на величину ΔG у області максимуму внутрішнього тертя, а також підвищення Тм при зростанні частоти вказують на те, що ці особливості мають релаксаційну природу[3]. По аналогії з халькогенідними стеклами AsxS(Se)100-x[4] можна припустити, що в (Ag3AsS3)x(As2S3)100-x в інтервалі температур 100–300 К термічно активується низькотемпературний процес механічної релаксації, обумовлений релаксацією структури в областях локального розупорядкування [5].

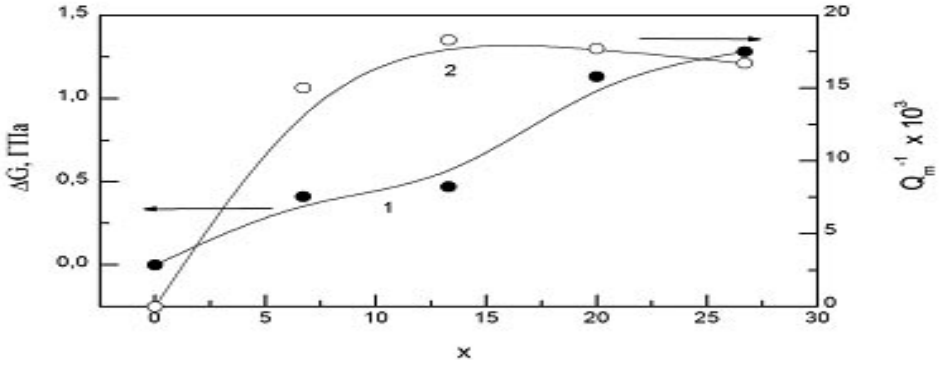

Рис.2. Концентраційні залежності стрибка модуля зсуву ΔG і величини максимуму внутрішнього тертя суперіонних стекол системи (Ag3AsS3) x(As2S3)100-x.

Залежність висоти максимуму внутрішнього тертя від концентрації показана на рис.2 (кр.2). Поява такого максимуму на залежності Q-1(T) обумовлена резонансним поглинанням енергії зовнішнього механічного поля певними структурними одиницями (кінетичними частками), рухливість яких термічно активується в даному температурному діапазоні. Умовою виникнення максимуму на залежності Q-1(T) є $\omega\tau = 1$ ($\omega = 2\pi f$, ω – циклічна частота, f – частота деформування зразка). Час релаксації τ таких частинок змінюється в залежності від температури за законом: , де $\tau 0$ і U – параметри релаксаційного процесу (граничний час релаксації і енергія активації, відповідно), k – постійна Больцмана.

В результаті вимірювання внутрішнього тертя і модуля зсуву скловидних матеріалів у системі Ag3AsS3-As2S3 виявлено процес резонансного поглинання механічної енергії суперіонними провідниками у матриці скла. Виявлено, що параметри даного процесу механічної релаксації залежать від хімічного складу зразків і мають особливість у області концентрації 20 ат.% Ag3AsS3. Їх зміна у даній області має пороговий характер і може бути пов’язана зі зміною структурної одиниці, яка обумовлює процес дисипації механічної енергії в інтервалі температур 170–250 К. В області концентрацій x=7−13 ат.% Ag3AsS3 процеси дисипації можуть бути обумовлені локальним розморожуванням рухливості структури в околицях атомів сірки з обірваними зв'язками. При x=20−27 ат.% Ag3AsS3 причиною виникнення максимумів внутрішнього тертя і стрибкоподібного зменшення модуля зсуву може бути термічна активація рухливості структури в околі атомів срібла.

Список використаних джерел

1. Студеняк І.П., Краньчец М. Процеси розупорядкування в суперіонних провідниках зі структурою аргіродита. – Ужгород: Говерла, 2007.- 208 с.
2. Биланич В.С. Процессы механической релаксации в стеклообразных сульфидах и селенидах мышьяка. // Автореф. канд. дис., УжГУ, Ужгород,1993.- 24 с.
3. Биланич В.С., Горват А.А. Высокотемпературный релаксационный переход в халькогенидах мышьяка. // Физ. и хим. стекла, № 24(6), 1998. – С.825-829.
4. V.S.Bilanych, R.Y.Buchuk, I.I.Makauz, I.P.Studenyak.Internal friction in superionic materials of Ag2S-As2S3 system.//3rd Seminar «Properties of ferroelectric and superionic systems» 26-27.XI.2010, Ukraine, Uzhgorod, 2010.- p.40.
5. Механизмы релаксационных явлений в твердых телах. / под ред. В.С. Постникова. Каунас: Каунаський политехнический інститут, 1974. - 364 с.

Рекомендації
XXVI Міжнародної науково-практичної конференції
«Розвиток єдиного європейського освітнього простору: поєднання зарубіжного досвіду з національними традиціями»

Ужгород (Україна) – Кошице (Словацька Республіка) – Мішкольц (Угорщина)

XXVI Міжнародна науково-практична конференція **«Розвиток єдиного європейського освітнього простору: поєднання зарубіжного досвіду з національними традиціями»** проведена ДВНЗ «Ужгородський національний університет» 21 – 24 травня 2013 р. за підтримки Міністерства освіти і науки України, Закарпатської обласної державної адміністрації, Академічного наукового товариства ім. Михайла Балудянського (Словацька Республіка), університету м. Мішкольц (Угорщина) та за участі Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київського університету права НАН України, Братиславського економічного університету, Кошицького технічного університету, Кошицького університету ім. П.Й.Шафарика, Міжнародного інституту підприємництва і права в Празі (Чеська Республіка), університету м. Арад (Румунія).

Паралельно проходила науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих науковців ВНЗ.

На пленарних та секційних засіданнях конференції заслухано і обговорено 82 доповіді та повідомлення представників 34 ВНЗ, наукових та державних установ України, Словаччини, Угорщини, Польщі, Румунії, Чехії, Росії. При обговоренні доповідей і повідомлень відзначалося практичне значення та актуальність проблематики конференції в контексті реалізації Лісабонської стратегії та Болонської декларації. Доповідачі відзначали **позитивний вплив поєднання національного та зарубіжного досвіду** на:

- поліпшення якості та ефективності навчальної та наукової роботи вищих навчальних закладів;
- упровадження у навчальний процес інноваційних методик і сучасних інформаційних технологій;
- реальне подолання обмеженості та замкнутості, відставання від кращих досягнень світового освітянського співтовариства, формування єдиного європейського простору вищої освіти і науки на демократичних принципах інституційної автономії, академічної свободи, рівних можливостей.

Разом з тим вказувалось на те, що:

- програми підготовки фахівців недостатньо враховують неминучі потреби в цьому і не створюють організаційних та інших умов для вивчення наявного зарубіжного досвіду та адаптації його кращих досягнень до практики діяльності вищої школи;
- досі не завершені нормативно-правові питання уніфікації освітньо-кваліфікаційних характеристик, професійних програм, міжпредметних зв'язків, не усунені очевидні дублювання навчального матеріалу;
- відсутність нормативної визначеності трициклічної системи кваліфікацій фахівців породжує непорозуміння в системі організації їх підготовки, суспільної оцінки кваліфікацій, їх порівнюваності в національному і європейському просторі та працевлаштування фахівців. Вирішення цих проблем зволікається через відсутність сучасної законодавчої бази;
- повільними темпами проходить процес впровадження системи дистанційної освіти. Її рівень суттєво відстає від досягнень світової практики.

Учасники конференції акцентували увагу на:

- потребі посилення уваги ВНЗ до нетрадиційних методів діяльності літніх наукових шкіл, круглих столів, конкурсів, олімпіад як факторів забезпечення інтернаціоналізації змісту освіти;
- необхідності подолання формалізму у впровадженні системи контролю оцінювання знань та умінь студентів, поліпшенні організаційних основ та матеріальної бази практики;
- необхідності подолання декларативності в питаннях порівняння систем кваліфікацій.

Учасники конференції:

1) відзначають, що сучасні інтеграційні процеси вимагають активізації участі ВНЗ в програмах академічних обмінів студентами та викладачами, в проектах фінансування міжнародного науково-технічного співробітництва;

2) наголошують на необхідності суттєвого наближення норм навчально-методичного, наукового навантаження, виховної, індивідуальної роботи зі студентами до норм сучасних європейських і світових стандартів;

3) схвалюють:

а) досвід і практику Закарпатського державного університету щодо впровадження в навчальний процес електронних підручників, навчально-методичних посібників, застосування сучасних інноваційних технологій у навчальному процесі та в процесі поточного і підсумкового контролю якості знань студентів;

б) практику проведення Закарпатським державним університетом міжнародних науково-практичних конференцій студентів, аспірантів, докторантів, конкурсів на кращу наукову доповідь, виставок науково-технічних досягнень у галузі науково-дослідницької діяльності, інноваційної політики та впровадження у навчальний процес сучасних інформаційних технологій;

4) підтримують ідеї стосовно поглиблення партнерства між ВНЗ регіонів на основі окремих угод та поточних програм співробітництва;

5) позитивно оцінюють практику одночасної роботи наукових секцій студентів, аспірантів та молодих науковців ВНЗ України та європейських країн.

Конференція рекомендує ВНЗ та МОН України:

а) поширювати практику залучення працедавців до розробки навчальних програм профорієнтаційного спрямування, залучення їх до дольової участі у цільовій підготовці спеціалістів;

б) сприяти скорішому прийняттю закону про вищу школу та впорядкуванню відносин у цій сфері суспільного виробництва на основі кращих досягнень європейської і світової практики;

в) завершити підготовку та введення в дію єдиних стандартів освіти з урахуванням змін, що відповідають потребам сучасного прогресу; здійснити нормативне упорядкування педагогічного та наукового навантаження з врахуванням європейського досвіду;

г) розширювати участь українських ВНЗ у європейських освітніх та наукових програмах;

д) при розробці навчальних та наукових робочих програм кафедрам удосконалювати міжпредметні зв’язки з метою усунення дублювань.

Прийнято 24 травня 2013 р. на заключному засіданні конференції в м. Кошице (Словацька Республіка). Доручено Організаційному комітету опублікувати матеріали доповідей і повідомлень в окремому науковому віснику.

Список учасників XXVI Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток єдиного європейського освітнього простору: поєднання зарубіжного досвіду з національними традиціями»

№	ПІБ учасника	Посада	Назва організації	Адреса, контактні телефони
1.	Ващук Федір Григорійович	Ректор	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
2.	Абсалямова Яна Вадимівна	Доцент кафедри іноземних мов за фахом	Національний авіаційний університет	03680, м.Київ просп. Космонавта Комарова, 1 тел.: | (044)406-79-01
3.	Алексіу Сімона	Науковий співробітник	Науковий музей у м. Сату-Маре (Румунія)	440031, Satu Mare B-dul. V. Lucaciu nr.21, Romania
4.	Артьомов Іван Володимирович	Директор НН Інституту євроінтеграційних досліджень	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
5.	Бевзюк Євген Володимирович	Декан факультету міжнародного бізнесу та міжнародного права	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
6.	Білак Діана Йосипівна	Начальник відділу міжнародних зв'язків	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
7.	Боримська Катерина Павлівна	Докторант кафедри бухгалтерського обліку	Житомирський державний технологічний університет	10005, м. Житомир вул. Черняховського, 103. тел.: (0412) 24-14-22
8.	Бошицький Юрій Ладиславович	Ректор	Київський університет права Національної академії наук України	03142, м. Київ вул. Доброхотова, 7 тел.: (044) 424-13-79
9.	Бурлаков Олександр Миколайович	Професор	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41

10.	Вархола Міхал	Президент	Академічне товариство ім. М.Балудянського	040 11Košice Humenská 16 Slovak Republic
11.	Горват Любов	Науковий співробітник	Науковий музей у м. Сату-Маре (Румунія)	440031, Satu Mare B-dul. V. Lucaciu nr.21, Romania
12.	Дєтріх Мієчислав	Президент	Європейський центр розвитку і впровадження інноваційних технологій (Польща)	84-120 Wladyslawowo Poland
13.	Добротвор Олена Вікторівна	Доцент кафедри педагогіки та психології професійної освіти	Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету	03058, м. Київ пр. Космонавта Комарова, 1 тел. (044) 406-79-01
14.	Дорошко Микола Савович	Заступник директора з наукової роботи Інституту міжнародних відносин	Київський національний університет ім. Т.Г.Шевченка	03022, м. Київ вул. Мельникова, 36 тел.: (044) 481-45-02
15.	Дртіна Емерих	Помічник ректора	Міжнародний інститут підприємництва і права в м. Прага (Чехія)	140 00 Praha 4-Michle Ohradní 1366/49 Czech Republic
16.	Дубів Олександр Васильович	Начальник відділу інноваційних технологій у навчанні	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
17.	Дубровка Мігаль	Проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків	Мішкольський університет (Угорщина)	H-3515 Miskolc Egyetemváros, Pf.: 21 Hungary
18.	Дуло Олена Анатоліївна	В.о. декана факультету фізичного виховання та спорту	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
19.	Євтух Микола Борисович	Академік-секретар відділення вищої освіти	Національна академія педагогічних наук України	04053, м.Київ вул. Артема, 52-А тел.: (044) 481-37-64

20.	Жовтані Руслана Ярославівна	Завідувач кафедри іноземних мов	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
21.	Загороднюк Андрій Васильович	Проректор з наукової роботи	Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника	76018, м. Івано-Франківськ вул. Шевченка, 57 тел. (0342) 75-23-51
22.	Їрасек Франтішек	Ректор	Міжнародний інститут підприємництва і права в м. Прага (Чехія)	140 00 Praha 4-Michle Ohradní 1366/49 Czech Republic
23.	Киричук Анжела Станіславівна	Доцент кафедри психології, соціології та права	Вінницький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету	21050, м. Вінниця вул. Соборна, 87 тел.: (0432) 67-10-66
24.	Кляп Маріанна Іванівна	Директор департаменту освіти і науки	Закарпатська обласна державна адміністрація	88000, м. Ужгород пл. Народна, 4 тел.: (0312) 3-70-01
25.	Коваленко Оксана Миколаївна	Молодший науковий співробітник	Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України	01014, м. Київ вул. Бастіонна, 9 тел./факс +380(44)286-6804
26.	Коваль Микола Васильович	Професор кафедри управління, адміністративного права і процесу та адміністративної діяльності	Національний університет державної податкової служби України	08201, м. Ірпінь вул. Карла Маркса, 31 тел.: (04597) 57571
27.	Кожем'якіна Анна Дмитрівна	Спеціаліст відділу міжнародних зв'язків	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
28.	Козлакова Галина Олексіївна	Головний науковий співробітник, заступник завідувача відділу теорії і методології природничої й інженерної освіти	Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України	01014, м. Київ вул. Бастіонна, 9 тел./факс +380(44)286-6804
29.	Крутенко Віра Валеріївна	Викладач кафедри медичної біології	Дніпропетровська медична академія	49044, м. Дніпропетровськ вул. Дзержинського, 9; тел.: (056) 713-52-57

30.	Курило Микола Петрович	Перший проректор	Сумський національний аграрний університет	40021, м. Суми вул. Кірова, 160/218г тел.: (0542)787472
31.	Куруца Олексій Степанович	Начальник відділу технічного забезпечення навчального процесу	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
32.	Лемак Василь Васильович	Проректор	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
33.	Литвин Степан Йосипович	Завідувач кафедрою цивільно-правових дисциплін	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
34.	Луговий Володимир Іларіонович	Перший віце-президент	Національна академія педагогічних наук України	04053, м. Київ вул. Артема, 52-А тел.: (044) 481-37-03
35.	Міхненко Галина Едуардівна	Викладач кафедри англійської мови технічного спрямування	Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут»	03056, м.Київ-56 проспект Перемоги, 37 тел.: (+38 044) 236-79-89
36.	Немеш Петро Федорович	Професор кафедри теорії та історії держави і права, конституційного та адміністративного права	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
37.	Олексик Хома Михайлович	Професор кафедри цивільно-правових дисциплін	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
38.	Палашчакова Данієла	Професор	Факультет економіки Кошицького технічного університету (Словаччина)	042 00 Košice B. Nemcovej, 32 Slovak Republic
39.	Патко Дюла	Ректор	Мішкольський університет (Угорщина)	H-3515 Miskolc Egyetemváros, Pf.: 21 Hungary
40.	Полак Матей	Директор	Науково-виставковий та інформаційний центр біоенергії (Словаччина)	041 30 Košice Tajovského 13 tel.: +421 55 722 31 11

41.	Прийма Сергій Миколайович	Проректор з наукової роботи	Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б.Хмельницького	72312 м.Мелітополь, вул. Леніна, 20 тел.: (06192) 6-90-93
42.	Романова Світлана Михайлівна	Доцент кафедри та психології професійної освіти	Національний авіаційний університет	03680, м.Київ просп. Космонавта Комарова, 1 тел.: (044)406-79-01
43.	Руденко Ольга Мстиславівна	Професор кафедри державного управління	Національний університет біоресурсів і природокористування України	03041, м.Київ вул. Героїв Оборони, 15 тел..: (044) 527-86-72
44.	Сарських Олена Павлівна	Референт ректора	Київський університет права Національної академії наук України	03142, м. Київ вул. Доброхотова, 7 тел.: (044) 424-13-79
45.	Свєженцева Оксана Іванівна	Доцент кафедри країнознавства	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
46.	Синєока Наталія Петрівна	Асистент	Запорізький національний університет	69600, м. Запоріжжя вул. Жуковського, 66 тел.: 38 (061)228-75-00
47.	Синєокий Олег Володимирович	Доцент кафедри кримінального права та правосуддя	Запорізький національний університет	69600, м. Запоріжжя вул. Жуковського, 66 тел.: 38 (061)228-75-00
48.	Собонь Януш	Професор	Морська академія у м. Щецін (Польща)	70-500 Szczecin ul. Wały Chrobrego 1-2 Poland
49.	Ступницький Олексій Іванович	Професор кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин	Київський національний університет ім. Т.Г.Шевченка	01033, м. Київ вул. Володимирська, 60 тел.: (044) 239-33-34
50.	Таланова Жаннета Василівна	Завідувач відділу політики та врядування у вищій освіті	Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України	01014, м. Київ вул. Бастіонна, 9 тел./факс +380(44)286-6804

51.	Чернецька Олена Василівна	Проректор з наукової роботи	Київський університет права Національної академії наук України	03142, м. Київ вул. Доброхотова, 7 тел.: (044) 424-13-79
52.	Чижмар Антон	Ректор	Кошицький технічний університет (Словаччина)	042 00 Košice B. Nemcovej, 32 Slovak Republic
53.	Шандор Федір Федорович	Проректор	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
54.	Шварцзова Хайді	Ректор	Центральноєвропейський університет у м. Скаліца (Словаччина)	90901 Skalica Kráľovska 386/11 Str. tel.: +42134 66470612 Slovak Republic
55.	Шиманська Катерина Володимирівна	Доцент кафедри бухгалтерського обліку	Житомирський державний технологічний університет	10005, м. Житомир вул. Черняховського, 103. тел.: (0412) 24-14-22 (0412) 24-09-91
56.	Штурхецький Сергій Володимирович	Завідувач кафедри документознавства та інформаційної діяльності	Національний університет “Острозька академія”	35800, м. Острог вул. Семінарська, 2 тел.: (03654) 3-00-69
57.	Яблонскі Рішард	Професор	Університет технологій та природничих наук у Бугдожі (Польща)	85-064 Bydgoszcz ul. J.K. Chodkiewicza 30 tel. +48 52 341 91 00
58.	Ясинок Микола Михайлович	Професор кафедри правосуддя	Сумський національний аграрний університет	40021, м. Суми вул. Кірова, 160/218г тел.: (0542)787472

Список учасників XIV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та докторантів “Пріоритетні напрями досліджень на шляху розкриття потенціалу нової генерації науковців європейської вищої школи”				
№	**ПІБ учасника**	**Посада**	**Назва організації**	**Адреса, контактні телефони**
1.	Голод Даніела Василівна	Студентка факульту міжнародного бізнесу та міжнародного права	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
2.	Гольвова Патриція	Аспірантка	Кошицький технічний університет (Словаччина)	042 00 Košice B. Nemcovej, 32 Slovak Republic
3.	Граб Іван Іванович	Студент 3 курсу фізичного факультету	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород вул. Підгірна, 46 тел.: (03122) 3-33-41
4.	Завадяк Андріана Василівна	Голова студентського профкому УжНУ	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород вул. Підгірна, 46 тел.: (03122) 3-33-41
5.	Земченко Вікторія Геннадіївна	Студентка історичного факультету	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
6.	Іванов Максим Сергійович	Студент факульту міжнародних відносин	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
7.	Кляп Михайло Михайлович	аспірант, провідний спеціаліст НН Інституту інформаційно-комунікаційних технологій	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
8.	Кортукова Тамара Олександрівна	Студентка 3 курсу факультету міжнародних відносин	Київський університет права НАНУ	03142, м. Київ вул. Доброхотова, 7 тел.: (044) 424-13-79
9.	Кулик Олена Олегівна	Студентка 4 курсу юридичного факультету	Київський університет права НАНУ	03142, м. Київ вул. Доброхотова, 7 тел.: (044) 424-13-79

10.	Кухаренко Ольга Володимирівна	Студентка 4 курсу юридичного факультету	Київський університет права НАНУ	03142, м. Київ вул. Доброхотова, 7 тел.: (044) 424-13-79
11.	Ляшенко Анастасія Андріївна	Студентка	Дніпропетровська медична академія	49044, м. Дніпропетровськ вул. Дзержинського, 9; тел.: (056) 713-52-57
12.	Мотрук Тарас Вікторович	Студент юридичного факультету	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
13.	Пацкан Ірина Михайлівна	Студентка юридичного факультету	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
14.	Паш Богдан Васильович	Студент юридичного факультету	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
15.	Полюжин Іван Михайлович	Студент юридичного факультету	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
16.	Рудяк Юлія Володимирівна	Студентка	Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана	03068, м. Київ просп. Перемоги, 54/1 тел.:(044) 371-61-12
17.	Сливка Михайло Михайлович	Студент стоматологічного факультету	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
18.	Ставицька Ірина Василівна	Аспірантка	Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України	01014, м. Київ вул. Бастіонна, 9 тел./факс +380(44)286-6804
19.	Сюсько Аліна Миколаївна	Студентка факульту міжнародного бізнесу та міжнародного права	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41

20.	Сюсько Микола Миколайович	Студент юридичного факультету	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
21.	Терент'єва Юлія Олегівна	Студентка 2 курсу факультету германської філології	Київський національний лінгвістичний університет	03680, м. Київ вул. Велика Васильківська, 73 тел.: (044) 287-33-72
22.	Тимошевський Олександр Володимирович	Аспірант	Одеський національний економічний університет	65026, м. Одеса вул. Преображенська, 8 тел.: (482) 236158; 232139; 228073
23.	Фозекош Андріана Андріївна	Студентка юридичного факульту	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
24.	Чепіжак Ганна Володимирівна	Студентка факульту міжнародних відносин	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
25.	Шарун Анастасія Ігорівна	Студентка	Дніпропетровська медична академія	49044, м. Дніпропетровськ вул. Дзержинського, 9 тел.: (056) 713-52-57
26.	Шеверя Каміла Володимирівна	Студентка інституту економіки та міжнародних відносин	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41
27.	Яцьків Марія Юріївна	Секретар студентського профкому УжНУ	ДВНЗ «Ужгородський національний університет»	88000, м. Ужгород пл. Народна, 3 тел.: (03122) 3-33-41

1950
1975
2000
2025
Bosch

MISKOLCI
EGYETEM

аємо учасників XXVI
Міжнародної
науково-практичної
конференції

Вітаємо учасників XXVI

Для нотаток

ЗМІСТ

Ващук Ф.Г.
Передмова *5*

Луговий В.І., Таланова Ж.В.
ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДГОТОВКИ КАНДИДАТІВ І ДОКТОРІВ НАУК В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРОСТОРІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ І ДОСЛІДЖЕНЬ *7*

Балабанов К.В., Булатова О.В.
РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ТА НАУКОВОГО ПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЇ «ЄВРОПА 2020» *16*

Janusz Soboń, Mieczysław Dietrich
WYKORZYSTANIE INNOWACYJNYCH METOD NAUCZANIA W EUROPEJSKIM EDUKACJI (The use of innovative teaching methods in the European educational) *26*

Ващук Ф.Г., Ващук О.М.
ТЕХНОЛОГІЯ СТВОРЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПІДРУЧНИКІВ ... *33*

Бошицький Ю.Л.
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОТВОРЕННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ *43*

Руденко О.М.
СОЦІОГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ЇЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ *50*

Daniela Palaščáková
GLOBALIZAČNÉ VPLYVY VO VZDELÁVACÍCH SYSTÉMOCH *60*

Ясинок М.М.
ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ *65*

Опришко В.И., Носивец Д.С.
ТВОРЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ СТУДЕНТОВ КАК ОСНОВА ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ИЗУЧЕНИЯ ПРЕДМЕТОВ «ФАРМАКОЛОГИЯ» И «КЛИНИЧЕСКАЯ ФАРМАКОЛОГИЯ» *70*

Ryszard Jablonski, Mieczysław Dietrich, Marcin Frątczak
PRZYDATNOŚĆ WIEDZY ABSOLWENTÓW SZKÓŁ WYŻSZYCH W ZARZĄDZANIU WIEDZĄ W ORGANIZACJI *73*

Боримська К.П.
МІСЦЕ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В НАВЧАЛЬНИХ ПЛАНАХ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ (СПЕЦІАЛЬНОСТІ "ОБЛІК І АУДИТ") В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ *78*

Чернецька О.В., Шилінгов В.С.
ЮРИДИЧНА КОМПАРАТИВІСТИКА В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНИХ НАУК *91*

Tatiana Roháčová, Mária Zahatňanská
PEDAGOGICKÝ SYSTÉM MARIE MONTESSORIOVEJ A JEHO VYUŽITIE V ŠKOLSKÝCH ZARIADENIACH V MESTE KOŠICE 96

Добротвор Е.В.
ОСОБЕННОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ КАК КЛЮЧЕВОЙ ФАКТОР ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ СОВРЕМЕННОЙ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ 104

Романова С.М.
ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ВИПУСКНИКА ІНЖЕНЕРНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В КОМПЕТЕНТНІСНІЙ ПАРАДИГМІ ОСВІТИ 110

Воскобійник О.П., Семко О.В.
ДО ПИТАННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ НОРМ (Eurocode) В БУДІВЕЛЬНУ ГАЛУЗЬ УКРАЇНИ 120

Коваленко О.М.
ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В 2000-2005 рр. 126

Matej Polák
PERSPECTIVES, WAYS AND DIRECTIONS OF EDUCATIONAL SYSTEM IMPROVEMENT IN ACCORDANCE WITH THE BOLOGNA PROCESS 134

Коваль М.В.
ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ КРАЇН ЄС З ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ 139

Мацелик Т.О.
ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ 149

Chervjakova O.V.
IMPLEMENTATION OF SYSTEMS AND PROCESS OF THE PUBLIC ADMINISTRATION IN TERMS OF SOCIAL CHANGE 156

Vladimír Macháčik, Артьомов І.В.
РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ 167

Пригара О.В.
ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА СТУДЕНТІВ НЕПРОФІЛЬНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У СВІТЛІ ВИМОГ БОЛОНСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ 177

Tomáš Stejskal
DIFFERENCES IN THE RELIABILITY OF HUMAN AND MACHINE 181

Синеокий О.В.
КОММУНИКАЦИОННЫЕ КАНАЛЫ ПОТРЕБЛЕНИЯ МУЗЫКАЛЬНОГО КОНТЕНТА ПРОДУКТОВ ЗВУКОЗАПИСИ: ИСТОРИЧЕСКИЕ МЕТАМОРФОЗЫ И НОВЕЙШИЕ ТРЕНДЫ 184

Прийма С.М., Панін О.В.
РОЗРОБКА ПРОТОТИПУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОНТОЛОГО-КЕРОВАНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ 194

Arthur Shevchuk, Peter Shevchuk
ADAPTATION EXPERIENCES OF EU SOCIAL PROGRAMS IN UKRAINE..... 206

Шиманська К.В.
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ФАХІВЦЯ З ОБЛІКУ І АУДИТУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ЦИКЛУ КОНТРОЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН З УРАХУВАННЯМ ВИМОГ БОЛОНСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ..... 212

Голод Д.В.
ОСВІТА ЯК ОСНОВНЕ ТА НЕВІД'ЄМНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ..... 217

Кривенкова Р.Ю.
АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ «ПОЛІТИЧНА НАЦІЯ» У ФОКУСІ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЇ 222

Кулик О.О.
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ..... 229

Кухаренко О.В.
ЄДИНИЙ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ..... 236

Matej Polák
INOVÁCIE V OBLASTI VÝSKUMU A VZDELÁVANIA NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH NA SLOVENSKU 243

Кортукова Т.О.
ЕФЕКТИВНЕ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ У КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ..... 249

Луцович В.П.
ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ ПИСЬМОВИХ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (XIX СТ.) 254

Ставицька І.В.
IMPLEMENTATION OF E-LEARNING IN TECHNICAL UNIVERSITY..... 259

Марич М.І.
ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ..... 265

Ляшенко А.А.
ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ОРГАНИЗМ ЧЕЛОВЕКА В ПРОЦЕССЕ НАУЧНОГО ПОЗНАНИЯ 270

Добрянський І.А., Зимомря І.М., Жовтані Р.Я.
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР: ДИСКУРС ТРАДИЦІЇ ТА ОБМІНУ ДОСВІДОМ *275*

Міхненко Г.Е.
АКТУАЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ *285*

Мотрук Т.В.
ДЕМОКРАТІЯ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ *292*

Пацкан І.М.
АБСОЛЮТНЕ ВЕТО СМЕРТНІЙ КАРІ *296*

Перелигіна Р.В.
ПРОТИДІЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОСОБАМИ ЖІНОЧОЇ СТАТІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД *301*

Рудяк Ю.В.
МОЖЛИВОСТІ ВПЛИВУ БІЗНЕС-СЕКТОРУ НА ВИЩУ ОСВІТУ *305*

Сюсько А.М.
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ *310*

Сюсько М.М.
ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД У ЄДИНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ: МІСЦЕ, РОЛЬ, ЗАВДАННЯ *315*

Нелюбов В.О., Дубів О.В., Куруца О.С.
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ *323*

Немеш П.Ф.
НАЛЕЖНІСТЬ ДОКАЗІВ ЯК ПРИНЦИП ОЦІНКИ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ. *326*

Терентьева Ю.О.
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРИКЛАДУ УГОРЩИНИ ЯК ЧЛЕНУ ЄС ТА АКТИВНОГО УЧАСНИКА БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ *329*

Тимошевский А.В.
О МЕЖДУНАРОДНОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИМВОЛИКЕ *333*

Vladimír Macháčik, Чепіжак Г.В.
КРОКИ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ВІЗОВОГО РЕЖИМУ *343*

Шарун А.И.
ПРОБЛЕМА ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ДЕФОРМАЦИЙ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ГЕНЕРАЦИИ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ НАУЧНЫХ КАДРОВ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ *346*

Ковач О.О., Табанюхова О.М.
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ..... 352

Кляп М.М., Волфсбергер В.В.
МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У РЕАЛІЯХ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ..... 356

Ковальчук Я.О., Яцкович Б.І.
ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОЛІПШЕННЯ. 363

Elena Drabiková
CHANGES IN STATUS OF THE MEMBER STATES CENTRAL BANKS AFTER ACCESSION TO THE EUROPEAN MONETARY UNION 369

Скубенич К.В., Лукачина М.М., Гавріш Е.В., Біланич В.С., Бучук Р.Ю., Студеняк І.П.
ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЛАКСАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В СРІБЛОВМІСНИХ СУПЕРІОННИХ СТЕКЛАХ (Ag3AsS3)x(As2S3)100-x. 374

Рекомендації
XXVI Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток єдиного європейського освітнього простору: поєднання зарубіжного досвіду з національними традиціями» 377

Список учасників
XXVI Міжнародної науково-практичної конференції «Розвиток єдиного європейського освітнього простору: поєднання зарубіжного досвіду з національними традиціями»..... 379

Список учасників
XIV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та докторантів "Пріоритетні напрями досліджень на шляху розкриття потенціалу нової генерації науковців європейської вищої школи" 385

Наукове видання

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

INTERNATIONAL SCIENTIFIC HERALD

Випуск 7 (26)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ №16480-4952р, видане Міністерством юстиції України 23.02.2010 р.

Відповідальний за випуск Р.А.Офіцинський
Упорядник К.М.Мовчан
Комп'ютерна верстка А.І.Бродич
Обкладинка А.І.Бродич
Коректура Т.М.Алексєєва, Л.І.Середа

Підписано до друку 23.10.2013 р. Формат 60х84/16.
Умовн. друк. арк. 26,34. Тираж 300. Замов. № 1963.

Оригінал-макет виготовлено
в редакційно-видавничому відділі ДВНЗ «УжНУ»:
88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89 А,
тел./факс (03122) 66-20-51, rvv-uzhnu@mail.ru

Віддруковано в поліграфцентрі "Ліра":
88000, м. Ужгород, вул. Митрака, 25.
Серія ЗТ №24 від 7 листопада 2005 року.

М-72

Міжнародний науковий вісник: збірник наукових статей за матеріалами XXVI Міжнародної науково-практичної конференції, Ужгород – Кошице – Мішкольц, 21-24 травня 2013 року /ред. кол. Ф.Г.Ващук (голова), Х.М.Олексик, І.В.Артьомов та ін. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2013. – Вип. 7(26). – 400 с.

ISSN 2218-5348

ББК 72+74.68
УДК 001:378